معاصره ليکوالي

Ketabton.com

پوهنوال احمد شاه زغم

۱۳۹۴ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوړو زده کړو وزارت
کابل پوهنتون
د ژبو او ادبیاتو پوهنځی
پښتو څانګه

معاصره لیکوالي

لیکوال:
پوهنوال احمدشاه زغم

۱۳۹۴ ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: معاصره ليکوالي

ليکــوال: پوهنوال احمدشاه زغم

خپرندی: د افغانستان ملي تحريك، فرهنګي څانګه

وېبپاڼه: www.melitahrik.com

ډيزاينګر: ضياء ساپی

پښتی ډيزاين: فياض حميد

چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

چاپکال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحريك د خپرونو لړ: (۶۳)

يادونه: د چاپ حقوق له ملي تحريک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسوليت ليکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحريك يادښت

د افغانستان ملي تحريك د (۱۳۹۳ ل) کال په پيل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهير کې به (شل عنوانونه) بېلابېل ديني، علمي، ادبي او ټولنيز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحريك دا ژمنه د ياد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د يوې پرتمينې غونډې په ترڅ کې يې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحريك په ياده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهير کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبيعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زيات زيار او زحمت ته اړتيا لري، خو ملي تحريك ټينګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملي کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانونو) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحريك هيله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحريك له ټولو هغو ليکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندويانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهير کې يې يو بل سره مرسته او ملګرتيا کړې او دا فرهنګي بهير يې بريالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور وداني ورته وايي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هيله

د افغانستان ملي تحريك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ خبرې

ماچې په ۱۳۸۸ کال په پښتو څانګه کې د (ليکوالۍ) مضمون تدريسي چارې په غاړه واخيستې، پښتو يوه پانګه ليکنه او معلومات په دغه برخه کې نه وو.
تردې د مخه زموږ ګران استاد حبيب الله جان پښتونزوی دغه مضمون تدريساوه. ماله درانه استاد سره په وار وار تماس ونيوه او مشورې مې ورسره وکولې که په دغه برخه کې مواد راکړي، ښاغلي استاد را سره د پوره همکارۍ وعده وکړه، خو تر ډېره بريده د مشورې په ډول وې؛ آخرمې يو ليک لړ (فهرست) برابر کړ، بيا مې استاد ته زحمت ورکړ، نو موږ له کم وزيات کولو وروسته را سره و مانه؛ د مضمون په برخه کې تل مې ترې پوښتنې کولې، چې په ورين تندي يې ځواب راکاوه، کتاب او چپټريې را په لاس نه کړ. خط، کتاب، کتابت او ليکوالي هغه څه دي، چې د بشري تاريخ په اوږدو کې له بشر سره ملګرې وو؛ دغه ملګرتيا يې د ژوند په بيلابيلو پړاوونو کې ورسره کړې او اوس اوس ليکوالي د بشري ژوند مختلفو برخو ته لار پرانيستې او په کلي ډول د بشري ژوند د کلتور د ټولو پراخو اړخونو انعکاسونکې د نده په غاړه لري.
د يو ملت او هيواد د خلکو تمدن او کلتوري ارزښتونه ښيرازۍ او غوړيدني او په مجموعي ډول د (ښيګڼو او بديو) حد او اندازه د هغوي په فرهنګي انکشاف پورې اړه لري. څومره چې يو فرد، خلک، ټولنه او هيواد د خپل برخليک په برخه کې ښه فکر کوي، بايد ليکوال او ليکوالي هغه انعکاس کړي. په دې کې شک نشته، چې ليکنه د ښه تفکر په لړ کې هويت مومي، خود ټولو پيښو هنري، علمي او... انعکاس دليکوال دنده ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلیکنـــې اولیکـــوالۍ بهیرټولوولســـونواوپه تیـــره زموږپـــه پښـــتوادب کـــې هرومروموجـــودو، خوپـــه اوس کـــې دژوند مضـــمون لـــه پراخیدوســـره دامضـــمون (لیکـــوالي) لاپـــه غوړیدوشـــوه اوپـــه فنـــي ډول یـــې دفرهنـــګ پـــالنې کارتـــه منـــې راونغـــاړلې. پـــه شلمواودیرشـــوکلونوکې، چـــې زموږپـــه هیـــوادکې دلـــوړوزده کړوعلمي تابیاوشوه، په ټولنیزوپوهنځیوکې بیلابیلومضمونونوتدریس پیـل شـــو، ورســـره ورســـره د (لیکـــوالي) یـــا (نګـــارش) تـــدریس رامنځتـــه شـــو. دادبیاتواوبشـــري علوموپـــوهنځی کـــې ددرنواســـتادانو (دوکتورعبـــدالقیوم، دوکتورمحمدحســـین یمـــین، پوهاندصـــابرخان خویشـــکی، داکتـــرې زرغـــونې زیوراو... په وینا خدای بښلي ګل پاچاالفت اوبیاددواړوځانګو (دري اوپښتو) لـه مستقل کیدووروسته نګهت سعیدي په دري اوخدای بښلي پوهاندصدیق الله رښتین په پښتوځانګوکې تدریسی چارې په غاړه واخیستې.
استادګل پاچاالفت په هماغـه دیرشـموکلونوکې لیکـوالي (املا اوانشـأ) پـه نامـه یوکتاب ولیکه، چې پـه حقه سره پـه هماغـه وخت کې ډیر غنیمت اثرواوتراوسه دپښـتولیکوالۍ دپاخه تهداب مثـال لـري. لـه هغـه راوروسته ترکومـه ځایـه، چې مادپښتوځانګې له استادانواودمختلفودوروله فارغانوپوښتنې وکـولې بسم الله ځیرمن، اسـتادخانباز (سپلګین)، جـلال الـدین خـان اسـتاد حبیـب الله جاج او... تدریسي چارې په غاړه درلودې.
پـه اویـایموکلونوکې سیدمحی الـدین هاشـمي د (لیکـوالۍ فـن) پـه نامـه معتبـر کتاب ولیکه اودده په وینا ښاغلی شپون هم په پخواوخت کې دلیکـوالۍ پـه نامـه یـوچپټر برابرکړی و؛ دلیکـوالۍ فـن کتـاب ترډیـره تدریسـي مـوادلري. پوهنـوال محمـدرفیـق رفیـق دپوهنـوالۍ علمـي رتبـې تـه دلوړیـدولپاره د (دادبپـوهنې بنسټونه) په نامه کتاب لیکلي، چې مبتدې موادترې لاسته راځي. دیادولووړده چـې پـه (۷۰-۸۰) کلونـوکې دښـوونې اوروزنـې اسـتادښـاغلی محمدآقاشـیرزاد (لیکوالۍ) کتاب ولیکه، چې درسي مـوادلري اومـاهم تـرې ډیره اسـتفاده کړېده اوغوره ماخذ دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه، چې اوس اوس فرهنګي پراختياوې زياتې شوې، پښتنانه ليکوال دخدای احسان دی دپوهنې په مټ توانيدلي دخپل احساس اوپوهې له مخې په پراخه برخوکې ليکنې وکړې، لازمه ده ليکوالۍ مضمون هم دپراختياوزرونه پرانيزي. ترکومه ځايه، چې ماته معلومه ده کابوله (پنځوسو...) کلونوراپه دې خوازموږپه ځانګه کې ديومنظم کريکلم له مخې تدرسي کتاب نه و، چې دليکنې دپراخه خواووفني ډولونه درنومحصلينوته وړاندې کړې هماغسې، چې په فارسي دري ځانګه کې دليسانس په دوره کې (فن نګارش) او (اصول تحقيق) اونوراړخونه تدريسيږې، ماهم دخپلودرسي تجربواودځانګې دکريکلم له مخې دپوهاندۍ علمي رتبې ته دلوړيدولپاره تدريسي کتاب برابرکړی دی څودليسانس په دوره کې له اوسنيومروجوعصري ليکنيوصنفونوسره بلداودماسترۍ په دوره کې په عملي ډول کاروکړې.
بايدوويل شي، چې ليکوالي اوس اوس يوفني مسلک دی، موږپه پښتوځانګه کې محصلين يوازې معلمۍ لپاره نه روزو، بلکې غواړوهغوی دژوندپراخوعلمي اوفرهنګي برخوکې فرهنګي پنځونې وکړې اوزموږ دفرهنګ دغوړيدنې په کارکې ستره برخه واخلي.
کتابونه، علمي، ذوقي، معلوماتی مجلې، ورځپاڼې، اوونيزې انترنيت سايټونه، فيسبوک، يوتوب او... نورزموږدادعا ښې بېلګې دي.
زمادغه اثرتاليفي بڼه لري، خوکله په برابرولوکې تحقيقي شوی هم دی، داځکه چې هيڅ موادپه لاس کې نه وو، دموضوع دنويوالی اوغنالپاره لازمه وه بيلابيلوکسانوته ورغلی وای؛ ډول ډول (پښتو، دري، اردو، انګريزي، عربي...) منابعوته مې مراجعه کړی وای. دااثرپه برابولوکې مې (   )آثاردڅوکلونوپه ترځ ليدلي اودغه کتاب مې ترې برابرکړی دی، چې ممکن غنيمت اثرېي وګڼو، خومکمل نه دی. ددې لپاره چې اجتماعي علومود مشخصوتجربي علومولـه ميچنې نه تيريږي، بلکې دوختونواوتجربوپه بتۍ کې پخيږي، له همدې امله په يوکتاب وارله واره دمکمل کتاب حکم نشوکولای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پای کې په ځان الزمي بولم چاچې له ماسره ددغه اثردبرابروپه کارکې لړوزيات مرسته کړې؛ مننه وکړم.
لــه هرڅــه مخکــې زموږدڅــانګې تولو اســتادانو په تېــره پوهاندصــابرخان، دوکتورزرغوني زيور، دوکتوراستادحقپال،پوهانداستاد يزال،پوهنوال استاد رفيق، پوهندوی استادبريالي باجوړي، سرمحقق استاد زلمی هېوادمل، اجمل جـان ښـکلی، ښـاغلی آزمـون اسـتاد ، همدارنګـه د دري څـانګې ښـاغلی اسـتاد پوهاند دوکتورقيوم قويم، پوهانداستاد دوکتـور يمـين، پوهنـوال اسـتادبهبود ، دروسـي څـانګې مشرښـاغلی کـوچي، دانګليسـي څانګې اسـتادان محمد کـريم وصيل، خالدجان وزيری، د ژورنـاليزم پـوهنځی رئـيس غـروال او درانـه استادان جاويـده جـانې، اسـتادفانوس. دغــه راز دښــووني اوروزنــې اســتادپوهنوال محمدآقاشـيرزاد ، پـه شـکلي برخـوکې دانجنيـری پـوهنځی رئـيس استادښـاغلی ليان، دساينس پوهنځی استاد پوهاند دوکتور قيوم شاه باور، دکمپيوټرساينس پوهنځی استاد اميرکروړ، په کمپيوټري چارو کې د ماسټری برخې محصل صفي الله اورياخيل، دليسانس دورې محصلين شفيق جان، خالدجان اواختيار احمد سليمانخيل او... ډېره مننه کوم، چې ددغه فرهنګي درانه کار پـه سرته رسولوکې يې له ماسره مرستې کړې دي؛ دوی ته له خدايـه صحت غواړم اودهېوادد فرهنګ دلاغوړېدوپه کارکې ددوی دمټواوفکردلاقوت هيله کوم.

په درنښت

پوهنوال احمدشاه زغم

دکابل پوهنتون دژبواوادبياتوپوهنځی دپښتو څانګې استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړليک

سرليک | ګڼه

سريزه(مقدمه):.. ۱

لومړی څپرکی
۱- ليکوالي د بشري تمدن او فرهنګ نښه ده !

پيليزه (مدخل):... ۷
۱-۱- د ليکوالۍ ګټه:... ۸
۱-۲-ليکوالي يو غوره((فن)) دی !.. ۱۰
۱-۳- ليکوالي ميراثي ښکارنده (پديده) ده که کسبي ؟.............................. ۱۵
۱-۴- هغه ټکي چې بايد په ليکوالۍ کې په پام و نيول شي !............................ ۱۶
۱-۵- څنګه يې بايد وليکو ؟... ٤۲
۱-۶- د لومړي څپرکي لنډيز: ٤٤
۱-۷- د لومړي څپرکي پوښتنې... ۵۳
۱-۸- د لومړي څپرکي ماخذونه.. ۵٦

دويم څپرکی
۲- د ليکوالۍ "ليکنې" فني خواوې

پيليزه: ۵۹
۲-۱- په ليکنه کې له تېروتنو ځان ساتل.. ٦۰
۲-۲- څه ډول ليکنه وکړو ؟... ٦۸
۲-۳- په ليکوالۍ کې د بنو کلمو او جملو کارول: ۷۲
۲-۴- په ليکنه کې د شعر، متلونو او غوره وينا وو کارونه:........................... ۷۷
۲-۵- په هنري او ادبي نثر او شعر کې د هنري ترکيبونو د کاروني ارزښتونه: ۸۳
۲-۶- په ليکنه کې د سرليکنو عنوانونه د غوره کولو ارزښت.................... ۱۰۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۷- پر نثر د نظم يا نظم پر نثر اړولو اړتياوې................................. ۱۲۳
۲-۸- د دويم څپرکي د مطالبو لنډيز:... ۱۲۹
۲-۹- د دويم څپرکي پوښتنې:... ۱۳۷
۲-۱۰- د دويم څپرکي ماخذونه... ۱٤۱

درېيم څپرکی (فصل)

۳- املا او انشاء

پيليزه (مدخل):.. ۱٤٦
۳-۱- الف- املا:.. ۱٤٦
۳-۲- املايي پرېکړې:... ۱٥٤
۱- لومړۍ پرېکړه (فيصله):... ۱٥٤
۲- دويمه پرېکړه (فيصله):... ۱٥٦
۳- درېيمه پرېکړه (فيصله):... ۱٥۷
۴- د پښتو ژبې د متحد ليکدود او ليک لارلپاره............................ ۱٦۱
۵- د پوهني وزارت د تعليمي نصاب لپاره منل شوی واحد ليکدود.... ۱٦٤
۳-۳- پښتو ژبې املا په پښتو کتابونو کې... ۱۷۰
۱- د تذکرة الاوليا املا:.. ۱۷۱
۲- د محمد هوتک د پټې خزانې د املا بېلګه:.................................. ۱۷۲
۳- د خيرالبيان املاء... ۱۷۳
۴- د ميرزا خان انصاري د قلمي ديوان املا:.. ۱۷٤
۵- د دولت الله د قلمي ديوان املا :.. ۱۷٥
۶- د عبدالرحمن بابا د قلمي ديوان املا:.. ... ۱۷۷
۷- د احمد شا بابا د ديوان املا :.. ۱۷۸
۸- د پښتو لومړي کتاب املا:.. ۱۷۹
۹- د منشي احمد جان املا:.................................... .... ۱۸۰
۱۰- د پښتو ادبي انجمن املا:.. ۱۸۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- د الفت دلیکوالی املا: ۱۸۲
۱۲- دغني خان غني د(کلیات) املا: ۱۸۲
۱۳- د پښتو پخوانۍ الفبې کتاب املا: ۱۸۳
۳-۴- ب-انشاء: (COMPOSITION) ۱۸٤
۱- انشاء کلمه په بیلا بیلو ژبو کې: ۱۸٦
۲- دانشاء ډولونه: ۱۸۸
۳- دانشاء اصطلاحات: ۱۸۸
۴- دانشاء لومړنی مواد : ۱۹۰
۵- دانشا ء اصل او پس منظر: ۱۹۰
٦- دانشاء جوړښت(اسکلیت) ۱۹٤
۷- دانشاء په لیکلو کې مهم رغانیزتوکي: ۱۹۹
۸- د درنې یا ستونزورې انشاء لیکنې علتونه: ۲۰۰
۹- په انشا ء کې د بهرنیو کلمو د کارونې اړتیاوې: ۲۰٦
۱۰- په انشاء کې له موضوع وتل : ۲۰۹
۱۱- دانشاء د پرمختګ لپاره نوښتي لارې: ۲۱۱
۱۲- دانشاء ډولونه او منظرنګارې: ۲۲٥
۳-۵- د دریم څپرکي د موضوعاتو لنډیز: ۲۲۹
۳-٦- د دریم څپرکي پوښتنې: ۲۳٤
۳-۷- د دریم څپرکی (فصل) ماخذونه: ۲۳۷

څلورم څپرکی (فصل)

۴-لیک نښې (علامات تنقط)

پیلیزه : ۲٤۱
۴-۱- په لیکنه کې دلیک نښو د کارولو اړتیاوې او ارزښتونه: ۲٤۲
الف-اړتیاوې: ۲٤۲
ب- ارزښتونه: ۲٤٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- ټکی، نقطه، نشانه(.) يافول سټاپ(POINT FULL STOP) ۲٤۹
۲- سرچپه واو (،)، کامه(LAVIRGULE CAMMA) يا ويرګول.....۲۵۷
۷- څنډنښه، ويرګول بانقطه(؛) SEMI COLUMN دزيات مکث نښه: ۲٦۰
۹- وړه کرښې (-) نښلوونکی (HYPHEN): ۲٦۳
۴-۲- د څلورم څپرکي لنډيز: ۲۷٤
۴-۳- دڅلورم څپرکي پوښتني...۲۸۰
۴-۴- د څلورم څپرکي ماخذونه...۲۸۲

پنځم څپرکی (فصل)

۵- د ليکوالۍ ډولونه

پيلېزه: ۲۸٤
۵-۱- لنډ ليک يا لنډه ليکنه: ۲۸۵
۵-۲- د لنډې ليکنې لرغونتوب: ۲۸۷
۵-۳- د لنډې ليکنې ډلبندي (تصنيف): ۳۰۸
الف - تصنيف. TO WRITE..۳۰۸
۱- د تصنيف ډولونه: ۳۱۱
۲- د تصنيف اړتياوې: ۳۱۲
۵-۴- د تخليقي آثارو دوام د فرهنګ بډاينه ده ! ۳۱٦
۵-۵- د هنري –ادبي تخليقي آثارو توپير له غير تخليقي سره : ۳۱۸
۵-٦- د پنځم څپرکي لنډيز: ۳۲۰
۵-۷- د پنځم څپرکي پوښتني: ۳۲۹
۵-۸- د پنځم څپرکي ماخذونه: ۳۳٤

شپږم څپرکی (فصل)

٦- تاليف او څېړنه (تحقيق)

پيلېزه: ۳۳٦
٦-۱- تاليف: ۳۳۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- د تاليفي اثر ځانګړني: ۳٤۱

۲- د څېړنيزو او تاليفي آثارو د برابروالو ځيني مېتودونه: ۳٤۳

۲-۲- څېړنه (تحقيق) ۳٤٦

۱- د څېړني (تحقيق) مېتودونه: ۳٥۰

۲- د څېړني (تحقيق) مفهوم، ارزښتونه او موخې: ۳٥۱

۳- څېړونکی (محقق) څوک دی؟ ۳٥٤

۴- څلورم: د څېړونکي (محقق) ځانګړتياوي: ۳٦۳

۵- د څېړنيزو علمي آثارو محتوايي ځانګړني: ۳۷۲

۶- د څېړني د ترسره کولو پړاوونه: ۳۷۷

۷- د ماخذونو د کارولو او برابرولو ډولونه: ۳۸۲

۸- د څېړني (تحقيق) او تحليل ترمنځ توپير: ۳۸٤

۲-۳- د شپږم څپرکي د مطالبو لنډيز: ۳۸٦

۲-۴- د شپږم څپرکي پوښتني: ۳۹٥

۲-۵- د شپږم څپرکي ماخذونه: ۳۹۸

اووم څپـــرکی (فصل)

۷- مقاله يا مقاله ليکنه

پيليزه (مدخل): ٤۰۰

۷-۱- مقاله (MAQALA) .ARTICLE.ESSAY ٤۰۱

۷-۲- مقاله او رساله څه توپير لري؟ ٤۰٥

۷-۳- د مقالې ډولـــونه: ٤۱۱

۷-۴- د مطبوعاتو اړوند مقالې او د هغو ځانګړني: ٤۱۷

الف- ورځپاڼې او جريدې: ٤۲٤

ب- انټرنيټ (INTERNET) ٤۲٥

۱- علمي – څېړنيزې او تحليلي مقالې: ٤۲۹

۲- ادبي – توصيفي، تحقيقي او علمي مقالې او ځانګړني: ٤۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- انتقادي مقالې او د هغو ځانګړنې: ٤٤٤
۴- تبليغي مقالې او د هغو ځانګړنې: ٤٥٤
۵- قضايي، حقوقي او جنايي مقالې او د هغو ځانګړنې: ٤٥٧
۶- اخلاقي، ديني او روزنيزې مقالې او ځانګړنې: ٤٥٩
۷- طنزيه (فکاهيه) مقالې او د هغو ځانګړنې: ٤٦٤
۷-۵- داووم څپرکي د مطالبو لنډيز: ٤٧٢
۷-۶- داووم څپرکي پوښتنې: ٤٨٤
۷-۷- داووم څپرکي (فصل) ماخذونه: ٤٨٨
لغتونه او اصطلاحات ٤٩٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

سريزه(مقدمه):

ليکو الي يو غوره يا خلاق فن دی، د بشر ټولو معلوماتو او ځرګندونو ته علم او فن وايي.
هر متمدن او پرمختللی انسان بايد د قلم ملګری وي او ټولنه قلموال، ليکوال او رونړ‌ـآندو(روشنفکرانو) ته اړتيا لري. له شک پرته د يوې ښېرازه او هوسا ټولنې خپلول او جوړول د متمدن انسان او مومن سړي د فکر محصول دي.
ځرګنده او ښکاره خبره ده، چې دمدني ټولنې په لور يون، څه ساده خبره هم نه ده. د ټولنې د ټولو لوړ فکره انسانانو پياوړي عزم او قوي هوډ غواړي. د قلم، کتاب او ليکنې مقام او منزلت ته لوی خدای(ج) او د هغه ستر پيغمبر حضرت محمد(ص) په وار، وار اشاره کړې او العليم خدای ـ(ج) آن قسم او سوګند هم ورباندې ياد کړی دی.
لوی او عليم خدای(ج) په خپل کلام کې فرمائي: (ن ،وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ (القلم/:۱).
الله رب العزت (ج) په قلم او هغه څه چې په قلم سره ليکل کېږي، سوګند يادوي او فرمايي چې قسم په نون او قسم په قلم او هغه څه چې ليکل کېږي.
په قلم د الله(ج) سوګند يادول د دې معنا ورکوي، چې آن الله رب العزت خومره د قلم شان لوړ بولي او له بلې خوا دا هم ځرګندوي چې قلم خومره د ارزښت وړ دی! قلم او ليکنه د ټولنيز پايښت او شخصيتونو د رابرسېره کولو، ښکاره کولو، د هويت شتون او د بقا ننبه ګڼل کېږي.

د تــاريخ شـــمله د هغه قوم شي هسکه
چې قـــلم يې د بقـــا په خـــاطر ښوري

يا:

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې قلـــمه، بې کـــتابه ژونـدون څه دی
هر ملت چې بې قلم وي شمبېر په مړه دی

یا:

قـلم زبهـــر هستي مـا است
قـلم مـــایه دوستي مـاست
زبهر قلم تمـدن و مستي شود
ورنه به قلم ذلت و نیستي بود

یا دا چې:

بې ليکواله بې قلـــمه خلک مړه دي
په دنيا کې د ژوندیو په شمار نه دي

د ټـولنې د ټولو(اقتصــادي، سیاســي، ټـولنیزو او فرهنګـي) موسســو متوازنه وده، يوه ټولنه له انحطاط او بد مرغيو څخه ژغورلای شي.

اسلامي او غیر اسلامي ټولنپوهان په دې آند دي، چې بشري لوړ فکره انسانان، د ټولنې د ژغورون پوره لامل کېدای شي.

هغه وخت یوه ټولنه او ملت نیکمرغه او باهویته ګڼل کېدای شي، چې خپل شتون(بقا) د (فرهنګ) په ګاڼه ښکلې کړي.

د ټولنیزې(اجتمــاعي) ودې او ســمون اصــلي منبــع، فرهنګــي وده او پرمختګ دی. د ټولو ملتونو بقا د هماغه ټولنو د لوړفکره، بافرهنګه او قلموالو مېړونه پازه (دنده) بلل کېږي او د همدغو قلموالو او متفکرینو برکت دی، چې نن په نړۍ کې ډېر پراخه ملیتونه په خپلو جغرافیایي چاپیریالونو کې ژوند کوي. له نورو سره ګډه ټولنیزه او فرهنګي اړیکه پالي او لا ساتي یې ځکه نو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ــــ هغه ملتونه، مليتونه، توکمونه او قومونه د ژوند هسک ننداره کولای شي او همدارنګه د بقا او شته والي حق ترلاسه کولای شي، چې خپل ځان په بشري ټولنه کې مطرح کړي او خپل حق ثابت کړي.
۲- د فرهنګ خوندیتوب د پراخه ولسونو په زړونو او سینو کې هم ممکن دي، دا ځکه چې فولکلور د ولس د يو ريښتني مال په توګه د دوی په سينو کې خوندي پاتي کېږي، مګر له دې څخه سترګې نشو پټولای، چې د حالاتو ترخه او تند توفانونه کله نا کله کولای شي، هماغه فرهنګي ببرۍ ډوبه کړي.
۳- له دې امله اړينه بربښي چې ټول وينې او متفکر نسلونه خپل ټول وياړونه د قلم په ژبه، د کاغذ پر مخ خوندي کړي او د زرينو کرښو په توګه يې نورو نسلونو ته ورولېږدوي.
که قلم او ليکنه نه وای، تاريخ به مړ وو. د ملتونو د تاريخ ژوندون د قلم د بقا له چيني څخه اوبه څښي :لکه:

قلم بقــا ده د ســـــــمون نښه ده
لکه روڼ لــمر چې د ژوندون نښه ده

د ليکوالۍ د مضمون غوره موخه فرهنګ پالنه ده. فرهنګ پالنه ملي او نړيوال لورى لري، ملي فرهنګ پالنه په ملي روحيې سره ژوندۍ ساتل کېږي. ملي فرهنګ (دين پالنه او وطن دوستي) ځيني مشترکې ګټې جوړوي. د دغو مادي او معنوي ګټو ساتل لوړ همت او پوره حوصله غواړي، موږ کولای شو ، چې د شعر په خوږه، نرمه خو غوښونکې ژبه د کيسې او داستان په تصويري، سمبوليکه او خوږو وږمو د خلکو ذهنونه روښانه کړو.

د دوستـۍ مينه د زړه په مراندو کېږي
توره خـــاوره په باران سره ژوندۍ شي

له دې امله د ملي هويت ساتنه په ټولو حالاتو کې ضروري بريښي. که موږ خپل فکر او قلم د خپلې تاريخي هستۍ لپاره ونه کاروو يا د نورو پرديو افکارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر اغيزو لاندې راشو نو خپله هستي به مو له منځه وړې وي.
زموږهدف د دغه کتاب (ليکوالی)له ليکلو څخه دادی ،چې ځنګه کولای شو دغه سپيڅلی او مقدس مسلک په فني ډول لاباب کړو ، څو الهي سوګند رښتيا ينه مو په غوره او درست ډول لاډاګيزه کړې وي.
ليکوالي د يو خلاق فن په توګه له ډير پخوا په بشری ژوندکې باب شوې ده او په دې ډول بشر خپل فکري او فرهنګي يادګارونه خوندي کړي دي: په ژوند پورې اړوندي (اقتصادي ،سياسي ،ادبی ،ملي او فرهنګي ... ،طبعي ،اجتماعي)علوم او بلاخره د بشري ژوند اړوند ټول لوی او واړه آثار او افکار يې رانغاړلي هم دي.
پښتو ادب ،د عبد الحليم اثر کتاب په (۳۷)مخ د (ليک او ليکنه)تر سرليک لاندې ليکي: څومره چې په دنيا کې ژبې ګڼې دي ،هغومره دليک رسمونه ګڼ دي. دا خبره چې بنياد مو اول سرکې کوم خط ايجاد کړی دی ،لاپوره يقيني نه ده. قياس دادی چې د ټولونه اولنی خط هغه دی چې هغې ته خط اشکال (تصويري)ويلی شي او دخاورې په کلالي تختو او مهرونو باندې به ليکل کيده او دعراق په کنډوالو کې موندل شوي دي. او دبابل له يوه پخواني خاندان سيماطيقي (څلورزره کاله قبل الميلاد) سره تعلق لري....
د پوهاند علامه استاد عبد الحی حبيبي په آند لومړنی خط هيروغليف او په مصريانو پورې اړه لری...عبد الحليم اثر دا نظر هم لري ،چې د سوات په (تختنه)نومې ځای کې دخاورې په مهرونو باندې ليکلی خط موندل شوی دی او دا په (اووه زره قبل الميلاد) دآسوري خاندان پورې مربوطيږي.
بابليانو ، فنقيانو ، آسوريانو ، يونانيانو عربو په بيلا بيلو وختونو کې ليکونه رامنځته کړی هم دي.
په (تاريخ خط ونوشتهای کهن افغانستان ازعصر قبل التاريخ تاکنون) ، تاليف پوهاند عبدالحی ،۱۳۵۰ ش کال کې خط او کتابت په (قبل از اسلام وبعد از اسلام) دورو پورې اړه لري. او ابناد استاد زياتوي: مساله خط ونګاشتن درتاريخ مدنيت وفرهنګ افغانستان ازمباحث بسيا رمهم است....

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي چې د اسلامي دين د خپرېدو په ابتدا کې ۱۵ يا ۱۷ تنه وو ، چې ليکنه کوله ؛ له دې راوروسته په ټولو اسلامي هېوادو کې خط ، ليکنه او کتابت د يوې علمي او عملي اړتيا په توګه رامنځته شو او په وروستيو پېړيو او کلونو کې لا ډېر پرمختګ وکړ او دادی اوس اوس لله الحمد په نړيوال حتمي ، علمي او حقيقي حرکت او غورځنګ بدل شوی او الهي عليم او خبير ذات دا ارشاد (اقراوربک الاکرم الذی علم بالقلم ...) پوره پوره تحقق وموند او لا د غوړېدو په حالت کې ده.
پوهنوال محمد اقا شيرزاد د پوهنوالۍ په کتاب (ليکوالۍ) کې راوړي (پوهان ليک د بشري ژوند د پرمختګ مهمه وسيله او د بشر ستره لاسته راوړنه ګڼي . د علم زيرمه او پانګه همدا د ليک نتيجه ده ، که ليک نه وای دا هومره کتابونه ، مجلې ، اخبارونه به نه وو . رښتيا هم که چېرې بشر ليک نه وای رامنځته کړی ، نو بل پښت او راتلونکو نسلونو ته يې د تجربو او پوهې انتقال ناشونی وو .
)نو موړی زياتوي:
خو ليک (مکتوب) ، ليکنه د ليکوالۍ او څه ليکلو د يوه ډول او يوې نوعې په توګه د خط له پيدا ښت سره سم راپيل شوې . يو چا بل چاته خپل مافي الضمير د ليک په وسيله ليکلي او ليږي ـ لېږې ځايو پورې لېږل شوی او رسېدلی دی .
که څوک غواړي خپل فکر او خپل هويت ژوندی وساتي نو نورو او راتلونکو نسلونو ته د لېږد ډېره ښه وسيله (ليکوالي)ده . نن سبا بشري ټولنې د يوه کلي مثال لري ، د دغو مثالونو هويت مونږ په بېلابېلو وسايلو کې د ليکوال او ليکنو له برکته پيدا کوو .
د ليکوالۍ لپاره ضروري شيان (ژبه ، ليک او انساني فکر دی) له دې امله ليکوالي هغه وخت ارزښت پيدا کوي ، چې په انسانانو پورې اړوند مختلف مسايل انعکاس کړي.
زما د دې تاليفي او لږ ترلږه تحقيقي اثر غوره هدف دادی ، چې اوس اوس ليکوالي ډېره پراخه شوې ده . په ښوونځيو ، پوهنتونونو او په تېره د ادبياتو په پوهنځيو کې د ليکوالۍ او د ليکوالۍ د ارزښت په برخه کې ، مسلکي درسونه ورکول کېږي او عملي کارونه ترسره کېږي ؛ د ادبياتو مضمون چې هراړخيزه ليکوالي راپېژني ، همدارنګه د هغه مضمون د لا عموميت ورکولو او مسلکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو په برخه کې ډېره هڅه او هاند کوي. موږ دلته په پښتو ښاخگه د چاخبره معلمان نه روزوو، د هیواد د پراخه فرهنگ بډای کوونکي لیکوال هم روزو.
د لیکوالۍ او بیا پښتو لیکوالۍ په برخه کې خدای پښلي استاد گل پاچا الفت په دیرشمو کلونو کې د (لیکوالۍ ـ املا انشاء) په نامه یو ډېر غنیمت کتاب ولیکه چې تر اوسه پورې ډ تدریس په بهیر کې ترې کار اخیستل کېږي او نن سبا بیا هم په دغه برخه کې ډېر ښه ماخذ او ممد درسي مواد په لاس راکوي؛ له هغه راوروسته خدای بښلي بینوا هم خورې ورې لیکنې وکړې، خو په منظمه توگه چې د تدریس په برخه کې ترې ډېر کار اخیستل شوی، هغه د پیاوړي استاد محمد اقا شیرزاد د لیکوالۍ اثر دی چې په عملي تدریس کې برخه لرلې ده.
غواړم دا ووایم چې نن سبا د لیکوالۍ لمنه له کتاب او کتابونو څخه انټرنټ او د هغه اړوند نټونو، فسبوکونو، یوټیوبونو، ټویټر... ورغځېدلې او دا د دې معنا لري چې لیکوالي یوازې په (املا او انشاء) پورې نه محدود دېږي، بلکې تخلیق، تحقیق، تصنیف او تالیف... رانغاړي؛ له همدې امله اوسنۍ لیکوالي د انساني ژوند د پراخو اړخونو ارزښمندي ښکاره کوي.
زما دغه کتاب (معاصره لیکوالي او د لیکوالۍ ارزښت) په اوو فصلونو کې راوړل شوې چې هر فصل د تالیف پر معیار تر ډېره بریده برابر دی. دا کتاب منظم فهرست، د فصل په پای کې لنډیز، سوالونه او ماخذونه راغلي او د اوسنیو پوهنتوني معیارونو د اصل له مخې برابر شوي دي؛ په دغه کتاب کې ټولټال له (۲۲) ماخذونو څخه کار اخیستل شوی دی. دغه کار کابو نوی دی او لیکوالي مضمون مو له ارزښتونو سره په پراخه ډول د تالیف په گانه پسوللی دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

۱– ليکوالي د بشري تمدن او فرهنګ نښه ده!

پيليزه (مدخل):

د بشريت او سنې مدني لوړتيا د هغو د نيک او غوره فکر محصول ده؛ او فکر د ښې وينا او ليکوالۍ له برکته وده او پرمختګ ترلاسه کوي. هغه هېواد او هغه خلک متمدن ګڼل کېږي، چې په خپله ټولنه او فرهنګ پورې اړوند شيان خوندي کړای شي.

همدا رنګه د بشريت د فرهنګ او تمدن د بنسټ پياوړتيا د هغو د ناپايه او ډېرو کړاوونو او فرهنګي هڅو نتيجه ده، چې په اوږدو کلنو کې د پرله پسې تجربو په بڼې کې پخه شوې وي.

د فرهنګي غنا او بډاينې د نورو عواملو او موادو تر څنګ ((ژبه)) مهمه وسيله ده. د هر ملت ژبه په درې برخو (ويې پوهنې، نثر او نظم) کې وده او تکامل مومي او دغه درې برخې د هر قوم ((ادبيات)) جوړوي. ويې پوهنه د هر قوم د ژبې موجوده لغتونو رانغاړي، چې هغه قوم د خپل ټولنيز ژوند د لاښه تر سره کولو لپاره څيني وييونه (لفظونه) لري، چې شيانو ته نومونه ټاکي؛ د شيانو د نومونو ټاکل د يو ټولنيز ناخوداګاه او آګاه قرارداد په لړ کې رامنځته کېږي.

نثر: د ټولو شيانو د نومونو او ورپورې اړوندو توکو پيېيل دی، چې د ويې پانګې غير موزونه خو منطقي بڼه وي؛ نثر د کلمو لړول دي.

نظم د لفظونو موزونه مجموعه ده، چې د يو چا او قوم په ژبه کې رامنځته کېږي؛ يعني په مجموعي ډول (د وييونو منثوره او منظومه شتمنۍ د يو قوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبیات جوړوي) یا په بله وینا (څه چې ویل کېږي، یا یې وایو، څه چې لیکو، یا لیکل کېږي، یا یې لولو او یا یې نوروته ورښیو هم ادبیات دي.

غږ پوهنه(Phonology)، ګړپوهنه(Morphology)، غونډله پوهنه، نحو (Syntax) او همدارازلغت پېژندنه او کلمې د نړۍ ادبیات هم جوړوي؛ لنډه دا چې (د وییونو او په مجموعي ډول د ژبې له موجودیته پرته ویاندی یا د متن لوستل ممکن نه دي او نثر او نظم د کلمو له ترتیب او تنظیم څخه پرته موجودیت نشي درلودلای)؛(په حقیقت کې لیکوالي دژبې هنداره ده.)

توري او کلمې د ادبیاتو بنیاد او ستنه ګڼلای شو، دا ځکه چې الفاظ د شعر په کالب کې رانغاړل کېږي او یا په نثر کې کارول کېږي. د یادولو وړه ده، ترڅو څه ونه وایو، یا ونه ویل شي، یا یې ونه لیکو یاونه لیکل شي، خبرې اترې نه جوړیږي، ښوونه او روزنه هم مفهوم نه پیدا کوي.

که څوک یوشی زده کوي، یا یې ورزده کوي، ښوونه کوي او ښوونځي ته درومي او یا کتاب په لاس کې لري، دا ټول د وینا او لیکلو له برکته دي؛ له شک پرته په پر مختللي ټولنه کې له ویلو او خبرو څخه د لیکلو برخه لوړه ده، ځکه انساني ټولنه هغه وخت د تمدن پوړونو ته لارپرانستی شي، چې د خلکو قلم په لاس کې وي؛ په څه چې پوهېږي هغه ولیکي.

قلموال د تفکر په قوت، د الفاظو له ترکیب نه د ټولنیزو پیښو جاج باسي. دا کار هغه وخت ممکن دی، چې موږ لیکنه وکړو، خپل او ټولنیز هویت د قلم په واسطه وځلوو؛ او په دې ډول د فرهنګ رڼاوی وکړو.

۱–۱– د لیکوالۍ ګټه:

په لنډه توګه د لیکنې او لیکوالۍ ګټه داسې ګڼلای شو:

۱– په فرد او ټولنې پورې اړوندې مسالې له ورکېدو او ژوغول کېږي. کلتوري پانګه خوندي کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- په ټولنه او ټولنې پورې اړوند معلومات راټوليدای شي، خوندي کېږي او په دې ډول فرهنګي زيرمه پيدا کېږي، څکه نو ليکوال د ټولنې د فرهنګ او کلتور محافظ هم ګڼل کېږي.

۳- د ليکوالۍ له برکته ليکوال او ټولنه لانبه هويت پيدا کوي.

٤- د قلم ښورولو (ليکوالۍ) له برکته زموږ (ماضي) خوندي کېږي او د دوباره تحقيق پر مهال لا خوندوره کېږي.

٥- حال(او سمهال) ته رنګ، خوند او ښکلا ورکول کېږي او د تمدن لوړتيا ته مو هڅوي.

٦- ليکوالي او سمهال ته له راتلونکي سره پيوند ورکوي او نسلونو ته د زماني تړاو پر منطق ديالکتيکي بافت(غوټه) ورکول کېږي.(۱: ۱۱۲)

يادونه:

د مسلمانانو يو له وياړونو څخه دادی، چې د همدې قلم او ليکنې له برکته يې الهي کلام د کاغذ پرمخ خوندي کړ. او له دې وروسته د مسلمانانو په زړونو او ذهنونو کې ځای پر ځای (حک) شو.

د اسلام په لومړيو کې ايله د مسلمانانو شمېره(۱۷) تنو ته رسيده؛ همدغو مسلمانانو په خپلو هلوځلو او طباعتي تجربي پوهې سره وکولای شوای، الهي کلام (قران مجيد) را ټول او تدوين کړي.

تر ټولو ستره مساله دا ده چې الله(ج) يو ځل بيا د قلم عظمت، ښکلا او اهميت په خپله ستايي او سوګند ورباندې يادوي؛ لکه:(ن وَالْقَلَمِ وَمَا يسْطُرُونَ(القلم/۱) (۲:   )

او کله چې پر جناب حضرت رسول اکرم (ص) د حُرا په غار کې د حضرت جبرائيل امين له خوا وحي راتله، نو بيا هم د قلم په اهميت، ارزښت او حکمت خبرې وشوې؛ لکه: الذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ(۴) عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يعْلَمْ(العلق/۵).

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چې (ليکوالي د انسان د فکر او ژبې حکميانه پنځونه ده، چې د قلم په واسطه شکل پيدا کوي او د هغې په وسيله د بشر او بشري ټولنې هويت خوندي کېږي او د تمدن او پرمختګ لوری خپلوي.) هغه څوک قلم چلولی شي، فکر يې په قابو کې وي؛ د چا خبره امپراطور کېدل آسان دي، خو قلموال کېدل سخت!!!

۱-۲- ليکوالي يو غوره ((فن)) دی!

ليکوالي د انساني مدني هويت لومړی قدم او د تمدن زرين اصل دی، له همدې امله [(د بشريت ټول وياړونه په قلم او ليکوالۍ پورې اړه لري او د دغه کار د يو فن او منظم تمرين په نتيجه کې خپلېدلای شي؛ يعنې ليکوالي يو فني عمل دی، چې کلتوري تفکر او هڅو ته اړتيا لري.)] (۱۹:۳)

د بشر ټولو معلوماتو او پوهنو ته علم او فن وايي. علم او پوهه هغه پوهنه او شتمني ده، چې د انسان له فکر سره کار لري، فکر يې رازده کوي او د عقل په آزمايش ځای کې يې تجزيه او تحليلوي او د فرضيې يا نظريې په بڼه يې وړاندې کوي، دې ته علم او پوهه وايي؛ لکه: د فلسفې علم، د ډاکترۍ علم، د اقتصاد، د حديث، د فقې، د تفسير، د تاريخ او نورو...علم. (۴۸۲:۴)

کله نا کله ځينې اصطلاحات سره مغالطه او ګډوډ کېږي، يعنې (داسې ويل کېږي، چې ليکنه او ليکوالي هنر دی!)، خو دا خبره ياد ول ضروري دي، چې (ليکنه د ممارثت او تمرين په وسيله شکل پيدا کوي او دغه شکل هغه وخت بشپړېږي، چې فني هويت ومومي.) يعنې ليکوالي مخکې له دې، چې ((هنر)) وي، ((فن)) ګڼل کېږي؛ د ليکوالۍ او د هغې د بهير او اهميت په برخه کې فکر درلودل ((هنر)) ګڼلای شو.

لومړی به د ((هنر)) او ((فن)) توپير وکړو او بيا به څرګنده کړو، چې ليکوالي (هنر دی او که فن؟).

(c) ketabton.com: The Digital Library

فن او هنر توپیر او ورتوالی:

الف:- فن؛

۱: د انسان د بدني غړو په وسیله شکل مومي؛ څومره چې په یوه کسب او کار کې په منطقي ډول او پوهې سره مهارت تر لاسه کوو، په هماغه اندازه فني پوهه مو زیاتیږي.

۲: د یوه فني کار د تر سره کولو لپاره (فکر او د بدن نور غړي) لکه لاسونه، پښې... په کار لویږي؛ لکه: د نقاشۍ، ترکانۍ، غالۍ اوبدلو، موسیقي زده کولو، موټر چلولو او...) نورو کارونو د ترسره کولو لپاره لازمه ده، د بدن غړي بیا بیا او په وار، وار فعالیت وکړي، څو زموږ له غوښتنو سره سم کار تر سره شي.

۳: که وغواړو د غالۍ اوبدلو په کار کې مهارت تر لاسه کړو او یا د موسیقي د یوې آلې غږ له خپلې خوښې سره سم وباسو، لازمه ده، پر له پسې تمرین وکړو، (تمرین او ممارثت د عملي پوهې او کامیابۍ لنډه لاره ده.)

۴: د نورو کارونو تر څنګ د لیکوالۍ په کار کې بریالیتوب هغه مهال شونی دی، چې د لکینې ماهرانه خیال و فکر په عملي او علمي ډګر کې خپل کړو.

۵: فن؛ د انسان د فکر او بدني غړو ګډه بریا ده، چې عمده رول په کې د بدن غړي لري او د فکر په حکم خو له فکره د باندې شکل مومي.)

۶: فن؛ د تمرین او تکرار په لړ کې هویت مومي؛ د کنت آپل په نظر: ((د حرکي او بیا ځلي احساس له امله زموږ غړي ورتیا مومي) ځکه نو فن هم زموږ په ذهن کې تجسم پیدا کوي؛ فن د طبعیت (د انسان له ذهن څخه د باندې نړۍ) او ژوندي موجود، د بدن د غړو د بیا بیا تماس له امله هویت مومي او پخیږي؛ نه یوازې د انسانانو، بلکې د ټولو ژویو په برخه کې مطالعې وړ دي؛ لکه: مارغه څنګه ځاله جوړوي؟ اړتیا د مهارت او فني عمل اساس ګڼلای شو)). (۵ : ۳۱۷)

۷: پښتو- انګلیسي قاموس کې راځي: فن ((fan ته art) ویلای شو.)) (۸ : ۲۰۰۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸: فن (fan) نرم (ج- فنون، صنعت، د تکنيکو وړتيا او قاعدو مجموعه ده. (۱۲: ۷۳۸)
۹: په فن کې مواد او شيان (توکي) د انسان د غړو په واسطه تغير شکل مومي او خام مواد په پخو بدليږي؛ لکه: لرګی چې د بخار د مهارت له وجهې په دروازه بدليږي، خو انتظام يې د انسان شعوري لړۍ ده. (۲۷ : ۱۷۱)
۱۰: د (فن) او (هنر) بېلول ستونزور کار دی، خو ګډول يې هم انصاف نه دی؛ فن او هنر دواړه له فکر او انديشې او تعقل څخه بې نيازه نه دي، مګر فن د فزيکي وړتيا له لارې څپلېږي.
ب: هنر (Art):
۱: هنر (hunar) = Art.skill) هم ويلی شو، يعني هنر فکري (skell)(مهارت) دی.
۲: هنر فطري او غريزوي شتمني ده، يعنې د بشر په ختـه کـې اخښـل شـوې ښکارنده(پديده) ده.
۳: هنر؛ د ټولنيز شعور يو ډول دی، چې د (هنر) په ټولو ډولونو (رسامۍ، مجسمه جوړنې، حکاکۍ، معمارۍ، موسيقۍ، خطاطۍ، نڅا او شعر) کې ځان په بېل بېل ډول څرګندوي.
۴: هنر (hunar) نر_م_فن، کمال–جوهر، کسب (پښتو، پښتو سيند) ۱۰۷۲
۵: د حسن عميد فرهنګ کې راځي: ((هنر(ه،ن) پيشه، صنعت، فن،کاربرجسته.)) (۲۳: ۱۹۸)
۶: هنر؛ د دراک ذهن او طبيعت د امتزاج په لړ کې هويت پيدا کوي؛ کله شعر، چې پر شاعر د ماحول اغېزې وي، خو د ماحول اغېزې لومړی بايد د انسان له فکر او مزاج سره امتزاج وکړي او بيا هغه اغېزې په پاخه، ښکلي، خيالي او متغير شوي او فني ډول د الفاظو او هنر د نورو ډولونو له لوري ميدان ته راووځي.
۷: د ارسطو (۳۳۲ ق م) په نظر، د انسان پر ذهن د ماحول اغېزې د هنري مدرک

(c) ketabton.com: The Digital Library

او موادو مدلول په لاس راکوي، د ماحول اغېزې د احساس توليد کوي او د هنر خيال احياء کوي او له هغه وروسته د مهارت د ترلاسه کولو لپاره لار برابرېږي. (۱: ۲۹۹)

۸: د ارسطو غوندې د نابغه او متفکر هنر پوه انسان له خبرو دا نتيجه په لاس راځي، چې د (هنري موادو د توليد مرکز د هنرمند انسان ذهن دی او د فن خبره د مهارت او پلټنې په بهير کې مونډل کېږي او ترلاسه کېږي.) دلته به د دغې خبرې د توضيح لپاره څو عملي مثالونه راوړو:

سپوږمۍ به سر وهـه راخېژه | يار مې د ګلـو لو کوي ګـوتې ريبينه
پرون دنيا وه، نن قيامت دی | چې زه ولاړه لالی اخـلي رخـصـتونه
ته په مـخ څـه مه ايساريږه | تر شاه دې نـاوې پښـتنه ولاړه يـمه
له زړه مې شين لوګي راخېږي | لکه د شنو لښـتو تنور چې لمـبه شينه
يا: په مـازديګر ګودر ته راغله | لکه په کور د چا چې بل شي سره اورونه
(۱۸: ۲۱۰، ۱۱۲، ۴۳۵)

په پورته لنډيو کې (هنري انځورونه) په طبيعي ډول داسې ځان راڅرګندوي، چې (د شاعر عواطف، احساسات او د ماحول اړوندې پېښې سره لاس ورکوي او يو منظوم او منثور انځور جوړوي، خو د الفاظو ترتيب او تنظيم د اندورني اګاهانه مهارت باکيفيته ښوونه کوي). هنري برخه يې ذهني تصوير جوړونه او فن يې ماهرانه بيا ځلونه ده.

دلنډيو رامنځته کېدل او هويت پيدا کول يې فني برخه ده او له همدغو لنډيو مفهوم او خوند اخيستل يې فن جوړوي.

۹: محمد نواز طاهر ادب هم فن بولي او هم هنر، نوموړی زياتوي: ((فن او ادب خصوصاً ((شعر)) د خپلو عصري تقاضو هنداره وي. د يوه شاعر په کلام کې د خپل ولس د معاش او معاشرت عکس ډېر واضح او نمايان ليدلی شي، دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عکس د محلي پېښو تصویر وي او شعر یې هنري برخه جوړولای شي.)) (۲۲: ۲۵۳، ۲۵۴)

۱۰: هنر او فن دواړه له فکر او اندیښنې او تعقل څخه بې نیازه نه دي، ددې لپاره څو فکر یوه مساله درک نه کړي، نشي کیدای د فن یا هنر په توګه عملي تحقق ومومي. همدارنګه په علم کې که څینې غړي په کار ونه لویږي، د انسان علمي او پوهنیز مطلب نه رامنځته کېږي او په اصطلاح نوموړی شی له (قوي) په (فعل) نه اوړي، همداسې فن هم درواخله. ۱۱: د یادولو وړ ده، د علم او هنر ځای (فکر او ذهن) دی او د فن د ځرګندولو ځای د بدن غړي دي.

۱۲: ددې لپاره، چې: ((علم، فن او هنر پر انسان د ماحول اغېزې او د عقل، ذهن، خیال او عاطفې درک زیږنده دي؛ لیکوالي هم د انسان د لوړ فکر محصول ده.))
ماهرانه قلم چلونه او لیکوالي ددې لپاره غوره فن ګڼلای شو، چې د احساسي تعقل او شعور له ځانګړو سرچینو راټوکیږي، خو حیوانات دغه صلاحیت نه لري او دغه واک په اصل کې له نورو واکمنیو سره سره انسان ته د الله(ج) له خوا ورکړ شوی دی. ممکن بیزو (شادي) یا ځینې نور حیوانات هم څه ټاپ کړي او ولیکلای شي، خو لیکنې ته احساسي رنګ نشي ورکولای؛ د ذهني رنګونو طبیعي تبارز او رامنځته کیدو ته ((هنر)) او رنګونو ته بیا رنګ ورکول او پر داس ورکونه ((فن)) ګڼلای شو او لیکوالي د فکري هڅونو زیږنده او د عملي کار علمي مهارت او هویت ټاکلی شي.)) (۱۳: ۱۷)

۱۳: هنر؛ طبیعي سرچینې لري او فن مصنوعي؛ او ددې خبرې دلیل (الهامي او تمریني شاعري کول) هم کېدای شي.
لنډه دا چې: [لیکوالي د انسان د ماهرانه، باهدفه پوهې او بیا بیا تمرین فني شکل دی.] او دغه عظمت ددې لپاره چې انسان ته رسیدلی دی؛ نو ځکه یې الله رب الجلیل داسې یادونه کوي: (الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ(۴) عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ(العلق/۵)).(۲ :)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱–۳– لیکوالي میراثي ښکارنده (پدیده) ده که کسبي؟

د تیر بحث نتیجه دا شوه، چې (لیکوالي فن او مهارت دی؛ دغه فني مهارت د بدن د غړو په وسیله بشپړیږي.)

اوس اوس پدې خبره غږیږو، چې لیکوالي موږ ته له مور او پلار او نورو مخکې اسلافو (نیکونو) په میراث رارسیدلې او رارسیږي او که یې موږ کسبوو؟ له ادبي پلوه په وینا او لیکنه کې د (علم) کلمه نه کارول کیږي؛ مثلاً وایو چې علم خبرې کول یا هم لیکل دي، بلکې وایو، چې د خطابې یا خبرې کولو فن. لیکوالي یا دغه عملیې ته هم د فن کلمه کاروي.

موږ ګورو چې په بازارونو کې په لسګونو، زرګونو، لکونو او آن میلیونو خلک شته او یا هم ډېر شمېر خلک په ښوونځیو، پوهنځیو او نورو زده کړییز ځایونو کې درسونه وایي، خو ټول لیکوال نه وي؛ د لیکوالۍ د کسب لپاره لازمه ده(ذوق، تمرین، مطالعې، پوهې او حرفوي کار) ته ارزښت ورکړو.

ډېر لیدل شوي دي، چې زیات شمېر باسواده خلک آن استادان هم لیکنه نشي کولای او که لیکوالي کولای شي، خو فني لیکنه نشي کولا ی؛ له فني لیکنې څخه مطلب (خلک په لنډ او واضح ډول په یوه موضوع پوهول دي). بې سواده خلک شاعران وي، مګر لیکوالان نه! پورته موضوع په ډاګه کوي، چې د ښې او غوره لیکنې لپاره باید ډېر مشق او تمرین وکړو او خپلې لیکنې د فن استادانو ته وروښییو. لکه څنګه، چې د (خط) د حسن خط د ښه کېدو لپاره لازمه ده ډېر مشق وکړو او د ورځې په تېریدو سره پرمختګ وکړو او د کمال پوړۍ ته ورسیږو، همداسې لیکوالي هم ده.

لیکوالي د انسان د علمي او تجربي ژوند محصول شوی فن دی؛ له همدې امله کسبي بهیر دی، نه مورثي عملیه، جنتکي (وراثتي) مثلې د انسان د شخصیت او علمي هویت په جوړولو کې ډېر رول لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکنه کول استعداد او پوهه غواړي، خو کسب کول يې تمرين غواړي او همېشنی هويت لوروي؛ لکه بوټي او ګلان چې پرخې او اوبو ته اړتيا لري، د ليکنې او ليکوالۍ د مسلک پياوړتيا هم په کسب او تمرين پورې اړه لري. ليکوالي ماهرانه، پوهه ده، چې د تمرين او کسب د سحر له لارې غنامندي ترلاسه کوي؛ ليکوالي کسبي پديده ده، چې د مهارت په سين او درياب کې د غوټو وهلو له لارې ښکلا ترلاسه کوي.

چې غوټې پسې وهي په لاس به درشي
چا ويل چې په درياب کې ګوهر نشته...
د ذوق خبره لا موږ هدف ته نږدې کوي:

آن ځينې خلک فلانکي يا بستانکي ته الهامي شاعر وايي؛ په... د خدای (ج) فضل شوی. شعر يې روان شو، دا درسته ده، خو له دې سره سره د ښه شعر ويلو لپاره لا ډېر تمرين ته اړتيا لري او شعر د ليکوالۍ د فن له دايرې بهر مهارت دی!!!

همدا دليل دی، چې د متخصص ليکوال او فني ليکوالۍ درنښت او ارزښت د ليکنې په دنيا کې اهميت پيدا کوي.

۱–۴– هغه ټکي چې بايد په ليکوالۍ کې په پام ونيول شي!

که وغواړو چې فني او ښه ليکنه وکولای شو، لازمه ده، د دغه کار لپاره وړتياوې پيدا کړو او د ليکنې غوره چلندونه په پام کې ونيسو.(مسلکي کار، تمرين او ليکنه وکړو.)

ليکنه په لومړي سر کې ((املا)) ده. او املاء په لغت کې مهلت ورکولو او ډکولو ته وايي. او په اصطلاح کې: (خپلې يا د بل خبرې په صحيح ډول ليکل دي؛ که څوک له ځانه څه نشي ليکلی او د بل د ليکنې له مخې څه وايي، دې ته املاء نشو ويلای.) (۲: ۱۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا لامل دی، چې مورږ د آسانه او فني ليکنې لپاره اصولو او لارښوونو ته اړتيا لرو، ځکه له فني لارې (د ليکنې تشې ډکې کړو؛ د ښې او فني ليکنې لپاره بايد لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو:

۱: د څه په باره کې ليکنه کوو؟

وار له واره بايد له ځان سره فکر وکړو (د سياست، ادب، هنر، اقتصاد، ورځنيو داخلي او خارجي پېښو، تخليقي پنځونو يا کومې بلې موضوع په برخه کې ليکنه کوم؟ په خپله بايد د غې پوښتنې ته ځواب پيدا کړو. له څه تمرکز وروسته يا (اړتيا احساسوو اصلي مورد او ځای پيدا کوو او يا هم لږ تر لږه د تخليق کولو لپاره فکري خوځون ته لاره اوارولای شو.)

۲: د کومې اړتيا له مخې يې ليکم، يا ليکنه کوم؟

د انسان د فکري خوځون او جسمي تحرک لپاره تر ټولو مهمه (انګيزه) اړتيا ده. اړتيا د حرکت عمده لامل جوړوي. حرکت؛ د فلسفي په حُکم (د ژوندیو موجوداتو د پايښت اصل ګڼل کېږي.) (۳۱:۲)

اړتيا، د خوځښت، حرکت، لټولو بالاخره موندنې او کاميابۍ اساسي شرط بلل کېږي. که مورږ ليکنه (د يو فرهنګي غوره او برجسته اصل په توګه ومنو، نو لکه د ژوند اساسي توکي به ورته اړتيا احساس کړو.) چې کله مو د ليکنې اړتيا احساس کړه، ورسره سم يې د موضوع د ليکلو تابيا کوو، په ليکنه پيل کوو او په ليکنه کې کاميابي ترلاسه کوو. (په دغه کار کې د موضوع تشخيص له مخې اړين دی.)

۳: ليکنه مې څېړنيزه (تحقيقي) بڼه لري، که ذوقي؟

له اړتيا وروسته دغه درک او پوهه ډېره مهمه ده، چې د خپل کار لوری ته تمرکز ورکړو. (زه څېړنه کوم او که هنري نثر ليکم؟).

الف: څېړنه، زمورږ له ذهن څخه د باندې پلټنې او کار توکي غواړي، خو هنري نثر (ذهني) پلټنې (تخليق) ته ډېره ځانګړې کېږي. ((د څېړنې لپاره د څېړنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیلابیل میتودونه په پام کې لرلای شو او په تخلیق کې د طبیعي ښکلاوو لمن لټول مناسب او مسلکي کار دی، ځکه په پنځونو(ایجادونو) کې الهام د ښایست معتبر ځپرکی جوړوي.)) (۱۷ : ۲۸)

ب: که مو ځېړنه کوله(موضوع باید کره کړو او له هغې سره برابر مواد کتابتون او نورو منابعو کې ولټوو او که ذوقي وه نو ادبي ټوټې او ورسره اړوند شیان یا ځانګړی تفکر او مهال ته ارزښت ورکړو.)

ج: څېړنه د یو وخت کار نه دی؛ مثلاً: څېړنېزه مقاله ډېر وخت او ډېره پلټنه غواړي، خو ذوقي لیکنه محدود او مشخص وخت غواړي. او تخلیقي اثر نه دی، چې په یو وخت کې بشپړ شي، کنه لومړنی درک او ذوق بیا تغییر کوي.

د: ذوق؛ د ادب په اصطلاح هغه قوه ده، چې د لطافت(نازکوالي) او ښکلا درک کوي او د هنر خاوندان ورته ډېر اړ دي.

د خدای بښلي ګل پاچا الفت په وینا لکه: (څنګه چې د انسان په خوله کې د څکلو قوت موجود دی، چې هغه (ذایقه) ده، همدارنګه په انسانانو کې بله قوه هم موجوده ده، چې د کلام په خوند هم پوهېږي او نور ورباندې پوهولای شي.)

نو ذوقي لیکنې له فطري استعداد څخه قوت اخلي، په دغو لیکنو کې د تفکر، خیال، پوهې او انساني درک قوت ډېر موجود وي. دا ډول رامنځته شوي آثار هنري ښایست ډېر لري؛ د سلیم ذوق قوت د تخلیقي آثارو بنسټ جوړوي. همدغه سبب دی، چې (ادبي پوهه یوازې په زده کړه کولو نه حاصلېږي، بلکې ذوقي برخه یې قوت زیاتوي.) څېړنه د لټونې د مهارت له امله پیاوړې کېږي او تخلیق فردي خیال او ذوق پرمټ وده مومي.

۴: ذهني جمتوالی (اماده ګي):

دغه اصل نه یوازې په لیکوالۍ او لیکنه کې مهم دی، بلکې د ټول ژوند په چارو کې مهم اصل جوړوي؛ په تخلیقي او تحقیقي ډګرونو کې د تخییل او پلټنې مهارتونه لیکنه پیاوړې کوي. په علمي، ورزشي، سیاسي او د ژوند ګڼ شمیر نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړخونو کې د کارونو په کولو يا ترسره کېدلو کې آسانتياوې رامنځته کوي. يوه کار ته مخکې له مخکې تياری او چمتوالی دا معنا لري، لکه نيمايي کار مو، چې له مخکې کړی وي؛ په تېره په تحقيقي او ادبي ډګرونو کې چمتوالی، موږ ژر هدف ته رسولای شي. د دغه کار ګټه دا ده چې:

الف: موږ د تفکر لپاره وخت او موقع په لاس راوړو.

ب: په دغه بهير کې کولای شو، د تحقيق د کارتوکي هم برابر کړو.

ج: آن په تخليق کې له مخکې(عنوان) موندل او فکري فضاء جوړول د ليکنې قوت زياتوي او د ادبي او علمي نړۍ خيالي استمرار پياوړی کوي.

د: ذهني چمتوالی، د ژوند په پراخه ډګر کې، د راتلونکو کامیابه فعاليتونو د ترسره کولو زيری ورکوي.

په ادبي ډګر کې ليکوال له (ماضي، حال او راتلونکي) سره تړې او د کاميابۍ لوړو پوړيو ته يې له ځانه سره لېږدوي.

هـ: له مخکې چمتوالی د راتلونکي سترو تحقيقي کارونو په ترسره کولو او يا نه ترسره کولو کې (د کاري وړتيا او اټکل) اندازه په لاس راکوي او کېدای شي موږ کاميابه شو.

۵: د ليکنې لپاره د موادو برابرول:

د ليکنې په کار کې د موادو برابرول په دوه ډوله دي:

الف: ذهني مواد، لکه: د تحقيق په کار کې چې يو ښه عنوان د مناسب مضمون لپاره لټوي، همداسې په ادبي نړۍ کې (تخيل) د (تفکر) په لړ کې انځوريزه ښه پيدا کوي، خو خيالي تخيل د مضمون مفهوم کمزوری کوي؛ د ليکنې لپاره (ذهني چمتوالی) د ليکنې د موادو په برابرولو کې مرسته کوي.

په ذهن کې د موادو او مضمون ژوندي کول، نه يوازې د ليکوال د تخليق او ليکنې په کار کې مرسته کوي، بلکې پدغه کار سره ليکوال پراخه مضمون آفريني هم کولای شي، چې بيا وروسته د سترو ليکوالو په ليکه کې دريږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب:محيطي مواد ؛ هغه آسانيتاوې برابرول دي، چې موږ په تحقيقي ډګر کې پیاوړي کولای شي، (له قلم، کمپيوټر او کتاب څخه نيولې بيا تر ټولو مهمو موادو چې د څېړنې پر مهال پکارېږي؛ تر لاسه کوو او د يو وړ تحقيق لپاره جوګه کېږو.) په ليکنه کې (زموږ پياوړتيا په ذهني او مادي موادو برابرولو پورې اړه لري.)

ج: (ذهني فاکتونه) او (مادي کارولو) له مخکې برابرول په موضوع کې د تمرکز او دقيقې ليکنې واک په موږ کې پياوړی کوي. آن د تخليق اراده پياوړې کوي او د رنګين تخيل واکمنې رابښي.

۲: درست او پرځای تلفظ:

الف: په پښتو ژبه کې د (وينا) او (ليکنې) تر منځ د تل لپاره ستونزې او توپيرونه موجود دي، آن په دې وروستيو وختونو کې خو دغه اصل د ځينو ليکوال له خوا په لاسي ډول لا پسې ګډوډ دی او ښه دليل يې دادی، چې (څه ډول غږېږو، بايد هغسې يې وليکو.) پر ځای خبره ده، مګر نمګړتياوې هم لري او هغه دا چې د عمومي کره پښتو ليکنې معيار کمزوری کوي؛ د بېلګې په ډول:

۱: دا هلک ده.(مرکزي پښتو او لهجه)

۲: دا هلک دی.(جنوب غربي لهجه)

۳: دا الک دو. (جنوبي، مسودو لهجه)

۴: دا لک ده. (لويديځه لهجه)

پورته ډول ټولې جملې د وينګ له پلوه درستې دي؛ زموږ د ټولو خلکو لهجې په زړه پورې دي، مګر د معياري ليکنې پر تله او ترازو دغه جمله چې (دا هلک دی) درسته برېښي (دريېم شخص (دا) ضمير مفرد مذکر، نوم (خلک) هم مذکر او (دی)صرفي لاحقه هم د مذکر په بڼه ګردانيږي.

ب: څه چې وايو بايد هغه هماغسې يې وليکو، خو (داستان او هنري نثر) له دې خبرې مستثنی دی. داستان او هنري ليکنه (نه يوازې د فردي احساس

(c) ketabton.com: The Digital Library

لېږدونکي وي، بلکې ټولنيز احساسات هم رانغاړي او ټولنيز احساس پالل او خپله ژبه او خپل چاپېريال غواړي.)

۷:- ګرامري اصولو په پام کې درلودل ضروري دي.

ګرامر د ژبې قواعد او اصول دي؛ دغه قواعد نه د خلکو په خبرو کې مراعاتېږي او نه په هنري او داستاني ليکنو کې....

همدارنګه په ورځينې ژوند کې هم څوک ناچار نه دي، چې په لوی لاس دغه قواعد پر ځان ومني، يوازې او يوازې ګرامري قواعد په ښوونځيو، کورسونو، پوهنتونونو کې لوستل کېږي او په ليکلو کې مراعاتېږي.

د ګرامري قواعدو او اصولو د (مراعتيدو او په پام کې درلودلو تر ټولو ښه بستر او ځای "ليکنه يا ليکوالی" ده، چې ډېر ژر د دغو اصولو په وسيله مفهومونه لېږدولای شو او د بېلابېلو ژبو او لهجو ويونکو ته کار آسانولی شو.)

په تېره د څېړنې (تحقيق) په برخه کې د ژبنيو او ګرامري قواعدو په پام کې درلودل د معياري ليکنو پوهاوی زياتوي؛ لکه:

الف: ګرامر چې په عمومي ډول درې برخې (غږپوهنه(فونولوژي "Phonology" ګړپوهنه(مورفولوژي"Morphology" يا صرفي او نحوي يا سنتېکس"Syntax" ساختماني نظامونه) رانغاړي، په ليکنې نظام يا د ليکوالۍ په کار کې ډېر مهم رول لري، په تېره خو د مسلکي ليکوالو لپاره دغه قواعدو په پام کې درلودل، يو اړين امر دی.

ب: پښتو ګرامر او ژبه د نورو ګرامرونو او ژبو په پرتله ځينې فونولوژيکي، مورفولوژيکي او نحوي توپيرونه لري، چې هرومرو يې زموږ پښتانه ليکوال بايد په پام کې ولري؛ د بېلګې په ډول، درانه يا ځانګړي توري(ټ، څ، ځ،ډ، ړ، ښ، ڼ،ږ)، د زورکي(ə) واول او ياګاني؛ لکه: (نرمه (ی)(ay)؛ زورکۍ واله (ۍ) (əy)؛ زوروأله (ئ)(ə y) چې درې واړه غبرګغږونه (ديفتانګونه) دي، اوږده (ي)(e)، لنډه (ي)(i)، چې واولونه دي، له بلې خوا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(مذکر او مؤنث) مسله او د نومونو مغيره حالتونه په پام کې درلودل، د پښتو ليکونو او ليکوالی برجستګي هم زياتوي؛ بايد په پام کې ونيول شي.

ج: له دوديز وينګ (تلفظ) سره زموږ د ليکوال ليکنه په تېره په مورفولوژي برخه کې ښکاره توپير ولري؛ لکه په کليوالي او ساده خبرو کې کلمې يا جملې لنډوي؛ د بېلګې په ډول: (ځيکي)، (نه کم) چې بايد (څه يې کوي) او (نه يې کوم) وليکل شي، همداسې ډېر مثالونه نور هم لرو.

د: لکه چې مخکې وويل شول په پښتو ژبه کې د اکر(حالت) موضوع د پام وړ ده. ((له حالت څخه مراد دادی، چې يو نوم په جمله کې د خپل چاپيريال په لحاظ څه حالت لري.)) د بېلګې په توګه لاندې مثالونو ته توجه وکړئ:

۱: زرمينه راغله.

۲: زرمينې ډوډۍ پخه کړه.

۳: ما زرمينې ته ډوډۍ پخه کړه.

۴: ما زرمينه وترله.

۵: د زرمينې ژوند خراب دی... که چېرې پورته مثالونو ته ځير شو وينو، چې (په لومړۍ جمله کې زرمينه په اصلي بڼه او په دويمه جمله کې په غير اصلي (زرمينې) په بڼه راغلې ده.

په لومړۍ جمله کې د جملې فعل لازمي دی، د لازمي فعل فاعل په اصلي حالت راځي، په دويمه جمله کې د جملې فعل متعدي دی؛ په تيرمهال کې د متعدي فعل فاعل په غيراصلي بڼه استعمالیږي....)) (۱۱ : ۴۵-۴۶)

هـ- په پښتو ژبه کې له نورو ژبو سره(عدد او معدود) توپير هم شته؛ لکه، د بېلګې په ډول کله چې عدد جمع کېږي نو معدود هم بدلون مومي.

مفرد	جمع
يو هلک	دوه هلکان

او ورسره کومکي فعل يې هم بدلون کوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمع	مفرد
دوه هلکان راغلل	يو هلک راغی
دوه نجوني راغلي	يوه نجلۍ راغله
دوه سړي راغلل	يو سړی راغی
دوي ښځې راغلي	يوه ښځه راغله
دوه سړي ووتل.... دزياتو معلوماتو لپاره	يو سړی ووت

وګورئ.(۱۴ : ۸۸)

ي:- په پښتو ژبه کې د جملو جوړښت په ځينو برخو کې توپير لري. (جملې ته د متن د اندازه کولو واحد هم وايي.) په پښتو ژبه کې: ((د يوې بشپړې جملې عمومي ځانګړني داسې بيانوو:

۱: د بشپړې جملې ښخه مطلب هغه خپلواک ګرامري شکل دی، چې د جوړښت او معنا له مخې بشپړ مطلب وي.

۲: د جملې په جوړښت کې د جملې اصلي ارکان(مبتداء او خبر) وي.

۳:جمله(نحوي واحد) وي...

۴: جمله نه تجزيه کيدونکي واحد دی او ....)(۱۲ : ۳۲)

۸:- دوه بېلې کلمې سره جلا ليکل:

ليکوالو ته لازمه ده، په خپله ليکنه کې (دوه بېلې کلمې يو له بله يو ځای ونه ليکي يا ونه نښلوي.) نن سبا دغې خبرې ته ډېره پاملرنه نه ساتل کېږي؛ لکه:

نا درست	درست
لويکور	لوی کور
تولسړي	ټول سړي
برګچرګ	برګ چرګ
ځوانسړی	ځوان سړی
خپلوطن	خپل وطن

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل سر   خپلسر

پورته کلمې چې بشپړ مفهوم لېږدوي، که جلا له نورو کلمو وليکل شي درسته ده؛ کلمه معمولاً (ډېرځله) ساده او ترکيبي وي، کيدای شي يوه کلمه له دوو مورفيمونو هم جوړه وي؛ لکه:

کتاب + چه= کتابچه، ترکيبي کلمې لکه پوهنتون ، درملتون، ميږتون او ....

۹:کوم ګړونه يو ځای او کوم جلا ليکل کېږي؟

مقيد مورفيمونه کله جلا ، کله هم يو ځای ليکل کېږي، خو دا هم د يوې قاعدې له مخې وي.

د پښتو ژبې د پياوړي ليکوال، زبردست محقق او ښه استاد د پوهاند ډوکتورمجاوراحمد زيار په نظر: ((د ژبپوهنيزي قاعدې له مخې ټول ژبني توکي يا ويوونونه (واحدونه) سره بيل بيل ليکل ، يا په بله وينا د اړوند ليک سيستم له شونتيا سره سم، تر وسې وسې جوليز يووالی له مانيزيووالي سره غاړه غړې کول په کار دي که هغه آزاد وييکي وي، لکه سربلونه (سرينه)، وستربلونه(پسينه) او اړوييکي (په، پر، تر، د ، له، سره، کې، پورې، ته، چې، که ، او ، هم) که ساده وييونه وي، لکه نومونه (کور، لوی، زه، ته ، دی، دا ، هغه، يو ، دوه) يا ګړونه(تلل، خوړل، ځي، خوري) او يا ترښتي ، ترکيبي او بيلښتي (اشتقاقي) وييونه وي، لکه: ګټل، پوهنمل، پوهنتون، مرستون، تلپاتي، ولسمشر، لاسليک...))(۱۵: ۷۷)

ځينې کلمې چې له دوو مورفيمونو څخه جوړې شوې وي، لکه: نيکي، مستي، سستي، ټوليمشر او ...بيلول يې درست نه دي.

۱۰:- سربلونه د کومو نومونو تر مخ او وستربلونه د کومو نومونو تر شا ليکل کېږي؟ سربلونه (پيشنه ها، Prepositions) او وستربلونه(پسينه ها، Post positions) ترلې ګړونه (مورفيمونه) دي، په جملو کې (ورې، وړې) توتې دي، چې خپلواکه معنا نه لري، خو د نورو خپلواکو کلمو سره او يا د جملو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په منځ کې ستر رول لوبولی شي؛ د فيثاغورث په وينا:((مقيد مورفيمونه) د خپلواکو او په مجموعي ډول د کلمو د ستري کورنۍ په جوړښتي نظام کې ډېر مهم او د اول سر غړي نه دي، خو د دغې کورنۍ په غني کولو، ښولولو، نرېدې کولو، ترلو او پيوستون کې مهم رول لوبولی شي؛ مقيد مورفيمونه د جملو د جوړولو او پوره کولو غوره ممد او مددګار توکي ګڼل کېږي.)) (۳۰ : ۱۹۲)

هغه سربلونه چې د خپلواکو کلمو څخه د مخه او وروسته راځي او مناسب تړاو پيدا کوي، په لاندې ډول په عملي توګه د يو لښتليک (جدول) په توګه راوړو:

ګڼه	سربل	اوستربل	مثالونه
۱	په	کې	په کور کې
۲	په	سره	په زيار او زحمت سره
۳	په	پورې	په چا پورې
۴	په	پسې	په تا پسې نه ځم
۵	پر	باندې	پر څوکۍ باندې ناست يم
۶	پر	سربېره	پر دې کار سربېره نور کار هم کوم
۷	د	لپاره	د خبرو لپاره وخت نه لرم
۸	د	غوندې	د مزدور غوندې يې وکتېه
۹	د	کره	د احمد کره نه ځم
۱۰	تر	لاندې	تر ميز لاندې پروت دی
۱۱	تر	پورې	تر ښوونځي پورې ځم
۱۲	له	سره	له ځلمي سره ځم
۱۳	بې	څخه	بې له اوبو څخه ژوند ګران دی
۱۴	و	ته	و تا ته مې ووې. (۱۱: ۳۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورته جملو کې گورو، چې ځينې جملې بې سربل او وستربل هم جوړېدلای شي؛ لکه: (په کور کې يم) چې په ځينو پښتو مرکزي لهجو کې (کوريم) هم وايي. زمونږ موخه داده چې مقيد مورفيمونه اصلي کلمې او جملې نه دي، خو د فيثاغورث په وينا د کلمو د کورنۍ په لامظبوط ـ والي کې غوره رول لوبوي.

۱۱:-يوه کلمه د بلې په شان ونه ليکو: کيدای شي دوه کلمې چې د وينگ (تلفظ) له مخې نږدې وي او يا په ليکلو کې سره يو شي وي، خو په معنا کې سره توپير لري، يو د بل په ډول ونه ليکو. او يا يې هغسې تلفظ نه کړو؛ آسانه خبره داده، چې پښتو هره کلمه جلا ليکل او بېله معنا لري؛لکه:

لغت	معنا
۱: گوډ	لنگ
۲: گډ	مشترک
۳: پوښتنه	تپوس (سوال)
۴: پښتنه	زن پشتو زبان (اسم فاعل)(زن پشتون)
۵: نوی	جديد
۶: نه وي	نباشد
۷: توروي	سياه مي کند
۸: توروي	سياه باشد

دغه ستونزې په نورو ژبو کې د هغو له جملې (عربي او دري) ژبو کې شته، چې د معنا له پلوه دوه سره بېلې کلمې دي، خو ليکل يې سره يو شی دی؛ لاندې کلمې وگورئ:

۱: شير(šir) شودې

۲: شير(šer) حيوان (زمری)

په پښتو ژبه کې (غړی) عضو او غړی صدقه – خيرات.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲:- د (نه او مه) (نفي او نهي) توري دي له افعالو جلا وليکل شي.

توضيح: (نه) لومړی شخص (اسم فاعل) يا (زه) ته منسوبېږي، (نه خورم، نه ځم، نه کوم) د لومړی شخص په اراده پوري اړه لري، ځکه نويي (نفي) يا رد کوم. او (مه) په امريه جملو کې هغه هم پداسې حال کې راځي، چې د دويم شخص لاس له يو کار څخه نيسي؛ که مطلق امر نه کوي يا امر نه کوي يا امريه جملو کې نه استعمالېږي نو ممانعت يې کوو. لنډه دا چې: ((د (نه) او (مه) توري چې د (نفي) او (نهي) لپاره راځي، بايد له کړونو (فعلونو) جلا وليکل شي، مګر په (نشي او نشته) کې يو ځای ليکل کېږي.)) (۲۰ : ۹)

او دا چې (نشي، نشته، نکړي، مشه، ناخلي) ډېر ځله يو ځای ليکل کېږي، د پوهاند زيار په وينا (خپلواک وييونه؛ قيدونه او فعلونه نه دي.)

۱۳:- د پښتو ژبې د ځانګړو تورو د کاروني ځانګړني له پامه نه غورزول.

پښتانه ليکوال بايد دا خبره ډېره په پام کې ولري او هغه دا چې ډېر داسې توري او آن کلمې په (پښتو) کې شته، چې په نورو ژبو په تېره دري او عربي ژبو کې نشته؛ دا توري په پښتو ليکنو او ليکنه کې ځانګړی اهميت لري، چې بايد په خپل ځای کې وليکل شي؛ لکه: (ښ) چې ځينې پښتانه يې په (خ) سره وايي او يا يې په (خ) تلفظوي او ځينې نور يې د (ش) په ډول وايي؛ د بېلګې په ډول: (ننښه(نښاني)، که (نشه) وليکل شي، کيدای شي له پتې پرته د (naša) (سکرآور) مشروبو معنا هم ورکړي.

همدارنګه (لوښي، اوښ، ښېګڼه، ښه) او نور کيدای شي په(لوشي، اوش، شېګڼه، شه يا لوخي، اوخ، خېګڼه او خه) وليکل شي له (لوښي، اوښ، ښېګڼه او ښه) سره هم معناوي، چې څه ستونزه نه پيښوي، خو زه يې د ليکلو جواز نه شم ورکولای، مګر په وينګ (تلفظ) کې خو د هر چا واک خپل دی.

په ياد ولرو (په پښتو غني ژبه کې) ډول ډول وينګونه شته، چې هر يو يې د ولس له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا اختیاري استعمال لري، او دا واک الله(ج) ورکړی دی. خو په (خ) یا (ش) پیل کلمې باید په (ښ) ونه لیکو؛ لکه: ختېه(ښتېه) خاوره(ښاوره)، شګه (ښګه)، شولې(شالي، ښولې) یا خولې ونه لیکل شي.

۱۴:- پور وییونه (له نورو ژبو راغلي لغتونه) په لیکلو کې باید توجه وکړو، چې د خپلې ژبې تر قاعدې لاندې راشي او ولیکل شي. او آن په جمعه کولو کې یې د خپلې ژبې د جمع کولو لاره ونیسو؛ لکه: موضوع= موضوعګانې معنی= معناوې؛ یا هغو کلمو ته چې نوم لرو، پښتو نوم ورکړو. معصوم(ماشوم)، شمع (شمه)، طمع، تمه، قصه (کېسه)، فوج (پوځ)، صباح (سبا)، میراث(میراث) قرار(کرار)، سحر(سهار)، فیل(پیل)، طوفان(توپان)، کمیز یا قمیس (کمیس)، او نور لغتونه هم شته.

۱۵:-د (ځ) او (ز) تورو توپیر: کله نا کله د (ځ) او (ز) تورو تر منځ څه په وینګ او څه په لیکنه کې توپیر نشي کېدلای؛ که څه هم (ځ) چې ځانګړی پښتو توری دی، درونډ ویل کېږي او چې کله تلفظ کېږي، نو ژبه د پورته مخکې غاښونو سره تماس کوي، خو (ز) عربي توری دی. له پخوا زمونږ په ژبو کې مروج دی، عادي او لیک ویل کېږي، ژبه ډېره نرمه د لاندې او باندې مخکې غاښونو سره تماس هم نه کوي، تلفظ کېږي؛ لکه: (ځان) په پښتو ژبه کې د (ځه) امر فعل او (زه) لومړی شخص ضمیر تر منځ کله ن توپیرېږي؛ یا ځوړ مخکښته که په (ز) ولیکل شي (زوړ) ترې جوړېږي.

آسانه لار داده؛ هغه کلمې چې په دري ژبه کې په (ج) ویل کېږي او لیکل کېږي په پښتو ژبه کې په (ځ) راځي؛ لکه: (جان، ځان، جنګل، ځنګل، جوان، ځوان...) خو دغه قاعده دومره علمي نه ده. دوکتور مجاوراحمد زیار په وینا: ((ځ" د پشتو په څلورګونو ګړدودي ډلو کې د ((ښ،ځ،ږ،ژ) تر څنګه له شمال ختیزې هغې څخه ترې تم شوي او له همدې کبله یې اړوند لیکوال په لیکدود کې زیاتره ټکني کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغلته چې باید (ځ) ولیکل شي، (ز) لیکي او چېرې چې (ز) ته اړتیا وي، هلته (ځ) کاروي، د (ځ) پر ځای (ز) لکه په غزیدل، ځوریدل...؛ د (ز) پر ځای (ځ) لکه په ځوي، ځوځات یا ځوځات، ځېږیدل، ځانګو، ځانګل یا ځنګل، ځنګلول، ځنګېدل، یواځې، ځما، ځمونږ یا ... هم ناکره دي. سلیمانځی، قتیل ځوی... که څه هم په یو لړ منځیو ګړدودونو، لکه و خروټو، اندړو او وردګو په هغو کې څه نا څه وینګ هم شته خو د لړه لیکوالي له کبله له آرو معیارونو غورځي.))

۱۶:- د (ښ) د توري سم تلفظ وکړو؛ دغه توری د پښتو ژبې ځانګړی او دروند توری دی، په ځینو مرکزي او شرقي لهجو کې یې ځای (س) ته پرېښی دی، دا ځکه چې وینګ یې (س) ته نږدې دی؛ نه یوازې یې دري ژبې مراعات نشي کولای، بلکې زموږ د پام وړ شمیر پښتانه یې هم درست نه وایي؛ د (ښلورو) پر ځای (سلور) د (ښادر) پر ځای (سادر) د (ښلوېښت) ته (سلوېښت)، سپېښلي ته سپېسلي وایي.

دغه کار او دغه نیمګړي تلفظ د کلمو په معنا کې تغیر راولي. لکه: ښتې (ګردن) که (ستې) ووایو، نو د مړشوي یا قتل کړای شوي معنا ورکوي؛ یا ښوک (کی؟) (سوک) ولیکو (مشت) (موتی شوی لاس) ترې جوړېږي.

۱۷:- د پښتو ښلور توري (ټ،ډ ،ړ،ڼ) په ښه ډول تلفظ او ولیکو.

له وینا وال ښخه لیکوال ته د بره اړینه ده، چې پوره یې په لیکنه کې مراعات کړي، ځکه دغه توري له یوې خوا د پښتو درانه او خاص دي؛ زموږ د ژبې بډاینه وربانديې ده او سم نه ویل او نه لیکل یې د کلمې په معنا کې تغیر هم راولي؛ لکه لاندې مثالونه:

۱: ټ- ټول (تمام)

۲: ت- تول (وزن، پیمانه)

۳: ټ- ټبر (قوم، کورنی)

۴: ت- تبر (د لرګیو ماتولو وسیله)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵: ډ- ډاډ (اطمینان)
۶: د_ داد (بخشش)
۷: ړ- ړوند(کور)
۸: ر- روند(پروسه، بهیر)
۹: ڼ- ڼیرۍ(شلخې) (بوټۍ) دی. (حبیب الله جاج پښتون زوی استاد) (۹ :)
۱۰: ن- نرۍ (نازک ،مهین باریک)
۱۱: ڼ- ڼیزۍ (مرز ته ورته مارغه دی)(۳۰: بغلان، نهیرین، تنګي تبقان-نعیم).
۱۲: ن- نرۍ (باریک، مؤنث نوم)

یادونه: کله نا کله دغه توري مرکزي پښتانه هم درست نه وايي. او لیکل خو يې لا پرېږده. ددغو تورو درست تلفظ دا ګټه لري ،چې نه یوازې د خپلې ژبې توري ښه ویلای او لیکلی شو ، بلکې د نورو ژبو لکه: انګلیسي دې ته ورته توری هم ښه ویلای او لیکلای شو ؛ لکه: (Water) واټر، برېډ(Bride) او نور....

ټوکه: یوې غېرې پښتنې محصلې په ټولګي کې رانه وپوښتل؛ زه دودۍ وایم ،ډوډۍ نه وایم؛ ما ورته په ټوکه وویل: دودۍ د بازار نوم دی هغه چې نانوایان ورسره ځنې، د لاسو او بشو خیرې پخوې او که سره شي نو نه خوړل کېږي، خو ډوډۍ د مور په لاس پخه شوې د تناره (نان) ته وایې چې خوړ بوی یې هم سرې مړوي او نشه کوي. (ناپښتو ځانګه، درې صنف).

۱۸:- د "و " (o,u) توری، ډولونه او د هغو ښه تلفظ دی، پخوا او په پخوانیو ګرامرونو کې يې ډولونه ډیر وو ، خو اوس دوه ډوله واو مروج دی او هغه هم په لیکلو کې.

۱: اوږد واو(و) (o) ؛ موقعیت له پلوه (منځنی، ورستی،ټینګ او ګرد دی) لکه: اور(or) ، کور(kor) ، یا زانګور، درخو، ورشو...؛خو په زانګو ، درخو کې نسبت کور او (اور) ته څه لنډ ویل کېږي، مګر په (اور) ، کور، نور...کې بیا ټینګ ویل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲:لنډ واو(و) (u) ، موقعیت یې، پورتنی، وروستنی، ګرد او سست آواز دی؛) لکه: اوم(um) ، زوم(zum) ، ټټو(□aṭ u) ، یابو (yabu)..خو په زوم او اوم کې نسبت ټټو او یابو یا سور ته لږ څه اوږد او په ټټو ... کې له زوم څخه لنډ ویل کېږي.
زموږ په لیکنو کې یو ډول (واو) لیکل کېږي، مګر د مسلک خاوندان یې په تلفظ او کارولو باید ځان پوه کړي.
۱۹:- د یاګانو کارونه او سم تلفظ په پښتو ژبه او په تېره لیکوالۍ کې مهم اصل جوړوي.
په پښتو ژبه کې د نورو ژبو په توپیر څو ډوله یاګاني (ی،ي،ې،ۍ،ئ) شته، چې هم یې پښتو ژبې ته ځانګړنه ورکړې او هم یې سخته کړې ده؛ لازمه ده دلته دوه خاطرې راوړم.

× × × × ×

X ×

خاطرې:
۱: یوه ورځ چې د مختلفو ژبو استادان سره ناست ول، په ټوکو وویل شول د پښتو ژبې دومره یاګاني څه پکار دي، یو تن ځواب ورکړ، د پښتو ژبې یاګاني د (نارینه او ښځینه) نومونو ،صفتونو ، شیانو او ځایونو د پېژندلو او تصنیف کار آسانه کړی دی !، خو بیا هم دغو ټوکیزو خبرو دوام وکړ او وویل شول (خوب است که برای اشیاء و اسمای مذکر و مؤنث یک (ی) مروج باشد !) په ځواب کې ورته وویل شول، په چا کې چې د ښځې او نر توپیر وي، نو په ژبه کې یې هم له ورایه ښکاري....
۲: د لوی استاد اروابناد پوهاند رښتین صاحب خویم تلین و په (۱۳۸۰) کال په ننګرهار کې لمانځل کېده، د لومړیو پرانستونکو وینا وو په لړ کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونې او روزنې وزارت تدریسي معین ښاغلی پتمن د نورو خبرو تر څنګ په کابل ښار او نورو ښارونو کې د تدریسي نصاب په برخه کې خبرې وکړې؛ هغه وویل: زموږ درسي نصاب ښه دی، خو پښتنو او غیر پښتنو ته پښتو ژبې په تېره(پښتو یاګانو د بروالی) ژبه سخته کړې، چې موږ ورسره مخالف یو... دومره یاګانې څه پکاردي. نومړي دا خبرې وکړې او له ستیجه د سترګو په رپ کې ورک شو. لنډ ځواب دا دی، لکه څنګه، چې هر (مارغه په خپلو ښو ښایسته دی، هر قوم په خپله ژبه معزز او مکرم دی! ستونزه دا ده، چې زموږ د ښوونې او روزنې تدریسي نظام ستونزه لري او هغه دا چې: شاګردانو ته باید له اول ټولګي څخه په درست او مسلکي ډول د مسلکي او باتجربه ښوونکو له خوا د ژبو درس ورکړ شي. یو ماشوم هغه وخت ښې ژبې زده کولای شي، چې همزمان یې زده کړې.

د پښتو یاګانو، د کارونې ځایونه او مثالونه:

الف: واول ې(e)، ناکش، اواز دی،.

۱:- هېر(her)

۲:- ډېر(ḍ er)

۳:- تېر(ter)

یا ادې(ade)، شودې(šode) شیدې(šide) دغه(ې) په ډېر ځله په مؤنث نومونو کې کاربږي.

ب: لنډه: ي(i) دا هم واول دی؛ په مذکر نومونو کې کاریږي؛ لکه: دوبي(dobi)، موچي(moči)، توپچي، ربابي، کبابي... البته په ځینو نسبتي او مفردو نومونو کې چې (اهل کسبه) وي؛ راځي. زیاتره هه مفرد نارینه نومونه، چې په نرمه(ی) بې ټکو(ی ay) پای ته رسیدلي وي د هغه د جمع کلولو لپاره؛ لکه: سړی – سړي، منګی – منګي، پسرلی-پسرلي. زیاتره هغه یوګړي(مفرد) نارینه نومونه، چې مفرده بڼه یې په (ی) پای ته رسیدلی وي. د هغو د ګردانیدونکي (مغیره) حالت لپاره؛ لکه: سړی وایي (اصلي حالت)، سړي ویل کېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(اوښتی(مغیره) حالت) منګی او به دی (اصلي حالت) منګي او به لرلي (مغیره حالت)، زمري غوښه وخوړه (اوښتي بڼه) او داسې نور... د نورو معلوماتو لپاره وګورئ: (د پوهندوی ممحدآقا شیرزاد، لیکوالي، ۱۲، ۱۵مخونه).

ج: نیم واک (ی) (ay)؛ دغه (ی) یا غږ د کلمو په پیل او منځ کې راځي او د کلمو په پای کې یوازې د غبرګغږ په توګه راتلای شي؛ د کلمو په پای کې لکه: سړی، منګی، په سرکې؛ لکه: یور، یو، یووالي او ... یا ځای، چا....

د: دیفتانګ (ې) (əy) زورکې، چې د بر ځله ښځینه نومونو لپاره راځي؛ لکه: سپرلکې، سپوږمې، کړکې، ښیلې او ....

هـ: دیفتانګ (ئ)(əy) زوروالـه(ئ). دغـه (ئ) هـم دیفتانـګ (غبرګغږ)دی؛ په تلفظ کې کټ مټ لکه زورکې واله (ې) غوندې وي، خو په استعمال کې توپیر لري، ځکه دا (ئ) په فعلونو کې راځي یا کارول کېږي؛ لکه: خورئ، کښېنئ، دوستئ، ځئ او ... لنډه دا چې یاګانې په پښتو لیکوالۍ کې ډېر ارزښت لري او په مفرد، جمع او مغیره نومونو کې راتلای شي او خپله بڼه بدلوي او د چا خبره له (سړی)(سړي) او له کرزی(کرزي) جوړوي، نو که لیکوال او بیا ویاند په دغو خبرو پوه نشي (یاګاني) درستې تلفظ او نه شي لیکلای نو د پښتو ژبې حق به یې نه وي اداء کړی؛ (پښتو ګرامر که خلکو ته سخت ښکاري، خو زه وایم د یوې پیاوړې ژبې پیاوړی ګرامر وي او د پیاوړتیا یوه وجه یې همدا یاګاني هم دي) پر ځای ده چې د ارواښاد امیرحمزه غزل بول د غوره فکر د یاد پلوشې دلته څه وځلوو:

اغیار که وایي د دوزخ ژبه ده   زه به پښتو سره جنت ته ځمه (۲۱:   )

خدای بښلی الفت هم (ی) پنځه ډوله بللې. (لیکوالي:۵)

د ښې لیکنې لپاره لیکوالو ته لازمه ده لاندې روزنیز اصول (د ځاني روزنې لارې) هم په پام کې ولري؛ د شکلي کارونو سره سره تربیتي کارونه هم ضروري دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰:- مطالعه – که څوک غواړي، چې ښه لیکوال شي لازمه ده، د سترو لیکوالو او استادانو بیلابیل آثار مطالعه کړي؛ په تېره د (تخلیقي او یا تحقیقي) نثر مینه وال لیکوال باید دغه کار ډیر په پام کې ونیسي، ځو په فني او مسلکي ډول لیکوال شي. ښه لیکنه کول او ښه لیکوال کېدل د ډېرې مطالعې، عملي تمرین او مسلکي توب له برکته ترلاسه کېدای شي. ځکه تمرین ورتیا رامنځته کوي، لیکوال د فکر واک حاصلوي او څه چې غواړو په آسانه او کره ډول لیکلای شو ؛ له همدې کبله نه ټول خلک د لیکوال کېدو لپاره تمرین کوي او نه هم ټول خلک لیکوال دي. لیکوال په هره ټولنه کې د ګوتو په شمار وي. لیکوال با کلتوره انسان وي او د ټولنې جوهر وي؛ لکه:

جو داني قدرې يو لال په کې پیدا شي
نور همه واړه د تورو کــانو غــر دی...(۷ :)

۲۱:- صبر؛ په هر کار کې صبر، سینه او حوصیله کول لازمي خبره ده. لیکوال له الفاظو او کلمو څخه د معناوو ماڼۍ جوړوي، دغه ماڼۍ دایمي ماڼۍ ده، دا ماڼۍ د ټولو ده، خو دا ماڼۍ لکه د ډبرو او خټوماڼۍ د ډېرو او عادي خلکو(مزدورانو، باشیانو او انجینرانو) له خوا نه جوړیږي؛ ددې ماڼۍ او قصر جوړونکی، طراح او پورته کوونکی یوازې یو تن (پخپله لیکوال) وي. اروا ښاد الفت د پښتو ژبې معاصر لیکوال چې لکه لمر روښانه ځلیږي، نظر درلود، ټوله شپه به مې لیکنه وکړه، خو پاڼې به مې وشکولې، مګر صبا(سهار) به مې بېرته ټولولې. همدارنګه د نړۍ ستر لیکوال (لف تولستوي) خپل نامتو اثر ((جګړه او سوله)) کابو شل واره ولیکه.

بالزاک ( ) چې د آلمان هېواد پیاوړی لیکوال و، د لیکوال کېدو په لاره کې یې ډېرې سختۍ لیدلې دي، نوموړی په خپل یوه اثر چې د استاني بڼه لري او په فارسي ژبه ژباړل شوی او ((دختر زرین چشم))نومیږي؛ لیکي: ((دوه شیان له موږ سره په لیکوال کېدو کې ډېره مرسته کوي، صبر او دوامداره کار، بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترتيب او نظم... که مو ږ غواړو په ربښتني معنا ليکوال شو او په دغه خوند وپوهيږو لازمه ده (هره ورځ، په ډېر صبر او ښه ترتيب سره ليکنه وکړو.)) (۲ :
(

د ايران هېواد پياوړی محقق او ليکوال علي دواني پدغه برخه کې وايي:
((په ليکنه کې له صبر سره سره يوې موضوع ته پاملرنه او په هغه کې ښه فکر کول ضرور دي؛ له بلې خوا بايد د ليکنې مضمون مو دومره ښکلی او غوره انتخاب کړو ، چې خلک ورته پاملرنه وکړي او ويې لولي.))
(۱۷:　　)

۲۲:- (فصاحت، بلاغت، صراحت، ابتکار او...) بايد په ليکنه کې په نظر کې ونيول شي. تخليقي او تحقيقي ادب دواړه بايد د ښکاره (عنوان او مضمون) درلودونکي وي، که مضمون له مخکې موجود نه وي هره ليکنه، چې وي کمزورې به وي؛ آن په شعر کې ((نوی مضمون)) زموږه ليکنه پياوړي کوي، که څه هم شعر د انسان د ژوند احساس خو رانغاړي، خو مسلکي او تحقيقي ليکنې ژوندي او تحقيقي مضمون ته اړه لري.

۲۳:- ذوق: د ليکنې لپاره ((ذوق)) ((مينه)) ډېر ضروري دي؛ ((ذوق محرک قوت دی، چې هدف ته د رسيدو لارې موږ ته آواروي؛ ذوق د هيلو او اميدونو غوټۍ زرغونوي او موږ آرام ته نه پريږدي، احساس راکې روزي او اندورني خوځښتونه (تحرکات) ژوندي ساتي؛ که موږ وغواړو دغه خوځښتونو ته سازمان ورکړو. برياليتوبونه به زموږ دروازې وټکوي. ذوق او شور په انسان کې په طبيعي او مصنوعي ډول شتون لري، ښه داده چې دغه ملائيکه وروزو.))
(۲۸: ۱۲۴-۱۲۵)

(اروا پوه –شاتو بريان وايي: په هر سر کې يو شور يا ذوق شته، خوشبخته خلک دغه شور پيدا کولای شي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴:- احساس؛ متحرکه نيرو او قوت دی، چې موږ کار ته هڅوي. لشک کولافسکي (۱۹۳۰) چې دلهستان دی، د شلمې پېړۍ يو پياوړی متفکر دی، ډېرې ليکنې او څېړنې يې کړې دي؛ نوموړي د ليکنې او څېړنې په کار کې (احساس) ته ډېر ارزښت ورکوي او وايي: ((احساس او احساس درلودل نه يوازې موږ په ټولنيز ژوند کې له انفراديت څخه ژغوري، بلکې موږ ته انرژي او قوت هم راکوي او د څېړنې په کار کې خو دوه ګټې موږ ته لري او هغه دا چې يو مو پوره تفکر کولو ته هڅوي او بل دا چې د دندې (تحقيق) په قوي کولو او مسلکي کولو کې راسره مرسته کوي.))
(۲۲: ۹۲)

همدارنګه د پښتو ژبې پياوړی ليکوال، متفکر او نوښتګر شاعر خدای بښلی ګل پاچا الفت د شعر په ژبه د لوړو کارونو د ډېر ښه ترسره کولو لپاره ((احساس)) ډېر اړين او حتمي طاقت ګڼي او وايي:

يو پټ غلی احساس دی چې آرام مې نه پرېږدي

په اور مې سوزوي لکه چې خام مې نه پرېږدي ....)(۴:)

احساس درلودل، کارونو ته د هڅونې يو ښه او غوره وسيله کېدای شي.

۲۵:- حافظه؛ د ليکوال او ليکوالۍ لپاره د حافظې پياوړتيا ډېره اړينه ده، ويل کېږي انسان که په هرسن و سال (کلونو) کې وي؛ کولای شي د دوامداره رسک (تمرين) او (زورتيا) له لارې خپله حافظه پياوړې کړي. پر حافظه واک درلودل د تفکر لړۍ پياوړې کوي او د ليکنې پرمهال د اصلي مطلب تل ته ورننوځي او هغه اصلي کليدي ټکي کولای شي، د قلم پر وسيله په ښه ډول وليکي.

د حافظې د پياوړتيا په برخه کې چې کومې نوي څېړنې شوي دي، راښيي، چې موږ په تېره (ليکوال) څنګه کولای شو خپله حافظه پياوړې کړو.

پاسکال حافظه (memory) داسې تعريفوي: ((د مغز يوه برخه ده، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـه مغـز څخـه د بانـدي شـيانو سـره د تمـاس پـه صـورت کـې هغـه خپلـوي ((memoriction)) د شـيانو هغـه مهال ښـه تـر سـره کېـږي، چـې خپلـه حافظه (زيرمتون) فعـال وسـاتو؛ د حافظـې فعاليـت د ورږ تمرينونو لـه لارې انسـجام پيـدا کوي.

هـوش او حافظـه سـره نـږدې شـيان دي؛ لـه فکـر او معـزو څخـه عبـارت دي.
هـوش حـافظې تـه لاره اواروي څـو د بانـدي شـيانو، آوازونـو او نـورو ښـکارندو (پديـدو) پـه برخـه کـې فکـر وکـړو او بيـا يـې د مغـز د محرکـه او محـافظوي قـوت (حافظې) په قوت خپل کړو.
د حافظې د پياوړتيا لپاره لازمه ده له ځينو تکنيکونو څخه کار واخلو:
الف: ټول خلک حافظه لري، چې کـار تـه د ځيرتيـا (دقت) لـه امله پيـاوړې کېږي.
ب: حافظه د مغز لاس لاندې ده، مغز د تحرک له امله وړتيا ترلاسه کوي.
ج: مغز لکه نورو اندامونو په څېر عمل کوي، د مغزو د پياوړي کولو لپاره هم لازمه ده، ځيني تمرينونه وشي.
د: ښـه تکنيکونـه او ښـه عمـل، ښـه حافظـه رامنځتـه کـولای شـي. د مغز او حـافظې د فعـال او قـوي سـاتلو لپـاره پاسـکال، ولتـر، ريـوارول، افلاتـون، ژرژدو هامل او پلاشن ډېر نظرونه ورکړي،
بله مهمه خبره داده، چې لـه مطـالعې يـو سـاعت وروسـته، بيـا پنځـه او اتـه ساعته وروسته لومړی موضوع تکرار کړو.)) (۲۴: ۳۱، ۳۲، ۳۳)
۲۲:- نوښـت (ابتکـار): د الفـاظو د اداء کولـو طـرز نويـوالي تـه نوښـت يـا ابتکار وايي.
نوښـت د تخليق قوت زياتوي؛ د الفـاظو د وړانـدې کولـو لارې-چـارې پـه ټولو متونو، خو په ادبي او هنري متونو کې عمده رول لرلی شي، نوښت (ابتکار) نـه يـوازې پـه الفـاظو پـورې اړه لـري، بلکـې پـه مضـمون پـورې هـم مربـوطيږي. کـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوال د نوښت هڅه ونه کړي، نو پرمختګ يې ناشونی دی؛ دغه پرمختګ پر له پسې کار غواړي؛ په څېړنيزو يا تخليقي کارونو کې نوښت، د کار محصول زياتوي، هغه وخت به مو په ليکوالۍ کې نوښت تر سره کړی وي، چې باهدفه او مسلکي کار وکړو؛ تخصصي او مسلکي هڅې د کاميابۍ پراخه لارې او ګودرې راپه ګوتو کوي، په ځانګړي ډول ادبي او تحقيقي کارونه ډېره پوهه، مطالعه، لوړ تخيل او مضمون غواړي.

مضمون او شکل (جوله او بڼه) هغه مهال غني کېدلی شي، چې ليکوال پدغه برخه کې ژور مسلکي تخيل او فکر وکړي، نوې بڼه او نوی مضمون ومومي. کاظم خان شيدا وايي:

مضمون د شعر لکه پيکر دی
رنګين الفاظ يې رخت و زيور دی
ورته ضرور دي دا دواړه څېزه
مضمون که هر څو دلرباتر دی (١٩:)

د نوی مضمون موندل سره له دې، چې زموږ وخت اخلي، زموږ خوبونه هم اخلي. د خوشحال خان عليه الرحمة په وينا (ښه لفظ) او (ښه مضمون) لټول کېږي؛ لکه:

لټ په لټ وبله اوړم تر صباحه
د ښه لفظ د ښه مضمون په اتصال (١٠:)

٢٧:- تخيل؛ د انسان ملکوتي معنوي قوت دی، له تر خه مادي ژوند څخه د تېښتې په خاطر هغه قوت او طاقت دی، چې له ذهن څخه تومنه اخلي. خيال او فکر د ژوند په پراخه ډګرونو کې د (انځورکارۍ يا تصوير جوړولو) يو پراخه فصل پرانيزي. د ژوند ټول تصويرونه اانسان د خيال او فکر محصول وي. او سني انساني، تخنيکي ژوند د خيال له برکته رامنځته شوی دی. ټولې انساني برياوې د هغو د خيال او عقل د امتزاج (يو ځای کېدو) لړۍ ګڼل کېږي. لکه هر شعر، چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعر د مخیله قوت وربښمین تارونه جوړوي، مهندسي نقشې هم د انجینر د تخیل زیبنده دي، لیکوالي هم پراخه تخیل او تفکر پواسطه پیاوړتیا پیدا کوي. خیال، وهم او ډار نه دی، بلکې د تفکر رنګونه دي، هغه رنګونه، چې د ټولنیز ژوند تړاونو ته ښکلا وربښي.

په پښتو، انګلیسي(۲۰۱۰ Pashto, English Directory) کې راځي:

((تخیل magination یا Fancy) هغه قوت دی، چې ادبي پیدیې ښکلي کوي.)) (۸: ۱۰۴) وایې چې دا قوت د ابتکار تومنه جوړوي، څومره چې دا قوت پیاوړی وي، هومره ابتکار هم ژر رامنځته کېږي او د ادبي اثر لپاره نوی شکل او مضمون برابرېږي.

۲۸:- مناسب ځای(خلوت): لیکوال د لیکنې پر مهال هوسا او آرامه ځای ته اړتیا لري، ځکه د تفکر قوت د آرامۍ پر مهال پوره غوړېږي؛ څومره چې یو لیکوال غوا ړي مسلکي لیکنه وکړي، د نورو مادي او معنوي اړتیاوو تر څنګ مناسب ځای ته ضرورت لري. د انسان د تفکر قوت د پیاوړي تمرکز له لارې پراختیا پیدا کوي او تمرکز هغه وخت کېدای شي، چې د تفکر لپاره مناسب ځای موجود وي.

لیکوال او شاعر د خلوت پرمهال، ځانته دویم محیط(تفکري چاپیریال) جوړوي، چې همدغه چاپېریال شاعر او لیکوال په غېږ کې اخلي، الاهو او اللو ورته وایي او یا عاطفي استرکې یې رانغاړي؛ په مقابل کې شاعر او لیکوال د خپل ارضا شوي او یا تسکین شوي طبعیت له امله شعر وایي او په ښه ډول لیکنه کوي؛ هغه لیکنه پیاوړې او هر اخېزه وي، چې لیکوال په(مناسب ځای کې په پوره آرامۍ او بشپړ نورمال احساس او هوش سره رامنځته کړې وي.)

نیومن(Niumen): باور درلود کله چې لیکوال د آرامۍ احساس وکړ، فکر له پلوه د پیاوړتیا واکمنې پیدا کوي، دغه واکمني د (تفکر له لارې له الفاظو سره تړاو پیدا کوي، له همدې امله ښې جملې او عبارتونه اوبدلی شي.)

نوموړي باور درلود: ((تفکر او خبرې یو له بله نه جلاکېدونکي توکي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکر او خبرې د يو واحد شي برخي ګڼل کېږي، سبک هغه فکري شتمني ده، چې د ژبې په وسيله څرګندېږي. هغه فکري يون پياوړی او شايسته هار جوړولای شي.__

چې په ارامه فضا کې د تفکر په قوت د الفاظو له پيوستون څخه رامنځته شي؛ ليکوال هغه وخت برلاسی بلل کېږي، چې د يو شي د ليکلو پر مهال پر کلمو او وينګونو واکمني ولري، دغه واکمني د خلوت او مناسب ځای غوښتنه کوي.))

۲۹:- تفريح: مناسب ځای که ليکوال ته د ښه تفکر کولو لاري چاري برابرو ، نو له هغه وروسته ((تفريح Relaxation) هم د ليکوال او شاعر لپاره ضروري دی. پر يوه وخت د ډېرو شيانو زده کړه ښه نه ده. پروفيسور باطن شاه (صافی) له ليکلو ، لوست او مطالعې وروسته، تفريح او آرامي د ليکوال لپاره لازمي ګڼي او وايي پر يوه موضوع د تفکر کولو لپاره ښه ځای او له هغه وروسته ساه اخيستل او تفريح اړين کار ګڼل کېږي. هغه زياتوي: ((پر يو وخت ډېر شيان نه زده کېږي او حافظه کې ځای نه نيسي، هغه کسان چې په يو ځل د ډېرو موضوعاتو يادول غواړي، په پای کې هېڅ شی هم نشي يادولای، تر ډېرې زده کړې او کار وروسته تفريح کول د کار ګټورې برخې جوړوي... د تفريح لپاره ځيني مقررې داسې په ګوتو کوي:

۱: د تفريح وخت، د کار وخت په سمه توګه ويشل په کار دي.

۲: غوره به وي، چې د يوې اوږدې تفريح پر ځای څو ورې تفريح ګانې وشي.

۳: يوه پنځه دقيقه يې تفريح تر هرو (۳۰) او (۴۰) د قيقو کار او مطالعې وروسته ګټوره وي.

۴: تر يو نيم يا دوه ساعته کار وروسته په کار ده، چې يوه اوږده تفريح وشي او ځان آرام او د کار له زور څخه ځان وژغوري.

۵: د تفريح وخت مخکې وټاکئ او بيا هغه په خپل وخت پوره عملي کړئ.

تجربو ښوولې ده، دوه ډلې (بزګرو کاريګرو او ليکوالان) ډېر د هډوکو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دردونو ګرفتاریږي؛ تل د ښتې او ملا هڅوکو له دردونو شکایت کوي او ددې کار لامل د مناسب ځای، میزو څوکیو نه درلودل و یا لازمه تفریح نه کول دي.
۳۰:- پاکه لیکنه کول؛ کله چې لیکنه کوو، لازمه ده، د خپل کار میز او ځای پاک وساتو؛ د کار میز او یا ځای داسې تنظیم کړو، چې له تر کار لاندې موضوع پرته نور کتابونه، مواد او مدارک هلته نه وي؛ له دې سره سره کله چې لیکوال څه لیکي باید وضاحت ولري او ددې تر څنګ باید خپله لیکنه پاکه او په ځرګندو الفاظو سره وکړي او دوباره یې په وار، وار ووایي.
که چېرې یو لیکوال غواړي یو کتاب تألیف کړي، لازمه ده، لومړی خپل هدف وټاکي، هغه کره کړي، لیکنه وربانديې پیل کړي او له هغه وروسته د خپلې لیکنې هره کلمه، هره جمله، پاراګراف او مقاله په ښکاره تورو ولیکي او ددې لپاره چې د غه لیکنه مو لا باهدفه شوې وي، په وار، وار یې ولولي.
امریکائي معاصر لیکوال ((آرنست هیمنګوي))
د کامیابه لیکوال د نورو صفتونو تر څنګ، پاکه لیکنه کول او نظم د لیکوالۍ په کار کې اړین بریالیتوب ګڼي؛ نوموړی ځرګندوي: ((که غواړو یوه کلمه هم ولیکو، باید په واضحو تورو یې ولیکو؛ خپله پوهه نورو ته د ښکاره وینګونو له لارې لېږدولای شو؛ لکه چې په مخامخ خبرو کولو کې د خبرو وضاحت اهمیت لري او په لیکنه کې ځرګندتیا څو واره د اهمیت وړ خبره ده.
هر څه، چې لیکو یو پیغام لري؛ پیغام د ګوندونو، سازمانونو، خلکو، ټولنیزو ټولونو او افرادو د زړه وینا او مرام دی. نو لازمه ده (د زړونو غږ) په مجهولو تورو او کلمو کې ونه نغاړو؛ په رسا ډول یې ولیکو، بیا یې په وار، وار له سترګو تېره کړو او که غواړو نور خلک زموږ په لیکنو او غوښتنو پوه شي. د تورو له پاکۍ او متانت سره صمیمیت او صراحت هم ولري.))
پاکي د نظافت (باطني او ظاهري) ښکلا علمبرداره کلتور او فرهنګ دی؛ د لکینې په دینا کې هم اهمیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱–۵– څنګه یې باید ولیکو؟

رسا او ښکاره لیکنه کول، د لیکوال د کامیابۍ لاري برابروي؛ په لیکنه کې له ابهامه ځان ساتل لیکنه او د لیکنې مسلک له حتمي او احتمالي مرګه ژغورل دي.

هره علمي، ادبي او څېړنیزه لیکنه یوه موخه (هدف) لري؛ د موخې ځرګندول او بیا خلکو ته فکر ورکول که په ځرګندو تورو کې وي، کامیابي ده.
د دغې کامیابۍ د پاینښت لپاره لازمه ګڼل کېږي لیکوال ځینې مسلکي مهارتونه ترلاسه کړي او لاندې ټکي هم په پام کې ونیسي:

الف: کله چې لیکنه کوو ،نه یوازې په خپله ژبه پوه شو ، بلکې لازمه ده، د مورنۍ ژبې تر څنګ دري، اردو او عربي ژبو هم وپوهېږو ؛ که پوره ورباندې نه پوهېږو په عمومي ګرامري قاعدو پوهېدل خو ضروري دي.

ب: تر هر څه د مخه د خپلې ژبې (غږپوهنه، ګړپوهنه او غونډله پوهنه) باندې پوهېدل اړین دي. دغه کار مونږ ته واک راکوي، څو د نورو ژبو د ځانګړو تورو ، ګړونو ، کلمو ، خپلواکو او ناخپلواکو مورفیمونو ، غونډونو او جملو او نورو ځانګړنو په برخه کې آسانتیاوې رامنځته کړي. د نورو ژبو د زده کړې ګټورې لارې په نښه کول او خپلول د خپلې ژبې په قاعدو پوهېدل دي.

نن سبا زموږ په هېواد کې د ژبو په تېره د انګلیسي ژبې د زده کړې او عاملو لپاره په ډېرو ځایونو ، آن کلیو او کوڅو کې کورسونه جوړ شوي، چې هغوی ته په انتقادي کتنې سره دومره ګټور کارونه خلکو او ځوانانو ته د انګلیسي ژبې د زده کړې په برخه کې نشي ترسره کولای، دا ځکه لومړی خو د هغو کورسونو ډېر استادان مسلکي نه دي او بل هغسې چې لازمه ده، د استادۍ مهارتونه هم نه لري. ددغو کورسونو شاګردان هم مخکې له دې، چې د خپلو ژبو په قواعدو پوه شي، د نورو او بیا د انګلیسي ژبې په زده کړه پیل کوي، چې په ډېرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلونو کې بله ژبه نشي زده کولای.

ج: د پښتو ژبې د ليکوال لپاره لازمه ده، په فارسي، دري او عربي ژبو تر ډېره بريده پوه شي؛ عربي د دين، قرآن او قراني پوهې او باورونو لپاره او همدارنګه زموږ د ژبو د ګرامرونو استخراج هم تر ډېره بريده تري شوی دی او زموږ د ژبې اکثريت الفباء هم له عربي ژبې دي، ښه بېلګه يې (قاعده بغدادي) ده، فارسي دري خو زموږ دفتري او ديواني ژبه ده او کلتور تري اغېزمن دی؛ د ډېرو فارسي کلمو کارونه زموږ په ورځينې، پښتو بازاري ګړدود کې دود لري. څو توري(چ،پ، ګ، ژ) هم سره شريک دي.

داسې ښکاري، چې زموږ او زموږ د ژبې تري نه رغېږي؛ هغه متل چې:

((تري نه دې رغېږي، نو شل ځله ورته سلام اچوه.))

د: که د نورو ژبو کلمې مو په ژبه کې کارولې(مفرده او جمعه) ښه بايد د خپلې ژبې د تورو د تلفظ تر اغېز لاندې يې وکارو؛ کله: بانډ(Banḍ) باند (Band) ډايرکت(ḍ ayrict) دايرکت، موټر(moṭ ar) موتر(motar) ټيچر (ṭ racher) تيچر او ډېر نور شمير انګليسي کلمې شته چې د دري ژبې تلفظ تر اغېز لاندې يې ونه وايو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱–۶– د لومړۍ څپرکي لنډيز:

- د بشريت او سنۍ مدني لوړتيا د هغو د نيک او عالي فکر محصول ده.
- د انسان د فکر عالي ډول د ليکوالۍ او قلم له برکته برجسته کېږي.
- هغه هېواد او خلک متمدن ګڼل کېږي، چې په خپله ټولنه او فرهنګ پورې اړوند ويارونه د قلم په واسطه خوندي کړي.
- د فرهنګي غنا او بډاينې د نورو عواملو او موادو تر څنګ (ژبه) د ېره مهمه وسيله ده.
- د هر ملت ژبه په دريو برخو (لغت پوهنې، نظم او نثر) کالبونو کې وده او بشپړتيا پيدا کوي او د غه دريو برخو د نومورې ملت ادبيات جوړوي.
- وييونه (لغتونه)؛ د شيانو او اشخاصو نومونه او هويتونه ټاکي؛ د شيانو، ځايونو او اشخاصو د نومونو ټاکل د نا خود اګا و خود اګا (بې هوښۍ او هوښيارۍ) قرارداد په لړ کې رامنځته کېږي.
- نثر؛ د مرغلرو او يا کلمو پېيل دي، چې د بشريت ټولې غوښتنې، پوښتنې او ټولنيزې اړتياوې د خبرو (بې نظمه) کلمو په تار کې اميلوي.
- نظم؛ د کلمو او وينګونو (تلفظونو) موزونه ټولګه (مجموعه) ده، چې د يو چا او يو قوم په ژبه کې رامنځته کېږي، يعنې په مجموعي ډول (د کلمو منثوره او منظومه شتمنې د يو قوم ادبيات جوړوي)
- د ليکوالۍ ګټه داده، چې په فرد او ټولنې پورې اړوندې مسالې له ورکېدو ژغورې، کلتورې پانګه خوندي کوي.
- .
- د قلم او ليکنې له برکته د ټولنې (ماضي، حال او راتلونکي) خوندي کېږي.
- ليکوال او ليکوالي او سمهال ته له راتلونکي سره پيوند او تړاو ورکوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نسلونو ته د زماني پیوستون پر منطق د یالکتیکي غوټه ورکول کېږي.

- مسلمانانو د قلم او کتابت له برکته الهي کلام د کاغذ پر مخ خوندي کړ؛ د اسلام په لومړیو کې د لیکوالو مسلمانانو شمېر (۱۷) تنو ته رسیده.
- الله(ج) د قلم او لیکنې سترولي او عظمت ته اشاره کوي او وایي: (ن- والقلم ومایسطرون......)
- د قلم او علم اهمیت لا هغه وخت په ډاګه شو، چې الله(ج) پر خپل معظم استازي حضرت محمد(ص) د علم زیری وکړ (الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ(۴) عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ (العلق ۵) ...
- لیکوالي د انسان د فکر او ژبې حکیمانه پنځونه ده، چې د قلم په واسطه شکل پیدا کوي او د هغه په وسیله د بشر او بشري تولنې هویت خوندي کېږي، د تمدن او پرمختګ لوری خپلوي.
- لیکوالي یو غوره فن دی، چې د منظم تمرین له لارې لا ښه هویت پیدا کوي.
- لیکوالي یو فني عمل دی، چې کلتوري هڅو او تفکر ته اړتیا لري او د بشر ټولو معلوماتو او پوهنو ته علم وایي.
- لیکوالي د انساني مدني هویت لومړی قدم او د تمدن زرین اصل دی.
- د بشریت ټول ویاړونه په قلم او لیکوالی پورې اړه لري.
- لیکوالي د انسان یو خلاق فن دی.
- لیکوالي د ممارثت او تمرین له لارې پخېږي، ځکه نو ((فن)) ګڼل کېږي.
- د لیکنې هر ډول او صنف د فن په دایرهٔ کې راتلای شي، خو د یو مضمون په برخه کې فکر کول او چې کله په هنري پیرایه سنبال بیا هنرتري جوړېږي.
- .

(c) ketabton.com: The Digital Library

- فن د انسان د بدني او فزيکي غړو په وسيله شکل مومي.
- څومره چې په يوه کسب او کار کې په منطقي ډول او پوهې سره مهارت ترلاسه کوو، په هماغه اندازه مو ((فني پوه)) زياتېږي.
- د يو ((فني کار)) د تر سره کولو لپاره (فکر او د بدن غړي لکه: لاسونه، ملا، پښې او ...) په کار لوېږي.
- فن؛ د انسان د فکر او بدن د غړو ګډه بريا ده، چې عمده رول په کې د بدن اعضاء لري او د فکر په حکم خو له فکره د باندې شکل مومي.
- فن د تمرين او تکرار پـه لړ کې هويت مومي. فن د طبعيت او ژوندي موجود (انسان) د بدن د غړو د بيا بيا تماس له امله هويت مومي او پخېږي.
- فن تـه آرت ويـل کـېږي؛فن جمـع يـې فنون،صـنعت د تکنيکـو وړتيـا او قاعدو مجموعه ده.
- په فن کې مواد او شيان د انسان د غړو په واسطه تغير شکل مومي او خام مواد په پخو بدلېږي.
- د فن او هنر بېلول ستونزور کار دی، خو ګډول يې هم انصاف نه دی؛ فن او هنر دواړه له فکر او انديشې او تعقل څخه بې نيازه نه دي، مګر فن د فزيکي وړتيا له لارې خپلېږي.
- هنر؛ فکري مهارت دی.(Skill) او (art) هم ورته ويل شوی.
- هنر فطري او غرزوي شتمني ده.
- هنر، د ټولنيز شعور يو ډول دی، چې د هنر په ټولو ډولونو (رسامۍ، مجسمه جوړونې، حکاکې، معمارۍ، موسيقي، خطاطي، نڅا او شعر) کې ځان په بېلابېلو ډولونو کې څرګندوي.
- هنر (hunar) نرم-فن-کمال، جوهر، کسب ته ويل کېږي.
- هنر (هـ،ن) پيشه، صنعت، فن، کار برجستګي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- هنر د دراک ذهن او طبعيت د امتزاج په لړ کې هويت پيدا کوي.
- د ارسطو په نظر، د انسان پر ذهن د ماحول اغېزې د هنري مدرک او موادو مدلول په لاس راکوي، د ماحول اغېزې د احساس توليد کوي او د هنر خيال احياء کوي. او له هغه را وروسته د مهارت د ترلاسه کولو لپاره لار برابرېږي.
- .
- فن او ادب خصوصاً ((شعر)) د خپلو عصري تقاضاؤ هنداره وي.
- هنر او فن د واړه له فکر، انديښنې او تعقل څخه بې نيازه نه وي، ددې لپاره چې فکر يوه مساله درک نه کړي، نشي کېدای د فن يا هنر په توګه عملي تحقق ومومي.
- د علم او هنر ځای (فکر او ذهن) دی او د فن د ځرګندولو ځای د بدن غړي دي.
- علم، فن او هنر پر انسان د ماحول اغېزې کوي او د عقل، ذهن، خيال او عاطفې درک زيږنده دي؛ ليکوالي هم د انسان د لوړ فکر محصول ده.
- ماهرانه قلم چلونه او ليکوالي ددې لپاره غوره فن ګڼلای شو، چې د انسان د احساسي تعقل او شعور له ځانګړو سرچينو راټوکېږي، خو حيوانات دغه صلاحيت نه لري.
- هنر طبيعي سرچينې لري او فن مصنوعي او ددې خبرې دليل (الهامي او تمريني) شاعري هم کېدای شي.
- ليکوالي کسبي ښکارنده(پديده) ده، نه ميراثي.
- د ليکوالۍ يا ليکوال کېدو لپاره لازمه ده (ذوق، تمرين، مطالعې، پوهې او حرفوي پوهې او کار) ته اړتيا لېدل کېږي.
- .
- ليکوالي د انسان د علمي او تجربي ((ژوند محصول شوی فن)) دی، له

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې املا کسبي بهير دی، نه مورثي عمليه.

- ليکنه کول استعداد او پوهه غواړي، خو کسب کول يې تمرين ته اړتيا لري. او د انسان همېشنی هويت لوړوي؛ لکه بوټي او ګلان چې پرخې او اوبو ته اړتيا لري؛ د ليکنې او ليکوالۍ د مسلک پياوړتيا هم په کسب او تمرين پورې اړه لري.
- ليکوالي ماهران پوهه ده، چې د تمرين او کسب د سحر له لارې غنامندي ترلاسه کوي؛ ليکوالي کسبي پديده ده، چې د مهارت په سين کې د غوټو وهلو له لارې ښکلا ترلاسه کوي.
- .
- ليکنه په لومړي سر کې املاء ده؛ املاء په لغت کې مهلت ورکولو او ډکولو ته وايي او په اصطلاح کې خپلې يا د بل خبرې په صحيح ډول ليکل دي، که څوک له ځانه څه نشي ليکلای او د بل ليکنې له مخې څه ليکي دې ته املاء نه شو ويلای.
- ليکنه يوه اړتيا ده، بايد ليکوال پوه شي، چې دغه ليکنه د کومې اړتيا له مخې تر سره کېږي.
- ليکنه د ليکوال د فرهنګي درک له مخې هويت پيدا کوي.
- ليکنه د فورم (بڼې) او معنا له مخې ډېر ډولونه لري؛ هنري او څېړنيز نثرونه تر نورو غوره والی لري، ځکه (هر تخليق او تحقيق) يوه کلتوري او فرهنګي پنځونه ده.
- د تخليقي اثر په رامنځته کولو کې طبعيت او طبيعي ښکلاوې مناسب او وړ محل او ځای ګڼل کېږي او د څېړنې لپاره د څېړنې بېلابېل ميتودونه په پام کې لرلای شو.
- څېړنيز کار لنډ مهاله کار نه دی؛ وخت او پلټنه غواړي، دغه پلټنه د لازمي او مسلکي پوهې پر اساس تر سره کېدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ذهني چمتوالی (آماده ګي) په ليکنه کې مهم رول لري، بلکې په ټولو ژوند چارو کې مهم اصل جوړوي؛ په تخليقي او تحقيقي ډګرونو کې د تخيل او پلټنې مهارتونه ليکنه پياوړې کوي.
- د تخليق او تحقيق پر مهال ليکوال ته لازمه ده لومړی په عنوان ټاکلو فکر وکړي، بيا يې وټاکي، دغه کار د ليکنې لاره مشخصوي.
- چاپيريال (محيط) او محيطي مواد هغه اسانتياوې برابروي، چې مورد د څېړنې په کار کې پياوړې کوي. دغه مواد له قلم، کمپيوټر، کتاب د څېړنې پر مهال ضروري دي.
- ذهني فاکتونه او مادي کار لوښي له مخکې برابرول، په موضوع کې د تمرکز او دقيقې ليکنې واک په مورد کې پياوړی کوي،آن د تخليق اراده قوي کوي او د رنګين تخيل واکمني رابښي.
- درست او پر ځای وينګ (تلفظ) د ليکنې پر مهال اړين بريښي؛ د بېلګې په ډول: که مور، وايو ، دا الک ده، نو درسته نه ده. بايد ووايو (دا هلک دی.)
- په ليکنه کې ګرامري قواعد او اصول په پام کې درلودل حتمي دي؛ په تېره (غږپوهنه، ګړپوهنه، غونډله پوهنه) د ګرامر عمده برخې دي، چې له ليکنه کې يې بايد په پام کې ونيسو او ليکنه د ګرامري قواعدو په پام کې درلودلو وړ بستر دی.
- که څوک غواړي ښه ليکوال شي ورته لازمه ده، ډېره مطالعه وکړي او د سترو ليکوالو آثار او نظرې وپلټل شي د تخليقي او تحقيقي نثر ليکوال ته ښايي دغه اصل ته ارزښت په دې کې دی، چې ليکوال ډېره مطالعه وکړي.
- له مطالعې وروسته د ليکنې په کار کې تمرين او بيا ليکنه د ليکوالۍ زرين بنسټ جوړوي. د ليکنې او ليکوالۍ دا څېرکی هغه وخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

رنګينبډای شي، چې د ليکنې ليکوال بيا بيا او په وار، وار تمرين وکړي.

- صبر او حوصيله هم د ليکوال لپاره حتمي دي؛ ددې لپاره، چې ليکوال له الفاظو څخه علمي او ادبي مانې جوړوي او د غه مانې دايمي وي، نو خورا زياتې ظرافت کارۍ ته اړتيا لېدل کېږي.
- په ليکنه کې بايد (فصاحت، بلاغت، صراحت، ابتکار او ذوق) په نظر کې ونيول شي.
- تخليقي او تحقيقي ادب دواړه بايد د ښکاره عنوان او مضمون درلودونکي وي؛ که د ليکنې لپاره عنوان او مضمون(تازه مضمون) ونه لرو، نو ليکنه به هرومرو کمزوري وي.
- د ليکنې لپاره((ذوق او مينه)) ډېره ضروري خبره ده.
- ذوق محرکه قوه ده، چې هدفه ته د رسيدلو لارې موږ ته آواروي. ذوق د چا خبره د هيلو او اميدونو غوټۍ زرغونوي، احساس راکې روزي او په موږ کې اندروني خوځښتونه ژوندي ساتي. ذوق او شور په انسان کې په طبيعي ډول شتون لري او په مصنوعي ډول هم ورکې روزل کېږي.
- احساس او د مسووليت احساس، متحرکه نيرو او قوت دی، چې موږ کار ته هڅوي.
- حافظه درلودل او حافظه جوړول د ليکوالۍ په کار کې مهم دی؛ پر حافظه تسلط درلودل د تفکر لړۍ پياوړي کول دي.
- نوښت، هم په ليکنه کې ضروري خبره ده، نوښت په شکل او معنا کې دليکنې نظام منظموي. که ليکوال په ليکنه کې نوښت ته لاس وانه اچوي، نو ليکنه يې پر ځای ټپ درېږي، ليکنه يې خوک نه خوښوي او يکنواخته يې بولي.
- تخيل د ليکوالۍ او په تېره ادبي او هنري ليکنو ډېر په کاريږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- مناسب ځای، د لکيوال او ليکوالۍ کار لپاره ځکه ضروري دی، چې د تفکر قوت د مناسب ځای او آرامۍ له برکته غوړيږي، په يوه موضوع کې د ښه تفکر کولو لپاره لازمه ده، مناسب ځای کې ليکنه وکړو، څو په آرامو اعصابو تفکر وکړو او په ليکنه کې د اړوندي موضوع په هکله ښه معلومات وړاندي کړو. د نيومن په وينا کله چې ليکوال د آرامۍ احساس وکړ، د فکر له پلوه د پياوړتيا واکمني پيدا کوي.
- تفريح،د ليکوالۍ(ليکنې) په منځ او يا له هغه وروسته حتمي ده. تر ليکنې،کره او زده کړې، شاته تفريح ته موږ اړتيا پيدا کوو؛که وغواړو ډېره ليکنه او کار وکړو لازمه ده، په منځ منځ کې يې وقفه يا دمه ونيسو؛ تر هر(۳۰ او ۴۰) دقيقو وروسته پنځه دقيقې نوې ساه اخيستل ښه دي او له دوه، درې ساعته ليکنې او کار شاته لويه دمه هم موږ ته ګټه رسوي.که د تفريح او دمې کولو وخت له ليکنې مخکې وټاکو ښه به وي.
- پاکه ليکنه او د ليکنې پر مهال ښه انتظام له موږ سره د ليکنې په کار کې ډېره مرسته کولای شي.
- رسا او ښکاره ليکنه کول د ليکوال موفقيت او د ليکنې پوخوالی ښيي. په ليکنه کې له ابهامه ځان ساتل او ليکنه او ليکوال له حتمي مرګه ژغورل دي. هره علمي، ادبي او څېړنيزه ليکنه يوه موخه(هدف) لري؛ موخې څرګندول او خلکو ته فکر ورکول. که په څرګندو تورو او کلمو کې وي د ليکنې او ليکوال د کاميابۍ ښوونه کوي.
- هر ليکوال ته ښايي په خپله ژبه پوه شي، پر ګرامري قواعدو پوهېدنه د ليکوال علميت او د ليکنې هويت لوړوي. که په بله ژبه هم ليکنه کوو، موږ ته بويه له قواعدو يې پوره خبرتيا ولرو.
- د نورو ژبو د زده کړې ګټورې لارې په ننبه کولو او خپلول د خپلې ژبې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاعدو (ګرامر) پوهېدل دي.

- د پښتو ژبې ليکوال ته لازمه ده، په فارسي، دري، عربي او نورو خارجي ژبو پوه وي؛ عربي د قران ژبه ده او الفبا مو هم ترې را اخيستې ده. او فارسي سره ګډ تړاو، کلتور او ګډې پولې لرو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱–۷– د لومړي څپرکي پوښتنې

۱:- ولې ليکوالي د بشري تمدن او فرهنګ نښه ګڼلای شو؟
۲:- د بشريت د فرهنګ او تمدن د بنسټ پياوړتيا د هغه ملت د څه شي نتيجه ګڼل کېږي؟
۳:- د هر ملت ژبه له څو برخو جوړه شوې ده؟
۴:- په يوه ژبه کې د نثر، نظم او وييونو موجوديت د څه شي څرګندونه کوي؟
۵:- ژبه په عام او خاص ډول څنګه تعريفولای شئ؟۶- ليکوالۍ څه ګټه لري؟۷:- د ليکنې او د ليکوالۍ ګټه په څۀ کې ده؟
۱۰:- د ليکنې او ليکوالۍ له برکته څۀ شی هويت پيدا کوي؟
۱۱:- د ليکوالۍ د فن په واسطه څه شی خوندي کولای شو؟
۱۲:- ليکوال او ليکوالي په ټولنه کې کومو تړاوونو ته پيوند ورکولای شي؟
۱۳:- مسلمانانو د ليکوالۍ له برکته کوم شيان خوندي کړل او په لومړيو کې د ليکوالو مسلمانانو شمېر څو تنو ته رسيده؟
۱۴:- الله (ج) د قلم ستروالی څه ډول راپېژني؟
۱۵:- د قلم او علم فضليت او اهميت څه وخت لا روښانه شو؟
۱۶:- ليکوالي فن دي، که هنر؟
۱۷:- د ليکنې او فني ليکنې د لابنه کولو لپاره څه پکار دي؟
۱۸:- ليکوالي يو..................دی، چې...................او ....اړتيا لري.
۱۹:- ليکوالي.................لومړی قدم او د تمدن..........................دی.
۲۰:- د بشريت ټول وياړونه په...............او ....پورې اړه لري.
۲۱:- ليکوالي د انسان يو خلاق فن دی؟ په څه معنا (!)
۲۲:- د ليکوالۍ فن څنګه پخېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴:- د لیکوالۍ او د هغه د بهیر او اهمیت په برخه کې فکر درلودل څه ګټه لري؟
۲۵:- فن د انسان د فزیکي که فکري عړو په وسیله شکل مومي؟
۲۶:- د لیکوالي په کار کې فني پوهه څنګه ترلاسه کولای شو؟
۲۷:- فن او هنر تعریفولای شئ؟
۲۸:- فن..............او ....په لړ کې هویت مومي.
۲۹:- فن ته............او جمع ته..........وايي.
۳۰:- په فن کې مواد او شیان د انسان د کوم شي په وسیله تغیر شکل مومي؟
۳۱:- آیا فن او هنر سره بېلول انصاف دی، پوره دلایل وړاندې کړئ؟
۳۲:- د هنر یو جامع تعریف را واخلئ؟
۳۳:- هنر د ادراک......او ...... د امتزاج په صورت کې هویت پیدا کوي.
۳۴:- ارسطو د ((هنري مدرک او مُدل)) په برخه کې کوم نظر درلود؟
۳۵:-
۳۶:- ولې وایو، لیکوالي فن دی، ولې نه وایو چې هنر دی؟
۳۷:- ماهرانه قلم چلونه او لیکوالي د څه لپاره فن ګڼلای شو؟
۳۸:- د هنر او فن سرچینې له کوم ځایه وي، واضح یې کړئ؟
۳۹:- لیکوالي کوم وخت ماهرانه هویت پیدا کوي؟
۴۰:- که موږ ووایو، چې لیکوالي فن او مهارت، دغه فني مهارت د څه شي په وسیله بشپړېدای شي؟
۴۱:- لیکوالي ارثي پدیده ده، که کسبي؟ په څرګنده توګه یې توضیح کړئ؟
۴۲:- ولې وایو، چې لیکوالي ماهرانه پوهه ده، توضیح یې کړئ؟
۴۳:- که وغواړو ښه او فني لیکنه وکړو، ددې کار لپاره څه لازم دي؟
۴۴:- لیکنه په لومړي سر کې څه ته ویل کېږي؟
۴۵:- آیا هر څوک، په یوه ځانګړې برخه کې، فني لیکنه کولای شي؟
۴۶:- لیکنه د بڼې (فورم) له مخې یو ډول ده، که مختلف شکلونه او بڼې لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۷:- د تخليقي او تحقيقي ليکنو په برخه کې څومره پوهېږئ خپل معلومات وليکئ؟
۴۸:- د يو ليکوال سليم ذوق په تخليقي ليکنو کې ډېر رول لري او که په تحقيقي کې؟
۴۹:- چاپيريال (محيط) ليکوال ته کوم امکانات په لاسورکوي. او د ليکنې په مهارت او بهير څه ډول اغېزه کوي؟
۵۰:- له مخکې د ليکنې په کار کې ذهني فاکتونه درلودل له ليکوال سره څه مرسته کوي؟
۵۱:- درست او پر ځای وينګ د ليکنې په کار کې ضروري دی او کنه؟
۵۲:- په کومو ليکنو د ګرامري قواعدو په پام کې درلودل ضروري خبره ده؟
۵۳:- که د ليکنې پرمهال د يو فونيم پر ځای بل وکارو او يا يو غږ(فونيم) د يوې لهجې ليکوال له پام وغورځوي، نو موږ به خپلې ژبې ته ګټه رسولې وي که تاوان؟
۵۴:- مطالعه کول د ليکنې په کار کې له ليکوال سره څه مرسته کولای شي؟
۵۵:- پښتو ژبه د نورو، په تېره فارسي دري ژبې پر خلاف د ليکنې قواعد لري کنه او د ياګانو په برخه کې څه توپير لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱–۸– د لومړي څپرکي ماخذونه

۱- قرآنکريم. سوره بقره
۲- ارسطو. ۱۹۴۷. فن شعر. (اتم چاپ). تهران: خيابان شهر. پيام چاپخانه.
۳- الفت، ګل پاچا. ۱۳۸۲. ليکوالي (املاء او انشاء) (دويم چاپ). پېښور: بوره. ناصرباغ. رفعت کتابخانه.
۴- الفت، ګل پاچا. ۱۳۳۸کال. غوره اشعار. کابل:پښتو ټولنه .دژبو او ادبياتو څانګه.
۵- آپل کنت، آپل جون. ۱۳۸۸. روانشناسي براى همه. (څوارلسم چاپ). ايران: تهران. چاپ جماران.
۶- بالزاک. ۱۹۸۲. دختر زرين چشم. (ليکنه او بالزاک). (څلورم چاپ). ايران: تهران: قم. مرکزي چاپخانه.
۷- بابا. عبدالرحمن. ۱۳۹۱. ديوان (اتلسم چاپ). پېښور: اداره اشاعت سرحد.
۸- پښتو ، انګليسي. ۱۳۸۸. قاموس (اول چاپ). کابل: د علومو اکاډمي. د پښتو څېړونو رياست.
۹- جاج. پښتون زوى، حبيب الله. ۱۳۹۱. کابل : کابل پوهنتون (مرکز)
۱۰- خوشحال. ۱۳۸۵ . ديوان. (ديارلسم چاپ). پېښور: قصه خوانی.
۱۱- خويشکی. محمد صابر. ۱۳۹۰. پښتو فونولوژي- مورفولوژي. (دويم چاپ). کابل: د ساپي څېړونو مرکز.
۱۲- زاهد. ۱۳۸۵. پښتو – پښتو سيند. کابل: د علومو اکاډيمي. د نشراتو مرکز.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳- زغـم، احمد شـاه. ۱۳۸۷. د ليکـوالي لارې چـارې (ګستـسنر) کابـل: کابـل پوهنتون. ادبياتو پوهنځی. پښتو څانګه.
۱۴- زيار، دوکتور مجاور احمد. ۱۳۶۲. پښتو پښويه. (لومړی چاپ). کابل: کابل پوهنتون نشراتو رياست.
۱۵- زيار، دوکتور مجاور احمد. ۱۳۸۲. ليکلارښود . پېښور: دانش خپرندويه ټولنه.
۱۶- زيور، دوکتور زرغونه. ۱۳۸۲. پښتو نحوه. کابل: کابل پوهنتون. د نشراتو رياست چاپ.
۱۷- دواني، علي. ۱۳۸۴. هنر نويسنده ګي ونامه نګاری. ايران: تهران: انتشارات کتاب. خيابان شهر.
۱۸- شاهين، سلمی. ۱۹۸۴. روهي سندرې. پېښور: پښتو اکاډمی. جي، ټي پريس. ۲۴۷ پرله پسې نمبر.
۱۹- شـيدا، کـاظم خـان. ۱۳۸۴. ديـوان. (حنيـف خليـل سـريزه). پېښـور: دانـش خپرندويه ټولنه.
۲۰- شيرزاد، محمدآقا. ۱۳۹۰. ليکوالي. کابل: ښوونې او روزنې وزارت. تعليمي نصاب.
۲۱- شينواری، حمزه. ۱۳۸۰. کليات. کابل: د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت. د بيهقي کتاب خپرولو رياست.
۲۲- طاير، محمد نواز. ۱۹۷۸. روهي ادب (متقدمين). پېښور: پښتو اکاډمي. پرله پسې ( ) نمبر.
۲۳- عميد، حسن. ۱۳۸۱. قاموس. دويم ټوک (۲۵ چاپ). ايران: تهران. چاپخانه سپهر.
۲۴- قريب، عبدالکريم. ۱۳۸۲. ۵۷ درس برای تقويت حافظه. (شپږم چاپ). کابل: سعيد د خپرونو مرکز.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵- کارنګي، دل. ۱۳۸۱. رمز موفقيت. ايران: تهران.خيابان شهر.
۲۶- کولافسکي، شک. ۱۹۷۹. مقالات بزرګ. پيک فرهنګ. ايران: تهران. خيابان انقلاب. خرم شهر. انشارات طرح نو.
۲۷- مفتون، اشرف. ۱۹۷۸. څرېکي. پېښور: اکاډيمي. قصه خوانی.
۲۸- مهربان، ايرج. ۱۳۸۸. قدرت اراده. (چاپ دهم). ايران: تهران: خيابان انقلاب. چاپ شمشاد.
۲۹- فرخاری، محمد ياسين. ۱۳۸۷. درست بنويسيم. کابل: هنر و ادبيات افغانستان. انشارات سعيد.
۳۰- Rahimullah, Qazi. ۱۹۶۲. The modern Pashtu instractor. Peshawar University. Khyber Bazar.
۳۱- Foustar, Narman J. M Sfidman. ۱۹۸۱. Composition: A short Pice of writing.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

۲– د لیکوالی "لیکنې " فني خواوې

پیلیزه:

لیکوالي په خپله فني فن او عملي کړنلاره ده؛ هغه لیکوال مسلکي او لیکوالي فني ګڼلای شو، چې لیکنه یې د حرفي په توګه منلي وي، په همدې کار پسې وي، پوهه یې ولري او شوق....

د لیکوال او لیکنې لپاره فني خواوې او اصول تاکل تصادفي او بایيزه خبره نه ده، بلکې لیکوال ته فني خواوې ور په ګوتو کول، لیکوال له اشتباه او خطاوو څخه راګرځول او منع کول دي او له بلې خوا د لیکوال د وخت نه ضایع کېدل او له خپل کاره ښه ثمره او ګټه پورته کول دي، ځکه لیکوال د فرهنګ ساتونکی دی.

که لیکوال په فني ډول لیکنه ونه کړي، وخت یې بې ځایه لګېږي، پوهه یې نورو ته نه لېږدول کېږي او د چا خبره په کار یې مینه نه ماتېږي او د مسؤلیت د درکولو او غوره هدف لوري ترې ورکېږي.

پدې فصل کې هڅه کېږي، چې وار له وار اصول په ګوتو شي؛ هغه اصول چې ښوونه او حتی د لیکنې په برخه کې عملي لارې_ چارې په ګوته کړي. په دې څپرکي کې له تیورک بحث سره سره عملي لارې او ګودرې هم په ښنه کېږي.

د فني لیکنې لارې لیکوال ته دا په ګوته کوي، چې څنګه د لیکنې آسانه لارې غوره کړي؛ او په هنري نثر کې نوې ترکیبونه وکاروي، عنوانونه څنګه غوره کړي او په مجموع کې د نثر کاږلو او لیکلو ښې چارې خپلې کړي. هنري نثر په لا خواږه او زړه راکښوونکي ډول وکاږي او د غه اړتیاوې په تعلیمي توګه خپلې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲–۱– په ليکنه کې له تېروتنو ځان ساتل

د اشــتباه ګــانو، خطــاوو، ګنــاهونو، تېروتنــو، ملامیتــو او آن جنايــاتو موجوديت په انساني ټولنيز نظام کې د پام، لمس، حس کېدو او درکېدلو وړ دي او له همدې امله حساب او محاسبه په دنيا او آخرت کې له انسان سره کېږي او دغـه حسـاب او بخشـش د انسـان پـه حق کـې ضـروري دی. الله(ج) پـه خپـل معتبر کلام، دريشمه سپاره، د (القارعة) سورت کې په څرګندو کلمو کې د مؤمن انسان او مسلمان سرې مسوليتونو او خطاو، ښېګڼو او نيکو تـه د انصاف تله ايښـې او خبر يې ورکړی دی، چې په زره ګناه نيول کېږي او په زره بخښل کېږي؛ لکه: ((فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيرًا يرَهُ(٧)وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يرَهُ(الزلزلة/٨)) (د يـو مثقال د يوې زرې په اندازه د خير او بدی معامله له انسان سره کېږي.)

د ټـولنيز ژونـد پـه لويـه دايـرۀ او د کائينـاتو پـه ارتـه او پراخـه لمنـه کـې د مسؤليت بار، واک او اختيار يوازې د انسان په غاړه دی او دا نور ټول طبعيت او د هغه شتمنۍ په انسان پورې اړه لري، ځکه نو انسان د ځمکې د مخ واکمن او کله هم مجبور مخلوق ګڼل شوی دی.

کله چې انسان کار کوي، ورسره، ورسره ښايي چې اشتباه ګانې او خطاوې هم وکړي؛ په تېره د ليکنې په کار کې، چې يو فني عمل او مسلکي کړنلاره ده، لازمه ده، موږ په وار، وار ټکني، دوه زرې او له ستونزو سره مخامخ شو، له همدې امله بايد فني لارې خپلې کړو، لوی، لـوی هدفونـه او درسـونه پـه مسـلکي ډول رالنډ او آسانه کړو او په ښه او هوښيارانه توګه دغه کار ترسره کړو؛ له همدې امله د ليکنې پـه کـار کې ضـرور ده، چې ليکنـه مسـلکي کـړو؛ لـه مسـلکي ليکنـې او ليکوالۍ څخه زموږ موخه (هدف) دادی، چې د يو مسؤليت ټولنيز درک له مخې خپلې ژبې او کلتور ته څه وروبښو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کار هله امکان لري، چې ژوند دغه کارته وقف کړو ، هره ژبه د تخليق او تحقيق په لړ کې پياوړې کېږي. که وغواړو مسلکي ليکوالي وکړو لازمه ده لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو:

۱:- تفکر کول- په مسلک فکر کول او مثبت عمل ته لاس ور اوږدول لازمي دي.

هر تخليق کوونکی د ټولنيز ژوند په اوږدو او د طبعيت په ارته غېږ کې يو نوښتګر، مبتکر او بديع انسان ګڼل کېږي، ورته بويه خپل سپېڅلی او رواکار (ليکنې) په فني ګاڼه سمبال او له بېځايه وخت تېرونې او خطاوو ځان وساتي؛ دغه کار هله ترسره کېږي، چې ليکنه يو مسلک او يو کسب وګڼي.

۲:- سواد؛ پوهه او سواد د ليکنې په کار کې حتمي دي؛ که ليکوال د خپل مسلک اړوند ډېره مطالعه ونه کړي، له طبعيت او ماحول څخه متاثره نه شي، نه تخليق کولای شي او نه هم تخقيق؛ دا دواړه اصله د ليکنې په کار کې حتمي او ضروري توکي دي.

که ليکوال غواړي هنري نثر وليکي او يا څېړنه وکړي، لازمه ده، له تکراري کلمو ځان وساتي، يعنې خپلواک او مقيد مورفيمونه او کلمې پر ځای وکاروي.

۳:- شرطيه توري؛ دغه توري په پښتو ژبه کې ډېر کارول کېږي، يعنې تکراري او بيا ،بيا کارول کېږي، چې تکرار يې ضرور نه دی. (۲۳: ۱۷)

د بديعي نثر ليکوال او محقق ته ښايي خپله ليکنه د دغو تورو له بيا ، بيا تکراره وساتي؛ لکه: (که، همدارنګه) محمود ډېر درس ولولي، نو کامياب به شي. په پورته جمله کې ګورو ، چې نه يوازې (شرطيه) توري، بلکې صفت ته هم پدې جمله کې اړتيا نه ليدل کېږي؛ لکه: (که محمود درس ولولي، کامياب به شي.) پدې جمله کې (به) د تاکيد او ټينګار لپاره راغلی، چې يوه لنډه، ساده او بشپړه جمله ګڼل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- تړښتي ضميرونه: - يا (چېري، ترڅوچې، لکه څنګه چې، څوچې...) تړښتي ارتباطي نومځري هم بايد پوره او پر ځای وکارول شي، نو ليکوالي به مو د مسلکي کېدو لور ته نه وي روا کړي او د جنجال لور ته به مو خوځولي وي؛ لکه: (که چېرې، ترڅوچې تاسو موږ کره رانه شئ، نو زه به همدارنګه تر هغو د تاسو کره هېڅ در نه شم.) بايد په لنډه ډول وليکو (څو تاسو موږ کره رانشئ، زه به هم درنشم.)

۵- اشاري (نغوتنومځري) او پوښتنيز (استفهامي) ضميرونه هم پر ځای کارول وړ خبره ده او کله نا کله يو مفهوم هم لري؛ لکه: (که ته کله تر څو چې زيار ونه باسې، نو تر هغو پورې به بريالی نشئ!) پورته جمله په وييکو (اداتو) پړسېدلې ده، ژر مفهوم هم ترې نه اخيستل کېږي، بايد لنډه او بامفهومه وليکل شي؛ لکه: (څو زيار ونه کاږې، بريالی به نه شئ.)

۶:- د (زه، ته، دی، دا، هغه، هغه، هغې او ...) څوک (چا) پر ځای کارول حتمي دي؛ لکه: د ((تلل)) فعل په ناتېره (اوسمهال) او ماضي (تېرمهال) وختونو کې پرځای وکاروي او تصريفي بڼه يې په دواړو زمانو کې په پام کې ولري.

د لازمي او متعدي فعلونو په اوسني تعريف، ګردان او تصريفي لايحو کارولو هم پوه شي؛ د بېلګې په ډول (تلل) فعل په ناتېره او تېره زمانه کې:

ناتېره(حال)زمانه		تېره زمانه	
مفرد	جمع	مفرد	جمع
زه ځم	موږ ځو	زه لاړم	موږ لاړو
ته ځې	تاسو ځئ	ته لاړې	تاسو لاړئ
دی ځي	دوی ځي	دی لاړ	دوی لاړل
دا ځي	دوی ځي	دا لاړه (له)	دوی لاړې (لې)

په پورته جملو کې ګورو چې: (زه) لومړی شخص مفرد متکلم، (موږ) لومړی شخص جمع متکلم، (ته) دويم شخص، مفرد مخاطب، (تاسو) دويم شخص جمع مخاطب، (دی) دريیم شخص، مفرد غايب خو (مفرد مذکر غايب) او

(c) ketabton.com: The Digital Library

(دوی) دربیم شخص (جمع غایب) او همدارنګه (دا) دربیم شخص مفرد مؤنث غایب، چې د دربیم شخص، جمع مذکر او مؤنث جمع په یو ډول راغلي دي.
د لومړی شخص (زه) (مفرد مذکر او مؤنث) لپاره فعلي خاتمه یا تصریفي لاحقه د (ام am) ، د لومړی شخص جمع مذکر او مؤنث لپاره فعلي خاتمه د (و، o,wa) دویم شخص مفرد مذکر او مؤنث لپاره فعلي خاتمې د (ې) او دویم شخص جمع مذکر او مؤنث لپاره فعلي خاتمې(ئ) په توګه او د دربیم شخص مفرد مذکر (دی) لپاره فعلي خاتمه (ي) ، د جمع لپاره يې(ي) او دغه راز دربیم شخص د مفرد مؤنث او جمع مؤنث لپاره تصریفي لاحقې د لنډې (ي) (i) په ډول راغلی دی.

همدارنګه (تلل) په ماضي زمانه کې دا ډول تصریف لري.

مفرد	جمع
زه لاړم	موږ لاړو
ته لاړې	تاسو لاړئ
دی لاړ	دوی لاړل
دا لاړه	دوی لاړې (لې)

په پورته جمله کې ګورو چې: د (زه) لومړی شخص مفرد مذکر او مؤنث، لومړی شخص جمع مذکر او مؤنث، دویم شخص مفرد مذکر او مؤنث، دویم شخص جمع مذکر او مؤنث، دربیم شخص مفرد مذکر، دربیم شخص جمع مذکر او دربیم شخص (دا) مفرد مؤنث او جمع مؤنث لپاره فعلي خاتمې د (ام، و، ې، ئ، Ə، ال، ه، ې، لې) په ډول راغلي دي. نو (تلل) په تېره او ناتېره زمانو کې (فعل او فاعل) لپاره تصریفیږي په لنډ ډول ویلای شو چې د:

ناتېره زمانه کې فعلي خاتمې	په تېره زمانه کې فعلي خاتمې
زه لپاره ام(am)	زه لپاره ام(am)

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ- و (ow)	موږ- و (ow)
ته - ې (e)	ته - ې (e)
تاسو–ئ (Əy)	تاسو–ئ (Əy)
دی–ي (i)	دی
- Ə (ځرګنده هـ)	
دوی–ي (i)	دوی
–ال (al)	
دا - ي (i)	دا -
ه (a)	
دوی - ي (i)	دوی
–ې (e) (۱۵:)	

۷:- ليکوال ته لازمه ده، (د نوم او فعل په تصريف، لازمي، متعدي او حکمي متعدي) افعالو ضميرونو، نومونو، صفتونو او قيدونو په ګردان وپوهېږي، ځکه پښتو ژبه يوه تصريفي ژبه ده (لازمي او متعدي) لکه:

الف:- لازمي افعال په تېره او ناتېرو زمانو کې (فعل د فاعل لپاره ګردانېږي) يا مفعول ته اړتيا نه لري ؛ لکه:

زه مقاله ليکم	موږ مقاله ليکو	دی مقاله ليکي	دوی مقاله ليکي
ته مقاله ليکې	تاسو مقاله ليکئ	دا مقاله ليکي	دوی مقاله ليکي

ب:- متعدي افعال په ناتېره زمانه لکه د لازمي فعل او په تېره زمانه کې (فعل د مفعول) لپاره ګردانېږي. لکه: (ليکل)

تېره زمانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمع	مفرد
موږ مقاله وليکله	ما مـقاله وليکله
تاسو مقاله وليکله	تا مــقاله وليکله
دوی مقاله وليکله	ده مــقاله وليکله
دو مـــقاله وليکله	دي مقاله وليکله

په پورته جملو کې ګورو چې (وليکله) د (مقاله) لپاره چې مفعول دي، ګردانېږي. که وواېو چې (کتاب) نو بيا ليکو (ما کتاب وليکه، موږ کتاب وليکه) په هر صورت تر آخره (فعل د مفعول لپاره تصريفېږي يا ګردانېږي.) که د (مقاله) پر ځای (مقالې) هم وليکو مفعول ورسره بدلون مومي.

ج:- حکمي متعدي افعال، هېڅ تصريف نه لري؛ لکه: (نخل) فعل

جمع	مفرد
موږ ونخل	ما ونخل
تاسو ونخل	تا ونخل
دوی ونخل	ده ونخل
دوی ونخل (۳۵: ۷۹)	دي ونخل

يادونه: ټول فعلونه په حال زمانه کې د لازمي فعل تر قاعدې لاندې تصريفېږي، يعني (فعل د فاعل) لپاره ګردانېږي.

۱: لازمي فعل (په تېره او ناتېره زمانه) کې د فاعل لپاره ګردانېږي.

۲: متعدي افعال (په تېره او ناتېره زمانه) کې د لازمي فعل غوندې او په (تېره ماضي) زمانه کې د مفعول لپاره ګردانېږي يا تصريفېږي.

۳: حکمي متعدي فعلونه، په (حال) زمانه کې بيا هم د لازمي فعل تر قاعدې لاندې راځي او په ماضي زمانه کې هېڅ تصريف نه مني او مفعول ته اړتيا نه لري.

۸:- ځيني پښتنو چې فارسي دري ژبه وروسته يا په لوی عمر کې لږ و زياته

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کړي، ضمیرونه او کومکي فعلونه درست نه شي ویلای، نو کېدای شي، د لیکنې پرمهال هم هغه تکرار کړي؛ لکه: د (من) (زه) پر ځای (ما) نومځری کاروي، چې دا ښکاره تېروتنه ده؛ ویاندان او د خبرنیزو ریوټونو لیکوال باید دغه خبره په پوره ډول په پام کې ونیسي؛ لکه: (رفتن) پر ځای چې ووایي: من میروم (د لومړي شخص مفرد مذکر یا مؤنث د ضمیر پر ځای) د لومړي شخص جمع مذکر او مؤنث ضمیر(ما) استعمالوي او فعلي خاتمې هم غلطي کاروي. (۲۱: ۱۱۲)

۹- ((په)) او ((پر)) او نورو سربلونو په کارولو کې زموږ د بېلابېلو حوزو پښتانه لیکوال اشتباه کوي، په تېره د مرکزي او شرقي خوزو پښتانه ډېر ځله زموږ په ویناوو او خبرو کې لا څه چې آن په رسنیو(تلویزنونو، راډیوګانو او ....) دغو خبرو ته د مسلکي خلکو له خوا هم توجه نه کېږي.

دا لا څه کوي، چې یو د بل پر وړاندې زموږ د لیکوالو بې پروایي، د لیکنې او لیکوالۍ په ډګر کې هم ستونزې راپیدا کوي؛ کوم شی چې زموږ له طبعي (طبعیت) سره سم نه و، آن د لیکوالۍ په ارت ډګر هم د هغه پروا نه ساتو.

(په) او (پر) په لودیځه حوزه کې پر ځای کارول کېږي؛ په لاندې جملو کې: زلمي د خپل پلار پر وړاندې خبرې وکړې.(زلمی برضد (علیه) پدر خود سخن ګفت)، نو که زلمی د ادب له دایرې وتلی وي، هغه جمله درسته ده او که زلمی غواړي د پلار تر مخې څه ووایي، دا بیا بله خبره ده! باید داسې ووایو: (زلمي د پلار تر مخې خبرې وکړې) زلمی در حضور پدر سخن(چیزی) ګفت، چې پدې ډول هم ویلای شو: (زلمي د پلار په مخکې خبرې وکړې، پدې ډول به مو هم سمه جمله کارولې وي او هم به مو د ادب موارد د پلار په مخکې مراعات کړې وي.

یا: پردل پر کابل اوسي (پردل در اطراف کابل زنده ګي می کند.) پردل په کابل کې اوسي. (پردل در کابل زنده ګي می کند.)

که پردل د کابل پر شاه او خوا اوسي خو د (پر) کارول پر ځای دی او که د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل منځ کې اوسي، نو د (په) استعمال پدې جمله کې ښه دی.(پښويه: ۸۷)

۱۰:- د پردو کلمو له لاسي کاروني مخنيوي؛ په اوسني ژوند کې د بيلابيلو پرمختګونو تر څنګ لازمه ده، د ليکوالي په ډګر کې يو شمېر ډېرې کلمې له نورو ژبو او کلتورونو څخه راخپلې کړوي، خو داسې نه، چې خپله ژبه هېره کړو او يا ځان د (چا خبره لوی وښيو) او په لاسي ډول د خپلې ژبې کلمې لېرې کړو او پر ځای يې (اردو)،(فارسي)،(انګليسي) او (عربي) کلمې وکارو ؛ لکه: ډاير کټ ورشه، ولې نه وايو يا نه ليکو ؛ مخامخ ورشه !

۱۱:- دوه سره هم معنا کلمې په يوه جمله يا يوه ليکنه کې راوړل د جملې او ليکنې ښايست نه زياتوي. آن په تحقيقي او ادبي ليکنو کې هم دغه کار په زړه پروې نه دی، لکه: (زما ارزو ، هيله او اميد دادی او زړه مې کېږي، چې نن که وشي ښار ته لاړ شم او غواړم، هيله لرم او زړه مې غواړي له ځينو او بعضي دوستانو سره وګورم.)

ښه، لنډه او په زړه پورې يې داسې ده: (زما هيله داده، نن ښاره ته لاړ شم او هلته له ځينو دوستانو سره وګورم.)

۱۲:- له عربي ژبې راغلې کلمې د خپلو ژبو تر قاعدو لاندې وليکو. د ځينو خو خوښېږي چې غتې، غتې عربي کلمې ووايي او آن په ليکنه کې يې هم وکاروي.

زما مطلب دا دی، چې دغه کلمو څخه (الف او لام) وغورځول شي ؛ لکه:

عربي	پښتو
المنجد	مُنجد
البلخي	بلخي
العربي	عربي
المسعودي	مسعودي

(۱۲:)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲–۲– څه ډول لیکنه وکړو؟

پخوانۍ لیکنې اوس نه خوښېږي، دا ځکه خلک اوس د سهولت (آسانۍ) خواته درومي، مګر دا ددې معنا نه لري، چې د (آسانۍ) په پلمه هر اصل له منځه یوسو، بې له تشبې خدای مه کړه: ((کارغه د زرکې چم کاوه، خپل یې هم له یاده ووت.)) (۱۴: ۱۷)

پدې خبره ټینګار لازم دی، چې ووایو، لیکنه یو ډول اصول دي، چې د تمرین له لارې پیاوړي کېږي او ښکلا مومي، خو دا ددې معنا نه لري، چې (لیکنه یوازې یو یا یو ډول ضوابط دي، چې ګواکې هېڅ تغیر نه کوي. که داسې وای، نو د اسلام په لومړیو کې چې کومو مسلمانانو هغه ابتدائي لیکنې او راغونډونې کړې، دوباره به ورکې پرمختګونه او انکشافات نه راتلل. یا بله بېلګه (فولکلوریک داستان، کیسې به له معاصر داستان او کیسې سره د شکل او معنا له پلوه څه توپیر نه درلود.

یادونه: کومه قاعده چې آسانه ده او اوس ورته اهمیت ورکول، کېږي، باید ځینې توري(مقید مورفیمونه) له نومونو د مخه او وروسته ولیکل شي.

الف: استمراري ماضي او فعل سره جلا ولیکل شي؛ لکه:

نا درست	درست
لکوره	له کوره
لموره	له موره
لتاسره	له تاسره
لکتابه	له کتابه
پکورکي	په کورکي
پتاپه سي	په تا پسې

یا: نادرست درست

(c) ketabton.com: The Digital Library

استمراري ماضي:

۱:- ما به پکور کې کار کولو.　　　۱:- ما به په کور کې کار کاوه.

۲:- ما بهره غرمه پلوره تېرولهٔ.　　　۲:- ما به هره غرمه په لوړه تېروله

(فاعل+ مفعول+ فعل)

ب:- اوسنی لیکنه هم یو لړ اصول او منظم قواعد دي؛ د بېلګې په ډول اوس داسې لیکنه کوو، چې د ترکیب او جوړښت له پلوه آسانه ولیکل شي؛ نه یوازې په لیکنه کې، بلکې آسانه لیکنه لوستل کېږي هم؛ لاندې مثالونه:

ناردست	درست
ما تې ویلی	ما ته یې ویلي
آسمانتې کتل	آسمان ته یې کتل
علیخانصادقته لیکل	علي خان صادق ته لیکل

ج:- په پښتو ژبه کې له نیکمرغه لیکنه کول آسانه کار هم دی او هغه دا چې: ((هره لیکنه د درست وینګ (تلفظ) له مخې باید وشي، ښه تلفظ د ښې لیکنې زیری ورکوي. ښه تلفظ د لیکنې لارې اواروي او متن په ښه ډول لوستل کېږي.)) (**۲۵**:**۲۵**)

پورته خبرې عمومي کلیه ده، خو په پښتو ژبه کې (د ښه تلفظ له مخې لیکنه د فصاحت او وضاحت لاره هم آواروي.)

د مثال په ډول یوازې (کې، کښې، کشې، کخې) تلفظ کېږي، خو د مرکزي لهجې ویونکي او لیکونکي یې (کې) او جنوب لویدیزه لهجه کې (کشي)، کښې او همدارنګه نورې بڼې لري. دا منو چې لیکنه او وینا سره توپیر لري، خو اساسي خبره داده، چې (لیکنه) او (وینا) سره څنګه نږدې کولای شو؟

د لیکنې او وینا تر منځه تل توپیر موجود وي، دا ځکه ډېر خلک غریږي، خو لیکنه کولای نشي. لیکنه کول او لیکوالي مسلکي خبري دي، لکه ویناوې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرې کول چې طبيعي او تلپاتې انساني بهير دی، ليکوالي يو مدني او مسلکي کار دی او ډېرو وختونو ته اړتيا لري، چې د (وينا او ليکنې) تر منځ توپير له منځه لاړ شي.

په وينا او خبرې کولو کې هېڅ مصنوعيت نشته، خو په ليکنه کې دغه مصنوعيت ډېر تر سترګو کېږي؛ لکه: ((الک)) چې ((هلک)) ليکو، سمبله، سنبله، کلپ، قلف او يا خو دا کلمه (اهميت) په (امنيت) وايو، چې ښخې معنا د کلمې تغيروي؛ ما ته امنيت نه لري؛ پداسې حال کې چې بايد (ما ته اهميت نه لري) وليکو.

د:- په پښتو اوسنې ليکنې بهير کې يو لړ کمونې او زياتونې هم کېږي، چې ليکنې بهير شخصي، سمتي او سلقه وي خواته وړي؛ لکه: ډېر خلک فکر کوي، ډېرى خلک فکر کوي. ډېر کا ربه وکړم، ډېرى کار به وکړم. ځينې کلمې په مغيره يا صرفي صورت کې بدلون مومي او يو توري له لاسه ورکوي او يا هېڅ بدلون نه مومي؛ لکه پسه ځري، پسه راوستل شو.

همدارنګه دا جملې (د کورونو خبره، د کور يو خبره، د شيدو خوند، د توکو (اداتو) په وسيله ځرګنديږي، د توکيو (اداتو) چې د جاپان پلازمېنې سره توپير نه لري، په لوى لاس ليکل کېږي.

هـ:- د اوسني ليکدود په برخه کې بله غټه ستونزه د هر فونيم لپاره يو مشخص(ګرافيم) نه درلودل خورا زياته ستونزه رامنځته کوي، د واول تورو په معرفۍ کې داسې وايي چې: ((له واول پر ته کلمه نه تړل کېږي)) (د الهام ژباړه....)

که پورته خبره ومنو نو داسې کلمې په پښتو او دري ژبو کې لرو، چې زموږ د رسم الخط له مخې (واول) ورکې نشته ؛ لکه: (بد) (ب او د) توري دي. چې د واول پورته معرفي کې نه راځي، ځکه خو له دوو تورو (ب او د) څخه د (بد) کلمه رغېدلې ده. مګر که په فونيمکي الفبې يې وليکو نو بيا پورته تعريف ورباندي صدق کوي؛ لکه:(bad) دلته ده ، چې وايو(کلمه د واول له موجوديته پرته نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

رغول کېږي.

د پښتو ژبې استاد پوهندوی محمد قسیم چمتو په وینا: ((زموږ په اوسني لیکدودو کې ډېرې ستونزې شته، هغه داسې چې موږ د هر فونیم لپاره یو ګرافیم نه لرو، څو فونیمونه په یوه ګرافیم ولیکو.

نو په دې توګه هېڅ نشو کولای چې په مجرده توګه د دغو درېواړه آوازونو تر منځ د ګرافیم له مخې توپیر وکړو حتی موږ نشو کولای په کلمو کې هم د ګرافیم له مخې په آسانۍ سره د دغو آوازونو د تلفظ توپیر وکړو. بل دا چې په کلمو کې ډېر آوازونه موږ تلفظ کوو، خو نه یې لیکو، لکه په (هڅه acah) کې چې یو دوه سیلابیک وییی دی، په لومړی سیلاب کې زور (a) تلفظ کوو، خو نه یې لیکو. همداراز موږ په خپل اوسني لیکدود کې د کلمو په ځینو برخو کې غږلرو، خو ګرافیم ورته نه لرو؛ لکه: د (منه-man a او ترخه tərxa) د کلمو په منځ کې د زرو(a) او زورکي توري شته خو نه لیکل کېږي.))

و:- پښتو ژبه یو اوښتونکي (تصریفي) ژبه ده، د صرف یا تصریف مساله ډېره مهمه ده. په پښتو ژبه کې د (نوم او فعل) صرف شته، یعنې نومونه او فعلونه (د جنس، ګڼې او اکر (حالت) له مخې تصریفېږي؛ د بېلګې په توګه:

الف: د نوم صرف (پلوشه راغله – پلوشه فاعل دی، اصلي حالت لري، خو چې کله پلوشه په پلوشې بدلېږي نو د نوم صرف یا ګردان رامنځته کېږي.

ب: د فعل صرف، هم په پښتو ژبه کې د نارینه او ښځینه لپاره په جلا جلا او واضح ډول تر سره کېږي؛ لکه: هلک راغی (بچه آمد) – نجلۍ راغله (دختر آمد) یا

یو هلک راغی – یوه نجلۍ راغله.

په پورته جملو کې په ښکاره ډول د فعل او د فعل تصریف ګڼې (عدد) له پلوه هم ګورو. هلک راغی- نجلۍ راغله. دلته ښکاره مطابقت د فاعل او فعل تر منځ راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج: د ګڼې (عدد) صرف؛ بايد وواېو چې (کله په پښتو ژبه کې عدد بدلون مومي ورسره (فعل او فاعل) هم بدلون مومي.) توره نجلۍ راغله- تور هلک راغی.
يو هلک راغی- يوه نجلۍ راغله.

۲-۳- په ليکوالۍ کې د ښو کلمو او جملو کارول:

هره ليکنه د (وييونو "لفظونو" مجموعه ده؛ لکه کلمه چې بې تورو، جمله بې کلمو او ....رغېږي، همدا شان (هېڅ ليکنه او اثر بې له کلمو نشي رامنځته کېدلی.) ((کلمې د خښتو مثال لري، لکه ديوار (ديوال) چې له خښتو جوړېږي او هره خښته پر ځای کېښودل د پاخه معمار کار دی. همدارنګه که معمار (بناء) په فني ډول په معمارۍ ونه پوهېږي، نو هېڅکله سمه معماري نشي کولای، که معمارفني شخص وي، د هغه لپاره (خته، خښتې او د معمارۍ نور لوازم ځانګړې اهميت لري. او که څوک معمار نه وي نو د ديوار (ديوال) له جوړولو خوند نشي اخيستلی؛ په ليکنه کې د کلمو او هغه هم په هنري ليکنو کې د ښو کلمو کارول يو فني کار او زيرکانه عمل دی.))(۴۸: ۱۲۸)

د امريکا د معاصر او مدرن داستان پلار اندرسن (Anderson) د الفاظو د جادويي اغېزو او موقعيتونو په برخه کې نظر درلود: ((الفاظ او مادي توکي کابو يو ډول اغيز ښندي؛ که يو څوک په کور کې مېلمه کوو او يا د هغه د ښېګڼو بيان نورو ته کوو، دواړه پر نوموړي او د هغه پر شخصت اغېزې لري، همداسې د چا په رټلو کې هم خبرې کولای شو. نو لازمه ده، د کلمو د کاروني ځايونه او د هغو هراړخيزو او اغېزو ته ډېر پام وساتو، په تېره په داستان کې د ښو کلمو کارول نه يوازې د ليکوال او داستان ارزښت زياتوي، بلکې د داستان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرسوناژو (کارکوونکو) پر شخصيت نبغې اړيکې لري.
نومـوړی زيـاتوي، د مـدرنو او هنـري داسـتانونو او ليکنـو اسـتعمال د مضمون برجستګي زياتوي، بايد په ليکنو او په تېره هنري ليکنو کې د غوره او ښايسته کلمو کارونه د ليکوال د کاري صلاحيتونو اندازه زياته کړي.
که له يوې خوا په ليکنه کې د ښو کلمو کارونه اړينه ده، له بلې خوا ليکوال ته لازمه ده، په خپله ليکنه کې د ښو او نوښتي الفاظو په کارونه قناعت ونه کړي، ليکوال بايد د ښه او کره مضمون پلټنه هم وکړي. (ښايسته الفاظ او کره مضمون) د ليکوال او ليکوالۍ دنيا غني کوي، نو لازمه ده، يو کره مضمون د الفاظو په ښکلو زربفتو کې راونغاړو.

چې دې طمع د مخلوق له دره پرېکړه
پادشاهي دې مبارک شه که ګدايي

يا:

څودې توان رسي په لوی درياب کې ګرزه
په وياله کې دې زوال ويـــــنم نهنګــه

يا:

مــينه د خوبانو نـامـو ننـګ لري کـــوي
تش د ديـدن د ښکلو دزړه زنـګ لـري کـوي
بل شغل مې نشته په زړه بـــې ديـارله ميني
عشق يو هسې رنګ دی چې بل رنګ لرې کوي

پـه ليکـوالۍ کـې د ښـو کلمـو او جملـو کـارول، نـه يـوازې د ليکـوالۍ د مسلک مزيت زياتوي، بلکې د ليکوال د هويت لپاره هم په زړه پورې کار دی.
ليکوالي يو سپېڅلی مسلک دی، ليکوال ته ښايي د غه سپېڅلتيا په ښه ډول وروزي، لـه دې سره، سره د ليکـوالۍ عمـل يـو پـر لـه پسـې رياضت او کـار

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوارې، ډېر، ډېر او مسلکي تمرين ته اړتيا لري.

مايکوفسکي د روسي معاصر ليکوال د (مسلکي ليکوالۍ او مسلکي ليکوال) په برخه کې نظر درلود: ((د ليکوالۍ کار ډېر ستونزور عمل دی؛ که د طب د علم ټول اصطلاحات زده کړو، نو ستونزې به مو حل شوې وي، خو ليکوالي داسې عمل نه دی، په ليکوالۍ کې هره شيبه بدلون راځي، پرمختګونه هم راځي، ليکوالي د لغتونو او اصطلاحاتو يوازينۍ مجموعه نه ده، بلکې د فعال تفکر او هراړخيزو پديدو زېږنده ده.

ليکوال ته ښايي له ټولو ټولنيزو بدلونونو سره، سره آشنا شي؛ له همدې امله ليکوال بايد نوی فکر په نويو الفاظو کې د وخت له بدلون سره وړاندې کړي.)) (۴۹: ۹۹)

ليکوال بايد هره شيبه له خپل مسلک سره مينه وکړي؛ ددې کار لپاره لازمه ده، لاندې ټکو ته پاملرنه وشي:

۱:- ليکوال ته ښايي هر څه ته په ژور نظر وګوري او له ټولو ټولنيزو پېښو څخه ژوره ذهني عکاسي وکړي. ليکوال او د ټولنې عادي خلک سره توپير لري؛ هغه وخت زموږ د ليکوالۍ ډګر غني او مسلکي کېږي، چې مسؤل او له مسلک سره مينه ناک خلک ولرو او ويې روزو.

۲:- د ليکنې لپاره لازمه ده، هر ليکوال د ليکنې کولو لپاره ځانګړی وخت، منظم پلان وړ فکر او د ياداشت کتابچه ولري او په منظم وخت کې ليکنه وکړي.

منظم پلان ليکوال هدف ته رسوي؛ (پلان)د ژوند اصلي مسير او لاره په ننبه کوي او(هدف) موږ مقصد ته رسوي.

په کتابچه کې بايد نه يوازې په تحقيق پورې اړوند اصطلاحات او وييونه(لغتونه)، بلکې ورځينې ياداښتونه او ښکلې کلمې او جملې راټولې شي او بيا په ليکنو کې هغه په ښه ډول او پر ځای وکارول شي. د بېلګې په ډول که يو اجتماعي مضمون د (کبر يا غرور) په برخه کې ليکو لازمه ده، داسې وجېزې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصطلاحات او متلونه ورکې وکارو، چې له موضوع سره تړاو ولري.

همدارنګه لیکوال ته ښایي د مضمون مناسبې کلمې او جملې ولري؛ د تحقیقي مقالې کلمې او جملې له یو ادبي او هنري مضمون څخه توپیر لري. د (خبر) او (رپوټ) کلمې، جملې او په مجموع کې د هغو ژبه توپیر لري. آن د لیکنو په ډګر کې تر هر سرلیک (عنوان) لاندې یو ډول لیکنه نه کېږي. د ادبي نثر عنوان تر تحقیقي نثر توپیر لري.

۳: هغه اصطلاحات، وییونه، کلمې او جملې چې له بېلابېلو متونو څخه د تحقیق په نتیجه کې راباسو د لیکنې پر مهال یې له ځانه سره ولرو؛ لکه (د پېښو ګردابونه، د وخت څپېړې، د حالاتو ترخه یادونه، د اوښکو سیلاونه، د نامردیو ګنګې شپې او ...) کولای شو، په یو تراجدي ادبي لیکنه کې وکاروو. خو (د ګلانو نازکه او پسرلي وږمه، د ښکلاوو کاروان، نیازبین او مالګین کاته، د هوس او تخیل الماسي ځلاوې او ...) کلمې کولای شو په هنري او ادبي نثر کې راوړو.

همدارنګه د علمي، تخنیکي، کرنیزو، سیاسي او ادبي څېړنیزو لیکنو وییونه او اصطلاحګانې سره توپیر لري، چې د (هرې برخې لیکوال ته ښایي د خپل مسلک اړوند یاد شوي اصطلاحات په خپله ځانګړې کتابچه کې له ځانه سره ولري او د لیکنې پرمهال یې پر ځای او په دقت سره وکاروي.)

۴: لیکوال باید له وخت او طبیعت څخه خوند واخلي؛ لکه له سهاره، لمر له ختلو، له ځانښت، د لمر له غروب، سپوږمۍ له هلال، بدر، سپوږمیزو شپو او شپېو، له غرونو، د طبیعت له پراخې غېږې د خپلو او ملګرو له خاطرو د ژوند او حالاتو له بدلونونو او نورو پېښو او پلو څخه خوند او درس واخلي او مخکې له لیکنې هغه له ځان سره زیرمه کړي.

۵: که لیکوال غواړي لیکنه یې لا قوت پیدا کړي او قوت ولري، ورته بویه په وار، وار د سترو لکیوالو او شاعرانو کتابونه، مقالې او لیکنې په کراتو مراتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطالعه کړي او د خپلو ليکنو د قوت لپاره الهام تري واخلي.
که څيني ليکوال د ليکوالۍ په کې تقليد (پيښي) کوي، تر يوه سرحده (بريده) ښه ده، خو داسي نه، چې د نورو په پلونو پلونه واخلي او د نورو له پلونو څخه بهر پل کېښودلای شي.
يو ليکوال نظر لري تقليد په دوه ډوله دی: ((يو روند تقليد دی او بل روا؛ روند تقليد، مقليد روند وي، نه يوازي مقلد پرمختګ نشي کولای، بلکې د لومړي کار ريښې هم وچوي. دويم ډول تقليد ښه دی، خو چې د سبک وي، نه د اصلي مطلب....))
۶: که ليکوال غواړي ليکنه يې مسلکي، پخه او درنه وي، لازمه ده، له خپل کار سره مينه ولري. ليکوالۍ سره مينه کول د ټولني له عمومي فرهنګ سره مينه کول دي. لکه له خدای(ج)، مور، پلار، معشوقې، اولاد او دندې سره مينه او محبت د کاميابۍ اساس دی.
له مسلک او په تېره ليکوالۍ سره مينه کول د انرژي او قوت خپلول دي او دا کار ليکوال ته حوصله هم ورکوي.
۷: سينه او حوصيله کول، د ليکوالۍ د دوام او ليکوالۍ ته د عموميت ورکولو ښه وسيله ده. د هر کار د پياوړتيا عمده او غوره لاسوند (سينه، حوصيله او صبر کول دي) صبر او سينه کول موږ له مسلک سره نژدې کوي او د مسلک په ټولو رموز مو پوهوي. هغه خلک په يو مسلک کې پرمختګ کولای شي او په يوه مسلک کې پياوړي وي، چې يو مسلک کې په صبر، سيني او حوصيلي سره کار وکړي؛ نو ليکوالي چې يو دومداره او پر له پسې عمل دی، لازمه ده، په پوره صبر، پوهې، مسلکې والي او مينې سره دغې لارې ته دوام ورکړو، څو مو د هېواد د غني فرهنګ د لا بډاينې په برخه کې کار کړی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲–۴– په ليکنه کې دشعر، متلونو او غوره ويناوو کارونه:

هنري نثر په انځور، هنري ترکيب، شعر، تمثيل، غوره ويناوو، متلونو، محاکاتو او محاسنو ښکلا مومي.

هر څومره چې په هنري نثر کې شعر وکارول شي، ښکلا يې لا زياتېږي. په ليکنه کې د شعر کارول د ليکنې روح پياوړي کوي او ښکلا وربښي.

په هنري نثر کې د تصوير مثاله ډېره مهمه ده؛ هغه نثر ښکلی وي چې د پېښو تسلسل ورکې مراعات شوی وي؛ د پېښو هنري تړاو، په هنري نثر کې د شعر د کارونې له لړ کې امکان پيدا کوي؛ لکه:

هغه زړه به له طــوفانه په امــــان وي

چې کشتۍ غوندې د خلکو باربردار شي (۱۱: ۱۲۲

)

يو اجتماعي مطلب هله (ټولنيز مضمون) جوړېږي يا جوړولای شي، چې ټولنيز دردونه ورکې نغښتي وي. (کشتۍ غوندې د خلکو باربردار کېدل)، يو ټولنيز مفهوم دی. که داسې او داسې نور ټولنيز مضمونونه د يو اجتماعي مفهوم د درکولو لپاره په ليکنه کې وکارول شي، ليکنه يو پيغام پيدا کوي.

په ليکنه کې شعر د ورتيا او اړتيا له مخې کارځای پيدا کوي او په لاندې توګه امکان لري:

اول: شعر د هنر د يو فعال ډول په توګه تل ټولنيز پيغام لري او ټولنيز پيغام لېږدوي. د هنر ټول ډولونه (انځورګري، شعر، حکاکي، معماري، رسامي، نڅا(رقص) سينما او ...) يو انساني ټولنيز پيغام لېږدوي، د پيغام لېږد د بېلابېلو توکو وسايلو او الفاظو په ذريعه وي(د هنر هر ډول د مختلفو وسيلو او ذريعو پواسطه، ټولنيز پيغامونه لېږدوي او انعکاسوي؛ د بېلګې په ډول شعر يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوالی ټولنیز واقعیتونه د وییونو (الفاظو) په واسطه لېږدوي، شکل ورکوي او آن انځوریز پیغام لېږدوي.)

که څه هم لیکوالي، انځورګري، شاعري او ویناوالي له یوې کورنۍ دي او ډېر ځله سره تړلي دي، خو کېدای شي لیکوال د انځورګر او انځورګر د شاعر او شاعر د ویناوال (ویاند) له کاره بې خبره وي. دا کار محال نه برېښي؛ ډېر لېدل شوي، چې شاعر لیکوال نه وي، ډېر بنه مثال یې نالوستي شاعران دي، چې هېڅ د لیکوالۍ په رموزو نه پوهېږي. په تېره د اقتصادي، سیاسي او ګڼو ټولنیزو برخو لیکوال شته، چې شعرونه یې له یاده نه دي زده او یا شعر نشي ویلای او د کلمه کولای یې هم نشي.

دوهم: دا چې څنګه په لیکنه کې شعر کارولی شو، اساسي مثاله د (احساس) ده. انساني درک او احساس د هنر له بل هر ډول څخه په شعر کې زیات دی.

اکاډیمسن ارواښاد محمدصدیق روهي د شعر د مهم والي او په شعر کې د احساس په برخه کې د مولانا خادم، ګل پادشاه الفت او نورو ادبپوهانو د نظریاتو د تلفیق په برخه کې نظر درلود: ((له قرینې څخه ترګندېږي، چې په شعر کې د احساس مثاله د شعر له اصالت سره اړه نه لري. دلته د احساس خاوند هغه څوک دی، چې په رموزو او باریکیو وپوهېږي او د موضوع له قشر څخه د موضوع ماهیت او ژوروته ورننوځي. الفت کولی شي په ساده طبیعي پدیدو کې د ژوند اسرار کشف کړي.)) (۳۰ : ۹۴)

دریم: په لیکنه کې د شعر استعمال پدې پورې هم اړه لري، چې د لیکوال ذوق تحریکوي؛ لیکوال په آسانۍ سره کولای شي، خپل ذوق او د ټولنې ذوق له دغې لارې خړوب کړي، دا ډول هنرمندان کېدای شي، په یو مسلک او یا ډېرو کې پوهه او لوی لاس ولري. ځینې لیکوال او هنرمندان متعددو هنرونو ته لاس اچوي، چې کار یې په ټولو برخو کې نیمګړی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ويلو وړ ده، چې د محقق کار تر نورو هنرمندانو ستونزور وي. هغه څوک ډېر پياوړي وي، چې په يو مسلک کې کار کوي. که د محقق فطري ذوق له ليکنې سره نه يادوي، لازمه ده، دخپل ذوق او ليکنې لاره لا مشخصه کړي. او هغه دا چې فطري ذوق ته پياوړتيا ورکړي، پدې معنا (ليکوال چې په کومه برخه کې خپل استعداد ځلولی شي، هغه خوا بايد پياوړي کړي.)

بايد ووايو هغه ليکوال، چې شعر په خپلو ليکنو کې راوړلای او تفسيرولای شي؛ هغه پياوړي ليکوالان وي، ځکه ګڼ شمېر اجتماعي افکار په شعر کې تبارز(ځرګندتيا) مومي.

څلورم: شعر او نور برجسته افکار په ليکنه کې، ليکوال د شاهد په توګه هم راوړلای شي، دا ځکه شعر د ژوند ټول ټولنيز مهم اړخونه رانغاړي.

لنډه دا چې د شعر کارول د ليکوال له خوا يو شعوري او فکري بهير دی او د ليکنې روح هم جوړوي؛ له يوې خوا لوستونکي ته ځانګړی احساس ورکوي او له بلې خوا د ليکنې خوند هم زياتوي.

پنځم: متلونه او غوره ويناوې، په کنډه برابرې، پخې او تجربه شوې پوهنې او خبرې دي، نه يوازې په عادي (شفاهي) خبرو کې برجستګي او فوق العادګي لري، بلکې په تحريري ادب کې يې استعمال او کارول هم له ښکلا خالي نه دي.

د خدای بښلي استاد حضرت عبدالروف بينوا په وينا: ((متلونه لنډې، د جامع مفهوم لرونکې، په کنډه برابرې ويناوې دي، چې يې نسل په نسل د استدلال د تائيد لپاره، د خبرواترو په ترڅ کې ويل جاري دي. د لفظ او معنا له مخې غزېږي د زمانې د تجربو څخه راوتلې او مثبته بڼه يې غوره کړې وي.)) (۱۰: الف مخ)

متل د پاخه فکر، پوهې، تجربې او ولسي ناخوداګاه مهارت او ضرورت زېږنده وي، کوم په اوږدو کې رامنځته کېږي.

د پښتو ژبې پياوړی ليکوال او محقق او د پېښور پښتو اکاډمۍ غړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکتر راج ولي شاه خټک د (پښتو متلونه) د (کاني کرښې) چې د افغانستان د اکاډمۍ د غړي نورمحمد نور زرمتي له خوا راټوله شوې مجموعې په سریزه کې لیکي: ((وئیلی شي، چې د پښتانه رومان ټول په پښتو ټپه کې ځای شوی دی او د پښتانه پوهه او دانایي په متل کې محفوظه ده. پښتو متل د دانش یو عجیبه رنګ لري. که هر څوک متل هر ځای او هر چېر ته د ژوند د تجربونه جوړوي، خو د پښتانه د ژوند تجربه یو خاص اهلیت او ځانګړیتوب لري. شاید ځکه چې ټول قام په یو شان جغرافیائي او فطري چوربښت کې پورت وي. د پښتو متل ته د کاني کرښې هم وایي؛ که څوک د پښتانه د ژوند رنګ لېدل غواړي د دوی د پوهې او تجربې اندازه کولو غواړي، نو باید د پښتو متلونو معنو(معنا) ته ځیر شي.)) (۲۱:الف مخ)

د ویلو وړ ده، متلونه، غوره ویناوې دي، د ولسي پوهې ځانګړی حکمت پکې پروت وي، له همدې امله په لاندې مواردو کې د کارونې ځای لري:

الف: د ولسي جرګو د لا با اهمیته کولو او با ارزښته کولو، د لویو خبرو د رانډو او ... لپاره پکارېږي. که جرګه مار غواړي خبرې رالنډې کړي او جرګې ته نتیجه په لاس ورکړي، نو هغه متل، چې (ځای) ولري؛ استعمالوي.

۱-(غر په غره نه ورځي، سړی په سړي ورځي.)

۲-(د ډېرو قودي، د یوه ګېډی.)

۳-توره سره ښه ده، خو نه د وروړ په وینو

۴-اوښان نه ژاړي، بارونه ژاړي...)

ب: متلونه د جامع مفهوم لرونکي دي؛ که څوک غواړي، جامع مفهوم په لنډه، رسا او سیده توګه چاته په یوه غونډه، لیکنه او څېړنه بیان کړي نو همدا ډول متلونه ورته وایي، لیکي او ډالۍ کوي.

۱-که هوس دی، دومره بس دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- که غر لوړ دی، پر سرلار لري.
۳- ښه جالوان د طوفان په ورځ معلومېږي.
۴- سړی يو رنګ، جامه يې دوه رنګه.
۵- خبرې يې فيل نه شي وړی، په کور کې يې ګردا وړه نشته...

ج: متلونه، د ولسونو د نسلونو د ارتباطي پل په توګه د وختونو په درشل کې، خوله په خوله، سينه په سينه يو بل ته لاس ورکوي او په پوره پوهې او امانتدارۍ سره معناوې او مفهومونه لېږدوي.

که يو څوک له خپل هېواده ډېر د وخته وتلی وي، نو د چا خبره مړی خو بېرته خپل وطن ته رارسوي.

۱-چې ځي ځي، ابازو له به راځي.
۲- چې اوسي، په خوی به د هغو شي.
۳- چې ځان خفه نه کړې، بل نشي خوشحالولی.
۴- چې په کور کې بې اتفاقي شي، اوبه وچې د منګي شي.....

د:- متلونه، د عقل کل او عامه فکري او شعوري حاکميت په توګه د لفظ او معنا له پلوه مفهوم لېږدوي؛ لکه:

۱-توري دې لالا وهي، مړی د عبدالله
۲- خپل عمل لارې مل دی
۳- د مرد خواره، د نامرد په ګېډه کې پاتې کېږي.
۴- د شپې بند اوبه وړي.
۵- مار ته په لستوني کې ځای مه ورکوه...

هـ:- د پښتنو د پيښو او پخواني ژوند داستان نه يوازې له تيپې څخه ښکاريدلی شي، بلکې متل د دغه داستان بيان په ښه ډول کوي؛ د بېلګې په ډول:

۱-د توري زخم رغېږي، د خولې نه.
۲- بد به دې په زړه لرم، سلام به دې په خوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-اوبه په ډانګ، نه بېلېږي.

۲:- متلونه، د پوهې او عقل د ژورتيا ښکارندوی ده. پوهاند محمد طاهر بورګی، د پښتو متل د حکمت او اغېزو په برخه کې نظر لري او وايي: ((متلونه د يوې ټولنې د پېړيو، پېړيو اړوند او ارزښتمند ميراث دی. په ډېرو داسې ټولنو کې هلته چې لا موضوعه قوانين مېنځ ته نه دي راغلي، د ټولنې معضلات په معقولو منل شويو متلونو حل او فصل کېږي، دا حالت مور د اروپا په هېوادونو کې خصوصاً د کنتي تنال اروپا په قديمو جرمني ټولنو کې ليدلی شو، چې وړاندې له اوسنيو موضوعه قوانينو هلته همدا متلونه د دعواوو په حل او فصل کې کارول کېدل.))(۱۳:هـ)

ی:- اوس، اوس هم چې يو ځل بيا ژوند قومي او ولسي ريفورم ته مخه کړې او د خلکو تر منځ چې لانجې په ولسي جرګو، مرکو او سپين ږيرو حل او فصل کېږي، نو ليدل شوي، چې په ځينو مرکو کې مناسب متلونه راوړل شوي، له شک پرته د متل له ويلو سره سم لکه په اور چې اوبه واچوي، په غونډه کې بدلون ليدل شوی دی.

شپږم: غوره وېناوې؛ پخې او درنې خبرې دي، چې تر ډېره بريده وربانديې ستونزې حل کېږي. غوره وېناوو ته (پخې) يا لنډې خبرې هم وايي. غوره وېناوې له پوهې او حکمته ډکې دي، لوی مفهوم په (کره جمله کې راوړل له پوهې او حکمت څخه سرچينه اخلي.)

غوره وېناوې څکه غوره ګڼل کېږي، چې په ژوند او ټولنيزو پېښو پورې اړوند مطلب په لنډ قالب کې ځايوي. غوره وېناوې، لنډې خو با مفهومه وي.

په عربي ژبه کې ورته(مقوله) هم وايي. په عربي ژبه کې وايي: ((بهترين کلام هغه دی چې لنډ، خو مدلل وي. کره او په عاميانه ژبه وي، خو ستره معنا افاده کړي.))(۱۲: ۸)

غوره وېناوې د انسان د عقلاني تفکر اساسي برخه ګڼل کېږي. خلک او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسونه يې د غونډو او په خپلو منځو کې د لانجو د حل لپاره کاروي، نه يوازې د لانجو د حل، بلکې په ډېرو مواردو کې پکارېږي؛ د بېلګې په ډول:

۱-د ځان پېژندنې او ښه مومن والي په برخه کې.

– ځان پېژندنه، الله پېژندنه ده.

يا په نورو برخو کې هم غوره وېناوې د پوره، پوره کارونې وړ دي.

– حيا نيمائي ايمان دی.

– آن د وړانده تر مخې هم ځان پتهوه.

– ژوند يو نفس دی.

– غوږ نيول هنر دی.

– تنبلي هم اندازه لري.

– مېړانه قيمته ده، او نامردي ارزانه.

– تور کالي واغونده، خو تور مخى مه اوسه.

– هر څوک په ښو خوشحاله او په بدو پښېمانه شي مومن دی. (۴۴: ۹-۱۱-۱۵)

۲-۵- په هنري او ادبي نثر او شعر کې د هنري ترکيبونو د کارونې ارزښتونه:

هنري او ادبي ترکيب د ليکنې او کلام ښکلا او ارزښت ټاکي؛ دغه ترکيبونه د ادبي نظم او ادبي نثر پر ادبي هويت دلالت کوي او په دوو برخو کې (نظم او نثر) کې راخلو.

الف: هنري او ادبي ترکيب په هنري نثر کې له نورو ليکنو زيات وي. د ادبي ليکنو اعجاز او ښکلا په هنري ترکيبونو پورې اړه لري. نثر، هغه وخت هنري ګڼل کېږي، چې هنري ترکيب ولري. هنري او ادبي ترکيب، په ليکنه کې هغه عاطفي او تخيلي غوټه ده، چې د نوموړي مضمون ماهيت ترې جوړېږي.

خو دغه ماهيت د بر ځله شکلي او فزيکي بڼه احتوا کوي. هنري او ادبي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکيب د خيالي پوهې د ايجاد او رامنځته کېدو په کار کې ګټور رول لوبوي.
خو هنري يا ادبي ترکيب (هنري انځور نه دی، بلکې د انځور هنري زمينه او يوه برخه جوړوي او توپير يې لکه متل او عبارت غوندې دی.)
يو شعر او يو نثر ته هغه وخت ښه شعر او ښه نثر ويلی شو، چې (هنري ترکيبونه) پکې زيات کارېدلي وي، هنري ترکيب که هنري انځور نه دی، خو ورنږدې دی؛ هنري انځور په ادبي ليکنو او شعر کې د خيالي او عاطفي پوهنې لوري ټاکي. هنري تصوير د موضوع او خيال تر منځ فکري تړاو ته ويل کېږي. هنري انځور د پښتو عکاسي ده.
هنري تصوير لوی او د چا خبره فراګير دی؛ هنري تصوير د باندې نړۍ او شاعر د خيالي دنيا تر منځ رابطه جوړوي. په هنري تصوير کې د کلام معنوي او لفظي ښکلا راتلای شي، خو هنري او ادبي ترکيب يوازې د مشبه او مشبه به تر منځ تناسب رامنځته کولای شي؛ په حقيقت کې هنري ترکيب د ادبي مضمون محاکات او ښکلا زياتوي. (۴۱ : ۱۳۳)
د نړۍ او زمونږ د هېواد او بيا پښتو معاصر هنري نثر لمن له (هنري او ادبي ترکيبونه) مالامال ده، چې ادبي نثر او په ځانګړې توګه شعر ته يې ښکلا ښښلې ده. هنري نثر په پښتو ادب کې ډېره لرغونه لري.
پښتو معاصر هنري نثر په شلمه پېړۍ کې په پوره قوت او آن په نړيوالو هنري معيارونو راڅرګندېږي. د هنري نثر پيلامه د خدای ښښلي علامه عبدالحي حبيبي په وينا: ((په شلمه پېړۍ کې هنري نثر هم په پښتو ادب کې وينو، چې د برې کاکاخيل ځيني هنري ټوټې په خيبر مګزين کې خپرېږي. د دغو نثرونو ښه ليکوال په افغانستان کې ښاغلي الفت دی، چې هره د نثر ټوټه يې لکه يو بيلغ او شيوا شعر داسې دی. داسې نثرونه ښاغلي بينوا، ښاغلي ډاکټر مجروح، حبيبي، خادم او ښاغلی لايق او نورو زلميو هم ليکلي. اروا ښاد محمد ايوب خان خو ځان ته خاص سبک درلود. په لره پښتونخوا کې هم د سيدرسول رسا، شيدا، برق،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجمل، سيد راحت، حمزه او روغ ليوني نثرونه کله دغسې دی، چې له يوې خوا هنري ظرافت او لطافت لري او کله د طنز او انتقاد رنګ هم مومي، چې د جعفر اڅکزي، جعفريات هم د لوستلو وړ دی. د مرحوم عبدالغفور خروټي مضامين، چې د کندهار په طلوع افغان يا پښتو مجله کې خپريدل هم کله، کله د غه رنګ لري.)) (۱۷: ۱۳۳)

که څه هم چې د معاصر هنري نثر عمر په پښتو ادب کې د شلمې پېړۍ خبره ده، خو د غه لنډ عمره ادبي نثر په کمه موده کې لرغوني، پراخه او د اهميت وړ موضوعات په غېږ کې رانغاړلي دي.

د هنري نثر د پيدا ينبت او بشپړتيايي يون په برخه کې د هېواد تکړه ليکوال او وتلی څېړونکی سر محقق زلمی هېوادمل نظر لري:((په پښتو ادبياتو کې د نويو ادبي پديدو د راپيدا کېدو او په ادب کې د معاصريت د زرېو د زرغونيدو او د نويو نښو د راڅرګنديدو موضوع په سيمه کې د شلمې پېړۍ له نويو علمي او هنري پرمختياوو سره نيغه اړيکه لري او د شلمې پېړۍ سياسي، اجتماعي عوامل هم ددې نويوالي په راڅرګنديدنه کې خپل مُوثريت لري.

د مسلطو سياسي، اجتماعي او فرهنګي روابطو تر اغېز لاندې وده موندونکي پښتني فرهنګ هم د پښتنو په ټولو فرهنګي مراکزو کې د يون بيلابيلې لارې خپلې کړې. پښتو ادب او په نهايت کې د فرهنګ د ودې مسالي په ټولو فرهنګي حوزو کې يو شانوالی له لاسه ورکړ او د بيلتون همدغو عواملو ځيني ادبپوهان په دې معتقد کړي دي، چې پښتو ادب په معاصره دوره کې يو شان رشد نه کوي... نوموړی په خپله ليکنه کې په ډېر دقت د معاصر نثر د پرمختګ او ښبرازۍ لپاره ډېر پراوونه په نښه کوي، چې ورسره معاصر ادب هم وده کوي.)) (۵۴: ۷۹۷)

پښتو معاصر ادب (شعر او نثر) لکه د ژوند نورو پديدو غوندې په شلمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېړۍ کې د ودې او پرمختګ لوری وموند او خورا وځليد.

د حبيب الله رفيع په وينا: ((پښتو ادب له آره خوځنده او له ژوند سره مل ادب ؤ. او پدې دوره کې يې خپل رسالت په ښه توګه ترسره کړ؛ د ولسي شاعرانو له خوا وينوونکې ترانې وغږول شوې او د افغان او انګريز په جګړو کې يې د افغانانو د مېړانې او سربښندنې کيسې په مستو(چاربيتو) کې خوندي کړې....

د شلمې پېړۍ په رابرېدلو سره افغانستان د يوه تېپې مارغه په توګه د انګريزانو ښکيلاک د طلايي قفس پر ځای ددې استعمار په ورېښمينه کڅوړه کې نغښتل شوی او د غير محسوس استعمار په نامحسوسه لومه کې ښکيل و؛ دا وخت په افغانستان کې تعليم يافته، جهان ديده... روښانفکره ځوانان هم پيدا شوي وو او په لره پښتونخوا کې هم دداسې وطن پرستو ځوانانو پټې او ښکاره ډلې جوړې شوې وې....

په افغانستان کې د پښتو د نوي ادب له رانښلوونکو څخه يو هم ارواښاد غلام محي الدين افغان دی او په لره پښتونخوا کې د پښتو د زاړه او نوي ادب کړی ارواښاد راحت زاخيلي سره وروستلي دي. په دې توګه د پشتو د ننني ادب پيل چې په شعوري توګه نوې نړيوالې ادبي پديدې په کې د خوند او رنګ (مضمون او شکل) له پلوه خوندي شوې د شلمې پېړۍ په لومړۍ لسيزه کې شوی دی))(۲۹:۵۵-۲۵)

پياوړی ليکوال او استاد خېړنوال سيد محي الدين هاشمي د (نثري ادب ډولونه) په کتاب کې د هنري نثر لومړنۍ بېلګې د نورمحمد نوري او مولوی احمد(۱۳۰۰:۱۳۲۱) څخه را حسابوي. نوموړی وايي: ((ددغه ډول نثر لومړنۍ بېلګې موږ د نورمحمد نوري افغاني په اثر((غنچه روه)) کې په (۱۱۲۸هـ،ق) کال يې بشپړ کړی دی؛ ليدلی شو.

د همدغه پړاو يو بل ليکوال د هشنغر د تنګي او سيدونکی مولوی احمد، چې په منثورو آثارو کې يې د آدم خان درخانۍ کيسه (۱۸۷۲م)، ګنج

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو (۱۸۷۲م) او د تاريخ فرشته ژباړه د تاريخ سلطان محمود په نامه (۱۲۸۹م) کال شوي ده.

ګنج پښتو او آدم خان درخانۍ چې کيسه ييز آثار دي، موږ پکې د هنري نثر د پيلامې لومړني څرکونه وينو. په همدغه وختونو کې د هنري آثارو وده ژباړونکي پيژنو چې يو مياحسيب ګل کاکاخيل له اردو څخه د نقش نګين ناول په (۱۲۹۲هـ ق) او ميا محمد يوسف هم له اردو ژبې څخه د (توبة النصوح) ناول په (۱۳۲۳هـ ق) له ټولو هنري ځانګړنو سره پښتو ژبې ته را اړولی دی.)) (۵۲: ۴۸)

داسې ښکاري، چې دا مهال نه يوازې په ابتکاري توګه (ادبي هنري نثر د بيلابيلو ليکوالو له خوا رامنځته شو، بلکې دغه نثر (ادبي هنري) د ژباړو له لارې په معياري ډول راخپل شوی هم دی.)

که د هنري نثر د پيل او تاريخ په برخه کې وغږيږو، نظريات ډېر دي، مګر زموږ اصلي هدف د دغه نثر ځينې بېلګې او په دې بېلګو کې د (هنري ترکيبونه ښوول او جوړول دي.

هغه هنري او ادبي نثر بېلګې چې موږ ورکې د هنري ترکيبونو نمونې کتلای شو په لاندې ډول راوړو:

.

ادبي- هنري نثر:

د نثر دغه ځانګه له ښکلا او معنا ډکه ده، چې زرينه ځانګه يې بللی شو؛ د نثر د دغې ځانګې ښکلا د دې لپاره ده، چې هم يې (شکل ښکلی دی او هم يې معنا...)؛ خوله دې سره سره دغه نثر(هنري ادبي) د يو ټولنيز فکر پيغام لېږدوي.

هنري او ادبي نثر، هغه نثر دی، چې د لفظي او معنايي ښکلاوو درلودونکی وی. د خدای ښېنلي ډاکتر زيور په وينا: ((هغه وينا چې د لفظ له پلوه ښکلې او د معنا له پلوه ښل ښل مضمونونه ولري، هنري نثر نومېږي.)) (۳۲: ۵)

هنري نثر، ښکلی، خو له مفهوم او مطلب نه ډک مطالب لري، يو فکر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لېږدوي او يوه موضوع خاري. د هنري نثر ليکوال په ټولنيز نظام کې د ټولنيز فکر القاء کوونکی دی. دغه ليکوال له يوې خوا دنده لري، خلکو ته فکر ورکړي، له بلې خوا خلک د ټولنيز ژوند او نظام په ارزښتمندۍ پوه کړي.

هنري نثر که له يوې خوا دلذت، خوند او ښکلا منبع او زيرمه ګڼل کېږي، له پلې خوا د پوهې، اعجاز او انساني ارمانونو لېږدوونکی فکر هم بلل کېږي.

هنري نثر د علامه حبيبي په وينا: د لفظ له پلوه دومره ښکلی وي، چې: ((يو ډول منثور شعرته ورته وي؛ له عاطفې، احساسه او د انسان د لطيفو او ظريفو ادراکاتو څخه رابهېږي، نو ځکه د اجتماعي دردونو او آلامو څخه ځينې نازکې ټوټې رابرسېره کوي او د ټولنې د محرومو او خواشينۍ او بې وزلۍ حال راڅرګندوي.)) (۱۸: ۲۰)

هنري نثر ته تر سيمي او حکايوي نثر هم وايي. ددغې موضوع تائيد د پښتو ژبې پياوړي ليکوال او محقق (بريښ) د (افغان ياد) کتاب په (۷۳) مخ کې هم کړی دی.

د تر سيمي او حکايوي (هنري نثر) ښې بېلګې په لاندې ډول دي:

۱-لنډه کيسه ۲- ناول ۳- داستان ۴- رومان ۵- ډرامه ۲- طنز (سکوندنه) ۷-ادبي ټوټه، ۸- ادبي ليکونه، ۹- ادبي ځان پېښې، ۱۰- ادبي راپور تاژ، ۱۱- ادبي يونليک، ۱۲- ادبي خاطرې، ۱۳- تکل، ۱۴- ادبي انځور، ۱۵- فلمنامه، ۱۲- فني سناريو، ۱۷- ادبي نمايشنامه او .....

هنري نثر د هنري ښکلا وو او ارمانونو لرونکی دی او د شلمې پېړۍ همګامۍ او ملګری دی او اوس او س لاښکلی شوی دی.

ددغه نثر ښايسته بېلګې په لاندې ډول راوړو:

۱: د پسرلي ګله:

((ستا ښايسته او ګلالۍ څېره په جهان کې څومره قدر لري، آسمان له دومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

لويوالي سره هر سهار د شبنم په پاکو او رڼو څاڅکو ستا ښکلی مخ وينځي او څمکه د خپل زړه له نمه اوبه درکوي.
د ځمکې مخ په تا ښايسته ده او هوا ستا په وږمو معطره شوه، د بلبل خوږه نغمه ستا د جلوې برکت دی، شاعران ستا په ستاينه په جامعه کې مقبول شوه، ښکلو پېغلو تا ته په خپل اوربل باندې ځای درکړ، بورا ستا په مينه په غزلو کې وستايل شو.
په شعر او ادب کې ستا برخه زياته ده، مينې او محبت ډېر ښه سوغات ته يې. مګر ګوره چې په خپل جمال او کمال مغرور نشې او له باغه ونه اوزې، تاغوندې ډېر ښکلی او ښايسته ګلونه د هېواد په غرو رغونو کې پيدا شوه، چې نه چا وليدل او نه چا وستايل. که ته له دغه چمن نه ووتلې او په غرونو کې دې ځای ونيو، نه به بلبل پيدا کړې او نه ماليار ته د خلکو له نظره مه لري کېږه او ځان ته ماليار پيدا کړه!
د انسان دا عادت دی، چې مطلق ښه نه ستايي او هر ښه څيز ښه نه ګڼي.
هو! دی هماغه شی ښه بولي، چې ده ته نژدې وي او دده خپل وبلل شي.
دلته هر څوک خپل ښاغلي ګڼي او هر يو د خپل باغ ګلونه ستايي. ته هېڅکله د خلکو له نظره لري کېږې مه!
ستا ښايست د خلکو د توجه او التفات نتيجه ده.
که ته غواړې، چې هر څوک دې قدر وکړي او په خپل سر د پاسه ځای درکړي لکه نرګس هر چاته په ښه سترګه ګوره او لکه د باغ غوټۍ هر سهار خلکو ته خانده!
په دغسې التفات او يوه خوله خندا سړی د خلکو زړونه خپلولی شي.
په يوازې ګلتوب او ګلاليتوب هېڅوک قدر او منزلت نه مومي او نه په تش ښايست دلبري او دلربائي کېږي.
راشه زما د باغچې ګل شه چې هر سهار دې په ديدن اوبه کومه.))(۳: ۸۲ـ ۸۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتنه: په پورته ادبي ټوټه (هنري نثر) کې سره له دې، چې ښکلي هنري او ادبي ترکيبونه راغلي، ورسره، ورسره ليکوال د ګل په څېره کې د فعال او ښه معاشرتي انسان کرکټر هم انځور کړی؛ دا يې په ډاګه کړې، چې ترکار، فعاليت او ښېګڼې بل څه پدې نړۍ کې په څه نه ارزي. او د عبدالرحمن بابا په وينا:

لاس په سر، په تندي ايښی و هر چاته
همـــدغه دی شــــــرافت په دا دينا...

او دغه لنډ ژوند، چې د شاعر خبره د الفت او محبت لپاره هم کم دی، نو انسان بيا نفرت کولو ته څنګه اوزګاريږي؟ قمرتايزي ويلي:

دا ژوند خو زموږ کم د محبت لپاره هم دی
حيران يم، چې نفرت ته اوزګاريږي خلک څنګه؟

هو ! دغه ټوټه سر ترپايه هنري نثر دی. (په زړه پوري مضمون او ښکلي ترکيبونه پکې راغلي دی؛.

۲- د پسرلي ارمان:

((هو ! د پسرلي پـه ارمـان.. خو ددغـو تـېرو درويشـتو پسـرليو نـه، چې د باروتو لوخړو به يې د وريځو ځای ونيو او اوښکو به يې د باران او د ماشينګنو، توپونو او توغنديو په ويشتلو به يې اتم آسمان راپيدا شو، نه زه... ددغو پسرليو په ارمان نه، چې باغ او بڼ به يې د نه اوربشت له امله په وچو او سوځنده وپرويدل شول نه نه ! هېڅکله....

د هغه پسرلي په ارمان، چې په راتلو به يې آسمان څک غرونو د وريځو له ګريوانه سرونه وويستل او له شنه آسمان سره به يې د زړه خواله کوله او په خپلو پراخه لمنو به يې رنګارنګ ښکلي ګلان ټومبلي وو، چې معطرې ورمې به يې د سترو زړونو او دماغونو د هوساينې او سوکالۍ لامل وي.

د هغه پسرلي په ارمان، چې د ونو په اوچتو څانګو او شنو کښتونو کې به

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د خوش آوازه مرغانو په ترنم د روح جهان له خوښۍ نه په جامو کې نه ځايده او د بارانونو هر څاڅکی به يې په صدف کې بې بها مرغلره وه؛ سيندونو، ويالو او څروبيو به يې د شنې هاتې د شنا پېښې کولې، له وچو کروندو او بوټو به يې داسې غږ چاپير کړی و، تا به ويل، چې د دوو خوږو دوستانو د بېلتانه شپه د وصال په ورځ بدله شوې او کيسې يې پای ته نه رسي.

هو ! د هغه پسرلي په ارمان، چې د آسمان په لمن به يې د شيبه، شيبه باران پر له پسې څاڅکو د رباب تارونه جوړول او د نرۍ،نرۍ شمال په شهباز به يې د ژوند سندرې او خوږې نغمې غږولې او د ځمکې پر مخ به يې داسې بې پايه شين فرش وغوړاوه لکه پر مېلمه پال کوربه، چې قدرمن مېلمانه لارې، کوټې په شنو قالينو فرشې کړې.

د هغه پسرلي په ارمان، چې هر څه به يې د منې او ژمې د سختې سيلۍ له ناخوالو ژغورل او په عطرو خوشبويه، نرمه او ملايمه هوا به يې د مړ ژواندو په بدن کې د روح په څېر ورپوه کړه، لغړو څانګو او بوټو به يې پاڼې، ګلونه او ميوې وربښلې، د ورکړې او سخاوت جنډه به يې د هېواد پر هره لوړه، ژوره رپېدله، خوږو ورېمو به يې د ونو او بوټو څانګې داسې سره غاړه غړې کړې لکه مسلمانان، چې د اختر په ورځ کې يو بل ته ترغاړې وځي.

هو کې ! د هغه پسرلي په ارمان چې نجونو او زلميانو به يې په ډاډه زړه د سولې او خپلواکۍ په فضا کې د هېواد پالنې په روحيه له خپلو ورونو او پلرونو سره اوږه په اوږه د ژوند چارې سرته رسولې. د همداسې پسرلي په هيله.)) (١٩: ٣٣)

هو ! دغه ادبي او هنري نثر د ښکاره ارمانونو څرګندونه کوي، چې نثر يې د ښکلو هنري او ذوقي الفاظو په زيور ښايسته شوی دی او خپل آرمان يې د لفظ او معنا په ګاڼه ښکلی کړی دی.

(د باروتو خړ رنګ، د وينو او اوښکو دوران، ملايمه هوا مړژواندی بدن،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روح ښکلا ، لغړې څانګې، ګلونه او ميوې ښوونکې پسرلي، غاړه غړې څانګې) دا او داسې نور هنري ترکيبونه شته، چې ليکوال خپل آرمان وربانديې ځلولی دی.

۳- ګرانه ملګريه !

((ما خوستا سره د زړه خواله بس کړې و. او نورمې نه غوښته، چې پخپلو نا خوالو ستا خوا در شنه کړم، بله دا چې (ستا څخه دې پټه نه وې) هغه وخت ما ته دخبرو ګوډی هم تش ښکاريده څه، چې دو يلو نه و، د هغو تعبير مې نه مونده او څه چې د ويلو وه، هغه راته بې مزې غوندې بريښنده.

نو زما زړه و، چې نور نو د بې علمه نقاد په څير د ننبې منځ وولم او د شطرنج د ميدان د بې طرفه ننداچې په شان د نورو پر لوبو خوند واخلم، خو لکه چې کله، کله د ګل سره اغزي او... سره نيشي ملګري وي، نو ځيني دا راز خوندونه هم له روحي عذاب سره ګډ وي، په تيره بيا د شطرنج د ب‌طرفه ننداړچي له اضطراب سره اغلی خوند ، چې د لوبې مستقماً واک و نه لري.

رښتيا هم تا خو به د شطرنج لوبه ليدلې وي، چې دوه لوبغاړي په خپله لوبه کې څنګه ډوب وي او پخپله خوښه څنګه، چې يې زړه غواړي پخپلو ګوټونو لوبې کولای شي. مثلاً که لازمه وګڼي پياده په فيل او آس وژني او که يې زړه وغواړي له پياده څخه وزير جوړوي، خو بيوزلي ننداړچي ته دا حق نشته، چې په ګوټونو ګوتې ووهي؛ که څه هم دا ننداړچي ډېر ښه شطرنج بازوي.

ګرانه ملګريه ! که ته د شطرنج د لوبې سره د زړه علاقه ولري، نو د شطرنج د ميدان ننداړچي روحي عذاب او اضطراب ښه درکولای شي، چې نه د لوبې له ننداري څخه ځان ژغورلای شي، ځکه چې دا يې د ذوق د وژلو حکم لري او نه په لوبو کې د مستقيمو ګوتو وهلو اجازه لري، ځکه چې ننداړچي دی.

هو ! داده چې د لوبې له ننداري څخه خوند اخلي، خو دا چې په خپله د لوبې واک د اا اجازه نه لري، د خوند سره يې ډول روحي تشنج هم ګډ وي....

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي ته مه هوسېږه، چې دا راز د زړه خواله به څه اغېزه و تاثير ولري، خو دومره ده، چې زما او ستا د زړه سوده په کېږي.
هو ! د زړه ناخوالي څرګندول د زړه د غم بار سپکوي او د سړي دماغ او وجدان لږ آراموي))(۹: ۵۵)
کتنه:
که د خدای بښلي استاد عبدالروف بینوا د ((زړه خواله)) نثرونو ته پاملرنه وکړو، د معنا او فورم له پلوه ځانګړی سبک لري؛ ليکوال په عملي، علمي، خو هنري ډول خپله مدعا مقابل لوری ته لېږدوي. ليکوال خپل ((ملګري)) په خطاب کې ټول حقيقتونه څرګندوي او د يو ريالست مؤدب ليکوال په توګه زموږ د ټولني دايمي ناخوالي راسپړي او په له منځه وړلو کې يې اقدام کوي.
ليکوال، په کليوالي اصطلاحاتو سره مخاطب ته ګوته نيسي. په ليکنه کې ځانګړې ژبه او لهجه کاروي؛ لکه: (د خبرو ګوډی، په خبرو خوا شنه کول، بې مزې مضمون، بې عمله نقاد، د شطرنج بې طرفه نندارچي، روحي عذاب، په لوبه کې ډوبېدل، د زړه سوده (قوت) او نور....)

۴- اوريا (تظاهر):
((وګړي هر يو د خپل ميل او ذوق په ميچ د قدرت له تحايفو سره، چې د پسرلي په موسم کې بې د انسانانو له پاره ارمغان راوړی دی، مينه لري. څوک سحرنی خوشبويه ورمه خوښوي، ځيني د بلبل نارو او سندرو ته غوږ نيسي. څوک د ګل و نازکي خندا او د بورا وو نڅا ته منګ تللی دي؛ چا شني سبزې ته اړخ لګولی دی، بعضې دريدې و پرهار او ها نور د نرګس د ملالو سترګو ته هيښ ګوري؛ همدغسې نور....
اما زه... د هغه ګړی په هيله ناست يم، څو د رحمت د قدرت له هغه لوی درياب څخه وما ته خپله ونډه (څو داني مرغلرې څڅواکي) راورسيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راتوی سئ اې د باران تر یو ځاځکو او چې په تاسې سره مې د خپلو تودو اوښکو لوند ګریوان یاد تازه کیږي؛ را اوریږئ!
په حقیقت کې ستاسې وجود پردې موسم د قدرت تر ډېرو ارمغانونو غنیمت دی، ځکه ستاسې عمر ډېر لنډ او وظیفه مو خورا درنه ده....
د سبا نسیم لا په شنه خړه د ګلشن پر خوا رارهي ده، ژر، ژر پخپلو پستو ګوتو سره د ګلانو له مخه ګرد و غبار پاکوي.
لمر لا د وخته خپلې ځلانده وړانګې رالیږلي او د بڼ پر اوسیدونکو یې توره شپه رڼا ورځ جوړه کړې ده.
بلبل له نیمې شپې په نارو سر دی، مطرب په زړه وړونکو نغمو ګوتې پورې کړې دي....)) (۴۰: ۲۳۲)
دغه ادبي او هنري ټوټه په ښاغلي سلیمي چې په ((اوسني لیکوال، دویم چاپ په ۲۳۰مخ کې معرفي شوي، اړه لري.
لیکوال نه یوازې هنري، ادبي ترکیبونه جوړوي، بلکې د پسرلي زړه بښوونکی فصل تصویر هم باسي. لیکوال د خپلې سیمې خوږې هنري اصطلاحګانې په خواږه انداز کې کاروي.
دده په نثر کې ښایسته ترکیبونه (دمیل او ذوق میچ، سحرنۍ خوشبویه وږمه، د ګل او بلبل نازکه خندا، یوه چاشني سبزې ته اړخ لګول، د رحمت د قدرت لوی دریاب، تودې اوښکې، لوند ګریوان، د قدرت ارمغان، د سبانسیم او ....)

۵- ښایست:
د الله(ج) ځمکه او آسمانونه د یو ځانګړی (آند او علم) له مخې پیدا کړې دي.
کېدای شي خپل قدرت موږ ته رانښي، ځکه نو په ژوند مین شو.
(که مقصود یې د خپل مخ ننداره نه وه+ د انسان جامه یې څه لره کړه سازه)
او دا هم ممکنه ده، چې بشریت او ژوند سره بې ساري مینه لري، چې د ژوند تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکلې يې بې شمېره ښايستونه وربانديې لورولی دی.
ما د الهي لويې دنيا په نه راټوليدونکې چين داره لمن کې د پياوړو تجربو پر مټ د ښکلا وو ډېرې، ډېرې تجربې وکړې، خو يوه ښايست او هېڅ ښکلا هم زما د زړه ملک تسخير نه کړ.
د لوی جهان ننداره مې له سترګو څو څو واره تېره کړه، خو د هغه ښايست ننداره مې نه په طبعيت، نه د چا مخ په پاڼه، نه د سينما او تلويزيون د يادګارونو په پردو او د کمپيوټر د نيټ د مزو د نرۍ ليکې پر مخ ومونده، چې زړه زما ورباندې اوبه وڅښې.
پنځه حواسه مې په وار، وار د ښکلا او ښايستونو د دنيا خپلولو ته وګمارل، خو زما د زړه قرار يې را ونه ښود او زړه مې سود وربانديې پيدا نه کړ. زما ذهن يې د سوکالۍ په بستر للو نه شو کړای. له خدايه مې د زړه د قرار د ښايسته ورشو ګلونو ته د باطني اشراق له سمندره غړپ، غړپ اوبه راوړې او د زړه د ابدي وينښيدو توان مې وغوښت.
د زړه دنيا ته ورښکته شوم، د جومات لارې مې د سترګو په کسيو په وار، وار پل کړې، خو چې له زړه سره مې د ښايستونو ننداري ته تم شوم، نو ايله مې د ښکلا او ښايست ننداره وکړه..... !
دغه ادبي او هنري نثر د معنوي ښکلا او ژوند د ډاډ د ترلاسه کولو په برخه کې دی.
انسان، مسلمان او مؤمن هغه مهال ډاډ او د زړه سود ترلاسه کولای شي، چې د الهي نورانيت له جماله تومنه او متره ترلاسه کړي. پدې نثر کې له معنوي جمال سره، سره هنري ترکيبونه ډېر راغلي دی؛ لکه (د الهي علم او پوهې واکونه، د الهي قدرت لويه دنيا، د دنيا نه راټوليدونکي چين داره لمن، د ښکلا ډېرې، ډېرې تجربې، د زړه ملک تسخير، د زړه اوبه دزړه سود، د ذهن د بستر سوکالي، د زړه قرار، د باطن اشراق...

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شعر کې د ترکيبونو استعمال:

شعر له شعور او شعور له زيره کې څخه اخيستل شوی دی. انساني شعور د پوهې، کياست، خيال، او نوښت منبع ګڼل کيږي.

شعر له لرغونی يونان څخه را نيولې بيا تر اوسه پورې ډول، ډول تعريف شوی دی. چا ورته موزون او قافيه وال کلام ويلی، ځينې له شوره ډک مفهوم، څوک لا تر اوسه وايي شعر هغه کلام دی، چې قافيه ولري؛ خو معاصرين ورته مخيل او موزون کلام وايي او نن سبايې موزون او هجايي کلام هم ګڼي.

په شعر کې ادبي او هنري ترکيبونه د شعر خوند او فن ته نوی تاب او آب ورکړ، د بيلګې په ډول:

وآسمان ته به د شعرزيني کيږدي

که حميد د غم سره زنګون وکيښ... ۳ :۱۰۰مخ

(د غم له سره د زنګانه پورته کول) او نور هغه ترکيبونه دی، چې نه يوازې الفاظ زرين ښکاره کوي، بلکې معنا او مفهوم هم په ادبي زربفتو کې رانغاړي. معنوي او لفظی صنعتونه لکه طباق، مراعات النظير، لف ونشر، عکس و تبديل، ايهام، توريه، حسن تعليل، رجوع، جمع او تفريق تقسيم، عارفانه تجاهل، تلميع، اقتباس، حسن مطلع مبالغه، تبليغ، اغراق، غلو، مقابله، تکرار حسن...او معنوي لکه تجنيس، قلب، سجع، تشبه، مشبه، مشبه به، کنايه، المشجر، مجاز، قرينه، استعاره علاقه او ...نور صفتونه په شعر کې خوآن په قصدي او لاسي توګه د شعر د هنر او معنوي زينت او ښايستونو په خاطر کارول کيږي. پاتې دې نه وي، چې دغه ښکلاوې د پښتو شعر په لرغوني، کلاسيکو دورو کې تر معاصرې، دورې او نوې پيرلا زيات شوې دي. دلته به د پښتو ادبياتو د لرغوني، کلاسيکې، معاصرې او نويو دورو بېلګې را واخلو، چې هنري ترکيبونه او ښايستونه پکې راغلي او د پښتو شعر ښکلا يې زياته کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: په لرغوني شعر کې د هنري ترکيب کارېدنه:

د پښتو ادبياتو لرغوني دورې شعر فوق العاده طبيعي رنګ لري، مضمون يې هم له کليوالي ژوند څخه خوند اخيستلى دى او فورم يې اصل پښتو دى. د کلي، کور، ځان ستايني، لوړو او دنګو غرونو، پراخو دښتو، لوى سهار، نيمو شپو شپلکيو، ګلانو او ميرو او نورو انځورونو په دغه شعر کې سر راپورته کړى او د دغه شعر ښکلي خوا او مضمون يې هم غني کړي دي.

دهنرى ترکيبونو کارېدنه دلرغوني ادب او شعريو له ځانګړنو ده؛ البته په طبيعي ډول ؛ پدغه دوره کې شعر، دولسي، طبيعي اوکليوالي فکرانځور دى . دزوراوزروفکرپکې نشته؛ روان، ساده، سليس، ښکلي اوله بې ځايه تقليدونو او سختيو لرې دى؛ تصويرونه اوهنري ترکيبونه اونورمحاکات هنري ښکلاوې يې دوخت له فکري تړاو او پيښو سره پيوند لري؛ لکه: دشيخ متي قدس الله سره عرفاني سندرې له همداسې هنري، طبيعي اسطورو څخه ۲۲۳ ق توليدګڼلاي شو .له الله ج سره دخپلې مينې پيوندپداسې ويونو الفاظو سره کوي، چې هنرى ترکيبونه پکې له ورايه ښکاري .دابيلګې په شعرکې وګورئ:

په غاړه ږغ او په شپيلکوکې
يادوېرژليو په شپيلوکې
ټول ستاديا د، ناري، سورې دي
داستادمينې ننداري دي
جنډې زرغون که په بېديادي
دبرېښ خواته په خنداې...
که لمر روښانه مخ يې سپين دي
يادسپوږمۍ تندى ورين دى...
...زړه مې داستادمينې کوردى

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوی د عشق په سوځند اور دی...
په غرو کې ستا د عشق شپلکۍ دي
د دې نړۍ په عشق سمۍ دي

د شيخ متي عليه الرحمه د شعرهره کلمه ، مصراع، او دور که له خدايي مينې او انوارو مالامال دی، خوله بلې خوا زموږ د پام وړ موضوع هنري ترکيبونه هم پکې پريمانه دی، وګورئ (په غاړه غږ، د ويرژلو شپيلۍ، د يادنارې سورې، د مينې نندارې، بربڼ، د سپوږمۍ ورين تندی، د مينې کور، د عشق سوځند اور، د عشق شپيلکۍ، د عشق سمۍ) او نور ترکيبونه او تصويرونه راغلی دی.

د هنري ترکيب او هنري تصوير تو پير هم دا دی ، چې ترکيب د موضوع ياد پيښو يوه برخه رنګينوي او هنري انځور له يوې پيښې يوه ځای لومړی تصوير جوړوي او بيا يې مجموعي څلونه کوی؛ لکه :په بيد ياکې د جنډوزرغونيدل يو ژوندی تصوير او بربڼ، د مينې کور، د عشق سوځند اور، د سپوږمۍ تندی او ...هنري ترکيبونه جوړوي.

تصوير له الفاظو ، کلمو، خيال، چاپيريال، هنري پوهې او ... څخه د شاعر خيالي او متاثره کوونکی درک دی، چې د الهام قوت پکې پروت وي. يا په بله وينا ، انځور شاعرانه خياله وره غوټه ده، چې يو يا څو چاپيريالو کې رامنځته شوي وي، خو هنري ترکيب ډېر ځکه د خيال لفظي ښکلا ووې سينګاروي او په مرکبو کلمو کې ښکلا زياتوي.

که د پښتو ادبياتو لرغوني دورې شعر په غور او دقت سره وګورو ډېرو ښکلي او معنوي ښکلاوو ډک دی. که د شيخ اسعد سوري او د ښکارندوی غوري او شيخ تيمن او نورو ټول آثار هنري ترکيبونه لري.

ب: - منځنۍ دورې په شعر کې د هنري ترکيبونو کارول:

پښتو کلاسيک شعر د فورم او معنی له پلوه دومره غني او ښيرازه دی، چې د تېرو او راورو ستيو دورو ښېګڼې هم له ځانه سره لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مبالغې پرته که د پښتو ادب لرغوني او معاصره دوره هم زموږ شعر او نثر نه درلودلای نو د کلاسيکې دورې شعري او نثري پنځونې او ادبي هلې ځلې ورته بس وې. حضرت پير روښان، ميرزا خان، خوشحال خان، عبدالرحمن بابا، حميد مومند، کاظم خان شيدا، قادرخان ختک او د ګڼو نورو شاعرانو او اديبانو بې دريغه او مسلکي هلې ځلې د دې لامل شوې، څو نه فنا کېدونکي ادبيات، ادبي دوره، سبکونه او مکتبونه رامنځته شي او د پښتو ادب د نورو نړيوالو ادبياتو سيال کړي.

په دغه دوره کې د چا خبره په پښتو ادب د الله تعالی ډېره پيرزوينه شوې وه، چې آن د راتلونکو دورو لپاره د لوتيا ډاډ، وياړ او بالنده ګۍ سبب شول. په دغه دوره کې په مسلکي او شعوري ډول د شعر او ادب د ښېګنې او ښېرازۍ لپاره کار پيل کېږي، لکه د خوشحال په شعر کې د ده په وينا د ژوند هرباب وينو.

د خوشحال ختک په ژبه برکته شه
چې ويل کا په پښتو له هره بابه
په هر ځای چې طمع خپل هنر خرګند کا
ډېر هوښيار ماهی، مرغونه طمع بند کا
(۲۲:۴)

په پورته بيت کې ګورو د طمع ترکيب دی، چې د احتياج د غندولو لپاره کنايه شوی دی. يا:

هنرونه يې عيبونه شي خوشحاله
د سړي چې چار د بخت شي سسته سسته... (۴۳ مخ)

د بخت چارې هنري ترکيب دی، د هيچا برخه دې سسته نشي.

په شعر کې د دې ترکيب په کارولو مخاطب ته د دې شعور او فکر پيدا کوي، چې هنر يې په عيب بدل نشي او که شي د سړي بخت به خوار او سست وي او د خپلې معشوقې له لاسه په ګردن توره قبلوي او دغه مطلب په ښه هنري انداز کې بيانوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتل ستا له لاسه توره د ستم وي
ما خوشحال قبوله کړې و کردن ته (۴۴ مخ)
د ستم توره يو رخ منطقي هنري ترکيب دی او توره له ستم سره تړاو لري،
خوشحال خان، د شعر د هنر شعوري مخکښ او بيرقدار په توګه و غوښتل په پښتو ادب او په تيره شعر کې نوې تجربې وکړي؛ نوموړي د دغه ارت او فني ډګر ماهر فنکار او اداکار سرلاری پاتې شو.
شعر ته يې د شکل او د محتوا له پلوه فني هويت وربه برخه کړ او د ګڼو ښکلاوو ايجاد او زمينه سازۍ تابيايي وکړه. د دغه پيرزوينې يې د نثر او نظم په برخو کې ترقيامته د نه هيرولو دي. هغه مهال که د چا د دغه ستر فني، فکري، هنري او ښکلايز بدلون ته فکر نه و، نو د نوموړي له مرګ وروسته خو ټول هغه افکار او خيالات خپلول غواړي، چې د پښتون ژوند او ادب سره کار لري.
د خوشحال قدر که اوس په هيچا نشته
پس له مرګه به يې ياد کا ډېر عالم...
خوشحال په شعوري او عملي ډول د شعر د ښکلا لپاره متې را بډ وهلې، نوموړي د خپل ديوان په يو بيت کې داسې راوړي دي:

نازک خيال شاعر عبدالحميد مومند خو په دې کار کې سرلاری او هنرمند مبلغ ګڼل کيږي؛ لکه چې وايي:
چې د عشق هوسناکي ورته په خواشي
ډير و يرژلی کاندې ګډه په تن تنا...
يا دا چې:
که مې زړه د عشق په تيغ سوری سوری شه
تريوه ونه دی نه کړه راته نا
که هر څو د ښو غشی کاره ولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوله ننبې دزړه نه درومي خطا (۵۰: ۱۲...)
د عشق هوسناکي ، دعشق اومينې ويرژلي ياويرځپلي ، دعشق تيغ، دېنوغشي او...
نورډېرهنري ترکيبونه دعبدالحميدمومند شعرهم ښکلی کوي اوهنري طاقت يې زياتوي.
کاظم خان شيدا ، چې په ميراثي اوفطري ډول دشعردفورم اومعناښکلااومحتواته ډېرارزښت ورکوي، پدغه برخه کې خورا ډېرښکلي شعرونه لري، چې دوه درې يې دموضوع دلاپياوړی کولو لپاره راوړو ؛ لکه:
دنرګس دسترګې ګل کله معيوب دي
سيم وزرکاندي زشتې دهرچاخونه
څه بيان دهغه نازکوم وچاته
لکه ګل دشمع نه خاندی سباته
چې په طاق دنسيان تل دزړه ميناړدي
څه اميد کوي وهسې دلرباته (۴۳: ۲۲ :۲۲)
ياخودانوروعرفاني بيتونو کې هم داترکيبونه په پوره مهارت سره راوړي.دپادولو وړده، چې هنري ترکيبونه دشعراسترجوړوي، نه يوازې ويونو لفظونو ته ښکلاورښي، بلکې دمعنايي عميق والی اوژورتيالامل هم ګرځي؛ لکه:
الهي دمينې دردرا
ګرم دل، آهونه سردار
ياداچې:
عجب شاه دولايت دی
بلکې ماه دهدايت دی
په لاندې لوی څپېزشعرکې دغه ترکيبونه په ښه ډول راځي، وګورئ:
کدورت مې دصفاپه صيقل ورک شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دا چا که سينه خوښ لکه سحريم
که شعله د سوزان اورګرم رويي کا
په محبت يې مين شوی سمندريم
دا ډول شعرونه، چې هنري ترکيبونه ښکلي کوي، د پښتو ادبياتو په کلاسيکه دوره کې ډېردي.

ج:- په معاصره او نوې دوره کې:
په دغه دوره کې ګورو پښتو معاصر شعر له ډېرو ښايستونو برخمن دی، څومره چې نورو ټولنو زموږ ټولنه وپېژندله، اړيکي زيات شول، پېښې هم زياتې شوې، خلک له لانجو سره لاس او ګريوان شول، په سيمه او نړۍ کې نوی استعماري قوتونه راپيدا شول زموږ د ټولني فکري نظام هم په بدلېدو شو، هماغه و، چې د ادبياتو ډګر هم ورسره پراختيا وموندله او ورسره ورسره پښتو معاصر شعر هم د پرمختګ او ښېرازۍ وزرونه ورپول او په نوې بڼه او ښايسته مضمون د ژوند ډګر ته راووت، دوام يې وکړ او له ابتذاله راووت.
د پښتو معاصر شعر د نورو معنوي برياليتوبونو او ښکلاوو ترڅنګ د هنري انځورو او ترکيبونو امتيازهم ترلاسه کړاو دا کارځه په شعوري ډول او څه هم د وختونو د تريخوالي او ترينګلتوب له امله لا پرمختګ او ترقي وکړه؛
لکه: خشک طينت چې د ساحل راته ونمايي
لکه موج سرګردان خوښ شمه په يم
ترکاکل دی پريشان يم په هجران کې
د شاني په صد پاره ځيګر قسم...
چې زخمونه د موج روغ شي، شي نابوده
په پرهار باندې يې مه ايږده مرهم...
دوزبان په عشق کې مه شه نورمحمده

(c) ketabton.com: The Digital Library

سيه روبه شی په طوردقلم (۳۷ :۳۲)
(موج سرگردان ،دشاني صدپاره جيگر دموج زخمونه دپرهار مرهم او...داټول هنري ترکيبونه دي ،چې شعر ته ښکلا وربښي.
پښتومعاصرشعر کې چې څومره معنوي ارزښتونه خپل کړي دی، په سيمه اوهيوادکی دخاصوشرايطو له امله و .زموږددغی د ادعادسپيناوي لپاره دادب تاريخ تگړه ليکوال اوپياوړی استاداروانښادپوهاند دوکتور زيور وايی : دانگريزانودلومړی، دوهمی اودرېيمی جگړی په نتيجه کی ديوي خوادافغانستان دخلکوپه ژوندانه باندي ډيري درندي اغيزي راغلی دي، خودبلي خواڅخه يې افغانان دخپلواکۍ اوآزادۍ ساتلوله پاره چمتوکړی دي اوپښتو ادب يې دجنگي اورزمي لاري څخه بډای کړی دی، په دې معنا ،چې دکليواوباندړواومي اوبې سواده شاعرانودجنگ پيښې په حماسي شکل نظم کړی دي اوپوهانوهم پدغه ملي نهظت کې ونډه اخيستې اويوشميرداسې کتابونه يې ليکلی دي، چې دغوکتابونوپه هغه وخت کې خلکوته دآزادۍ ډيرښه درس ورکړی دی ...
زموږموخه اوهد ف له دغې يادوني څخه داو ، چې پيښې اوحالات که هرڅومره ترخه وي دادبياتوپرزمينه اغيزښندي ، ادب اوژوند متاثره کوي اوښايستونه رامنځته کوي.
دغه بيلگې لاډيري په معاصرشعرکې پيدا کيږي:
دنصرت شمال به کوږشي
ددښمن خاطربه خوږشي...
+++++++++++++
دمستقبل په تارکيبوکې زه
که لتوم فقط افغان لتوم...
+++++++++++++

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د ملک د پاره مړ شي
په سينه د چينو ها ر دي
د عزت نوم يې سور ګل شي
د ځلمو د سر د ستار دی
په دې ښکلي، ښايسته سرکې
د ناموس او ننګ مسکن دی...
يا:
ستر ګو د جانان کې زما ښکلي جهانونه دي
وا دې خله دنيا زه ورې ستا د دنيانه يم
ګوره د فقير کچکول کې تاج د سکندر دی پروت
زه يم د سخيانو، د شو مانو ګدا نه يم...
يو د سپو ږمۍ څاڅکی درنه ټيک د يار له غوا ړم
زه يم د خوبونو، د لالونو ګدا نه يم...(۴۷: ۲۲۲)

هنري ترکيبونه نه يوازې په عشقي او غنايي شعر کې ځای لري، بلکې په ملي او حماسي نظمونو، شعرونو او ترانو کې هم مطلوبيت لرلای شي.

مير من الفت جانه ۱۳۴۲ هـ ق ختيځه چې د قام په درد دردمنه شاعره وه، په خپلو ملي او حماسي ترانو کې هنري ادبي ترکيب ښو مره ښه پيېيي:

ګوره قامونه ټول په بام د ترقۍ وختل
ته خله ګورې ترقۍ په لوري ګام پورته کړه
بيا په دنيا کې د قامونو انجمن جوړيږي
دې انجمن کې د ګمنام پښتنو نام پورته کړه...
د جهالت الزام په تا باندې په ځای لګيږي
د خپل تعليم انتظام وکړه د الزام پورته کړه (۴: ۱۱۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنري ترکيبونه که په نظم او غزل کې پريمانه دی، په آزاد شعرکې يې بېلګې هم ډېرې موندلای شو:

زما د ذهن په اوږده کوڅه کې
چې له ماضي ترمستقبله غزېدلې نيغه...
زما دفکرسترګولاروړکه کړه
او ما د هوډ ډيرې قوي عينکې
دفکرسترګو ته په سترګو کړلې
دزړه ډېوه مې د اميد په تيلو
په يوه سوی اسويلی بله کړه...

يعني د هنري ترکيب د شعر لپاره محاکات او توکي دي. دغه ترکيب د شاعر د خيال محصول دی. د دوو کلمو ښايسته او مظبوته غوټه ده، هغه غوټه ده، چې له لفظي ښلا سره معنوي ښايستونو لامل هم کېدای شي.

يوه ځوانه څېړونکی او دماسترۍ دورې فارغه د ددرويش دراني په شعرکی د سياسي او اجتماعي افکارو انعکاس د تيزس په مجموعه کې د هنري ترکيب تعريف داسې راوړی دی: ((ترکيب دمعنالـه پلوه ددوو کلمو ترمنځ مناسبت او تړون ته وايي، چې له امله يې نوی انځوراو تصوير منځته راځي، شاعران ډېروختونه نوی نوی شاعرانه ترکيبونه هم کاروی، خوهغه ترکيبونه چې، پوره د تعزل او شريعت مالګه پکې ګډه وي، پرزړونو ښه لګيږي، خوما هرشاعرهغه دی، چې شاعرانه ترکيبونه يې د شعر له روح، عاطفي اوله تخيل سره مستقيمه اوژوره اړيکه ولري. (۲: ۴۵)

هنري ترکيب که له يوخوا د شعر دوزن په پوره کولو کې هم ونډه لرلی شي.له بلې خوا د شعرښکلا څوچنده کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنري ترکيب په شعرکې دتخيل ماحول اوفضابنکلي کوي؛ لکه دکوټې په جوړښت کې چې، پوره اوپخې خښتې ډير رول لرلی شي .دشعرپه جوړونه کې هنري ترکيب هم ښکاره ځای لري؛ دحسن اختتام لپاره لاندې شعرګورو:

کمخوکې ستاديادچې مې نن خيال وزنګيده
زانګوکې مې دهيلو يو هلال وزنګيده
انځورمې شودسترګوپه پردوکې ستاتصوير
په هسک دخاطروکې مې مشال وزنګيده
په غيږ دااميدوکې مې سلګۍ وې سرګرداني
دهجرپه څپوکې نن وصال وزينګيده
دطمعې توري شپې کې ستادحسن ستوری وخوت
دوخت ددارپه څنوکې يوکال وزنګيده
کوم سوزرغړی احمده ستا د شعرپه ليمو کې
تندي باندې دیارچې مې سورخال وزنګيده (۴۳۸:۳۴)

دلته ګورو ،چې دهيلوپه زانګوکې هلال ،دسترګوپه پردوکې تصوير ،دهسک په خاطروکې دمشال زنګېدل ،دااميد په غيږکې سرګردانه سلګۍ ،دطمعې توري شپې کې دحسن دستوری ختل ،دوخت ددار په څنوکې دکال زنګېدل اونورترکيبونه اوتصويرونه دي ،چې شعرکې ترکيب تصوير اودمنظرنګاری قوت زياتوي.

لنډه داچې ترکيب دژبپوهنې دعلم له پلوه هم پوره اهميت لري: ((ترکيب غونډ ددوويازياتوخپلواکواوناخپلوکلمواومورفيمونوله يوځای کېدوڅخه عبارت دی، چې اجزايې يوله بله سره ګرامري ارتباط لري.)) (۳۹:۳۲)

که دجملې په جوړښت کې کلمې يوځای نشي نونه ترکيب جوړيږي اونه جمله ! ترکيب ددووکلموغونډ اومجموعه ده، چې جمله په زغرده ترې جوړيدای شي . يوکلام په حقيقت کې نيمګړی بلل کيږي، چې ترکيب يې ناقص وي .په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو کلمو او بيا په شعرکي نيمګړي ترکيبونه. چي نحوي ترکيبونه بلل کيږي، راوړو :اضافي ترکيب، توصيفي ارتباطي، عطفي، ندايي، فعلي، تاکيدي ... باندي ويشل کيږي (۲۸: ۴۲۷)

په شعر او بيا جملو کي ترکيب دانتظام او جوړښت مثال لري.

په شعرکي ترکيب د شعرد ښکلا ، خوزښت او معنوي او لفظي ښايستونو سبب هم کيږي .دغه معنوي اولفظي ښکلاوي چي دشعرپه ترکيب کي پرتي دي دهرشاعراو دهري دوري دشعرد ښکلايي اړخونو ځلوونه کوي، هنري ترکيب دشعرد ښکلا ييز طاقت او پياوړتيا لامل کيدلاي شي، پښتو شعرکي هنري ترکيب عاطفي او طبيعي استعمال خوراډير دی، چي پښتو شعريي دلوړتيا پوړی ته رسولی دی.

۲–۶– په ليکنه کي دسرليکنو عنوانونه دغوره کولو ارزښت

هره ليکنه عنوان او سرليک لري؛ بي عنوانه ليکنه بي نومه انسان او ځای ته ورته ده؛ لکه چي بي نومه انسان او ځای نشته او هرڅه نوم لري، همداسي ليکنه هم دروا خله !...

که وغواړو ليکنه مو هويت ولري او مسلکي ليکنه وکړو ، بايد عنوان او سرليک ولري، ځکه نو عنوان ډيراړين دی. د نوم، عنوان، سرليک، هيډلن هويت او ارزښت لاهغه وخت ډيربرجسته شو ، چي پاک پروردګار حضرت آدم عليه السلام ته د شيانو او انسانانو نومونه وروښودل. دغي خبري د نوم، عنوان او سرليک قوت لازيات کړ؛ هرشی او هرڅه هويت پيدا کړ او له هغه راوروسته هرڅا ته او هرشي ته په نامه ورناري کړي. په کلام مجيد کي د نومونو او عنوانو د ارزښت اړوند څه ښه ارشادشوي دي: وعلم آدم الاسمأ کلهاثم عرضهم علی الملکته فقال انبونی باسمأ هؤلاان کنتم صدقين.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه :له هغه وروسته الله ج آدم عليه سلام ته د ټولو شيانو نومونه وښودل، بيا يې هغه پرښتوته وړاندی کړل او ويی ويل، که ستاسي دا ګومان صحيح وي، چې د کوم خليفه په ټاکنه کې به نظم وران شي، نو ددې شيانو نومونه وښاست. (۱:۱۴)
عنوان او نوم که د شيانو په نومونه کې ارزښت لري او په ټولنيز ژوند کې يې ځای نيولی دی او اړتيا ورته ليدل کيږي، نو په تحقيقي او علمي څيړنو او پنځونو کې يې ضرورت او کارونه لازيا ته ده.
عنوان او سرليک د هرې مقالې او کتاب هويت ټاکي، خو شرط دا دی ، چې د هرې مقالې او کتاب لپاره لومړی مناسب عنوان و ټاکل شي او بيا مقاله او کتاب تر هغه عنوان لاندې وليکل شي؛ په څيړنيزو آثارو کې ديوه ښه عنوان ټاکل ځکه اړين دي، چې مقاله په ښکاره کلمو کې تريوه عنوان لاندې راټوليدای شي.
ليکوال او څيړونکی استاد پوهاند محمد حسن رشيق د تأليفي کتاب او د څيړنيزو مقالو او تحقيق آثارو لپاره د عنوان ټاکلو ترتيب او تنظيم ته داسې اشاره کوي : ((کله چې مولف خپل اثر انتخابوي بايد په ياد ولري، چې کيدای شي عنوان ډيرخلک ولولي، پداسی حال کې چې ټوله مقاله يا اثر لږخلک لولي. له هرې کلمې ،چې د اثر په عنوان کې کارول کيږي، بايد ډير دقيق او په زړه پورې وي .له راتلونکی متن سره ورته والی ولري او د لوستونکي د ځانګړې پاملرنې وړ وګرځي...
عنوان کيدای شي له يوې کلمی، دوه او يا له دوه کلمو جوړ وي، خو که همدغه يوه يا کمې کلمې د متن د مضمون درسته معنا تشريح او افاده کړای شي، درسته ده او که ډيرې هم وي .د متن اصلی معنا تشريح نه کړي عنوان کامياب نه دی.
هغه اثر چې درست او وړ مناسب عنوان ونه لري، نو پوره مفهوم نه وړاندې کوي، پيغام نشي ليږدولای او رسولای (۷:۲۷)
که د طبيعت په اړه غيږکې له وړې زرې را واخلو تر ډيرو غټو او سترو شيانو هرڅه نوم لري، چې د اصل شي مفهوم او مضمون وړاندې کوي، نو همداسې د تحقيق

(c) ketabton.com: The Digital Library

او علمي اثر په ليکلو او ارزښمندۍ کې عنوان ټاکل ډېر رول لري .لکه يو ښه نوم، چې دانسان په راتلونکې شخصيت کې خورا رول لري، همدا ډول د علمي تحقيقي اثر په وړاندې کولو او ليکلو کې ښه عنوان غوره بريښي.
په علمي او تحقيقي رساله، مقالو، تأليفي او تحقيقي آثاروکې دعنوان ټاکل او غوره کول له هرڅه ضروري دي.
هرتحقيقي اثر له عنوانه پيل کيږي؛ عنوان د کارله پيل او شروع څخه عبارت دی.
عنوان ته سرليک د مضمون د محتوا يې ارزښت بيانوونکی پيغام ويل کيږي.
عنوان؛ مقالې، رسالې، اثراو رسنيو ته د پاملرنې اصلي لامل ګڼلای شو .عنوان په رساله کې د موضوع د تشريح اعلان ته ويلای شو .يا په بله وينا عنوان، د مقالې يا تحقيقي اثربيانونکی ګڼل کيږي.
د کابل پوهنتون دژورناليزم پوهنځی ليکوالانو او محقيقينو پوهنوال عزيز احمد فانوس او پوهنمل جاويدي احمدي درسنيو اوخبرد عنوان برخه کې ډېرښه تحقيق کړی، چې له مسلکي او علمي پلوه يادونه او رااخيستل يې ضروري دي؛ لکه:
عنوان دخبرد رښتنی محتوا سپړونکی وي، دعنوان کارد خبري پيغام ليږدول دي.
د مخاطب ذهن ته د موضوع د الفبې و رسول دي، له همدې امله د خبرمحتوا بايد له عنوان سره هم آهنګه وي.
عنوان، لوستونکی اصلي موضوع ته متوجه کوي او اصلي موضوع ته هدايت ورکوي .لوستونکی ځان ته راغواړي، ځکه نوعنوان ليکنه يوظريف اوبافکره کار دی او له بلې خوا عنوان د ليد فشرده نخوړ بللی شو.
دعنوان په ټاکلو کې لاندې ټکو ته پاملرنه کيږي.
١ -عنوان د مطلب خبر رښتنی څرګندونکی دی.
٢ -عنوان لوستونکی او مطلب ترمنځ د پيوستون ټکی دی.
٣ -عنوان مطلب ته د مخاطب د جذبيدو اصلي لامل دی (۵ :٢٠- ٢١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديوې خيرنيزې تحقيقي مقالې، رسالې او علمي ادبي اثر تول قوت په عنوان پورې اړه لري. عنوان د ونې د تنې مثال لري. عنوان په جنګي لښکر کې د سر لښکر رول لوبولی شي؛ که سرلښکر مغلوب شو، لښکر ناکام او که سرلښکر زوراو مخ پر وړاندې روان و، نو لښکر هم ورسره کامياب وي او آن د هرسرتيري روحيه په سرلښکر او قوماندان پورې اړه لري.

خدای بښلی فيض محمد اخوند زاده ۱۲۵۰ زوکړه، چې يو ستر عالم او مجاهد شاعر او ليکوال تير شوی دی. د امير شيرعلي خان په اوله پاچاهۍ کې ۱۲۹۲هـ د (روضته المجاهدين) په نامه په پښتو ژبه او نظم او د مثنوي شعر په قالب کې يو کتاب وليکه، چې د يو ښه سرلښکر او غوره افسر شخصيت تر ښه ښکاري نوموړی نظر درلود:

په لښکر کې چې افسر وي
مي بايد چې دلاور وي
شجاعت لري قرار وي
په صفونو کې جرار وي
هم عاقل او هم مدبر وي
ښه ديندار ه مذکر وي
دلسوزي لري ناصح وي
هم انصاف لري صالح وي
سخاوت لري ښه داد کا...
له لښکر سره امداد کا
له لښکره باخبر وي
په خپل کار کې باهنر وي)) (۳۸: ۲۲ - ۲۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنوان ، سرليک يا له اصلي موضوع سره د ارتباطي پله په معنا ده .دعنوان د اصلي پيغام د معنا ليږدول او ابلاغول دي؛ دموضوع د متن ليږد دعنوان اصلي دنده ګڼل کيږي له دې امله هرڅه ته يو ښه نوم او عنوان ټاکل ضروري خبره بريښي.

د سرليک يا عنوان اهميت:

عنوان؛ د موضوع د متن ليږدونکی وسيله ده؛ عنوان هغه وخت هويت او اهميت پيدا کوي، چې متن ښه معرفي کړای شي .که غواړو يوشي، يو نوم، يوځای او يوه ليکنه با ارزښته معلومه شي لازمه ده په زړه پورې او دقيق عنوان ولري .دعنوان اهميت ديوې موضوع دمنځپانګې ښه برجسته کول او ښکاره کولو پورې اړه لري. په خيرنيزو اوعلمي ليکنو کې د عنوان اهميت، له بل هرڅه نه ډير ښکاره او ارزښتمن بريښي .نه يوائې په تحقيقي ليکنو او پلټنو کې، بلکې په خبري، اقتصادي، سياسي او ټولو ټولنيزو ليکنو کې ! هره خپرونه اوهرخبره د عنوان له مخې اهميت پيدا کوي، مړه او متروک خبري مواد له جالب او په زړه پورې عنوان سره اړخ نه لګوي، همداسې يوه زړه خيرنيزه ادبي موضوع هم درواخله ! ! !...

زما په نظر عنوان؛ د يوې ماڼۍ يا تعمير د بنسټ او بام مثال لري .له يوې خوا يوه ماڼۍ بايد يو ښه اساس، تهداب او بنسټ ولري، له بلې خوا کلک اومضبوط بام !...، که دا دواړه ونه لري او يا کلک نه وي، نو ماڼۍ، به کمزورې او يا کړه وي؛ له همدې امله عنوان يا سرليک يوه اثر ټول طبيعي حدود ټاکي او په دې شان ليکنو ته اهميتورکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يو څيړنيز اثر د عنوان ټاکنې:
عنوان ډېر ډولونه لري، لازمه ده يو اځې يې نومونه واخلو او بيا اصلي موضوع ته را شو ، يعني له مسلک سره سم د تحقيقي اثر سرليک په ټاکنو او ارزښت پوه شو.

د سرليک عنوان ډولونه:
دهرې موضوع د تشريح کولو لپاره د مناسب عنوان ټاکل اړين دي .هره موضوع دماهيت له مخې بيله لار تعقيبوي؛ ځکه نو عنوان يې هم توپير لري لومړی بايد عنوان وټاکو او بيا موضوع ترهغه سرليک لاندې راوسپړو ؛ د موضوع سپړل د عنوان ماهيت ښکاره کوي که څوک داسې فکر کوي، چې خالي عنوان ټاکل ضروري دي، دا هم درسته نه ده؛ د موضوع موجوديت د عنوان اېښود او اړتيا رامنځته کوي، مهمه داده ، چې څنګه د اړوندې موضوع لپاره مناسب عنوان غوره کړو .عنوان د موضوعاتو د مناسبت له مخې ډول او ارزښت پيدا کوي او په لاندې ډول ويشل کيږي.

۱-تشخيصي ژورناليستيکي عنوان
د ورځينې موضوع په اړه خبر ورکوي، تازه وي، نوې وي او اول لاس موضوعات اعلانوي؛ لکه :د کابل هوا دودجنه ده.

۲ –لنډ عنوان د سرمقالوعنوان(سرليک)
د مهمې ورځينې موضوع اويا ورځپاڼې پاليسي په برخه کې معلومات ورکوي؛ لکه:په ټولټاکنو کې درغلۍ

۳ – فيشني (کشداره، تجارتي عنوانونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلکو د زياتې توجه او پاملرنې لپاره کارول کېږي، د غه سرليکونه په ورځپاڼه، اوونيزه... او ذوقي مجلو کې ډېر تر سترګو کېږي؛ د ماهيت پر ځای يې فيشن او موضوع ته ډېره پاملرنه کېږي، د بازار موندنې لپاره وي.
د خط ډولونه يې ددې لپاره مختلف وي، چې د مشتريانو ذوقونه سره تړاو پيدا کړي.
دغه عنوانونه ډېر ځله د اعلان په خاطر کارول کېږي؛ لکه د خوراکه ، پوشاکه، شرکتونو د مشهورو لو علانونه...

۴ – متحد المال او تکراري عنوانونه:
دغه عنوانونه له بده مرغه په سياست کې او هغه هم په دې ورستيو کلنو کې ډېر زمونږ په هيواد کې مروج شول. د دغو عنوانونو استعمال د ليکنې په ټولو ډګرونو کې تر سترګو کېږي لکه: پاکستان په خپل سياست کې رښتنی نه دی !
دغه عنوانونه د شکل له پلوه ښه، خو د موضوع له اړخه خورا بدرنګه او بې خونده دي او يو ډول سولېدلي کلمې سره اړوي را اړوي؛ د مثال په ډول (زمونږ د حکومتي کارونو اولويتونه (!) يو ډول شفاف نه دي) دا او دغسې نور متحدالمال عنوانونه پوره ډېر دي. له هغو عنوانونو عبارت دي، چې په اخبارونو او سوداګريزو اوونيزو او مجلو کې بيا بيا کارول کېږي.

۵. ادبي هنري عنوانونه:
له دغو عنوانونو څخه مطلب (د ادبي او هنري) موضوعاتو او توتو د ليکلو لپاره د ادبي او هنري عنوانونو غوره کول دي. دغه عنوانونه ښايسته، جذاب زړه راکښونکي او لنډ وي، تر دغه عنوان لاندې داسې موضوعات ليکل کېږي، چې پوره پوره ابتکاري بڼه لري، موضوعات يې پخپله د ليکوال نوښت وي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختصاصي ا وفني عنوانونه يې هم بللای شو ؛ لکه: د سبا سترګه، درې ماموران، د لمر ښکالو.....
تر دغو عنوانونو لاندې کېدای شي د لیکوالو لخوا بېلابېل مضمونونه خپاره شي.

۶- پوښتنيز سرلیکونه (عنوانونه)
ډېر ځله دغه سرلیکونه په ورځپاڼو او اخبارونو کې کارول کېږي. له هغو عنوانونو څخه عبارت دي، چې ژورنالستیکي مضمون ولري. د اقتصادي او تجارتي او پوځي موضوعاتو د مشخصولو او ارقامو معلومولو لپاره پکارېږي.
د موضوع له پلوه غیر ادبي وي، خو د معلوماتو برخه يې پیاوړې وي ؛ولې اوسنی شعرپرونی خوندا وښکلا نه لري؟(نن د تیلو څو ټانکره هیوا ته راغلل؟ ! یا (ولسمشر به کله د هیواد د خلکو په درد ، دردمند شي؟ دغه عنوانونه که څه هم لاس په لاس توضیحي بڼه نه لري، خو تشریحي او خبري برخه کې پوره د پاملرنې وړ ده.

۷ - څېړنيز(تحقیقي) عنوانونه:
څېړنیز عنوان که څه هم پوښتنيز او ا نتقادي لوری نه لري، مګر د موضوع له پلوه ډېر تاوده، د پام وړ او جالب وي. هغه مضمونونه، چې تردغو عنوانونو لاندې را سپړل کېږي د ټولو لپاره په زړه پورې وي. دغه عنوانونه يوه زړه موضوع په نوي لیدلوري سره توضیح او را سپړي؛ موضوع کېدای شي مختلفه وي، خو تحقیقي عنوان باید لنډ سوچ پارونکی او وضاحت ورکوونکی وي لکه: (د کابل د یخ ژمي اقتصادي حالت د اند ېښنې وړ دی)
تر دغه عنوانو لاندې د موضوع له پلوه مختلف موضوعات تشریح کیدای شي. تر دغو سر لیکنو لاندې هغه مضمونونه تر څېړنې لاندې نیول کېږي، چې يو ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخينه، يا لرغوني بډاينه لري او بايګرونډ (Byground) ولري او مواد مخکې له مخکې د تحقيق لپاره موجود وي. لنډه دا چې عنوانونه د ډول له پلوه ډير دي، چې توضيح يې اړينه نه ده.

يو خيړنيز ادبي اثر له کومو برخو جوړيدلی شي؟

تر ټولو مهمه خبره د يوه اثر، مقالې، او رسالې جوړښت او ساختمان دی. د مسلکي ليکنو د لا ښه سمبالښت او تنظيم او غوره توضيح په خاطر لازمه ده هره برخه يوه لار او پروګرام ولري، څو ليکوال په ښه ډول وکولای شي د پام وړ موضوع ښه تشريح کړي؛ هغه وخت يوه موضوع مسلکي وړتيا پيدا کوي، چې تر مشخص عنوان لاندې را وسپړل شي.

يو خيړنيز ادبی اثر له لاندې برخو جوړيږي:

۱ـ سرليک(عنوان): بايد پر برجسته تورو وليکل شي؛ عنوان د يو مضمون د ټولو معانيو، ښېګڼو او بد ګڼيو بيانونکی سر خط دی.

د صفحې په منځ کې ليکل کېږي او نور ټول مطلب ورلاندې توضيح کېږي او د ژرنالېزم د پوهنځۍ د دراندہ استاد پوهندوی فانوس په وينا:

عنوان سر آغاز سخن همچو سلام است
عنوان کلام دل و سر لوحه و نام است
عنوان ستايشګر تعبير معاني
بر صفحه سروصورت و بر متن مقام است (پشتي)

۲ـ سريزه(مقدمه)

سريزه يا مقدمه؛ د يو علمي ادبي او خيړنيز اثر لومړنی برخه ده. که عنوان په يو ماشوم د نوم اېښودو معنا لري، نو سريزه د ماشوم د سترګو معنا لري؛ لکه بې سترګو چې څه ليدلای نه شو، بې سره تفکر کولای نه شو، بې مقدمې يو خيړنيز اثر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پيل کېدای نه شي. (مقدمه د موضوع پيل او د کار ابتدا ګڼل کېږي) دغه خبره د منلو او نه منلو وړ ده.
که د کار پيل ښه او مسلکي و ، نوخېړنيزه موضوع هم ښه تشريح کېږي؛ له همدې امله سريزه د موضوع او کتاب پيل او مسلکي بيان ته وايي. سريزه د موضوع د سپړلو لپاره يوه غوره ابتدا ده.
د يوه تحقيق ټول نوښت او ابتکار په مقدمه پورې اړه لري، نه يوازې نوښت بلکې د خېړنې او تحقيق اړتياوې هم په مقدمه کې را سپړل کېږي.
نو مقدمه داسې تعريفولای شو((مقدمه د تحقيقي کار سربل يا سرينې او يا پيل ته ويل کېږي؛ مقدمه د يوې موضوع تخنيکي خواوې وړاندې کول دي.مقدمه په اصله موضوع کې له يو تعريف نه شروع کېږي؛ اړتياوې په ګوته کوي او خپل اهداف بيانوي او همدارنګه د کار د روش او چلند شېوه او ډول هم پکې وړاندې کېږي))(۲۷-۵۵: ۱۲)
داسې فکر ونه شي، چې مقدمه د خېړنې او کار له نورو برخو بېل کار دی، بلکې مقدمه په موضوع کې د حقيقت را برسيره کول او ساده ښوول دي.
د يوې ښې مقدمې ښېګڼې په لاندې ډول راوړلای شو:
الف: د نومورې موضوع د تحقيق ځانګړنې پدې کې دي ،چې ستونزې په ډاګه کړي. دغه ستونزې بايد په ښکاره ډول بيان شي. (لوستونکی د اثر ټولې ستونزې په ښکاره ډول په مقدمه کې پيدا کړي)
ب: لوستونکي ته د موضوع اړوند آثارو سره ارتباط ورکړل شي. لوستونکی له موضوع سره هغه وخت ارتباط او تړاو پيدا کولی شي، چې مقدمه مطالعه کړي او د ليکوال په هدفونو ځان وپوهوي.که هدفونه په سريزه کې په څرګند ډول بيان شوي وي، نو لوستونکی ترې ښه مطلب اخيستلای شي او د مقالې د متن له لوستلو سره هم علاقه ښيي او د متن لوستل هم ورته آسانه کېږي. سريزه د متن د انګړ دروازې ته ورته ده. ،که نه نو انګړ ته د ورننوتلو کار به ستونزمن وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج.د تحقیقي کار چلند او هم لاملونه یې، چې د موضوع د تاکنې اصول توجیه کړي؛ باید توضیح او ځرګند شي او په پوره وضاحت سره بیان شي، د څېړنې د کار عمده پایلې ښکاره شي. باید ځرګنده کړو، چې د تحقیق کار د فیلم له موضوع سره توپیر لري. فیلم د هنر یو خوږ ډول دی ،چې هدف په هنري انداز او هغه هم په پوره پوره انداز کې ښکاره کوي؛ په فیلم کې اصلي هدف د غوټو او بندونو تر شا را ښکاره کېږي، خو په تحقیق کې هدف نیغ په نیغ په لاس راځي، هېڅ ډول خیال او ابهام په کې نه ځایږي. تحقیقي اثر د ساعتېرۍ آله نه ده، بلکې پوهه او معلومات ورکوونکی دي.

د ـ مقدمه، د هدف معرفي کوونکي توکي او اساس دي، له دې امله ستونزه باید په معقوله توګه په کې حل شي، که نه نو لوستونکی یې له حل سره بې مینې کېږي.

د مقدمې دا څو اصله سره تړاو لري.

ځینې اصطلاحات هم باید په مقدمه کې رانشي، ځکه مقدمه د دې کار د سپړلو ښه بستر دی.

یادونه: په حقیقت کې د انشا پیل او شروع درې ډول دی:

الف: ځینې څېړونکي او په تېره اروپايي لیکوال بې مقدمې په کار پیل کوي. دوی وايي (که مطلب ډېر لنډ وي یا په خپله اصل مطلب جذاب وي، نو مقدمې لیکلو ته اړتیا نشته.)

ب: له مطلب او موضوع نه د مخه یوه مقدمه لیکل هم رواج وي. دا یوه زړه او پخوانی طریقه ده او ډېر لیکوال په دغه لاره تللي دي

ج: دریېمه طریقه دا ده، چې مقدمه نه لیکي، مګر مضمون او موضوع هم له سره شروع کوي، بلکې د یوه داستان م داستان منځ یا آخر شروع لپاره غوره کوي او وروسته له نتیجې د داستان متن لیکي، یعنې اوله یې جذابه برخه را اخلي او بیا نوره کیسه تماموي. دا طریقه ډېر مهارت غواړي، که څوک په دغه چل ښه پوه وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په ښه ډول يې سرته ورسوي ډېره جالبه طريقه ده، مګر که په ماهرانه ډول نه وي او بې تناسبه وي نو نتيجه يې ښه نه ده.

د خدای ښېنلي استاد الفت په وينا((د مقدمې ليکوال رواج پخوا دومره ډېر وو، چې شخصي او رسمي مکتوبونه او فرمانونه هم ترينه خلاص نه وو او منظوم حکايتونه به هم په يوه مقدمه شروع کېدل؛ ليکوالو او شاعرانو به په مقدمه کې ډير زور لګاوه او په دې وسيله به يې د لوستونکو توجه خپل مضمون ته را ګرځوله. (۷: ۳۶)

لنډه دا چې مقدمه ليکل اوس بيا مروج دي، خو له پخوا سره په دې توپير، چې لنډه وي د کار هدفونه او چلندونه د مقدمې اصلي چوکاټ جوړوي. بايد په مقدمه کې د مضمون د ليکول اسباب او علتونه بيان شي، ځو هدفونه په لاس راشي؛ بيا ښکلې وي او له موضوع سره ښه ارتباط ولري، چې د لوستونکو پاملرنه مضمون او د ليکوال مطلب ته را وګرځوي؛ د يو مضمون لپاره ښه مقدمه د کار ښه پيل بلل کېږي.

۳ – موضوع يا متن:

موضوع او متن د مقالې اصلي مضمون جوړوي؛ يا د اصلي موادو ليکول ډول او کار له عمومي طرز څخه عبارت دی. موضوع د غوټو را سپړل او ښکاره کول دي يو عنوان او سرليک را سپړل او د مضمون د متن د سپړلو پر مهال شونی کار دی .که په مقدمه کې هدفونه ذکر او يادونه کېږي، خو په متن کې دغه هدفونه را سپړل کېږي. کېدای شي دغه هدفونه تحقيقي وي او يا کره کتنيزه بڼه ولري، چې د هرې برخې سپړل يو څه توپير لري؛ د بېلګې په توګه:

په دې ډول (که موضوع تحقيق او څېړنه وي، بايد را وسپړل شي؛ لکه يو بکس يا بوخچه او يا يو غوز (چارمغز) چې را خلاص شي. دغه کار د تحقيق د مهارت پر مټ کولای شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې معنې چې موضوع ښکاره او محققه شي بايد موضوع په هکله د نظرياتو تل ته ورشو؛ د موضوع د لا ښکاره کولو لپاره پر نورو مفکورو ډېره لګول د قناعت کول دي (يو ښه تحقيق د لاس په ورغوي کې د اوبو د رڼو څاڅکو نيول دي)

د تحقيق او ليکنې د مثالي سپړلو ډول (نحو) د موضوع د متن را سپړل او برجسته کول دي. په متن کې يوه موضوع (تحليل، تفسير، تفصيل او څېړل کېږي.)

که موضوع کره کتنه وي، نو بايد د کره کتنې له اصولو کار واخيستل شي. مواد سره او ناسره، ښه او بد شي. دغه کار د يو ښه بزګر کار ته پاتې کېږي ((په تحقيق کې خپل نظر نه شو شاملولای، خو په کره کتنه کې خپل نظر راوړلای شو، په دې شرط، چې طرف او لوری واقع نشو؛ يعنې هره موضوع او متن داسې را وسپړو، لکه لمر چې دورخې په غبرګ کې نړۍ ښکلې کوي. (۲۰: -۵۷: ۵-۱۰۵-۱۰۲)

د تحقيق د موضوع او متن په سپړلو کې يوازې:((د ليکوال مطالعه، تجربه، پوهه او د کار چلند او روش ګټوره نه تماميږي، بلکې د متن د لا ښه څېړلو لپاره کله ناکله او د اتيا له مخې بايد (د مرکې، ليدنې، د خلکو تجربې کتابتونونه ته ورتګ، نېټې، ځانګړو لارو چارو او نورو ګټورو چلندو څخه کار واخلو او د متن څېړل د يو ښه تحقيق له لارې غني کړو.)) (۴۲: ۵۸ - ۷۴)

۴- پايله(نتيجه):

په مقاله يا تحقيق کې د ټولنيزو (مجموعي) موندنو لاسته راوړلو ته پايله يا نتيجه وايي. نتيجه د يو تېزس د حل کلي؛ له تيزس څخه نچوړ را ويستل دي.

پايله په ادبي او علمي متن کې دومره ضروري ده لکه د بزګر لپاره له خپل کښت نه حاصل تر لاسه کول. پايله د اثر مهمه برخه ده او مهموالی يې په دې کې دی، چې له پورته شوي تحقيق څخه يو عمومي لنډيز يا مهم اجمال وړاندې کېږي، خو دغه لنډيز بايد کره او شمارلي کليمې وي. د تحقيق يا اثر ټول تيزس بنايست په لنډيز او نتيجه کې نغښتی دی؛ نتيجه دوه برخې لري:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوله برخه؛ په دغه برخه کې (تحقیق یا وړاندې شویو کلي تجربو انځور وړاندې کېږي؛ خو کوم جزیات، چې د متن یا د موضوع په څېړنه کې وړاندې شوي ول، نه وړاندې کېږي) پایله له متن څخه په ګوته راټولو شویو مهمو برخو ته وایي.
دویمه برخه؛ هغه ارقام او د قناعت وړتوکي، چې په تحقیق کې لاسته راغلي، وړاندې کېږي. په نتیجه کې تکراري خبرې نه راوړل کېږي. د تحقیق لنډیز او نتیجه دلیکوال او محقق د ښه کار کولو قدرت او توانایي ښیي. پایله باید لنډه وي هره پایله د محقق د کار د بریالیتوبونو خبرتیا ده.

۵. ماخذونه:
د فهرست جوړول ضروري او ماهرانه کار دي؛ په لیکوالۍ او تحقیقي آثارو، کتابونو او مجلو کې د ماخذونو استعمال او کارول ضروري کار دي. هغه اثر غوره تحقیقي او علمي ګڼل کېږي، چې (دقیق، کره، نوي، اول لاس او په موضوع پورې پوره اړوند ماخذونه پکې راوړل شوي وي.)
یو تحقیق، یوه تحقیقي مقاله د لیکوال یا څېړونکي د تدریسي او اوږدو تجربو مطالعو پوهنو مجموعه وي. دغه مجموعه هغه وخت غني وي، چې له پوره یادو شویو مطالبو سره د نورو پوهې او تجربې را واخلي، خو دا ددې معنا نه لري، چې یو اثر دې د نورو له موادو جوړ شوی، اقتباس او را اخیستنه دې وي.
په تحقیقي اثر کې مهمه خبره دا ده، چې موږ وپوهېږو څومره د یوې موضوع د لا ښه کره کولو او غني کولو په خاطر له بل چا کتاب او اثر څخه را اخیستنه کوو.
دغه ماخذ پرځای کارول پرځای دی او کنه؟
په نوموړي تحقیق کې د ماخذ کارول دویم تحقیق غني کوي او کنه؟
ددلیکوالۍ او تحقیق موضوع له ماخذ سره رابطه او اړیکه لري او که څنګه؟ که خپل تحقیق یا مقاله د ماخذونو په راوړلو پر سوو دا کار بې ضرورته دی (مهمه مساله د یوې موضوع ښه کره کول، سوچه کول او محقق کول دي. د همدې اړتیا له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې په خپل اثر کې ماخذونه کاروو. په اکاډیمکو څېړنو، لیکنو، مقالو او کتاب لیکلو کې لازمه ده. علمي کتابي او اکاډمیک ماخذونه وکارول شي.
له اخبار، ذوقي مجلو او غیر معیاري او اکاډمیکو موادو څخه په علمي څېړنو کې د ماخذ راوړل د وخت ضایع کول دي.
زموږ په هېواد کې د خپګان وړ خبره ده، چې تراوسه لیکوالي د یو کلتوري ارزښت په توګه نه ده منل شوې، معمول او استعمال خو يې لا لرې خبره ده. علمي او اکاډمیک مرکزونه، اکاډمی او پوهنتونونو دغو موادرو فني لیکوالی سره سرو کار لري.
هر څومره چې ټولنه د مدنیت په لور ګامونه اوچتوي په هماغه اندازه کلتوري ارزښتونه هم هویت پیدا کوي؛ له بده مرغه لا تراوسه په علمي مؤسسو کې د مقالو او کتابونو او نورو څېړنو او تحقیقاتو کې له یو ډول ماخذونو ګټه نه پورته کېږي.
د افغانستان د علومو اکاډمی کې د ماخذونو د کارولو پخوانی سیستم دود لري او په پوهنتونونو کې بل ډول. په اجتماعي او طبیعي علومو څېړنو کې هم بله لار تعقیبېږي. د تحقیقي مقالو، کتابونو او مجلو متن هم د ماخذونو کارول بېل بېل ډولونه لري او په مختلفو ډولونو کارول کېږي.
د ماخذونو د فهرست د برابرولو لارې-چارې هم بېلې دي او په لاندې درې ډولونو ترسره کېږي. (نوم او وخت د شمارې په ډول، د الفبا په ډول، د شمارې طریقه....)
اوس اوس په پوهنتونونو کې له علمي او ادبي منابعو څخه ماخذ را اخیستل یو ډول او په اکاډیمی کې بل ډول دی.

پوهنتونونو کې د مثال په ډول:
(موضوع لویه یا وړه له نورو منابعو را اخلي، چې کله اخیستنه یا ماخذ پای ته ورسید، ټکی ږدي، لیندی بندوي، وروسته یو قوس پرانیزي، شارحه ورکوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخ راوړي او قوس بندوي: ((ادب د ملتونو د فطرت او فکري غنا څرګندونه کوي. ادب په يوه ټولنه کې د علمي، کلتوري سوله ښوونکي وسيله ده.))
پاورقي کې بيا ماخذ راوړي، د کتاب يا مقالې په پای کې ماخذونه د الفبا په ترتيب راوړي.
په اکاډمۍ کې د پخوا په ډول تشريح کېږي
د اوس لپاره په پوهنتونونو او علمي کارونو کې دغه روش په پام کې نيول کېږي.

ماخذونه:

۱- قرآنکريم. سوره بقره. کابل: اطلاعاتو او فرهنګ وزارت بيهقي خپرونه.
۲- الفت، ګل پاچا الفت. ۱۳۳۸. ليکوالي. (املاء او انشاء) پېښور: رفعت کتابخانه. ناصرباغ.
۳- بابا، عبدالرحمن. ۱۳۸۰. ديوان. پېښور: حيات آباد، صبا خپرندويه ټولنه.
۴- بخاري، ډاکټر. سيد عظيم شاه خيال. ۱۳۹۳. رحمان پوهنه. پېښور: بابو حيدر روډ. رحمن ادبي جرګه.
۵- دواني، علي. ۱۳۷۷. هنر نويسنده ګي و نامه نګاري. ايران: تهران. دانشګاه دولتي خيابان شعر. مطبعه سهام.
۶- رشيق، پوهاند محمد حسن. ۱۳۸۴. طرز نګارش اثر علمي تحقيقي. کابل: کابل پوهنتون د نشراتو رياست.
۷- زيور، دوکتور زيور. ۱۳۹۰. د پښتو ادبياتو تاريخ. اوسنۍ دوره. پېښور: ارباب روډ. د ساپي پښتو څېړنو او پراختيا مرکز.
۸- عثماني، پوهنوال حشمت الله. ۱۳۸۹. روش تحقيق در علوم اجتماعي. کابل: انتشارات فرهنګ. کتاب فروشي فرهنګ.
۹- فانوس، پوهندوی عزيز او احمدي جاويده. ۱۳۸۸. عنوان نويسي. کابل: انتشارات رسالت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- نیا ، محمد رضا حافظ. ۱۳۸۷. مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی. ایران. تهران: سازمان مطالعه. مرکز تحقیق و توسعه علوم انساني.

۲–۷– پر نثر د نظم یا نظم پر نثر اړولو اړتیاوې:

نثر پر نظم یا نظم پر نثر اړول په مسلکي لیکوالی کې یوه اړتیا ده؛ لیکوال او شاعران په تیره هغه لیکوال، چې شاعران مبلغین، سیاستوال، ورځپانه چلوونکي او لیکونکي او یا استادادن دي ته اړتیا لري، چې مسلکي مضمون آفریني وکړي، او (نثر پرنظم او نظم پر نثر واړوي)

په تېره نظم خو ډیر پر نثر اوښتی، تفسیر شوی، کره کتنه وربانديې شوي او د تحقیق ډګر وربانديې په وار وار تود شوی دی) د نثر د لا قوت لپاره نظم د سند په توګه را خیستل شوی او دغه کار په تحریر او شفاهي لیکنو کې په کراتو مراتو تر سره شوی دی.

کله کله داسې هم کېدای شي چې لیکوال یو لوی مطلب او مفهوم د شعر یا متل په ژبه لنډ بیان کړي ځکه شعر خو سوچه کلمې دي یو ډول دي ؛متل او وجېزې هم همداسې دروا خله!

د بېلګې په ډول عبدالرحمن بابا خپلې میني له ترخو شکایت نه کوي او یادا چې د میني سوزنده حالات په عادي او اوږدو خبرو کې نه بیانوي، خو خپله دغه ناکراره حالت د شعر په آهنګینه او اغیزمنه ژبه داسې راوړي:

زه دا هسې دیوانه او مجنون چاکړم
له رواجه له رسومه بیرون چا کړم
نه پوهېږم چې دا چارې په ماخوک کا
لیونی د خپل نګاه په افسون چا کړم
کومې سترګې کوم بانه کومه غمزه ده
ډوب شهید غوندې په خاک و په خون چا کړم ... (۸: ۱۲۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې شعر په نثر او نثر په شعر اړوو په ادبياتو کې ضروري او طبعي خبره ده.
نظم او نثر د ټولنيزو حقايقو د راسپړلو يو وړ بستر دی که نظم دی او که نثر دی تحقيق په کار کې په درد خوري، ځکه نو اړينه ده، چې نظم پر نثر او نثر په نظم واړولی شي.
په ادبياتو کې که (تخليقي برخه ده او که تحقيقي) په تېره تخليقي (مضمون آفريني) يا مضمون پيدا کول يو ضروري اصل دی. تخليقي او تحقيقي مواد له طبيعت يا په طبيعت پورې اړوند خبرو څخه تر لاسه کوي.
که غواړو د تحقيق کره کتنې او نور علومو په برخه کې يوه خبره ثبوت ته ورسوو لازمه ده(له قرآن، حديث، شعر، نثر تجربو، پوهنو، متلونو او وجيزو) څخه مرسته وغواړو؛ د تحقيق په بهير کې شعر او ورته مطالب را سپړل او تفسيرول د موضوع د حل لاره ده.
نظم او نثر دواړه په حقيقت کې د ليکنې دوه مهم شکلونه دي، چې بشر له لرغونو زمانو ورسره بلد دی.
د انساني ژوند د پراخې برخې تفسير د دواړو فورمونو(نثر او نظم) له لارې تر سره کېږي او نثر خو لا ډېر پراخ ميدان لري، خو دلته زموږ مطلب له هغه هنري نثر دی؛ په هر ډول په لاندې (مواردو) کې نظم پر نثر او نثر پر نظم اړوو:

۱ـ د مسلکي اړتياوو له مخې:
د تحقيي ليکوالي او څېړنې بهير دا ايجابوي، چې يوه مفکوره په يو لوی شاعر(ناظم) ياو نثرنګار(نثرلکوال) پورې اړه ولري هغه را واخيستل شي تحقيق ورکې وشي، کره کتنه يې وړاندې کړې لکه: کله چې د روښانيانو، خوشحال خان او دده د ادبي کورنۍ او پلويانو او د عبدالرحمن بابا او د هغه د ملګرو په شعري سبک غږېږو لازمه ده د هغو د مفکورو تل ته ور ننوځو د شعرونو او نثرو پخې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخې ببلګې یې راواخلو، قضاوت وربانديې وکړو د سبک او اغېزې یې بیان کړو او داسې نور...
همداسې که وغواړو د یو لیکوال او شاعر د لیکوالۍ او د شاعرۍ د ښېګڼو او بدګڼو او نورو اړخونو په برخه کې معلومات وړاندې کړو، لازمه ده د مسلکې اړتیا له مخې یې تفسیر کړو او دغه کار تر ډېره بریده د هنر په برخه کې په پام کې نیول کېږي.

۲ـ د ذوقي پوهې د زیاتولو لپاره:
د لیکوالۍ اصول ایجابوي چې هر لیکوال او شاعر د ابتدایي شعرونو او نثرونو په تفسیر لاس پورې کړي او دا کار په وار وار او بیا بیا وکړي څو د لکوالۍ د ډګر ته روو ځي د لیکوال پوه په دې پورې اړه لري، چې څومره شعرونه د څو شاعرانو او څومره نثرونو د څومره ناثرانو زموږ زده دي او یاداچې له یو کتاب او یا بل ځای څخه یو متل، شعر او نثر را اخلو پر هغه له ذوق سره سمه تحلیل او تفسیر کوو. ذوقي لیکنې د تحقیق پنځونو لپاره ښه مقدمه ده.

۳ـ د موضوع د اختصار او یا اوږدیدو په خاطر:
که داسې هم پېښېږي یوه غټه تحقیقي موضوع په یوه یا دوو بیتونو یا یوه متل کې را ونغاړو او یا یو شعر چې تغیر قوت پکې موجود وي ورو ورو او ټوټه ټوټه پر نثر واړوو؛ د مثال په ډول: د یو کتاب یا تحقیق د بشپړولو لپاره په پیل کې (بسم الله الرحمن الرحیم) وایو او بیا خدای ته التجا کوو او په خپل کار ښه پیل کوو او غوره پای ته د رسیدو لپاره د شعر په ژبه تمنا کوو؛
عبدالرحمن بابا د خپل کار د ښه والي لپاره الله ج ته د حضرت پیغمبرص حضور شفیع وړاندې کوي:
الهي د خپل حبیب له برکته
دا ساده انشا رنیګینه د رحمن کړې...

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه د دنيا(نړۍ) د پيدا کېدلو د کيفيت علتونه توضيح او تشريح کوو او د عرفاني ديد(مفکورې) او عقيدتي باورونو له مخي يې بيانوو، د يو شاعر شعر را اخلو:

د دانيا ده خدای له عشقه پيدا کړې
د همه وو مخلوقاتو پلار دی دا ...

د روزنې او روزنيز فکر په برخه کې د خپل اولاد، د وطن اولاد او اهل د معارف ته د زيار ويستلو روحيه ورکوو، هغوی په لنډ ډول د يوې لنډۍ يا شعر په واسطه ترغيب او تشويقوو؛ لکه:

چې غوټې پسې وهې په لاس به درشي
چا ويل چې په درياب کې ګوهر نشته

يا:

بې زحمته راحت نشته زما وروره
که عزت غواړې زحمت درلره بويه...

همدارنګه د حقيقي يا مجازي مينې مينانو ته لازمه ده د شعر په ژبه روحيه ورکړو او ورته ووايو:

که د عشق لاره اغزنه ده هر ګوره
دعاشق په پښو خپلې دي د اور
که ديدن د ګلعذار په انتظار شي
زما سترګې دي شبنم غوندې څلور

حقيقي يا مجازي مينه:

تيغ د اوسپنې محتاج د نرم آب دی
قرب وحلم يو په سل دی زيات تر زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

له لويي له سرکښۍ زما توبه ده
خدای څوک مه کړه د آسمان په څېر نسکور
خدای زده څه سودا به پېښه په بازار شي
د بازار خبري نشي په خپل کور
دا همه واړه عاشق لره پيدا شول
که تهمت، که ملامت دی که پېغور
جفا، جور، ناز و کبر د خوبانو
ما په ځان دي قبول کړي لکه پور
((راحت بې زحمته نه دی چا موندلی))
غم، ښادي دي، د دې دهر خور و ورور
رحمان هسې په خپل يار پسې غوخ غوخ يم
لکه غوخ په خپل اولاد وي پلار و مور (۲۴: ۳۴۰)

يا کله، چې د پادشاهې زليخا د ناسوري عشق د ګدايي تصوير يو شاعر باسي، نو په لنډو ټکو کې د سوز او ساز څېره داسې وړاندې کوي:
عشق د عقل په تدبير چلاوه نه شي
په دې ناوې نه جوړېږي پسول د چا
چې پادشاهه زليخا يې کړه ګدايه
پرې به نږدې په ځای مينه قول د چا...
له وهلو به يې شرم څوک په څه کا
چې په غاړه شي د مينې ډول د چا...

يا د قناعت په برخه کې لنډ مطلب وړاندې کوو:
قناعت هسې دولت و حميد ورکـــــــړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پـــادشاه ګڼي تـــــــر ځا نه بېنوا
چې په سوال اوړدوي لاس چا ته حميده !
ښه يې وړی لاس تــــــــر زني بې نوا (۵۱: ۲۱: ۱۴-۱۲)

کله هم ممکن يو څوک يو قطعه شعر يا يو بيت لـه موزون حالت څخه غير موزون حالت ته راواړوي؛ په هر ډول (نثر پر نظم او نظم پر نثر) اړول علمي و تخيلي، ذوقي او هنري مهارت او تمرين غواړي.

د سعدي شيرازي (   ) دا قطعه شعر مورد انسان د شکر ويستلو فضيلت ته رابولي؛ يو ليکوال غواړي نور خلک د نعمتو پر مصرف پوه کړي، خبره په څومره هنري انداز، حکمت او عارفانه هوښياری کې کوي او بشر په دې پوهوي، چې ته اشرف د مخلوقاتو يې، ځکه دغو خبرو او تولنيزو نزاکتونو ته متوجه مه اصراف کوه او مه غافله کېږه؛ لکه:

ابرو ، بادومه و خورشيد و فلک درکارند
تا توانی به کف آری و به غفلت نخوری
جمله از بهر تو سرګشته و فرمانـــبردار
شرط انصاف نباشد که تو فـرمان نبری. (۲۲: ۵۹)

لنډه دا چې (نظم) او (نثر) د اړتيا او څېړنيزو سپړنو، تفسيرونو، تحليلونو او نورو ارزښتونو لپاره يو پر بل اړول کېږي او د خدای ښېبلي   سيد رسول رسا د وينا له مخط نظم او نثر د ليکنې دوه لارې او دوه سبکونه او روښونه دي، چې علمي او ټولنيز پراخه مفهوم له لارې تشريح او تفسيرېږي؛
لکه:

نظم دی که نثر طريقې دوه د ليکلو
نه دی انحصار د شاعری په تش ويلو
نثر کې هم راشي شاعري ښکلې ښاغلي
نظم هم شي نثر شاعري په زړه داغلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل ته د بلبل ژبه په کار ده خو بې ګله
تشه د الفاظو مـــــاهري ده لا حاصله
خیال شاعر نه پیکر د شعر، شاعري ده
نور رخت و زیور دی د پیکر و چاکري ده
روح چې نه وي، ښکلی که کالبوت شي د دلبر
وایه یو مرده دی، د زربفت کفن په سر
نظم دي پیلي مـــــــرغلري د خیالاتو
تش لفظونه ځوک ګڼي معیار د کمالاتو ... (۳۹: ۲۵۱)

۲-۸- د دویم څېرکي د مطالبو لنډیز:

- لیکنه یوه فني اړتیا ده او د لیکوالۍ فن د زیات تمرین، اصولي لارو او علمي طریقو په واسطه ترلاسه کېدای شي.
- کله چې انسان کار کوي، ورسره ورسره بنایي، چې خطاوې هم وکړي، په تېره په لیکنه کې، ځکه لیکنه یو فني عمل او مسلکي کړنلاره ده؛ لازمه ده مـوږ پـه وار وار تکنـي، دوه زړي او لـه سـتونزو سره مخامخ شـو، لـه همدې امله باید فني لارې خپلې کړو.
- د لیکنې پـه کـار کې دا اړینـه ده، چې لیکنـه مسـلکي کـړو؛ لـه مسـلکي لیکنـې او فنـي لیکـوالۍ څخـه زمـوږ موخـه (هـدف) دا دی، چـې د یـو (مسـولیت او تـولنیز درک لـه مخـې خپـل کلتـور او خپلـې ژبـې تـه ځـه وروبښو، دا کار هله امکان لري، چې ژوند دغه کار ته وقف کړو.
- هره ژبه د تخلیق او تحقیق په لړ کې پیاوړې کېږي، که وغواړو مسلکي لیکوالي وکړو لازمه ده لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو:

أ. تفکر کول، په مسلک فکر کول او مثبت عمل ته لاس ور اوږدول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب. هر تخلیق کوونکی د ټولنیز ژوند په اوږدو او د طبیعت په اړه غبرګې یو نوښتګر، مبتکر او بدیع انسان ګڼل کېږي، ورته بویه په خپل سپېڅلي او روا کار (د لیکنې) په فني ګانه ځان سمبال او له بېځایه وخت تېرونې او خطاوو ځان وساتي؛ دغه کار هله ترسره کېږي، چې لیکنه یو مسلک او یو کسب وګڼي.

ت. سواد، پوه د لیکنې په کار کې حتمي دی؛ که لیکوال د خپل مسلک اړوند ډېره مطالعه ونه کړي، له طبیعت او ماحول څخه متاثره نه شي، نه تخلیق کولای شي او نه تحقیق. که لیکوال غواړي هنري نثر ولیکي او یا څېړنه وکړي لازمه ده له تکراري کلمو ځان وساتي.

ث. د ژبې په دستور ځان پوه کړي، په تېره مقید او آزاد مورفیمونه، شرطیه توري او تکراري او ټینګاري کلمې او مورفیمونه بیا بیا ونه کاروي. ضمیرونه ټول وپېژني او پرځای یې وکاروي، نومونه، قیدونه او فعلونه په ګرداني توګه او ساده ډول استعمال او ګردان کړي.

ج. لنډه او ساده لیکنه وکړو او په لوی لاس د لیکنې ته خال او ډرې ورنه کړو، له نورو ژبو څخه خپلې ژبې ته راغلي لغتونه د خپلې ژبې تر قاعدې لاندې مفرده او جمعه بڼه یې وکاروو.

- مهمه دا ده، چې څه ډول لیکنه وکړو؛ اوس خلک ستونزوره لیکنه نه خوښوي، خو دا د دې معنی نه لري، چې د آسانۍ په پلمه هر اصل له منځه یوسو.
- که څوک وایي، چې لیکنه یو ډول اصول دي، چې هېڅ بدلون نه مومي، نو د اسلام په اوایلو کې، چې کومو مسلمانانو کومې ابتدایي لیکنې او راغونډونې کړې وې دوباره به ور کې انکشافات نه راتلل. د مثال په ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسي يا فولکلوريک داستان له اوسني سره اوس اسو خومره توپير لري.

- په پښتو اوسني ليکني بهير کې يو لړ کموني او زياتوني هم کېږي، چې ليکني بهير تشخصي، سمتي او سلقه يي کولو خوا ته وړي؛ لکه: ډېر خلک فکر کوي، ډېر خلک فکر کوي يا راغلي وو، راغلي ول يا د اداتو په کارولو کې دقت وشي.
- همدارنګه د اوسني ليکدود په برخه کې د هر فونيم لپاره د يو مشخص ګرافيم نه درلودل دي، لکه چې ويل کېږي، له (واول پرته کلمه نه تړل کېږي) که داسې وي په پښتو او دري ژبو کې ډېرې داسې کلمې شته، چې زموږ د رسم الخط له مخې واول ور کې نشته ؛ لکه: بد)، چې له دوو تورو رغېدلې کلمه ده، خو که په فونيمکي الفبې يې ونه ليکو، نو واول يا حرکت په کې نه ليدل کېږي. په داسې حال کې، چې بد (Bad) بايد داسې وليکو.
- د فعل صرف هم په پښتو ژبه کې د نارينه او ښځينه لپاره په جلا جلا او واضح ډول سره راغلي؛ لکه: هلک راغی، نجلۍ راغله. يو هلک راغی، يوه نجلۍ راغله. مطابقتونه بايد په نومونو، صفتونو، عدد او معدود او فعلونو کې په پام کې ولرو.
- په ليکوالۍ کې د ښ، کلمو، جملو او هنري ترکيبونو کارول په تېره په هنري نثر کې ضروري دي. لکه هېڅ ليکنه او اثر، بې کلمو او جملو نشي رامنځته کېدلای، نو يو هنري اثر هم پرته له ښو جملو، کلمو او ترکيبنو نشي رامنځته کېدلای. لکه ديوال، چې بې له خښتو نشي پورته کېدلای، ليکنه بې کلمو نه رغېږي. د يو ليکوال خبره الفاظ او مادي توکي کابو يو ډول اغيز ښندي، که څوک په کور کې ميلمه کوو او د هغه قدر کوو او يا د هغه د ښېګڼو بيان نورو ته کوو، دواړه د هغه پر روان او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصيت ستايلو او غندلو کې يو ډول رول لري، نو له همدې امله د کلمو د کارونې ځايونو ته بايد هر اړخيزه پاملرنه وکړو.

- په ليکنه د شعر، متلونو او غوره ويناوو کارونه که له يوې خوا ليکوالي فني او ښکلې کوي، له بلې خوا د ليکوال هويت هم لوړوي.
- هرڅومره، چې په هنري نثر کې شعر وکارول شي، ښکلا يې لا زياتېږي، په ليکنه کې د شعر کارول د ليکنې روح پياوړی کوي او ښکلا وربښي. د پښتو هنري تړاو په هنري نثر کې د شعر د کارونې امکان پيدا کوي؛ لکه:

هغه زړه به له طوفانه په امان وي چې کشتۍ غوندې د خلکو بار بردار شي

- په ليکنه کې شعر د ورتيا او اړتيا له مخې کار ځای پيدا کوي او ټولنيز پيغام لېږدوي. د پيغام لېږد د بېلابېلو توکو، وسايلو او الفاظو په ذريعه وي.
- ليکوالي ذوق تحريکوي؛ ليکوال په اسانۍ سره کولای شي خپل او د ټولنې ذوق له دغې لارې خړوب کړي. دا ډول هنرمند ليکوال کېدای شي په يوه يا ډېرو مسلکو کې پوهه او لوی لاس ولري.
- د محقق او ليکوال کار له نورو فرهنګپالو لا ستونزور دی، ځکه ليکوالان په ټولنه کې د ټولنيزو موضوعاتو رامنځته کوونکي او پالونکي دي.
- ليکوالان او محققين په بېلابېلو خبرو کې تحقيق او ليکنې کوي؛ دغه ليکنې سياسي، اجتماعي، ادبي، علمي، فولکلوريکي او هر ډول ټولنيزه پوهه او شعور انعکاسوي؛ شعرونه، متلونه، وجېزې او ولسي پوهنې او تجربې او همدارنګه د وختونو په اوږدو کې په ټولو ليکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شويو موضوعګانو ليکنې کوي او په دې ډول د خپلو ټولنو فرهنګ ژوندی ساتي.

- په ټولنيزو، ادبي او علمي موضوعګانو د ليکوالو لپاره د نورو خبرو تر څنګ د اجتماعي شعور قوت په شعر کې، منل، غوره ويناوو او نورو ولسي پوهنو کې ډېر انعکاس کوي.
- ليکوالان په دا ډول ليکنو کې ډېر ارزښتونه انعکاسوي، آن (په هنري او ادبي نثر او شعر کې هنري ترکيبونه کاروي، چې د ادبي او هنري ليکنو ارزښت ډېروي.)
- د ادبي ليکنو اعجاز او ښکلا په هنري ترکيبونو پورې اړه لري، نثر هغه وخت هنري ګڼل کېږي، چې هنري ترکيب ولري. هنري او ادبي ترکيب په ليکنه کې (هغه عاطفي او تخيلي غوټه ده، چې د نوموړي مضمون ماهيت ترې جوړېږي، خو دغه ماهيت ډېر ځله ښکلي او فزيکي بڼه احتوا کوي که څه هم چې ماهيت په مضمون کې پورته وي.
- په نثر او په تېره شعر کې (هنري انځور) هر اړخيز دی؛ هنري تصوير د باندې نړۍ او شاعر د خيالي دنيا ترمنځ رابطه جوړوي. په هنري تصوير کې د کلام معنوي او لفظي ښکلا راتلای شي، خو هنري او ادبي ترکيب يوازې د مشبه او مشبه به ترمنځ تناسب رامنځته کولای شي؛ په حقيقت کې هنري ترکيب د ادبي مضمون محاکات او ښکلا زياتوي.
- هنري نثر ښکلی، خو له مفهوم او مطلب نه ډک مطالب لري، يو فکر لېږدوي او يوه موضوع څاري. هغه وينا چې د لفظ له پلوه ښکلې او د معنی له اړخه بېل بېل مضمونونه ولري، هنري نثر نومېږي.
- د هنري نثر ليکوال په ټولنيز نظام کې د ټولنيز فکر القا کوي. دغه نثر ته ترسيمي او حکايوي نثر هم وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د هنري نثر ترخنګ (هنري ترکیبونه) په شعرونو کې ډېر کاریدلي دي؛ د پښتو ادبیاتو د لرغوني، منځنۍ، معاصرې او نوې دورو کې ډېر ډېر کاریدلي دي، چې بېلګې یې خورا ډېرې دي.

که مې زړه د عشق په تیغ سوری سوری شه
تــــــــر یـــــــــــوه ونه دې نه کړه راته نا ...

یا:

کدورت مې د صفا په صیقل ورک شو
په دا چاکه سیـــــنه خوښ لکه سحر یم...

- په لیکنه کې د سرلیکونو (عنوانونو) غوره کول یو با ارزښته کار دی. هره لیکنه عنوان لري، لکه هر سړی، چې نوم لري، همدا شان تحقیقي، علمي او ادبي لیکنې خو بې عنوانه نه وي؛ عنوان د مضمون او مطلب د حتوا لارښود دی.
- عنوان او سرلیک د هرې مقالې او کتاب هویت ټاکي، خو شرط دا دی، چې د هرې مقالې او کتاب لپاره لومړی مناسب عنوان وټاکل شي، بیا مقاله او کتاب تر هغه سرلیک لاندې ولیکل شي. ښه عنوان د غوره کتاب معرفي کوونکی دی. د هرې لیکنې او کتاب هویت که له عنوانه ښکاري، مطالعه یې هم له سرلیک څخه پېلیدونکې ده.
- عنـوان د هـر مطلب کـه لـوی وي یـا وړوکـی د مطلـب (خبـر) رښـتینی څرګندونکی دی. عنوان د لوستونکي او مطلب ترمنځ د پیوستون ټکی دی. عنـوان یـا سـرلیک مخاطـب تـه د جذبېدو اصلي لامـل دی. د یـوې تحقیقـي مقـالې عنـوان د ټـول اثـر د قـوت بیـانوونکی دی. یـو تحقیـق پـه عنوان برجسته کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د عنوان اهميت په دې کې دی، چې د موضوع د متن لېږدونکی پيغام وسيله ده. که غواړو يو شی، يو نوم، يو ځای او يوه ليکنه با ارزښته معلومه شي لازمه ده په زړه پورې او دقيق عنوان ولرېږ.
- د عنوان اهميت د يوې موضوع د منځپانګې د برجسته کولو ښه لاره ده. په ټولنيزو او تحقيقي ليکنو کې د عنوان اهميت له بل هر څه نه ښکاره او ارزښت لري.
- عنوان ډېر ډولونه لري؛ لکه: لنډ عنوان، فيشني يا کشداره (تجارتي)، متحدالمال او تکراري، ادبي او هنري، پوښتنيز، څېړنيز، ذوقي او نور ...
- د يوې څېړنيزې مقالې عنوان له ټولو مقالو با ارزښته وي، ځکه ځانګړنې لري، برجسته وي، معرفی کوونکی د موضوع وي، متمرکز او پياوړی وي، پوهه لېږدوي، اول لاس موضوع معرفي کوي.
- په عمومي ډول يو څېړنيز اثر (مقاله)، آن کتاب له لاندې برخو جوړېدلای شي:

  (عنوان، مقدمه، مت (موضوع سپړنه)، نتيجه او ماخذونه)
- سريزه (مقدمه) هم د تحقيقي اثر يا مقالې عمده برخه ده؛ له ډېره پخوا په تحقيقي مقالو کې مروجې وې، خو کله نه دي ليکل شوي. په مقدمه کې ليکوال بايد دخپل کار هدفونه معرفي کړي، ستونزې بايد په معقوله توګه په کې حل شي، آن ځينې اصطلاحات هم په مقدمه کې تشريح شي. مقدمه د عنوان او موضوع ترمنځ ارتباطي پل دی. په مقدمه کې د پاتې کار شيوه، ميتود، برخې او د حل لارې په ګوته کېږي.
- موضوع يا متن؛ د څېړنيزې مقالې عمده برخه ده. موضوع او متن د مقالې اصلي مضمون جوړوي. مضمون بايد راوسپړل شي؛ د ليکوال د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحقيق کار د مقالې د مضمون په سپړلو پورې اړوند دی، ټوله خواري د ليکوال د يوې موضوع غوره سپړل او رالوڅول دي.

- په مقاله يا تحقيق کې عمومي موندنو ته نتيجه وايي. نتيجه د مقالې يا تېزس د حل کيلي ده. په نتيجه کې ټوله متن څېړنه د ارقامو له مخې حسابېږي. نتيجه هنري لمنه ده، چې د اصلي پيغام په کې راټول شوی وي.
- ماخذونه هم په معاصرو څېړنو کې اهميت لري، هغه ماخذ د اهميت وړ دی، چې زموږ د کار موضوع لا برجسته او غوره کړي. تحقيقي مقالې بې ماخذونو نه وي. ماخذونه مختلف ډولونو باندې کارول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲–۹– د دویم څپرکي پوښتنې:

۱) لیکوالي څه ډول فن دی او دغه فن ته څنګه د لیکنې عملي کړنلاره وایي؟

۲) څنګه په لیکنه کې له تېروتنو ځان ژغورلای شو؟

۳) هنري نثر، تحقیق او تخلیق څه ته وایي؟

٤) که وغواړو مسلکي لیکنه وکړو لازمه ده کومو ټکو ته پاملرنه وکړو؟

۵) د ضمیرونو، نومونو، صفتونو، قیدونو او فعلونو پرځای کارول زموږ د لیکوالۍ په فني کېدو او نه کېدو کې څه رول لري؟

٦) له خپلې ژبې ته له نورو ژبو راغلي لغتونه له کومې قاعدې لاندې جمع کېږي؟

۷) د وینا او لیک ترمنځ ولې توپیر شته؟

۸) د لاندې لغتونو درست او نادرست صورت ولیکئ.

لکوره، لموره پکور کې، لکتابه مې لاس واخیست.

له تاسره، لتاسره، په تاپسې، پتا په سې، ما بهره غرمه پلوږه تېروله، آسمانتې کتل...

۹) په یوه علمي لیکنه کې (کښې، کښې، کې، کخې... کوم ډول ته ترجیح ورکوئ او ولې؟

۱۰) د اوسني لیکدود په برخه کې غټه ستونزه د هر فونیم لپاره د ګرافیم نشتوالی دی او که نور څه؟

۱۱) د منځه او ترخه د کلمو په منځ کې د زور او که د زورکي تفاوت شته او لیکل کېږي کنه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲) وايي، چې پښتو ژبه يوه تصريفي ژبه ده، دغه خبره زموږ په ژبه کې ولې ډېره مهمه ده؟
۱۳) د نوم او د فعل په صرف څومره پوهېږئ؟
۱٤) په لیکوالۍ کې د ښو کلمو او ښآیسته جملو کارول څه اهمیت لري؟
۱۵) که یو لیکوال غواړي هره شیبه له خپل مسلک سره مینه وکړي ورته لازمه ده څه وکړي؟ او څو شیان په نظر کې ولري؟
۱٦) په لیکنه کې د شعر، متلونو او غوره ویناوو کارول څه اهمیت لري؟
۱۷) په یوه لیکنه کې د شعر د ورتیا او اړتیا له مخې څنګه کار ځای پیدا کوي او څنګه امکان لري؟
۱۸) لاندې یو بیت په یوه لنډه هنري لیکنه کې تفسیر کړئ.

د ځوانۍ عمر دې تېر کړ په غفلت کې   په پیرۍ کې به څه زېرمې د محشر کړې...

۱۹) متل څنګه او د څه لپاره په لیکنه کې کارولی شو؟
۲۰) که غر لوړ دی، پر سر لار لري؛ د دغه متل کارول په کوم ځای کې مناسبت لري؟
۲۱) په لیکنه کې د (غوره ویناوو) راوړل څه اهمیت لري؟
۲۲) هنري ترکیب څه ته وايي؛ تعریف یې کړئ؟
۲۳) هنري ترکیب د شعر او نثر په لفظي برخه کې ډېر کارول کېږي، که په معنوي؟
۲٤) آیا تاسو په یو نثر کې څو هنري ترکیبونه کارولی شئ؟
۲۵) یو، دوه، درې بیتونه چې هنري ترکیبونه په کې راغلي وي، راوړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲٦) په معاصر ادب کې د هنري نثر لیکوال څوک دی؟
۲۷) (غنچه روه)، ګنج پښتو، آدم خان او درخانۍ کیسه، توبة النصوح په کوم لیکوالو پوري اړه لري؟
۲۸) د هنري (ترسیمي او حکایوي) نثر بېلګې کومې دي؟ نومونه يې واخلئ.
۲۹) آیا طنز یا سکونډنه د شکل له پلوه د هنري نثر یو ډول دی؟
۳۰) د پښتو شعر په بېلابېلو دورو کې د هنري ترکیب استعمال په کومه دوره کې ډېر شوی دی، یوه یوه بېلګه يې له هرې دورې راواخلئ.
۳۱) په یوه لیکنه کې سرلیک راوړل څه ارزښت لري؟
۳۲) سرلیک (عنوان) څه ته وايي؟
۳۳) د یو عنوان په ټاکلو کې کومو ټکو ته ارزښت ورکول کېږي؟
۳٤) د عنوان یا سرلیک د اهمیت په برخه کې څومره پوهېږئ؟
۳۵) عنوان څومره ډولونه لري؟
۳٦) څېړنیز عنوان کومې ځانګړنې لري؟
۳۷) یو څېړنیز اثر له څو برخو جوړېږي؟
۳۸) د یو عنوان څو تعریفونه را واخلئ.
۳۹) سریزه څه ته وايي، د اثر کومه برخه ده؟
٤۰) د یوې ښې مقدمې ښېګڼې په څو ډوله دي؟
٤۱) متن څېړنه یا راسپړنه د یو تحقیقي اثر کومه برخه ده؟
٤۲) د متن یا موضوع سپړل او څېړل کومې لارې لري؟
٤۳) په متن کې د تحقیق موضوع څه ډول او په څو ډوله تفسیرېږي؟
٤٤) د یو تحقیقي اثر نتیجه څنګه لیکلای شو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۵) نتيجه معمولاً څو برخې لري؟

۴۶) ولې د يوې تحقيقي مقالې په پای کې نتيجه ليکو ؟

۴۷) ماخذونه څه ته وايي؟

۴۸) د څېړنيزو مقالو او کتابونو ماخذونه په څو ډوله ليکل کېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲–۱۰– د دويم څپرکي ماخذونه

۱- قرآنکريم. ۱۳۸۰. الم سپاره. سوره بقره. کابل: اطلاعاتو او فرهنګ وزارت. بيهقي خپرونه. آزادي مطبعه.

۲- ارسطو. ۱۳۶۰. فن شعر. تهران: طوسي خيابان فردوسي.

۳- الفت، ګل پاچا. ۱۳۶۰. غوره نثرونه. کابل: پښتو ټولنه. د مطبوعاتو مستقل رياست. دولتي مطبعه.

۴- الف جانه، مېرمن. ۱۳۸۸. اوسني ليکوال. کندهار: د علامه رشاد خپرندويه ټولنه.

۵- احمدی، فانوس، عزيزاحمد و جاويده. ۱۳۸۸. عنوان نويسی. کابل: انتشارات رسالت.

۶- اميري، فرزانه. ۱۳۹۱. د درويش دراني په شعر کې د سياسي او اجتماعي افکارو هنري انعکاس. کابل: کابل پوهنتون ماسټری تيزس.

۷- الفت، ګل پاچا. ۱۳۳۸. ليکوالي املا او انشا. پېښور: رفعت کتابخانه ناصرباغ روډ.

۸- بابا ، عبدالرحمن. ۱۳۸۰. ديوان. پېښور: حيات اباد. صبا خپرندويه ټولنه.

۹- بينوا ، عبدالروف. ۱۳۸۹. د زړه خواله (دويم چاپ) کندهار: روهيال کمپيوټر اداره.

۱۰- بينوا ، عبدالروف. پښتو متلونه. ۱۳۵۸. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمی. دولتي مطبعه.

۱۱- بابا ، عبدالرحمن.۱۳۵۲ديوان کابل:پښتو ټولنه.دولتي مطبه.

۱۲- بېتاب، استاد عبدالحق ، ملک الشعرا. ۱۳۴۵ انشا مقالات. کابل: د ماليې وزارت خپرونه. دولتي مطبعه. ۱۳۰ پرله پسې ګڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳- بورګی، پوهاند محمد طاهر. ۱۳۸۰. د کاڼي کرښې (مقاله). پېښور: هوتک کمپيوټري مطبعه.
۱۴- پنزل ،هربرت (د الهام ژباړه).۱۳۸۹.د پښتو ګرامر.کابل:صديقي خپرندويه ټولنه.
۱۵- ترړی، ډاکټر. ۱۳۴۹ کال. پښتو فعلونه. کابل: کابل پوهنتون نشرات.
۱۶- تازوی، عبدالله. ۱۳۸۱. هزارګفتار: عربستان. چاپ مطبعه مکه مکرمه.
۱۷- حبيبي، پوهاند عبدالحی. ۱۳۵۷ . پښتو چاپي آثار په دوو تېرو پېړيو کې. کابل: د اطلاعاتو او کلتور وزارت. دولتي مطبعه.
۱۸- حبيبي، عبدالحی. ۱۳۷۵. پښتو چاپي آثار په دوو تېرو پيړيو کې. کابل: د اطلاعاتو او کلتور وزارت. د پښتو پرمختيا او پياوړتيا مرکز
۱۹- حقپال، محمدآجان ۱۳۸۰. مستقبل (مجله) دويم کال. ۱۳ او ۱۴ کلسيکسون. پېښور: جهانګير آباد ، جمرود.
۲۰- حافظ نيا ، ډاکټر محمدرضا. ۱۳۸۷. مقدمه ای بر روش تحقيق در علوم انسانی. ايران. تهران: سازمان مطالعه و تدوين کتب علوم انسانی. دانشګاه سمت. مرکز تحقيق و توسعه علوم انسانی.
۲۱- خټک ، ډاکټر راج ولي شاه. ۱۳۸۰. د کاڼي کرښې. هوتک کمپيوټري.
۲۲- خټک ، خوشحال. ۱۹۵۲. ديوان (لومړی چاپ). پېښور: قصه خوانی.
۲۳- خويشکی محمدصابر. فونولوژي – مورفولوژي.۱۳۹۲.ننګرهار:ختيځ خپرندويه ټولنه.جلال کوټ.
۲۴- خيال بخاری، ډاکټر سيد عظيم شاه. ۱۳۹۳. رحمان پوهنه. پېښور: بابو حيدر روډ. رحمن ادبي جرګه.
۲۵- چمتو ، محمد قسيم. د ۱۳۸۷. د پښتو ليکدود او فونيمکي ليکنې ترمنځ توپيرونه. کابل: کابل پوهنتون علمي مجله، دويمه ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۶- دوانی، علي. ۱۳۷۷. هنر نویسنده گی و نامه نگاری. ایران: تهران دانشگاه دولتی. خیابان شهر. مطبعه سهام.
۲۷- رشیق، پوهاند محمد حسن. ۱۳۸۲. طرز نگارش اثر علمی-تحقیقی. کابل: کابل پوهنتون د نشراتو ریاست.
۲۸- رښتین، پوهاند صدیق الله. ۱۳۷۲. پښتو گرامر. پېښور: خیبربازار. یونیورستي بک ایجنسي.
۲۹- رفیع، حبیب الله. ۱۳۶۰. افغان یاد. کابل: کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځی
۳۰- روهي، صدیق. ۱۳۶۰. ادبي څېړنې. ننگرهار: ننگرهار پوهنتون د ښوونې او روزنې پوهنځی.
۳۱- روهي، کاندید اکاډیمسن محمد صدیق. ۱۳۸۵. شعر پېژندنه. کابل: صمیم ادبي ټولنه.
۳۲- زرغونه، پوهندوی دوکتور. ۱۳۸۲. پښتو نحوه. پېښور: ساپي څېړنو او پراختیا مرکز.
۳۳- زغم، احمد شاه. ۱۳۹۰. هنري نثر. کابل: کابل پوهنتون، ناچاپ اثر.
۳۴- زغم، احمد شاه. ۱۳۶۶. دا لیکوال او دا څېړنې. کابل: د نشراتو ریاست. د چاپ او خپرونو دولتي کمیټه.
۳۵- زیار، ډاکټرمجاوراحمد. ۱۳۶۵کال. پښتو پښویه. ننگرهارپوهنتون خپرونه.
۳۶- زیور، پوهاند زیورالدین. ۱۳۹۰. پښتو ادبیاتو تاریخ (اوسنی دوره). جلال آباد. ساپي نشرات. د مخابراتو خلورلاري.
۳۷- زیور، ډاکټرزیورالدین. ۱۳۹۰. د پښتو ادبیاتو تاریخ اوسنۍ دوره. پېښور: پښتونخوا. د ساپي څېړنو او پراختیا مرکز. ارباب روډ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۸-زيور، پوهاند دوکتور زيورالدين. ۱۳۹۰. د پښتو ادبياتو تاريخ (اوسنۍ دوره). پېښور: ارباب روډ. د ساپي د پښتو څېړنو او پراختيا مرکز.
۳۹-زيور، پوهاند ډاکټر زيورالدين. ۱۳۹۰. پښتو ادبياتو تاريخ اوسنی دوره (دريم چاپ). پېښور: ساپي پښتو څېړنو او پراختيا مرکز.
۴۰- سليمي. ۱۳۸۸. اوسنی ليکوال (دويم چاپ). کندهار: صحاف نشراتي مؤسسه.
۴۱- شميسا ، دکتر سيروس. ۱۳۸۳. انواع ادبي. دريم چاپ. تهران: طوسي خيابان فردوسي.
۴۲- شيرزاد ، پوهنمل محمدآقا. ۱۳۸۴. ادبي فنون. کابل: ښوونې او روزنې پوهنتون. سيد جمال ادين کمپيوټري خدمتونو چاپخونه.
۴۳- شيدا ، کاظم خان. ۱۳۸۴. ديوان. پېښور: دانش خپرندويه ټولنه.
۴۴- فريدونفر، محمدرضا. ۱۳۸۷. گل واژه های سخن. ايران: مشهد. مطبعه ملي ايران.
۴۵- قويم، پوهاند دوکتور عبدالقيوم. ۱۳۸۹. شعر چيست. کابل: انتشارات سعيد.
۴۶- عشمانی، پوهنوال عشمت الله. ۱۳۸۹. روش تحقيق در علوم اجتماعی. کابل: انتشارات فرهنگ. کتاب فروشي فرهنگ.
۴۷- غني، غني خان. ۱۳۷۴. کليات. کابل: د قومونو او قبايلو وزارت. نشراتو رياست.
۴۸- ماندګار روزنامه ۱۳۹۱ کال. ۱۲ ګڼه.
۴۹- مايکوفسکی. ۱۳۲۳ کال. درباره ادبيات.
۵۰- مومند ، عبدالحميد. ۱۳۸۳. کليات. پېښور: دانش خپرندويه ټولنه.
۵۱- مومند ، عبدالحميد. ۱۳۸۳. ديوان. پېښور: د قصه خوانۍ. دانش خپرندويه ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۲- هاشمي، څېړنوال سيد محی الدين. ۱۳۸۹. دنثري ادب ډولونه. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمی. د بشري علومو معاونيت. د پښتو څېړنو نړيوال مرکز.

۵۳- هوتک، محمد. ۱۳۵۲. پټه خزانه (ځلورم چاپ) کابل: کابل پوهنتون ادبياتو او بشري علومو پوهنځی.

۵۴- هېوادمل، سرمحقق زلمی. ۱۳۹۰. د پښتو نثر اته سوه کاله. دويم چاپ. کابل: کلوله پشته، دانش خپرندويه ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

۳- املااو انشاء

پیلیزه (مدخل):

د لیکوالۍ آره او اساسي خبره، د (املاء او انشاء) په بحث پورې اړه لري.
ټولې لیکنې که ادبي یا غیر ادبي دي په املاء او انشاء کې راځي؛ یعنې لیکنې آثار له یوه سره د املاء او انشاءله دایرې نشي وتلای؛ هرومرو به یا په املاء او یا انشاء پورې تړاو لري.

په دغه فصل کې (د املاء لغوي او اصطلاحي پېژندنه) چې د (کلمو سم تلفظ، د کلمو په لیکنه کې ګرامري قواعدو مراعاتول، د کلمو او ترکیبونو سم لیکل، د کلمو په لیکنه کې د امکان تر حده د اشتبا مخه نیول، په پښتو ژبه کې د نفې او نهي کلمو جلا لیکل، د پښتو ژبې خانګړو تورو پرځای کارول او ...)

د انشاء اصل، د انشاء په لیکلو کې رغاونیز توکي، د انشـاء جوړښت، د درنې او ستونزورې انشاء د لیکلو علتونه، په انشاء کې د بهرنیو کلمو د کارونې اړتیاوې، ډولونه او ...

انشاء پورې اړوند شیانو باندې په وړ او مناسب ډول خبرې کېږي او لکه نورو څپرکو غوندې لنډیز، پوښتنې او ماخذونه به هم که خدای کول ښکاره شي.

۳-۱- الف – املا: Dictation

پښتو- انګلیسي قاموس، د علومو اکاډمۍ نوي چاپ په(۳۴) م کې راځي: ((املاء(imla) ښځ-م. Dictation-Spelling ته وآیي.)) (۹ : ۳۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو ژبه کې د نورې(جنس) له پلوه مؤنث (ښځينه) نومونو ډله کې راځي؛ لکه: ليلا، امريکا، املاء او .... سره له دې، چې املاء عربي کلمه ده، په پای کې همزه هم لري، خو په پښتو ژبه کې په الف تلفظ کېږي.

په خينو نورو قاموسونو کې وايي: ((املاء(imla) ښځ-م-ډکول ۲-ليک دود، د کلمو د ليکلو قواعد.)) (۱۲: ۳۷)

د کلمو د ليکلو قواعد نه، بلکې د جملو د ليکلو قواعد او لارې دي، ځکه (Dictation) د جملو د ليکلو قواعد دي.

فرهنګ فارسي عميد، جلد اول، په (۲۳۲) مخ کې راځي: ((املاء- مص [ع] (ا) ډکول، بل چاته د يو مطلب تقديرول (ويل) چې هغه يې وليکي او هغه مطب چې معلم يې ووايي او شاګرد يې وليکي او هم د کلمو د درستې ليکنې لار.)) (۲۲: ۲۳۳)

کله د (مهلت ورکولو، ديکته کولو په معنا هم راغلي، خو چې د اله املاء سره څومره سر لګوي د تامل (سوچ) وړه خبره ده.

په (عربي-فارسي) نومې د عيسی متقي زاده تاليفي قاموس کې راځي: ((الاملاء: مهلت دادن، ديکته کردن يا امکی-ديکته کرد. املی له-مهلت داد-)) (۲۹: ۳۸)

املاء: د تا، دما د معلم، همدارنګه د دويم شخص له لوري مورږ يا هغوی ته په درست ډول څه ويل او د نورو له خوا ليکل دي، خو مهمه دا ده، چې نورو ته څه وايو او يا نورې يې مورږ ته وايي د ښه تلفظ، ګرامري اصولو او ليکنۍ پوهې له مخې وي.

لغتاً مهلت ورکولو او ډکولو ته وايي او اصطلاحاً (خپلې يا د بل خبرې په ښه ډول ليکل دي.)

د يو ليکوال په وينا: ((املاء په لغت کې مهلت ورکولو، ځنډولو او ډکولو ته وايي او په اصطلاح کې دې ته وايي، چې يو سړی يو ليک بل ته وايي او هغه يې ليکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کله پر هغه لیک هم اطلاقیږي، چې یو سړی یو څه وایي او بل هغه ویل وینا لیکي.) (۲:۷)

ډېر ځله داسې فکر کېږي، چې املاء د (لومړي شخص) له خوا (دویم شخص) یا اشخاصو ته څه ویل او آن دیکته کول دي. دا چې لومړی شخص(متکلم) به د موضوع په برخه کې معلومات لري او کنه؟ دا هم یوه خبره ده، خو که دا و منو (چې خپلې یا د بل خبرې نورو ته ویل او یا لیکل دي) بیا دا موضوع روښانه کېږي، چې (متکلم) د املاء د موضوع په برخه کې معلومات لري. دویم او درېیم شخص مطرح کېږي، ځکه (خپلې یا دبل خبرې، نورو ته ویل کوم، چې د درست تلفظ له مخې وي؛ املاء ده.)

دلته لومړی، دویم او درېیم شخص مطرح دی او اول او دویم هم. حقیقت دا دی، چې املاء په لیکنه کې یو مهم اصل دی. په املاء کې مهمه خبره د (لیکلو) ده، یعنې هغه څه چې ونه لیکل شي املاء نه ده؛ نورو ته دیکته کول د املاء اصل جوړوي، خو په دې شرط چې نور یې ولیکي.

داسې ویل کېږي، که څوک له ځانه څه نشی لیکلی، مګر د بل چا د لیک له مخې یې نقلولی شي، دغه نقل قول یا کاپي کولو ته املاء نه ویل کېږي.

املاء څه لیکل دي، خو د درست تلفظ له مخې. د املاء د لیکلو په وخت کې ګرامري قواعد په نظر کې نیول ضرور دي. د املاء لیکلو پر مهال (فونولوژیکي، مورفولوژیکي او نحوي) اصول په پام کې درلود ضروري دي؛ له دې څرګندېږي، چې (املاء د لیکنې د قواعدو له مخې ترسره کېږي، که څه هم د لیکنې اصول نه دي، خو بې اصولو لیکنه هم نه ده.)

په پښتو ژبه کې د (ښه لیکلو او ښه ویلو) معاصرې لیکوالۍ په برخه کې وتلي او نامتو لیکوال او استاد اروابناد حضرت ګل پاچا الفت (۳۵۲ کال مړ) یو په زړه پورې تحقیق کړی دی، چې راوړل یې دلته اړین دی.

((املاء او ملاء په لغت کې مهلت ورکولو(۱) او ډکولو(۲) ته وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ادبي اصطلاح کې خپلې خبرې يا د بل خبرې په صحيح ډول ليکل دي، که څوک له ځانه څه نشي ليکلی، مګر د بل د ليک له مخې يې نقل قول کولای شي، د غسې نقل قول ته املاء نشو ويلای.))(۳:۱)

هغه څوک چې املاء ليکي بايد لاندې ټکي په نظر کې ونيسي:

۱) څه چې ليکي بايد د صحيح تلفظ له مخې يې وليکي او په غلط تلفظ پسې لاړ نشي، په هره ژبه کې د عوامو تلفظ او صحيح تلفظ يو څه فرق لري، ځينې الفاظ شته، چې په ويلو کې يو راز او په ليکلو کې بل راز دی، لکه په فارسي ژبه کې چې (او) ويل کېږي او (آب) ليکل کېږي. په پښتو ژبه کې (الک) وايي او (هلک) ليکل کېږي.

۲) د الفاظو په ليکلو کې د ګرامر (صرف، نحو) مراعات ډېر په کار دی. ځينې جملې په وينا کې دومره لنډې شوې دي، چې يوې کلمې غوندې وي؛ لکه (ښيکې) چې بايد د ګرامر له مخې (څه يې کوي) وليکل شي...

۳) دوه بېلې کلمې به يو له بله په ليکلو کې نه نښلوو يعنې دا راز کلمات (ټول سرې) (لوی کور) بايد داسې و نه ليکو (ټولسرې) او (لويکور).

٤) که له دوو کلمو يوه کلمه جوړې شوې وي لکه (ټوليمشر)، نو بايد سره جلا ونه ليکل شي.

٥) همدغه شان (ټولواک) هم دوه کلمې دي، خو بايد بېلې نشي. يا د (بېلتانه) کلمه د جدايي معنې ورکوي (بې له تا نه) ونه ليکو. د کلمو په ليکلو کې دا هم ضرور دي، چې يوه کلمه د بلې په شان ونه ليکو؛ لکه (پوښتنه) تپوس (پښتنه) د پښتون مؤنثه کلمه چې بايد په ليکلو کې فرق ولري.

٦) (ګوډ) لنګ او (ګډ) مشترک بايد يو شان ونه ليکو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷) په عربي، فارسي او پښتو ليک داسې کلمې شته، چې د ليک له مخې له ځينو نورو کلمو سره فرق نشي کېدلی؛ لکه: (شير – شير) چې يوه کلمه د پيو (شودو) او بله د (زمري) په معنی ده، چې د مقام له مخې يې معنی معلومېږي، مګر په پښتو ليک کې د غسې تېروتنې لږ پېښېږي، ځکه په پښتو ژبه کې لنډه (معروفه) (ي) او اوږده (ې) فرق لري، يعنې تېر (ګذشته)، تير (کمان) نه ليکي.

۸) له بلې خوا غړی (عضو)، (غړی) حلقوم نه ليکل کېږي، ځکه چې مؤنثه (ی) چې د يفتانګ (ay) دی ځانګړی شکل لري.

۹) ځينې نورې کلمې شته، چې يو شکل کېږي، خو چې په جمله کې ونه کارول شي، په توپير يې څوک نه پوهېږي؛ لکه: (خوله (کلا). خوله (دهن)، خوله (عرق)؛ په لاندې جملو کې: ۱-خوله يې په سر وه. ۲-په خوله کې يې خبره نه درېږي. ۳- خوله يې وکړه.

۱۰) په پښتو کې د نفي او دنهې توري (نه او مه) له افعالو څه جدا ليکل کېږي؛ لکه: نه ځي، نه کوي، نه وينې. يا مه وايه، مه کوه، مه ځه، مه غواړه...، خو په (نشي، نشته، نکړي، مشه، مکړه، ناخلي) کې زياتره يو ځای ليکي. علت يې دا دی، چې په (نه ځي، نه کوي... مه وايه، مه کوه... کې (نه، مه) مختاړي يا وندونه دی، د کلمو مستقله برخه ده، خو په (نشي، نشته، نکړی، مشه، مکړه...) کې سربلونه دي او د کلمو اصلي برخه نه جوړوي.

۱۱) پښتو توري: ښکاره خبره ده هره ژبه ځانګړي توري لري، پښتو ژبه هم ځينې توري لري د (الفت) په عربي او فارسي ژبو کې نشته. د دغو تورو د کارولو ځای پېژندل ضروري دي او دا کار په املاء کې ډېر اهميت لري؛ چې زه به يې ترتيب سره راوا خلم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- ټ (t)؛ لکه: ټول tol ، ټال tal، مټ mat، که (ټ) توری (ت) وليکل شي، د ټولو کلمو په معنی کې تعيير را منځته کېږي؛ لکه: ټول (تمام)، ټال (ګاز) مټ (بازو) د (ت) په تغير تول، تام موسيقي او مت لا بې معنی شی جوړېږي.

۲- ځ (J) ځمکه ، ورځ او ...

۳- څ (C) څادر ، څلور

٤- ډ (d) ډاډ ، ډډ ، هډ

٥- ړ (r) ړومبی ، ړنګ

٦- ږ (z) ږمنځ ، ږوی ، لوی، شاهد (۱۸: ۹۸)

۷- ښ (S) ښه ، واښه ، ښنګ \

۸- ڼ (n) پڼه ، کوڼ ... (۳۹: ۳۰)

که په دقت او ځيرتيا سره وګورو راته څرګنده به شي، چې د هري کلمې په جوړولو کې د هر توري رول دومره دی لکه د انسان د وجود په جوړښت کې د هر غړي ... نو که يو توری پر خپل اصلي ځای او اصلي بڼه ونه کارول شي، په ليکنه او شفاهي وينا کې تغير راولي؛ د مثال په ډول (ښ) هم په (ش) او هم په (خ) ويل کېږی. د خدای بښلي الفت په وينا ... يو توری په مختلفو غږونو ويل کېږي او دا د لهجې اختلاف دی. بايد دا توری (ښ) په (ښه –لوښي او اوښ) کې وليکل شي.
کومه کلمه، چې يوازې د (خ) يا يوازې د (ش) آواز لري، هلته دغه توری نه ليکل کېږي؛ لکه: ختبه، خاوره، شګه، شولې) ، په دغه اساس بايد (خندل) په (خ) او شيندل په (ش) وليکو او ښندل په (ښ) وليکل شي.
ارواښاد الفت زياتوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ږ- دا توری هم ځيني پښتانه لکه (ژ) او ځيني يې لکه (ګ) ادا کوي، او د لهجو د اختلاف په صورت کې (ږلی، لږ، کوږ) دغو تورو د لهجو د اختلاف مخه نيولې، خو د اختلاف ورېږ هم دي: لکه: (ژلی، لژ، کوژ)، چې په ليکنه کې د پښتو پوهانو د غونډو مطابق وليکو.

ځ- د دې توري آواز له (ز) لږ غوندې درووند دی، چې په ځينو پښتو کلمو کې يې ليکل ډېر اړين دي؛ لکه ځان، ځنډ ... او په پښتو ژبه کې ځينې کلمې شته لکه (ځه) چې د (تللو) امر دی او په (ځ) ليکل کېږي او که دا کلمه په (ز) وليکو نو (زه) د متکلم (لومړی شخص) ضمير ترې جوړېږي. همدا رنګه (ځوږ) پايين (مخ په ښکته) که په (ز) وليکل شي نو د (زوږ، سره مشابه کېږي.

د دې توري په برخه کې بايد ووايو، چې هغه کلمې چې په فارسي کې په (ج) ويل کېږي او په پښتو کې په (ځ) ليکل کېږي؛ لکه: جوان (ځوان)، جان (ځان)، جنګل (ځنګل).

ښ- دا توری هم د پښتو ژبې ځانګړی دی، چې په فارسي او عربي ژبو کې نشته؛ که څه هم د فارسي ژبې په هزارګي لهجه کې په عنعنوي توګه ويل کېږي؛ لکه: (څه مو کنی) (چه می کنيد)، خو دغه استثنايي خبره ده، کنه هغسې خو په ټولو (شرقي آريايي) ژبو کې شته. په شغني ژبه کې (څه رنګ ات) (څرنګه يې؟) او نورو ...

زموږ موخه (هدف) د (ښ) له توري دا ده، چې وينګ (تلفظ) يې له (س) پر ځای هم کاروي. لکه (ښت) ته (ست)، ښوک (سوک)، څرنګه پرځای (سرنګه) وايي. الفت زياتوي، چې (ډ، ږ، ټ) توري په پښتو املاء کې ډېره برخه لري، بايد پرځای وکارول شي. د (ڼ، و...) او ياګانو پېژندل او پرځای کارول د تحريري املاء غوره برخه جوړوي.

(ڼ او و) خو په ټولو پښتو لهجو کې شته؛ د (و) کاريدنګ په ځينو جنوبي او شرقي لهجو کې فرق لري؛ لکه: (ورشه په ورشه)، کوز، کيز، نور، نير...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يا ګانو تلفظ په ځينو لهجو کې توپير پيدا کوي، چې په ليکنه کې اختلافي موارد رامنځته کوي؛ د بېلګې په ډول: اوږده (ي) په جنوب لويديځه لهجه کې په مفرده توګه (ادي)، (ادي) ويل او د جمعې په ډول اوږده ويل کېږي؛ لکه: راغلي (هغوی راغلې).

پښتو املاء لکه د هرې بلې ژبې املاء په هر وخت او هره دوره کې ځينې بدلونونو ته غاړه ږدي؛ د ټولو علومو پرمختګ او تحول د وختونو په اوږدو کې د يو لړ بدلونونو شاهد دی.

په هر هېواد، هره ژبه کې ډېر وينګونه او لهجې شته؛ همدارنګه پښتو ژبه، چې لله الحمد ډېر ويونکي لري او مختلفو ځايونو کې خواره واره دي، نو هرو مرو د دوی په ليکونو کې د دوی د لهجو اغيز هم شته، دغه سيمه ايز او لهجوي اغيز د پښتو ژبې په عمومي ليک او آثارو کې ښکاري او اختلافات رامنځته کوي او (دچا خبره، چې د رسم الخط يووالي ته زيان رسوي)

د دې لپاره چې په يوه ژبه، په تېره پښتو ژبه کې يو رسم الخط مراعات شوی وي، څو ژبه د ليک، تحرير او تحقيق پياوړې شوې وي، نو له ډېر پخوا د ليک د يووالي په برخه کې هلته او دلته، کله ناکله ځينې پرېکړې شوي، چې لنډه يادونه ترې ضروري ده.

د پښتو ژبې د فاضل استاد او حقدار ليکوال اروا ښاد عبدالشکور رشاد د خبرې له مخې: ((په پښتو ليک کې، چې اوس کوم توری (Graphemes) کارېږي، زياتره يې له عربي الفبې څخه اخيستل سوي دي، د پاته خالصه عجمي ږغونو (Phonemes) له پاره ټاکلي توری هم د عربي الفبې د نخښو (Symboles) او دا نه ده معلومه، چې تر دغو تورو پخوا د پښتو ليک څنګه وه؟

... د پښتو په باب چې تر اوسه پورې کوم کښلي آثار ليدل شوي دي، د هغو له لوسته څخه دا راوزي، چې د پښتو اوسنۍ الفبې د غزني د ستر ټولواک سلطان محمود غزنوي رحمت الله (۳۸۷ – ۴۲۱ ه ق) په زمانه کې جوړه سوې ده...

(c) ketabton.com: The Digital Library

. مګر د دغو روايتونو پـه څنګ کې دا خبره هم د يـادولو وړ ده، چې پير روښـان بايزيد اورمړ (۹۲۲ – ۹۸۰ ه ق) پر قرآني (عربي) الفبې باندې د پښتو تورو زياتول د خدای ج په امر او الهام سره د ځان کار بولي... او بايزيده ! او کښـه هغه حرفونه، چې په هغو ژبه کې سازېږي د فايدې له پاره د آدميان...

... د بايزيد اورمړ (پيرروښان) پير و ، دولت خان لوانی د خپل بوميا(مقتدا) خبره داسې نظم کړې ده:

افغاني لفظ مشکل و ، لوست، کوينښ نه شه
ورته وشوه کنــــــــــنده ديارلس حرفونه...

ځيني کسان داسې شته، چې د پښتو خاص توري د اخوند درويزه (۹۳۹ – ۱۰۴۸) کار بولي...))(۱۴: ۷-۲۱)

که د الفبې له پس منظر څخه را تېر شو په پښتو ژبه کې ځيني اختلافي کلمې لـه پخوا موجودې وې، چې د دوباره اصلاح او سمون لپاره پـه مختلفو وختونو کې غونډې او پرېکړې شوې دي. دغه پرېکړې د کلمو د سمون پـه خاطر وې؛ مورږ بـه دلته پښتو املاء په برخه مختلفو پريکړې را واخلو:

۳–۲– املايي پرېکړې:

۱– لومړی پرېکړه (فيصله):

د هغه وخت د پښتو ټولنې په غوښتنه، د (۲۵) تنو ليکوالو او پوهانو په ګډون پـه ۱۳۲۱ هـ ل کـال د جوزا پـه دويمـه وشوه او پـر (۳۲) اختلافـي مـوادو بانـدې داسې پرېکړې وشوې:

ګڼه	اختلافي بڼې	منل شوې بڼې
۱	شونډې – شونډان	شونډې
۲	کښيناست – کښينوست	کښيناست
۳	ټول خلق – ټوله خلق	ټول خلق ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴	تولي خبري – توله خبري	تولي خبري
۵	پاته – پاتي	پاته
۶	كه راغلی وای – كه راغلی وای	كه راغلی وای
۷	لویه – لو	لویه
۸	توبه – تو	توبه
۹	میرونه – مرونه	میرونه
۱۰	ولید – ولیدو – ولیدی	ولید
۱۱	لخ – لوخ	لخ
۱	وشو – وشوي	وشو
۱۲	شوی – سوی	شوي
۱۳	شته – سته	شته
۱۴	شي – سي	شي
۱۵	لږه ډوډی – لږي اوبه	لږه ډوډی – لږي اوبه
۱۶	ښي خبري – ښه خبري	ښي خبري
۱۷	غږ – ژغ – غګ – غاګ	غږ – ژغ
۱۸	ځیني وایي – ځني وایي	ځیني وایي
۱۹	له ده ځنی – له ده ځیني	له ده ځني
۲۰	چلوونکی – چلونکی	چلوونکی
۲۱	ښوونکی – ښونکی	ښوونکی
۲۲	ښوونځی - ښونځی	ښوونځی
۲۳	کښې – کښ – کې	کښې
۲۴	پري	پري
۲۵	ویل – ویله	ویل

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۶	وکړ–وکی–وکه	وکړ
۲۷	وکړئ–وکئ	وکړئ
۲۸	مونږ–موږ	مونږ
۲۹	زما–زمونږ–څما–څمونږ	زما–زمونږ
۳۰	زه–څه	زه

یادونه: یو ځل بیا پښتو ټولنې په (۱۳۰۷ هـ ل) د سنبلې په (۲۵) لر اوبر پښتانه ليکوال سره کښينول او لومړی فیصله کې یې تعدیل راوست؛ لکه:

ګڼه	د لومړی فیصلې منل شوې بڼه	دربیمه پریکړه (تعدیل)
۱	پاته	پاتې
۲	مونږ	مونږ–موږ
۳	ولاړ	ولاړ–لاړ
۴	لځ	لوخ

یاددښت: البته په څلورو کلمو کې تعدیل راغلی و، نور په پخوانۍ او اوله بڼه ومنل شوې.

۲– دویمه پریکړه (فیصله):

د (۱۳۲۷ هـ ل) د سنبلې په (۸) د پښتو ټولنې په غوښتنه کوز او بر (۱۹) تنو ليکوالو او پوهانو د پښتو لیک د ځینو اختلافي موضوعاتو په باب داسې پریکړه کړې وې:

ګڼه	اختلافي صورتونه	فیصله شوي صورتونه
۱	ڼ–نړ	ڼ
۲	زه، ته، ده–زهٔ، تهٔ، دهٔ	زه، ته، ده (بې همزې)
۳	اوریدل، اخیستل، آورید–	اوریدل–اخیستل (بې مده)

(c) ketabton.com: The Digital Library

	آخيستل	
۴	وليد ،وګوره –اوليد ، اوګوره (...)	وليد ، وګوره (بي الفه)
۵	مې، دې، پرې، لاندې، باندې، لاند ، باند او نور...	مې، دې، پرې، لاندې باندې
۶	لومړی، کوچنی، ګوډ ، ګوته، بوخت، لمړی، ګړی، چهاپ، ګهړی	لومړی، کوچنی، ګوډ ، ګوته، بوخت، چاپ، ګړی
۷	(ښ، ږ، ځ) توري به (ش، خ) نه ليکو او له (ږ) به (ژ) او همدارنګه (ځ) به (ز) نه ليکو.	(ژوند ، جوند ، ژوند) به په (ژوند) ليکو او له (ژ) به کار اخلو
۸	ځيني	د بعضي په معنی او (ځني) د (از) په معنا راځي
۹	ويل-وي	ويل درست دی (يوازي په شعر کي (وي) جايز دي.
۱۰	کښې –کښ	کښې
۱۱	د ليري ماضي ضميرونه	وم، وو ، وې، وی، و ، وه، وي يعنې د مفرد دغايب او جمع غايب لپاره يو (و) ليکل کېږي...

۳– دریيمه پرېکړه (فيصله):

د (۱۳۳۷ هـ ل) کال د پښتو ټولنې په بلنه د پېښور او بلوچستان پښتانه ليکوال او پوهان کابل ته د خپلواکۍ د جشن په ورځو کې راغلي و او د سنبلې په پنځمه د اګست په ۲۷ مه د پښتو ليک په باب مجلسونه او ادبي بحثونه شروع شوه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته له څو غونډو او ډېرو څېړنو د ليک د ځينو اختلافي موادو په باب دا راز پرېکړې صادرې شوې وې:

ګڼه	مختلفې بڼې	فيصله شوې بڼې
۱	ځمکه–مځکه، زمکه	ځمکه
۲	زمری، مزری- ځمری	زمری
۳	کښېنه، ښکته، خکته	کښېنه
۴	پښه، ښپه، خپه	پښه
۵	کښل، ښکل	کښل
۶	کښلی، ښکلی	ښکلی
۷	ماسخوتن–ماخوستن	ماسخوتن
۸	ورځ–روځ	ورځ
۹	موږی–ميږوی	موږی
۱۰	لوېښت، لوېښت، لوېشت	لوېشت–لوېښت
۱۱	ورک–روک	ورک
۱۲	خسر–سخر	خسر
۱۳	خوسا–سخا	خوسا
۱۴	سکروټه–سروټکه، سکوروټه	سکروټه
۱۵	ورور–رور	ورور
۱۶	ورونه–رونه	ورونه
۱۷	وروروليـ–رورولي	وروروليـ
۱۸	وروسته، روسته ، روستو	وروسته
۱۹	وروستی–روستی	وروستی
۲۰	سيوری–سوری	سيوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱	اخلم، اخلي، اخم، اخی-الم، الي	اخلم، اخلي
۲۲	ښنل، ښننه، بخشل، بخشنه	ښنلو ښننه
۲۳	ماسپښـــــین، مازپښـــــین، ماپښین	ماسپښین
۲۴	کوم-کم	کوم
۲۵	اغږل، اخښل-اغل	اغږل
۲۶	نمړی-مړی-نوړی	نمړی
۲۷	زوی، زامن-ځوی، ځامن	زوی، زامن
۲۸	زیږېدل، ځیږېدل	زیږېدل
۲۹	زغستل، ځغستل	زغستل
۳۰	ځلمی-زلمی	ځلمی
۳۱	سوځل، سیځل، سوزل، سیزل	سوځل، سیځل
۳۲	خوځېدل، خوزیدل	خوځیدل
۳۳	غورځنګ، غورزنګ	غورځنګ
۳۴	زغمل، ځغمل	زغمل
۳۵	ژرنده، زرنده، جرنده	ژرنده
۳۶	ژبه-زبه، جبه	ژبه
۳۷	ژړا، زړا، جړا	ژړا
۳۸	ژوند، زوند، جوند	ژوند
۳۹	ژمی، زمی، جمی	ژمی
۴۰	ژوبل، زوبل، جوبل	ژوبل
۴۱	خېژي، خېزي، خیجي، خېزي	خېژي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۲	ژی، زی، جی	ژی
۴۳	ژور، زور، جور	ژور
۴۴	نژدې، نزدې، نږدې	نژدې
۴۵	لم، نمر، نور، مر، میر	لمر – نمر
۴۶	نمسی، لمسی، نوسی	لمسی، نمسی
۴۷	لمونځ، نمونځ، مونځ	لمونځ، نمونځ
۴۸	پسرلی، سپرلی	پسرلی، سپرلی
۴۹	ږغ، غږ	ږغ، غږ
۵۰	کنځل، ښکنځ	کنځل، ښکنځل
۵۱	مینځل، وینځل	مینځل، وینځل
۵۲	مینځه، وینځه	مینځه، وینځه
۵۳	لامده، لانده	لامده، لانده
۵۴	جینۍ، نجلۍ، جلۍ، جیلۍ	جینۍ، نجلۍ
۵۵	لمبر، نمبر	لمبر
۵۶	نولس، نونس	نونس
۵۷	وېره، بېره، ایره	ویره
۵۸	ویده، بیده، اوده	ویده
۵۹	ویاله، بیاله، واله	ویاله
۶۰	اوبدل، اودل، اوبل	اوبدل، اودل
۶۱	وزه، بره، بیزه	وزه
۶۲	نبنتل، مبنتل	نبنتل
۶۳	بزرګـان، ملکـان، بزرګانـان، ملکانان	بزرګان، ملکان

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶۴	کارغه، قارغه، کارګه	قارغه
۶۵	ڼ–نړ	ڼ
۶۶	کجیر، قجیر	کجیر
۶۷	ټوکـه، پـړک، چکـړی، ټوقـه، پړق، چقړی	ټوکه، پړک، چکړی
۶۸	زړه، ته، زه، زړهٔ، تهٔ، زهٔ	زړه، ته، زه
۶۹	لـوی، دوی، هغـوی، لـوی، دوئ، هغوئ	لوی، دوی، هغوی
۷۰	لویـدیز، وویـل، لوئیـدیز، اووئیل	لویدیز، وویل
۷۱	یو، اینده، یؤ، آئینده	یو، اینده
۷۲	ي	اوږده (ي) باید د لنډې د (ي) پرځای استعمال نشي

خو له دې څخه وروسته هم د لیک او پښتو کلمو د لیکلې متحد املایي صورت لپاره کار شوی، چې لنډیز یې وړاندې کوو. وګورئ (لیکوالي. ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶ مخونه).

۴– د پښتو ژبې د متحد لیکدود او لیک لار لپاره د (باړه ګلی) د غونډې متفقه پرېکړې:

د (۱۳۶۹ هـ ل) کال چې د ۱۹۹۰ م کال د جولای میاشتې سره سمون لري (۲۳) کاله وروسته یو ځل بیا د پېښور پوهنتون او پښتو اکاډمۍ په نوښت په (باړه ګلۍ) (سوات) کې درې ورځینی سیمینار جوړ شوی و، چې له مختلفو ځایونو څخه کابو سلو تنو ادیبوهانو او ژبپوهانو ګډون کړی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروفيسور سيد محمد تقويم کاکاخېل – پروفيسور جهانزيت نياز، پروفيسور نصيرالدين، حبيب الله رفيع، منتظر بيټني، عبدالکريم بريالی، هميش خليل، ډاکټر محمد اعظم اعظم، ډاکټر خالد خټک، پروفيسور افضل رضا او ګڼ شمېر نور د دې غونډې برخه وال ول.

دغې غونډې خپل کارونه په درې کميټو کې تنظيم کړل او په لاندې ډول يې پرېکړې وکړې:

۱) هغه کلمې چې د عربي او فارسي او ترکي نه پښتو ته راغلي دي، په دې شرط چې معنا يې په اصلي شکل کې تغير نه کوي په هماغه بڼه ليکل کېږي؛ لکه: قصه (کيسه) قميس (کميس)، ضعيف.. خو کومې کلمې چې پښتو ژبې خپلې کړې دي، معنا او شکل يې بدل شوی دی، هغه به په پښتو ژبه کې په اوښتې بڼه ليکل کېږي؛ د بېلګې په ډول: تپوس (پرسان)، پام (فکر، سوچ) او د عربي ژبې مخصوص توري به د پښتو په کلمو کې نه ليکو؛ مثلاً (تورخم) به په (ت) ليکو، نه په (ط).

۲) (ڼ) به د (ن) نه وروسته ليکلی شي او نوم به يې (نوڼ) وي، خو په دغه بڼه (ڼ) به ليکل کېږي.

۳) هغه کلمې، چې په پای کې (زور، زبر) لري، هغه به په څرګنده (ه) ليکل کېږي؛ لکه: خوشحاله (مذکر، مونث) لپاره راځي؛ خوشحاله هلک، خوشحاله نجلۍ...

٤) (مد) ( ) به پښتو ژبه کې نشته، خو تلفظ کېږي؛ لکه: آس، آسره (آ) چې خومره ښه سرې يې!

٥) مجهوله (ي) چې د پښتونخوا په ډېرو ځايونو کې پرته ليکل کېږي؛ لکه سړی، خو په افغانستان او جنوبي پښتونخوا کې به د دوی په خپل ليک دود سره ليکل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶) اوږده (ې) د کلمې په منځ او آخر کې راشي ؛ لکه: سرې او به، خوږې منې... مجهوله يا لنډه (ی) هم د کلمې په منځ کې راځي ؛ لکه راځي، کيني.

۷) د معروفي (ي) لپاه به دوه ټکي په ښکته ليکلی شي ؛ لکه : سړي، زمري(جمع)، دوبي(مفرد).

۸) تانيث (ۍ) به په آخر کې د کش سره ليکلی شي ؛ لکه : کرکۍ، جنۍ... (اسمونو کې راځي)

۹) د فعلونو لپاره زور لرونکې (ئ) ليکو ؛ لکه: وخورئ، وکړئ...

۱۰) په (کمزوري يا متصل ضمير) کې وروستۍ ئ په (ء) شکل ليکل کېږي، ښهء، زړهء.

۱۱) (ګ) به په کوندړ ليکلی شي.؟؟

۱۲) کښي، کښېناستل، نخښه، بخښل او داسې نور ټکي به هم په هماغه بڼه ليکل کېږي.

۱۳) معدوله (واو) به د ټکو نه نښي غورځولی ؛ لکه: خولهء، خوارهء، ګوند، غوندي وغيره.

۱۴) له عربي ځينې راغلي کلمې، چې په (پېښ) يا (ضمه) تلفظ کېږي، د ليکلو پر مهال به پېښ نه ورکول کېږي ؛ لکه: ګل، بلبل... او هغه پښتو کلمې چې پېښ لري هغه به په مجهوله (واو) ليکلی شي ؛ لکه: پوښتنه، مور او نور...

۱۵) معروف (واو) لنډ واو به د کلمې نه غورځل کېږي او د پاسه ځلور مخصوص توري (څ، ځ، ښ، ږ) به همدغسې ليکلی شي. (۱۱ : ۳۸)

له دې وروسته په ۱۳۸۷ هـ ل کال د افغانستان د پوهنې وزارت د خپل تعليمي نصاب د لا آسانولو لپاره يو منل شوی واحد ليکدود د کابل پوهنتون، ښوونې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

روزني پوهنتونونو، علومو اکاډیمی، تعلیمي نصاب د غړو او ګڼ شمېر دیني عالمانو او مسلکي اشخاصو په ګډون جوړ کړی و، چې راوړل یې اړین بولم:

۵– د پوهنې وزارت د تعلیمي نصاب لپاره منل شوی واحد لیکدود

ګڼه	بېلابېلې لیکنی بڼې		منل شوی صورت
	لومړی	دویمه	درېیمه
۱	اوویشتم	اوه ویشتم	اوویشتم
۲	اغزی	ازغی	اغزی
۳	ایستلی	ویستلی	ایستلی
۴	اواره	هواره	هواره
۵	اوسپنه	وسپنه	اوسپنه
۶	اولس	ولس	ولس
۷	انځورولای	انځورکولای	انځورولای
۸	وولسم	اولسم	اوولسم
۹	اولسمشر	ولسمشر، ولس مشر	ولسمشر
۱۰	پرانیزي	پرانستل، پرانیستل	پرانیستل
۱۱	برښنا	برېښنا	برېښنا
۱۲	برخوال، برخلیک	برخمن، برخمن	برخمن
۱۳	بوزي	بوځي	بوځي
۱۴	بېځایه	بېځایه، بې ځایه	بېځایه
۱۵	بې درنګه	بېدرنګه	بې درنګه
۱۶	برخه وال	برخوال	برخوال
۱۷	تېلفون، تیلفون	تیلیفون	تلیفون
۱۸	تشبه، تشبه	تشبي	تشبیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

١٩	تغير	تغيير	تغيير
٢٠	تعين	تعيين	تعيين
٢١	تللى	تلى	تلل
٢٢	تېرونكى	تېروونكى	تېروونكى
٢٣	تمباكو	تماكو ، تناكو	تنباكو
٢٤	پسرلى	سپرلى	پسرلى
٢٥	پنځلس	پينځلس	پنځلس
٢٦	په ټولنه كي	په ټولني كي	په ټولنه كي
٢٧	پاتې وو	پاته وو	پاتې وو
٢٨	پدغه	په دغه	په دغه
٢٩	په درناوي	په درناوي، پدرناوي	په درناوي
٣٠	پاچايان	پاچاهان، بادشاهان	پاچايان
٣١	په واسطه	پواسطه	په واسطه
٣٢	پطرول	پترول، پترول	پترول
٣٣	پل	پول	پول
٣٤	په كي	پكي	پكي
٣٥	پاسنى	پاسينى	پاسنى
٣٦	ښوونكو	ښوونكيو	ښوونكو
٣٧	خوشحال	خوشال (نوم)	خوشحال (مركب صفت) خوشال (نوم)
٣٨	ښوونكو	ښوونكيو	ښوونكو
٣٩	ختيځ (شرق)	ختيز (شرقي)	ختيځ – ختيز
٤٠	خپل منځي	خپلمنځي	خپلمنځي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۱	ځبیبنل	زبیبنل	ځبیبنل
۴۲	ځایدای	ځائیدای	ځاییدای
۴۳	ځلېریشت	ځلورویشت- ځلرویشت	ځلرویشت
۴۴	ځنبل	ځکل، ځنباک	ځنبل، ځنباک
۴۵	ځېرونکو	ځېرونکیو	ځېرونکو
۴۶	چلم	چیلم	چیلم
۴۷	چورت	چروت، چروت	چورت
۴۸	دوه ځله یي	دوه ځلي یي	دوه ځله یي
۴۹	درانه	دراندہ	درانه
۵۰	دوکان	دکان	دوکان
۵۱	دعا	دوعا	دعا
۵۲	دوولسم	دولسم	دولسم
۵۳	دویم	دوهم	دویم
۵۴	دریم	دربم ، دربیم	دریم
۵۵	رغاونه	رغونه	رغاونه
۵۶	رامینځته	رامنځته، رامنځ ته	رامنځته
۵۷	ریښتیا	رښتیا	ریښتیا
۵۸	راکښل	راښکل	راکښل
۵۹	زانګو	ځانګو	زانګو
۶۰	زنګل	ځانګل	زنګل
۶	زلمی	ځلمی	زلمی
۱۲۲	زوی	ځوی	زوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶۳	زنځير	ځنځير	زنځير
۶۴	زوز	ځوځ، ځوز	ځوز
۶۵	ژبدود	ژب دود	ژبدود
۶۶	ژبارنه	ژباړه	ژباړه
۶۷	راکړشو	راکـړای شـو، راکـړل شوی	راکړ شو
۶۸	سوزي	سوځي	سوځي
۶۹	سون	سونګ	سونګ
۷۰	سکه	سيکه	سيکه
۷۱	ساه	سا، ساء	سا
۷۲	سهيل	سويل	سويل
۷۳	سيمه ايز	سيمه ييز	سيمه ييز
۷۴	شورى	شورا	شورا
۷۵	شات	شهد	شات
۷۶	شوده	شيده ، شودي	شيدي
۷۷	طوفان	طوپان، توپان	توپان
۷۸	طوطي	توتي	توتي
۷۹	عاشورى	عاشورا	عاشورا
۸۰	غوصه	غصه، غوسه	غوسه
۸۱	غنچه	غونچه	غونچه
۸۲	کيلي	کلي	کيلي
۸۳	کنبوت	کبووت	کبووت
۸۴	کلتور	کولتور	کلتور

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸۵	کندز	کندوز	کندوز
۸۶	کندهار	قندهار	کندهار
۸۷	کونړ	کنړ	کونړ
۸۸	کرنه	کرهنه	کرنه
۸۹	کلمه	کليمه	کلمه
۹۰	کومک	کمک	کومک
۹۱	کنځل	ښکنځل	کنځل
۹۲	کړي دي	کړيدي	کړي دي
۹۳	نه لري	نلري	نه لري
۹۴	لپاره	له پاره	لپاره
۹۵	ليمخی	لمخی	ليمخی
۹۶	ليرې	ليرې، لرې	لېرې
۹۷	لعل	لال	لال
۹۸	لار	ليار	لار
۹۹	له پاسه	لپاسه، دپاسه	له پاسه
۱۰۰	مسوول	مسؤول، مسؤل	مسؤول
۱۰۱	مونږ	موږ	موږ
۱۰۲	مؤلف	مولف	مؤلف
۱۰۳	مسئله	مساله، مسله	مساله
۱۰۴	منځ	مينځ	منځ
۱۰۵	معنی	معنا ، مانا	مانا
۱۰۶	مليون	ميليون، ميلون	ميليون
۱۰۷	نهه	نه	نهه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰۸	نحوه	نحو ، نحؤ	نحو
۱۰۹	نرينه	نارينه	نرينه(صــــــــفت) نارينه(نوم)
۱۱۰	نصوار	نسوار	نسوار
۱۱۱	نشته	نه شته، نيشته	نشته
۱۱۲	نژدي	نږدي، نيږدي	نژدي
۱۱۳	نړيوال	نړی وال	نړيوال
۱۱۴	نږور	انږور، نږور	نږور
۱۱۵	نشه	نيشه	نشه
۱۱۶	نه شم کولی	نشــم کــولای، نــه شــم کولای	نه شم کولای
۱۱۷	نه کوي	نکوي	نه کوي
۱۱۸	نه لري	نلري	نه لري
۱۱۹	واخيست	واخسيت	واخيست
۱۲۰	ورمير	اورمير	ورمير
۱۲۱	وربشي	اوربشي	وربښي
۱۲۲	ونبا ياست	ونبياست	ونبا ياست
۱۲۳	هندوانه	هيندوانه ، هندوانه	هندوانه
۱۲۴	هنداره	هينداره	هنداره
۱۲۵	هديره	اديره	هديره
۱۲۶	هستوګنه	استوګنه	استوګنه
۱۲۷	يادښت	ياداشت، يادداشت	(يادښــت) د(يادداشــت) پرځــای او (يادونــه) د (تــذکر) پرځای کــارول

(c) ketabton.com: The Digital Library

			کېږي.
۱۲۸	راغلی و	راغلی وو، راغلی ؤ	راغلی و
۱۲۹	کيږدي	کيدی، کېږدي	کېږدي
۱۳۰	کښينه	کينه، کېنه	کېنه
۱۳۱	ګوره	ګوره	ګوره، د(ګ) پرځای (ګ) کره ومنل شو.
۱۳۲	علماو	علماوو	علماوو
۱۳۳	منع کوي	منعه کوي، منه وي	منع کوي
۱۳۴	معلومات	مالومات	معلومات
۱۳۵	مازغه	ماغزه	ماغزه
۱۳۶	منځګړی	منځ ګړی، منځه ګړی	منځګړی
۱۳۷	نجلۍ	جلۍ، جينۍ	نجلۍ
۱۳۸	اوبدل	اودل، اوبل	اوبدل (۱۷: ۳-۴ مخ ورکشاپ)

داملاء او سمي ليکنې په برخه کې (پښتو ژبه هم د واحد ليدود) او نبې املاء لپاره په بېلابېلو وختونو کې پورته غونډې کړې؛ دغه غونډې کېداى شي نورې هم دوام وکړي او زموږ د ژبې او ادب د ښېرازۍ په برخه کې ګامونه پورته کړي.

۳-۳- پښتو ژبې املا په پښتو کتابونو کې

پښتو ژبې په مختلفو برخو او دورو کې د بېلابېلو ليکوالو املاووې را خپلې کړې دي، چې موږ به د هرې دورې (لرغونې، منځنۍ او معاصرو دورو) ځينې غوره بېلګې راواخلو او بيا د املاء لنډې ځانګړنې په ګوته کړو؛ دغه کار خداى

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښنلي الفت په مقايسوي ډول کړی دی او د سليمان ماکو د تذکرة الاوليا نمونې يې راوړي دي:

۱– دتذکرةالاوليا املا:

د سليمان ماکو د تذکرة الاوليا املاء د سليمان ماکو په تذکره کې راځي:

۱- پښتو توري يې داسې ليکلي دي: (ټ، څ، ځ، ډ، ړ، ږ، ښ، ڼ) که وګورو له اوسني ليکدود سره توپير يې همدا دی، چې د (ځ) له توري لاندې يو ټکی ږدي؛ ځ (d).

۲- کوم توري چې اوس د حرکاتو د اظهار لپاره په اوسنۍ املا کې ليکل کېږي، دتذکرة الاوليا په ليک کې نشته؛ يعني هلته (هـ، و، ی) د (زور، زير، او پېښ) د ښکاره کولو لپاره نه دي ليکل شوي؛ توپير يې له اوسنۍ (پنځوس کاله مخکې يعني د الفت صاحب وخت هم رانغاړي) سره داسې دی:

ګڼه	د تذکرة الاولياء املا	اوسنۍ املاء
۱	م	مې
۲	د	دې
۳	پات	پاتې
۴	ک	که
۵	ل	له
۶	پ	په
۷	مزک	مزکه (ځمکه)
۸	لر	لرې
۹	مړ	موړ- موړ
۱۰	مين	مينه
۱۱	تناک	تناکې...

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- سره له دې، چې د تذکرة الاولیا په املاء کې حروف (توري) د حرکتونو د ځرګندولو لپاره نه دي لیکل شوي؛ خو (چه) یې څو ځایه (چې) لیکلې ده.
۴- همدارنګه د (شي، شوی، شو، شوه، شول) په (ش) لیکل شوی دی او ډېر لږ په یوه دوه ځایونو کې (سو، سوه) په (س) وینو او بس. د (شو) او (سو) په آخر کې هم (و) لیکلی دی.
۵- ځینې نورې کلمې لکه: ویاله، لوی، لوی) په همدغه ډول لیکلې دي، چې د الفت استاد په وینا: (د مؤلف داستوګنې د ځای اوسنۍ محلي لهجې دغسې نه ده، ځکه چې هلته اوس (بیاله لو) وایي، مګر یو ځای پکې (لو) هم لیکل شوی دی.
۶- د مطلقې ماضي صیغې داسې لیکلې: (نومیده، ولاړه، اوسیده، ګرځیده، وکړ) یعنې (نومیدې، ولاړې، وکړ، اوسیدې، ګرځیدې) نه لیکي؛ په داسې حال کې، چې باید په خپله لهجه یې لیکلی وای.
۷- (کښې) په (کښ) لیکل شوې.
۸- د پښتونخوا کلمه (پښتنخا) لیکي او هېواد (ایواد)؛ خو (اوسیږم) (هوسیږم) او (ځرګند) (سرګند) لیکل شوی دی.

۲- د محمدهوتک د پټې خزانې د املا بېلګه:
پټه خزانه د شاه حسین په امر محمد هوتک په ۱۱۴۲ هـ کې لیکلې او بشپړه کړې ده، چې دلته د قلمي نسخې املاء را اخلو او ځانګړنې یې په ګوته کوو:
۱- پښتو درانه توري داسې لیکي: (ټ، څ، ځ، ډ، ړ، ږ، ښ، ڼ) او (ڼ) هم په ساده او هم مرکب ډول لیکي؛ لکه: ټپي، ځي، ډال، ږې، ښین.
۲- (و، هـ، ی) د حرکتونو د اظهار لپاره لیکي؛ لکه: (به، په، له، نمانځنه، وقتونه، مځکې... له نورو خبرو، وموند، موږه)، مګر کله (کتابون) او سینګارون دغه راز هم لیکي، یعنې باید (کتابونه او سینګارونه) ونه لیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- دا کلمې (لمسی، لمر) په (ل) ليکي، خو (نمانځنه) په (ن) ليکي.
۴- کښېږ په درې ډوله (کې، کښ، کښې) ليکي.
۵- فعلونه په دوه ډوله ليکي، چې مثالونه يې دا دي: (وليد، وموند، اوسيدی، بهيدی، ګڼل، کيدی).
کله (شو، شي، شوی) ليکي او کله (سو، سول، سوی، وسو) کاروي او کله د (سو) پرځای (سه) ليکي.
۷- ورځ، روځ په دواړو ډولونو ليکي.
۸- چه، هر چيرته په همدغه يو ډول راوړي.
۹- کله د (ټول) پرځای (ټوله) او کله به خپله (ټول) استعمالوي.
۱۰- ځينې وختونه (له، په) له ورستيو کليمو سره په ليک کې نښلوي لکه: لکتاب، پملتان، پخوږو.
۱۱-(زوی، زلمی) په (ز) او (ځما، په (ځ) ليکي.
همدارنګه دلته به د پښتو ژبې او داديباتو د دويمې (منځينی) دورې داملا يوه بيلګه هم راواخلو:

۳- د خيرالبيان املاء

- د مياروښان د خيرالبيان املا: خيرالبيان د پښتو ژبې او ادب په منځينی دورې پورې اړه لري او حضرت پيرروښان يا بايزيد روښان(رح) ليکلې، ميا روښان په ۹۲۲هـ ۱۵۱۲ع کې زيږيدلی او په ۹۹۴ه کې مړ شوی دی، مارګين سترن (مارګين سترن ناروژی مشرقۆ، چې په پښتو ژبه کې يې خاصې ځېړنې کړې دي) د خيرالبيان داملا په برخه کې ليکي:
۱- په خيرالبيان کې د نورو پخواۆ پښتو کتابونو په شان، چې تر ده وروسته ليکل شوي دي (و، ه، ی) د حرکتونو داظهار لپاره نه دي ليکلې: مثلاً (حرفونه) داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکل شوي دي (حرفون) همدا رنګه (نشته ، اسپې ،باسي) دا ډول راوړي : (نشت ، اسپ، باس) ، مګر اوبه ، ليوه ، په آخر کی (ه) لری.

۲- ځينې مستقلې کليمې په ليکلو کې يو له بله نښتي دي، لکه:(په شپه ډير کرځي) (پکې مې) ، چې اوس دا سې ليکل کيږي (په شپې ډير کرځی، پکې مې).

۳- پښتو خاص توري داسې ليکي :(ټ، څ، ډ ،ړ،ښ،ږ،ڼ)او د (ځ) پرځای له (څ) کار اخلي لکه: څلمی ،څلمی...

۴- د(ليار، مير، ايتو،څلوير) دوزيرو دلهجې پر ځای (لار، لمر، ستا ، څلور) ليکي او يوسفزيو لهجه کاروي.

۴– دميرزا خان انصاري دقلمي ديوان املا:

دميرزا خان انصاري دپښتو ادب يو وتلی لوړ مقامه شاعر تير شوی دی ، دنومړي دديوان داملاْ لنډيز دا ډول دی:

۱ـ پښتو مخصوص توري دا ډول ليکي: لکه(ټ ،ځ ،ډ ،ږ، ښ ، نړ(ڼ) ، يعني د (ځ) پرځای (څ) او د(ڼ) پر عوض (نړ) شکل غوره کوي.

۲-(کښې) په دغه او (چه) کله چه او کله(چې) ليکي.

۳- (و ،ه ،ی) کله دحرکتونو داظهارولو اوکله يې نه ليکي، مثالونه: زمکه ، باند ،کاند ،زوځی ،بخره ،لکوم(له کومه) نليده ،مين(مينه) ، ويره ، له مخ.... داسې ښکاري چې(له ،نه) ډير ځله وروستيو کليمو سره نښلوي.

۴- داکلمې (سوځي ، زلمي ، غر،روڼا ، وهير، ورځ ، وقت ، ګرځي ، ښتن.... په همدغه ډول ليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- د دولت الله د قلمي ديوان املا:

دولت يا دولت الله او .... په روښاني پښتو ادبي ، عرفاني او علمي غورځنګ کې لوى قلموال بلل کيږي، ديو ديوان له قلمي نخسې څخه چې په کابل کې ده ، اروا ښاد استاد الفت هغه ځانګړې املأ داسې را معرفي کوي:

۱- د پښتو په خاصو تورو کې (ټ، څ،ښ،ړ) همدا اوس په شان ليکي ، مګر(ځ،ږ) د(د ،ذ) يعنې دلومړي توري پرځاى (د) ليکي اويو ټکى ترې نه لاندې ږدي او د دويم توري پرځاى (ذ) استعمالوي ، د پښتو يو بل مخصوص توری (ڼ) کله همدغسې په بسيط ډول او کله (نړ) ليکي.

د(ژ) تورى کله د(ږ) او کله (ژ) يعنې د(ر) په توري يو ټکى پاس او يو لاندى ږدي.

۲.(و ،ى) د حرکتونو لپاره نه کاروي او ډير کرت دا کلمې (واخله ،وګنه ، مين، خلقو ، باندې، راشي ، خبر).

۳-(چې) ډيره ليکي.

۴-(کښې) دا ډول.

۵- هير (وهير)

۶- د ښنتن پرځاى (تښتن) او

۷- دلمر پر عوض (نمر)

۸- او (وقت) په ق ليکي.

د پښتو د دورې د دويمې دورې ، دويمې برخې املا يې ځانګړنې:

الف- دخوشحال خان د دستار نامې کتاب املا : حضرت خوشحال خان عليه الرحمه له شک پرته د پښتو ژبې او ادب د غنا مندى او توانمندى لپاره آره او تلپاتې او بهانده سرچينه ګڼلاى شو ،

هر اثر يې ناياب در دى   د شکمن دې ووځي ستر ګې ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان ختک په ۱۰۷۲ هـ کې (دستارنامه) وليکله ، دغه نثري غنيمت او معتبر کتاب قلمي نخسه په ۱۱۱۹ ق کال عبدالحليم نومي کاتب دافضل خان په امر وليکه او په پېښور کې په زړه املا چاپ شو ،خو ځرنګه چې ټولو ته لکه لمر ښکاره ده خوشحال خان ختک په پښتو ليک کې تحول راوست ، نو د دغه اثر املا يې هم ډېره ښايسته او له اوسنۍ محاورې سره نږدې دی ، خو ځينې لږ توپيرونه شته او دادي، چې الفت صاحب ګڼي:

۱- (و ،ه ،ی) د حرکتونو د ښکاره کولو لپاره ګټې لکه (هسې، تاسې ، غوره ، اوسپنه ، ګونډې ، مورې، عالمانو ، عابدانو) او ځينې کليمې يې بې له دغو تورو هم ليکلي دي.

۲- د پښتو مخصوص توری (ښ) پرځای (ش) ليکي لکه: غوشه ، پشتون...

۳- د(ږ) په عوض (ژ) ليکي لکه: غوژ ، کوژ،لژ...

۴- (څ) ته (ح) غوره کوي ، خو له (ح) لاندې دوه ټکي او له ټکو لاندې همزه ږدي د بيلګې په ډول: (چ) ؟؟

۵- (ځ) هم د(ح) په شکل ليکي يو ټکی ږدي او تېرې لاندې همزه (ء)

۶- (ړ) په (ر) اړوي ، خو د(ر) پرسر يې همزه ږدي لکه: (رء)

۷- او (ڼ) د(ن) په ډول او پرسر يې همزه ليکي لکه: (نء)

۸- (ټ) په (ط) ليکي لکه (ط) چې مونږ يې (مټ) په (ټ) ليکو.

۹- د(ل) پرځای (ن) د کلمې پر سر کې کاروي؛ لکه: نمونځ ، نمسی ، نمر،نمړنۍ ، نمديدل او ......

۱۰- (کښې) په (کشې) ليکي.

۱۱- زما ، ستا په (دما ، دتا) ليکي.

۱۲- زمری ، زمکه ،برخه ، هومره، ځومره ، هير ، پيرړ..... په (مزری ، مزکه، بخره ، هونبره ، ځنبره ، هير ،پيرړ) ليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳– ځيني فعلونه داسې ليکي (څه چه غواړو ، که په اتفاق واستی ، که جدا شواستی هسی به مات شيو ، وياستل)
۱۴- د(دی) جمع په (ديو) ليکي چې اوس يې مونږ (دوی) ليکو .
۱۵- شوءوشو په (شه ، وشه) او دجمع په صورت کې يې (شول) ليکي.
۱۶– (تنګسه) په (تنګځه) چې ښايې دتنګ ځای مخفف وي، راوړي.
۱۷- (وقت) په (خ) ليکی لکه: وخت.
۱۸– سربلونه يا ځيني معنی داره توري متصل ليکي او اوس جلا ليکل کيږي لکه :(پکور، پعلم.....)(په کور ، په علم.....)
۱۹– درکړی ، کاندې پرځای (کا) ډېرکاروي، دا کار په نظم او نثر دواړو کې کړی لکه: په نظم کې:

په رومال دې يې مخ پاک کا په ډېر رنګ دې پرې تبا کا ... (۲۴: ۷۱۹)

۲۰- او (زلمی) (زغلول، ګرزي) په (ز) ليکي.

۶– دعبدالرحمن بابا د قلمي ديوان املا:

عبدالرحمن بابا دپښتو ادبياتو دکلاسيکي دورې ددويمې برخې نامتو سرفرازه ، بلبل زبانه لمرته ورته نامتو شاعر دی ، خدای بښلي الفت يې له قلمی نسخې څخه چې د وخت دمطبوعاتو په کتابتون کې خوندی وه ، املا غوره کړې ، ځانګړنې يې داسې راوړل شوي دي:

د دغې نسخې املاء هماغه املا ده، چې له خوشحال خان نه دمخه وه، دپښتو مخصوص توری يې داسې ليکلی دي: (ټ، څ،ډ ،ړ،ښ،ږ،نړ) ښيي او (ځ) د(ځ) پرځای استعمالوي او ځای (ځای) ليکي او د (و ،ه،ی) کله دحرکتونو د اظهار لپاره کله يې نه ليکي ، چې لکه:(حرفون، غوند ، خاور،له کوم، زمکه ،چونه کاند ، لاند ، وراند ، نه د(نه ده) مې ، ګنړ):

(c) ketabton.com: The Digital Library

کنبي هم کله همدغه ډول او کله (کنښ) ليکي، شو ، وشو داسې ليکي (شا ، وشه) نمونځ ، نمانځه ، نمسی ، نمر، په (ن) ليکي.
(ح) هر وخت يو ډول ليکي.
(پما ، لما ،پژړا ، نغواړم) ډير ځله يو ځای ليکي.

۷- داحمد شا بابا د ديوان املا:

دوالاشانه، متفکر ، قلموال ، شاعر ، اعلحضرت احمد شا بابا دديوان قلمي نسخه، چې دمحمد خاور دراني په قلم ليکل شوي او په ۱۱۲۳هـ کال پورې اړه لري او د تاشکند اکاډيمي دشرق پيژندني دڅانګې په کتابخانه کې وه، چې خدای بښلي ارواښاد الفت يې څانګړني موندلي دی:
۱- د(څان،ورځ، څما) کلمې په (څ) ليکي، يعني همدغه يو توری د دوه تورو (څ) او (ځ) پرځای استعمالوي.
۲- (ڼ) داسې ليکي (نړ).
۳- دپښتو دا دوه خاص توري يې (ږ،ښ) ډير ځله داسې ليکي (ژ،ش) يعني دا کلمې (مونژ-پوښتن) ، خو ځينې کلمې لکه (روژه ، نشی) په (روږه ، نښی) ليکي.
۴- (تاس ، لک ، هس) سره (ه ،ی ، و) دحرکتونو لپاره نه ليکی ، يعنی (تاسی ، لکه ، او هس) ليکی.
۵- دا کلمی پدی ډول ليکی (يوطن، نشراب ،کنبی) ليکي.
۶- او دا کلمې، خو د خپلې محلي لهجې مخالفې ليکلې دي ، لکه (ورځ ، بخره ، وشي ، وشو) او نور....
۷. کله کله (څ) ته دوه ټکي ږدي ، يو پاس او بل لاندی ږدي ، مگر اکثراً (څ) د(ځ) پرځای کاروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- الفاظ او کليمې عموماً د پيښور او ننګرهار په لهجه ليکلي دي، لکه (لمر، ورځ، شته، بخره، ويره، اوښې، چرې باسي).
۹- د ربط توري ډېرځله له ورستيو کليمو سره نښلوي، لکه (پلاس، پکوځه، لحيات، بخه).
۱۰- (چه) کله همدغسې او کله (چې) ليکي، همدارنګه (شه، وشه، شو، وشو) په دواړو ډولو ليکلي دي.
۱۱- کښ ليکي يعنې (کښې) نه ليکي.

معاصره دوره:

۸- دپښتو لومړي کتاب املا:

حبيب الله خان په ۱۳۳۳ هـ ق کال دحبيبې په مدرسه کې د پښتو ژبې تدريس کولو امر ورکړ او له دې سره سم صالح محمد کندهاري د پښتو ژبې لپاره درسي کتاب د (لمړی کتاب دپښتو) وليکه او په ۱۳۳۶ کال کې چاپ شو، د دې کتاب ځيني ځانګړې داسې راغلي دي:

۱- (ځ) (ح) ليکي او (ج) (څ) دواړو ته ټکی ورکوي.
۲- (وکړ، وکړه او کړه) ليکو او (وکی، وکه، که) ليکی.
۳- داکلمی (سو، وسو، سوی، سته، راسه، ولاړسه او .....
۴- معروفه (ي) په (ی) ليکي.
۵- (ڼ) همداسی ليکي او (نړ) غلط بولي.
۶- زما، زموږ په (ز) ليکي او زوی هم په پښتو (ځ) نه ليکي.
۷- او ستربل يا دظرفيت توری (ي) خو په يو ځای کې (کښ) ليکي.
۸- زورکي (،) ته (فتحه) وايي.
۹- مفرد غايب (يه) ليکي او اوس يې موږ (يې) ليکو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- هغه کليمي، چې اوس په مفغنه بڼه ليکو ، نوموړی په غربی شکل ليکلی لکه: قصص ، صبا ، قوم ، قومي ، وقت ، وقتی ، نا وقته.....
۱۱- د (ټينګ) ، ړوند ، لمړی ، نا جوړه) کلمې داسې ليکي (تينګ ، رند ، لمړی ، ناجړه) .
۱۲- کله چې د (شی) جمع (شيه) ليکي ، لکه: (دوه شی يه) او (ورمه ورځ) ورمه روخ ليکي.

۹- د منشي احمد جان املا:

داروا ښاد الفت په وينا (منشی احمد جان د پښتو ژبې مشهور ليکونکی د تاليف او تضيف خاوند دی او له ډيرو ښو نثر ليکونکو څخه ګڼل کيږي ، د خواږه او جلا سبک خاوند ليکوال ؤ ، (تاريخ افغانستان او د قصه خوانۍ ګپ) يې ډير مشهور کتابونه دي او په ۱۹۳۰ م کال کی چاپ شوي، چې دلته يې د (قصه خوانۍ ګپ) څخه ځينې املايي ځانګړنې را اخلو :
۱- د (ځ) توری د (ځ) پرځای استعمالوي.
۲- (شه ، وشه) هر وخت همداسې ليکي او (و) يې په آخر کې نه ليکي.
۳- زورکې واله (رسمی او زوروالهٔ (ی) فعلی) په يو ډول زوروالهٔ (ئ) ليکي.
۴- (ڼ) په (نړ) سره راوړي.
۵- هغه (ه) چې د مخه تري زورکی (ه) پاس پرسريې همزه ليکي ، مثال (زه ، ښه) .
۶- د غايب ضمير يعنې د دريم شخص لپاره د غه ډول (ئ) کاروي لکه: راځئ ، ځئ....
۷- د جمع لپاره (شول ، کړل ، وتښتيدل ، وختل) ليکي.
۸- (وخت) په (ق) (وقت) سره ليکي.
۹- (کښې يا کې) پرځای (کښ) ليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- پښتو (ځ؛) په ځينو کليمو کې نه ليکي او (ز) کاروي لکه ګرزيدل ، زوی ... خو وس هم همدا ډول ده.
۱۱- ګاند ، لاند ، باید ، م ، د ، سره حرکتونه نه ليکي ، لکه کاندي ، لاندي ، بايده ...

۱۰- دپښتو ادبي انجمن املا:

پښتو انجمن، چې کله په ۱۳۱۱ هـ.ش جوړ شو ، نو يوه مجله يې واو کښـه او د(پښتو خبرې) په نامه يې يو کتاب په **۱۳۱۵** هـ ش چاپ کړ، چې املايې داسې وه.

۱- (ی) زورکې واله او زوروالـه (ئ) په يو شکل (ئ) ليکي.
۲- اوږده (ي)، د کلمې په آخر کې ليکي لکه: مينه.
۳- (شو ، شی ، شته ، شوی ، وشو) په (س) ليکي يعني (سو ،سی ، سته ، سوی ، وسو).
۴- (ځ) د (څ) پرځای ليکي.
۵- (ڼ) داتوری (نړ) ليکي.
۶- کښې په (کې) راوړي.
۷- ځينې کلمې چې اوس پـه (ز) ليکل کيږي پـه (ځ) ليکل شوي ، مثال: ځلمی ، يواځی ، مځکه.
۸- (يې) غايب ضمير په (يه) ليکي.
۹- (يږدم ، کښينوست ، چښم ، ياست ، واست) راوړي.
۱۰- ماضي يې مطلق صيغې ډير ځله په (وليدئ ، ودريدئ، ....) ليکي.
۱۱- (ورځ) په (روځ) او موږ په (موږ) ليکي.
۱۲- (سو ، وسو) په (و) سره راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- د الفت دليکوالی املا:

ليکوالي (املأ او انشاء) دپښتو ژبې او ادب دمعاصر ليکوال، شاعر، اديب او پښتو ادب دپوهې دځلاند ستوری اروانښاد استاد ګل پاچا الفت هغه غنيمت او پوخ، معتبر اثر دی، چې خزانه به يې تلپاتې وي.

استاد الفت دغه کتاب دلومړي ځل لپاره په ۱۳۳۲ کال وليکه بيا وروسته ډېر غني او بيا بيا چاپ شو او ډېرو اړتياوو درفع کولو لپاره دچاپ ډګر ته راوتلی؛ دغه کتاب دليکوالی په برخه کې يوه پخه او ډاډمنه زيرمه ده.

موږ به د دغه کتاب ځينو املايي ځانګړنو ته راستانه شو.

۱- پښتو په (پښتو) ليکي.

۲- د (کې) اوسنی معمول شوي بڼه په (کښې) راوړي.

۳- اوږده ې (ې) (ي) ته دوه لاندي باندي توري نه ورکوي.

۴- همدارنګه مجهوله يا لنډه (ي) ته دوه ښکې په ښکې توری نه ليکي.

۵- دارتباطي توري (چې) اوسنی مروجه بڼه په (چه) ليکي.

۶- (ئې) په پخوانی بڼه راوړي.

۷- (موږ) په (مونږ) ليکي.

۸- (کيږی) نه ليکي، بلکې د ۱۳۹۰-۱۳۹۲ کلنو په مروجه بڼه يې ليکي، لکه: کېږي، خو (ي) ته ټکي نه ږدي.

۱۲- دغني خان غني د(کليات) املا:

دغني خان غني کليات دنومړي دخو شعري مجموعو (دپنجري چغار، پلوشي او پانوس) ټولګه ده، چې دقومونو او قبايلو وزارت، دنشراتو رياست لخوا په ۱۳۶۴ هـ کال د ۱۹۸۵ م کال چاپ شوی ؤ، د دې مجموعې ځينې املايي ځانګړنې په لاندې ډول دي، که څه هم چې قلمي نسخې يې راسره نشته، خو دخدای ببنلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

غني خان غني له ژبنيو ځانګړنو پوهيږو ، چي له دغه چاپ سره توپير لري، ځيني املايي توپيرونه:

۱- (ئي) كمزورى ملكي ضمير په دوو يا ګانو ليكي ، خو پرته له ټكو او د لومړى لنډى (ي) په سر (ء) راوړي.

۲- دلنډي (۱) (ي) او اوږدي (،) (ي) توپيرونه كوي.

۳- (سپوږمئ) په (ء) ليكي نه په دې ډول: سپوږمى

۴- (دنياګى) هم په (دنياګئ) ليكي.

۵- (چې) په (چه) سره وايي.

۶- (ترې) از آن (پوښتنومځرى) په (تې) يعني، يې تكى ليكي لكه:

چې خمار مستي يې وزي شراب شي ترخې او به سي

۷-(ټوكه) په ټوقه يعني (ک) په (ق) سره وايي.

۸- كيسه (داستان) هم (قصه) ليكي.

۹- (فانوس) (څراغ) په پ (پانوس) راوړي.

۱۰- هسپتال (روغتون) په (اسپتال) ليكي.

۱۱- اوږده (ې) په نرمه (ى) سره ليكي. (۱۳: ۹۴)

۱۳- دپښتو پخوانۍ الفبې كتاب املا:

((پښتو پخوانۍ الفبې)) كوچنى كتابګوټى د فاضل استاد اروابناد عبدالشكور رشاد دى، چې له نيكه مرغه په ۱۳۸۷ هـ ل كال يې دچاپ توفيق موندلى دى او دمينه والو لاسونو كې دي.

پدغه رساله كې له وزني سريزې سربيره (دپښتو پخوانۍ الفبې ، د اوسنۍ الفبې مبداء ، دخيرالبيان الفبې ، دالفبې دلوستلو طريقه ، دكلمو په كښلو كې دخيرالبيان ليكلې مقالې..) راغلي دي ، چې هرليكنه يې ديوه پياوړي او مغتنم اثر مثال لري، د دې رسالې ځينې املايي ځانګړنې په لاندې ډول دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- (پر) د(په) پرځای کاروي ، چې ښه کار ونه ده ، لکه د دې خاورينې کرې (پر) مخ ډير قومونه ژوند کوي.
۲- (ي) اوږده (،) لکه د مرکزي لهجې غوندې کاروي، خو د (ي) لنډۍ په توګه يې هم کاروي لکه: د دې خاورينې کرې......... بايد خاورينه هم په اوږده وليکل شي.
۳-(ښ) په لوديځه لهجه کې نه ليکي لکه: پښتانه ژوند پکې کوي.
۴- پکي(په کښې) ليکې او اوږده (ې) په (ي) راوړي.
۵- د ماضي فعل (کيده ؛) په (کېدئ) ليکي ..... براهمني ليک له کينې خواڅخه ښي لورته کښل کيدئ.
۶- (شوې) په خپله لهجه (سوی) او هغه هم په لنډه (ي) ليکي.
۷- (چي) ارتباطي توری هم په لنډه (ي) راوړي، لکه چي د پښتنو اوسنۍ....
۸- د(ږ) توري د (غږونه) لپاره کاروي يعني په غربي لهجه يې (ژ) نه کاروي.
لنډه دا چې : ((املا واژه عربي و درلغت دارای اين معنی ها است: پر کردن ، مطلبی را ګفتن تا ديګری بنويسد ، نوشتن مطلبی که به شخص تقرير کند ، طريقه نوشتن کلمه ها ودرست نويسی واژه ها)) (۲: ۳۲) په سرخط املا ليکلو کې لوی مقصد او هدف ښه ليکل غوره ليکل او داسې ليکنه ، چې نور هم وربانديې ښه پوه کړای شي يا ((املا دچا د وينا ليک دود مطابق ليکنه د امتحان په ډول د بل ويلي عبارت ليکنه ، دليک طرز جمع املاګانې.)) (۳۳: ۲۰۱)

۳–۴– ب–انشاء: (Composition):

((انشاء- مص(ع) (۱) پيلول ، را منځته کول ، پيدا کول ، له ځانه څه ويل ، او په اصلاح کې د ادب له فنونو څخه ده ، چې خصوصي، رسمي ليکونه او فرمانونه وربانديې ليکل کيږي. په پخوا کې به هغه څوک، چې د دې کار متصدي و ،((منشی)) بلل کيده، چې په ادبي علوموکې به يې لاس درلود ، د انشاء ديوان يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

درسايلو ديوان په قديم يعني د اسلام د خلفا او پادشاهانو په دوره کې ديوي وزارت خاني په توګه و.)) (۱۹: ۲۴۹)

درياب قاموس په (۷۱) مخکې د انشا په برخه کې ليکي ((ان-شاء)) اسم واحد – مونث(۱) له ځانه راايسته، له ځانه پيداکونه، دزړه نه څه خبره پيداکونه(۲) عبارت–تحرير(۳) هغه کتابونه، چې په هغې کې د خط او کتابت قاعدې او خطونه وغيره ليکلی شوي وي. (م-عربی) (۳۳: ۷۱)

دانشا علم په هغه معنی دی، چې ديوې ټاکلې موضوع په برخه کې يوشی په پوره فکر او نوښت سره وليکو، پدې ډول که په خپله ليکنه يا انشا کې د نورو له اثارو او افکارو ګټه واخلو، نشو ويلای، چې ما انشاء ليکلې ده، له دې امله بايد ورته(اقتباس) ووايو، دمثال په ډول، که بيلا بيلو خلکو ته ووايو د (اوبو په برخه کې څه وليکي، نو هغوی به هر يو له خپل ذوق او پوهې سره سم دخپل فکر پر بنا يو څه وليکي او داسې کلمې به سره وپيبي، چې يو له بله سره به توپير ولري.)

له دې امله ديو چا انشا له بل سره توپير لري او آن دليکوالۍ په نړۍ کې انشاء کولای شو دقريحې او افکارو دمشخصولو او ټاکلو لپاره دازميښت يوه ښه وسيله وګڼو، هغه څوک، چې ليکنه کولای شي د نورو د ښه او غوره پوهولو له پاره اقتباس هم چمتوالی لري او په پای کې دې ته سترګې په لارې وي، چې يو بريالی ليکوال به وي. په پښتو–انګليسی قاموس کې راغي: ((انشاء–ښنځ- Writing-composition)) (۹: ۳۹)

انشاء له خبرو کولو سره هم تشبه کولای شو ځيني خلک له نورو ښې خبرې کولای شي او خپلې خبرې په ښه ډول نورو ته ليږدوي او نور هم ښه پوهولای شي، خو ځيني نشي کولای آن خپل مقصد هم ووايي.

لومړی ډله ښه او غوره خبرلوڅي دي او دويمه نه دي،((ښه انشاء ليکونکی هغه څوک دی، چې خپل مقصد يې دليکنې له لارې ښه ولېږدولای شي او په ليکنه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې ساده ګي او ښکلا هم په پام کې نيول شوې وي ، غوره انشا ليکونکې دليکنې لپاره غوره مضمون په ذهن کې لرې ، له همدې املا انشاء ديو مضمون له موندلو څخه عبارت ده)) (١٩:)

١- انشاء کلمه په بيلابيلو ژبو کې:

انشاء عربي کلمه ده ، دعربو په ژبه کې ډول ډول معناوي لري ، خو په عام او متداول (مروجه) ډول :((له پيلولو او منځته راوړلو څخه عبارت ده)) په فارسي دري کې له ډير پخوا دغه کلمه د (ليکلو) او دتکرار ، يا (نوشتن) او (نګارش) په توګه کاريدلې ده او نن هم په همدې مفهوم کارول کيږي. (٢٢:)

په معاصرې عربي ژبه کې لکه فارسي غوندې نده ، دهغه پرځاى د (کتابت) کلمه استعمال شوې ده. دنارمن فورستر او ج. م ستيدمن او دمحمد نسيم نګهت سعيدي په وينا ((په پخوا اولرغونو وختونو کې په فارسي ژبه کې د(انشاء ، کتابت ، دبيرې او ترسل) کلمې په ځانګړې مفهوم کاريدلې ، چې پادشاهي دبيري –ترسل –فرمانونه ، اداري او دولتي مکتوبونه وربانديې ليکل کيده او دغه فرمانونه او مکتوبونه به (منشي) ، کاتب ، دبير او مترسل) به د دربار شاهانو او اميرانو پورې اړوند ؤ. (٢٠:)

پدې ورستيو کلنو کې (نګارش) دکمپوزيشن او لنډو ليکنو لپاره په کار کيږي) .

په ١٣٣٢ هـ کال دکابل پوهنتون ادبياتو پوهنځي د (متونو املا او انشاء) دسرليک پرځاى (متون او دليکوالې لارې چارې) ددغې موضوع لپاره، چې يو درسي واحد ومانه ، په ١٣٤١ هـ ل کال دغه مضمون په دوو بيلابيلو درسي واحدونو (ادبي متونو او ليکوالۍ) باندې وويشل شو ، په هر ډول انشا دليکوالۍ مضمون پورې اړه لري او له هغه عادي او غير عادي ليکونو او نوشتو څخه خبرې کوي، چې ښکلا ييز ارزښت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوالي يا انشا ته په انکليسي ژبه کې (Writing) ورته وايي ، په فرانسوي کي ورته ايکرير (Ecvire) او دانشاء (A short piece of Writing) معادل کمپوزيشن (Composition) او په فرانسوي کې هم همدغه نامه او دکمپوزيسيون په ډول تلفظ کيږي او دانکليسي ژبې (Rhetoric) په فرانسوي کی ريتوريک (Rhetorique) يعني ليکوالی هنر او دليکلو ګټور او درست دستور ته هم ويل شوی دی.

((دغه کلمه په لرغوني يونان او روم کې د ريتوريسکا (Rhetorice) د خطابې د اصولو په معنا کارول شوې او کلمه، چې يوناني فلسفه او علوم چې په عربی ژبې وژباړل شول ، دغه کلمه (ريطورقا)دخطابې د اصولو په معنی کارول شوې او کله چې يې فلسفه او علوم په عربي ژبه وژباړل شول دغه کلمه د (ريطوريقا) (معرب) په بڼه شوه او د (الخطابه) معادل وه. (۲۱: ۳۳)

ريتوريکا : دغه کلمه په لرغوني يونان او روم کې دخطابې د اصولو په معنی وه ، خو چې کله عربي ترجمه کړه (ريطوريقا) يې وبلله.

يوه بله انشاء همدغه ده ، چې درنې او دابهام وړ کلمې په ليکنه کې نه وي.

انشاء په لغت کې ، ډيرې معناوې لري ، لکه ابتداء(پيل) ، اختراع(نوی راويستل) او ايجاد (رامنځته کول) ، خو دليکوالی په اصطلاح کې د هغو معاينو او تورو په واسطه د نفبيرله فن څخه عبارت دی ، چې په خاطر (فکر) کې دي، په بله وينا انشاء د (مافی الضمير) بيان (سپړنه) ده. او ځينو ليکوالو ويلي دي: ((انشاء روحانيه صنعت دی ، چې د جسمي توانمندی په وسيله ترسره کيږي.

له روحانيت څخه مطلب هغه کلمې دي ، چې د باطنيه صور (خيال) د تصوراتو انځور لپاره د ليکوال په خيال کې پيدا کيږي او دبدني (جسماني الې څخه مقصد د تعبير کونکي شخص ژبه ده او هغه قلم چې باطني درست (بڼه) کارونه(ډولونه) ترليکنې لاندی راوړي ، محسوس او را ښکاره کوي)). (۱:۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته تعريف د ماشومانو (ګډو ماتو) خبرو ليکوالي بيا تر لوړو مقالو او د ستر ليکوالو تر ليکنو پورې ټول رانغاړي.

۲- دانشاء ډولونه :

انشاء په دوه ډوله ده (شفاهي ، تحريري)

۱- شفاهي انشاء چې محاوره ، محاضره او خطابه ترې مراد ده او يا خبرې اترې ، مجلسونه او خطابو او ويناو کې تر سره کيږي.

۲- تحريري انشاء، چې مقالې ، رسالې او نور په کې راځي ، شفاهي انشاء فطري بڼه لري او يا فطري (طبيعت) د انسان پورې اړه لري ځکه د لارښود (مربی) او ماشوم تر منځ د تفاهم او اړيکو وسيله ده.

د شفاهي او تحريري املا تر منځ اړيکه ضروري ده ، د دې لپاره، چې لومړی ټول شيان د انسان په تصورکې محاوره ، محاضره ، خطابه راپيدا کيږي ، خاطر او فکر ته لار مومي او بيا ليکل کيږي.

تحريري انشاء د ټولو انسانانو او ملتونو لپاره ضروري خبره ده ، ځکه د (هر ملت کلتوري بقا) په تحريري انشا (ليکوالی) پورې اړه لري.

۳- دانشاء اصطلاحات :

دليکوال لپاره لازمه ده، چې د انشاء دفن د اصطلاحاتو له مخې پوهه ولري، دغه اصطلاحات په لاندې ډول دي:

۱- موضوع: د منشيانو په اصطلاح کې هغه موخه (مقصد) دی، چې څوک غواړي د هغې په برخه کې مقاله يا رساله وليکي.

۲- خطه (پلان): له نقشې څخه عبارت ده ، هغه نقشه، چې د خپلې ليکنې او کار په برخه کې يې په پام کې نيسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ – عناصر (توکی): هغه رئيسه فکر ښخه عبارت دی، چی په موضوع کي راڅرګندېږي او ورته (روس) هم وايي.
۴- عمود (لنډيز): دمعاني له لنډيز ښخه عبارت دی، عمود دليکني دستون فقرات معنا لري.
۵- مقاله: هغه منظم کلام دی، چې ريسه فکر پورې اړوند وي ، په هغه موضوع کې چي ليکوال هغه په طبعي ډول ترتيبوي.
۶- فصل: دمقالې له يوې برخې ښخه غږيږي ، چې خپلوا که معنی لري ، کله ټولې مقالې ته هم (فصل) وايي.
خدای بښلي حقدار استاد حضرت ګل پاچا الفت وايي: ((دانشاء لغوي معنا ايجاد دی ، يعني ديوه نوي شي پيدا کولو ته انشاء وايي. په ادبي اصطلاح يو نوی فکر او نوی خيال په الفاظو کې څرګندول انشاء ده.
انشاء دوه ډوله ده: نثر ، نظم... دانشاء فن او ليکوالی هنر دا دی ، چې سړی خپل مطلب په صحيح ډول ادا کړي او څه يې چې په زړه او ذهن کې وي په ښو الفاظو د ژبې له قانون سره سم په ګټوره توګه دفصاحت او بلاغت په اصولو برابر څرګند کړي.
دښو کلمو انتخابول او دالفاظو ښه تاليف د انشاء مهمه برخه ده.
يو شاعر او اديب سربېره پردې، چې بايد دکلمو په ښبلو لو او استعمالولو ښه پوه وي بايد دا قدرت هم ولري، چې نوي افکار او نوې معانی پيدا کړي او ښکلا په کې واچوي.)) (۳: ۲۴)
انشاء بيلابيل مفهومونه لري، انشاء عربي کلمه ده، د افعالو له بابه اخيستل شوې ده، چې درامنځته کولو ، پيل کولو او له ځانه يو شی را ايستلو او ويلو ته وايي ، هغه څه ته ، چې په پښتو او فارسي کې (انشاء) وايي ، عربان يې (کتابت) نوموي او انشاء دکتابت يو جز هم ګڼي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- دانشاء لومړنی مواد:

تاليف (الفاظ مناسب ترکيبوته ، دقيقه معنا او درستې جملې دي ، چې د چا لخوا ويل او يا ليکل کيږي)

د (جواهر الادب) ليکوال وايي: هغه لومړني مواد ، چې د بحث ور موضوع کې شکل نيسي او اصلي مقصد بيانوي ، درې شيان دي او په لاندې ډول دي:

۱- فصيح او روښانه کليمې ،۲- معاني ، ۳- په بيلابيلو ډولونو د واحدې معنا وړاندې کول.

انشاء دمافي الضمير په پاللو او پياوړي کولو کې ستر رول لري ، که هر ليکوال دليکوالۍ په راز پوه شي، دقلم او ابداع خاوند شي ، کولای شي خيالي قوه په فکر کې وروزي او د ممارثت (تکرار) او تمرين له لارې پوخوالي ته ورسيږي.

لنډه دا چې انشاء په بيلابيلو ژبو کې بيل نومونه لري په فرانسوي کې (Redaction) غيد کسون ، په انکليسي کې (Redation) رډکشن ، په روسي کې ورته نه پسيسايني (harinacahne) او نور.........

۵- دانشاء اصل او پس منظر:

هرعلم ، مسلک او فن په عملي او تجربوي انساني ژوند کې يوه مخينه او پس منظر يا بايګروند (لرغونه) لري.

ټول علوم په ابتدايي ډول له ابتدايي انسانانو سره ملګري ول ، چې بيا وروسته د ژوند له غزيدلو سره سم يې انکشاف او بدلون موند. دغه انکشاف په ټولو علومو کې احساس شو د ليکنې په برخه کې هم ترسره شو. انسانانو او انساني ټولنو دخپلو نظريو ، افکارو او اميالو دخوندي کولو او همدارنګه دکلتوري استغنا لپاره څه ساتلو او ليکلو ته اړتيا درلودله ، هماغه و ، چې په ورو ورو ډول انسان د خپلو نظرياتو دخوندي کولو تابيا يو هوډ وکړ، قلم يې رامنځته کړ، قلم يې وکاراوه او دخپل ژوند اړوند ټول اړخونه يې دليکوالۍ دفن په واسطه خوندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړل ، تمدنونه رامنځته شول او ددغو تمدنونو غوره برخه دقلم ، ليکوالۍ ، املا او انشاء برکت وه.
ښکاره خبره ده ، چې دټولو تمدونونو خوندي کول که په هره دوره او وخت پورې اړدوندو ، د قلم او ليکوالۍ په واسطه خوندي شوي دي.
دا چې الله رب العزت په قلم سوګند يادوي ((ن – قلم و مايسطرون))
د دي ستر علت همدا دی ، چې (قلم د بشري ټولنو د ترقۍ او تعالی غوره لامل دی) الله جل جلاله په ځانګړو شيانو سوګند يادوي، چې هر يو د پوره تأمل او دقت وړدی.
دبشريت او انساني ټولنو دکلتوري وده ، پراختيا ، لوړتيا له هغې ورځې راپيل شوه، چې لومړی يې په ښه ډول ځان، خپل خدای (ج) چاپيريال او طبعيت وپيژانده، هله نو دا ملکوتي آيت ښه تفسير شو چې: ((لقد خلقنا الانسان فی احسن تقويم)).
پاک پروردګار انسان په ښه ډول پيدا کړی دی، نو انسان په فکر وکړ، دخپلې راتلونکې او بقا دغزيدلو په خاطر يې هوډ وکړ، چې خپل مادي او معنوي ژوند سمبال کړي.
لومړی يې هويت ومومند او دهويت دخوندي کولو په خاطر يې چې هر څه وکول ، هغه يې بيا خوندي کړل. د (خط او قلم وده او تکامل دليکوالۍ او انشاء) دخوځښت او تکامل لامل وګرځيدل ، ځکه نو له هغه وروسته (ټول مادي او معنوي بشري ارزښتونه) دپام وړ شول. د يو ليکوال په وينا :(انساني ټولنو خپل مقصدونه له دوو لارو را وسپړل او ترلاسه کړل ، يو نطق، بيا ن او خبرې کول او بل دکتابت ، ليکلو او ليکوالۍ لار، چې دغو بيا ډير وختونه ترشاه کړي او دکمال پوړی او درجې ته رسيدلي دي.)(١٢: ١٣)
دپوهانو په نظر لومړی بشر خبرې وکړې ، خو خپل مطلب يې په پوره ډول نوروته نشوای ليږدولای ، لازمه ده دخبرو سره نورو ملګرو او دوستانو ته څه وليږي ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دډبرو (تيږو) پرمخ يې خطونه او کرښې کولې، چې دا تصوير يا او انځوريز ليکونه ول.
په دې ډول د ليکلو ډول لږ لږ تکامل وکړ، وروسته ميخي خط په ځير را منځته شو او وايي ، چې دغه ليک (سومريانو)چې د بين النهرين په جنوب يعني اوسني عراق کې ميشت ول ، رامنځته کړ، دغه د انشاء منشګيرۍ او کتابت يوه ښه ابتدايي پيلامه وه.
ميخي ليک او خط به يې د اوسپينيزو توکو په وسيله د ډبرو او تيږو پرمخ ليکه او دځانګړو ختېينو لوحو په څېر به يې رامنځته کړ ، ميخي خط له سومريانو (بابليانو) ته ورسيد ، او له هغو بعد آريايانو ته وليږدول شو ، دميخي خط او آهني (اوسپنيزقلم) پيدا ينبت له ميلاد څخه درې زره کاله پخوا وو.
له هغه وروسته (فنقيانو) چې مديتراني په څنډو او اوسني لبنان هېواد کې هستوګنه درلوده ، ميخي خط ته پراختيا ورکړه او دغږنی الفبې په اختراع سره يي (خط او ليکنه) کمال ته ورسوله ، کله چې بنی اسرائيل ، بابليان ، فنقيان له مصر څخه فلسطين ته راغله ، خط يې له (فنقيانو) زده کړ او له هغې لارې(عبيري) خط رامنځته شو ، چې بيا ارامي عربي ، يونان او لاتيني او نورو ليکونه ابداع (رامنځته) شول. په احاديثو او اسلامي تاريخونو کې راځي، چې آدم عليه السلام او دهغه لمسی (ادريس عليه السلام) لومړني خلک او کسان ول ، چې خلکو ته يې د (ليکلو ، ليکوالۍ او انشاء) زده کړه ورکړه. د دې ستر علت دا ؤ ، چې رب العلمين ، حضرت آدم عليه السلام ته ټول نومونه ورښودلي و: ((وعلم الادم اسماء کلها ثم عرضهم علی الملئکة فقال انبونی با اسماء ها اولای انکنتم صادقين......)) (قرانکريم – ۴۰) په حکم ټول نومونه زده کړل او دنومونو خوندي کولو او اسلافو (راتلونکو نسلونو) ته دهغوی د يادګار ونو دليږدلو لپاره يې ليک او کتابت ته اړتيا درلوده، چې د وخت په تېرېدو يې دغه تشه تر يوه بريده ډکه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يونان او مايشان (ادريس) هماغه (هرسن) بولي ، چې د لوی يونان حکيم و ، چې په ليک او کتابت پوهيده په ((مجمل التواريخ)) ، (مخ۵۲۰) ليکنه، چې ستر فارسي کتاب دی د حضرت ادريس عليه السلام په برخه کې ليکي ((کالي ګنډل تاريخي او څه ليکل د ادريس (ع) اختراع ده ، په علم ، معرفت او نجوم هم پوهيده او ديرش ځله يې د آدم عليه السلام او شيث عليه السلام صحيفې په خپل لاس وليکلې او خلک يې له هر څه خبر کړل .) (۳۰: ۱۸۲)

د (نفايس الفنون) کتاب کې راځي : (ځينې ويلي دي الله جل جلاله آدم عليه السلام ته د دې مبارک آيت (وعلم آدم اسماء کلها.....) په حکم د هر څه نوم او ګټه ورونبوده. علم ، معرفت ، نجوم او هغه (شيث (ع)) ته ورزده کړل .

انګليسي نامتو نړی پيژندونکی (ادوارد براون) د ايران ادبياتو تاريخ په لومړي ټوک کې ليکي : (د ماديانو له سقوط وروسته د مخامنشيانو دوره (۲۰۰ق م) آرياپانو وکولای شول تصويري ليک د تورو په بڼه راوړي).

سيوطی ؛ چې يو اسلامي پوه دی ، په خپل کتاب (الاوأيل) کې راوړي : (د خط مخترع مسح ابن مقلهؤ. وروسته مستعصمي هغه بشپړ کړ .))

اسلام او مسلمانانو د ليکوالۍ او انشاء پرمخ بيولو او اوج کې ډير پرمختګ وکړ ، که څه هم د اسلام دين له خپريدو او غوړيدو د مخه لاتين او سانسکرت ، چې (د هنديانو) اصلي ژبه وه ، د خط لپاره کار کړی و ، خو بيا هم اسلامي مدنيت د خط او ليکوالۍ او کلتوري غوړيدا کې ستره برخه واخيسته ، د اسلام په لومړيو کې په ټول حجاز کې د باسواده خلکو شمير (۱۷) تنو ته رسيده ، خو د (قلم) د سيوري په خپريدو د ليکوالۍ عظمت لا ځلاند شو ، ملکوتي کلمې په نوراني بشر (حضرت محمد مصطفی) عليه السلام را نازلې شوې ، لکه (الذی علم بالقلم علم الانسان مالم يعلم..) (۱: ۷۱۳) او له دې د مخه لا بشر په خط ، کتابت او ليکوالۍ نه پوهيده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د(محمد صلی الله علیه وسلم پیغبري که باید از نو شناخت) کتاب کې راځي :(
علم ترلاسه کړئ ، که په چین کې وي) او پوهه ترلاسه کړئ که د کافرانو په لاس
کې وي ، ځکه ټینګار کوي، له زانګو تر ګوره زده کړه وکړئ)
په کلام الله مجید کې په وار وار تاکید شوی، چې مسلمانان باید علم او معرفت
ترلاسه کړي ، ځکه پوهان او ناپوهان سره مساوي نه دي (هل یستوی الذین
یعلمون والذین لایعلمون..) یا (انما یخشی الله من عباده العلما...) له دې ښخه
څرګندیږي ، چې د علم له زده کړې سره خط، لیکوالي او کتابت هم وده کوي او
انشاء کلمې وده د علم له ودې سره یو ځای وده کوي. انشاء د ټولو علومو د خوندي
کولو یوه ښه وسیله ده. هغه وخت او هغه ملتونو ژوندي پاتې کیږي ، چې خپل
تمدن او مدنیت خوندي کړي او دا کار د لیکوالۍ ، علم او لیکنې له لارې شونی
دی.

۶ – د انشاء جوړښت (اسکلیت)

انشاء فني لیکنه ده ، یوه ښه انشاء هغه ده ، چې د هغې ارکان (جملې) بشپړې
وي ، د انشاء په جوړښت کې جملې ستر رول لري، پر جملو سربیره د (یوې
موضوع د تشریح کولو لپاره، چې د انشاء اساسي شرط دی) باید څو شیانو ته
پاملرنه وشي او هغه په لاندې ډول معرفي کوو :

الف - سریزه (مقدمه) :
په لیکنه ، محاوره (خبرو اترو) کې د سریزې راوړل ضروري دي ، له سریزې پرته
مطلب ته نه شو داخلیدلای ، سریزه پرته لیکنه دلوستونکي پاملرنه نه جلبوي ،
لکه: یو څوک په ناڅاپي ډول دیو چا کور یا کوټې ته ننوځي، غواړي د کور ښښتن
د ما ښام ډوډۍ ته وروبولي له مقدمې پرته دوه ډوله چلند کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو دا چې دکورخښتن يا کورنۍ ته په هماغه لومړيو شيبو کې ووايي تاسو نن شپه موږ کره ميلمانه ياست او له ځنډ پرته کور پريږدي، دويم دا چې سلام واچوي ، روغبړ وکړي او بيا وروسته خپل مطلب په پوره نرمۍ او متانت او صميميت سره داسې پيلوي: (پوهيږئ، چې يوه موده کيږي ستاسو له ديداره محروم وم ، څه کيږي نن شپه زموږ په کور کې د دوستانو او خپلوانو يو غونډه ده او ټول را ټول شوي دي او د محفل ټول خلک تاسو پيژني له دې امله هيله کوم که وخت ولرئ زموږ غونډې (محفل) په خپل راتګ سره ښايسته کړئ).

اوس مو وليدل ، لومړی او دويمه بلنه دواړه د هغی کورنۍ ددعوت لپاره وې، خو لومړی څومره بې خونده ، آن ترخه او له حماقته ډکه وه، مګر دويمه بلنه ډيره په زړه پورې وه او دميلمتوب لپاره يوه ښکلې مقدمه وه، چې له هره پلوه خوندوره وه ، د دې اصل له مخې سريزه يا مقدمه په (ليکوالۍ) کې يو غوره اصل دی.

په حقيقت کې د انشاء جوړښت يا پيل درې ډوله دی، اول يې مقدمې پيلول، دشلمې پيړۍ په ورستيو لسيزو کې دا لاره ډيرو اروپائي ليکوالو غوره کړې وه ، چې لا تر وسه هم دوام لري او لا اوس په يوويشتمه پيړۍ کې هم په ليکنو کې مقدمه نه ليکي او ډير ځله دعصر ګرفتاري په ګوتو کوي ، دغه طرز فکر دهنري نثر (داستان، ناول او رومان) په ليکلو کې د پام وړ دی. له همدې امله اوس لنډې کيسې خوښوي. په تحقيقي ليکنو کې دا درسته ده. که مطلب ډير لنډ وي يا پخپله اصل مطلب جذاب وي، نو مقدمې ليکلو ته څه ضرورت نشته.

۲-له مطلب او موضوع دمخه يوه مقدمه ليکل ، دخدای ښبلي استاد الفت په وينا (دايوه زړه او پخوانۍ طريقه ده او ډير ليکوال په دغه لاره تللي دي) دمقدمې ليکلو رواج پخوا دومره ډير و ، چې شخصي او رسمي مکتوبونه او فرمانونه هم له مقدمې سره ول او آن منظومو حکايتونو به هم په يوه مقدمه شروع کيدل، ليکوالو او شاعرانو به په مقدمه ډير زور لګاوه او په دې وسيله به يې دلوستونکو توجه خپل مضمون ته را ګرځوله ، په مقدمه کې به دليکلو اسباب او علل بيانيده

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کله به له اصل مضون څخه مقدمه اوږده شوه ، اوس که څوک مقدمه هم ليکي هغسې نه وي او له پخوا وخته ډير توپير لري ، يعني لنډې وي.
۳- دريېمه طريقه داده، چې مقدمه نه ليکي، مګر مضمون او موضوع هم له سره شروع کوي،
بلکې ديوه داسې داستان بيخ يا آخر لپاره انتخابوي او وروسته له نتيجې د داستان متن ليکي ، يعني اول يې جذابه برخه را اخلي او بيا نوره قصه تماموي، دا طريقه ډير مهارت غواړي که څوک په دغه چل ښه پوه وي او په ښه ډول يې سر ته ورسوي ډيره په زړه پورې طريقه ده، خو که په ماهرانه ډول نه وي او د چا خبره بې تناسب وي نو نتيجه يې ښه نه وي.
يوه ښه سريزه (مقدمه) بايد ښکلې وي او له موضوع سره بايد ښه ارتباط ، نږدې والى ، او مناسبت ولري، چې دلوستونکي پاملرنه اصلي مضمون ته جلب کړي.
په مقدمه کې دکار هدفونه بيانيږي ، دمتن کليدي ټکي په کې راوړل کيږي، (مقدمه دعنوان او متن ترمنځ موضوعي او شکلي پل دى) .
مقدمه ، دکتاب يا اصل موضوع يا اصل پيل دى، مقدمه دموضوع يا پام وړ مطلب په برخه کې کلي طرز فکر دى ، دليکنې طرز ،شيوې لارې چارې او شکلي خواوې په ګوتو کيږي، دمثال په ډول (يو تأليفي کتاب) له څو فصلونو او برخو جوړ دى ؟ موضوعات او شکلي خوا په مقدمه کې ښوول کيږي ، لنډه دا چې مقدمه يا سريزه ليکنه دليکوالى يو غوره اصل دى، تاسو چې هر کتاب لولئ ترهرڅه دمخه سريزه لري ، دبيلګې په ډول که مورډ اروا پوهنې په برخه کې لنډې او ګټورې خبرې وړاندې کيږي. له دې امله ، دانشاء په پيل کې مقدمه راځي، چې له هماغه پيله دلوستونکي پاملرنه نورو مطالبو ته اړوي.
ديوې موضوع (عنوان او سريزه په سوداګرۍ يا اقتصادي برخه کې داعلان او اشتهار معنا ورکوي) مقدمه يا پخه ، لنډه ، کره او خوږه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب – دمطلب پيل، متن

مخکې له دې، چې دمتن (لوړې برخې) په سپړلو لاس پورې کړو، يوه لنډه (پيليزه)، چې د سريزې او متن ترمنځ معرفت را منځته کوي، پيل کړو، لکه: د (عرفان او فلسفي) په برخه کې مقاله ليکو، په مقدمه کې دواړه معرفي کړئ يو ځل بيا دواړه د (سترګو) په توګه په پيل کې ږدو، بيا دواړه په شننه او تحقيق لاس پورې کوو، دغې (سترګې) ته دمطلب پيل يا پيليزه يا مدخل وايي.

((وروسته له هغه، چې انشاء په لنډه مقدمه پيل شوه، له ځنډ پرته بايد مطلب ته ورننوځو، مطلب بايد داسې وي، چې له سريزې جدايي ونه لري، په دې معنى، چې اصلي مطلب هم بايد له سريزې ډېر واټن ونه لري، دمطلب پيل هغه وړ دی، چې د سريزې له ښکلي ماحول څخه دمتن لوړې او بکرې سيمې ته ور پرانستل کيږي، متن چې لوړې ځمکې ته ويل شوی، هوارې غوارې، په ادبي ليکنو کې هم دتحقيق وړ دی)). (۲۳: ۸۴، ۸۵)

ج – دمتن شرحه او سپړنه: دانشاء تر ټولو غوره او اساسي برخه (سپړنه يا شرحه) ده، يعنې له سريزې را وروسته بايد مطلب (متن) ته ورشو.

لکه چې متن د ځمکې هغې لوړې برخې ته وايي، چې او به نه ورسيږي، همدغسې په عملي، ادبي او څېړنيزو علومو کې هم (متن) او (موضوع) دمحقق له خوا سپړنه غواړي او په هوارې بدليږي، تر څو لوړه ځمکه هواره نشي او اوبه ورته ونه رسيږي حاصل نه کوي، همدارنګه که يو متن – حلاجي او راونه سپړل شي، لوستونکی دموضوع حل نشي ترلاسه کولای، تحقيق، محقق کول او برجسته کول دي، بايد دهر متن څېړل يو هدف ولري او ورسره نور څېړنيز صفتونه ولري، د ارواښاد کانديد اکاډميسين استاد محمد صديق روهي په وينا: ((دڅېړنې دموضوع هدف له ارزښتونو سره اړه لري، دا د ليکوال کار دی، چې دکوم هدف

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره خيړنه کوي...خيړنه کې بايد نوی توب او ابتکار وي.... دخېړنې موضوع بايد ځرګنده او محدوده وي.... دخېړنې موضوع بايد دخېړنې وړ وي او ...)). (۱۵:)
په متن کې موضوع داسې څېړل کيږي ، چې لوستونکي ته حل پـه لاس ورکوي ، هرمتن يو لړ ستونزې لري، چې دخيړونکي له خوا ورتـه دحل لارې پيدا کيږي، پـه مقاله کې متن تر ټولو مهمه مثال دی، لکه پـه کرونده کې، چې داصلي پټـی وي (قلبـه کـول) اهميت لـري ، نـورې حايشـې يې هم ورسره حلالـې شـي ، پـه ادبي او علمي خيړنو او مقالو کې متن او دهغه څيړل او را وسپړل ډير اهميت لري.
متن ديوې اساسي موضوع جوړوي، هغه وخت مور داساسي موضوع په برخه کې پوره معلومات ترلاسه کولای شو ، چې وڅيړل شي.
متن ؛ دمقالې دعنوان اهدافو ته د بستر مثال لري هغه وخت يوه مقالـه بريـاليتوب پيدا کوي، چې متن کې عنوان ته ځواب وويل شي .
متن دانشاء تر ټولو غوره او اساسي برخه (سپړنه يا شرحه) ده ، يعنې له سريزې را وروسته بايد مطلب (متن) وکتل شي، مـتن ، دموضـوع د حل کلي ده ، يعنـې لـه سريزې را وروسته هغه څه، چې زمـوږ مطلب او غوښـتنه وي ، بايد شرح کړو ، د شرحې او سپړلو پرځای کولای شو داوږدولو (پاللو ، تشريح کولو) کلمه وکاروو ، ځکه انشاء ليکنې بنسټ وربانديې استوار دي.
هغه شی، چې موږ غـوارو پـه يـوه ټـاکلې موضـوع کې وليکـو دمقـالې د (پـاللو يـا پراخولو) په برخه کې شکل پيدا کوي اوهغـه څوک، چې انشـاء ليکـي ورتـه بويـه دمتن په پـوره سپړلو مهـارت پيـدا کړي مـتن ، د مقـالې اساسي موضـوع ده ، چې شکلي او مغنايي جوړښت رانغاړي ، ځکه يې څيړل او سپړل پوره مهارت غواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د– پايله (نتيجه) :

په هره مقاله او بيا يوه متن کې هدفونه پراته وي ، چې په متن کې را سپړل کيږي، له دغو هدفونو څخه برجسته او غوره تصوير اخيستنه ديو ځيرنيزکار نتيجه جوړوي.

کله چې د مقالې (انشاء) نورې برخې پای ته ورسيږي بايد له انشاء نه نتيجه ګيري يا اخيستنه هم وشي ، نتيجه د مقالې نچوړ او لنډيز دي، هغه لنډيز، چې لوستونکی دکتاب يا مقالې په ټولنيز (کلي) ماهيت پوه شي، نتيجه، دخپل علمي او ادبي کار په کيفيت او ښايستونو نور پوهول دي، دويکتورهوګو خبره ، چې (له مقدمې نه نتيجه ښايسته وي ، ځکه دموضوع حل په لاس ورکوي) .

نتيجه ، دعلمي کار دبرجسته ټکو بيا برجسته کول دي ، دارزښتونو را نغاړل دي ، دليکوال دطرز تفکر دهويت ځلول دي ، دټولې مقالې ښايستونه په موتي کې ځای کول دي، لنډيز وړاندې کول دي ، هغه لنډيز چې آن په ارقامو هم ښوول کيږي، نتيجه د هر علمي او ادبي اثر په پای کې دليکوال له خوا عمومي شعور وړاندې کول دي.

۷– دانشاء په ليکلو کې مهم رغانيزتوکي:

هره ليکنه او بيا انشاء يو چوکاټ لري او له دې سره (جوړښتي يارغاونيزي) توکي او اساسونه لري، که اسکليت ديوې مقالې فزيکي برخې جوړوي ، خو رغانيزو توکي منځپانګه هم رانغاړي، دغه رغانيزو توکي دمقالې ښکلا زياتوي د دې لپاره ، چې دانشاء څلور برخې (عنوان ، سريزه ، شرحه ؛ سپړنه او نتيجه) مو ښه پيژندلې وي ، بايد په دې برخه کې يو مثال راوړو ، مثلا: دانشاء يا يوې ليکنې موضوع زيار او کوښښ وي بايد لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو :

۱- موضوع بايد ښه کره کړو ، دموضوع کره کول دچا خبره دموضوع غوره کول دي، بيا عنوان ورکول او په پيل کې دسريزې راوړل ضروري دي، زموږ مطلب

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته د (زيار) په برخه کې سريزه وړاندې کول دي، په تيرو وختونو کې خلکو چنداني کار او کوښښ نه کاوه، خو بشري تولنې، چې په هر مناسبت وي، پرمختګ يې وکړ، خلک وپوهيدل، چې بايد هڅه او هاند وکړو څو په ژوند کې برياليي شو.

۲- وروسته له هغه مطلب داسې پيلوو: که دتولنې هيڅ غړی په کار بوخت نشي او په ژوند کې هڅه ونکړي، د ژوند څرخونه له کاره لويږي...

۳- وروسته په شرحه او سپړنه پيل کوو: هغه ګټه، چې له کار او زيار څخه خلکو ته رسيږي کولای شي د لوړې، فقرمخه ونيسي، خپلې اړتياوې پوره کړي او پانګه ترلاسه کړي او آن ويارونه يې په برخه کړي.

۴- په پای کې نتيجه اخلو چې: د دې اصولو له مخې موږ او تاسو دنده لرو، چې کار وکړو او له هيڅ کار څخه مخه ونه کړئو.

۵- ماخذونه: که اړتياوې نو د نوموړې مقالې ماخذونه هم وښيو، خو څېړنيزې مقالې به هرومرو ماخذونه نه لري. نه په نورو کې....

ماخذونه له بيلابيلو منابعو اخيستل کيږي، لکه: ولس، مرکې، سايټونه، مجلې، او کتابتونونه، خو له ټولو کتابي ماخذونه معتبردي.

۸– د درنې يا ستونزورې انشاء ليکنې علتونه:

درنه ليکنه په منځنيو پيړيو کې يو دود وه، اوس هم ځينې فضل فروشه ليکوال، چې له فني ليکنې سره آشنا او بلد نه وي، درنې او ستونزورې ليکنې کوي.

په څو را وروستيو لسيزو کې، چې دولتي حق الزحمه ورکول کيدې، له بده مرغه ځينو درنوليکوالانو داقتصادي ستونزو د درلودلو له امله اوږدې او درنې ليکنې کولې، همدارنګه په ځينو سيمينارونو کې، چې د مختلفو ليکوالو له خوا پريوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يا دوه موضوعګانو مقالې ليکل کيږي او ليکل کوي ، غواړي په لوی لاس درنې ليکنې وکړي او دچا خبره ځان له نورو ډير لوي وښيي.

خپلو مقالو ته لوی لوی ، غير تحقيقي عنوانونه ورکوي ، په تيره په پښتو او فارسي ژبو کې داسې کلمې کاروي ، چې د ټولو لپاره دپوهې وړ نه وي ، له بلې خوا نوموړو مقالو ته لکه دتيرو په څير لويې لويې سريزې ورکوي او دچا خبره ټوله مقاله په سريزه کې تشريح کوي.

په متن کې يوځل بيا د سريزې اړوندې کلمې کاروي، په متن کې موضوع پداسې کلمو نغاړي، چې آن د ليکوالو لپاره د هضم وړ نه وي ، عادي خلک خو پرځای پريږده.

په متن کې موضوع په ساده کلمو کې نه بيانوي ، که نورو منابعو څخه ګټه اخلي او يا ترجمه کوي ، د دې پرځای، چې خپله ليکنه وربانديې غني کړي، لا يې له ستونزو او کلمو او جملو پړسوي.

ماخذونه ښکاره نه ليکي او په دې ډول د امانتدارۍ اصل به ليکنه کې نه مراعتوي ، ډير ځله اقتباس کوي او هغه هم د ځان وياړ بولي ، ليکنې ته پايله نه ورکوي، چې خلک په لنډ ډول د مقالې او ليکنې په کيفيت ښه وپوهيږي.

په پای کې ماخذونه ليکنې له اصولو سره نه ليکي ، ترټولو مهمه مساله دا ده، چې په علمي او څيړنيزو مقالو کې لهجوي ځانګړنو او د کلمو کارونې ته ډير ارزښت ورکوي.

دلته زموږ مطلب دا دی، چې وپوښتو ولې ځينې خلک د ښکلو او ساده مطالبو پرځای په انشاء کې ستونزورې کلمې ، عبارتونه او اصطلاحات کاروي او دا کار يې ولې خو ښيږي ؟

ما په عملي ډول له يو چا وپوښتل ولې معلوماتي مقاله دومره درنه ليکي ؟ د نوموړي ځواب دا وو ، چې زه مسلکي او پروفيشنل ليکنه کوم ، زما ليکنه د هر چا لپاره نه ده، نو نثر بيا بيا ولې سخت ليکي ، ځواب يې دا وو ، زما نثر هم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهو خلکو لپاره دي. دا درسته ده، چې کلمې، عبارتونه ، اصطلاحات ، متلونه ،شعرونه او نورې وجيزې ليکنه ښکلې کوي، خو په هغه وخت کې چې په ليکنه پورې اړوند وي ، کلمې او موضوعګانې راوړول او په ساده ډول بيانول دليکنې ښکلا زياتوي.
ددرنې ليکنې په برخه کې بايد دغو ټکو ته هم اشاره وکړو :

اول- ځان ښوونه (فضل فروشي) :
ځينې خلک داسې فکر کوي، چې کله يوه انشاء ليکي ، بايد له داسې لغتونو او اصطلاحاتو څخه ګټه واخلي، چې نورې ترې نه کوي او په دې ډول خپل ځان لوړ وښيي ، يا په لوی لاس پردې کلمې او اصطلاحات کاروي ، لکه: (غواصي مې وکړه) بايد (ومې لمبل) وليکي ، دنا توان او بيوزله پرځای (لاعلاج) او نورې کلمې کاروو.
همدارنګه هغه اصطلاحګانې او لغتونه، چې پخوا په انشاء کې مروج وه ، اوس يې راوړو ، د بيلګې په ډول د لرغونې دورې (زلما) دځلميو يا (اوجاړ) د (ويجاړ) (ايواد) د (هيواد) او يا په لوی لاس د ساده نثر پرځای متکلف نثر کاروو ، په دې ډول نورو ته داسې ښکنده کړو ، چې زه خو ګوا کې پياوړی ليکوال يم.
دويم. دپخوانيو آثارو اغيز:
پدې برخه کې بايد څرګنده کړو ، چې ځينو د پخوانيو خلکو اثار لوستی وي او دهغوی تر اغيزې لاندې راغلی وي ، کله چې انشاء وليکي، نو بيوا که او په نا بېره ډول هغه کلمې او اصطلاحات وريادېږي ، مثلاً : (زما په پام کې داسې و ، چې په دې حساس پړاو کې داسې حساس کار وکړم ، داسې مظبوط ګامونه پورته کړم ، خو د (وړو) درمند ودروم.)
داسبک ګورو ، چې په پخوانيو وختونو پورې اړوند دي ، د پخوا آثار په خپل وخت کې د پام وړ و ، او آن شهکار ګڼل کيده، خو اوس نشو کولای هغسې ليکنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړو ، لکه زموږ کالیو ، خوراک او ژوند ډول له نورو سره توپیرپیدا کړي ، زموږ لیکنو او ویناوو هم توپیر موندلی دی.

دریيم ، د نورو مطالبو زده کول:
ځینې خلک کله چې لیکنه کوي په یو ډول نه یو ډول هغه کلمې، اصطلاحات او جملې په انشاء کې کاروي ، چې له نورو یې زده کړې وي ، یا په بله وینا هغوی په خپلو لیکنو کې د شاهد په توګه راولي ، هغه څه چې دوی لیکي په انشاء کې یو لاس او یو ډول ندي ، هغوی څو لارې او سبکونه غوره کړي دي.

یادونه:
لومړی لازمه ده ، موږ یا بل لیکوال کوم ډول لیکنه کوو؟ اخباري ، ذوقي ، کوچنيو مجلو ته او یا غتې تحقیقي لیکنې؟ که څوک ذوق لري لیکوال شي او دلیکوالۍ بافرهنګه مسلک سره یو ځای ژوند وکړي ، ورته بویه ، چې د ښو او نامتو لیکوال هر ډول لیکنې ولولي.
اخبار ، مجلې، فیچرونه او په پای کې لویې او خیرنیزې مقالې، نو دا د دې معنی نه لري، چې په لیکنې کې په ډیرو لارو لاړ شي ، لازمه ده یو سبک وڅارو (تعقیب) یې کړو ، ځکه یو سبک دلیکوال دفکري مهارت په پیاوړي کولو کې ستر ارزښت لري، د دوو لارو تعقیبول د لیکوال فکري قوت کمزوری کوي، خو مطالعه یې بده خبره نده ، کله چې لیکوال د لیکنې په فني ډګر کې مهارتونه ترلاسه کړئ، بیا کولای شي ، هره لاره او سبک چې څاري، قدرت یې لري.
دویم: له ځان لوړ ښودنې او فضل فروشۍ څخه ډډه کړي، البته په (هنري او ذوقي) لیکنو کې د پیچلتیا د مهارت له مخې کولای شي ، طبعه آزمايي وکړي، خو (که هر ډول لیکنه صراحت ولري ، لوستونکي یې خوښوي) په لیکنه کې د سختو او ستونزورو کلمو او جملو کارول ، نه یوازې دا چې د موضوع د سپړلو په برخه کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوال فکري او فني مهارت کمزوري کوي ، بلکې سبکي استقامت يې هم ټکنی کولای شي، ساده ګي دليکنې پياوړتيا ده ، خو په دې شرط چې د بلاغت ، صراحت او سلاست ښيګڼې او صنعتونه ورکې کاريدلي وي او داکار ذوقي او تحقيقي ليکنو کې هم مراعاتيدلی شي.

دريېم: دا چې ليکوال خپل هدف په لنډو ټکو او عباراتو کې ټولنې او خلکو ته وړاندې کړي.

دلنډې ليکنې لپاره تر ټولو غوره دليل ديو متن آسانه او ساده لوستل دي او فيروزان يو ايراني ليکوال پوښتې (کوم لاملونه موجود دي ، چې يو متن له بله آسانه او ستونزمن وي؟ هغه دې پوښتنې ته دا ځواب موندلي دي: (په متن کې د اوږدو جملو کارول پخپله متن دلوستونکي لپاره ستونزمنوي) .

يوه ښايسته او په زړه پورې ليکنه لنډه خو با مفهومه وي.

څلورم: لازمه ده په انشاء کې او يا بله هره ليکنه کې له تکراري کلمو مخنيوی وکړو ، په مخامخ او ساده خبرو کې يا ليکنو کې مو ډير اوريدلي او يا ليدلي چې (ګرانه وروره !) (رښتيا وايي !) همداريښتيا او (راستي) ده ، چې سړی يو ځای ته رسوي، د رښتيا په هکله بايد ووايم ، چې سړی له دروغو ساتي، په رښتيا ويلو کې نيکمرغه کيږو ، خدای د ما له دروغو وساتي.

مثلا که دکار او زيار په برخه کې کوم څه ليکو نو هماغه تکراري خبرې ليکو ، دلته زموږ موخه دا ده ، چې په ليکنې کې (انشاء) تقليد کول ، دفکر کمزوري کولو معنی لري.

پنځم: د ساده ليکنې منطق علمي بڼه ولري.

په ورځينيو خبرو کې هر څوک کولای شي په دوه ډوله يوه جمله ووايي: د مثال په ډول يو وايي :(ډوډۍ ته مې زړه نه کيږي) خو هغه يا بل څوک دا جمله داسې هم ويلي شي، دې ډوډۍ ته مې کوم احساس نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که غورو کړو ، پورته دواړه جملې يو مفهوم ورکوي ، خو لومړی ساده او دويمه جمله ستونزمنه ده.
په انشاء کې هم حالت همداسې دی، يعني کولای شو ، جمله ساده، بې تکليفه او عام فهمه وليکو، يا دا چې درنه ، له ذهني درکه لرې او بې معنی....
دطبعي علومو په مجله کې، چې لوستې و ، (يخ منقبض او اوبلن جسم دی او هغه جامدې اوبه دي ، چې دبرودت دغلبې له امله يا په بله وينا ، دحرارت دسلبيدو په واسطه ، له مجاورې يا ګاونډې هوا لاس ته راځي، مايع جسم په منقبض او جامد بدليږي.)
پورته جملې ته که لږ ځير شو څومره ستونزورې او درنې دي، رېښتيا خبره دا ده، چې اوبه د پورته سختو خبرو له امله نه کلکيږي ، بلکې دا ستونزمنې دسړي پاملرنه جلبوي هماغه جمله په ساده ډول ليکو :(اوبه دحرارت په کمو درجو کې په يخ بدليږي) دساده ليکنې او ساده خبرو په برخه کې يو طنز راوړو : (په پخوا زمانو کې يو کليوال سړی ، ښارته په خره دخرڅولو لپاره خس (بوټي) راوړی وه ، د ديني علمو يو شاګرد هغه وليده ، هغه ته ورغی ، لاندې باندې يې ده ، د ده خره او بوټو ته وکتل او ورورانډې شو ورته يې وويل :(دغه خطب (خس) ، مرتب (برابر شوي) ، په اسود اللون حمار (تور رنګي خره) باندې بار کړی ، په دې معرض (ځای) کې په څو بيع شرعي پلوري ؟) کليوال چې دطالب العلم داخبرې واوريدې، نو هيڅ وربانديې پوه نه شو ، هلک ته يې مخ وروااړاوه او ورته يې وويل: که غواړئ خس واخلئ، دغه بار په لسو روپو پلورم او که غواړئ دعا او وظيفه وکړئ، نو هغه جمات ته لاړ شه، وګورئ دطالب العلم جملې د ساده کليوال لپاره څومره سختې وي، کولای شوای چې وواييې دغه خس په څو روپۍ پلوري ؟
له پورته مثالونو څخه دانتيجه اخلو ، چې په انشا کې د اوږدو ، درنو ، عجيب او غريبو کليمو کارول زموږ د خبرو او انشاء ليکلو په برخه کې ستونزې نه کموي بلکې زياتوي يې ، (خلک او موږ هغه په يو مطلب ، په يوه ليکنه او انشاء ښه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهيدلای شو ، چې ساده يې وليکو او خلک ترې مطلب واخلي، بايد هره ليکنه لنډه، ساده او خوږه وي او د کليمو تکرار په کې نه وي.) (۳۴: ۲۸)
هره انشاء که وړه يا غټه ، ساده يا هنري او يا بل هر ډول وي د کلام ساده ګي او صراحت يې ښکلا زياتوي ، آن په نظم کې ، لکه:

الهي د خپل حبيب له برکته   دا ساده انشاء رنګينه د رحمان کړې

يا :

په سورو لاسو راته شراب راکوي   لکه ګلاب راته ګلاب راکوي....

۹– په انشاء کې د بهرنيو کلمو د کارونې اړتياوې:

معاصر ليکوال او دليکوالۍ ډګر ډير پراخ شوي او رانغاړلي يا نغښتل شوي لمنې ته ورته نه دي.
بهرنۍ کلمې يوازې په پښتو ژبه کې نه کارول کيږي ، بلکې د نړۍ په ټولو ژبو کې کارول کيږي، آن زموږ د منځينۍ يا کلاسيکې دورې شاعري د دې لپاره په زړه پورې وه او ده ، چې شعر او نثر يې له بهرنيو ښکلو کليمو مالا مال کړی و.
دهغو بهرنيو کليمو کارول دخپلې ژبې په انشاء کې ښې نه لګيږي، چې ډيرې مبتذلې او بې ځايه وي ، لکه ډايرک ورشه ، خو که وواېو نيغ ورشه !، د (ډايرک) د کلمې په راوړلو مو ژبه غني نه کړه ، بلکې دخپلې ژبې يوه ښايسته او مروجه کلمه مو د خبرو او جملو له بهيره ګنج ته کړه، بهرنۍ کليمې په يوې انشاء کې هغه مهال ليدل کيږي، چې د ليکوال په ژبه د نورو ژبو اغيز پرې وتلی وي ، په پښتو ژبه د دري ، عربي ، ترکي ، اردو ، انګليسي او نورو ژبو اغيز لږ او ډير پريوتلی دی، پښتو ليکونکي ناچاره دي کله نا کله دغه کليمې په انشاء کې وکاروي ، دلته زموږ اصلي موخه دا ده ، وپوښتو ترکوم ځايه په انشاء کې له بهرنيو کليمو څخه مخنيوی کولای شو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- نړيوالی کلمې: که موږ وغواړو يا ونه غواړو ځيني کلمې زموږ ژبې ته له بهرنيو ژبو د ټولنيزو اړتيا له مخې راځي ، لکه: راديو تلويزون ، کمپيوټر، انټرنيټ او داوسني تکنالوژۍ نورې کلمې....
پورته کلمې د ډاکټر په نسخه، دوا (درمل) او ټولو برخو کې تر سترګو کيږي.
دا وروسته ده ، چې موږ بايد تر وسې پورې د خپلې ژبې کره جملې وکاروا او يا د نويو کلمو (نيولوګيزم د قانون له مخې کلمې جوړې کړو ، خو کلتوري ژبې ژبني قوانين دا حکم کوي ، چې (خپلې ژبې ته له نورو ژبو نوې راغلې کلمې په خپل حال وليکو...)
لکه: کمپيوټر (ټول کمال) ، تلويزون – لروين او ....
نن سبا د هېوادونو تر منځ دومره اړيکې پراخه شوي ، چې نړۍ د يو کلي په څير شوې ، کلي کې هم هرڅه خپل رنګ ا و خپل نوم لري ، مګر د اوسنۍ ژبپوهنې حکم دا دی ، چې دهرې ژبې کلمه په خپل حال وليکئ ، خو بايد معادله کلمه يې ولرئ.
۲- ګډې کلمې ، هغه شريک مال ته ورته دي، چې د ټولو لپاره يو نوم لري، په انشاء کې د ګډو کلمو مخ نيول پرځای خبره نه ده لکه: کميس ، کرتۍ، شال ، پراټې... خو کله چې د ځينو کلمو لپاره په خپله ژبه کې کلمې ولرو لازمه نده ، چې پردۍ کلمې په انشاء کې وکاروو ، ځکه زموږ خپلې کلمې په خپله ژبه کې لاس په لاس او خوله په خوله کارول کيږي ، لکه: روغتون يا بعضې (ځيني) ، بيګانه (پردۍ) ، زما مرزي (زما زړه) او ....
ځيني ليکوال داسې هم شته ، چې په خپله ليکنه کې په لوی لاس غربي، انګريزي، دري، اردو او دنورو ژبو کلمې راوړي.
همدا رنګه يو شمير نور هم په دې باور دي ، بايد ژبه دومره سوچه کړای شي، چې د نورو ژبو څرک هم ورکې نه وي ، دا کار تر کومې پولې او بريده شونې ښکاري او دی ؟ خپله ژبه سوچه کول او غني کول يوه معنی لري او ځنډې ته کول (انزوا) بله ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې کار به مو له يوې خوا خپله ژبه سوچه کړې او ژغورلې نه وي بلکې خپله ژبه به مو له نورو ژبو لرې کړې هم وي.

هغه کلمې په خپله ژبه او ليکنه کې بايد له نورو ژبو را واخلو او ويې کاروو ، چې د ژوند اړتيا مو ورباندې لرې کيږي او د آخرت ځورې او لارې ګرځي ، لکه قرآن مجيد او ....

کيداى شي په انشاء کې د شاهد يا بيلګې په توګه ځينې پردۍ کلمې لکه شعر ، متل او ...وکاروو بايد داسې ونه انګيرو که مو په خپله ليکنه (انشاء) کې ديو شاعر شعر ، يا متل او يا د يوه پردي پاخه ليکوال ليکنه راوړه ، نو دا هم (غلا) ګڼل کيږي.

کله د ليکنې غوښتنه وي ، چې د نورو مطلبونه په ځانګړي توګه د مشهورو شاعرانو شعرونه ، دليکوالو ليکنې ، متلونه ، پخې خبرې د خپلې ليکنې دلامعتبر کيدو او پاخه کيدو لپاره راوړو او په دې ډول له خپلې انشاء يوه خوږه ليکنه جوړه کړو .

هو ، دا خبره بايد په يادولرو ، که چيرې مو په خپله ليکنه کې کوم متل، شعر، وينا او وجيزه وکاروله بايد په پوره امانتدارۍ سره يې وکاروو ، ځکه هغه څه چې د نورو څخه په خپله ژبه او ليکنه کې را اخلو د (شاهد) مثال ورکوي او شاهد بايد اصل وي ، نه مسخه ، پدغه برخه کې بايد لاندې ټکوته پاملرنه وکړو :

۱- که يو مطلب يا شعر را اخلو بايد کټ مټ يې را واخلو .

۲- د تل لپاره په ليکنه کې د اکار ونه کړو ، کله کله يې ترسره کړو .

۳- د امکان په صورت کې د يو شعر د څښتن نوم مخکې له مخکې وليکو .

۴- کله د يو شعر روح هم راوړو .

۵- هڅه وکړو يا هڅه وکړئ ستاسو دليکنې او هغه اثر ترمنځ چې له نورو يې را نقلوو تناسب موجود وي ، يوازې دليکنې د ښکلا لپاره را نه شي ، بلکې له انشاء سره هم آهنګي ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- په انشاء یا هنري لیکنو کې نورو ژبو د متلونو ، وجیزو ، شعرونو او ښایسته متلونو د ځینو برخوراوړل ډیر اړین دي ، لکه د آلماني ژبې متل:(کار دانه دی ، چی پیل یې کړو ، بلکې دا دی ، چې په ښه ډول یې پای ته ورسوو.)

۱۰- په انشاء کې له موضوع وتل:

په هر کار کې پوره بوختیدل، ژورتیا او موضوع ته ورننوتل ، نیمه موضوع حل کیدل دي.

(تمرکز) د لیکوالۍ او انشاء یو زرین اصل دی ، هغه لیکوال په خپله لیکنه کې پوره بریالی وي ، چې په لیکنه کې تمرکز کوي ، موضوع حلاجی کوي او را سپړي یې ، په انشاء کې له موضوع وتل د عدم تمرکز او ژورتیا نتیجه ده ، نوښتگره لیکوالي د متمرکزي لیکوالۍ ثمره ده.

تمرکز نه یوازې په لیکوالۍ، بلکې په ټول ژوند کې ضروري شی دی ، تمرکز او عدم تمرکز د اروا پوهني علمي موضوع جوړوي ، (تمرکز عمیق) دالاوایرا وجمیز آلن یو غنیمت اروا پوهنیز اثر دی، چې موږ په خپل ټولنیز ژوند کې ټولو کارونو ته پوره متوجه کوي ، نه یوازې مو کارونو ته متوجه کوي ، بلکې وایي ، که غواړو دیو کار په ښه ترسره کولو پوره بریالي شئ، نو په هغه کار کې پوره تمرکز وکړئ ، خپل فکر یوه کار ته را ټولول پوره بریالیتوب دی ، لکه، چې (دوه هندوانې په یوه لاس کې نه نیول کیږي ، یو فکر هم دوه ځایه نشي تقسیمیدلای.)

په لیکوالۍ کې له موضوع وتل دا معنا لري ، چې انشاء لیکونکی جامع الکمالات دی ، بلکې فکر یې په واک کې نه دی (په یوه موضوع کې تمرکز او له هغې موضوع سره مینه کول نه یوازې د موضوع د ښه حل لامل دی ، بلکې د لیکوال او د کارکوونکي د شهرت سبب هم گرځي.) (**۵: ۱۰۳**)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوال بايد پوه شي ، چې د (انشاء موضوع) يوه ده ، يعني هغه مطلب او سرليک ، چې بايد په هغه باندي بحث وکړو او ياپي وليکو ، د تل لپاره بايد يوه موضوع د ليکوال د پاملرنې وړ وي.
ځيني ليکوال په يوه موضوع کې د مطلب او مطالبو د ليکلو لپاره له ټولو شيانو خبرې کوي، پرته له دې، چې يو څه يې غوښتنه وي ! يعني انشاء ته دومره شاخونه او پنجې ورکوي ، چې اصلي موضوع له ياده وځي.
يو تن محصل د جمعې په ورځ د کرځيدلو ، په برخه کې ليکلي و: د جمعې ورځ ،د رخصتۍ ورځ ده ، په دې ورځ ټول خلک خپل کار پريږدي ، ځان وينځي او ګرځي په دې ورځ که اداروته ورشو له يوې مخې تړلې وي او که مغازو ته هم ځو ، نو تړلې وي.
د جمعې ورځ د دې لپاره ده ، چې موږ له شپږو ورځو وروسته خپله ستړيا لرې کړو .
د جمعې ورځ د دې لپاره ده ، چې موږ له شپږو ورځو وروسته خپله ستړيا لرې کړو
.

ميرزا خان له ډيرو کلونو وروسته هېواد ته راستون شو ، پرون يې زه کور ته بوښتنې ته ورغلم ، د مسافر ، بندي او ناروغ احوال اخيستل ښه کار دی ، زموږ نور دوستان هم په بهر کې دي ، خدای (ج) دې راولي !!
که پورته ليکنه وګورو دوه شيان او دوه کيسې پکې ګورو ، دا درسته ده ، چې پيغام لري ، پند او نصيحت خلکو ته کوي ، خو په کيسه کې کيسه کوي ، دا سې ښکاري، نوموړی ليکوال محصل په نوموړي موضوع کې ښه تمرکز نه کوي.
ليکوال له موضوع وځي ، دا د انشاء ستره نيمګړتيا ده ، چې نور محصلان د غې خبرې ته (ليکنې) ته چندان توجه نه کوي.
نوموړی په کيسه کې بله کيسه راشروع کوي او بيا اولي موضوع ته ځي، لکه حضرت يوسف (ع) له ويرې پټېږي وهلې (ترکيده) ، له خلکو او پلاره لرې د مرګ په کومې (څاه) کې يوازې د خداي (ج) فضل ته سترګې په لاره وه، د خدای (ج)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوستان تل سختيويني، د آزميښت په سين لاهو کوي ، د وخت داغونه تل په ځان زغمي.
هغه څه، چې يو محصل او يا نور له اصلي موضوع لرې کوي ډير دي ، خو لږ شمير يې دلته راوړو:
۱- زده کوونکی فکر کوي ، چې ښوونکی زما ليکنه تر پايه نه لولي او همدغسې نمرې را کوي.
۲- د دې لپاره، چې زده کوونکی تل د نمرو لپاره کارکوي ، نو د نويو کلمو او تخليق په برخه کې ډير فکر نه کوي، بايد هڅه وکړو دهغو مطلبونو په برخه کې چې غواړو څه وليکو ، درست فکر وکړو.
۳- زده کوونکی مينه لري هغه څه ، له نورو اوريدلي يا ليدلي وي، په انشاء کې وکاروي ، دا ډول کليمي کارول د تخليق مخه نيسي ، لنډه دا چې په انشاء کې له موضوع ونه وځو په يوه موضوع فکر کول او بيا ليکل دليکوال بريالیتوب او دانشاء ښيرازي ده.

۱۱- دانشاء دپرمختګ لپاره نوښتي لارې:
دليکوالۍ او انشاء د پرمختګ او ښيرازۍ عوامل د ليکوال په مستقلانه فکر انکشاف او پرمختګ پورې اړه لري، څومره چې ليکوال عاطفي فکر کوي او په خپل مسلک کې مسلکي پرمختيا ترلاسه کوي ، په هماغه اندازه ليکوالي او انشاء ورسره غوړيږي ، دنړۍ ستر ليکوال ماکسيم ګورکي په خپل اثر (دادبيا تو هدف) کي ليکي :(ليکوالي او په مجموع کې ادبيات د (ګل) او (ماشوم) په څير وي ، څومره چې ورنړدې کيږي، يعني مينه ورسره کوي ، په هماغه اندازه غوړيږي او څومره، چې ځان ترې لرې کوي ګل مړاوي کيږي او ماشوم د کمزورۍ خوا ته ځي).
(۲۷: ۷۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دانشاء او ليکوالۍ د پرمختګ لاملونه ډير دي. کله چې وغواړو د نيمګړتياوو مخه ونيسو ، بايد لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو :

۱- تقليد ونه کړو ، ميترلنګ وايي، هر انسان مقلد دی ، خو که مقلد دومره په تقليد کې ډوب شو ، چې ځان هير کړي ، نه يوازې يې پيښې کړي ، بلکې د اصل شي ريښې يې هم وچې کړې دي.

په انشاء کې د نورو په خط او پل قدم اخيستل کله د پرمختګ او کله هم د ورکاوي لامل ګرځي ، هڅه وکړو په ليکوالۍ کې يو سبک تعقيب کړو ، خو په سبک کې ورک نه شو ، کوشش وکړو په خپله ليکنه کې ، کټ مټ د نورو پرلار ورنه شو او يا د بل چا خبرې ، شعر او فکر له يوه سره په خپله انشاء کې ونه کاروو. که چيرې يو په زړه پورې مطلب هم زموږ لاسته راځي بايد د هغې سبک ونه پالو ، بايد ځانته سبک وټاکو ، دنورو سبک تعقيبيول ، خپله لاره ورکول دي ، که څه هم چې (مخکني د وروستيو پل وي) موږ بايد ځانته پخواني پلونه ونه نړوو ، بلکې هغه پياوړي يې کړو او نوي پلونه آباد کړو ، دا به د موفقيت لاره وي.

۲- ځان کم مه ګڼئ ، د اروا پوهنې د علم له مخې (ځان کم ګنل او له حده زيات لوړ ګڼل دواړه د ببرته پاتې والي او انزوا ګوښې توب) لامل ګرځي.

په ټولنيز ژوند کې ډير خلک د نورو د پرمختګ علتونه بيانوي ، خو ځانته د ترقۍ او ښيرازۍ لاره نشي ټاکلای ، همدا شان دليکوالۍ او انشاء ډګر هم در واخله ، که موږ ټوله ورځ د نورو ليکنې لولو او د هغو د پرمختګ عوامل بيانوو او يا ځان د نورو د پښو خاورې بولو ، نو نه يوازې په مسلک کې به مو پرمختګ نه وي کړی ، بلکې غړي به مو هم مړه کړي وي.

ځيني خلک ، چې د ژوند په مختلفو ډګرونو کې ځان له نورو ډير لوړ او يا کم بولي ،په اجتماعي سلوک کې کمزوری او بيرته پاتي غيراجتماعي خلک وي.

امير ملک محمودي په خپل اثر (درمان اضطراب افسرده ګي) کې وايي:(دوه ډوله خلک ځان غوښتونکي او ستايونکی او له ځان بيزار د ژوند په ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجتماعي ډګرونو کې بيرته پاتې وي ، تولنه درښتينو امتحانونو ډګر دی دغه ډګر کې د پياوړي سلوک مصمم خاوندان پرمختګ کولای شي ....
که غواړئ تل خوشحال او سرحال و اوسئ له افسرده ګۍ ځان وساتئ. ژوند کې ډاډ ترلاسه کړئ او دمتعادل شخصيت خاوندان و اوسئ. تل به موله عقله او ارادې کار اخيستې وي ، برى او کاميابي ستاسو ملګرى وي ... له ځان ستاينې ، غرور او ځان کم ښوونې ډډه وکړئ. (۳۱: ۱۷۴)
دانشاء او ادبياتو کار پرله پسې والى غواړي ، په سره سينه کار کول ، په کار کې نه تکنى کيدل ، صبر او استقامت او خپل کارته ارزښت ورکول ډير وختونه د برياليتوب لامل کيږي.
ادبپوهان نظر لري ، کله چې يوه موضوع تاسو ته سپارل کيږي که ډيره ساده او يا ستونزوره هم وي ، بايد په ته خوله ونه اوسو او يو څه وربانديې وليکو ، لکه: (خپله لاسه ، ګله لاسه) ، فکر وکړو ، مناسب عنوان ورته پيدا کړو او په دې متل وړا و مناسبه ليکنه وکړو او دا ونه وايو ، چې زه ليکنه نشم کولای او يا زما ليکنه خرابه ده !!!
دفرانسې يو ستر ليکوال (بوفون) د(خره) په برخه کې ممکن لس ځله څه ليکلي وي ، خو ځينې خلک په هيڅ برخه کې يولنډ مطلب هم نشي ليکلى.
په تولنيزژوندانه او بيا ليکنه کې که يو مطلب ستاسو په نظر ډير ستونزور هم وي ، نو ورته مه تسليميږئ ، ځکه هره غوټه په تدبير خلاصيږي (که غر لوړ دی په سر لار لري)يا :
مشکلى نيست که آسان نشود   مرد بايد که هر آسان نشود....
ادبيات او بيا ليکوالي سخت ځانه ښکارنده (پديده) ده ، څومره چې له قلم او ليکوالۍ سره مينه کوو ، په هماغه اندازه انشاء دپرمختګ په لور ګامونه اوچتوي ، هڅه وکړو ديوې انشاء طرحه وکړو ، فکر په کار واچاوه ، له خپل فکره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کار واخلو او يو مطلب وليکلو ، خومره چې زموږ فکر رسيږي بايد يو څه وليکو (بنويس ، بنويس، بنويس =تاشوی خوش نويس)....
۳- منځينی حد په پام کې ولرو ، منځينی يا متوسط حد د وجود د سوکالی سبب کيږي، آن په اجتماعي چلند او سلوک کې متوسط حد د تعادل پوله ساتلی شي، که انسان په ټولنه کې ډير خوږ يا تريخ شي د اجتماع له سترګو لويږي او خپله هم تاوان کوي، لکه چې وايي: (مه ډير خوږيږه، چې ودې خوري او مه ډير ترخيږه چې لرې دې واچوي) نو له دې څخه معلوميږي، چې هر سړی د توان په اندازه پرمختګ کوي.
رابه شو ليکنې ته ، که ليکنه (انشاء) ډيره اوږده وي ، ممکن موږ ستړی کړي او که ډيره لنډه او څو کرښې وي ، نو موږ يې نه وايو اونه مو خوښيږي ، داسې فکر وکړئ که تاسو د ټولګي په مخکې يوه ليکنه لولئ دلو يوالي او لنډ والي په برخه کې په زړه پورې نه تماميږي ، يا دا چې يو څيړنيزه مقاله په يوه غونډه کې لولې، نو که ستاسو ليکنه اوږده وي، که هر خومره ښه تحقيقي مطلبونه مو راټول کړي وي، خلک ستړي کوي او که تحقيق مو ډېر کوچنی وي، د ليکل شوي مطلب اصلي معرفي نشي کولای، بايد داسې ليکنه وکړو ، چې اصلي هدف ور کې څرګند شي او هم خوندور ارزښت پيدا کړي. نن سبا خلک له ادبي ټوټو يا رومانونو څخه لنډه کيسه ډېره خوښوي. اوس اوس د اوږدو قصيدو ويلو وخت نه دی؛ ليکوال هغه وخت ډېر بريالی دی، چې له خپل کار او ليکنې سره تر متعالي حد او څرګندې پولې پورې مينه وکړي. له هر څه سره افراطي مينه ليکوال او هر څوک له خپل مسلک څخه زړه تورن کولای شي. (له لمځې سره پسې پښې غزول د عاقلانو کار دی.) ليکوال د ذوق له مخې تر متوسط حده کار وکړي.

قناعت مې تر خرقې لاندې اطلس دی
پټ د درست جهان پادشاه، ظاهر ګدا يم. (عبدالرحمن)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- دليل او استدلال ته اهميت ورکړئ؛ **معقول دليل او استدلال د فکر د پراخيدو سبب کېږي.**

د ټولنيزو غوټو خلاصول د دليل د حکمت له مخې شوني برېښي. هغه وخت يوه اجتماعي ستونزه او اريدلاي شي، چې داړوندي پيښې په برخه کې خلک بيلابيل دليلونه راوړي، افکار وړاندي کړي، ځو موضوع حل شي.

په ليکوالي کې استدلال ضروري دی. هرليکوال چې د ټولنيزې موضوع په برخه کې ليکنه کوي، که د پوهې، تميز او مسلکې استدلال له مخې وي هرو مرو يې انشاء په زړه پورې ده.

داسې هم پېښېږي، چې په انشاء کې د بحث په ترځ کې داصلي مطلب په برخه کې دلايل راوړو... په پام کې ولرو له استدلال پرته دعوا کول دلنډه فکره انسانانو کار دی.

که په انشاء کې له تاسو ځوک وپوښتي، دزده کړې له دورې وروسته څه کار کوئ؟ په يوه جمله کې ځواب ورکوئ، غواړم ښوونکي شم. په دې ځواب کې د خبرې دليل وړاندې نشو کړای، داځکه دومره دليل نه غواړي. اوکه ووايو چې د ډاکتر کيږم، نو بايد ددې خبرې دليل وړاندې کړئ.

لنډه داچې ديوې علمي، ادبي تحقيقي موضوع د لاسپرلو لپاره استدلال منطقي وسيله ده. ليکنه او انشاء د منطق زيږنده ده، بايد د استدلال منطق او کنجکاوۍ يې لاښکلې کړو.

چې غوټې پسې وهې په لاس به د رشي
چاويل چې په در يا ب کې ګو هرنشته

۵- مطلبونه او کلمې مه تکراروئ؛ **په خصوصي خبرو کې د کلمو بيابيا تکرار کراهت رامنځته کوي.**

ډيرمبلغين ښوونکي، سياستوال، استادان او نور ممکن په خپل مسلک او کارکې زښت لايقه وي، خود خبرو مهارت، چې ورسره نه وي، کلمې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيا بيا تکراروي، هيڅوک يې له درس ورکولو او خبروکولو سره علاقه نه ښيي، ځکه د دوی خبرې تکراري وي، هرڅار نوال ښه مبلغ نه دي، کيدای شی د جومات ملا ښه مبلغ وي.

ديوه ګل له ديدنه بــــورا و مورېشو
ډيرګلونه باندې نولي چې ښيرازشي

هغه وخت زموږ خبرې او ليکنه ښايسته وي، چې د کلام تازه والی او نوښتونه له ځان سره ولري. په نړۍ کې هيڅ شي د ښو خبرو په اندازه ښکلي نه دي؛ ښې او پرځای خبرې د تکرار او ابتذال مخه نيسي؛ ستاسو شخصيت ستاسو کلام پورې اړه لري.
(بريان تريسي ، ديل کارنګي، جيمزآلن او دامريکې معاصر ليکوالان په دې باور دي؛ چې (د خبرې اعجاز او معجزه ترهرې بلې وسيلې غوره ده؛ که غواړو لوړ شخصيت ولرو خبرې زده کړئ)
زموږ په عاميانه فرهنګ کې راځي (خپله ژبه هم کلا ده هم بلا ده...) کېدای شي دلته هم د ژبې مهارت هم شرط وي.
بريان تريسي باوردرلود:((په سلو کې (۹۰) ستاسو ټولنيزموفقيت په خبرو پورې اړه لري... ښې خبرې کول له ستاسو سره مرسته کوي، چې د نورو درناوی ور شي اودنورو له نظره ډير ارزښت پيدا کړئ، په معاملو کې بريالي شئ... ستاسو خبرې د کاميابۍ په لور د برياليتوب دروازه ده.)) (۱۰:۱، د کتاب پښتی)
ښــې خبــرې او ښــه ليکنــه هغــه ده، چــې چــې دزړه لــه تــل څخــه وي، پــه هغــه خبرو او ليکنو کې ، چې دزړه متره وي، پياوړی او ددرک وړ وي. ځکه خبره هغه ده، چې(له زړه پورته شي، او په زړه کيني)
فيساغورث باوردرلود ، دژبپوهنې د علم لـه پلـوه (هره کلمه دژبې په ساختمان او جوړښت کې د ښښتوا ارزښت لري، لکه هره ښښته ، چې د ديوار په جوړلو کې دکاروړ د ه، د خبرو په نظام کې هره کلمه ځانته ځای لري.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارنست همينګوې(۱۹۷۹) ليکي:((هره کلمه چې ليکئ بايدلس کلمې په خپل ذهن کې ولرئ، غيرله هغه به لوستونکی متوجه شي، چې ستاسو کلمې اوجملې ورنه دي، خوپه خبروکې دهري کلمې لپاره چې وايا ست، بايدسل کلمې پوه شي) اوذخيره ولرئ کنه ستاسو مخاطبان به متوجه شي،چې تاسو بې سنجسه غرېږي))(۳۷: ۷۷)

بې سوچه اوبې فکره غږيدل اوبيا بې فکره ليکنه(بې ګودره ګډيدل دی) که په انشاء کې مو يومطلب راوړي اوليکلی وي، کوښښ وکړئ د مطلب ترپايه له هغه ډه ډه وکړئ. ټکره ليکوالان د کلمو له تکراروڅخه ساتي. چيخوف به ويل (دکيسو په ليکلو کې د موضوع له تکراره ځان وژغورئ، لکه ګرم کالي چې موله يخ نه ژغوری، دهنري نثر رنګارنګي ستاسو ليکنه له ابتذاله لرې ساتي)

دانشاء اوليکنې ارزښت دکلام په فصاحت ، بلاغت اوصراحت کې نغښتی دی.

۲-وچه ليکنه مه کوئ: لکه اوبه چې دژوند اساسي ماده ده، ځمکه لمدوي اورحورکوي، همدارنګه وچه ليکنه هم وچې ځمکې ته ورته دی اوڅه شی نه شنه کوي.

ځومره چې شخصي ژوند کې د وچ نبات په څېر ژوند نشي کولای، همداسې وچ افکار انسان له ټولنې ګوښه کوي.

ليکوالي اوانشاء دالهي نظام دټولنيز سيستم ژوندئ کړي شميرلای شو. که ليکوال اوليکوالي نه وي ، ټولنيزنظام به خلکوته په سمه توګه نه شو پيژندلای. په انشاء تېره هنري نثر کې تنوع اودکلمو هنري بافت ليکنه له وچوالی ژغوري.

يوډول والي اووچوالي په هيڅ کارکې ښه نه وي اوداکارپه ځانګړې توګه په انشاء کې کمزوري رامنځته کوي. کوښښ وکړئ ډول ډول مطلبونه اوکلمې په خپله ليکنه کې راوړئ اوښه خولاداده ،چې په انشاء کې شعر، حديث، وجيزې، اصطلاحات ، امثال او نور ښکلا صنعتونه ، لنډ حکايتونه وکاروو.

کله ناکله انشاء ته ښاخ اوپنجې ورکول ښکلازياتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حتي په خبرو کولو کې که يوډول والي وي دغونډې او مجلس په زړه پورې والی له منځه ځي. په انشاء کې ظرافت او ښکلا مقبولت رامنځته کوي، دليکنې په برخه کې نوې فضاء رامنځته کوي؛ دمثال په ډول ګل دهرچاخوښ دي، ټول يې ستايې، خو دا شاعر ګلاب ته روح ورکوي.

په سرولاسوراته شراب راکوي

لکه ګلاب راتـــه ګلاب راکوي...

په انشاء کې لکه شعر (خيال)، طبيعي او سمه ايزانځورونه اوتصويرونه دانشاء له وچوالی ژغوري. څومره چې ليکوال په ټولنيزو پيښو خبروي او علمې تجربې ورنه ولري او له ژوند سره مينه ولري په هماغه اندازه ښه انشاء ليکلی شي. وچوالی لکه تعصب خامۍ ته ورته دی.

۷- په ليکلو کې بيړه مه کوئ؛ وايي (تلوار اوعجله دشيطان کاردي) خو ددې لپاره چې ليکوالي او انشاء دعزت اوښيګڼې کاردي، نو (په ښو تلورا) هم په کاردی، يعنې داچې يو ښه فکر درته پيدا شو نو که هماغه ساعت ورباندې ليکنه وکړئ بااحساسه به وي.

کوم کار اوبيا ليکنـه چې، دتلوار اوعجلې لـه مخې شـوې وي خامـه وي اوبيا بياکتنو ته اړتيا لري.

دورځپاڼو ليکنې تراووه نيزو، مجلو، تحقيقي ليکنو او کتـابونو خامې وي. خبرونه اوربوټونه ډير سره توپير لـري، داځکه پـه خبرونوکې د (زمـان) اصـل مهـم دي، خودليکنې دمزيت له مخې خامې لري.

انشاء ډيرځله پخې، تحقيقي اوهنري ليکنې وي، لـه همدې امله ترنورو اخباري اوذوقي ليکنو درنې اوپياوړې وي.

ځينې خلک دحق الزحمې لپاره په ليکنه کې بيړه کوی اوځينې لانوردمحتوا پرځای شکل اوبڼې ته اهميت ورکوي، يعنې الفاظ ورته ښه ښکاري. بيړه اوعجله دتفکرکمزورې رامنځته کوي اودزورتيا (دقت) قوت له سرې اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که يوه موضوع او يو مضمون يو وخت وليکل شی، ديوې مودې لپاره پرېښودل شي او بيا مرور وربانـدې ترسره شي، هغه مضمون او موضوع بـه ډېرښايسته او دلوستلو وړ وي.

کوم کتابونه او مجلې؛ چې د تجارت او سوداګرۍ لپاره په بيړه، تلوار او عجله سره ليکل کيږي، د معنوي او شکلي نېګڼو له پلوه کمزورې وي. هغه انشاء او ليکنه ډېره په زړه پورې وي، چې د تفکر تومنه او قوت ولري.

اروانښاد استاد ګل پاچا الفت، چې يو دراک، شعوري، پروفشنل او استاد ليکوال تير شوی دی او له شک پرته يې د ليکوالۍ په برخه کې يو عظيم انقلاب هم رامنځته کړي، په وار وار يې يوړه موضوع ليکلی، کاغذونه يې شکولي، خوبيايې سره غوته کړی دي؛ له دغو خبرو نتيجو اخلو چې دقت په ليکنه کې ډېر اهميت وړ دی.

که يو ليکوال پيدا شي، چې يو مطلب وليکی، له بيا کتني او سمون پرته خپل مطلب، مضمون، مقاله او کتاب چاپ کړي، نو که هرڅومره نامتو او وتلي ليکوال هم وي، شهرت به يې په لږ وخت کې راولويږي؛ له دې امله ليکنه او انشاء يوه دوامداره بهير دی، چې پوره تفکر ته اړتيا لري او داکار په بيړه نه ترسره کيږي.

۸- په مينې سره ليکنه وکړئ؛ مينه د هرې شتمنۍ سرمنزل دی، آن رب العزت په انسان او دنيا مين و، چې د انسان بشره (خيره) يې سازه کړه.

که مقصود يې د خپل مخ ننداره نه وای
د انسان جامه يې خــــه لره کړه سازه

د دنيا د پيداکيدو له حکمت سره الله (ج) په خپل رښتنی دوست حضرت محمد (ص) مين و، ځکه يې نود نومورې پيدا ابنت وکړ او دنيا يې د هغه له رويه پيدا کړه...د عبدالرحمن بابا په وينا:

که صورت د محمد (ص) نه وای پيدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیدا کړې به خدای (ج) نه وای دا دنیا
کل جهان د محمد (ص) په روی پیدا شو
محمـــــد (ص) دی د تمام جهان آبا...
نور هــــاله د محمد (ص) و پیدا شوی
چې بـــــوی نه وو دآدم او د حـــوا
که رڼا ده پیروي د محمد (ص) ده
ګنه نشته په جهان بلـــــــه رڼا... (۲:۳۲)

له کار سره مینه د تحمیل (تپلو) او زروزیاتئ مخه نیسی؛ له کار او لیکنې سره مینه دزړه قوت، دفکر طاقت او دتحرک توان زیاتوي.

باید مور لیکنه یا انشاء په ځان تحمیل نه کړو، په دې معنا که مو یوې لیکنې ته زړه نه و، نو لیکنه مه کوئ تجربو ثابته کړې له هغې لیکنې سره چې مینه نه وي، فکرد قوت دروازې ورباندې نه پرانیزي.

زیار و باسو د ځه لیکلو مینه له ځانه سره پیدا کړو. انشاء او لیکوالي هغه علمي لارې چارې دي، چې د ژوند په ټولو پړاونو کې مور هدف ته رسولای شي او د ژوند لاره رابښيي. که هوډ ولرو، چې لیکنه د پوره مینې له مخې و کړو، په دې پوه شو، چې څومره ښه لیکنه کوو؛ د نورو هم خوښېږي او د لیکوالی ډګر ته راوځي.

۹- مطالعه وکړو؛ مطالعه د زده کړې د بشپړو لو بیاوړي وسیله ده. زده کړه له مطالعې او مطالعه بې زده کړې نشي تر سره کېدلای. زده کړه اساس او بنسټ او مطالعه یې دوامداره ارزښت دی.

د زده کړې او مطالعې په برخه کې قرآن، احادیث او او سنی بشري څېړنې ښیې، چې د انساني ټولنو چورلټ او جوت پرمختګ ورپورې اړه لري.

طلب العلم علی فریضته کل مسلما و مسلمته

(c) ketabton.com: The Digital Library

علم په نرا و ښځه فرض دی، که په چين کې هم وي، تاسويې ترلاسه کړئ. د غه احاديث او کڼ ارشادات موږ ته راښيي، چې بايد علم ترلاسه کړو او علم په مطالعه بشپړېږي.

که غواړو موږ په خپل مسلک او ياد ليکنې په ارزښتمن کارکې ډېر پرمختګ، شهرت او بريا ليتوب ترلاسه کړو، لازمه ده ډېره او په مينه مطالعه وکړو. مطالعه موږ د بري سرمنزل ته رسولای شي.

د دې لپاره چې، په ليکنه (انشاء) کې پرمختګ وکړو، بايد ترډېرې اندازې مطالعه وکړو. مطالعه ثواړخه لري، يو عمومي، دويم د مسلک اړونده مطالعه، درېيم مسلکي او خصوصي مطالعه! ليکوال ته لازمه ده، چې د خپلې مطالعې ساحه پراخه کړي له عمومي نيولې تر خصوصي برخو پورې مطالعه وکړي، خو په مسلکي ډول که مطالعه ترسره کړي.

په (آين مطالعه او ياد ګيري) کتاب کې مهندس نصرت ميرزا اليکی: ((مطالعه د انسان د فکر د رشد او پراختيا د ساحې د پياوړتيا کلی ده. مطالعه د شخصيت د ودې فورمولونه ته پاتې کېږي، که غواړو، ځان، مسلک او دنيا و پېژنو، بايد مطالعه اوزده کړه وکړو؛ د اوسينی ژوند بيداره ضمير ته ورته ده؛ هره مسلکي ښکلا او پرمختګ په مطالعې پورې اړه لري.)) (۳۲: ۱۰۷)

بايد پوره مسلکي مطالعه وکړو، په تيره د معاصرو ليکوالو او شاعرانو آثار په غور سره ولولو؛

مطالعه د ذهن د روښانه کيدو وسيله ده؛ مطالعه د ذهن د تيارو کوټونه د ښکلي کولو په خاطر د وږمو مثال لري؛ مطالعه انسان ته د ليکنې ذوق او قوت ورکوي.

که څېرې موږ د ادبياتو او بل مضمون په برخه کې يوځه ليکوا و په د غه برخه کې د تيرو او يا او سنيو ليکوالو يو مضمون لولو، نو هرمروز موږ د ليکنې د لاغنا په برخه کې راسره مرسته کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید پاملرنه وکړو ، هغه کتاب، چې په پخوا او اوس کې د خلکو د پاملرنې وړوي، هماغه کتاب موږ هم مطالعه کړو او په خپله لیکنه کې ترې الهام واخلو.
بایدلـه کلمـو نیـولې ترجملو پیاد هغـه اثـر ترېنـې او محتوا ورتـه کلکـه پاملرنـه وکړو او خپله لیکنه هم غنې کړو ، آن د هغه کتاب نیولیک ، سریزې. متن، پایلې اوماخذونو ته پاملرنه وکړو او په خپله لیکنه کې ترې الهام واخلو. لنډه دا چې لیکوال ته ښایې ډیره او بیا بیا مطالعه وکړي؛ بې مطالعې لیکوالي بې چراغه په تیاره کې لاره وهل دي، هره پوهه د مطالعې محصول ده.

چې مولاره دژوندون برې ښایسته ده
بل څراغ دی د پـــوهنې نوراني ده

۱۰- دژبې د دستورو قواعد په پام کې ونیسو؛ ژبه نه یوا ځې د ابهام او تفهیم وسیله ده، بلکې ژبه د خلکو او ملیتونو د پایښت وسیله ده. ادبیات او بیا ټول علوم د ژبې د قواعدوله مخې ترتیب او تنظیم مومي. بې قواعدو او دستورو دژبې هره انشاء اولیکوالي نیمګړې ده، نړۍ پیاوړي لیکوالان دژبې د ستورونو پوه خلک وو.
دانشاء (لیکوالی) اوژبې نیغې اړیکی دي، باید انشاء دژبې د دستوروله پلوه درسته او په زړه پورې وي او وله بلې خوا ددې لپاره چې هره ژبه ځانته ځلا قاعده او قانون لري، نولازمه ده دژبې طبیعت په پام کې ونیسو.
پښتو ژبه ځانته دژبې دستورلري، له (فنولوژي نیولې ترنحوي) پورې دژبې په دستورکې راځي. یعنې یو لیکوال ته ښایي په کومه ژبه کې چې لیکنه کوي د هغې ژبـې ټـول تـوری، دخیلـؤ ځـانګړې، واول کانسـونانټ، نیمـه وال، دیفتانـګ، مورفیمونه (مقید اوآزاد ، دهغوډولونه نومونه، صفتونه، قیدونه ، نحو ، دنحوي ډولونه، جملې، دجملې ډولونه... دا ددا سې نورو قواعدو باندې وپوهیږي.

ښه ده ښه ده چې په سل ژبو ګویا یې
ولې مه شه تـــــه نادان دخپلې ژبې...

یا:

(c) ketabton.com: The Digital Library

نـــــوري ژبې زده کول که دی کمال
خپله ژبـــــــه هیرول بې کمالي ده...

۱۱- جملې کره اولنډې وټاکئ؛ لنډ ليکل هم علم دی، هم هنر، دلنډې ليکنې پرمهال باید رسا اوبې تکلفه ليکل وکړو. موږ ددې لپاره لنډه کره اوبامعنا ليکنه کوو، چې لوستونکی زموږ له خوا دوړاندې شوي متن پـه معنا وپوهیږي. کله کـه يو ليکوال وغـواړي ډیـره معنا پـه لنډو اوکره ټکو اوکلمـوکې وړانـدې کـړي، نـودبې خونـده اواوږدو جملو له ليکلو ډډه کوي.

ليکوال بايـد دليکنې آرونوتـه پاملرنـه وکـړي، پـه حقيقت کـې دکلمـو اوجملو پـه لنډون وپـوهيږي اوپرځای يـې وکـاروی. څنګـه کـولای شـي ليکـوال کـره اولنډې جملې وليکي اويا په کره اولنډو جملوکې يو مطلب ښه وليکي اوهدف بيـان کـړي؛ بايد دا ډول انشاء لاندې ځانګړنې ولري:

۱- لنډه وي
۲- خوږه وي
۳- ساده وي

(لنده، خوږه اوساده ليکنه) ديوې ښې انشاء هويت ښکاره اوبرجسته کولای شي.
دانګليسـی ژبـې دبشـپړ ګرامـر ليکـوال (احمدحسـين مـديری) لنډه او کـره ليکنـه دمطلب ښـه هظمـول اوداړينو کلمو ليکـل بـولي، چـې لوسـتونکي وکـولای شـي دناړينو کلمو پرځای زر مطلب ترلاسه کړي. لنډه ليکنـه فنـی ليکنـه ده: دغـه کارپـه ادبياتو اوژورناليزم کې دپام وړدی، خوپه ژورناليزم کې خوراډيرا اهميت لري.
په ادبياتوکې کلمې اوجملې ډيرې نشي لنډيدلای اوکره کيدلای، داځکه رومان، نـاول اولـوی داسـتان دډيروکلمومجموعـه ده اولـه بلـې خوداسـان احسـاسـات اوعاطفه ورکې شامل دی، بياهم بايد دفني ليکنې په لور لاړشو.

دلنډې ليکنې فن:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول: په ليکنه کې د کلمو له تکرارډه ډه وکړو.
دويم: بې ارزښته او له موضوع سره په نه تړاو کې کلمې لرې کړو.
دريېم: هغه کلمې، چې له اصلي ليکنې سره په تړاو کې نه دي، لرې کړو.
څلورم: دلنډون اصل ته پام وکړو.
پنځم: تمثيل، تشبه، استعاره، کنايه او نور د ليکنې لوازم راوړو، خو پر ځای.
شپږم: نښې او علامې په هره ليکنه کې مراعت شي.
اووم: په هنري انشاء کې ژبنی او لهجوی خصوصياتو ته پاملرنه وشي.
اتم: په تحقيقي ليکنو کې له سيمه ايزو ځانګړو نو ځان وساتو.
نهم: جملې ډېرې اوږدې او ږدې نه وي.
لسم: سره تړاو ولري (د موضوع له پوله)...
يوولسم: زموږ ليکنه لوستونکی ستړی نه کړي.
دولسم: هره جمله (مبتداء) او خبر ولري.
ديارلسم: هنري ترکيبونه خوږه وي، آن تکراريې هم خوندوروي.
څوارلسم: په ادبي ليکنو کې فنون کارول ښکلا زياتوي.
پنځلسم: هرڅومره چې جمله لنډې، کره، پخې، ښايسته او په پوره مينې سره وليکل شي، هومره ليکنې او انشاء خوږه او پوهنې وړ وي.

دانشا ليکنې لپاره ځينې شرايط داسې وړاندې کولای شو:
۱-۱- فکر کول؛ د پام وړ موضوع په برخه کې ښه فکر کول.
۱-۲- خاکه برابرول؛ هرڅه چې ليکو بايد ځينې ياداشتونه پر کاغذ راښول کړو د کلمو او مطلبو راښولو ل د ذخيری معنالري.
۱-۳- ارامه فضأ؛ د ليکنې کولو لپاره آرامه فضأ جوړول ضروري کار دی، ځکه تمرکز په ليکنه او بيا په هنري او خيړنيزو ليکنو کې ضرور دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۴- تنهائی؛ يوازې توب د تخيل قوت سره مرسته کوي، هرڅومره چې په هنري ليکنو کې د تخيل قوت زيات وي ليکنه ښايسته وي.
۱-۵- د سترېا په وخت ليکنه کول؛ انسان ښه وخت د ښو احساساتو خاوند کيدای شي، چې اعثاب يې پرځای او ستړي نه وي. يو مينه ناک انسان پرځان ويساوالي لري. دقت او ذوق له آرامۍ سره ملګری وي.
۱-۲- وخت غوره کول؛ که غواړو ښه او فني ليکنه وکړو، بايد خپل وخت ورکړو؛ د آرامۍ وخت سهار او يا فراغت دی.
۱-۷- مرسته نه غوښتل؛ په انشاء کې له چا مرسته غوښتل د خپل مهارت مهارول دي، څومره چې دليکتې لپاره په يوازې ځان بيا بيا فکر کوو ليکنه مو ښه وي؛ مخکې له مخکې مطالعه کول له دې کار سره مرسته کوي.
دانشاء پيل او پای:
الف: هڅه او هاند وکړو د انشاء لومړۍ جملې ښکلې او په زړه پورې وليکو، که دانشاء پيل عادي، يو ډول وو، چې خبرې وي، نو هيڅوک ورسره مينه نه کوي.
ب- بايد انشاء په ښکلو جملو پای ته ورسيږي. که په پيل کې مو هرڅومره خوږې جملې راوړې وي، چې په پای کې خوږې نه وي، بيا دانشاء په زړه پورې نه ده.
ج- دا فکر چې دانشا بيل او پای ښکلی وی، په زړه پورې نه ده، بايد دانشاء پيل متن، او پای ټول په زړه پورې وي.

۱۲– دانشاء ډولونه او منظرنګاري:
دادبياتو د ښوونکو سليقې د بيلا بيلو موضوعګانو په طرحه کولو کې متفاوتې دي؛ ربښتيا ستايې، ميني سره مينه کوي... وطندوستي، خدای پرستی تبلغوي، پند او نصيحت کوي... خو ځيني ښوونکي غواړي نوې موضوعګانې زده کوونکو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظرنګاري او تصوير ويستنه په نظم کې ډېره مروجه ده، خو په انشاء کې هم دليکوالي عظمت او ښکلا زياتوي. منظرنګاري دانشاء د موضوع او مضمون د ښکلا لامل ګرځي؛ د بيان ښه وسيله کيدای شي، تأثراو اغيزې يې لا ډېريږي.
په انشاء ليکنه کې لازمه نه ده فرمايش ورکړو، حتمي نه ده داسې طرحه شي څو يو محصل پکې يوڅه وليکي، بايد داسې موضوع وليکي، چې لکه څنګه دی ترې متاثره شوی او يا مينه ورسره لري او يا يې د خوړو او ترخو خاطرو جزوي او دويم، داسې عنوانونه، چې متحدالمال دی او تل د نورو له خوا کارول کېږي، دی هم هغه عنوان کړي او څه وليکي؛ لازمه ده بايد ځانته موضوع غوره کړی او داسې موضوع وي، چې نوې وي، سخته وي، ښوورپسی پلټنه وکړي.
انشاء له پخوا زمانو څخه تراوسه ډېرډولونه لری، چې مورږ يې ځينې دلته را اخلو:

۱- دطبيعت په ستاينه کې:

چې پسرلی په مسيدو ښکاري د ښکلې ځواني په ويښيدو ښکاري...
له نيکه مرغه زموږ په ادبياتو کې د طبيعت او بيا پسرلي ستاينې ډېرې شوې دی.
زموږ شاعرانو او ليکوالا په پراخه توګه طبيعت له ټولې ښکلا سره د هنرپه تولو ډولونو کې ستايلي دی. پسرلي يې د کال نوې او ښکلې پيلامه ګڼلی او آن ستر ارمانونه د پسرلی له ښکلا، خوځون او عظمت سره تشبه شوې دي؛ لکه:
د پسرلی ښکلونکی بياکړه سينګارونه= بيايې ولونل په غرونو کې لالونه
ځمکه شنه، لاښونه شنه، لمنې شنې شوی= طليسان زمردي واغوسته غرونه
دنسيان مشاطې لاس دمجيدو دی= مرغلروباندې وښکل ښونه
دغاټولوجنډې خاندې وريدې ته= زرغونه ښوکې ناخې زلمې نحونه
سپينې واورې ويليده کاندې بهېږي = لکه اوښنې د مينې په ګريوانونه
هر پلو ته رنې ونې بهاندې خاندې = له خوښيه سر وهي په سينګرونه
لکه ناوې چې سورټيک په تندوکا= هسې وګاڼل غټولوسره پسلونه
هرپلود ګلوورېم دی لونلی= ته وارا غله له ختنه کارونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمسيح په پوبه مړژوندون بيامومند = پسرلي مګرمسيح شو په پوکړنه
له مړوخاورويي آغلي ګل راويوست= وچ بيديااوغريي کړله جنتونه...
دزلما ټاپي راغلی دی پرجندېيو = لکه پيغله غوټۍ کاندې مکيزونه... (۳۸: ۲۵، ۲۶)
دپسرلي ياطبيعت دنوروبرخواوښکلاووپه برخه کې ډيرو شاعرانو او ليکوالو ډيرخه ليکلي دي، چې راوړل يې نورتحقيق غواړي.

۲– د داستان يا شعر لنډول:

يو ليکوال ياشاعر کولای شي يواوږدداستان ياشعرپه لنډواوښکلوالفاظوکې راوړي، خولاندې ټکي بايدپه پام کې ونيسو:

الف- دداستان اوږدې ځانګې ترې غوځې کړي

ب- داسې يې برابرې کړو، چې اصلی داستان ياشعرون ته زيان ونه رسيږي.

ج- دامکان ترپولې دداستان له اصلي جملو څخه ګټه واخلو. دا ددې معنانه لري، چې يوازې هماغه شعرياداستان راواخلواومونږ له خپل فکرڅه ونه ليکو. دداستان خلاصه کول داګټه لري، چې زده کوونکي په زورجبر يوحکايت له اوله ترآخره په غورسره مطالعه کړي اووروسته وکولای شي نوی مفهوم دخپل فکرپه زورراواخلي اوويې ليکي.

۳– خاطري:

خاطرې هم ادبي اوغيرادبي دي. کله ناکله په انشاء کې دکوچني والي، ښوونځی، اخترونواونوروورځو، شپو، مياشتو، کلونو، بندي ګرۍ، ناروغيو... خاطرې ورياديږي. ددې لپاره چې خپله انشاء موښه ليکلي وي، تېرې خاطرې که خوږې، ياترخې، ښې يابدې ويداسې سره راټولې کړولوتنظيم کړو، چې وکولای شوپه اوسمهال کې ترې اغيزمن اوياخوندواخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چې په انشاء کې خپله دنده ، دژوند ډول ډول هدفونه ، کارونه (ښه او بد ، آزادي، دظلم غندنه اونوي موضوعګانې په پوره هنري مهارت را وړلای شو.
ایراني لیکوال (اسدالله شهریاری) وایي: په انشاء اولیکوالي کې دفکر آزادي دلیکوالۍ آزادي ده، هرڅومره ، چې انشاء له طبیعت څخه متاثره وي اودطبیعت منظرنګاري پکې وي اوله فرمایشه لرې وي؛ ښایسته ده.)) (۲۳: ۹۵)
په آخرکې به مثال په ډول د (ظالم او مظلوم) انځوردخدای بښلی استاد الفت په انشاء کې وګورو:
((دشاعرتحفه زه چې ورغلم هغه په کوټنۍ کې تاست و ، سریې په ګریوانه کې ښکته کړی و فکري عبادت یې کاوه.
کله چې هغه سر راپورته کړ اوپه ما یې نظرولویده، ماخپله تحفه پودپړانګ پوستکی اویوغریتجي پوستین دهغه په مخ کې کېښووده.
هغه وویل: دایوظالم پوتکی دی ، څکه له ښو لاندې لویږي، دابل دظعیفانوله پوستکونه جوړدی اوپه غاړې پورې تعلق نیسي.
دشاعر تحفه باید همدغسې رازونې اوخلک په دغه رمز شه پوه کړې. په دغه خبرو زه له خوبه راویش شوم لوپه خوب کې دخپل خوب په تعبیر پوهیدلی وم.))
(۴: ۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-۵- د دریيم څپرکي د موضوعاتو لنډيز:

= املاء ته ډيکتيشن وايي ، په پښتو ژبه کې د جس له پلوه په ښځينه نوموکې راځي ، لګه ليلا ، امريکا ، املاء...

= په ځينو قاموسونوکې املاء ، ډکول ، ليک دود ، دکلمو قواعدو ته وايي.

په فرهنګ فارسی عميد کې راځي؛ املاء ډکول، بل چاته د يو مطلب تقريرول، چې هغه يې وليکي او هغه مطلب چې معلم يې وو ايي او شاګرد يې وليکي او هم دکلمو دليکلو د درستې ليکنې لار کلمه د مهلت ورکولو ، ديکته کولو په معنا هم راغلی ده.

ترټولو ښه تعريف؛ املاء مهلت ورکول، خو اصطلاحا خپلې يا د بل خبرې په درست ډول ليکل دی.

املاء دې ته هم وايي ، چې يو سړی يو ليک بل ته وايي او هغه يې ليکي او کله په هغه ليک هم اطلاقيږي، چې يو سړی يو څه وايي او بل هغه ته ويل (وينا) ليکي.

= د املاء په ليکلو کې لومړی، دويم او دريم شخص مطرح کيږي، څکه (خپلې يا د بلې خبرې نوروته ويل کوم چې د درست تلفظ له مخې وي، املاء ويل کيږي.

= املاء په ليکنه کې يو مهم اصل دی. په املاء کې مهمه خبره د(ليکلو) ده، يعنې هغه چې ونه ليکل شي املاء نه ده؛ نوروته ديکته کول د املاء اصل نه جوړوي. داسې ويل کيږي، که څوک له ځانه څه نشي ليکلی، مګر د بل چا د ليک له مخې يې نقلولای شي، دغه نقل قول يا کاپي کولو ته املاء نه شو ويلای.

= املاء ليکل دی، د درست تلفظ له مخې ؛ د املاء د ليکلو په وخت کې ګرامري قواعدو له مخې ترسره کيږی که څه هم د ليکنې قواعد نه دي، خو ښې قواعدو او اصولو ليکنه نه ده.

= دليکوالۍ په برخه کې حقدار استاد خدای ښيلی استاد ګل پاچا الفت وايي: ((املاء او املاء په لغت کې مهلت ورکولو او ډکولو ته وايي؛ په ادبي اصطلاح کې خپلې يا د بل خبرې په صحيح ډول ليکل دی. کهڅوک له ځانه نشی ليکلی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګردبل دليک له مخي يې نقل قول کولای شي دغسې نقل قول ته املاء نشوويلای.

= پير روښان (عربي) الفبې باندي د پښتو تورو وزرياتول د خدای (ج) په امر اولاهام سره دځان کار بولي... او بايزيده وکښه هغه حرفونه چي په هره ژبه کي سازيږي دفايدي لپاره دآدميان... ځيني خلک د پښتو خاص توري داخوند درويزه کاربولي.

= د پښتو ژبې دالفبي او ښه تنظيم لپاره په مختلفو وختونو کې مختلفې پريکړې شوي؛ لکه: پښتو ټولني په (۱۳۲۱) هـ ل کال.

= دويمه پريکړه په (۱۳۲۷) د سنبلي په (۸) ښتو ټولني.

دريمه په ۱۳۳۷ هـ ل کال پښتو ټولني د پښتو او پلوخوپه ګډون.

دباره ګلی غونډه په ۱۳۲۹هـ، ل کال وه.

= همدارنګه سليمان ماکو، محمد هوتک، مياروښان، ميرزاخان انصاري، دولت لواڼي، خوشحال خان ختک، عبدالرحمن بابا، احمد شاه بابا، معاصري دوري کي حبيب الله رفيع، منشی احمد جان، د پښتو ادبي انجمن املاء، دالفت صاحب املاء، دغني خان کليات املاء، د پښتو بخوانۍ الفبې کتاب املاء او... ترڅيرني لاندي نيول شوي دی.

= انشاء (COMPOSITION)، پيلول، رامنځته کول، پيدا کول او له ځانه څه ويل او په اصطلاح کې دادب له فنونو څخه ده، چې خصوصي او رسمي ليکونه او فرمانونه وربانديي ليکل کيږي.

درياب قاموس، اسم واحد، مؤنث، له ځانه راايستنه، له ځانه راپيدا کونه، دزړه نه څه بيدا کونه، عبارت تحرير.

= انشاء علم په هغه معنا دی، چي ديوي ټاکلي موضوع په برخه کي يو شی په پوره فکر او نوبت سره وليکو. د يو سړی انشاء له بل سره فرق لري او آن دليکوالۍ په نړۍ کي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= انشاء له خبرو کولو سره تشبه شوي؛ ښه انشاء ليکونکی هغه څوک دی چې خپل مقصد د ليکنې له لارې ښه ولېږدوي او په ليکنه کې يې ساده ګی وي. غوره انشاء ليکونکی دليکنې لپاره غوره مضمون په ذهن کې لري، له همدې امله انشاء ديوه مضمون موندلو څخه عبارت ده.

= انشاء غربي کلمه ده، چې د پيلولو او رامنځته کولو څخه بحث کوي.

په فارسي کې له ډېرو پخوا د (ليکلو)، (تکرار)، (نوشتن) او نګارش په توګه کارېدلې ده اونن هم په همدې مفهوم کارول کېږي. په معاصره عربې ژبه کې د (کتابت) په ځای استعمالېږي.

= ليکوالي يا انشاء ته په انګليسی ژبه کې وايي.

په فرانسوی کې (ايکرر،) او کمپوزسيوسن وايي.

= په روسي کې ورته ( ) ويل کيږی.

په آلماني ژبه کې ژبنۍ عمليه ګڼل کيږی، چې دغې له لارې انسانان اطلاعات، پيغامونه او خپل احساسات نورو ته لېږدوي.

- دليکوالۍ موخه، دچاپاره ليکوکنی، دليکوالۍ توکي، دليکوالۍ موضوع او... (۴۰: ۲۵)

= سربيره په هغه انشا ته (ښه اېښوونه او درست ليکنه) کلمه پوهنه، معنا پېژندنه، سبک شناسي. دمتن مفهومي اړيکې او... ويل شوې ده. (۲۸: ۴۱)، ليکوالي يوډول معماري ده.

= دانګليسي ژبې (RHETORIC) رهتوريک، په فرانسوي کې (RHETORIGOUE) ريتوريک (يعنې دليکوالۍ هنر) او د ليکلو ګټور او درست دستورته هم ويل شوي دی.

= دغه کلمه په لرغوني يونان او روم کې د ((ريتوريکا)) ( ) دخطابې داصولو په معنا کارول شوې او کلمه چې يوناني فلسفه او علوم په غربي ژبه وژباړل شول، دغه کلمه د (ريطوريقا) معربه بڼه او د (الخطابه) معادل وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= ليکوالي؛ دهغو عقيدو (باورونو)، فکرونو او آندو څخه عبارت ده، چې په ښه اوښکلي ډول له ګرامري خطاوو پرته په فصيح او بليغ ډول ترسره کېږي.
انشاء د ماضي الضمير سپړنه ده او ځينو انشاء ته روحيانه ضاعت هم ويلی دی.
= انشاء په دوه ډوله ده: (شفاهي، تحريري)
شفاهي انشاء چې محاوره، محاضره او خطابه ترې مراد ده او تحريری اشاء چې مقالې، رسالې او نورېکې راځي.
شفاهي انشاء فطری بنه لري او د هر (هر ملت کلتوري بقا) په تحريری انشاء پورې اړوند يږي.
= انشاء ځانګړي اصطلاحات هم لري (موضوع، خطه، عناصر (توکي)، عمود، مقاله، فصل...
د انشاء لغوي معنا ايجاد دی، يعني د يو نوی شي پيدا کولو ته انشاء وايي. نظم او نثر ته هم انشاء ويل شوي ده؛ د ښو کلمو انتخابول او د الفاظو ښه تأليف د انشاء مهمه برخه ده. په انشاء کې (فصاحت، معاني او واحده معنا ډېره مهمه ګڼل کېږي.
= انشاء ځانګړی جوړښت يا اسکليت هم لري. (عنوان، سريزه، متن نتيجه او ماخذونه)
= همدارنګه انشا رغاونيز توکي لري؛ لکه (د موضوع کره کول، د مطلب پيلول، شرحه او سپړنه، نتيجه، اخيستنه، ماخذونه ښوول.
= انشاء کې بهرنۍ کلمې هم کله کارول کېږي خو د غه کلمې کله پرځای او کله هم بې ځايه وي. ځينې نړيوال کلمې وي او ځينې سيمه ايز خاصيت لري.
= په انشاء کې له موضوع وتل د ليکوالۍ اصل نه دی. مهمه مثاله (پرموضوع تمرکز کول دي، هرڅومره چې پرموضوع برلاسی ولرو، په هماغه اندازه په موضوع کې تمرکز کولای شو.
= همدارنګه د انشاء ليپاره نوښتي لارې هم په ګوته شوي دی (بايد تقليد ونه کړو، ځان له نورو ليکوالو کم ونه ګڼو، منځنی حد په پام کې ولرو، دليل او استدلال ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهميت ورکړو ، مطالب او کلمې تکرار نه کړو ، وچه ليکنه ونه کړو ، په ليکلو کې بېړه ونه کړو ، په مينه وکړو ، مطالعه وکړو ، دژبې دستور مراعات کړو ؛ جملې کره اولنډې وليکو او په انشاء کې بيل او پای به نظر کې ونيسو.

= انشاء کې منظر نګارې هم مهمه ده ؛ لکه: (دطبعيت ساتنه، داستان يا شعر راوړل، خاطرط او انځورونه په منظر نګارۍ کې ډير مهم دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-۶- د درېیم څپرکي پوښتنې:

۱- پښتو – انګلیسي قاموس کې د املاء تعریف څنګه راغلي دی؟

۲- د املاء او انشاء لاتیني نومونه واخلئ؟

۳- په پښتو ژبه کې د جنس له پلوه د (املاء) کلمه په کوم ردیف کې راځي؟

۴- په فرهنګ فارسی عمید کې د (املاء) کلمه لغتا او اصطلاحا څنګه رامعرفي شوې ده؟

۵- د املاء درې څلور کره تعریفونه راواخلئ.

۶- حضرت ګل پاچا الفت د املاء په برخه کې کوم تحقیق کړی دی؟

۷- هغه ټوک چې املاء لیکي باید کوم ټکی په نظر کې ونیسي؟

۸- که د پښتو ژبې درانه یا ځانګړی توري په لیکنه کې سم ونه کاروو، زموږ په املایي نظام کې د کلمو د معنا له پلوه کمښت راپیدا کېږي او کنه؟

۹- د پښتو ژبې د الفبې د پس منظر په برخه کې څومره پوهېږئ؟

۱۰- د پښتو ژبې د الفبې په برخه کې چېرې، په کوم کال، کومې پرېکړې شوې دی؟

۱۱- د پښتو ژبې د متحد لیک دود په خاطر د (باړه ږلی) متفقه غونډه په کوم کې شوی او کومې ادبي مهمو څېرو پکې برخه اخیستې وه؟

۱۲- (کلتور، کولتور که کلوتور) ولیکل شي؟

۱۳- (پات، پاتو، پاتې...) کوم ډول ولیکل شي؟

۱۴- د سلیمان ماکو د املاء په برخه کې څومره پوهېږې؟

۱۵- پټه خزانه د چاله خوا، په کوم کال، د چا په امر ولیکل شوه؟

۱۶- د میاروښان د املاء په برخه کې څومره پوهېږې؛ پوره مغلومات ولیکئ.

۱۷- د میرزا خان انصاري قلمي دیوان املاء کې له نورو سره څه حرفی توپیر موجود دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- دخوشحال خان د دستارنامې په برخه کې څومره پوهېږئ؛ دقيق معلومات راوړئ.
۱۹- دعبدالرحمن بابا په املاء کې څه نوښتونه ونيسئ؟
۲۰- داحمدشاه بابا املاء له خوشحال خان او عبدالرحمن بابا سره په کومو برخو کې توپير لري؟
۲۱- درياب قاموس دانشاء په برخه کې څه ليکلي دي؟
۲۲- پښتو- انګليسي قاموس انشاء څنګه رامعرفي کوي؟
۲۳- انشاء او املاء دکومې ژبې کلمې دي او په هغه ژبه کې څنګه تعريفيږي؟
۲۴- انشاء ته په عربي، فارسي، پښتو، انګليسي، روسي، فارنسوي او آلماني ژبو کې څه ويل شوي او کوم تعريفونه راغلي دي؟
۲۵- وايي چې انشاء د (مافي الضمير) بيان دی او ولې ورته روحانيه صنعت وايي؛ دقيق ځواب ورکړئ.
۲۶- انشاء په لومړی سرکې په څو ډوله ده؟
۲۷- دانشاء اصطلاخات کوم دي؟
۲۸- دانشاء دپس منظر په برخه کې څومره پوهېږئ؟
۲۹- مسلمانانو دخط، کتابت او انشاء په برخه کې کوم کارونه کړي دي؟
۳۰- فنقيانو، يونانيانو، مسلمانانو او آريايانو دخط او کتابت په پرمختګ کې کوم ګامونه اخيستي دي؟
۳۱- پيغمبر (ص) ولې وايي علم زده کړئ، که چين کې هم وي؛ داخبرې داملاء په برخه کې کوم اهميت لري؟
۳۲- دانشاء جوړښت يا اسکليت معرفي کړئ.
۳۳- عنوان، سريزه، متن او نتيجه ديو اثر په جوړولو کې څه اهميت لري؟ او هره برخه په لنډه توګه معرفي کړئ.
۳۴- دانشاء روغاونيز توکي معرفي کړئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۵- په انشاء کې د بهرنیو کلمو کارول اړتیاده کنه او که ده علمي ډول یې بیان کړئ؟
۳۶- ولې ځینې خلک غواړي په لوی لاس ستونزوره انشاء ولیکي؟
۳۷- په انشاء کې له موضوع وتل ښه کاردی او که څنګه؟
۳۸- د انشاء د پرمختګ لپاره نوښتي لارې په ښه کړئ.
۳۹- د انشاء د ډولونو او منظر نګارۍ په برخه کې څومره پوهېږئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-۷- د درېیم څپرکی (فصل) ماخذونه:

۱- قرآن مجید.
۲- اشراقي، پوهندوی سید علي محمد. ۱۳۹۲ هـ، ل آیین درست نویسی املاء. کابل: کابل پوهنتون نشرات.
۳- الفت ، ګل پاچا. ۱۲۸۵ هـ، ل. لیکوالي (املاء او انشاء). دویم چاپ. پېښور: بورد. رفعت کتابخانه.
۴- الفت، ګل پاچا. ۱۳۳۲هـ، ل. غوره نثرونه. کابل: پښتو ټولنه. د مطبوعاتو مستقل ریاست.
۵- الن جیمز. ۱۳۸۲ هـ، ل. نمرکز عمیق. تهران: خیابان بوشهر. مرکز نشراتی جماران.
۶- انصاري، میرزاخان. ۲۰۰۴م دیوان. پېښور: جدون پرتیننګ. پریس پېښور. پېښور یونیورسټي.
۷- بسمل، ډاکتر احمدالله. ۱۳۸۹ هـ ، ل. پښتو ګرامر. کابل: پامیر نشراتي مرکز. بسمل کمپیوټري چاری.
۸- بیتاب ملک الشعرأ، استاد عبدالحق. ۱۳۳۵هـ، ل. انشاء مقالات. کابل: د مالیې وزارت. ثروت جریده.
۹- پښتو- انګلیسي قاموس. ۱۳۸۸ هـ، ل. کابل: افغانستان د علوموا کاډمي. دالازهر خپرونه.
۱۰- ترسی، بریان. ۱۳۸۰هـ، ل. قدرت بیان. آقائی پروین (ترجمه) تهران: میدان انقلاب. مجتمع کوثر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- پوهني وزارت تعليمی نصاب. ۱۳۸۷ هـ.ل. دري ورځنۍ ورکشاپ. کابل: دپوهني وزارت دتعليمی نصاب پراختيا. دتأليف رياست.
۱۲- دوانی، علي. ۱۳۷۷ هـ.ل. هنر نويسنده گي ونامه نگاري. پيښور: قصه خوانی. کتاب انتشارت.
۱۳- دغني کليات. ۱۳۲۴ هـ. ل. دقومونو اوقبايلو وزارت. دنشراتو رياست.
۱۴- رشاد، پوهاند عبدالشکور. ۱۳۸۷ هـ. ل. دپښتوپخوانۍ الفبې. کندهار: علامه رشاد اکاديمي.
۱۵- روهي، محمد صديق. ۱۳۸۵هـ.ل. دڅېړنې لارښود (دويم چاپ) کابل: دافغانستان دسيمه ايزومطالعاتو مرکز.
۱۶- زاهدمشوانی، عبدالقيوم. ۱۳۸۵ هـ. ل. پښتو سيند. پيښور: دانش خپرندويه ټولنه، تخنيکي ځانګه.
۱۷- زاهد. ۱۳۸۴ هـ. ل. دخوشحال خټک کليات. پيښور: دانش خپرندويه ټولنه.
۱۸- زيار، پوهاندمجاوراحمد. ۱۳۷۲هـ، ل. پښتو سيندګی. پيښور: سرحدچاپخونه. پښتوپانګې ملګري.
۱۹- زغم، احمد شاه. ۱۳۸۸هـ. ل. ليکوالی (ناچاپ) کابل: کابل پوهنتون (چپتر).
۲۰- سعيدي، محمد نسيم نګهت سعيدي. ۱۳۴۲هـ.ل. نګارش وتفکر. کابل: کابل پوهنتون. ادبياتو پوهنځی.
۲۱- سمرقندي، عروضي. ۱۳۳۸هـ.ل. چهارمقاله يامجمع النوادر. ايران: تهران. تأليف کيکاووس، آين کاتب.
۲۲- سميعي، حسين. ۱۳۱۹هـ.ل. آيين نګارش. ايران: تهران. چاپ مؤسسه مطبوعاتي امير کبير.
۲۳- شهر ياری، اسدالله. ۱۳۷۹هـ.ل. آين نګارش انشاء. تهران: مشهد. انشارات بايد. خيابان امام خميني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴- شيرزاد ، پوهندوی محمد آقا. ۱۳۹۰هـ، ل کابل: دپوهنې وزارت. دښوونکو دروزنې لوی رياست.
۲۵- طاهر خانی، عبدالله. ۱۳۷۴هـ،ل. درست بنويسيم. ايران: تهران. وزرات فرهنگ وارشاد اسلامي.
۲۶- عميد حسن. ۱۳۸۱. فرهنگ فارسي عميد (دوه جلدې). ايران: تهران. مؤسسه انتشارات اميرکبير. کتابخانه ملی ايران.
۲۷- ګورکی، ماکسيم. ۱۳۶۴ هـ،ل. کابل: دولتی مطبعه. ددليکوالو اتحادي خپرونه.
۲۸- ګيلانی، احمد سميعی. ۱۳۸۵هـ،ل. نگارش وويراش، تهران: سازمان مطالعه دتدوين کتب علوم انساني دانشگاه ها.
۲۹- متقي زاده، عيسی. ۱۳۷۵ هـ، ل. عربي فارسي فرهنگ. ايران: تهران. انتشارات مدرسه.
۳۰- مجمل التوارخ والقصص. ۱۲۷۱هـ، ل. تهران.
۳۱- محمودی، امير ملک. ۱۳۸۲. درمان اضطراب وافسردگی. ايران: قم. انتشارات شاهاب الدين. مرکزگسترش کتاب جوان.
۳۲- مومند ، عبدالرحمن. ۱۹۴۹م. ديوان. پېښور: اداره اشاعت سرحد. پېښوراکاډمي.
۳۳- مومند ، قلندر. ۱۹۹۴م. دریاب (قاموس) . لاهور: دربارمارکيټ. چاپ محکمه تعليم.
۳۴- مسعود ، ډاکتراحمد. ۲۰۰۸ م. لنډليکنه. دآصف شينواری (ژباړه). پېښور: حيات آباد. مومند خپرندويه ټولنه.
۳۵- منصوري، ذبيح الله. ۱۳۸۵ه،ل. محمد پيغمبری مه ازنو شناخت. پيښور: قصه خوانی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۶- میرزا ، نصرت مهندس. ۱۳۷۴. آین مطاعله ویادګیري. ایران: تهران. مؤسسه روز. خیابان نور.
۳۷- همینګوی، آرنست. ۱۹۱۰. نویسنده چهره دست. (مجله). کابل: مرکز انتشارات لینکلن.
۳۸- هوتک ، محمد. ۱۳۵۲. پټه خزانه. کابل: کابل پوهنتون. دژبو او ادبیاتو پوهنځی.
۳۹- یون، محمد اسماعیل. ۱۳۸۷هـ. ل. پښتو لیکنی سمون. کابل: یون کلتوري یون.
۴۰- FIX MARTIN: ۱۹۹۸.TEXTE SCHREIBEN. SCHREIBPRO ZESSE IM DEUTSCHUNTERICHT. PADER BONRN. MUNCHEN. WIEN ZURICH: SCHONINGH.D.۲۵F.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

۴– لیک نښې (علامات تنقط)

پیلیزه:

لیک نښې (اعجامیه توري یا (PUNCTUATION) نه یوازې په لیکوالۍ او مسلکي لیکنوکې یې کارول ضروری دي، بلکې په هرډول لیکنو، کتابونو، مجلو، مقالو، لویو اوورو لیکنوکې یې راوړل حتمي دي.

په ټولو لیکنوکې دلیک نښو کارول یوه اړتیاده؛ لکه دژوندی انسان لپاره کالي اغوستل لازمي خبره ده، همدارنګه په هره لیکنه کې د اعجامیه نښو کارول اړین برېښي؛ داچې کالي څه ډول استعمالوو، په موږ پورې اړه لري.

که لیک نښې په لیکنوکې ونه کاروو، دکلمې، کلمو، جملې، دجملو، دډولونو، پاراګرافونو، عبارتونو، فقرونو، مقالو، رسالو، مجلو، کتابګوټو، کتابونو او... تو پیرونه سره ورکېږي.

لیک نښې هغه ضروري توري دي، چې لیکوالۍ ته سرا وصورت ورکوي، نه یوازې دشکل له پلوه لیکنوته ښکلاورکوي، بلکې په کلمو، جملو، پاراګرافونو، مقالواومضمونونوکې معنایي تغیر هم رامنځته کولای شي.

پدې څپرکی (فصل) کې که خیروي په(لیکنه کې دلیک نښودکارولو، اړتیا، ارزښتونه اوډولونه په پوره ډول نښې، دفصل لنډیز، پوښتنې اوماخذونه هم په ګوته کېږي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴–۱– په ليکنه کې دليک نښو د کارولوارتياوې اوارزښتونه:

الف– اړتياوې:

په مجموعي ډول ليکنې مسلکي او حرفوي لوری او مفهوم لري؛ هيڅ ليکنه ياليکوالی تصادفي او اتفاقی کارنه دي. هره ليکنه که په هربرخه کې وي د غير فني او مسلکي خلکو له خوانه ده ترسره شوې، داځکه چې عادي خلک اوليکوال سره توپير لري. ليکوالي ديو لړفني اومسلکي مهارتونوخپلول او کارول دي، چې تصادفي لوری (جنبه) نه لري، داکار ددې ترځنګ چې مسلکي دی، يوژمن او معتهد کاردی، چې الله رب العليم ځينو انسانانو ته وربښلی دی او دخپل سوګند ريښتيا ينه يې ثابته کړې ده.(ن- والقلم ومايسطرون)دپورته ژمنتيا له مخې دهرې کلمې ليکل يو مسووليت دی، چې بايد په ښه ډول ، په فني توګه او مهارت له مخې ترسره شي.

که ليکنه او ليکوالي دهرې ټولنې لپاره دفرهنګي ترقی لامل او سبب ګڼل کېږي، نوفني ليکنه يعنې له ليک نښې اوله تورو سره ليکنه هم په بشپړه توګه يوه اړتياده. ليکنه او ليکوالي داعجاميه نښو د پرځای کارولو له مخې درسته بڼه اوصحيحه محتوا خپلوي. اعجاميه نښې په ليکنه کې راوړل ځکه اړتياده، چې (جملې، پراګرافونه او نورې برخې سره بيلولای شو؛ دهرې ليکنې په صحت او درستوالی پوهاوی ترلاسه کولای شو. دهرې ليکنې شکل او محتوا سره توپيرولای شو او دليکنې هرصنف له نورو سره سموو.)

په ليکنه کې داعجاميه نښو کارول دليکوالی دحدودو په ګوته کول دی؛ لکه ناوې بې سينګاره ښکلې نه ښکاري، ليکنه هم بې تورو او اعجاميه نښو بې حدودو او بې ترتيبه برېښي.

که ليکوالي يوه فرهنګي اړتياده، ليک نښې کارول په ليکوالی کې يوه رونيزه وړتياده، له همدې امله دغه وړتيا د ليکوالی په ډګر کې دغه اړتيا رفع کولای شي. استادروهي د ليک نښو د کارونې او اړتيا په برخه کې د ليکوالو ترمنځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمومي موافقه نه ويني، خو وايي دليک نښو ځيني نورمونه په نړيواله سطحه منل شوي دي اوله هغو سرغړونه دليکوال پرستيژ ته زيان رسوي؛ دمثال په توګه که د (نقل قول) دپاره غبرګه ليدنۍ استعمال نه کړو، زموږ ځيرنه علمي ارزښت له لاسه ورکوي.)) (۸: ح)

همدارنګه: ((په ليکنه کې دليک نښو پرځای استعمال ډير اهميت لري. که چېرې په ليکنو کې په تيره بيا ژور علمي او تحقيقي آثارو کې ليک نښې پرخپلو ځايونو رانه شي، اويا اصلا دليک نښو مراعت ونشي؛ نه يوازې داچې دمتن په لوستلو کې ستونزې راپيدا کيږي، بلکې کله کله مشکله ده، چې سم او مطلوب مفهوم دې ځيني واخيستل شی.)) (۱۳: الف)

بايد ووايو دهرې مدني ښکارندې (پديدې) دعلمي کولو، اوغوړيدنې لپاره لازمه ده دهماغه مسلک (ليکوالی) دلاښکلا اوغوره والي په خاطريوه سېده لاره ولټوو څو هغه مسلک وربانديې فني کړو، دهمدې اړتيا اوضرورت له مخې پرځای بريښې دليکنې متمم دود (ليک نښې) په ليکوالی کې مروجې کړو.

- په ليکوالی کې دليک نښو پرځای کارول ځوګټې لري:
يو؛ داچې دليکوالی هرصنف وربانديې مشخصولای شو.
دويم؛ داچې دليکنې په برخه کې زموږ پوهه ترې معلوميدلای شي.
دريم؛ ليکوال دمتمدن پښت اوليکوالی وارث ګڼل کېږي؛ لکه په معاصره دوره کې خدای بښلي الفت، ريښتين، روهي اوبيا نور...
لنډه دا چې ليکوالي د هرې ټولنې فرهنګي اړتيا ده، له دغې فرهنګي بډاينې پرته د هغه ملت کلتوري کمزوري ډيره زيات متصوره (ځرګنده) نه ده.
= دليک نښو په واسطه دليکوالی دصنفونو حدود دهم معلومولای شو اوله دې سره سره ليکنه ښايسته کوو.
- په ليکنه کې دليک دنښو سمه کارونه ليک دود معياری کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ليک نښې د هرې ليکنې د مطالعې په برخه کې د انسان فهم او درک آسانوي، ځکه نو په هره ژبه کې د هماغه ژبې په ټولو ليکنو کې د ليک نښو کارول يوه اړينه مثاله ده.

- د ليک د نښو اړتيا ډېره اهم ده، په هره اندازه، چې يوه ليکنه د ليک نښو پر اصولو برابره وي، په هماغه اندازه يې ليکنه، چې هره محتوا ولري، ښه لوستله کېږي. لوستونکی په لوستلو او مطالعه نه ستړی کوي او کيدای شي د څو پاراګرافونو له لوستلو وروسته دمه وکوي. له بله پلوه که چېرې يوه ليکنه د ليک نښو د اصولو څخه او مراعات يې نه وي پکې شوی، نو په هماغه اندازه به نو موړې ليکنه ، چې هر څومره علمي او مترقي محتوا هم ولری ګونګې، ګډه وډه او له استفادې څخه لرې وي.

له بلې خوا د ليک نښو وړاو سم استعمال هم ليکوال او هم لوستونکی د ليکنې مهارتونو خاوند معرفي کوي، خو ليکوال ډېر برجسته ښي.

- خدای بښلی ګل پاچا الفت عليه الرحمه وايي: ((بې له تورونه ځينې ټکي او نښې شته، چې د ليک به لوستو کې دخل لري او يه جمله او يا کلمه له اشتباه او ابهام څخه ژغوري، يعنې د دغو نښو او ټکو په ليکلو سړي پوهېږي، چې په کوم ټکي بايد سړی اوکومه جمله په بلې پورې وتړي. د تعجب، ندا ، پوښتنې، خطاب او نورو کيفياتو ځرګندونه په همدغو نښو او ټکو کېږي، چې په ليکلو کې ډېر اهميت لري.)) (۲ : ۲)

ليک نښو ته په عربي کې (اعجاميه علامې) په انګليسی ژبه کې ورته (PUNCTUATION) وايي. په فارسي دري کې ورته (نشانه ګذاري)) ، علامت ګذاري او روش نشانه ګذاري ويل شوی دی.

د ليک نښو هدفونه او اړتيا داسې په ګوته کولای شو:

يو شمير نښې او علامې دی، چې د ناخپلواکو (غير مستقلو) يا بانـد مورفيمونو يا اداتو په ډير کومه ځانګړې معنا لري، خو که په ليکنه کې هريوه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل ځای استعمال نشي، ليکنه به خوندوره نه وي، کيدای شي اصلي مفهوم له لاسه ورکړي او لوستونکی به دلوستلو پرمهال تيروتني وکړي.
داستاد محمدآقاشيرزادپه وينا ((که ليک نښې ا وعلامې په ليکنه کې پرځای وکارول شي، ليکنه به خوندوره او معنالرونکې وي، مطلب به ترې ژروا خيستل شي او هم به په لوستنه کې دلوستونکو دتيروتني مخه ونيول شي.
دليک نښو زده کړه، دهرچا په ځانګړې توګه دليکوال اوليکونکي لپاره ډيره اړينه ده، که نه نولوستل اوليکل به موتېروتني او نيمګړتياوې ولري. دليک نښو د کاروني او زده کړې اساسي موخه دحملو اوعبارتونو دمفهوم وضاحت اوصراحت دی.)) (۱۱ : ۱۱۴)
له بلې خوا ددغونښو هدف دادی مونږ په دې وپوهوي، چې ديوې جملې کلمې څه راز ځنګ وليکو، چې په آسانۍ سره معناترې وا خيستل شي اودليکنې دييلابيلو برخو تميز وشي.
ددغونښو په مرسته مونږ کولای شو، چې دلوستلو په وخت کې په دې پوه شو، چې په کوم ځای کې نم شو، ياپه بشپړه توګه ودرېږواويا ساه واخلو. آن ويانداان (نطاقان) له ليک نښوپرته يومتن ښه اوپوره نشي لوستلای.
دليک نښو اړتيا خوراډيره ده؛ لکه: کومه کلمه جلاوليکواوکومه کلمه په بلې پورې وتړو اود جملوډولونه اوټول مضمونه دکيفيت اونوعيت له مخې دليک نښوپه واسطه پېژندل کېږي.
((اعجاميه نښوبله اړتياداده که دغه نښې په يو متن کې ونه کارول شي ممکن لوستونکی اوپه خپله ليکوال هغه معناله مضمون څخه وانه اخيستلای شي، کوم چې دلومړي سړي مطلب وي. دعربي، فارسي اوپښتو ژبوليک نښې يوډول دي اودانګليسي ژبوډول ، دعربي، فارسي او پښتو ژبو نښې له ښي خوا ليکل کېږي اودانګليسي، آلماني او... له چپې خوا...)) (۱۴ : ۱۰۸)
=

(c) ketabton.com: The Digital Library

داكتر اسمعيل حاكمي او ده ملګري دليک نښو د اړتيا په برخه کې نظر لري او وايي: ((منظور از نشانه ګذاری رعيات قواعد سجاوندی و به کاربردن علامه ونشانه های است که خواندن و در نتيجه فهم درست مطالب را آسان و به رفع باره ای ابهامها که از عدم انعکاس دقيق و روشن عناصر و دلالات ګفتاری در نوشته پديد مي آيد ؛ کمک کند.)) (۱۰ : ۳۳)

په اوسنۍ نړۍ کې چې ليکوالۍ پراخه اړخونه پيدا کړي (له خصوصي ليکونو نيولې ترفيس بوک، تخنيک، تکنالوژۍ او...) پورې علامت ګذاري يا ليک نښو پورې د استعمال وړ لري، ځکه نو زياته اړتيا ورته پېښېږي.

ب – ارزښتونه:

اعجاميه نښې بايد په ټولو ليکنو کې وکارول شي. په تأليف، تصنيف، ژباړه، په قطعو، مقالو، داستانونو، ورو، غټو، ورځپاڼو، مجلو، سايټونو او... نورو کې کارول يې ارزښت لري. ټول ژمن، پوه او له ظرافت سره روږدي په تحقيق، تصنيف، تأليف او تخليق پوه) ليکوال نن په خپلو ليکنو کې چې د مطالبو د بيلتون لامل کېږي او د جملو له فهم او درک سره مرسته کوي؛ له ليک نښو څخه ګټه اخلي. هغه ليکوال چې ((غواړي خپل هدفونه نورو ته په ښه ډول وروښيږدوي، بايد اعجاميه نښې د ليکنو دلاښه درک لپاره مراعت کړي او له دې لارې د ليکوالۍ ارزښت ډېر کړي. آن دا سې ليکوال شته، چې د شفاهي ويناوو په برخه کې د ځانګړې کلام اولحن او خاصو نغتو (اشارو) په وسيله خپل مقصود او هدف نورته د سپړلو او روښانولو لپاره زيات اهميت لري او نشانه ګذاري ډېر ځله د سبک او کله د هغه په ذوق او سليقي (سراو صورت) پورې اړه لري.)) (۱۲ : ۵۹)

که غواړو ليکنه مولاارزښتمنه وي، بايد ليک نښې د قاعدې له مخې وي، لکه د ستوري (ګرامري) قرار دادونو او د ليکنې ژور (دقيقو) قواعدو ته پاملرنه ولرو نو هيځکله بايد د غه قاعدې هم هېرې نه کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن، سبا دليکوالۍ ډګر ډېر پراخ شوی دی او ليکوالي نړيواله اړتياده؛ که غواړو نړيوال له خپلې ټولنې خبر کړو او مونږ له هغو باخبره شو، بايد دليکوالۍ له نړۍ سره بلد تيا ولرو؛ کېدای شي او سنی انسان د تصويرونو او ځينو نورو شيانو په ليدو چې د تلويزيونونو، سايټونو او... له لارې ګوري، تر يو بريده څه درک کړي. مګر هغه شيان د پوره فهم او درک وسيله نشي کېدلای.
که غواړو (تيرو وختونه خوندي کړو، او سنی حالت را تلونکو ته په واک کې ور کړو او د راتلونکې لپاره يو څو ډېر انځور ولرو او له او سنۍ نړۍ خبر شو، لازمه ده په ليکوالۍ پوه شو)؛ په ليکوالۍ پوهيدل په ليکنو کې دليک نښو مراعتول دي.)
دليک د نښو ارزښتونه خورا زيات دي، که غواړو مونږ په دي و پوهيږو په ليکنه کې هره کلمه او بيا جمله په فني ډول وليکو او په آسانۍ معنا ترې واخلو لازمه ده، دليک نښو ځانګړنې په پام کې ونيسو.
- له بلې خوا د ليکنو محتوا اغېزمن کړي، دليک نښو اړوند کاردی، دليک نښو وړ (مناسب) کارول نه يوازې لوستونکی ته د مطالعې لارو رښيي او کاريې آسانوي، بلکې ليکوال ته د شکل له مخې د ليکنې ځلور خوا وې هم روښانوي.
که په خبرو کې غواړو مقابل لوری د لاسونو، سترګو او... په اشارو پوه وو، په ليکنه کې دليک نښو په وسيله نورخلک (لوستونکی) دليکوالۍ په رموزو پوه وو.
((په خبرو او شفاهي پيغامونو کې، د سر، لاسونو، ګوتو، اوږو، په قيافه کې بدلون او نورو غړو تغير او اشارو څخه ګټه اخلو او پيغام لېږدول آسانوي، خو په ليکنو کې ددې لپاره، چې د هغو غړو د حرکتونو زمينه نده مساعده، ليکوال ناچاردی دليکوالۍ له نښو ګټه واخلي څو وکولای شي تر ډېره بريده (حده) رواني، عاطفي او يا د جملو آهنګ لوستونکو ته ور ولېږدوي.)) (۴ : ۱۵۵)
دليک د نښو بل ارزښت دادی، چې د جملو بيل بيل واحدونه څرګندول او بيا په منطقي توګه سره ترې. که چېرې دليک نښو د غه اصول ګډ و او يا په سستۍ سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اينبودل شوي وي، بيا نو يقيني ده، چې لوستونکی دليکنې څخه سم او پوه مطلب نه شي اخيستلای؛ دچا خبره به پوره سرګردانۍ به اخته او دچټک لوستلو بشپړ مخنيوی به يې شوي وي.
که څه هم دټولو ژبو ترمنځ دليک نښو اصول يو ډول نه دي، خو بيا هم يو لړعمومي او کلي اصول شته، چې دژبو په ليک دود کې يې مراعت لازمي کاردی.
که غواړو ليکنه باارزښته اوله توانه برخمنه وي لازمه ده ليک نښې پکې مراعات کړو. د کانديد اکاډيميسين محمد ظاهر افق په وينا: ((ډيروو ختونه يوه ټاکلې موضوع ځکه خرابوي، چې بې ارتباط مسلې په اصلي موضوع ورګډوي او په دې کارسره خپله ليکنه ناتوانه او کم ارزښته کوي.)) (۵ : ی)
په پښتو ژبه او ادب کې دليک نښو تاريخ او کارونه په نوې او معاصره دوره پورې اړه لري، داسې ځرګند تاريخ ليکوالو دې په شعوري ډول په يوه ياډيرو آثارو کې دليک نښو دکارولو مراعات کړې وي، په لاس کې نشته.
دليک نښو کارول په پښتو ژبه کې لکه دنوروژبو په لاتين دورې پورې اړه لري، چې دتأمل وړخبره ده. زموږ په هيواد کې علامه ګذاري دسراج الاخبار په خپريدو (۱۲۹۲ دجدی ۲۲) دمحمود طرزي له خوا مروج شوی دی ، چې بيا وروسته نورو ليکوالو دغه اصل ته پاملرنه وکړه او خدای بښلو استادانو پوهاند صديق الله ريښتين، ګل پاچاالفت او نورو درنو ليکوالو په شعوري ډول دغه کارته ملاوتړله او دپښتو تحقيقي او تخليقي ليکنو سروصورت پوښت په پراخه ليکنو کې دليک نښو استعمال ته توجه کوي.
لنډه داچې په ليکنو کې داعجاميه نښو استعمال دليکنو ارزښت لازياتوي، دجملو په تفکيک ، دليکنو په حدودو کې معنايي تغيرهم راولي؛ لکه: لاندې جملې کولای شو په ښکله دليک نښو په وسيله چې معنايي تغيرهم لري؛ راوړو:
۱- پلاره ! پلوشه له ښاره راغله؟
۲- پلاره ! پلوشه له ښاره راغله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- پلاره، پلوشه له بناره راغله !
ليک نښې ډېرې ډولونه لري، چې په لاندې ډول به له پوره تعريفونو او مثالونه سره معرفي شي:

۱- ټکی، نقطه، نشانه (.) يافول سټاپ (Point full stop)
د بشپړو دريدلو نښه ده. د خبري او امري جملو په پای کې راوړل کېږي او د جملې پای او مستقل والی يې ښيي.
ټکی، پوښتن نښه او رېغ نښه د جملې په پای کې هغه وخت راځي، چې هلته بايد توقف وشي. هر ډول جمله چې وي د نومړو دريو نښو څخه يوې نښې ته اړتيا لري. که چېرې د کومې جملې په پای کې د توقف کومه ټاکلې نښه نه وي، هغه جمله خپلواکه نه ده او حتا کله کله د جملې اصلې شکل ورکېږي.
پښتو - پښتو تشريحی قاموس کې راځي: ((د مکس نښه ، نقطه، خال، پيريد ، فل سټاف (FULL STOP) ، يې نور مترادف نومونه دي.)) (۲ : ۵۸)
که چېرې د يوې کلمې په پای کې د توقف يا تميد و ټاکلې نښه راښشي، هغه کلمه د يوې جملې حيثيت نه پيدا کوي؛ لکه:
راشه، راشه ! په لومړي مثال کې، چې (راشه) ترکلمې وروسته ټکي نښته، فقد يوصرفي کلمه ده. په دويم مثال کې چې د (راشه) ترکلمې وروسته ټکی راغلی دی، داسې جمله يې جوړه کړې، چې مستقله معنا لري او د مفرد او امر حالت ښيي.
د ټکي د کاروونې ځايونه:
الف- د بشپړو خبري جملو په پای کې راځي؛ لکه:
عين القضات ستر عارف ، په ۳۳ کلنې کې په (**۵۲۵** هـ ق) کال شهيد شو.
ب- ترټولو هغو جملو وروسته راځي، چې نه د پوښتنې حالت ولري او نه رېغ نښې؛ لکه:
- د ظلم کاسه نسکوره ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- باران چې واوري ځمکه لمده شي.

ج- دهرې کلمې وروسته، چې د نښانې یا اختصاري نښې په توګه کارول شوې وي؛ مثال:

- ارسطو (دمسیح دمیلاد څخه دمخه). په ۳۲۲ ق م کې ومړ.

یاله مخففاتو ورسته راځي. داسې پېښیږي چې دنامه دتکرار او یا یې د اوږدوالي له پلوه نوم نښي راتلی. په دغه وخت کې یې مخفف شکل لیکل کېږي، چې تردغه هر لنډ شوي شکل وروسته دټکي اېښودل ضروري کاردي ؛ لکه:

- م. م. م. (دملګرو ملتونو مؤسسه)

- پ. ر.و. ن (پیر روښان)

- خ. خ.ن. (خوشحال خان)

- ف- انګلس (فرید ریک انګلس)

د- ټکي په زیاترو اروپایي او امریکایي هیوادونو کې دحسابي رقمونو په منځ کې داشاریې په توګه استعمالیږي؛ څرنګه چې داکار ددوی په ژبو کې کومه ګډوډی نه راولي، خو په پښتو کې ټکی یاصفر یو شکل لري، نو ښه خبره داده، چې موږ خپل رقمونه په کامه (،) سره بېل کړو؛ : ۲، ۳۰ (دېرش افغانۍ اودوه پوله).

ه- دعددونو، اونورو په پای کې دهغو په وسیله مطالب یا عناصر... شمیرل شوي وي؛ لکه:

همدارنګه ټکي (.) دخبري او امریه جملو په پای کې بشپړه ودریدنه ده، چې دجملې استقلال ښیي؛ لکه: پیغمبران، دځمکې پرمخ دخدای (ج) حجت او دخلکو په منځ کې دحق غوره استازې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- دوه ټکي (:) دونقطه ياشارحه:

دوه سر په سر ټکو ته شارحه هم وايي؛ کله چي يو مطلب ښه واضيح کوو اويا په خپله ليکنه کي د سند په ډول ماخذ راوړو. يا په بله وينا له (مستقيم نقل قول) څخه د مخه کارول کيږي.

په پښتو ژبه کي څرګند نښه وايي، دغه نښه په ليکلو کي لږ کارول کيږي. ځيني ليکولان يي کله کله له ځنډ نښي (؛) سره ګډوي؛ په داسي حال کي چي څرګند نښه جلا ده.

- دلوست ښشپړپروګرام بايد دغه دري برخي ولري: ۱- په هره اونۍ دلوست يو ورځ او مناسب کتاب؛ ۲- ورځپاڼه يامجله؛ ۳- د تبصرو يا تعبيرونو لپاره کتاب يا مجله.

- د څرګند نښي ياشارحي د کاروني ځايونه:

الف- له مستقيم نقل قول څخه د مخه لکه چي حضرت رسول اکرم (ص) فرمايي:

((مسلمان هغه څوک دی، چي نور مسلمانان يي له لاس اوژبي په امان وی)).

ب- څرګند نښه د دوو فقرو په منځ کي هم راځي؛ هغه وخت دوو فقرو په منځ کي يوه لازمي نښه ده، چي دوهمه فقره لومړۍ فقره تشريح کړي اويا توسعه ورکړي؛ لکه:

- د ګلالۍ کور ډېر ساده جوړ شوی دی: دري خوني، يو دهليز او يو پخلنځی لري.

- د محمود باغ ډېر ښکلی دی: ښه ګلان، زياتي ميوي او بهاندي اوبه لري.

- ج- د يو مطلب د تفصيل له سپړلو د مخه، چي په لنډ ډول هغه ته اشاره شوی ده؛ لکه: په شورا کي د دغي خبري له کيدو د مخه، له انتظار غير د غه نتيجه ترلاسه شوه: آن يوتن هم له هغه سره موافقه ونه کړه.

- پرو سږکال زمالپاره ښه کال و: دلوړوزده کړو وزارت په کانکورکي اول نمره بريالی شوم.

- لقمان حکيم ته يي وويل: ادب موله چا زده کړ؟ وويل: له بي ادبانو: دهغو ټولو خراب کارونه مي ونه منل او دهغو له کړنو (عمله) بيزار شوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د- ځرګند نښه هغه وخت راځي، چې تريوې عمده فقرې وروسته ځينې مهم نومونه او مفهومونه د تشريح لپاره راشي. خو بايد په دغه وخت کې تريوې بشپړې فقرې وروسته راوړل شي؛ لکه: دده ټول ادبي استادان جهاني شهرت لري: جيک لندن، تولستوی، ګورکی او ماياکوفسکي.

- هـ- له تقسيري کلمو وروسته لکه ((يعني))، ((لکه چې))، ((دبېلګې په ډول))، ((عبارت دی له)) او نور...

تاسو ته ډير ډير انتظار وم، يعني: سترګې په لاروم. تاسو ښخه زما وعده له ياده وتلې وه. لکه چې: زه مو له پامه او هيره وتلی وم. که زه پوشم، چې ته راځې، زه به دوه سترګې له انتظاره تاته په لارکې وکړم. دبېلګې په ډول: ټول اخلاص به مې درته نذرانه کړم.

زموږ وتلي شاعران له: (امير کروړ، ميرزاخان انصاری، دولت لوانی، ميافقيرالله جلال آبادي ښخه عبارت دی.)

ځينې وختونه په پښتو ژبه کې لکه فارسی ژبې غوندې عبارت ليکي؛ دبېلګې په ډول پورته جمله؛ (زموږ وتلي شاعران عبارت دي له: امير کروړ، ميرزاخان انصاري، دولت لوانی، ميافقيرالله جلال آبادي) چې جمله به پشپړېږي.

- ی- په لاندنيو بيلو بيلو ځايونوکې ځرګند نښې د استعمال ځايونه:

۱- د ساعتونو او دقيقو دبيلولو لپاره؛ لکه:

- ۱۱:۳۰ (يوولس بجې او ديرش دقيقې)

- ۲۲:۱۵ (پنځلس بجې او دوه ويشت دقيقې)

۲- د ماخذونو او کتاب ښود (ببليوګرافي) دځينو اجزاوو ترمنځ:

- د خوشحال خان کليات: لومړی ټوک، ۲ مخ.

- ... (نيويارک ټايمز: هاپر، ۱۹۵۸)

۳- ځرګند نښه په رسمي مکتوبونوکې ترعنوان وروسته هم راتلای شي؛ لکه مخکې چې مو وويل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ښاغلی:
- ښاغلی پوهاند....

۳– دري ټکي (...) سه نقطه پهلو به پهلو (...)

دري ټکي خورا اهميت لري. که څه هم ځيني ليکوال يې مراعات نه کوي، که چېرې کوم عبارت حذف کړي، هلته بيا دليکنې په ليک نښو او انتظام پسې سم نه ګرځي، کله پنځه او کله ډير کېږدي. په نتيجه کې يې ليکنه کمزوري اوګډه وډه وي؛ په داسې حال کې، چې بايد په دغه وخت کې دري ټکي پر له پسې (...) سره کېښودل شي، څو د ليکنې دليک نښو اصول مراعات شي. او که تردغو دري ټکو وروسته پراګراف پای ته ورسېږي، هلته نو لازمه ده، چې يو ټکی بل وراضافه کړو او هغه د توقف (PERIOD) ټکی دی؛ لکه:

د افغانستان خلک، چې يو لرغونی فرهنګ اوله ويارهډک تاريخ لري، د تاريخ په بيلو بيلو پړاونو کې يې د بهرنيو دښمنانو پرضد په مېړانې سره مبارزې کړې او دهغوی د شومو کارونو څخه يې خپله پاکه خاوره ژغورلې او ساتلې ده.

ددې خبرې د ثبوت لپاره دافغانانو او انګريزانو، روسانو، امريکائيانو ترمنځ څو مشهورې جګړې يې ښې نمونې دی. که د پورته پراګراف ځيني برخې حذف کړو نو په لاندې توګه يې راوړو:

د کارونې ځايونه:

دافغانستان خلک، چې يو لرغونی فرهنګ او له وياړه ډک تاريخ لري...

دخارجي دښمنانو پرضد په پوره مېړانې سره مبارزه کړې ده او... ددې خبرې دثبوت لپاره د افغانانو او انګريزانو او... ترمنځ څو ځله جګړې شوې دي.

- دري ټکی د داسې نور يا (وغيره) معنا لري.

زموږ د تو صيفي ادبياتو، شعراو... دحماسی فرهنګ له غنا برخمن دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- کله ناکله دغه ټکي دمتون د سمون (تصحیح) په وخت کې د ناخوانا کلمو پرځای هم راځي؛ لکه:
د شعر په جوړښت کې د وزن، قافیې، خیال او... کارول کېږي.

۴– پوښتن نښه (نشانه سوال ، custionmarke یاسوالیه (؟)

پوښتن نښه یا سوالیه هم په لیکنه کې ډېر استعمال لري او په لاندې مواردو کې راځي:
الف- پوښتن نښه هغه وخت د جملې په پای کې راځي، چې پوښتنه په مستقیم ډول راغلې وي؛ لکه:
- کارته ولې نه یې تللی؟
- اوس د څو کلونو یې؟
کله چې یو جمله په یوې بیانې سره پیل او بیا په یوې پوښتنې سره پای ته ورسیږي. نو په دغه وخت کې پوښتن نښې ته اړتیا ده؛ لکه:
- ښایي چې آزموینه به ډېر سخته وه، خو تا ونه کولای شوای، چې بریالی شې؟ یا دا چې د مستقیمو جملو او پوښتنیزو عباراتو په برخه کې راځي، لکه:
- په څه شي فکر کوې؟
- دا کار دې له دې ښه نه شوای ترسره کولای؟
ب- له هغه کلمې یا عبارت وروسته چې د مستقیمې پوښتنیزې جملې ځان نیسي؛ کوم رنګ دې خوښیږي؟ شین که آبي؟ ستا سو نظر څه دی؟ لاړشو یا لاړنشو ؟
یا هغه وخت هم راځي، چې په یو جمله کې د ننه کومه پوښتنه راغلې وي البته د غه نښه تر بشپړې جملې وروسته نه راځي؛ بلکې تر پوښتنې وروسته واقع کېږي؛ لکه:
- دیرش کاله پخوا دې په یاد دي؟ موږ ډیر لږ وو. پورتنی جمله په لاندې توګه سره هم راتلای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- په يادديې دی، چې ديرش کاله پخوا موټران خورا لږ وو؟
ج- پوښتن نښه د ابهام، شک او ترديد ښکاره کولو په وخت کې په پرانتيز يا قوس راوړي؛ دمثال په توګه: که دکوم ليکوال، مؤرخ، فيلسوف دزيږيدو کال کې شک وي او يا يوې لوې او عمومي موضوع لکه دهيواد دنفوسو شمير.
-(زنون ۳۳۲؟ ۲۶۴ م؟) دلرغونی يونان مشهور فيلسوف و.
يا ويل کيږي، چې پير روښان دتور راغه يا (؟) غره په جنګ کې مړ شوی وي.
- دځينو غيررسمي اماروله مخې اوس اوس دافغانستان دنفوسو شميرله ديرش ميليونه نفرو (؟) تير دی.

۵- ږغ نښه (!) ياندايه دتعجب علامه (!) (Exclamtion)

د تعجب نښه يا علامه هم بلل کيږي. که څه هم ډير ځايونه کارول کيږي، خودلږ استعمال لپاره يې هم زيات غورپه کاردی.
دتعجب نښه ډير ځله د هغو جملو په پای کې راځي، چې دځينو خاصو اوزياتو عاطفي يانفساني حالاتو بيانونکی وي، لکه: ((هيښتيا))، ((ټينګار))، ((تحسين))، ((سپکاوی))، ((کرکې))، ((ترحم))، ((هيلو))، ((شک او ترديد))، ((امراونهي))، ((ګواښ))، ((حرت))، ((درد وغم))، ((دعا))، ((تنبه))، ((تأسيف))، ((غږاوبلنې))، اونوروکې کارول کيږي، چې لږشمير به يې راواخلو؛ لکه:
الف- کله چې په يوه جمله کې افسوس او ريا ښتيا څرګنده شي، نو يې په پای کې ږغ نښه ايښوول کيږي؛ لکه:
- څومره ښکلې باغچه ده!
- په ايتاليا کې زلزلې څومره خرابۍ پيښې کړې!
ب- کله چې په جمله کې يوه تعجبی کلمه راشي، نوږغ نښه دهمدغې تعجبې کلمې څخه وروسته راوړل کيږي؛ لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- اې خدایه !
- افسوس !
- آه !

ج- که داریانتیا او افسوس کلمې سره ندائیه جمله راشي، هلته نو باید تر کلمې وروسته کامه او تر جملې وروسته (رېغ) نښه ولیکله شي؛ لکه:
-افسوس، څومره پوه ځوان دی کارنه پیدا کوي !
آخ، په څومره ځوانۍ کې مړشو !
- واخ، دی خوزما اندېوال و !
ځیني وختونه داسې هم پیښیږي، چې رېغ نښه دیوې کلمې په پای کې داسې واقع شي، چې هم د جملې مفهوم اداکړي او هم جمله ندائیه وی؛ لکه:
- اور !
- لړم !
په پورتني لومړی مثال کې داسې بریښي، چې د ځینو تلفاتو په نتیجه کې چې په اور سره شوي دي، یو څوک په تعجب سره د ((اور)) په کلمې سره ټول مفهوم افاده کوي.
همدارنګه د ((لړم)) کلمه دیو دردمن (شدید) ناروغ پـه مقابل کې چې البتـه لړم وهلی وی؛ په تعجب سره راوړل شوې ده.
- د – پردې برسیره رېغ نښه په رسمي او شخصي لیکنو (عنوان) کې ترخطاب وروسته استعمالیږي. څرنګه، چې دغه نښه زموږ په لیکنو کې ډیره کارول کیږي، نو کولای شو، چې په هماغه توګه دوام ورکړو؛ لکه:
- ګرانه وروره محمود جانه !
- ښاغلی رئیس !

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶– سرچپه واو (،)، کامه (lAVIRGULE CAMMA) **یا ویرګول:**
دمکث یا لنډې ودریدنې نښه ده. کامه یا سرچپه واو، چې دجملې بېل واحدونه سره جلاکوي، په هغوتوقفونوکې لیکل کېږي، چې توان یې دټکی له تم څخه لږوي. کامه دنورونښو پرخلاف دکارونې ډېرځایونه لري اونه یوازې دمعنا سره مرسته کوي، بلکې دلیکنې حرکت اوتوازن هم تنظیمولای شي.
ځینې لیکوالان داسې فکرکوي، چې کامه، لیکنه یاروښانه اوواضیح کوي، نوچې یې وس وي، ځای اوبې ځایه کامه ږدي؛ په داسې حال کې چې ډېرې اوبې ځایه کامې نه یوازې لیکنه نه روښانه کوي، بلکې لایې سره ګډوي. دکامې داستعمال ځایونه په لاندې ډول دي:

الف- دفقروترمنځ دکامې کارونه:
کامه، دهغو فقرو په منځ کې راځي، چې د (خو، لاکن) اویا (ځکه چې) کلموپه واسطه سره جلاشي.(فقره هغه نحوي عنصردی ،چې جمله بشپړوي.)
که جملې په یوه فقره کې د (که څه هم) او (سره ددې) شرطي کلمې راشي بیانوکامې ته چندان اړتیانشته، ځکه چې دغه شرطي کلمې دیوې جملې مختلفې فقرې سره نژدې کوي؛ لکه:
- احمد خپله آزموینه ورکړه، ځکه پوره تیاری یې ورته نیولی و.
- محمود که څه هم ښه سړی دی، خومور یې ځینې ناخوښه ده.
که چیرې په یوه مرکبه جمله کې نوموړي شرطي کلمې نه وي استعمال شي، هلته نو د (خو) ترکلمې مخکې کامه لازمه ده؛ لکه:
زلمی کارپسې لټیږي، خونښی یې موندلی.
- ب- چې څوکلمې دواحدواسنادودرلودونکی وي؛ لکه:
- زرین ، حسن اومحمود دتره زامن دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- شيخ اسعد ، ښکارندوی، خوشحال خان او قادرخان د پښتو ژبې ستر قصيده ويونکي شاعران وو.

-ج- د عمده او تابع فقرو ترمنځ د کامې کارونه:

کله چې په يوه جمله کې عمده فقره وروسته او تابع فقره مخکې راشي، نويې دجلاوالي لپاره کامه لازمه ده؛ لکه:

- هغه وخت چې محمود لوست کاوه، پلاريې په کورکې و.

- انتی بيوتيک، چې لاندو کشف شوی، ژوند په قسمت پورې تړلی و.

- د کمپيوټراو انټرنټ زده کړه، د هرچا لپاره ضروري ده.

-د- د يوې ليکنې د بيلابيلو برخو د مرجع او ماخذ لپاره ؛ لکه: کابل، د نوي ښار پارک ؛ پستي نمره ۱۹۴۴۵، دتيلو ټانګ، ۷۸ کېنه، خلورلارې.

-هـ- دعمده فقرو او اوږدو مشخص کوونکو عبارتونو ترمنځ د کامې استعمال په عمومي توګه، ټول اوږده مشخص کوونکی عبارتونه دتابع فقرو په څيرليک نښې غواړي.

کله چې دغه عبارتونه ترعمده فقرو مخکې راشي، بيانو کامه ورته ايښوول کېږي؛ لکه:

- د محمود د باغ خوږې منې، د کارغه خوراک نه دي.

- ژوند د خوږو هدفونو ، سرمنزل ته رسيدل دي.

که چېرې په يوه جمله کې دغه عبارتونه ډيراوږده نه وي، هلته بيا د کامې دراوړلو ضرورت نشته؛ لکه: دنجلۍ بارڅوګان دانارپه شان سره دي.

-ی- د نامحدودو مشخص کوونکو عبارتونو لپاره د کامې استعمال:

۱- نامحدود مشخص کوونکی يو داسې عبارت يا فقره ده، چې د جملې ټاکلی مفهوم روښانه کړي، خو محدوديت ورنه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرې د جملې څخه دغه مشخص کوونکی عبارت یافقره له منځه وایستل شي، بیاهم دجملې په اساس کې کوم تغیر نه راځي. دغه ډول نامحمود مشخص کوونکی په جمله کې د دووکامو په دننه کې راځي؛ لکه:

- اوس سپوږمۍ ته ختل دتیرونظریو پرخلاف، یوآسانه اوساده کاردی.

۲- په همدې توګه ځینې اسمونه اویایې معادل، چې په جمله کې مخنې بیان معنا ته وسعت یاتوضیح ورکوي، په عمومي ډول ، دنامحدودو مشخص کوونکو حیثیت لري اودکامو په منځ کې راځي؛ لکه:

ګورکي، دریالیزم پلار، خپل ادبي شاهکارد ((مور)) په نامه ولیکه.

کامه په نورو ځایونوکې داستعمال ځای لري؛ لکه: دعددونو ، لیکنو اومکتوبونوکې دصفتونو ترمنځ هم راځي؛ مثالونه:

۱- دځینو صفتونوپه منځ کې ، کله چې د یوه اسم د څرنګوالي لپاره صفتونه استعمالیږي، نویې ترمنځونوکامې راځي. البته دوروستیو دووصفتونوپه منځ کې (او) لیکل کېږي؛ لکه:

- له انګریزانوسره دافغانانوجنګونه ډیرخونړي، دردناکه، له غیرته ډک اوبریالي ول.

- د محمود کور تل پاک، منظم، ښکلی اوپه زړه پورې وي.

۲- دعددونو ترمنځ:

دعددونوګروپونه په ، یابار/ سره بېلوي؛ لکه:

۵۳۱، / ۳۷۱، ۵۲، ۵۲۲، ۳۲۱، ۸۴۵

یا ۵۳۱، / ۳۷۱، ۵۲ ۵۲۲، ۳۲۱، ۸۴۵

۳- دمیاشت اوکال جلاکولوکې هم کامه لیکي؛ لکه: داپریل ۲۷، ۱۹۷۸م دحمل ۵، ۱۳۵۷ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- د درسونو د روښانولو لپاره هم کامه استعماليږي. دکليو، ښارونو ولسواليو دنومونو دبيلولو لپاره کامه داسي راځي؛ لکه: دميوتد ولسوالی، کندهار، يادميوند ولسوالی، کندهار، افغانستان.

۵- دليکونو اومکتوبونو په خاطر دکامې کارول.

که څه هم تراوسه په غير اصولي توګه په ليکنوکي اومکتوبونوکي ډېر نښنه استعمالوو، خوکيدای شي، چي په غير رسمي ليکنوکي دوستانو اوانډيوالانو ته دسلامونو اواحترامومو دوړاندي کولوپه وخت کي ترنامه وروسته کامه استعمال کړو.

په رسمي مکتوبونوکي ترنامه اوعنوان وروسته شارحه (:) هم راځي؛ لکه:

- ګرانه انډيواله...

- ښاغلی... رئيس:

۷- څنډنښه، ويرګول بانقطه(؛) semi column دزيات مکث نښه:

څنډ نښه، چي په عمومي توګه ديو کمزوري تکي اويا قوي کامي وظيفه اجراکوي، ديو بشپړ توقف اوولاړي لپاره نه کارول کيږي. ځيني ليکوالان، ددي لپاره چي دڅنډ نښي له دقيق استعمال څخه ځان خلاص کړي، نوکامه ليکي. په داسي حال کي چي ددغي ليک نښي عمومي خاصيت يي دادی، چي دمتوازنوجملو اوفقرو ترمنځ بايد راشي.

دڅنډ نښي داستعمال ځايونه:

- الف- دووعمده فقرو ترمنځ دڅنډ نښي استعمال؛ کله چي دغه عمده فقري په (او، خو، لپاره) اوداسي نوروکلموسره ونه تړل شي، هلته څنډ نښه راوړل حتمي ده؛ لکه:

مثال- کوچنی ته په وخت باندي جزاورکول لازمي کاردی؛ په بي ځايه وهلوسره سپين سترګی کيږي اوهروخت بايد هرڅه ورته ونه ويل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دجملو پورته جوړښت ، که څه هم بېلې جملې دی، دمعنا د ارتباط له پلوه ډېر سره نږدې او اصلاً په څنډ نښې سره تړل کېږی. نو که په دغو حالتونو کې يو ليکوال ددغې څنډ نښې پرځای يوازې کامه استعمال کړي، غلطي به يې کړې وي.

ب- دځينو قيدونو سره دڅنډ نښې استعمال:

کوم وخت چې يوه مرکبه جمله کې، چې بېلې بېلې فقرې پکې راغلې وی، دغه درانه قيدونه (که څه هم، هيڅکله، په نتيجه کې) او داسې نور استعمال شي، هلته نولازمه ده، چې ترنوموړو قيدونو مخکې څنډ نښه راشي. که څه هم دغه قيدونه په فقروکې دافکارو ارتباط ورښيي، خو ارتباطي لفظي وظيفه به يې کمزورې وي؛ لکه:

- احمد او محمود ، چې له ډېرې زمانې څخه راپه دې خوا انډيوالان وو ، پرون يې برمازې (محضې) خبره سره جنګ شو ؛ په نتيجه کې سخت سره خوابدي شول او بيا يې هيڅ وخت خبرې سره ونه کړې.

ځينې وختونه څنډ نښه دهغو فقروترمنځ راځي، چې په ربطي کلمو (او ، خو ، يا ، تراوسه) او داسې نورو سره تړلې شوی وي؛ په دې شرط چې دلاندې حالتونه څخه يوولري:

۱- فقرې ډېرې اوږدې وي. ۲- دغه فقرې سره ډېرې نژدې اړيکی ونه لري.

۳- دفقروڅخه يې يوه ياډېرې کامې ولري. ۴- ليکوال وغواړي، چې ددوی ترمنځ توپير باندې ټينګار وکړي، لکه: دماشومانو دبښې روزنې لپاره ضروري ده د اسلامي زده کړې تيورې په روحيې وروزل شي؛ خودابايد ووايو ، چې دا لارښوونه په لا باور او د وطن پالنې په روحيې بياوړې کېږې؛ يعنې الله پالنه، وطن دوستی اوآزاردی روحنيه زموږ دماشومانو په روزنه کې رول لري.

يا:

مال، اولاد ، جاه اوجلال هيڅکله نشي کولای انسان ته ارام ببښوونکی وي؛ ځکه يوازې دخالق پروردګار په يادولو دانسان زړه سکون اوآرامتيا پيدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸– کرښې (–)؛ خط فاصله يادش(-)dash

نور معادل نومونې يې ببلنې. کش، خطک، فاصله، دش، کرښه دغه کرښه د جملې د ټاکلو واحدونو د جلاکولو او تعبيرولو په غرض استعمالېږي او د شدت له مخې سره چندان توپير نه لري، خوبيايې هم شدت ترکامې ډير دی؛ لکه:

- چارلس ډاروين- د انګلستان مشهور عالم، چې په نولسمې پېړۍ کې خپل مشهور کتاب د ((انواع و بنياد)) به نامه وليکه، په اروپاکې يې لويه هنګامه خپره کړه.

د خط فاصل د کارونې ځايونه:

۱- کرښې (خط فاصل) ، په هغو وختونو کې هم کارول کېږي ،چې يوه موضوع له بلې سره توپير لري او بيايو د م ورسره وتړله شي؛ لکه:

ده دليلانبه خوی، ښکلا او تحصيل پوره و ستايل- بيايې د خپل وررلپاره دواده غوښتنه ځينې وکړه.

۲- ځينې معترضه جملې ياعبارتونه ، چې د يوې جملې په دننه کې راځي، په کرښيو يا لنډکيو خطونو کې ليکل کېږي، لکه:

- خواريکښ او مسلمان خلک هيله لري- البته آرزويې واقعي ده- چې بايد ظالم له منځه لاړ شي.

- حضرت پيغمبر (ص) اونورو بيغمبرانو د ټولو انسانانو لپاره په ګډه هيله درلوده، چې د دواړو کونوژوند يې له ښېګڼې ډک وي.

۳- کله چې د جملې يا کرښې په سر کې رقمونه يا د الفبې توري راشي، هلته هم کرښې راځي؛ لکه: ۱-۲-۳- الف- ب- ج- د- و- هايفن (کرښې) علاوه پرنوموړو ځايونو د سوال او جواب په وخت کې او همدارنګه په يوه ادبي او هنري اثر کې د ډيالوګ کوونکو د نوموپرځای استعمالیږي؛ لکه:

(سوال) – ته په آزموينه کې بريالی شوی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

(جواب) –هو.

... زما سمه نه ده زده. ته خو درواخله يوه غاړه، دا يې شپيلۍ.

- نه يې شم ژغورلای. زما خښتنه !

- هيله کوم.

- باور وکړئ؛ نه يې شم وهلای.

- زاری درته کوم.

- هيڅ يې په ژغولونه پوهيږم، زما خښتنه !

- اسانه کاردی، لکه درواغ ويل. بته ګوته اونورې ګوتې دې پردغوورنونو(ران) باندې کيږده.

۹- وړه کرښې (–) نښلوونکې (Hyphen):

د کرښې او وړې کرښې ترمنځ د استعمال او کاروني توپير شته، کرښې لکه مخکې چې وويل شول د ليک نښو يو جز (توک، برخه) وه، خو وړه کرښې بيا داملاً په برخه کې د کلمو په دننه کې کارول کيږي. ((يعني وړه کرښې هغه وخت د استعمال او کارولو ځای لري، چې کله يوه کلمه په سيلابونو سره جلا شي، ځينې سيلابونه د ليکې (خط، سطر) په پای او ځينې يې د بلې ليکې په سر کې راشي، نو د مخنی ليکې په پای کې وړه کرښې استعماليږي.)) (۷: ۸۰-۸۱)

وړه کرښې يا هايفن د ځينو هغو کلمو په منځ کې هم راځي، چې د هغو له يوځايوالي ځخه مرکبه کلمه يا اطلاح رامنځته شي، لکه:

- د ټولنيز-اقتصادي جوړښت د مفکوري عميقه (ژوره) پوهه د تاريخپوهنې اساسي مساله ده.
- سياسي- اجتماعي انقلاب هغه وخت په يوه ټولنه کې بريالي وي، چې وګړنيز مرامونه عملي کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- ليندۍ ( ) دوې ليندکۍ، قوسين، کمانک، هلالين، پرانيز ():

ليندۍ هم د تنقيط علامو له جملې څخه ده په ليندۍ کې (فرعي او تشريحي) عبارتونه راځي ليندۍ او کرښۍ کابو يو ډول دنده لري، خو دومره توپير سره لري، چې کرښۍ پر توضيحاتو باندې ټينګار (تاکيد) کوي او هغه ته نظم او انسجام ورکوي

په لاندې مثال کې دواړه ډوله ورښيو:

- ➢ ليلا –(د شهلا خور)- په ښوونځی کې اول نمره شوه.
- ➢ ليلا (د شهلا خور) په ښوونځی کې اول نمره شوه

په اوله جمله کې (د شهلا خور) عبارت چې په کرښيو کې راغلی، دا ښيي: هغه ليلا چې د شهلا خور ده، په ښوونځی کې اول نمره شوې ده، خو په دويمه جمله کې چې (د شهلا خور) عبارت په ليندیو کې راغلی دی، د ليلا د پېژندنې لپاره کوم تاکيدي عبارت نه دی، بلکې دا خبرې دا معنا لري، چې يوازې او يوازې ليلا و شهلا سره خويندې دي.

د ليندۍ د کارونې ځايونه:

الف- په ليندۍ کې فرعي او غير اصلي تبصرې هم راځي، يا په بله وينا په ليندو کې غير اصلي تبصره ليکله کېږي، لکه:

- احمد چې کورته لاړ (زه د مطالعې د زده کړې په قوانينو بوخت وم) خپل کشرورو ته يې په آزموينه ډېرې لارې-چارې ور وښوولې.
- د فلسفې علم (چې زده کړه يې لازمه ده) د ټولو علومو مور ده.

ب: د يوه شخص د ژوند او مرګ نېټې هم په ليندیو کې راځي، لکه:

- احمد شاه بابا (۱۷۲۳م–۱۷۷۲ م) د پانې پت په جګړه کې بريالی شو.
- ډموکريت(۴۶۰ ق م–۳۶۲) په فلسفه کې د لرغوني يونان ژوندی دايرة المعارف و

(c) ketabton.com: The Digital Library

- فيثاغورث د لرغوني يونان لومړنی فليسوف په (شمېرمه قبل الملاد) کي ژوند درلود
- د کسوف(لمرنيولو) د پېښي وړاندوينه يوناني پوه او فيلسيوف تالس په (۵۸۵ ق م) کي کړې ده.
- تالس د ټولو موجوداتو د ژوندي پاتي کېدو لپاره لومړی ماده (اوبه) بللی دي.
- د جغرافيوي نقشي ترسيم د لومړي ځل لپاره د يوناني پوه او فيلسوف (اناکسماندروس) له خوا شوی دی.
- يوناني پوه هراکليت (اور، روح او خدای) يو شی بللي دي.

ځيني وختونه په ليندېو کي شمېر يا کوم توری ددې لپاره راځي، چي شمېر او ګڼه وښيي، لکه:

- د انسانانو لومړنی اړتياوي (۱) ډوډی، (۲) کالي او (۳) کور دي.
- د يوې ټولني د بشپړ تحليل په وخت کې بايد (الف) د ټولني زېربنا ، (ب) سربنا ، (ج) ټول ذهني شرايط په نظر کي ونيول شي.

همدارنګه په سوداګری او حسابی معاملو کي رقمونه په ليندېو کي راځي، لکه:

- د محمود د کور کرايه (۲۰۰۰۰) افغانی او د نسيم د دوکان ټوله بيه (۱۰۰۰۰) افغانی ده.

ج- د يو ليکوال په نظر ، ((کله چي پوښتن نښه د شک يا طنز او کتري په توګه استعمالېږي، بايد په ليندېو کي راوړله شي، لکه:

- په آزاده نړی (؟) کي مطبوعات (!) د محرومي طبقي په ګټه (!) کار کوي.
- خالد جانه ! ځومره زړه درد (!) يي))(۳: ۵۴)

د خدای بښلي استاد څېړنوال محمد صديق روهي په وينا : ((البته د دغسي پوښتن نښي پر ځای د ((په اصطلاح)) ، ((تش په نامه)) او ((نام نهاد))

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکيبونه هم راځي. دا خبره دې زموږ په ياد وي، چې يوه جمله کې تر لينديو مخکې کومه بله ليک نښه بايد رانه شي. که چېرې د کامې يا کوم ټکي اړښودلو ضرورت هم پېښ شي، بيا نو لازمه ده، چې تر لينديو وروسته راوړل شي.)) (۹: ۱۲۷)

۱۱- غبرګې ليندۍ ((   )) يا ((   )) يا » «،

د نقل نښه، ناخونک، ووړ قوس، د اقتباس نښه، ګوسشن مارک (Quotaion mark) او په فرانسوي کې Les Geuille mets هم ورته ويل شوی دی.

غبرګې ليندۍ د جوړه پنزو مقابلو کامو څخه جوړېږي او د يو ټاکلي شخص وينا په کې خوندي کېږي، لکه:

- محمود وويل: ((د ټولنې تکامل تر هر څه لومړی د توليدي قوتونو په تکامل پورې اړه لري.))

د استعمال ځايونه:

۱- ټول مستقيم بيانونه په غبرګو لينديو کې راځي، مثال:

- يوه استاد په ټولګي کې د ليکوالۍ د تکامل او پرمختګ په برخه کې داسې وويل: ((په يوه ژبه کې ليکوالي هغه وخت پرمختګ او تکامل کولای شي، چې ټول قلموال په تېره ځوان پښت يې په زړه خوږې او رسالت او تخصيصي ورتيا سره کار وکړي.))

يا ((مدنيت يو داسې عمومي او ضروري بهير دی، چې نه يوازې په طبيعي پېښو او شيانو کې ليدل کېږي، بلکې تمدن، بشريت د مثبتو هلو ځلو په نتيجه کې هويت پيدا کولای شي.))

يو زده کوونکی د ټولګي په آخر سر کې ناست و، په ډېره حيرانتيا يې له ښوونکي څخه دا پوښتنه وکړه، ((انساني ټولنه، په خپل لومړي سر کې په همدغه او سني شکل سره نه وه ؟)) ، ښوونکي په خندا جواب ورکړ، ((نه))

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- که چېرې په غبرګو لیندیو کې دننه د کوم چا خبرې د یوه بل دریم سړي په استناد وشي هلته نو دغه وورستی خبرې په مفردو نقلي نښو (Single Quotation mark) کې لیکلای شو ، د بېلګې په ډول:
محمود وویل، ((زه به هېڅ وخت د ټولنپوهني په زده کړه کې دغه خبره هېره نه کړم، چې وايي ((د ټولنې تحلیل د زېربنا څخه پیل کېږي.))
یا : میرویس پوښتنه وکړه : ((دا خبره د چا ده چې ژوند د سیند په شان دی؟))
۳- د مختلفو عنوانونو لپاره هم غبرګې لیندۍ کارول کېږي؛ د کتابونو ، شعرونو لویو نومونو ، مجلو ، ورځپانو او داسې نورو مفهمونو نومونه هم د ځینو جملو په دننه کې په غبرګو لیندیو کې راځي؛ لکه:
- د خوشحال خان مشهور اثر ((دستارنامه)) او د ګورکي ((مور)) د پښتو او نړیوالو ادبیاتو لپاره خورا درنه خزانه ده.
- یا : ((غوره نثرونه)) د پښتو معاصرو ادبیاتو یو ریالستیک اثر دی.
۴- کله چې په یوه جمله کې یوه کلمه توضیح کېږي، هغه هم په غبرګو لیندیو کې راځي؛ لکه:
- کله چې د ((مرچو)) پر کلمه او نوم خبرې کېږي، نو تریخوالی ډېر ژر د سړي په ذهن کې راپیدا شي.
۵- د ځینو نورو لیک نښو سره د غبرګو لیندیو استعمال هم شته:
اول: کوم وخت، چې کامه یا ټکی په داسې جمله کې راشي، چې هلته غبرګې لیندۍ کارول کېږي، هلته نو لازمه ده، چې نوموړي دوه لیک نښې د غبرګو لیندیو په دننه کې راوړل شي؛ مثال:
- سرور وویل: ((هو؛ محمود د کریم ورور دی.))
دویم: ځنډ نښه او څرګند نښه باید تر غبرګو لیندیو د باندې استعمالېږي، بېلګه:
دی وايي: ((زه ښار ته لاړ شم.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ده محمود ته دا خبره وکړه او ويې ويل: ((پرښو تلوار، پـه بدو تامل))
يعني دا چې ښه کار بايد ژر ترسره شي، ځکه د ترسره کولو چانس يې کم
وي او وخت يې تېرېږي، خو په بدو چې انسـان تـه ممکن آينده خطرونه
ورپېښ کړي، سوچ او صبر په کار وي.

دريېم: د غږ ښتي او کږښي استعمال د جملې په حالت پورې هم اړه لري؛
په دې معنا که چېرې کومه ليک ښنه په غبرګو ليندېو اړه ولري، په دننه
کې يې راځي او که په ټولې جملې پورې تړلې وي، بيا نو د جملې پـه پـای
کې او تر غبرګو ليندېو وروسته راځي؛ لکه:

- پلار مې پوښتنه وکړه، ((لوست دې وکړ؟))
- ثوک به دغه ونه مني چې: ((ماده عينيت لري.))

۱۲– نيخکونه []، قلاب، ولاړ قوسونه(barckets)

متـرادف نومونـه يـې قـلاب، لـوی قوسـونه، عمـودي ليـنـدی، ولاړ قوسـونه او Barckets دي.

لوی قوسونه يا په کندهاری لهجه کې نيخکونه په ليکنه کې لږ استعمال لري.

د کارولو ځايونه:

أ. نيخکونه، په عمومي توګه د غبرګو لينديو پـه دننه کې د يوه بل سرې خبرې ساتي؛ يَعني هغه وخت چې په غبرګو لينديو کې د ننه ثوک د کوم بل چا وينا راوړي، هلته نيخکونه استعمالېږي البتـه دغه ډول وينا کلـه کله په مفردو نقلي ښنو کې دننه راځي؛ لکه:

- ښـوونکی د لوست پـه وخت کې وويـل: ((پخـوا داسـې بـاور و ،چې ځکـه د کايناتو مرکز دی، خو کوپرنيـک دا کشف کړه، چې [ځمکه د نورو سيارو په شان د لمر په شا اوخوا راګرځي.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب.   ولاړ قوسونه يا نيخکونه د دې لپاره کارول کېږي، چې په غبرګو ليندېو کې دننه د کوم بل چا پر وينا تبصره کړې وي؛ لکه:

- کبيـر وويـل: ((احمـد د دارويـن مشـهور کتـاب (د انسـان تسلسل) زيات څېړلی او د داروين يوازينی عمده اثر يې بللی دی؛ [خو زما په عقيده چې د (انواعو بنياد) مشهور اثر يې لومړنی هغه عالي اثر دی، چې په اروپا کې يې هنګامه خپره کړه.]

ج. کله چې يو مطلب د کلام اصل نه وي، د قلاب يا نيخک يا ولاړې ليندۍ په منځ کې راوړل کېږي؛ لکه: [معنا داره مسکی کېدل] په نمايشنامو کې اجرايي دستورونه (عملي کوونکي دستورونه) په قلاب کې نوشته کېږي؛ مثال:

احمد [په پريشانۍ سره] وويل نه غواړم يو قدم پر دې لاره نور هم وړاندې لاړ شم.

يا: [اوس اوس لا د دوو سترګو آشنايي هم نه ده پاتې.]

داسې ځوک اوس نشته، چې داسې څه ووايي يا وکړي، چې [د سرې زړه او به پرې وځنبي.]

يا په لنډۍ کې:

عالمه مينه مينه نشته

[سوداګري ده يو پر بل يې خرڅوينه]

۱۳- مميز (/) بېلنی، تميز:

دغه نښه د سنواتو، يا سورتونو د بېلولو لپاره کارول کېږي؛ لکه:

الف: د هجري، قمري يا ميلادي کلونو د جلا والي په برخه کې، د بېلګې په توګه:

- محمد بن جرير طبري، په ۲۲۴ ه، ق / ۸۳۹ م کال په آمل کې وزېږېده او په ۳۱۰ ه، ق / ۹۲۳ م کال کې ومړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د افغانستان د ټولنيز بدلون لپاره له ۱۳۸۰ ه ش تر ۱۳۹۳ ه، ش چې ۱۹۹۲ م تر / ۲۰۱۴ م پورې ډېر مهم دی.

ب: د قرآنکريم د سورو د شمارو لپاره کارول کېږي؛ له راسته خوا لومړی د سورې شمار، وروسته آيت راځي او مميز څخه کار اخيستل کېږي؛ وګورئ:

- ان احسنتم احسنتم لانفسکم و ان اساتم فلها (قرآن، ۷/۱۷)
- يا کل امری بما کسب رهين (قرآن، ۵۲ / ۲۱).
- کلا ان الانسان ليطغی ان راه استغنی (قرآن، ۹۲ ، ۷/۶/۷)

(۱ : ۵۲، ۱۷، ۷)

۱۴- ليدلوری يا جهت نما ( )

ليد لوری، فلش يا ريبنکی هم نومېږي، او په لاندې ځايونو کې کارول کېږي؛ لکه:

الف: د يو ترتيب د ښوولو يا د يو امر يا کار د نتيجې ورکولو په برخه کې استعمالېږي؛ لکه:

←	مخکې	پخوا	پخواني
←	ووېل	وېې وې	وېل يې
←	کوشش کول	کوش	کوشش
←	ليدل	ليد	ديدار

ب: د ر.ک – وګورئ، ودې کتل شي، مراجعه دې وشي؛ لکه: د ((خپلواکی))
کلمه د ((شکر، حمد او ثنا ، لمانځنې، منني، حق پېژندني)) په معنا ده او ځلورمو او اتمو پېړيو کې ډېره کارول شوې ده، د شعري او نثري متونو لپاره د لرغوني دورې متون وګورئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵– ټينګار نښه (ــــــــ) ، تاکيدي نښه

دغه نښه يا علامه له (دش) يا (خط فاصل) يا منبولنۍ سره توپير لري، ټينګار نښه په دې معنی ده، چې موږ يوه موضوع په خپلو يادا شتونو يا ليکنو کې ډېره جدي ګڼو ، له هغې کلمې يا لکينې يا پاراګراف لاندې د ټينګار نښه تيرو يا ږدو.

يا په بله وينا کله کله ليکوالان په خپلو ليکنو کې داسې کلمې، جملې پاراګرافونه راوړي، چې نسبت نورو کلمو ، جملو او پاراګرافونو ته يې اهميت زيات وي او يا يې هدف دا وي، چې پر ځينو عناصرو او مسايلو باندې تاکيد وکړي؛ نو دلته لازمه ده، چې دغسې کلمې، جملې او پاراګرافونه د ليکنې تر نورو برخو روښانه او برجسته وښوول شي. د دې کار لپاره نوموړي مطالب يا بايد د خط په يوه بېل طرز وليکل شي، لکه نسخ ليک (خط) کې نستعليق* يا شکسته* ليک ، يا د دې برعکس او يا يې تر لاندې مستقيمه کرښه (ليکه) وکښل شي، چې د لوستونکي توجه جلب کړي.

اروپايان ۵ ايټيليک ليک Italic type italics استعمالوي او موږ کولای شو د ژباړې په وخت کې هغه ليک په نستعليق واړوو. ايټيليک ليک له چپې خوا له انګليسي غوندې ليکل کېږي.

زموږ لپاره طباعتي ستونزې شته، ځکه تر نن پورې داسې ماشين نه دی جوړ شوی، چې نستعليق توري ترکيب کړي او نن سبا دغه خبره کمپيوټري ليکنو ته راوتلې ده، چې کېدای شي په کمپيوټر کې جوړ شي.

لازمه دا ده، چې تاکيدي او مهم عناثر يا برجسته وليکو او يا ترې لاندې کرښه وکاږو ؛ لکه:

- د هرې ټولنې په تېره زموږ لپاره ښايي خپله ديندارې وساتو.
- کور ، کالي او ډوډۍ، چې په يوه ټولنه کې نه وي، هلته ژوند نشته او ژوند کمزوری دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټينګار ننبه؛ د ورځپاڼو، مجلو، کتابونو، ډرامو، نکلونو او داسې نورو نومونه هم به داسې تورو سره ليکل کېږي، چې د عادي تورو څخه توپير او برجستګي ولري؛ لکه:

- کابل مجله هره مياشت يو وار خپرېږي.
- د شکسپير (روميو او جوليت) ډرامه ډېره مشهوره ده.

هغه کلمې او عبارتونه چې بحث پرې کېږي او يا د اصلي پاګراف څخه پرته تر څېړنې لاندې وي، بايد په نستعليق يا برجسته تورو وليکل شي؛ لکه:

- پښتو ژبه چې بېلې بېلې لهجې لري؛ لاس په لستوني اصطلاح يې په هره لهجه کې نه ليدله کېږي.
- ګورګوره، يوه داسې ميوه ده، چې په کندهار کې يې څوک نه پېژني، خو د پکتيا غرونه پرې ډک دي.
- وړمه ورځ، چې د محمود موټر چپه شو، د ترافيکو تر څېړنو وروسته ځرګنده شوه، چې ټايرات يې مات شوي وو.

۱۶– متفرقه نښې:

متفرقه نښې زموږ په ليکنو کې نه کارول کېږي، خو اوس اوس کارول کېږي، دا ځکه چې انګليسي او نورې اروپايي ژبې ډېرې مروجې شوې دي او دا مهال زموږ د دولتي ادارو کلتور همدا دی، چې بيوګرافي يا سي-وي ګانې ډېرې پراخه ليکنې او ژباړنې په انګليسي ژبه دي، له همدې امله د متفرقه نښو يا انګليسي ليک نښو کارول په انګليسي ليکنو کې کارول کېږي.

پر دغو نښو سربېره، چې په دې ليکنه کې شرحه شوې دي، ځينې نورې نښې هم شته، چې په رازراز مواردو کې کارځينې اخيستل کېږي؛ لکه:

دغه نښې که ټولې موږ نشو راوړلای، خو تر ډېره حده به دغه نښې او د دغو نښو شکلونه معرفي کړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- سر تاو شوي کرښې Swang dash
یا: تاو شوي کرښه (~) Swang dash
۲- ډبل هايفن (=) // Double .h
۳- دويم خج (\) Grave accent
۴- کريټ Caret
۵- ورخ کرښه { } Brace
۶- ډبل کټار ! Double Dagger
۷- متوازي (//) Faralles
۸- ياسټراف (،) Apostrophe
۹- اول خج (/) Acute accent
۱۰- چپه بار (\) Reversel virgule
۱۱- سيډله (،) Cedilla
۱۲- کټار (t) Dagger crass
۱۳- وورې خپرکی (s) Section number cluse
۱۴- پاراګراف ( ) Paragraph (۱۵: ۳۶)

لنډه دا چې ليک نښې د ليکوالۍ پنه ټولو برخو کې د ستر اهميت او ارزښت وړ دي؛ هېڅ هدفمن او متخصص ليکوال نشي کولای په ليکوالۍ کې د (ليک نښو) له ارزښت څخه سترګې پټې کړي.

آن ليک نښې يوه ليکنه د غوره والي او بې خونده ليکنو په قطار کې درولای شي. د ستر خوشحال بابا په وينا لکه توره چې د ګوزار لپاره پکارېږي او زلفې د يار لپاره په شانه وهل کېږي؛ همداسې د هر فن لپاره حدود او نښې شته، چې د ليکوالۍ لپاره ليک نښې يا علامه تنقط کارول کېږي.

توره چې تېرېږي خو ګوزار لره کنه
زلفې چې ولول شي، خو خپل يار لره کنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴–۲– د خلورم څپرکي لنډيز :

- ليک نښې (اعجاييه توري) يا علامت تنقيط نه يوازې په ليکوالۍ او مسلکي ليکنو کې کارول ضروري دي، بلکې په هر ډول ليکنو ، کتابونو ، مجلو ، مقالو ، لويو او ورو ليکنو کې يې راوړل حتمي دي.
- په ټولو ليکنو (له ورو مکتوبونو ، خصوصي ليکنو نيولې بيا تر تحقيقي ليکنو پورې د ليکن نښو کارول ضروري دي.
- که ليک نښې په ليکنو کې ونه کاروو ، د کلمې، کلمو ، جملې، جملو د ډولونو ، پارګرافونو ، عباراتونو ، فقرو ، مضمونونو ، مقالو ، رسالو ، مجلو ، کتابګوټو ، کتابونو او ... توپيرونه سره ورکېږي.
- ليک نښې هغه ضروري توري دي، چې ليکوالۍ ته سر او صورت ورکوي، نه يوازې د شکل له پلوه ليکنو ته ښکلا ورکوي، بلکې په کلمو ، جملو ، پارګرافونو ، مقالو او مضمونونو کې معنايي تغير هم رامنځته کوي.
- په هره ليکنه کې د ليک نښو د کارولو اړتياوې او ارزښتونه خورا ډېر دي.
- په مجموعي ډول ليکنې مسلکي لورى او مفهوم لري؛ هېڅ ليکنه يا ليکوالي تصادفي او اتفاقي کار نه دى؛ هره ليکنه که په هره برخه کې وي د غيرفني او مسلکي خلکو له خوا نه ده ترسره شوې، دا ځکه چې عادي خلک او ليکوال سره توپير لري.
- ليکوالي د يو لړ فني او مسلکي مهارتونو خپلول او کارول دي، چې تصادفي لورى(جنبه) نه لري. دا کار ددې ترخنګ، چې مسلکي دى، يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژمن او متعهد کار دی، چې الله رب العليم ځينو انسانانو ته وربښلی دی.

- که ليکنه او لکيوالي د هرې ټولنې لپاره د فرهنګي ترقۍ لامل او سبب کېږي، نو فني ليکنه يعنې له ليک نښو او تورو سره ليکنه هم په بشپړه توګه يوه اړتيا ده. ليکنه او ليکوالي د اعجاميه نښو د پرځای کارولو له مخې درسته بڼه او صحيحه محتوا خپلوي. اعجاميه نښې په ليکنه کې راوړل ځکه اړتيا ده، چې (جملې، پاراګرافونه او نورې برخې سره بېلولای شو؛ د هرې ليکنې په صحت او درستوالي پوهاوی ترلاسه کولای شو. د هرې ليکنې شکل او محتوا سره توپيرولای شو او د ليکنې هر صنف له نورو بېل ترسيمو.
- په ليکنه کې د اعجاميه نښو کارول د ليکوالۍ د حدودو په ګوته کول دي؛ لکه ناوې بې سينګاره ښکلې نه ښکاري، ليکنه هم بې تورو او اعجاميه نښو بې حدوده او بې ترتيبه برېښي.
- که ليکوالي يوه فرهنګي اړتيا ده، ليک نښې کارول په ليکوالۍ کې يوه روزنيزه ورتيا ده، له همدې امله دغه ورتيا د ليکوالۍ په ډګر کې دغه اړتيا رفع کولای شي.
- خدای ښلي روهي وايي: د ليک نښو ځينې نورمونه په نړيواله سطحه منل شوي دي او له هغو سرغړونه د ليکوالۍ پرستيژ ته زيان رسوي، د مثال په توګه که (نقل قول) لپاره غبرګه ليندۍ استعمال نه کړو، زموږ څېړنه علمي ارزښت له لاسه ورکوي.
- په ليکنو کې په تېره بيا په ژورو علمي او تحقيقي آثارو کې ليک نښې پر خپلو ځايونو را نه شي او يا اصلاً د ليک نښو مراعات ونه شي؛ نه يوازې دا چې د متن په لوستلو کې ستونزې راپيدا کېږي، بلکې کله کله مشکله ده، چې سم او مطلوب مفهوم دې ځينې وا خيستل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- په ليکوالۍ کې د ليک نښو پرځای کارول څو ګټې لري:
- يوه دا چې د ليکوالۍ هر صنف وربانديې مشخصولای شو.
- دويم ؛ دا چې د ليکنې په برخه کې زموږ پوهه ترې معلوميدلای شي.
- درېيم؛ ليکوال د متمدن پښت او ليکوالۍ وارث ګڼل کېږي؛ لکه په معاصره دوره کې خدای بښلي الفت، رښتين، روهي او بيا نور...
- ليکوالي د هرې ټولنې فرهنګي اړتيا ده، له دغې فرهنګي بډاينې پرته د هغه ملت کلتوري کمزوري ډېره زياته مقصوره نه ده.
- د ليک نښو په واسطه د ليکوالۍ د صنفونو حدود هم معلومولای شو او له دې سره سره ليکنه ښايسته کوو.
- په ليکنه کې د ليک نښو سمه کارونه ليک دود معياري کوي؛ ليک نښې د هرې ليکنې د مطالعې په برخه کې د انسان فهم او درک آسانوي، ځکه نو په هره برخه کې د هماغه ژبې په ټولو ليکنو کې د ليک نښ، کارول يوه اړينه مساله ده.
- که په ليکنه کې ليک نښې ونه کارول شي يو ويان‌د ليکنه سمه نشي لوستلای. په ليکنه کې ليک نښې کارول سړی په مطالعه نه ستړی کوي او کېدای شي د څو پاراګرافونو له لوستلو وروسته دمه وکوي.
- خدای بښلی ګل پاچا الفت وايي، بې له تورو نه ځينې ټکي او نښې شته، چې د ليک په لوستولو کې دخل لري او يوه جمله يا کلمه له اشتباه او ابهام څخه ژغوري، يعنې د دغو نښو او ټکو په ليکلو سړی پوهېږي، چې په کوم ټکي بايد سړی او کومه جمله په بلې پورې وتړي. د تعجب ندا ، پوښتنې، خطاب او نورو کيفيتو څرګندونه په همدغو نښو او ټکو کېږي، چې په ليکلو کې ډېر اهميت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ليک نښو ته په عربي کې اعجاميه علامې، په انګليسي ژبه کې ورته Punctuation، په فارسي دري کې نشانه ګذاري، علامت ګذاري او روش نشانه ګذاري ويل شوی دی.
- يو شمېر نښې او علامې دي، چې د ناخپلواکو (غيرمستقلو) يا بانډ مورفيمونو يا اداتو په څېر کومه ځانګړې معنا نه لري، خو که په ليکنه کې هره يوه په خپل ځای استعمال نشي، ليکنه خوندوره نه وي، کېدای شي اصلي مفهوم له لاسه ورکړي او لوستونکی به د لوستلو پر مهال تېروتنې وکړي.\
- پوهنوال محمد آقا شيرزاد په وينا، که ليک نښې او علامې په ليکنه کې پرځای وکارول شي، ليکنه به خوندوره او معنا لرونکې وي، مطلب به ترې ژر واخيستل شي او هم به په لوستنه کې د لوستونکو د تېروتنې مخه ونيول شي.
- د ليک نښو زده کړه، د هرچا په ځانګړې توګه د ليکوال او ليکونکي لپاره ډېره اړينه ده، کنه نو لوستل او ليکل به مو تېروتنې او نيمګړتياوې ولري. د ليک نښو د کارونې او زده کړې اساسي موخه د جملو او عبارتونو د مفهوم وضاحت او صراحت دی.
- د اعجاميه نښو اړتيا دا ده که دغه نښې په يو متن کې ونه کارول شي، ممکن لوستونکی او په خپله ليکوال هغه معنا له مضمون څخه وانه خستلای شي، کوم چې د لومړي سرې مطلب وي. د عربي، فارسي او پښتو ژبو ليک نښې يو ډول دي، د انګليسي ژبو بل، د عربي، فارسي او پښتو بل ډول.
- ډاکټر اسماعيل حاکمي او د ده ملګری د ليک نښو د اړتيا په برخه کې نظر لري او وايي: ((منظور از نشانه ګذاری رعايت قواعد سجاوندی و به کار بردن علامها ونشانه های است که خواندن و در نتيجه فهم درست

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطالب را آسان و به رفع پاره (ټوټه) ابهامها که از عدم انعکاس دقیق و روشن عناصر و دلالت گفتاری در نوشته پدید مي آید ، کمک کند.))

- لیکوالي ارزښتونه لري، په تالیف، تصنیف، ژباړه، په قطعو، داستانونو، وړو، غټو ورځپاڼو، مجلو، سایټونو او نورو لیکنو کې د کارولو ارزښت ډېر دی.
- تول ژمن، پوه او له ظرافت سره روږدي په تحقیق، تصنیف، تالیف او تخلیق پوه لیکوال نن په خپلو لیکنو کې، چې د مطالبو د بېلتون لامل کېږي او د جملو له فهم او درک سره مرسته کوي؛ له لیک نښو ګټه اخلي. هغه لیکوال چې غواړي خپل هدفونه نورو ته په ښه ډول، ورو لېږدوي، باید اعجامیه نښې د لیکنو د لا ښه درک لپاره مراعات کړي او له دې لارې د لیکوالۍ ارزښت ډېر کړي.
- که غواړو لیکنه مو ارزښتمنه وي، باید لیک نښې د قاعدې له مخې وي، که د ګرامري قراردادونو او د لیکنې ژورو قواعدو ته پاملرنه ولرو نو هېڅکله باید د غه قاعدې هم هېرې نه کړو. که غواړو تېر وختونه خوندي کړو، اوسنی حالت راتلونکو ته په واک کې ورکړو او د راتلونکې لپاره یو خوږ انځور ولرو او له اوسنۍ نړۍ خبر شو، لازمه ده په لیکوالۍ پوه شو، په لیکوالۍ پوهېدل په لیکنو کې د لیک نښو مراعتول دي.
- د لیک نښو د محتوا څرګندول د لیک اړوند کار دی. د لیک نښو وړ کارول نه یوازې لوستونکي ته د مطالعې لار ورښیي او کار یې آسانوي، بلکې لیکوال ته د شکل له مخې د لیکنې څلورخواوې هم روښانوي. که په خبرو او شفاهي پیغامونو کې د سر، لاسونو، ګوتو، اوږو، په قیافه کې بدلون او نورو غړو تغیر او اشارو څخه ګټه اخلو او پیغامونونه لېږدول آسانوي، خو په لیکنو کې د دې لپاره، چې د هغو غړو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرکتونو زمينه نه ده مساعده، ليکوال ناچار دی، چې د ليکوالۍ له نثبو ګټه واخلي، څو وکولای شي ترې ډېره بريده رواني، عاطفي او يا د جملو آهنګ لوستونکو ته ور ولېږدوي.

- د ليک نښو بل ارزښت دا دی، چې د جملو بېل بېل واحدونه څرګند او بيا په منطقي توګه سره تړي. که چېرې د ليک نښو دغه اصول ګډوډ او يا په سستۍ سره اېښودل شوي وي، بيا نو يقيني ده، چې لوستونکي د ليکنې څخه سم او پوره مطلب نه شي اخيستلای؛ د چا خبره په پوره سرګردانۍ به اخته او د چټک لوستلو بشپړ مخنيوی به يې شوی وي.
- د کاندېد اکاډميسن ظاهر افق په وينا، ډېر وختونه يوه ټاکلي موضوع څکه خرابوي، چې بې ارتباطه مسلې په اصلي موضوع ورګډوي او په دې کار سره خپله ليکنه ناتوانه او کم ارزښته کوي.
- په پښتو ژبه او ادب کې د ليک نښو تاريخ او کارونه په نوې او معاصره دورې پورې اړه لري. په پښتو ژبه کې لکه د نورو ژبو په لا تيني دورې پورې اړه لري، لږ د تامل وړ خبره ده. زموږ په هېواد کې علامه ګذاري د سراج الاخبار په خپرېدو (۱۲۹۲) د محمود طرزي له خوا مروج شوي دي، چې وروسته نورو ليکوالو وکارولې.

ليک نښې ډېر ډولونو لري؛ لکه:

(ټکي(نقطه) پوښتن نښه، ږغ نښه، کامه (کولن)، سيمي کولن يا ځنډ نښه، څرګند نښه، کربښې، وړه کربښې، ليندی، غبرګې ليندی، ولاړ قوسونه يا نيخکونه، درې ټکي، تينګار نښه، ستوری، مميز، جهت نما او متفرقه نښو ويشل کېږي، چې هره نښه په خپل وار له مثالو سره پوره تشريح شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴–۳– دخلورم څپرکي پوښتنې

۱- ډاکټر اسماعیل حاکمي او د ده ملګري د لیک نښو د اړتیا په برخه کې کوم نظر درلود؟
۲- په لیکنه او لیکوالۍ کې د لیک نښو یا تنقط علامو ارزښت په ګوته کړئ.
۳- په لیکنه کې د لیک نښو د کارونې او اړتیا په برخه کې خدای بښلي استاد محمد صدیق روهي کوم ډول فکر کاوه؟
۴- که په لیکنه کې لیک نښې پرځای ونه کارول شي، آیا په شکل او معنی د مضمون کې تغیر راتلای شي؟
۵- یو مطلوب او سم مفهوم له لیکنې څخه کوم وخت ترلاسه کولای شو؟
۶- په لیکوالۍ کې د لیک نښو پرځای کارولو څو ګټې وښایاست؟
۷- د لیکوالۍ د صنفونو حدود د څه شي په واسطه معلومولای شو؟
۸- په لنډه او مدللــه توګه په لیکوالۍ کې د لیک نښو اړتیا په ګوته کړئ.
۹- د لیک نښو څو مشخص (ځانګړي) ارزښتونه څرګند کړئ.
۱۰- لیک نښو ته په عربي، انګلیسي او فارسي ژبو کې کوم نومونه اخیستل شوي دي؟
۱۱- استاد محمد آقا شیرزاد په لیکنه کې د لیک نښو په برخه کې کوم نظر درلود؟
۱۲- د جملو بېل بېل واحدونه د څه شي پواسطه معلومولای شو؟
۱۳- په فني او مسلکي ډول څه وخت لیک نښې زمونږ په معاصره لیکوالۍ کې کارول کېږي؟
۱۴- ټکی (نقط) په کوم ځای کې کارول کېږي؟
۱۵- پښتو پښتو تشریحي قاموس کې د ټکي یا مکث نښې په برخه کې څه ویل شوي دي؟
۱۶- ټکی تعریف او په لیکنه کې یې کارول کوم ارزښت لري؟
۱۷- دوه ټکي یا شارحه څه ته وایي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- شارحه (سر په سر ټکي) په ليکنه کې د کوم هدف لپاره استعماليږي؟
۱۹- درې ټکي څه وخت او چېرې په ليکنه کې کارول کېږي؟
۲۰- پوښتن نښه څه ته وايي او په ليکنه کې د کارونې ارزښت څه دی؟
۲۱- په څو ژوندیو مثالونو جملو کې سواليه وکاروئ.
۲۲- غږنښه يا ندايه (!) څه ته وايي او د کارونې ارزښت يې څه دی.
۲۳- په څو جملو کې د غږنښې کارونه په عملي توګه وښايا ست.
۲۴- د کامې (ويرګول) يا کولن او سيمي کولن توپير په څو جملو کې وکړئ.
۲۵- د فقرو ترمنځ د کامې د کارونې ځايونه او اړتيا په ګوته کړئ.
۲۶- په تابع او عمده جملو کې د کولن کارولو ارزښت په نښه کړئ.
۲۷- د ځنډ نښې د استعمال ځايونه په ګوته کړئ.
۲۸- کرښې يا خط فاصل يا دش څه وخت او چېرې په ليکنه کې کاروو؟
۲۹- ليندۍ او غبرګې ليندۍ څه توپير لريو هره يوه راوپېژنئ او په څو جملو کې يې مثالونه راوړئ.
۳۰- قلاب څه ته وايي؟
۳۱- مميز يا بيلنۍ څه شی دی؟
۳۲- جهت نمايه ليکنه کې د څه لپاره کارول کېږي؟
۳۳- ټينګار نښه څه ته وايي؟
۳۴- آيا په عمومي ډول ليک نښې په عملي توګه د ليکنې په ټولو ډولونو کې مراعاتولای شئ؟
۳۵- متفرقه نښې په پښتو او درې ليکنو کې کارول کېدای شي او کنه او که يوازې په بهرنيو ژبو کې کارول کېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴–۴– د ځلورم څپرکي ماخذونه

۱. قرآنکریم. ۷، ۱۷، ۵۲.

۲. الفت ګل پاچا. ۱۳۸۸ه ل ، لیکوالي (املا او انشاء). دویم چاپ، پېښور، بورډ ، ناصرباغ، رفعت کتابخانه.

۳. امیري، ملک ابراهیم. ۱۳۶۹ ه ل. چګونه املا و انشا بنویسیم ؟ ایران: تهران: خیابان آزادی، تامین اجتماعی استان تهران.

۴. اشراقي، سید علي محمد. ۱۳۹۲. آیین درست نویسي (املا). کابل: نمایندګي الهدی. کتاب فروشي فرهنګ.

۵. افق، محمد ظاهر. ۱۳۶۲ ه ل. لیک نښې. کابل: د علومو اکاډمۍ د خپرونو ریاست.

۶. پښتو - پښتو تشریحي قاموس. ۱۳۶۲ ه ل. کابل: د علومو اکاډمۍ، د خپرونو ریاست.

۷. د ژبو او ادبیاتو مرکز, Willian Shahkespeare.۱۹۲۵.Hamlet ۱۷th. Printing, New York. Newgarci.

۸. روهي، صدیق محمد. ۱۳۶۲ ه ل، لیک نښې (تقریظ)، کابل: د علومو اکاډمي، د خپرونو ریاست.

۹. روهي، صدیق. ۱۳۵۴. د څېړنې لارښود. کابل: د علومو اکاډمۍ. د پښتو څېړنو مرکز.

۱۰. حاکمي، داکتر محمد اسماعیل. ۱۳۸۲. زبان ونګارش فارسي. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انساني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱. شيرزاد ، محمد آقا. ۱۳۹۰. ليکوالي. کابل. د پوهني وزارت. د ښوونکو د روزني لوی رياست.

۱۲. طاهرخانی، استاد عبدالله،. ۱۳۷۴ ه ل. درست بنوسیم. تهران: مراکز تربيت معلم. چاپ سنگين.

۱۳. هلالي، عبدالحکيم،. ۱۳۶۲. ليک نښې (تقريظ). کابل: د علومو اکاډمي، د خپرونو رياست.

۱۴. يون، محمد اسماعيل. ۱۳۸۷. پښتو ليکنی سمون. کابل: يون کلتوري يون.

۱۵. Webstores severthe. New collegiate. Dectionary. Indian Edition. Copyright ۱۹۲۹ by G.C. Merriam co second reprimi April ۱۰۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

۵– د لیکوالی ډولونه

پیلېزه:

لیکنه او لیکوالي یو دوامداره کلتوري او فرهنګي بهیر دی، چې په بشري ټولنو کې د خلکو د ژوند له دوام سره دوام مومي.

څومره چې بشري ټولنې دغه بهیر ته ارزښت ورکوي، په هماغه اندازه ورسره د هرې ټولنې د مادي او معنوي کلتور اړخونه هم خوندي کېږي.

لیکوالي، چې ګڼ اړخونه لري، هره برخه یې د کلتور د یوې ژوندۍ برخې ځلونه کوي. تخلیق، تحقیق، تصنیف، قطعه، ژباړه او ... د لیکوالۍ پراخ اړخونه ځلوي؛ له یوې خوا د کلتور او فرهنګ د خوندي کولو او له بلې لوري د لیکوالۍ د مختلفو صنفونو ردیف بندي کوي او حدود یې معلوموي.

په دغه فصل کې دلیکنې ډولونه، د لنډ لیک معرفي، ارزښتونه، تصنیف او د هغه اړتیاوې، تخلیق او تخلیقي آثارو د دوام او فرهنګي بډاینې؛ او همدارنګه د هنري- ادبي او تخلیقي آثارو توپیر له غیر تخلیقي سره هم په ګوتو کېږي، چې په مجموعي ډول به درانه محصلین که خیر وي د لیکوالۍ د تحقیقي او تخلیقي صنفونو په برخه کې هم پوره پوره معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵–۱– لنډ ليک يا لنډه ليکنه:

مخکې له دې چې لنډه ليکنه معرفي کړو، بايد په لنډ ډول ووايم، چې لنډه ليکنه (فني ليکنه)، لنډه ليکنه (قوي ليکنه)، لنډه ليکنه لوی مفهوم لېږدونکې ليکنه ده؛ خو اصلي شرط په اصلي مفهوم نغاړل او راوړل وي.

که يوه ليکنه څومره لويه وي، چې هره محتوا ولري او په هر کالب کې وي، خو چې (مقصدي) مفهوم په کې نه وي نغښتل شوی، هغه ښه ليکنه نه ده، که لنډه وي او که لويه، په زړه پورې ليکنه نه ده.

که د وخت د مخنيوي لپاره لنډه ليکنه کوو، که مو ليکنه ادبي، يا ژورناليستکي وي بده خبره نه ده، خو که ليکوال (مرکزي مفهوم) په ليکنه کې نه وي راوړی، نو دا کار بيا هم زموږ وړه او لنډه ليکنه نه بامفهومه کوي.

هره ورځ زموږ په شا او خوا کې زياتې او ډېرې پېښې رامنځته کېږي، خو د وخت د کموالي له امله ورځپاڼې، راډيو او تلويزيون نه شي کولای دا ټولې پېښې تر پوښښ لاندې راولي. د هر خبريال په څېر موږ هم ناچاره يو د وخت د سپما هڅه وکړو او خپله ليکنه يا رپوټ تر هغه ځايه، چې ممکن وي، را لنډ کړو.

- نن، سبا د خبري او ژورناليستکي او هنري مضمونونو او مطلوبونو د ليکنو تر څنګ تحقيقي او معلوماتي ليکنې هم لنډې ليکل کېږي، ځکه د هنري ادب په دنيا کې تر رومانه، ناول، له ناوله داستان او له داستان څخه لنډه کيسه خلک ډېره خوښوي او هغه هم ددې لپاره چې خلک هر ډول بوختياوې لري، لوی لوی داستانونه نه شي مطالعه کولای، خو دا خبره کول ضرور دي، چې (موږ بايد په هره ليکنه کې خپل علمي او فني صلاحيتونه وکاروو او خپل مسلکي رسالت له پامه ونه غورځوو). يو ليکوال نظر لري: ((تر دا وروستيو وختونو پورې زده کوونکي، ليکوالان د راډيو او تلويزيون کارکوونکي د لنډې ليکنې او يا له يوې ليکنې څخه د شيرې راويستلو او يا لنډې ليکنې لپاره د يو چوکاټ په جوړولو کې دوه زړي وو، خو د هغه هڅو په ترڅ کې، چې په دې وروستيو کې د نړۍ په خورا

(c) ketabton.com: The Digital Library

معتبرو پوهنتونونو کې ترسره شوي د لنډې ليکنې او له يوې ليکنې يا راپور څخه د (شيرې) را ايستلو لپاره ځانګړې چوکاټ په پام کې نيول شوي. په ډېرو پوهنتونونو کې او سمهال لنډه ليکنه د يو صنف په ډول کارول کېږي او د ليکنې راپور شيره د اسم په توګه د استعمال وړ ده.)) (۱۱:۱)

- اصلي خبره دا ده، چې په لنډه يا اوږده ليکه کې د پام وړ موضوع (محتوا) راونغښتل شي، د ليکنې لنډون د يوې موضوع يا ليکنې په اصلي بڼه تکراروول دي، چې له معمول سره سم د هرې ليکنې په پای کې راځي. د (ليکنې د لنډون اصلي موخه په لنډو ټکو کې د لوستونکي پوهول دي؛ نو په دې توګه ويلای شو، چې لنډون له يوې موضوع څخه د پايلو اخيستنه ده، خو د يوې ليکنې (محتوا) هغه څه دي، چې د ليکنې په پيل کې د لوستونکو يا مقابل لوري د پوهاوي لپاره کارول کېږي.
- په ادبي ليکنو کې په تېره تحقيقي ډګر کې لنډه ليکنه کول يو فني او مسلکي کار دی؛ د مثال په ډول که وغواړو موږ يو غټ کتاب (د پښتو ادبياتو دويم ټوک تاريخ) په پنځوسو يا سلو او يا لنډو مخونو کې راوړو، لازمه ده (هغه مرکزي او د تمرکز وړ موضوعات (درسي موضوعات) په خپله ليکنه کې را واخلو، چې موږ هدف ته رسوي، يا د ليف تولستوی (جګړه او سوله) کتاب همداسې درواخله. په ادبياتو کې مهمه دا ده، چې موږ په يو غټ کتاب يوه وره، خو با مفهومه انتقادي او څېړنيزه ليکنه وکړو، يعنې يوه مقاله بايد ستندرډ او څېړنيزه وي. عنوان، سريزه، څېړنه، نتيجه، لمن ليکونه او ماخذونه ولري (لمن ليکونه يا حاشيې د کتاب اصلي برخه نه ده او د متن سره متضاده کلمه هم کېدای شي

د يوې مقالې يا کتاب لنډون د ټولو برخو را لنډون دی، خو شيره (محتوا) يې هغه لنډيز دی، چې بېلابېلې برخې په کې په پام کې نيول شوي نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵-۲- د لنډې ليکنې لرغونتوب:

لنډه ليکنه نوې خبره نه ده، لنډه ليکنه د ليکوالۍ په ډګر کې له ډېره پخوا موجوده وه؛ له هغه مهاله چې انسانانو تازه خط او کتابت زده کړی و، انسانان اړول د انځوريز (تصويري) ليک په مرسته خپله موخه (هدف) لوستونکو ته ورسوي او داسې ويل کېږي، چې دوه درې يې تېرې کړې وي.

الف: په پخوا زمانو کې:

د نړۍ په پخوانيو ادبياتو کې لنډې ليکنې د ليکنې ښکلا ته ډېر اهميت ورکاوه، خو له ښکلا سره محتوا ملګرې وه. کلام الله مجيد د اعجاز او ښايسته لنډو ليکنو يو ښه مثال دی. سر او پا احکام، امثال او متشابهات دی.

احکام الهي (نص) کيسې او تشبې ګانې په پوره ادبيانه، معجزه اسا، رساوالي، فصاحت، بلاغت او صراحت سره په دې الهي کلام کې وړاندې شوي دي، چې په يو وار اورېدو او دقيق ډول ويلو سره نه يوازې يو مسلمان او مؤمن وربانديې پوهېږي، بلکې د دنيا او آخرت پوره پوره تومنه ترې لاسته راوړي.

انا انزلناه فی ليلة القدر- تر آخره

۱- موږ دا قرآن د قدر په شپه نازل کړی دی.

۲- او ته څه پوهېږې، چې د قدر شپه څه ده؟

۳- د قدر شپه له زرو مياشتو څخه ډېره غوره ده.

۴- پرښتې او روح په هغې کې د خپل رب په اجازه هر حکم له ځانه اخلي، راکوزېږي.

۵- هغه شپه له سره تر پايه سلامتيا ده تر سهار ختلو پورې.۱: قرآنکريم. ثور القدر-۲۵، ۲، ۲

د پښتو ادبياتو ستره تذکره (پټه خزانه) د محمد هوتک بن داود په څومره ساده، رسا خو کره او لنډه پښتو ژبه ليکل شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پياوړي محقق زلمي هېوادمل په وينا: ((پټه خزانه د پښتو قديمه ترلاسه شوې بشپړه تذکره ده، چې پيدا کېدو يې پښتو ادب ته نوې ساه ورکړه او محتوياتو يې زموږ د ليکلي مکشوف ادب تاريخ تر دوهم قرنه پورې ورساوه. د پښتو د ادبي تاريخ دغه مهمه وثيقه د خپل اهميت، ارزښت په تاريخ او ادب کې ورته د ضرورت... چاپ شوې ده.)) (۲: خلورم)

پټه خزانه هغه سيف يا زېرمتون دی، چې دري خزاني خوندي کوي:
لومړی خزانه (۲۱) شاعران او ليکوال، دويمه (۱۰)، دريېمه (۱۳) ليکوال او شاعران چې له ليکوال دمخه، د ده د وخت او ښځينه شاعران په کې خوندي شوي دي؛ د او سنی کره کتنيز انتقادي متن خېړني له مخې نه يوازې علمي لنډه ليکنه ده، بلکې مدني لنډه او خوږه ليکنه هم ده: د اول ځل لپاره ليکوال پښتني ښځي شاعران په نامه معرفي کړي دي، چې زما په نظر دا د رساو لنډې، خوږې او پخې لنډې او مدني ليکنې يو ادبي (غيز دوديز) شهکار ګڼلای شو.

په فارسي- دري ادب کې، چې ليکنه خورا قيمتي پخوانۍ او د پام وړ لرغونتيا لري، يو ځل بيا ګورو، چې سعدي شيرازي خپل شاعري په څومره خوږه او صريحه او لنډه پوهنيزه ژبه سره کړې ده او د محمد علي فروغي په وينا (سعدي د ډېرو ليکوالو او شاعرانو پرخلاف داسې جملې سره ترلي، چې لفظ او معنا يې دواړه سره يو ځای کړي او خلکو ته يې مفهوم ژر رسولی دی؛ لکه:

بنی آدم اعضای يکديگر اند   که در آفرينش زيک ګوهر اند
چو عضو به درد آيد زروزګار   ديګر عضوه هار را نماند قرار...

يا: د ګلستان هر حکايت د ساده، ظريف، پرمعنا او مثنوي نظم په قالب کې داسې مضامين راوړل شوي، چې هر چا ته د ژوند يو حتمي عبرت او درس ورکوي، تقوی ورپېژني او آن ډېر ناترسه انسان ته هم مرګ وريادوي او لږ تر لږه تفکر او سوچ ته يې هڅوي. د بېلګې په ډول:
د عدل، تدبير او رايې په برخه کې به څه روان او لنډ نظم سره وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

حكايت

شنيدم كه در وقت نزع روان به هرمره چنين گفت نوشيروان

كه خاطر نگهدار درويش باش نه دربند آسايش خويش باش

نياسايد اندر ديار تو كس چو آسايش خويش خواهى و بس (

۱۸ : ۱۵)

كه سعدي (گلستان) چې په نثر ده را واخلو د پخوانى لرغوني يا كلاسيک فارسي نثر پېچلتيا او مطلوبيت (اوږدوالى) نه لري.

همداسې د پښتو ادب په نظم كې د عبدالرحمن بابا لنډ نظم وينه ده، هر څوک يې چې كلام مطالعه كوي له شک پرته د انساني ژوند ګڼ علمي اړخونه په خوږه پند آميزه عرفاني ژبه بيانوي؛ لكه:

هسې تيز دورمي دوران ګويا برق دى درخشان

د آسيا په څېر ګردش كا په زمين باندې آسمان

ككرى دي د سريو چې اوړېږي تر دامیان

پيدا كېږي، فنا كېږي نه يې حد شته نه پايان

نه يې حد ، نه يې پايان شته نه يې سر شته نه سامان

ځينې ډول وهي ښادي كا ځينې وير كا د خپل ځان

ځينې شمع غوندې ژاړي ځينې ګل غوندې خندان... (۱۴ : ۸۱)

كه څه هم ما د نظم بېلګې راوړې، خو همدغه نظمونه كه په نثر راوړو په ډېرو ساده كلمو سره خپل مطلب عالم تعقل ته په لنډه توګه لېږدوي.

ب: اوسمهاله لنډه ليكنه:

اوسمهاله لنډه ليكنه څو برخې لري په هر ډول ليكنې رسا او لنډې شوې دي. لنډه ليكنه د پښتو ادب په كلاسيكه دوره كې عالم افتخار خوشحال خان عليه الرحمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(دستارنامه*) وليکله؛ له هغه را وروسته خوشحال خان د نورو ارزښتمنو آثارو ترڅنګ (دستارنامه) وليکله، چې په حقه سره د شخصيت جوړوني يو وياړلی اثر دی. د دې ترڅنګ چې جلا جلا هنرونه او خصلتونه په کې تشريح شوي، د يوه مسلمان بافکره، باتميزه، قهرمان، په ځان ويسا (باوري) انسان انځور او کرکتر د هرچا مخته ږدي.

په دغه اثر کې لومړی شل هنره توضيح کېږي، بيا خصلتونه؛ په هر ډول زموږ مطلب د هغې دورې لنډ نثر دی، نه د دستارنامې د خصوصياتو او منځپانګې توضيح.

اول باب- په کتاب کې راځي: ((اول هنر د ځان د معرفت دی، دويم هنر د علم چې کسب باله شي، دريېم هنر د خط، چې لازم ملزوم د کسب و کمال دی، څلورم هنر د شعر، چې پيرو د علم دی، پنځم هنر د تير اندازۍ دی، شپږم هنر د آببازۍ دی، اوم هنر د اسپ تازۍ دی، اتم هنر د ښکار دی، نهم هنر د شجاعت دی، لسم هنر د سخاوت دی، يوولسم هنر د ازدواج معاشرت دی، دولسم هنر د اولاد د تربيت دی، ديارلسم هنر د تاديب خدم وحشم دی، څوارلسم هنر د اسباب معشيت دی، پنځلسم هنر د زراعت د دهقانيت دی، شپاړسم هنر د تجارت دی، اوولسم هنر د تحقيق د نسب دی، اتلسم هنر د علم د موسيقۍ دی، نولسم هنر د نرد (شطرنج) او شلم هنر د تصوير د نقاشۍ دی.)) (۹ : ۱۱، ۱۲)

په کتاب کې هنرونه او خصلتونه په ترتيب تشريح شوي، زموږ مطلب د لنډ نثر راوړل و، د زياتو معلوماتو لپاره دستارنامه ضرور ولولئ.

د مصلح الدين سعدي شيرازي رح (۵۸۱ - ۶۹۱ يا ۶۹۴ ه ق) (ګلستان سعدي)، پښتو ادب ته عبدالقادر خان (۱۰۶۲ – ۱۱۲۵ ه ق) کې راوژباړله او ونوم يې ورباندې (ګلدسته) کېښوده؛ ګلدسته د ګلستان پښتو ژباړه ده؛ ګلستان (۶۵۶) سعدي تاليف کړې دی، چې اخلاقي، تعليمي او نورو عامو تولنيزو معنوي ارزښتونو او ښېګڼو برسېره د ژبني فصاحت او بلاغت ډېره غوره بېلګه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته به د هغه نظم ځينې بېلګې واخلو:
نظم:
((عاقبت چي له جهان سرې لېږدي بهتر دی چي ښه يادګار په جهان پرېږدي
په معنا کې هغه مړ نه دی حيات وي چي تري پاتې د نيکۍ کلمات وي
دا هو مره عالم چي له جهانه په وار وار لاړ شه، له هېچا ننبې پاتې نه شي که پادشاهان وو، که وزيران وو، نه سرايونه پاتې شول، نه پلونه، نه يې کوهي، نه يې باغونه، واړه په ګردش د ورځو، شپو خراب شول؛ نه يې ننبې شته، نه يې ځايونه، اما خبر د انبياوو عليهم السلام او د اولياوو او تصنيفونه د علماوو زرګونه، سلګونه، کالونه تېر شول، نه ورکېږي، نه زړېږي، بلکې لا تازه کېږي، موږ چي اوس ژوندي يو د چا په ياد نه يو او که مړه شو نو د چا به ياد شو، پس له مرګه به مو څوک ياد کړي، مګر يوه خبره يا يو کتاب که راځني يادګار پاتې شي، څوک به مو ياد آوري وکاندې)) (۸: ۷۲)
د نولسمې پېړۍ په دويمه نيمايي کې د تاريخ ليکنې لرغونی دول په نوي او معاصر ډول، چي (عنوان، سريزه، متن او ماخذ) او د خبر رسانۍ او ژورناليزم په برخه کې (ليد، سريزه او د نسکور هرم*) په ډول رامنځته شول.
د اميرشيرعلي خان په وخت کې د (شمس النهار) جريدې ليکنه هم په لنډه توګه وه؛ خو په ماهرانه او مسلکي ډول د لومړي ځل لپاره د خدای بښلي علامه محمود طرزي له خوا (سراج الاخبار) په ليکنو پيل وکړ، چي له شک پرته په عادي نثر او روانه ژبه و.
په پښتو ادب کې د لنډې مسلکي ليکنې دوره له (۱۳۱۰ ه ل) کال څخه را په دې خوا پيل کېږي؛ پښتو ټولنه په (۱۳۱۲ ه ش) کې جوړېږي.
په کندهار (۱۳۱۱ ه) او کابل (۱۳۱۲) کې ادبي انجمونونه رامنځته شول. له دې سره سره په ۱۳۲۶ ه ل کال د (ويښ زلميانو) غورځنګ رامنځته شو؛ د غه نهضت

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي، سیاسي، علمي او فرهنګي هدفونه درلودل، چې لیکنه یې په خوږه، ساده او محاوروي ژبو وي.

د ولس، انګار، هېواد، انیس... اخبارونه رامنځته شول، چې د (لنډ لیکنې) یا (صراحت لیکنې) بنسټونه یې لا پیاوړي کړل. له د پرشمو کلونو بیا تر اوسه پورې (په ادبي، علمي، سیاسي، تاریخي، هنري، مسلکي، تحقیقي او ټولو برخو ...) کې ډېر ډېر پرمختګونه شوي دي.

د لنډې لیکنې محتویات (موضوع) جوړوي، چې د شکلي او معنایي سر او صورت په جوړېدو سره ژر بشپړېږي؛ لکه:

د عبدالرحمن بابا د (عارفانه تفکر) په برخه کې مقاله (موضوع، افکار، اقوال او ماخذونه) جوړوي؛ خو په خبر کې کله له (۳–۵) کلمو یو خبر په چټکۍ جوړېږي.

ج–ولې لنډه لیکنه کوو؟

لنډه لیکنه یو عادي او ساده متن دی. هنري نثرونه له دې امره وتلي، خو هغه هم که په لنډو جملو کې مطلب را ونغاړل شي، خلک به یې ډېر خوښ کړي.

نن کالم ادبي لنډ مطلب، ادبي ټوټه او لنډه کیسه د خلکو د مطالعې ملګري دي.

د لنډې لیکنې لیکلو لپاره غوره دلیل د یو متن آسانه او ساده لوستل دي.

یو ایراني لیکوال (فیروزان) پوښتنه کوي.

هغه لاملونه چې یو متن له بله آسانه یا ستونزمنوي؛ کوم دي؟

بیا بېرته ځواب وایي، (... ښوولې، چې په متن کې د اوږدو جملو کارول په خپله متن د لوستونکي لپاره ستونزمنوي.)

که لنډه لیکنه د اصلي لیکنې هویت او موضوع ته تاوان ونه رسوي، په زړه پورې ده.

څنګه کولای شو لنډه لیکنه وکړو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډ ليکل په دوو برخو ويشل کېږي:
الف– د ليکلو پر مهال د لنډی ليکنې طريقه
ب– د نورو آثارو د لنډې ليکنې طريقه، چې دا دواړه برخې د ځانګړو آرونو (اصولو) درلودونکې دي.

د لنډې ليکنې طريقه (لار):
که موږ وغواړو د خپلې خوښې پر يوه موضوع ليکل وکړو ، څنګه کولای شو د اوږدو او نا ضروري ټکو او کلمو له راوړلو ډډه وکړو ؟ د مثال په ډول يو محصل ته د (۲۰) کلمو يوه مقاله استاد وايي، چې وليکي؛ اول خو کومه موضوع؟ موضوع بايد راپيدا کړو. بيا استاد يو شعر يا ټاپيک ورکوي، د لنډې ليکنې لپاره عنوانونه يا ټاپيکونه له هر شي ټاکلای شو ، خو په ژورناليزم کې تازه موضوع او په هنري ادبياتو کې ماندګار او تلپاتې موضوعات (شعر ، متل، نثر ، وجيزه او ...)
په ادبياتو کې موضوع دوه ډوله رامنځته کېدای شي: (ذهني او عيني)، خو په ژورناليزم کې عيني.
مثالونه:
شعر: چې پيدا شي همګي واړه فنا شي = اې رحمانه دا جهان دی، دا يې کار
کار همه په اراده د خدای موقوف دی = هېڅ موقوف نه دی د چا په انتظار ...
متلونه:
چې کرې، هغه به ريبې
بل ته چې په طمعه شې، هغه د ځان په کمه شي
يا:
ای په ځان له خپله ځانه بې خبره
ته معنی له معنا وغواړه بشره ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څراغ د معرفت دي په زړه بل شي
د ژوندون لذت به مومي سر د سره
عارفان د دواړو کونو ننداره کا
شوپرک په تياره ګرځي بې نظره

اوس نو لازمه ده لومړی يو بيت، يو پوره شعر، حديث شريف، متل را اخلو، ورباندې فکر وکړو، په معنی يې ځان وپوهو، عنوان ورته وټاکو، له عنوان سره نژدې مقدمه ورکړو؛ مقدمه د عنوان او متن ترمنځ د پل معنی ورکوي، متن څېړنه (اصلي موضوع) باندې پوره پوره تمرکز وکړو او هغه را وسپړو، لنډيز يې راوړو او ماخذ په ګوتو کوو او دا کار په (۲۰۰) کلمو کې راوړو؛ لکه:

دا بيت: ای په ځان له خپله ځانه بې خبره
ته معنی له معنی وغواړه بشره ...

پاملرنه:

الف - په ليکنه کې د بې ځايه کلمو له ليکلو ډه ډه وکړو:

موږ پورته بيت غوره (انتخاب) کړ، بايد په (۲۰۰) کلمو کې مقاله ورباندې وليکو او څنګه، چې مقاله له قول اخيستله شوي، نو بايد دغه قول ښه وپلټو او د پام وړ محتوا ترې راوباسو، کېدای شي په پورته هر بيت د (۵۰۰) کلمو مقاله وليکل شي، خو ضرور نه ده، چې ټول وليکو. لويه ليکنه وکړو نو:

۱- زموږ د درس او مطالعې مخنيوی کوي.
۲- زده کوونکي ستومانه کوي.
۳- د کتې او تاوان روحيه غښتلي کوي.
۴- د نورو ليکنو او درسونو وخت مو نيسي.
۵- ځان بايد په لويه ليکنه کې سر درګم نه کړو يا نور ...

ب: په ليکنه کې د عمومي خبرو له ليکلو ځان وساتو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

که په اصلي موضوع یا نوموړي شعر پوره پوره تفکر نه وي شوی، سرې یا محصل یې په لیکلو سترې کېږي. عمومي او تکراري کلمې په کې راوړي. په لیکنه ځان او نور ستومانه کوي. باید د مقالې لپاره عنوان له خپلې ګېډې ونه تاکو او نه نورې برخې له خپل فکر سره طراحي کړو؛ کولای شو پر موضوع زیات معلومات راټول کړو، خو هغه معلومات باید نوموړې موضوع لا تشریح کړي، نه دا چې دویمه موضوع له اولې یا مورد نظر موضوع سره غبرګه کړو. باید د منلو وړ جملې ولیکو؛ د بېلګې په ډول:

الف- د نا اړینو (ناضروري) ټکو لرونکي جمله رانه وړو.

ب - مخکې له مخکې کلمې او جملې ونه پلټو.

ج –رنګ شوې او مصنوعي کلمې په مقاله کې رانه وړوو!

رنګ شوې او مصنوعي کلمې پر فصل باندې د تندر معنی لري. د چا خبره لیکوال ختګر په څېر دی؛ یا د انجینرۍ او لیکوالۍ یا ادبیاتو سره ورته والی شته، تو پیر دومره دی، چې لیکوال له الفاظو تصویرونه یا تخیلي معمارۍ جوړوي، خو ختګر او انجینر له خښتو. د دواړو مواد ښه او بد دي. که لیکوال ماهر و په خپله لیکنه کې ښه الفاظ او توري کاروي او همدانګه ختګر هم که ماهر و، نو له خښتو او نیمه خښتو ښې ښیناوي جوړولای شي او د هرې خښتې د استعمال موقعیت ښه پېژني.

د هنري ادب لیکوال کار دا دی، چې تل وړ مضمونونه په طبیعت او ماحول کې پیدا کړي او هغه د تخیل په قوت د کلمو له پیوستون ځخه جوړ کړي، چې دا د (هنري ادب) په رامنځته کېدو کې ګټور دی.

ختګر هم مضمون لټوي او بیا وروسته د تفکر له مخې اندازه کوي.

دواړه د تخیل او تفکر په مرسته یو ایجاد کوي، خو یو هنري دی، بل عملي، معماري یا انجینري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که ليکوال وغواړي خپل هدف خلکو ته ښه ولېږدوي، لومړی دې موضوع پيدا کړي او بيا دې ورسره مناسب مطالب او وړ الفاظ غوره کړي او په لنډه توګه يې اصلي هدف خلکو ته وړاندې کړي.
او ختګر کولای شي په همدې توګه ښه معماري په ښه ډول خلکو ته ډالۍ کړي. ختګر يا انجينر هم د تفکر په وسيله په اجتماع کې د موقعيت او ماحول له درک سره سم نقشه جوړوي.
کار وربانديې کوي او بيا يې د عملي تطبيق هلې ځلې کوي، ځای برابروي، خو څو مواد (تعمير جوړونکي مواد) را برابر نه کړي، هغه تفکر او نقشه نه عملي کېږي، يعنې د يوې مانۍ د جوړولو نقشه هغه وخت عملي کېدای شي، چې وروستی عمليات (ځای، خښتې، ګاډر، لرګي، سمنت، اوبه او ....) وربانديې ترسره شي.
همداسې که د يو اجتماعي مضمون ليکوال غواړي، تشريح، توضيح او تحقيق وکړي، لازمه ده، هغه لازم ظرف او مظروف دواړو ورته ولري، يعنې معين مضمون په ټاکلي ظرف کې د لنډو او مناسبو الفاظو له لارې اظهار کړي.

په هنري ادبياتو کې د رنګ شويو کلمو اړتيا :
لکه د انجينرۍ مثال په ادبياتو کې د کلمو مصنوعي والی او رنګه توب هم اړتيا ده؛ مضمون آفريني د ادبياتو يو اصل دی، د تفکر تعالی او لوړتيا ښيي، خو د تخيل په وسيله ترسره کېږي؛ تخيل هم مادي وي او هم معنوي، مګر تصوير جوړونه له موهوماتو (نامعلومه) شيانو نه ترسره کېږي. تخيل په يو معين ماحول کې د ذهني رنګه شويو ښکلاوو را ايجادول او موندل دي؛ لکه:
د غرونو د ښکلاوو الماسونو د اقتدار او ځان ښکاروني لافې شاپې کولې، وريځې به ترې خورې ورې تاو راتاو شوې، تا به ويل د باران د رحمتونو لمن لمن زيري له ځانه سره لري. ژمنيو واورو به د سپين ږيره مخ يخ شمال ورته ډالۍ کړ. آسمان به دا ټول لکه د مورنۍ تودې غېږې په لمن کې داسې سره راونغاړل،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرې فکر کاوه ټول سره مينه او وينه دي، خو چې کله به يې د خپل رحمت او غرور تالنده پرې را پرېښوده، نو وريځې به د مغرورو پېغلو په شان خورې ورې شوې او هرې خوا به رحمت او ويره خوروله...
په ژورنالېزم او ليکوالۍ کې مهمه خبره دا ده، چې متحدالمال کلمې استعمال نه کړو.
بې رنګه کلمې هم ونه کاروو !
ځينې وختونه د مقالې د ليکلو پر مهال له ستونزو سره مخامخ کېږو، دا سې کلمې شته ، چې نه رنګه شوې وي او نه رنګ لري، بلکې هغه کلمې دي، چې هېڅ رنګه نه لري لکه د (ښه) کلمه، دا هغه کلمه ده، چې نشو کولای په ورځنيو خبرو کې ترې مخ واړوو ، خو د ليکلو پر مهال ترې چنداني ګټه نشو اخيستلای. بې رنګه کلمې هغه دي، چې معنا يې ډېره عمومي ده، د يوې جملې په ليکلو سره هم په موضوع کې کوم زياتوالی نه را ځي، خو ځينې کلمې شته ، چې ډېرې پراخه او عمومي معنا لري لکه حال احوال، اړيکې، د ښېړنو پايلې، ببر سر، ښېرې ګريوان ، نه سيخ بسوزه، نه کباب او ... دا لاندې ژورناليستکې ليکنه وګورئ:
په دې حال او شرايطو کې تاسو ګورئ، چې بايد ځينې لاملونه په پام کې ونيسو ، ځکه که د ښېړنو پايلې ډاډمنې نه وي، نو دا به د دې لامل شي، چې لوستونکی سم او پرځای غبرګون ونه ښايي))کله چې د ((او داسې نور)) کلمه کاروو په حقيقت کې لوستونکي ته دا څرګندوي، چې غوښتل مو ډېر الفاظ هم وليکو ، خو په خواشينۍ چې څه مو ونه شو ليکلای.
لنډ ليکل وکړو !
د لنډې ليکنې پر مهال بايد ليکنه رسا او بې تکليفه وکړو ، خو په هنري ليکنو د بديعي صنايعو کارول ضروري او ښکلا راوړونکې وي، نو هرومرو (څه ليکل، ويل او ورباندې پوهېدل) ستونزور ، خو له خونده ډک وي او د (هنري ادبياتو) د ليکوال دنده ده که به هر فورم کې ليکنه کوي، بايد له مفهوم، خوند ، ايجاز او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعجاره ډکه وي، ځکه (هنري ادبیات ټولنیز واقعیتونه د سمبولونو له لارې انځوروي) او هغه سپړي او تفسیر غواړي او کېدای شي کله وربانديې پوهېدل څه نا څه ستونزور وي. مګر (تحقیق او څېړنېزې لیکنې باید لنډې، مؤخیرې، په ماخذونو او شواهدو ولاړې وي او که له مقایسوي میتود څخه کار واخیستل شي، تحقیق به لا محقق شوی او ښکاره شوی وي.)

هر کله که یو لیکوال وغواړي ډېره معنی په لنډو ټکو کې وړاندې کړي، نو د ښې خونده او اوږدو جملو له لیکلو دې ډډه وکړي.

((د یو لیکوال لپاره د لیکنې د راتلونکو لپاره تر ټولو ستونزمنه مرحله د کلمو له منځه وړل دي؛ داسې ښکاري، چې له اوږدې لیکنې نه لنډ لیکل آسانه دي، ځکه له ناکاره بوټو څخه د یوه باغ د پاکولو په معنی دي. د ډېرو لیکلو لیکنو لیکوالو ته لنډ لیکل آسانه دي، خو به دې شرط، چې پرله پسې مشق او تمرین وکړي.))

لنډه دا چې (لنډه لیکنه، خوندوره لیکنه، له مفهومونو ډکه لیکنه ده، د هنري ادبیاتو پنځونه او غوره تحقیق د یو لیکوال د تلپاتې، پرله پسې هلو ځلو او له مینې ډکو ستومانه هڅو او هاندونو نتیجه ده؛ دا ډول لیکنې له شک پرته پر یو چا یا یو لیکوال د الله رب العلیم، حکیمانه پېرزوینه ګڼلای شو. یو ښه لیکوال د بشري ټولنې یو فعال او روغ زړه ته پاتې کېږي او بس!!)

د لنډې یا هرې لیکنې نچوړ (خلاصه) باید وړاندې کړو!

وایي، چې لیکوالي یا لنډ لیکل هم علم دی او هم هنر، علم ځکه دی، چې په علمي او مسلکي ډول لیکنه کوو او په لیکنه پوهېږو او نور هم وربانديې پوهوو؛ او هنر د دې لپاره دی، چې خپل اهداف په ښکاره او طبعي ډول نورو ته د هنر په پسته او اعجاز آمیزه ژبه لېږدوو.

((مورږ د دې لپاره لنډه لیکنه کوو، چې لوستونکي زمونږ له خوا د وړاندې شوي متن په معنی وپوهېږي؛ کله چې لیکوال د لنډې لیکنې آرونو ته پام وکړي په حقیقت کې یې د کلمو لنډون ته پاملرنه کړې ده...)) (لنډه لیکنه: ۷ : ۲۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عمومي ډول لنډه ليكنه يا زموږ ليكنه بايد په دې صورت كې لاندې ځانګړنې ولري:

۱) لنډه وي؛ د كلمو د شمېر له مخې...

۲) خوږه وي: د مفهوم يا فكر قوت وركې ډېر او پياوړى وي.

۳) ساده والى ولري؛ يعنې ژبه يې رسا، ساده او طبيعي محاورې ته نژدې وي.

٤) چابک والى يې مهم اصل دى؛ په تېره په ژورناليستكي ليكنو كې د وخت موضوع ته چټكه پاملرنه د خبر يو اصل جوړوي، خو په تحقيق او هنري ادبياتو كې هم دا موضوع اهميت لري. د وخت ارزښت د مضمون له معاصرتوبه ښكاري. په ادبي او علمي ليكنو كې په ځانداره او معاصرو ليكنو كې د نويو مفهومونو لېږد د ليكوال پوره كاميابي ده او پښتو متل دى، چې: ((په ښو تلوار، په بدو تامل)) (۳ : ۹۸)

يعنې د وخت موضوع په وخت سره سپړل څه كم د خپل عصر د رازونو محفوظه ساتل او هم سپړل دي.

د انګليسي ژبې د بشپړ ګرامر ليكوال (احمد حسين مديري) وايي: ((لنډه ليكنه د مطلب ښه هضمول او د اړينو كلمو ليكل دى، چې لوستونكى وكولاى شي.

د نااړينو كلمو پر لوستو د وخت د خرخ پر ځاى مخامخ د ليكونكي هدف ترلاسه كړي او زياتوي كه غواړو يو متن را لنډ كړو، بايد لاندې ټكو ته پاملرنه وكړو:

۱) بايد د هغو كلمو لړليک (فهرست) برابر كړاى شي، چې د متن په بېلابېلو برخو كې كارول شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲) بايد د متن اصلي ټکي، چې يو له بله سره تړاو لري وټاکل شي او وروسته سره ارتباط ورکړل شي.

۳) د متن لنډيز بايد په يوه کرښه کې ځای شي.

٤) د ټاکل شويو لغتونو له کاروني تېری ونه شي او دا هم په پام کې ونيول شي، چې له دې کلمو نه يې هم را لنډ کړو.

علي رضا عاصف، چې ايرانی ليکوال دی نظر لري ((لنډ ليکل د لنډې جوړونې په معنی دی او وايي، لنډه جوړونه هغه فن دی، چې په کاروني سره يې يو اوږد مطلب په يوه وړوکي چوکاټ کې ورځای کړو، بې له دې، چې د متن منځپانګې او يا د ليکوال موخې ته کوم زيان ورسېږي.))

حضرت علي کرم الله وجهه څه ښه ويلي دي: ((خيرالکلام ما قل و دل ...)) (۲: ۴۳۳)

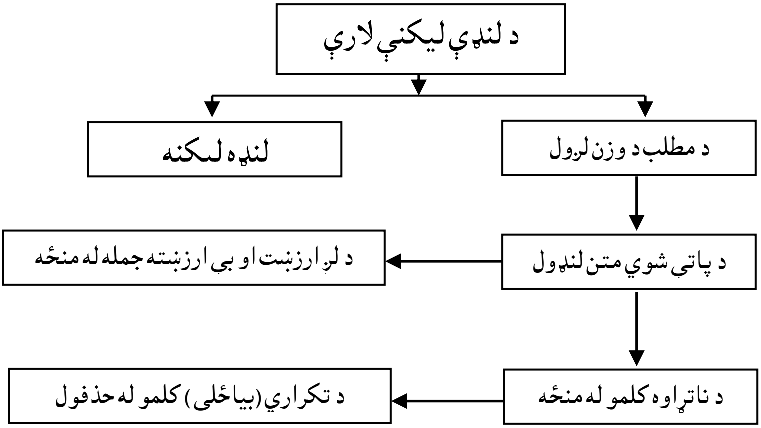

د لنډې ليکنې فني توکي:

- د بيا ځلي يا تکراري کلمو له منځه وړل.
- د بې ارزښته او لږ ارزښته کلمې په متن کې نه راوړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د بې ارتباطه کلمو ليرې کول.
- په متن کې د بل متن نه داخلول، يعنې که متن ژورناليستکي و، بايد داستان يا کيسه ور کې ځای نه شي او که متن هنري، تحقيقي او علمي موضوعاتو پورې تړاو درلوده، نو بايد وچه او بلا وهلې ليکنه نه وي.
- د ژبې له پلوه ساده والی ولري.
- په هېڅ ډول ليکنه کې غوړه مالي نه وي، ځکه (ليکنه که هر فورم کې وي د يوې ټولنې د عفتې (پاکو) احساساتو، اميالو، کارونو، معنوي، مادي او بالاخره کلتوري تړاوونو ساتل، زرغونول او بيا ځلول دي، نو ليکوال د ټولنې رښتينو امانتونو حافظه او قلموال ګڼل کېږي؛ د همدې لپاره الله تعالی په خپل علم په (قلم مبارک) سوګند يادوي: ((ن –والقلم و مايسطرون...))(۱: قرآنکريم) او ليکوال يې ښکاره او ښايسته منافع ساتونکی امانتکار ګڼلی او فرمايلي دي، چې: ((آن تو ادل امانات الا اهليها ...)) (۲: قرآنکريم).
- د اضافه جملو له کارولو ډه ډه کول.
- په وچو ژورناليستکي ليکنو کې له تمثيل، تشبې او نورو ادبي محاکاتو مخنيونه، خو په هنري ليکنو کې ورته ارزښت ورکول او راوړل ضرور دي.
- علامات تنقط مراعاتول.

د لنډې (هنري، علمي، ادبي او تحقيقي او آن ژورناليستکي) ليکنې لپاره ځينې د نظر خاوند درانه ليکوال لاندې ټکي په ګوتو کوي:

- متن ولولئ، چې د ليکوال موخه ونيسي يا يې په هدف پوه شي.
- اصلي جملې او کلمې وپېژنو او په ژورناليستکي متن کې د غو پوښتنو (چا؟ څه شی؟ چېرته؟ څه وخت؟ ولې؟ څه ډول؟) (استفهامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضميرونه) کارولو ته ځواب ووايو او په (علمي، سياسي، ادبي، هنري او تحقيق) ليکو کې (د څه لپاره يې ليکم، څه هدف لري؟ محتوا يې څه ډول ده؟ معنا يې څه ده ؟ کومې ټولنيزې ستونزې هوارولای شي؟ کوم ارمان انعکاسوي؟ پوه لېږدونکې ده کنه؟ لنډه او رسا ده؟ ژبه يې له کومو ظرافتونو ډکه ده؟ ګرامري او ژبني ځانګړنې ورکې مراعات شوي؟ (اول فصل ته دې مراجعه وشي)

- متن د دويم وار لپاره ولولو، چې په اصلي فکر، د شننې په طرز، د کلمو او جملو په کمزورۍ، تکرار او د ليکنې په فورم ښه وپوهېږو.
- د متن هغه برخې وپېژنو، چې په کومو جملو او کرښو ليکل شوي دي.
- په ليکوالۍ کې هر فکر په لنډو جملو کې ونغاړئ، په تېره په هنري ليکنو کې (کلمې او جملې غوره کړئ).
- د اروښاد لوی استاد پوهاند صديق الله رښتين په يوه لارښوونکې ليکنه کې، چې ليکوالو او شاعرانو ته يې کړې وه او د هغه له مطالعې مې دا خو ټکي په ياد دي، چې لنډيز يې دا ډول وړاندې کوم: ((د شعر او يا بلې هرې ادبي ليکنې لپاره لازمه ده، شاعر او ليکوال وار دمخه د خپل يادښت په زرغونه کتابچه کې ځينې خوندورې کلمې، اصطلاحات، جملې، وجيزې او ښايسته يادښتونه راټول او د شعر ويلو او يا څه ليکلو پر مهال يې ترمخ کېږدي او وګوري، چې کومه کلمه او جمله په کوم ځای کې مورد لري؛ وکاروي.))
- يوه خاکه وليکې، البته په ژورناليستکي ليکنو کې، خو په هنري کې د ليکنې فني فورم.
- د ليکوال شخصي اند (فکر) او تکراري کلمې او جملې لرې کړو. په ژورناليزم کې بې طرفي يو اصل دی او په ادبي ليکنو کې هم هر ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعيتونه د رمز او هنري پوهې له مخې ښکاره شي، نه په عندي (قصدي) ډول
- پيچلي او سختې کلمې که په هر ډول ليکنه کې وکارول شي، ليکنه بې خونده کوي او مطالعه وال يې له لوستلو سره علاقه نه نيسي.
- د خپلې ليکنې د بيا ويلو په صورت کې خپلې تېروتنې اصلاح کړو.
- د ليکنې سمون (اېډېټ) حتمي او ضروري کار دی.

د متن د لنډولو لارې – چارې:
په ژورناليستکي ليکنو کې دغه اصل ډېر او په ادبي او نورو ليکنو کې هم په پام کې نيول ګڼته لري؛ لکه:
الف - د معترضه جمله له منځه وړل.
ب – د بې مورده لمن ليکنو له منځه وړل، خو دغه مورد په هنري ليکنو کې بايد له پامه ونه غورځوو.
ج – د متن لنډون، البته د ليکنې د کيفيت او فني والي اصل په پام کې درلودل.
ه – د غولوونکو جمله نه کارول.
ځو بېلګې:
رازق خدای هر څه د انسان لپاره پيدا کړل، عبدالقادر خان وايي:
لمر، سپوږمۍ، باد و وريځې

چې تل ښته پورته ښوري

همګي ستا په خدمت دي

شپه او ورځ د تا غمخور دي

رزق، روزي در ته موجود کا

د رحمت باران و اوري

دا يې ستا لپاره هست کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه غافل د حق له لوري
چې په دا نعمت ړانده شي
په قيامت به وي مختوري

دا بيت، د حضرت سعدي په کتاب کې راځي:

حکايت:

يو درويش و، مجرد، گوشه نشين؛ په صحرا ناست و، د پادشاه پرې گذر وشه؛ درويش په ملک د قناعت توانګر و، هيڅ التفات ورته ونه کړ، پادشاه په خپل سلطنت مغرور و، ورځنې برهم شو، وې ويل، چې دا طايفه په مثال د حيواناتو ده، آدميت، اهليت ورڅخه نشته، وزير، درويش لره راغی، ورته يې وويل، چې پادشاه د دې ملک په تا تېر شه، تا يې ولې خدمت او ادب په ځان را نه وړ؟ درويش ووې: پادشاه ته ووايه، چې اميد د خدمت له هغه کوه، چې اميد د دولت له تا لري، بل دا چې پادشاه ساتندوی د رعيت دی، نه رعيت ساتندوی د پادشاه (سيد القوم خادمهم) دا وې مګر تر غوږ دې نه دي رسيدلي.

مثنوي:

په معنا بادشاه خادم د رعيت دی / که هر څو ښبتن د حکم، حکومت دی

رعيت لکه رمه پادشاه يې شپون وي / چې خدمت د رمې نه کا شپون زبون وي

هم يې ژغوري له لېوه، هم يې ښه پيايي / هم تر قوت هومره اخلي، چې پرې پايي

د رمې ښبتن مالک پروردګار دی / تصرف دې شپون پرې نه کا که هوښيار دی

د لنډې ليکنې موارد او کارځای:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه لیکنه موارد او کارځای لري؛ دغه موارد ورځپاڼې، اخبارونه او ادبي، علمي لیکني دي:

الف: په ورځپاڼو کې؛ په اخبار، ورځپاڼو، آن ځینو مجلو کې د وخت او ځای د کمي، له نورو ورځپاڼو سره د سیالۍ لپاره د چټکتیا په پام کې نیول او دغه راز د لوستونکو د پام اړونې لپاره د لیکنو لنډول یو بنسټیز امر دی او دغه کار په دې ډول ترسره کېږي:

لومړی د تمرین له لارې؛ متن لوستل کېږي او مناسب لنډون په کې راوړل کېږي؛ مثال: که په مختلفو ولایتونو کې ورته پېښې د کلو او پراختیا په برخه کې پېښې شوي وي، لازمه ده یو خبر په توحیدي ډول جوړ شي؛ یوازې د ولایتونو بېل بېل نومونه واخیستل شي.

یا بل مثال د لومړي تمرې (خبر)

یوه اونۍ وروسته د افغانستان د تاریخي اثارو د ساتنې له هغه نړیوال کنفرانس نه، چې د ۱۳۸۲ ه ش کال د تلې د میاشتې پر پنځلسمه د نړۍ د یو شمېر هېوادونو د استازو په ګډون، چې د خپلو هېوادونو په استازۍ کابل ته راغلي وو او په دې کنفرانس کې یې برخه اخیستې وه، دغه راز د هېواد یو شمېر پوهنتونونو (کابل، ننګرهار، کندهار، خوست، مزارشریف، هرات) د تاریخي آثارو مینه والو او یو شمېر ځوانانو، چې په دې برخه کې زده کړې کوي، د ارزوني غونډې د لویې جرګې په تالار کې جوړه شوه. په پیل کې د کابل پوهنتون رئیس چې نوموړی پوهنتون یې د تاریخي آثارو په اړه د ډېرې پلټنې ترسره کړې د دریغ تر شاه ودرید او د غونډې د پرانستلو پر مهال یې ګډونوالو ته ښه راغلاست وویل، د وینا پر مهال یې هیله خرګنده کړه، چې دا غونډه او تېر کنفرانس به ډېرې ښې پایلې تر شا پرېږدي. هغه وروسته د جاپان د هېواد له استازي هیله وکړه، چې د غونډې د لومړي ویناوال په توګه خپله وینا ګډونوالو ته ور واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جاپان هېواد استازي د ځانګړي بدرګې سره د دريځ شا ته راغی او خپل نظرونه يې د غونډې له ګډونوالو سره شريک کړل.

د لومړي تمرين (ځواب):

د تاريخي آثارو په اړه نړيوال کنفرانس وروسته د ارزوني غونډه (١٣٨٢ ه ش) د تلې پر پنځلسمه د کابل پوهنتون د ريس تر مشرۍ لاندې د لويې جرګې په تالار کې جوړه شوه، په غونډه کې د جاپان هېواد استازي د افغانستان د تاريخي آثارو په برخه کې خپل نظريات د غونډې ګډونوالو سره شريک کړل.

ب: خاطرې او داستان ليکل:

انساني ژوند د خاطرو او کيسو مجموعه ده، چې د ژوند داستان جوړوي. موږ ټولو ته په ژوندانه کې خاطرې او داستان ليکل ځانګړی خوند لري، چې يو دوه تمرينونه به راوړوو. د تمرين په کارولو کې پاملرنه وکړو، څنګه کولای شو د لنډې ليکنې پر مهال غير ضروري جملې له منځ يوسو.

لومړی تمرين، خاطره ليکل:

د محمد رضا شاه پهلوي يوه کيسه چې (حسين فردوس) خاطرې کې راوړوو:

زه د استخباراتو ريس وم او د ريس په توګه د يو قانوني حکومت پر وړاندې د هر ډول بغاوت د راپورته کېدو مسوول وم او ځواب مې بايد ويلای وا؛ هغه مهال استخبارات يو کوچنی سازمان نه و، بلکې پراختيا يې موندلې وه. له (٨٠ څخه تر ١٠٠ خونو درلودونکې لس ودانۍ يې په واک کې درلودې، خوني تر ډېره د کار په وسايلو سمبال وې. د کار وسايل تر ډېره فلزي و، چې زما د د کار په اوه کلنه دوره کې برابر شوي وه، لږ تر لږه تر ټولو ښه د ليک د ټايپولو سل ماشينونه، لوی او واړه کتابتونونه، د اتياوو په شاوخوا کئې موټرې، فوق العاده بودجه او سل مليونه کالنۍ بودجه، چې تر ډېرو وزارتونو لوړه وه؛ مو هم درلوده. د دې هر څه مسوول زه وم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پلازمينه کې سربېره پر ۱۵۰۰ تنو کارکوونکو په ولايتونو کې مې هم مامورين درلودل. که دومره پراخه تشکيل مې سم نه وای اداره کړی، خامخا ګډوډي رامنځته کېده او هر څه خرابېدل؛ ما له خپل کار سره بې کچې مينه درلوده او د دې هېڅ امکان نه پرېښېده چې زه دې بهر ته وتښتم، د سهار چای مې د کار په ځونه کې څښه، د دې ترخنګ مې يو بل ځای هم دنده درلوده، چې د غرمې تر دوه بجو وروسته به هغې دندې ته ورتلمه، يوه کاري دفتر نه بل ته زما تلل راتلل هم له ستونزو خالي نه و، ځکه په دې لاره به هره ورځ مظاهرې ترسره کېدې، چې له امله به يې د موټرو تګ هم ناشونی و، خو زه بايد په هر ډول چې وای له همدې لارې تللای وای.

د لومړي تمرين ځواب:

د حسين فردوس د خبرو لنډيز:

۱- ما د استخباراتو د سازمان د مشر او ريس په توګه د بختيار په حکومت او يا د بل هر قدرت، چې واک يې ترلاسه کړی وای پر وخت نه شو کولای نومړی سازمان له (۱۵۰۰) کارکوونکو، ګرانبيه وسايلو او پيسو سره پرېږدم او بل هېواد ته وتښتم. له همدې امله مې شپږ ساعته د دې دفتر مشر او پاته وخت مې په يوه ځانګړي دفتر کې د پنځوسو تنو سره د مشر په توګه کار کاوه.

۲- د بختيار د واکمنۍ پر مهال مې خبرونه د دربار وزير او د سلطنتي شورا غړی (اردلان) ته ورکول، دا يوه تشريفاتي اړيکه وه. د دې لپاره چې کاري نظم خراب نه شي، خو هېڅکله مې د هغه حکمونه ونه منل ځکه چې هغه ټول بې ځايه وو، د کار په موده کې مې بختيار ته يو رپوټ هم ورنه کړ، ځکه د هغه د امر تابع نه وم. هغه هم له ما نه پوښتنه نه کوله ښايي زما تحليلونه او رپوټونه به يې لوستل.

۳- په دواړو دفترونو کې زما شتون د دې لامل شو، چې د دواړو دفترونو نظم وساتل شي. زما له حوصلې ډک کار د ځينو د حرانتيا لامل ګرځېده او چې د محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

رضا شاه کار مې په ايران کې پای ته رسيدونکی باله د نورو د درناوي ور وګرځېدم.
خپل ژوند مې هم ډېر بابيزه باله نه مې له خپلو کړنو ويره درلوده او نه مې په بهر کې د يوې ذرې اندازه شتمني درلوده، چې ورپسې تللای وای.
لنډه ليکنه که په هره برخه کې وي له لويو ليکنو ښه او غوره ده، ځکه د (مقصد ټکی په لنډه ليکنه کې ښه ځلېدلای شي.)
عبدالقادر ګيلاني وايي: (معنی بايد له بهترينې لارې ادا کړو او د هغې د بيان لپاره داسې کلمې غوره کړو، چې د هغې معنا لپاره تر ټولو روښانه کلمې وي.)
لنډه ليکنه، ساده ليکنه ده او د پروين ګنابادي په وينا: ((لنډه ليکنې والا ساده نويسان دي، چې له ځان غوښتنې او فضل فروشۍ پاک دي.)
رواني د لنډې ليکنې ځانګړنه ده، په (قابوسنامه) کې راغلي: ((هره خبره چې کوئ، بايد خوږه او لنډه وي. ديل کارنګي نظر درلود: (که ليکوال خپل لوستونکي ته په لنډو کلمو کې خپل مطلب په واضح ډول ونه رسوي، نو لوستونکی به يې ليکنه خوښه نه کړي.)
ابن مبرد به ويل: (لنډو غبرېږه، لنډه ليکنه وکړه، بيځايه او اوږدې خبرې او ليکنه ستا او د نورو وخت ضايع کوي.)
ابن قتيبه د ليکوال لپاره څه ښه وړانديز لري: (ډېره معنی په لنډو کلمو کې ځای کړه.)

۵–۳– د لنډې ليکنې ډلبندي (تصنيف):

الف– تصنيف ـ To write

تصنيف (ډله، صنف ...) په لغت کې صنف، ويش، برخه اصطلاحاً د بېلابېلو افکارو او ډول ډول نظريو د راټولولو معنا ورکوي. د هنر نويسنده ګي و نامه نګاري کتاب په (۵۸) مخ کې راغلي: ((تصنيف در لغت به معنی جمع آوری افکار

(c) ketabton.com: The Digital Library

مختلف و نظريات گوناگون است و از ين رو با تاليف به يک معنی است و در اصطلاح نثر است که از افکار و ابتکارات نويسنده سرچشمه می گيرد.)) (۱۰: ۵۸)

تصنيف ته په (پښتو –انګليسي) قاموس، الازهر خپروندويې ټولنې (۱۱۲) مخې کې ډلبندي ويل شوی.

((تصنيف(Tasnif) Classification ته وايې. (۴ : ۱۱۲)

همدارنګه په زاهد (پښتو پښتو سيند) (۲۳۸) مخې کې راځي:

((تصنيف نر. م. (ج. تصنيفونه) ۱-صنف. صنف کونه، ګروپ بندي کونه؛ ۲- د کتاب ليکل او ترتيبونه.)) (۱۲: ۲۳۸)

تصنيف To leaf ، بافتن د اوبدل، يا وړوکی تصنيف ته هم (Ditty) وايې. (۱۵: ۱۲۵)

په فرهنګ دانش آموز (عربي به فارسی، فارسی به عربی) کې راځي: تصنيف– ابتکار کول، منظمول او ... (۱۲: ۹۳)

د فارسي مشهور فرهنګ (حسن عميد) ليکي:

((تصنيف، صنف، صنف کول، د يو شي ډول ډول او دسته دسته کول، د کتاب ليکل او دهغه برابرول ، شعر ويل او په فارسي کې يو دول شعر ته هم وايي، چې له دل نشين آهنګ سره ويل کېږي. جمع يې تصانيف دی.))(۱۷: ۴۰۰)

تصنيفي اثر د ليکوال د ابداعي قدرت او ذوق په وسيله رامنځته کېږي. څوک، چې د غه واکمني لري او يو اثر رامنځته کوي مصنف نومېږي. هغه مصنف، چې غواړي د خپل خلاقه ذوق په رڼا کې يو نوی (بديع) اثر خلق (رامنځته کړي)، لازمه ده، چې په بېلابېلو علمي او هنري څانګو کې مهارت ولري.

د استعداد او لازم هوش ښتنګ، څومره، چې ليکوال تکړه، ګرځند ، باتجربه او په کار پوه او پر کاره وي، واکمن به وي، چې د علمي موضوعاتو د ليکلو پر مهال

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور اخلاقي او رزونيزي پېښې هم تشريح کړي، چې په دې کار کې شاعر، ليکوال او آن نقاش يو ډول دي.

ولې د خوشحال خان ديوان د هغه کتابونه او د عبدالرحمن بابا ديوان او ځيني نور آثار دومره نايابه قيمتي مرغلرې دي؟ ځواب دا دی، چې د هغو آثارو ليکوال او شاعران په ډېرو نورو خبرو پوهېدل، ذوفنون وو او په خپل مسلک او هنر کې واکمن نابغه ګان وو، مطالعه يې دلوده او له پراخه طبيعت سره ښه آشنا وو. سفرونه يې کړي وو او ډېر ځايونه يې ليدلي وو.

يو بل ښه مثال يې په پښتو ادب کې ابو محمد هاشم سارواني (۱۳۹) هم کېدای شي، چې سفر يې کړی و او علوم بلاغت يې په بغداد کې له ابن خلاد څخه زده کړي وو.

په دري ادب کې د سعدي د بوستان او ګلستان له مطالعې په ډېر ښه ډول ښکاري، چې نوموړي د عرب او عجمو آثار په دقت او غور سره مطالعه کړي وو او د اوږدو مسافرتونو په لړ کې ډېر څه زده کړي وو؛ قرآن په مينه مينه مطالعه کړی و او په حديث شريف کې پوره او ښه مطالعه درلوده

تصنيف کله کله هم هنري اړخونه لري، چې د ليکوال د ذوق له عمل او هنر سره تجلی (ښکلا) کوي. که چېرې يو کتاب د خدای تعالی د وجود د اثبات په برخه کې وليکو، بايد لومړی د هغه په برخه کې فکر وکړو او فهرست يې د کاغذ پر مخ راوړو، وروسته په ترتيب او د ذهني سابقه (هماغه برخه کې د تجربې) سره د هغه په برخه کې قلم وچلوو.

په تصنيف کې د دې لپاره، چې د اثر خلقولو (رامنځته کولو) د مصنف کار دی، ځکه نو هغه د موضوعاتو او مطالبو شرحې او بشپړنې لپاره ډېرې آزادي لري، خو په تاليف او ترجمه کې د مؤلف او مترجم کار له محدوديت سره مخ دی.

په تصنيف کې کېدای شي د فيلسوفانو، پوهانو، متفکرينو او پخوانيو شاعرانو او همدارنګه معاصرينو له نظريو څخه ګټه واخيستل شي، خو په دې شرط، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپله د مصنف ذوق او مفکوره جوړه کړي. په هر حال هغه څه چې په تصنیف کې په پام کې ونیول شي د مصنف د نوښت، ذوق او استعداد ابداع (پیدا کونه) ده.۲

۱– د تصنیف ډولونه:

الف: اوږد یا لوی تصنیف: د لیکوال د اوږدو تجربو او ډېرو مطالعو محصول وي. دغه تصنیف ځو برخې رانغاړي. دا ډول تصنیفونه (To leaf) یعني (اوبدل) هم نومول کېږي، خو په عمومي ډول (تصنیف که اوږد وي او که لنډ یو ډول هدف لري.)

تصنیفي آثار یوازې د شکل له پلوه له لنډ تصنیف سره توپیر لري. تصنیفي آثار ابداعي لوري لري. اوږد یا لوی تصنیف له شک پرته په یو معین وخت او ټاکلي برخه کې د لیکوال د ډېرو مطالعو او اوږدو تجربو ، پوهنو ، تاندې پوهې او هنري ذوق محصول وي.

د موضوع له پلوه یا اوږد تصنیف ؛ هغه اثر دی، چې د یو پلان او یوې آجنډا له مخې په یوه معینه موضوع کې د شخص لیکوال له خوا ترسره کېږي.

شکل یې هغه ډول برابر شوی وي، چې (معینه موضوع له یوې ښکلې محتوا) سره انعکاس کړي. د اوږد یا لوی تصنیف موضوع لویه وي، شرط په کې د لیکوال له خوا (ابداع) ده او دغه ابداع د ډېرې پوهې، هوښیارۍ، ذوق او تجربو محصول وي. دغه ډول تصنیف ته ابتکار کول او منظمول هم وایي.

ب: لنډ یا وړو تصنیف: په (فرهنګ فارسی–انګلیسي) قاموس کې (واړه تصنیف ته ((DIitty)) وایي.

دغه تصنیف لکه لوی غوندې (ځانګړي هدفونه لري) دغه هدفونه په یوه موضوع کې د ذوق او پوهې له مخې یو تصنیفي پلان جوړول دي. لنډ یا کوچنی تصنیف لکه تصنیف یا اوږد تصنیف ټوله ښکلا او نوښتونه لري. د لیکوال د پوره پوهې، ذوق،لازم ذکاوت ډېرو تجربو او ابداع محصول وي. یوازې د شکل له پلوه کوچنی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوچنی تصنيف د ليکوال د هغه ذوق او فکر محصول دی، چې د نومورړي د ذهني طراحي له مخې رامنځته شوی وي.
لنډه دا چې کوچنی او لوی تصنيف د مصنف د کار محصول دي، نو ځکه ور کې له ډېرې آزادۍ برخمن دی. تصنيفي اثر د دې لپاره چې د ليکوال د ذهن او فکر زېږنده دی، ډېر په (تخليقي قوت) پورې اړوند ېږي. په هر حال هر څه چې بايد په تصنيف کې رعايت شي د معاينو ابداع او د مصنف د فکر تجسم دی او کله د نورو افکار او نظريات هم را اخيستلای شي.

۲- د تصنيف اړتياوې:

ليکنه يوه حتمي او ضروري اړتيا ده. تصنيف، تاليف او تخليق د ليکوالۍ اصلي برخې جوړوي.
بشري ټولنې د خپل (علمي، سياسي، ادبي، اقتصادي) هويت لپاره ليکوال او ليکوالۍ ته اړتيا او ضرورت لري؛ دغه اړتيا تصادفي نه ده، بلکې يو ضرورت دی. که اړتيا او ضرورت نه وي، نو هدف ته‌ا کل محال خبره ده، بې هدفه ژوند په پټو سترګو په وچه دښته کې د ورک محل (ځای) په لور تګ دی.
ليکوالي په لومړي سر کې که په هره برخه کې وي (تخليق) ګڼل کېږي، ځکه مواد يې له طبيعت او ماحول څخه څه را اخيستلو بيا په يوه کالب کې راوړل، نوي پيدا کونه او ايجاد دی. دغه ايجاد که په هره برخه کې وي (تخليق) ګڼل کېږي، بيا اړتيا ده دغه ليکنې صنف بندي کړو. صنف بندي هم د ليکوالۍ د ذکر اړتيا ده، چې آثار په هره برخه کې ابداع، تخليق او نوي رامنځته شي. په يوه دوره کې د اړتياوو له مخې د بېلابېلو آثارو رامنځته کول تصادفي خبره نه ده، بلکې ډېر عوامل سره لاسونه ورکوي، څو يو اثر رامنځته شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هره برخه کې د يو آثر رامنځته کېدل يوه فرهنګي پنځونه ده. دغه پنځونې (فردي او اجتماعي) هدفونه لري. پنځونې لويې او وړې وي؛ دا ټولې د ټولنيزو موخو د ترسره کولو په خاطر رامنځته کېږي.
هر کوچنی او لوی تصنيف که په هره برخه کې وي او هر ډول مضمون ولري، معتبر او ارزښتمن دی، دا ځکه چې د کلتور يوه پراخه برخه وربانديې رغېږي؛ له همدې امله تصنيف ته اړتيا موجوده ده.
د يو ملت آثار د (نظم او نثر) له لارې غني کېږي. نظم خو په ادبياتو پورې اړوند دي، مګر نثر د بشري ټولنو په ټولو ټولنيزو اړتياوو پورې اړوند ږي، چې په هغه کې (طبيعي علوم او اجتماعي علوم) راتلای شي. طبيعي علوم ټول په طبيعت پورې اړوند دي او د بشر ورځني اړتيآوې ور کې انعکاسېږي. دا اړتياوې که په هره برخه کې وي، لاس په لاس او په نېغه توګه له طبيعت سره ارتباط لري؛ مګر ټولنيز علوم د بشر په افکارو پورې اړوند ږي.
د خلکو باورونه او عقيدې ترې سرچينه اخلي؛ لاس په لاس له طبعيت سره ارتباط نه لري، خو لارښوونکي افکار دي او د ټولو علومو د رهبری توان لري. زموږ افکار زموږ د نيا جوړوي.
له همدې امله ټول تصنيفونه که د مادي او معنوي ژوند په هره برخه کې وي د پام او قدر وړ دي. يو تصنيف هغه وخت ارزښت پيدا کولای شي، چې ټولنيزې ستونزې په يوه حکمت سره ور کې حل او پرانستل شي.
د تصنيف اړتياوې داسې په ګوته کولای شو:

- د ټولو علمي او تحصيلي مؤسسو او پوهنتونونو درسي او ممد درسي مواد تصنيفي وي، له همدې امله تصنيف اهميت لري.
- د علمي تحصيلي مؤسسو درسي مواد که تصنيفي ځانګړني ونه لري، محصلين وربانديې ښه نه پوهېږي؛ مورد نظر موضوع هغه وخت محصل له يوه کتابه ترلاسه کولای شي، چې د تصنيف په ګآنه ښايسته وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- تصنيفي، تحصيلي او درسي مواد د هغو غوره افکارو محصول وي، چې د استاد او ليکوال علمي او فکري نوښت ورکې موجود وي، د دغه نوښت د کلونو علمي تجربو په پايله کې رامنځته شوي وي.
- تصنيف غير درسي او تحصيلي خصوصيت هم لري، خو د دغه تصنيف متمازه وظيفه نه شي لرلای.
- د تصنيف ډېره اړتيا دا ده، چې په عملي-ادبي او نورو ډګرونو کې اثار رامنځته کېږي او يوه کلتوري ښېرازي رامنځته کېدای شي. هغه ژبه او هغه ملت په کلتوري لحاظ ډېر غني وي، چې د بېلابېلو ليکوالو له خوا په مختلفو برخو کې يې تصنيفونه کېږي؛ هر تصنيف يوه معنوي هستي ده، د دغه هستي تلپاتې او روزمره هويت لري.

۳- کومو آثارو ته تصنيفي ويلای شو؟

په ټولنيزو علومو کې مطلق فورمول ټاکل څه ستونزوره خبره ده. موږ په ډېرو برخو کې د علومو د ويش او رديف بندۍ لپاره پولې نه شو ټاکلای، خو دا د دې معنى نه لري، چې د اجتماعي علومو د تفکيک لپاره حدود نه شته.

څه چې د پوښتنې ځای پيدا کوي، هغه د اجتماعي علومو د نه محدوديت مثاله ده، اجتماعي علوم داسې علوم دي، چې د ډېر تفکر ميدان ته اړتيا لېدل کېږي؛ هر څومره، چې په ټولنيزو علومو کې زيات تفکر کېږي. حقايق رابرسېره کېږي، موضوع پياوړې کېږي او د حل غوره لارې يې را پيدا کېږي. بله خبره دا ده چې اجتماعي علوم مشخص تعريف او فورمولونه نه لري، بلکې د ډېرو مفکرينو له خوا يې په مختلفو وختونو کې تعريفونه شوي دي. دريېمه خبره دا ده، چې اجتماعي علوم د ځانګړي شخص کشف نه دی، او نه کوم ښکاره فورمول دی، چې نور خلک د هغه پيروي وکړي، په هر صورت په اجتماعي علومو کې هم ځينې حدود او ضوابط موجود دي، چې د هغو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې د هر صنف حدود تر ډېره بريده معلوموولای شو، مثلاً ادبي آثار او ادبي ډولونه د ځان لپاره حدود لري، لکه کيسه، شعر.
تصنيفي آثار لکه مخکې، چې وويل شول ځانګړې فورم او مضمون لري، چې په بېلابېلو وختونو کې د مختلفو مفکرينو او ليکوالو له خوا رامنځته کېږي.
هر تصنفي اثر يو نوی اثر دی، چې ابداع هم ورته ويلای شو، د غه ابدع که په هره برخه کې وي، په زړه پورې ده او ځانګړې مضمون لري او ارزښت يې د هماغه مضمون له رويه ټاکل کېږي.
تصنيفي اثر د بېلابېلو افکارو او نظريو راټولونه ده او له تاليف سره په يوه معنی ده، خو په اصطلاح کې هغه اثر دی، چې د ليکوال له افکارو او نوښتونو سرچينه اخلي، چې همدا برخه يې له تاليف سره تفکيک راولي.
په تصنيفي آثارو کې د راټولونې تر څنګ د ليکوال د ابداع او ذوق قدرت هم ډېر مهم دی.
د تصنيفي اثر ليکوال غواړي د خپل خلاقانه ځواک په رڼا کې يو نوی (بديع) اثر خلق کړي.
مصنف بايد په بېلابېلو علمي او هنري ځانګو کې مهارت ولري، ځکه تصنيفي اثر د مصنف په پوهه او ځيرکي پورې ډېر اړوند دی.
هر مصنف ته لازمه ده د تصنيف کولو په وخت کې ډېره مطالعه وکړي او لازمه پوهه ولري د استعدا او فکر خاوند وي، څومره، چې مصنف او ليکوال تکړه، باتجربه او کارپوه وي، په هماغه اندازه کولای شي د ليکوالۍ (تصنيف) په کار کې برلاسی وي.
د تصنيفي اثر له ځانګړنو دا هم ده، چې هر ډول مضمون او شکل لرلای شي؛ علمي، ادبي، سياسي، اقتصادي، تربيتي، ديني او ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تصنيفي اثر د مضمون پراخوالى د ليکوال او مصنف په پوهه پورې ډېره اړه لري؛ مطالعه ، خودآګاهي، تجربه ، په ټولنيزو مثالو پوهه، پـه دغـه کـار کـې کارنده برخه لري.

هغـو آثـارو تـه تصنيفي ويـلای شـو ، چې د بېلابېلـو او ډول ډول افکـارو او تجربـو د خونـدي کېـدو حوصـله او لرغونـه ولـري. لـه يـوې خـوا تصـنيف د بېلابېلو او ډول ډول افکارو او نظريو د خوندي کولو استعداد لري، له بلې خوا په خپله د ليکوال نوښت هم په کې رول لري، دا ځکه چې تصنيفي اثر د يو ښې انشا نماينده ګي کوي.

تصنيفي آثار له تخليق او تخيل سره هم ملګرى وي، د دې لپاره، چې ابداع هر وخت د تخليق او تخيل او استعداد زېږنده وي.

آن تصنيفي آثار هنري هم وي، چې د ليکوال استعداد ور کې ښکاري.

په تصنيفي اثر کې د ليکوال فکري آزادي د تصنيف ښکلا برجسته کوي.

تصنيفي آثـار هغـو آثـارو تـه ويـلای شـو ، چې پراخـه، مبتکرانـه، نوښـتګرو افکارو په لړ کې رامنځته شوي وي.

۵–۴– د تخليقي آثارو دوام د فرهنګ بډاينه ده!

تخليقيٍ آثار د هر ملت د فرهنګي ودې او غنا لامل ګرځي. له تخليق پرته د هنر او ادب ټول ډګرونه خالي بريښي، ځکه (تحقيق، تصنيف او تاليف) هغه وخت پياوړي وي، چې د يوې ژبې تخليقي ډګر پياوړى وي. تخليق د تحقيق (څېړنې) بسيا بستر بلل کېږي. تخليق؛ منبع او اساس دى. تخليق، خلقول، پيدا کول، رامنځته کول دي. تخليق؛ تازه او رسا ته هم وايي.

((تخليقي Taxligi Creative تازه او نويو آثارو ته وايي)) (۴ : ۱۰۴)

په پښتو – دري قاموس کې راځي: ((تخليق، تان، ساختمان، تشکيل)) (۵ : ۲۷۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه په بل ځای کې ویل شوي: تخليق Taxlig نر، م، خلقول، پیدا کول، پنځونه، منځته راوستنه)) (۱۲: ۲۱۷)
او تخليق Taxligi ص- نسب، د تخليق، د خلاقيت، خلق کولو، هنري ابتکار ته هم وايي.
که تخليق (تان) پنځونه او رامنځته کول وبولو، نو ویلای شو، چې تخليق د هرې ژوندۍ ژبې ضروري مال ګڼل کېږي. تخليق په حقيقت کې پراخه ادبي، علمي ډګرونو ته هويت ببښي. بې تخليقه ژبه يو ډول بې فرهنګي ده.
د تخليقي آثارو دوام په حقيقت کې د يوې ټولنې د فرهنګي هويت او بقا دوام دی. که تخليق نه وي، علمي او ادبي بقا مري. تخليق په هره ټولنيزه برخه، خو په ادبي برخو کې د پوره تامل وړ دی، دا ځکه-
هر ملت په خپل زرين فرهنګ ښايسته وي او وياړي.
د ليکنې او ايجاد په ډګر کې (تخليق اصل او اول دی، تحقيق او نورې برخې د ليکنې دوباره غنا جوړوي)
که نړيوال ادبيات مطالعه کړو راته څرګنده به شي، چې تخليقيٍ آثارو لومړۍ درجه مقام ګټلی او د جايزې وړ هم ګرځيدلي دي.
ادبي ډګرونه په تخليقاً اباد دي؛ تخليقي آثار لکه شعر، قطعه، داستان، کيسه، ناول، رومان او آن فولکلوري ګڼ صنفونه رانغاړي (احتوا) کوي.
که د تخليق بهير پورته برخه په يوه ژبه کې و درېږي او يا خدای مه کړه نه وي، يو شمېر پراخه نور ډګرونه به له فرهنګي غنا خالي وي. که تخليقي بهير خلاق، تاند، جاري او روان وي، تحقيقي ډګرونه به فعال او د زمان حساسيت به هم په پام کې نيولی شوی وي. ټول تحقيقات د تخليق محصول دی، تخليق د تحقيق منبع او اساس دی.
که د نړۍ هر ستر ليکوال لکه: (تولتسوی، ګورکي، پوشکين، شکسپير، پريمچند، مولانا جلال الدين، سعدي شيرازي، خوشحال خان، عبدالرحمن بابا

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په سلګونو نور ليکوال، چې آن نړيوالې د (نوبل) جايزې يې هم اخيستلې دي، د تخليق له برکته دي. په تخليقي ډګر کې يو ټکی شعر د تحقيق د ډګر ستر کتابونه کېدلای شي؛ لکه حمزه بابا چې د خوشحال بابا پر دې تخليقي يو کړۍ شعر چې:
(د خدای عرفان مې وشو په عرفان د محمد   پاک دی محمد پـــاک دی سبحان د محمد ...
باندې يو ستر تحقيقي کتاب وليکه، ځکه نو تخليق، خلقول او اساس دی او تحقيق دوباره لټونه او محقق کول دی؛ همدا علت دی، چې تخليق او تخليقي آثار علمي او ادبي فرهنګي بډاينې لامل ګرځي.

۵-۵- د هنري -ادبي تخليقي آثارو توپير له غير تخليقي سره :

هر ادبي او علمي تخليق يوه هنري پنځونه ده. هنر د انسان د خلاقه فکر با ارزښته شتمني ده. هنر د ټولنيز شعور هغه شکل او بڼه ده، چې د بشر د هستونې او تخليق او ابتکار په يوه برخه کې زرغونېږي، مثلاً: شعر، سينما، موسيقي که هنري فکر نه وي، نو يو ادبي تخليق اثر نه رامنځته کېږي، يو تخليق د يو ابتکار محصول دی. د هنري ادبي تخليقي آثارو له نامه ښکاري، چې له نوښت څخه منشا اخلي.
د خلکو د افکارو د تخليق په جام کې خروب شوي مواد دي، په دغو آثارو کې تفکر د قوت اصلي منبع ده. نه يوازې تفکر بلکې (خيال، ذوق پوهه، مينه، ذکا، صراحت، ساده ګي، باورونه، ابتکار او آن شخصيتي معيار او هنريت هم د تامل وړ دی.)
هنري -ادبي تخليقي اثار نوښتي او ابتکاري آثار دي، ځکه تخليقي منبع لري او منبع يې د ليکوال يا شاعر (فني او ماهوی دراک) دی، چې له وراثت او ماحول څخه اغيز اخلي.
هغه آثار چې (هنري -ادبي تخليقي) هويت لري، له غير تخليقيٍ آثارو څخه ډېر توپير لري، ځکه چې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- تخلیقي آثار سرچینه، منبع او اصل دی او تحقیقي آثار له سرچینو نه راوتلي فني لارې دي.
- د تخلیقي آثارو ایجادونکي مبتکر اشخاص دي، داسي خلک چې د اول فکر او مخیله قوت خاوندان وي، خو د تحقیقيِ آثارو څېړونکی او لټونکی ډېر شمېر لري او په دویم ردیف کې درېږي. دوی مبتکر نه دي، خو تحلیلونکي، نقادان او پخواني فکر ته سمون ورکوونکي وي.
- تخلیقي آثار اول لاس اثار دي. بالزاک به ویل، هر نوی اثر چې رامنځته کېږي، په ادبي او هنري نړۍ کې نوې هستي رامنځته کېږي، چې نوی ماحول او محیط ایجاد او اختیاروي، خو په هغو کې څېړنه محیط ته پراختیا ورکوي.
- که تخلیقي ادبي او هنري آثار په هنري ډګر کې نه وي، نو غیر هنري (تحقیقي) آثار به یې په مقابل کې نه رامنځته کېدل.
- تخلیقي آثار د هنري فکر ایجاد او تحقیقي آثار د فکر فني کول دي.
- د تخلیق او تحقیق مثال د ونو کېښودل او ونو او باغونو وده او انکشاف ورکول دي(ونه کېښودل تخلیق او وده ورکول تحقیق).
- په تخلیقي او غیر تخلیقي آثارو کې د (هنر او فن) مثال هم عملي کېدای شي. په اول سر کې د سړي فکر ته نه لوېږي، چې هنر او فن توپیر لري، خو چې په (منبع، الهام، خیال او احساس) یې فکر وکړو راته څرګنده به شي ، چې هنر د فکر د ایجاد موضوع ده. مګر فن د عمل او تکرار له امله ښایست مومي. تخلیقي او تحقیقي آثار هم داسي دي .
- تخلیقي آثار لکه شعر الهامي اغیز لري او د محیط او چاپیریال له امله رامنځته کېږي، خو تحقیقي آثار انکشافي اړتیا له مخې پراختیا مومي. تخلیقي ادبي آثارو ته وده ورکول طبیعي لوری لري، خو تربیتي بڼه هم لري، مګر تحقیق د روزنې له امله وده او انکشاف کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵–۶– د پنځم څپرکي لنډيز:

- لنډه ليکنه قوي او ژر مفهوم لېږدونکې ليکنه ده، خو اصلي شرط په کې اصلي مفهوم منغاړل او راوړل دي.
- که يوه ليکنه هر څومره لويه وي او چې هره محتوا ولري او په هر کالب کې وي، چې (مقصدي مفهوم) په کې نه وي نغښتل شوی، هغه ښه ليکنه نه ده، که لنډه وي که لويه په زړه پورې ليکنه نه ده.
- کـه د وخت مخنيـوي لپاره ليکنـه کـوو، کـه مـو ليکنـه ادبـي وي يـا ژورناليستکي وي، بده خبره نه ده، خو که ليکوال د مرکزي مفهوم په ليکنه کې نه وي راوړي نو بيا هم زموږ وړه او لنډه ليکنه نه با مفهومه کېږي.
- نـن سـبا د خبـري او ژورناليسـتکي او هنـري مضـمونونو او مطلبونـو د ليکنو ترڅنګ تحقيق او معلوماتي ليکنې هم لنډې لنډې ليکل کېږي، ځکه د هنري ادب په دنيا کې تر (رومانه، ناول، له ناوله، داستان او له داستانه لنډه کيسه او کالم خوښوي) او هغه هم د دې لپاره، چې نن سبا خلک ډېر وخت نه لري؛ کره مفهوم په وړو جملو کې غواړي.
- موږ بايد په هره ليکنه کې خپل علمي او فني صلاحيتونه وکاروو او خپل مسلکي رسالت له پامه ونه غورځوو.
- تـر دا وروسـتيو وختونـو پـورې زده کـوونکي، ليکـوالان، د راډيـو، تلويزيون ليکونکي د لنډې ليکنې او يا له يوې ليکنې څخه د شيرې د راويستلو او يا د لنډې ليکنې لپاره د يوه چوکاټ جوړولو کې دوه زړي وو، خو د هغو هڅو په ترڅ کې، چې په دې وروستيو کې د نړۍ په خوار

(c) ketabton.com: The Digital Library

معتبرو پوهنتونونو کې ترسره شوي د لنډې لیکنې او له یوې لیکنې یا راپور څخه د شبرې راویستلو لپاره ځانګړې چوکاټ په پام کې نیول شوي.

- د لیکنې د لنډون اصلي موخه په لنډو ټکو کې د لوستونکي پوهول دي، نو په دې توګه ویلای شو، چې لنډون له یوې موضوع څخه د پایلو اخیستنه ده.
- د یوې لیکنې محتوا هغه څه دي، چې د لیکنې په پیل کې د لوستونکو په مقابل لوري د پوهاوي لپاره کارول کېږي.
- په ادبي لیکنو په تېره په تحقیقي ډګر کې لنډه لیکنه کول یو فني او مسلکي کار دی؛ د مثال په ډول که وغواړو موږ یو غټ کتاب (د پښتو ادبیاتو دویم ټوک تاریخ) په پنځو یا سلو مخونو او یا لږو کې راوړو لازمه ده (هغه مهم مرکزي او د تمرکزوړ موضوعات، درسي موضوعات) په خپله لیکنه کې را واخلو، چې موږ هدف ته رسوي.
- لنډه لیکنه نوې خبره نه ده، لنډه لیکنه د لیکوالۍ په ډګر کې له ډېره پخوا موجوده وه، د نړۍ پخوانیو ادبیاتو کې لنډې لیکنې د لیکنې ښکلا ته ډېر اهمیت ورکاو. کلام الله مجید د اعجاز او ښایسته لنډو لیکنو یوه ښه مثال دی.
- په پښتو ادبیاتو کې هم لنډه لیکنه مهمه ده، لکه پټه خزانه د لنډو تذکري معلوماتو ښه په زړه پوري سند دی. پټه خزانه هغه سیف یا زېرمتون دی، چې درې خزانې(اوله، دویمه او درېیمه خوندي کوي.)
- د پښتو ژبې او ادب پلار مخکښ شاعر او لیکوال هم په شعوري ډول له مزو ډک لنډ نثر ولیکه؛ ښه مثال یې (دستارنامه) او نور آثار دي.
- په معاصر وخت (د نولسمې پیړۍ په دویمه نیمايي کې د تاریخ لیکنې لرغوني ډول په نوي او معاصر ډول چې د عنوان، سریزه، متن څېړنه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نتيجه، ماخذ او د ژورنالیزم په برخه کې (نوم، لید، سریزه، او نسکورهېرم) په ډول رامنځته شول، خو په ماهرانه او مسلکي ډول د لومړي ځل لپاره د خدای بښلي محمود طرزي له خوا ليکنې په سراج الاخبار کې پيل شوې.

- په پښتو ادب کې د لنډې او مسلکي ليکنو دوره يا مسلکي نثر موده له (۱۳۱۰ ه، يا مخکې له ۱۳۰۰ څخه پيل کېږي)
- د لنډې ليکنې محتويات موضوع جوړوي، چې د شکلي او معنايي سر او صورت په جوړېدو سره ژر بشپړېږي؛ لکه: د عبدالرحمن بابا د (عارفانه تفکر) په برخه کې مقاله (موضع، افکار، اقوال او ماخذونه) جوړوي، خو په خبر کې کله له (۳-۵) کلمو يو خبر په چټکۍ جوړېږي (کله؟ چېرې؟ څه وخت؟ کوم؟)
- لنډه ليکنه يو عادي او ساده متن دی، هنري نثرونه له دې امره وتلي خو هغه هم که مطلب په لنډو جملو کې راونغاړل شي، خلک به يې ډېر خوښ کړي؛ نن کالم، ادبي لنډ مطلب، ادبي ټوټه او لنډه کيسه د خلکو د مطالعې ملګري دي. د لنډې ليکنې کولو لپاره غوره دليل د يوه متن آسانه او ساده لوستل دي.
- که لنډه ليکنه د اصلي ليکنې هويت او موضوع ته تاوان ونه رسوي، په زړه پورې ده.
- د لنډې ليکنې لپاره عنوانونه او ټاپيکونه له هر شي ټاکلای شو، خو په ژورناليزم کې تازه موضوع او په هنري ادبياتو کې ماندګار او تلپاتې موضوعات (شعر، متل، نثر، وجيزې، حکايتونه او ...) په ادبياتو کې موضوع ډوله رامنځته کېدله شي (ذهني او عيني) خو په ژورناليزم کې عيني.
- په ليکنه کې د بې ځايه کلمو له ليکو ډډه وکړو او زيانونه يې دا دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- زموږ د درس او مطالعې مخنیوی کوي.
- زده کوونکی ستومانه کوي.
- د ګټې او تاوان روحیه غښتلې کوي.
- د نورو د درسونو وخت نیسي.
- ځان باید په لویه لیکنه کې سردرګم نه کړو.

- باید د مقالې یا بلې لیکنې لپاره عنوان له ګېډې ونه باسو او نه نورې برخې له خپل فکره طراحي کړو (البته په ژورنالیزم کې).
- په لیکنه یا مقاله کې دمنلو وړ جملې ولیکو:
  الف - غیر ضروري رانه وړو.
  ب - مخکې له مخکې کلمې او جملې وپلټو.
  ج – رنګ شوې او مصنوعي کلمې په مقاله کې رانه وړو. رنګ شوې او مصنوعي کلمې پر فصل د تندر معنی لري.
- د هنري ادب لیکوال کار دا دی، چې تل وړ مضمونونه په طبیعت او ماحول کې پیدا کړي او هغه د تخیل په قوت د کلمو له پیوستون څخه جوړ کړي، چې دا د هنري ادب په رامنځته کېدو کې ګټور دی.
- که لیکوال وغواړي خپل هدف خلکو ته ښه ولېږدوي، لومړی دې موضوع پیدا کړي او بیا دې ورسره مناسب قالب او وړ الفاظ غوره کړي او په لنډه توګه دې اصلي هدف خلکو ته وړاندې کړي.
- د لنډې لیکنې پر مهال باید لیکنه رسا او بې تکلفه وي، خو په هنري لیکنو کې کلمه د بدیعي صنایعو (معنوي اولفظي صنعتونو) کارول ضروري دي، نو هرومرو (څه لیکل، ویل او وړاندې پوهېدل) ستونزو ، خو له خونده ډک وي او د هنري ادب د لیکوال دنده ده که په هر فورم کې لیکنه کوي، باید له مفهوم، خوند ، اعجاز ایجازه ډکه وي، ځکه (هنري ادبیات ټولنیز واقعیتونه د سمبولونو له لارې انځوروي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

- هر کله که يو ليکوال وغواړي ډېره معنی په لنډو ټکو کې وړاندې کړي، نو د بې خونده او اوږدو جملو له ليکلو دې ډډه وکړي.
- د ډېرو ليکنو ته لنډ ليکل آسانه دي، خو په دې شرې چې پرله پسې مشق او تمرين وکړي. لنډه ليکنه خوندوره ليکنه او له مفهومونو ډکه ده.
- د هنري ادبياتو پنځونه او غوره تحقيق د يو ليکوال د تلپاتې پرله پسې هلو ځلو او له مينې ډکو ستومانه هڅو او هاندو نتيجه ده. دا ډول ليکنې له شک پرته پر يو ليکوال د دالله رب العليم او حکيم، حکيمانه پېرزوينه ده. يو ښه ليکوال د بشري ټولنې يو فعال او روغ زړه ته پاتې کېږي او بس.
- مونږ دې لپاره لنډه ليکنه کوو، چې لوستونکي زمونږ له خوا د وړاندې شوي متن په معنا وپوهېږي؛ کله چې ليکوال د لنډې ليکنې آرونو ته پام وکړي په حقيقت کې يې د کلمو لنډون ته پاملرنه کړې ده.
- د انګليسي ژبې د بشپړ ګرامر ليکوال (احمد حسين مديري« وايي: لنډه ليکنه د مطلب ښه هضمول او د اړينو کلمو ليکل دي، چې لوستونکی وکولای شي د نااړينو کلمو پر لوستو د وخت د خرڅ پرځای مخامخ د ليکونکي هدف ترلاسه کړي.
- علي رضا عاصف وايي: لنډ ليکل د لنډې جوړونې په معنی دي؛ لنډه جوړونه هغه فن دی، چې په کارونې سره يې يو اوږد مطلب په يوه وړوکي چوکاټ کې ورځای کړو، بې له دې، چې د متن منځپانګې او د ليکوال موخې ته کوم زيان ورسېږي.
- لنډه ليکنه موارد او کارځای لري، دغه موارد او ځايونه ورځپاڼې، اوونېزې، مجلې، علمي او تحقيقي کتابونه دي، خو علمي ليکنې، څېړنيز بهير دی(هغه وخت ليکنه او څېړنه نتيجه ورکوي، چې موضوع په کره ډول ورکې حل شي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

- لنډه لیکنه په هره برخه کې وي، له لویو لیکنو بهتره ده، ځکه د مقصد تړکي په لنډه لیکنه کې ښه ځلیدای شي. عبدالقادر ګیلاني، چې د قادریه طریقې مشرو، د دین زبردست عالم او لیکوال و، ویلې دي: ((معنی باید له بهترینې لارې ادا کړو او د هغې د بیان لپاره داسې کلمې غوره کړو، چې د هغې د معنی لپاره تر ټولو غوره کلمې وي.))
- لنډ لیکونکی ساده نویسان دي، چې له ځان ستاینې او فضل فروشۍ پاک دي. رواني د لنډې لیکنې ځانګړنه ده، په قابوسنامه کې راغلي، هره خبره چې کوئ باید ساده او لنډه وي. لنډ وغږېږه، لنډه لیکنه وکړه، بېځایه او اوږدې خبرې ستا او د لوستونکي وخت نیسي. ډېره معنی په لنډو کلمو کې ځای کړه لکه متل.
- تصنیف (To write)، ډله، صنف، ویش، برخه او اصطلاحاً د بېلابېلو افکارو او ډول ډول نظریو د راټولولو معنی ورکوي. تصنیف ته په لغت کې جمع آوري (راټولونه) هم وایي او په اصطلاح کې هغه اثر دی، چې د لیکوال له افکارو او نوښتونو سرچینه اخلي.
- تصنیفي اثر د لیکوال د ابداعي قدرت او ذوق په وسیله رامنځته کېږي، څوک چې دغه واکمني لري او یو اثر رامنځته کوي؛ مصنف نومېږي.
- هغه مصنف چې غواړي د خپل خلاقه ذوق په رڼا کې یو بدیع اثر رامنځته کړي، لازمه ده، چې په بېلابېلو علمي او هنري څانګو کې مهارت ولري. د استعداد او لازم هوش تر څنګ، څومره چې لیکوال تکړه، ګرځند، باتجربه او پرکاره او په کارپوه وي، واکمن به وي، چې د نورو علمي موضوعاتو د لیکلو پر مهال نور اخلاقي او روزنیزې پېښې هم تشریح کړي، چې په دې کار کې شاعر، لیکوال او آن نقاش یو ډول دي.
- تصنیف کله کله هم هنري اړخونه لري، چې د لیکوال د ذوق له عمل او هنر سره تجلی (ښکلا) کوي. که چېرې یو کتاب د خدای تعالی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجود د اثبات په برخه کې وليکو، بايد لومړۍ د هغه په برخه کې فکر وکړو او فهرست يې د کاغذ پر مخ راوړو، وروسته په ترتيب او د ذهني سابقه (هماغه برخه کې د تجربې) سره د هغه په برخه کې قلم وچلوو.

- په تصنيف کې کېدای شي د فيلسوفانو، پوهانو، متفکرينو او پخوانيو شاعرانو او همدارنګه معاصرينو له نظريو څخه ګټه واخيستل شي، خو په دې شرط چې په خپله د مصنف ذوق او مفکوره جوړه کړي.
- تصنيف په اوږده او لنډ ويشلای شو، تصنيف که اوږد وي او که لنډ يو ډول هدف لري. تصنيفي آثار يوازې شکل له پلوه له لنډ تصنيف سره توپير لري. تصنيفي آثار ابداعي لوري لري. اوږد يا لوی تصنيف له شک پرته په يو معين وخت او ټاکلې برخه کې د ليکوال د ډېرو مطالعو او اوږدو تجربو، پوهنو، تاندې پوهې او هنري ذوق محصول وي.
- د اوږد يا لوی تصنيف موضوع لويه وي، شرط په کې د ليکوال ابداع ده.
- لنډ يا ووړ تصنيف ته په (فرهنګ فارسی-انګليسي) قاموس کې Ditty وايي. دغه تصنيف لکه لوی غوندې (ځانګړې هدفونه لري) دغه هدفونه په يوه موضوع کې د ذوق او پوهې له مخې يو تصنيفي پلان جوړول دي.
- اوږد او لنډ تصنيفونه د مصنف د کار محصول دي، نو ځکه ور کې له ډېرې آزادۍ برخمن دی. تصنيفي اثر د دې لپاره چې د ليکوال د ذهن او فکر زېږنده دی، ډېر په (تخليقي قوت) پورې اړه لري.
- ليکنه او بيا تصنيف کول د ليکوالۍ په ډګر کې يوه اړتيا ده. ټولې بشري ټولنې د خپل (علمي، سياسي، ادبي، اقتصادي) هويت لپاره ليکوال او ليکوالۍ ته اړتيا او ضرورت لري؛ دغه اړتيا تصادفي نه ده، بلکې يو ضرورت دی.١

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ليکوالي په لومړي سر کې که په هره برخه کې وي تخليق دی، ځکه مواد يې له طبيعت او ماحول څخه را اخيستلو بيا په يوه کالب کې راوړل، نوې پيدا کونه او ايجاد دی.
- هر کوچنی او لوی تصنيف که په هره برخه کې وي او هر ډول مضمون ولري، معتبر او ارزښتمن دی، دا ځکه چې د کلتور يوه پراخه برخه وربانديې رغېږي؛ له همدې امله تصنيف ته اړتيا موجوده ده.
- د يو ملت آثار د (نظم او نثر) له لارې غني کېږي. نظم خو په ادبياتو پورې اړوند دي، مګر نثر د بشري ټولنو په ټولو ټولنيزو اړتياوو پورې اړوند پېږي، چې په هغه کې (طبيعي علوم او اجتماعي علوم) راتلای شي.
- په اجتماعي علومو کې هم ځينې حدود او ضوابط موجود دي، چې د هغو له مخې د هر صنف حدود تر ډېره حده معلوم ولای شو، مثلاً ادبي آثار او ادبي ډولونه د ځان لپاره حدود لري، لکه کيسه، شعر همداسې تصنيفي آثار ځانګړی فورم او مضمون لري، چې په بېلابېلو وختونو کې د مختلفو مفکرينو او ليکوالو له خوا رامنځته کېږي.
- هر تصنفي اثر يو نوی اثر دی، چې ابداع هم ورته وايي، دغه ابدع که په هره برخه کې وي، په زړه پورې ده او ځانګړی مضمون لري او ارزښت يې د هماغه مضمون له مخې ټاکل کېږي.
- د تصنيفي اثر ليکوال غواړي د خپل خلاقانه ځواک په رڼا کې يو نوی (بديع) اثر رامنځته کړي. مصنف بايد په بېلابېلو علمي او هنري ښانګو کې مهارت ولري، ځکه تصنيفي اثر د مصنف په پوهه او ځيرکي پورې اړه لري.
- د تصنيفي اثر له ځانګړنو دا هم ده، چې هر ډول مضمون او شکل لرلای شي؛ علمي، ادبي، سياسي، اقتصادي، تربيتي، ديني او ...د تصنيفي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثر د مضمون پراخوالی د ليکوال او مصنف په پوهه پورې اړه لري؛ مطالعه ، خودآګاهي، تجربه ، په ټولنيزو خبرو پوهېدل، د اثر ارزښت زياتوي.

- د تخليقي آثارو شته والی او دوام د فرهنګ بډاينه ده؛ تخليقي آثار د هر ملت د فرهنګي ودې او غنا لامل ګرځي. له تخليق پرته د هنر او ادب ټول ډګرونه خالي بريښي.
- تخليق؛ خلقول، پيداکول، پنځونه او لاسته راوستنه ده او تخليقي (ص) نسب، د تخليق د خلاقيت، خلق کولو ، هنري ابتکار دی، که تخليق (تان) پنځونه او رامنځته کول وبولو ، نو ويلای شو ، چې تخليق د هرې ژوندې ژبې ضروري مال ګڼلای شو ، تخليق په حقيقت کې پراخه علمي-ادبي ډګرونو ته هويت وربښي، بې تخليقه ژبه يو ډول بې فرهنګي ده.
- هر ملت په خپل زرين فرهنګ ښايسته وي او وياړي. د ليکنې او يا ايجاد په ډګر کې تخليق اول او اصل دی او تحقيق يې دوباره غنا ده. که خپل او نړيوال ادبيات مطالعه کړو راته څرګنده به شي، چې تخليقي آثارو هميشه جايزې ګټلي دي.
- تخليقي آثار لکه شعر، قطعه، داستان، کيسه، ناول، رومان او آن فولکلوري ګڼ صنفونه رانغاړي.
- هنري–ادبي آثار تخليقي او نوښتي آثار دي، ځکه تخليقي منبع لري او منبع يې د ليکوال يا شاعر (فني او ماهوي) ادراک دی، چې له وراثت او ماحول څخه اغيز اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵–۷– د پنځم څپرکي پوښتنې:

۱) ليکنه او ليکوالي څنګه يوه دوامداره کلتوري – فرهنګي بهاينه ده؟
۲) د ليکوالۍ عمده ډولونه کوم دي؟ نومونه يې واخلئ او لنډه ليکنه څه ډول ليکنه ده او څه ګټه لري؟
۳) کوم ډول ليکنې (ژورناليستکي که ادبي) لنډې وي؟ د لنډوالي تاثيرات يې کوم دي؟
۴) موږ بايد په ليکنه کې کوم ډول صلاحيتونه وکاروو؟
۵) څنګه کولای شو له يوې لويې ليکنې د هغې (شيره) راوباسو؟
۶) په لنډه ليکنه يا اوږده ليکنه کې اصلي مقصد او د پام وړ موضوع څه شی جوړوي؟
۷) په ادبي ليکنو، په تېره تحقيقي ليکنو کې لنډه ليکنه کول څه ډول کار دی؟
۸) څنګه يوه ليکنه او يوه مقاله ستندرد او څېړنيزه ده او څېړنيزه يې ګڼلای شو؟
۹) د لنډې ليکنې د لرغونتوب په برخه کې خپل معلومات له ژونديو مثالو سره وړاندې کړئ.
۱۰) د پښتو ادب په منځنۍ (کلاسيکه) دوره کې د يوې ښې لنډې، بامفهومه ليکنې اساس چا کېښود، هغه څوک او کوم آثار يې وليکل؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱) په اوسمهال په پښتو ادب کې لنډې ادبي لیکنې کوم مهال وشوې؟
۱۲) لنډه لیکنه څه ډول متن دی او هنري لیکنې هم په کې راتلای شي؟
۱۳) څنګه کولای شو یوه لیکنه را لنډه کړو؟
۱۴) په ژورنالیستي او ادبي لیکنو کې د لنډې لیکنې لار په ګوته کړئ.
۱۵) څنګه کولای شو په لیکنه کې د بېځایه کلمو له راوړلو ډډه وکړو؟
۱۶) لویه او بېځایه لیکنه کوم زیانونه لري؟
۱۷) په لیکنه کې د عمومي خبرو له لیکلو څنګه ځان وژغورو؟
۱۸) آیا د ادبیاتو او انجینرۍ په برخه کې تفکر کول څه سره ورته والی لري؟
۱۹) که یو لیکوال وغواړي خپل هدف خلکو ته ښه ولېږدوي څه کول ورته په کار دي؟
۲۰) آیا په معلوماتي لنډو علمي او ژورنالیستکي لیکنو کې ادبي-هنري افکار شاملولای شو؟
۲۱) رنګ شوي او هنري کلمې په کوم ډول لیکنو کې راوړلای شو او اړتیا یې څه ده؟
۲۲) یوه لنډه ښایسته هنري-ادبي لیکنه او یا ټوټه ولیکئ.
۲۳) متحده المال او تکراري کلمې په لیکنه کې راوړل، د یوې لیکنې هویت ته ضرر رسوي او که ګټه؟
۲۴) بې رنګه کلمې په لیکنه کې راوړل ښه دي او کنه؛ دلایل یې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵) د لنډې ليکنې پرمهال بايد يوه ليکنه څه ډول خصوصيات ولري؟ (لفظي او معنايي).
۲۶) لنډه، خوندوره او له مفهومه ډکه ليکنه ... د ليکوال د څه شي محصول او پيداوار دی؟
۲۷) د لنډې يا بلې هرې ليکنې نخوړ څنګه وړاندې کولای شو؟
۲۸) په عمومي ډول لنډه ليکنه يا زموږ ليکنه کومې ځانګړنې لري؟
۲۹) د انګليسي ژبې د بشپړ ګرامر ليکوال لنډه ليکنه څه ډول راپېژني، په شمارو يې مشخصه کړئ.
۳۰) حضرت علي کرم الله وجهه د لنډ کلام په برخه کې څه ويلي دي؟
۳۱) يو جدول د لنډې ليکنې ترسيم کړئ.
۳۲) د لنډې ليکنې فني توکي په ګوته کړئ.
۳۳) د لنډې ليکنې (هنري، علمي، ادبي او تحقيقي او آن ژورناليستکي ليکنو لپاره د نظر خاوندانو، درانه ليکوال کوم ټکي په ګوتو کوي؟
۳۴) اروانباد استاد صديق الله رښتين د ليکنې په برخه کې ليکوالو ته کوم شيان وړاندې کوي؟
۳۵) د يو متن د لنډولو لارې-چارې کومې دي؟
۳۶) حکايت د ليکنې کوم ډول دی؟
۳۷) د لنډې ليکنې موارد او کارځای کوم دی؟
۳۸) عبدالقادر جيلاني (ګيلاني) د معنی د لېږدولو په برخه کې کوم نظر درلود؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۹) قابوسنامه ، ابن قطيه او ديل کارنګي د لنډې وينا او ليکنو په برخه کې کوم نظر درلود ؟

۴۰) د ليکنې د ډلبندۍ په برخه کې څومره پوهېږئ، خپل دقيق معلومات وړاندې کړئ.

۴۱) تصنيف په پوره ډول تعريف کړئ.

۴۲) تصنيف ته په پښتو - انګليسي او پښتو - پښتو سيند کې څه ويل شوي دي؟

۴۳) تصنيفي اثر د ليکوال د کوم قدرت له امله رامنځته کېږي؟ عوامل يې پوره وليکئ.

۴۴) هغه مصنف، چې غواړي د خپل خلاقه ذوق په رڼا کې يو نوی (بديع) اثر خلق کړي، لازمه ده کوم شيان ورسره وي او ترې کار واخلي؟

۴۵) ولې د خوشحال خان ديوان، آثار، د عبدالرحمن بابا ديوان او د ځينو نورو آثار تلپاتې هويت لري او قيمتي مرغلري دي؟

۴۶) د يوه تصنيف په رامنځته کولو کې مصنف ته څه په کار دي، چې هغه ترسره کړي؟

۴۷) تصنيف په څو ډوله دی؟ هر ډول يې په لنډو او کره جملو کې معرفي کړئ.

۴۸) د ليکوالۍ په ډګر کې د تصنيف اړتياوې کومې دي؟ په ګوته يې کړئ.

۴۹) د يو ملتٍ آثار د غني کېدلو لارې کومې ليکنې دي؟

۵۰) کومو آثارو ته تصنيفي ويلای شو ؟

۵۱) د تصنيفي اثر ځانګړنې په عمده او خصوصي ډول بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۲) تخلیق څه ته وايي؟ څو تعريفونه يې را واخلئ.

۵۳) د تخليق آثارو دوام څنګه د فرهنګي غنا او بډاينې لامل کېدای شي؟

۵۴) د ليکنې په ډګر کې تخليقي آثار اول او اصل دي که تحقيقي؟

۵۵) په هنري – ادبي ډګر کې کوم صنفونه او آثار تخليقي ګڼل کېږي؟

۵۶) د هنري – ادبي – تخليقي آثارو توپير له غير تخليقي سره په څه کې دی، په لنډه توګه يې راوړئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵–۸– د پنځم څپرکي ماخذونه:

۱) کلام الله مجيد. ثورات (ن–والقلم و ...)

۲) کلام الله مجيد . آن تو ادل امانات.

۳) بينوا. عبدالروف. ۱۳۵۷ . پښتو متلونه. کابل: پښتو ټولنه. د پښتو څېړنو نړيوال مرکز.

٤) پښتو- انګليسي قاموس. ۱۳۸۸ه ش: کابل: د افغانستان د علومو اکاډمي. الازهر خپرندويه ټولنه.

۵) پښتو- دري قاموس. ۱۳۸۹ (اول او دويم) . کابل: خاور خپرنديوه ټولنه .

٦) حضرت علی کرم الله. ۱۳ . نهجه البلاغه.

۷) حقپال، محمدا جان. ۱۳۹۳. د متن لغوي او اصطلاحي پېژندنه. کابل: کابل پوهنتون. ادبياتو پوهنځی. ډاکتری پروګرام چيپټر.

۸) خټک، عبدالقادر. ۱۳۸۳. ګلدسته. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمي. پېښور يونيورستي.

۹) خوشحال خان. ۲۰۰۵. م کال. د ستارنامه. پېښور. خيبربازار. قصه خوانۍ.

۱۰) دواني، علي. ۱۳۷۷ ه ش. هنر نويسنده ګي و نامه نګاري. ايران- تهران: خيابان انقلاب.

۱۱) مسعودي، ډاکټر اميد. ۱۳۸۲ ه ش. (ژباړه) ، جلال آباد ، مومند خپرندويه ټولنه.

۱۲) زاهد پښتو –پښتو سيند . ۱۳۸۵ ه ش. کابل: دانش خپرندويه ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

١٣) زلمی هېوادمل. ١٣٥٢. پته خزانه (سریزه). کابل: کابل پوهنتون. د ادبیاتو پوهنځی خپرونه.
١٤) عبدالرحمان بابا. ١٩٤٨ م. دیوان. پېښور. پېښور یونیورستي. پښتو اکاډمي.
١٥) فرهنگ فارسي به انگلیسي. ١٣٨١. تهران: میدان انقلاب. انتشارات گروه مؤلفین.
١٦) فرهنگ فارسي به انگلیسي. ١٣٨١ ه ش. تهران: خیابان انقلاب، چاپخانه رهنما.
١٧) فرهنگ فارسي عمید، حسن عمید. ١٣٨٢. تهران: میدان استقلال. مؤسسه انتشارات امیر کبیر.
١٨) سعدي شیرازي، مصلح الدین. ١٣٩٠ ه ش. بوستان سعدي (پنځم چاپ). تهران. کتابخانه علي ایران. انتشارات بهزاد. خیابان شهدای ژاندارمري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

۶– تالیف او څېړنه (تحقیق)

پیلیزه:

تالیف او څېړنه (تحقیق) او د لیکوالۍ نوري برخې د معاصرې لیکوالۍ اساسي، مهمې، علمي او آن تدریسي ستري انکشافي برخې جوړوي.

تالیف؛ ردیفول، جوړول او منظمول دي، یعنې لیکنو ته داسې سر او صورت او سامان ورکول چې په هماغه فني برخه کې انسجام رامنځته کړي. د اوسنۍ لیکوالۍ ډګر له تالیف، تخلیق، تصنیف او تحقیق مالامال دی.

هر علمي او ادبي او هنري تحقیق یوه غزونه او آن پنځونه ده، چې تالیف او تحقیق هم د لیکوالۍ په ډګر کې مهم رول لوبوي.

هر ملت فرهنګي غنا د هغو د علمي او ادبي آثارو په شته والي او تحقیق پیاوړې کېږي.

په دې څپرکي (فصل) کې (تالیف، تالیفي آثار، د هغو ځانګړنې، څېړنه او د څېړنې او تالیفي اثر د برابرولو ځینې میتودونه، د څېړنې مفهوم، ارزښتونه او موخې د تحقیق او څېړونکی (محقق) ځانګړتیاوې، د څېړنیزو آثارو محتوایي خصوصیتونه، د تحقیق د ترسره کولو پړاوونه، د ماخذونو د کارولو او برابرولو ډولونه، د تحقیق او تحلیل ترمنځ توپیر، لنډیز او څه نورو برخو کې به کره او ګټورې خبرې کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶–۱– تاليف:

يو ځای کونه، کتاب ليکنه، رديف کول.

هغه ليکوال چې غواړي يو کتاب تاليف کړي، له هر څه مخکې بايد د ليکوالۍ په کار او ټولو څانګو کې ورتيا او معلومات ولري؛ لکه: په حديث، تاريخ او يا د نورو پوهانو د علمي او فني آثارو په راټولو کې يې برخه اخيستې وي، څو د هغه اثر، چې د پوهانو د نظريو، افکارو او نورو څېړنو يو مجموعي راټول شوی فن دی، د پاملرنې وړ وګرځي.

اثر بايد ښکلی او په زړه پورې وي. د شاعر په وينا :

بې له پوهې ، بې له علمه وينا څه ده
که وينا دې ښکلې نه ده، زيبا نه ده
هغـــه پوه، هغه علم نيګينه شوه
د خبـــرو په معنی چې رنګينه شوه
که هر څومره کاڼي ډېر دي په لوی غره کې
جو داني قدرې يو لال وي په هغه کې ...

ځينې خلک چې د شهرت د خيال تږي وي، عادت لري، چې ډېر ژر د کتاب په تاليف لاس پورې کړي. همدا چې يوه مقاله او اثر يې وليکه، نو سمدلاسه د کتاب په خپرولو هم لاس پورې کوي او دا خولا پرېږده د نورو ليکوالو د آثارو په نقد کولو پيل کوي.

ممکن ځينې يې د خپل ذاتي لياقت له مخې د پام وړ کار هم ترسره کړي، ښکاره ده، چې دغه کار به استثنايي لوری ولري. په درياب قاموس کې راځي: ((تاليف واحد مرکز، جمع مرکز، يو ځای کونه ، کتاب ليکنه ...)) (۲۱: ۳۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاليف؛ يو ځای کونه، د مسازول، راټولول، دغو ټکوک راټولول، چې په بېلابېلو ټوټو پورې اړه ولري.

په (فرهنگ فارسي عميد . حسن عميد) کې راغلي دي: ((تاليف دوستی کردن، الفت دادن، دمساز کردن، گرد آورد، چيزهای پراگنده راجمع کردن و با هم پيوستگي دادن، نوشتن و فراهم آوردن کتابيکه مطالب آنرا از کتابهای ديگر اقتباس کرده باشند، خلاف تصنيف.)) (۱۵: ۳۷۰)

په فرهنگ دانش آموز (عربي به فارسي - فارسي به عربي) کې ويل شوي دي: ((تاليف گرد آوري شده ، جمع شده ازمنابع مختلف...)) (۱۱: ۹۳)

همدغه شان تاليف: ((تاليف گرد آوری Collection، Editing، Composing هم وايي.

(۱۲: ۱۴۹)

تاليف ډېر په اقتباس ولاړ دی، خو په دې شرط، چې ټول اقتباس نه وي او که وي راټولول يې د اړتيا او فني تجزبې پر اساس وي.

د اقتباس په را اخيستلو کې، چې د تاليفي اثر برخه ګرځي، ډېر تمرين ته اړتيا ليدل کېږي. (تمرين د ليکوالی د ښه انسجام يو عالي کلتور دي)، ځکه تاليفي اثر د راټولونې مجموعه ده او ښه راټولونه په عالي تمرين ترسره کېدلای شي.

په اکاډميکو او علمي مؤسسو کې ممکن ځيني ليکوال وغواړي په بېړه يو تاليف وکړي؛ تاليف د تجربو او ډېرو مکررو پوهنو لاسته راوړنه او مجموعه ده، نه د بېړې او تلوار.

ممکن ځيني خلک مستعد وي او ښه لياقت ولري، خو کار به يې هم استثنايي حالت لري. هر سړی او هر ليکوال دا کار نه شي کولای، دا خبره بايد وکړو که دا ډول خلک بيا هم د کتاب په تاليف کې له بېړې کار وا نه خلي او ډېر تمرين ونه کړي نو اثر به يې ښکلی نه وي او له درسی او علمي تجربو څخه به برخمن نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاليفي اثر په برابرولي کې څو ضروري يادونې:
الف - د دې لپاره چې مؤلف په زړه پورې اثر ټولنې ته وړاندې کړي ، لازمه ده د سترو پوهانو ، ليکوالو او کارزده کړو پوهانو کار ته پاملرنه وکړي او د هغوی د سبک پيروي وکړي.
ب - په تاليف کې بايد هڅه وشي، چې رانقل شوي مطالب ښکاره او مشخص وي او يو له بله سره جلا شي، د مؤلف نظريې او څرګندونې هم بايد ښکاره وي، په دې معنی بايد ښکاره شي چې ښکاره ځای ولري.
ج – کومه برخه، چې په اثر کې د تورو په تاليف کې د مطالبو (تنوع) ډولونه (بېلابېل الفاظ او کلمې) او يو له بله سره د هغوی اړيکې د کارلومړی او اساسي لار، اصل او شرط ګڼل کېږي.
د - همدارنګه په راټولولو او يادداشت کولو او اقتباس کې بايد قدت وکړئ او يا په بله وينا کله چې يو مطلب يا شعر له يوه کتابه را اخلو ، له ليکلو وروسته هغه بايد ښه ولولو او له اصل سره يې پرتله کړو ، نو ويل کېږي د نه پاملرنې يا چټکې له امله کېدای شي په رانقلولو کې اشتباه ترې وشي.
ذ – په نقل کولو کې بايد امانت داري په بشپړه توګه په پام کې ونيول شي، يعنې د نوموړي سړي او کتاب هويت په ښکاره ډول په خپل اثر کې څرګند کړي. (سړي تخلص، نوم، کال، کتابو ټوک، ځای، چاپ ځای او مخ) په ګوتو شي. که نسخه خطي وي (د هغې ليکوال د کتاب يا نسخې نوم او نور شکلي او معنايي خصوصيات) څرګند شي. مطالب بايد په وړو ليندیو (ګیومه) (( )) کې وليکل شي، څو د مؤلف له خپلې وينا سره مغالطه نه شي.
ر- په تاليف کې تر ټولو غوره خبره دا ده، چې څنګه را اخيستل شوی مطلب او شعر له خپلو نظريو او خبرو سره يو ځای کولای شو ، يعنې مؤلف ته ښايي، چې (رانقل کړې خبرې) داسې له خپلو خبرو سره پيوند کړو ، څو د ليکوال نظر پياوړی کړو ، نه دا چې هغه داسې بې ربطه کړو ، چې يو له بله جوش ونه خوري، مثلاً پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پړي او رسۍ له رسۍ سره لګېږي، خو رسۍ له ډبرې سره هېڅکله نه غوټه کېږي.

د ليکوالۍ په ډګر کې ؛ هېڅکله اقتصادي نثر او متن له هنري- ادبي متن او نثر سره نشو يو ځای کولی ، صرف يوازې په ادبي او ژورناليستکي رپوټونو کې ...

همدارنګه متلونه او نور مطالبو اصلي څېره راوړو ؛ لکه: متلونه: د اوبن په شا سپو وخوړم؛ نه دا چې د اوبن په شا چرګانو وخوړم. يا (داسې مميز نشته ، چې خلی پورې نشته) نه دا چې (داسې مميز نشته چې کلی ورپورې نشته) ، چې د متل د اصليت، هويت او منطق له پلوه هم درست نه دی.

ز - هغه ليکوال چې غواړي د ليکوالۍ په بېلابېلو څانګو کې له ځانه ورتیاو وښيي، لومړی خو ورته لازمه ده، په هماغه برخه يا څانګه او آن مضمون کې ډېره ډېره مطالعه او تجربه وکړي؛ مثال: (ادبپوهنه که ژبپوهنه) ادبپوهني مضامين که د ژبپوهنې او بيا دواړو برخې پوره مطالعه کړي. په دواړو برخو کې ليکنه او تاليف وکړي، خو د دې لپاره، چې دغه دواړه برخې نه جلا کېدونکي خصوصيات لري، نو بايد تخصيصي ليکنې او تاليف وکړي، لکه: د ليکوالۍ په برخه کې.

س – که موږ غواړو د اجتماعي علومو په يوه برخه کې تاليف کوو ، ښه به دا وي ، چې په قرآن مجيد ، حديث شريف، تاريخ، اروا پوهنې، فولکلور ، معاصرو او نړيوالو ادبياتو په برخه کې مطالعه وکړو.

د خواجه حافظ شيرازي په وينا :

((با علم وفضل و دانش داد سخن توان زد

چون جمع شد معانی ګوی بيان

توان زد ...))

(۱۲: ۷۷)

ش- د تاليفي اثر ليکوالي تصادفي او سرسري کار نه دی، تاليفي اثر د ډېرو پوهونو ، مطالعو ، درسونو ، راټولونو ، پوره پوره تجربو ، اوږدو مسلکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

منزلونو، لنډ، خو قوي مزل دی، یعنې تالیف کره کول دی، نه سره کول، ځکه سره کول (ښه او بد کول) د نقد او کره کولو او کره کوونکي دنده ده، خو د مؤلف دنده تالیف، ردیف کول او برابرول دي، البته په ښه، لنډ او کره ډول.(د ډېرو قوده، د یوه ګیډۍ) متل ؟؟

ص – که یو مؤلف غواړي تالیف وکړي نو ښه او په زړه پورې اثر وړاندې کړي، لازمه ده د باتجربه او پخوانو مؤلفینو له کار او کړنو ګټه پورته کړي.

په تالیف کې مهمه دا ده رانقل شوي مطالب او خپل نظریات باید سره جلا او د تفکیک وړ او روښانه وي، په دې معنې چې کومه برخه د تالیف یې خپله او کمه د نورو ده.

ض – په تالیف کې د مطالبو تنوع (رنګارنګي) او یو له بل سره یې اړیکې لومړی او اساسي شرط دی. همدارنګه په یاداشت کې دقت باید له یاده ونه باسو. په بله وینا کله چې یو شعر یا یو مطلب له یوه کتاب رانقلوو، له لیکلو وروسته هغه ولولئ او له اصل سره سرمون ورکړئ، نه ویل کېږي د اثر په لیکلو کې بېړه شوې وي؛ کم او یا زیات شیان باید ترې لرې شي.

د نورو د مطالبو د رانقلولو په صورت کې د لیکوال او د هغه د کتاب نوم سره له نورو مشخصاتو راوړل ضرور دي؛ لکه:

((لیکوال(تخلص او نوم)، کال، کتاب، څویم چاپ، ځای، ښار او چاپخونه او مخ)) ذکر شي او نقل شوي شیان په ګیومه(( )) کې ونیول شي، څو د ده له خپلو خبرو سره یې توپیر وشي. وګورئ (۲: ۲۲ – ۲۳)

۱– د تالیفي اثر ځانګړنې:

د تالیفي او تصنیفي اثر ترمنځ ښکاره توپیر موجود دی؛ هماغسې چې نور ادبي- اجتماعي صنفونه د فن له پلوه سره توپیر لري، د لیکنې په ډګر کې د تالیف او تصفنیف ډېر توپیر موجود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د تالیفي اثر برابرول د یو مشخص تدریسي هدف لپاره وي. باید ډېر واضح او ځرګند وي؛ د لیکوال لازمه پوهه، تجربه او انتظام ور کې صراحت ولري.
- د تالیفي اثر ځانګړني تر ډېره بریده د مؤلف په مهارت او تجربه پورې اړه لري. د نورو له تجربو یې باید تجربې خپلې کړې وي او خپل کتاب یا اثر یې داسې ردیف کړی وي، چې د لوستونکو لپاره د موضوع په اړوند ښکاره معلومات په لاس ورکړي.
- په تالیف کې یا د تالیف کولو په وخت کې لیکوال ته خپله پوهه یا کتابي پوهه کافي او پوره نه ده، بلکې لازمه ده د هبواد په مذهبي او ملي روحیه پوه او سمبال وي، ځکه تالیف کول د لیکوال یو اجتماعي مکلفیت دی، چې پوه، اخلاص، ښه نیت او له موضوع څخه لازم درک باید په کې موجود وي. ده ته لازمه ده د هبواد په تاریخ، قرآن کریم، حدیث، ټولنپوهنې، دودونو او نورو علومو کې معلومات ولري. له دې امله تالیف نه یوازې د لیکوال خپل نظریات دي، بلکې د نورو د قول ځلول هم دي.
- تالیف بله ځانګړنه دا ده، چې لیکوال له خپله ځانه لار نه باسي، نومورې د ضرورت له مخې د سترو لیکوالو د سبک پیروي کوي او دا متل ورته مخکښ فورمول وي، چې (مخکینې د وروستیو پل وي.) (۴ : ۷۷)
مؤلف هم د نورو پر لار (سبک) پل ږدي او خپل تالیف بشپړوي.
- د تالیفي اثر عمده ځانګړنه دا ده، چې ډېر ځله تدریسي هویت لري، چې لوی اهداف یې روزنیز وي. دغه آثار (تالیفي) په پوهتونو اود لوړو زده کړو علمي مؤسسو کې د استفادې وړ وی.
- د تالیفي اثر د لیکلو یو له عمده ځانګړنو دا ده، چې باید د ډېر تمرین او ممارثت له لارې ترسره شوی وي، د لیکلو تمرین د تالیفي اثر کره هویت ځرګندوي، ځکه نو د تالیف پرمهال ډېر تمرین اړتیا ده او دغه اړتیا د ضرورت د رفع کولو آسانه او ډاډه لار په لاس راکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- پـه تـاليفي اثـارو کـې د اقتبـاس ترځنـګ، ماخذونـه بايـد ښـکاره او پـه پـوره امانتدارۍ و کارول شي. هر ماخذ هم د کتاب په منځ او هم د کتاب په پای کې د وخت له معياري دود (علمي مؤسسې يا پوهنتون) له دود سره سم وکارول شي. د ماخذونو دقيقه کارونه د تاليفي اثر لا کره کول او بها زياتول دي.
- د تاليفي اثر له ځانګړنو دا هم ده، چې په اثر کې د هرې بلې نظريې راوړل د يو علت د (سپيناوي) لپاره بايد وي؛ يعنې د هر علت لپاره يو معلول راوړل شي؛ د مثال په ډول يو تدريسي کتاب که د يو سمستر لپاره ليکل کېږي، يا دوو، نو بايد (اړتيا، علت، مفردات او د ځانګې تدريسي غوښتنې منعکسې کړي.) همدارنګه د هر علت، معلول د هماغه قضيې د داخلي منطق انعکاس دی؛ د بېلګې په ډول: (که غر لوړ دی، پر سرلار لري) نه دا چې وويل شي: (که غر لوړ دی، زه ورختلای نشم.)
- د تـاليفي اثـر لـه ځـانګړنو دا هـم ده، چـې وواېـو: (پـه تـاليف کـه د مطـالبو تنـوع (جلاوالی) (رنګارنګي) ډېره اړينه ده. او آخر دا، چې د تاليفي اثر په رامنځته کولو کې نسبت تصنيف ته دقت او ځيرتيا ډېره لازمه او حتمي ده.
- يو تاليفي اثر بايد له مخکې نه (نوی، لنډ، کره، مردف، مرتب، منظم، عـام فهمـه او بالاخره تدريسي هويت ولري؛ له يوه پياوړي سبک نه کار ورکې اخيستل شوی وی؛ د ليکوال او د نورو د لازمو پوهنو شيره او ثمره وي.) لنډوي په کنډه برابر او له مثالونو ډک وي. يو ښه تاليفي ا ثر د منې يوې ښې پيـاوړې، قوي او ښـانګوري ونې ته پاتې کېږي، چې هم ميوه لري، او هم ښايست!!!

۲– د څېړنيزو او تاليفي آثارو د برابروالو ځيني مېتودونه:

اول: د تاليفي اثر مېتودونه: تاليفي آثار منظم او لنډ ميتودونه لري، چې پر پوره پوهه، علمي واکمنۍ او ډېرو تجربو ولاړ وي او ليکوال يې پرمضمون برلاسی او قابل صلاحيت وي، لازمه ده لومړی ځيني لنډو ښکاره او کره ټکي وړاندې کړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱) دغه کار د ليکوال د کلونو تجربو او علمي صلاحيتونو محصول دی، چې په پوره مهارت ترسره کېږي.

۲) هغه څوک (ليکوال) چې يو تاليف کوي، لازمه ده، د تاليف کولو له لارو-چارو (شيوو) سره بلد او روږدی وي او له دې سره د ماخذونو له او نورو فني ميتودونو سره آشنا وي.

۳) څنګه چې د علومو هره څانګه يو ټاکلي ميتود لري، نو د تحقيق يا تاليف لارې يې هم جلا دي؛ دغه ميتودونه تاريخي، سياسي، علمي، ادبي او نور ډولونه لري.

الف- تاريخي ميتود؛ د پېښو يا واقعو د پېښېدو عوامل بيانوي؛ دغه ميتود پخواني جريانونه په علمي او پر له پسې ډول تعقيبوي او د اسې لارې چارې کاروي، چې مؤلف د خپل کار جريان تاريخي او پخوانيو پېښو جريان ته وقفوي. البته کار وړ توکي يې په پوره مهارت او علمي ډول ترسره کېږي.

ب– سياسي ميتود؛ دا هم د تاليف او تاليفي آثارو يو ډول او کار لاره (شيوه) ده، چې ټول سياسي جريانونه که تېر او يا اوس اوس په ټولنه کې روان دي، رانغاړي. دغه ميتود توليدي او تنظيمي بڼه لري او له هر ډول قضاوت څخه ځان ساتي.

ج- علمي ميتود: د دغه ميتود ساحه خورا پراخه او وسيعه ده، ټول طبيعي او اجتماعي علوم رانغاړي. د دغه ميتود چلند د انکشاف او مهارت پر شيوه استوار دی او فکري وړتيا ته په کې زيات ارزښت ورکول کېږي. کابو ټول اجتماعي ارکان د دغه ميتود له لارې رهبري کېږي. دغه ميتود پراختيا او انکشاف ارزښتونو ته لېواله دی.

د- ادبي ميتود: دغه تاليف پر ښکلاييزو موازينو هم اتکا لري؛ فکري او خيالي معياورنه هم په کې ارزښت لري. د تخليق او تحقيق شيوه يې د انکشاف او پرمختګ اصل جوړوي، ځکه تاليف د تحقيق راټول شوي او مردف شوي بڼه ده. ادبي ميتود پر فکري نبوغ زور لګوي او د معنوي ارزښتونو پله يې درنه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه او نورو تالیفونو کې د فن مهارت (ردیفول، تنظیم، تفکر، نقل قول، اقتباس، پوهې او پوره پوره تجربه) عمده اصل جوړوي.
د تالیفي کتاب د لیکلو میتود کې د لاندې مواردو وړاندیز داسې شوي دي: په پوهنتونونو او لوړو زده کړو مؤسسو کې تالیف د پوهنوالۍ او پوهاندۍ رتبې ته کېدای شي او لاندې موارد په پام کې نیول ضروري دي:

۱) درسي مفردات، فصلونه او عنوانونه باید د رشتې (څانګې) د اړتیا له مخې وي او د ټولنې د ورځیني انکشاف له مخې ترسره شي.
۲) د کتاب درسي مفردات باید د اکاډمیکو نورمونو له مخې وي او تالیف لږ ترلږه د یوه سمستر او همدارنګه د دوو سمسترونو لپاره وي، چې د کمیت او کیفیت له پلوه مواد نوي وي.
۳) د تالیفي اثر مفردات باید مخکې له مخکې څانګې، علمي شورا او نورو مربوطه څانګو کې ثبت شوي وي.
٤) تالیف یو تدریسي کتاب دي، له پنځو کلونو وروسته کېدای شي، بل تالیف وشي.
٥) د درسي کتاب تالیف د هغو محصلانو لپاره ضروري دی، چې له دې مخکې کتاب نه لري.
٦) یو تالیفي اثر که د یوه سمستر لپاره وي، باید ساعتونه او کرېډېټونه یې معلوم وي.
۷) د کتاب د صفحو شمېر باید معلوم وي، باید په یوه ساعت کې له (۵-۸) صفحې درس ورکړ شي. د تالیفي کتاب هر صفحه باید (۲۵۰) کلمې وي.
۸) تالیفي کتاب د داسې میتودونو مجموعه ده، چې ټولې درسي آسانتیاوې په کې برابرې شوې وي او د لیکوال د پوره پوهې، تجربې، راټولونو، اقتباسونو او ماخذونو مجموعه ده.)) (۲۲: ۲۳۵-۳۲-۲۳۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶-۲- څېړنه (تحقیق)

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي، لوبه ښېښتنه ! موږ د دې ورږو ګرځوه، چې شیان لکه څنګه چې دي، هغسې وپېژنو.

څېړنه؛ بیالتهونه، ښه پلټنه او ښکاره کول دي. څېړنه (تحقیق) محقق کول او برجسته کول دي.

((د حقیقت او رښتینوالي لټون ته تحقیق ویلی شي، تحقیق د وخت، حالاتو او شواهدو پابند وي.)) (۲۴ : ۱۲۱)

د همدې لیکوال خبره ؛ د متن په باب څېړنو ، ګروېږنو ته متني تحقیق وایي؛ تحقیق یو نازک فن دی. د تحقیق لپاره خاص مزاج، خاص علمي پسمنظر او خاص علمي صلاحیت په کار دی.

هو ؛ په اوسنۍ علمي او فرهنګي نړۍ کې تحقیق او څېړنو د ژوند ټولو ډګرونو ته لار ویستلې او ټول طبعیت او کاینات یې رانغاړلي دي؛ له همدې امله (تحقیق نوی شی نه دی، بلکې په زړو کې د نویو لټول دي) که دغه لټوني په هر څه پسې وي او یا هره ساحه کې وي، ریسرچ، څېړنه او تحقیق ګڼل کېږي.

اوسنۍ پراخه څېړنې د پخوانیو او لرغونو (نویو موندنو) پر غولې د غزېدو او خوځېدو امکان پیدا کوي. هر څه لرغونو انسانانو په ابتدا بې تفکره په ساده ډول او د فولکلوري (ولسي) آندونو په شیوه رامنځته کړل او اوسني متفکر بشریت هغوی ته په پراخه ډول پراختیا ورکړه، ځکه نو په ولسي پوهه کې راغلی دي، چې : ((مخکني د وروستیو پل وي.)) (متل)

د اوسني تکنالوژیکي عصري او چټک پرمختګ هم د پخوانیو پنځونو پر غولي د انکشاف پلوه اوچتوي او دوام مومي، اوسني غوږۍ (ټیلفون)، ننی کمپیوټر د پرون عادي ټایپ او اورلګېدو ډبلي او نور پورنیو پرمختګونو پر دوام دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحقيق د تېرو پلټنه، دوام او انکشاف ته ويلي کېږي، که دغه دوام، پلټنه او انکشاف په هره برخه کې وي؛ تحقيق، څېړنه او ريسرچ ورته ويل کېږي.

زاهد پښتو – پښتو سيند کې راځي: ((تحقيق نر. م (ج. تحقيقونه، تحقيقات)، پلټنه، حقيقت معلومونه، څېړنه، ريسرچ، تتبع، رښتيا ، حقيقت او : (tahqiqi) ص. نسيب. د تحقيق، د څېړنې، د لټون، علمي (د څېړنې پر موازينو برابر.)) (۲۰: ۲۱۲)

همدارنګه: ((تحقيق (tahqiq) Research ، نر. م. ,Investigation ingisition، تحقيقات Investigations ؛ تحقيقي (tahqiqi) Investigatory ؛ Investigative. Pertainging)) ته وايي، خو پر پښتو – انګليسي قاموس برسيره په (انګليسي-پښتو) قاموس کې هم تحقيق داسې معرفي شوی دی:

((څېړنه، پلټنه ، Research, N ، تحقيق؛ ورته والی. Resemblance, n. مشابهت، يو ډولوالی ... ښوول شوی دی.)) (۳: ۵۹۳)

تحقيق؛ برجسته کول دی، څېړنه (تحقيق) او پژوهش پراخه مفهوم لرلای شي. تحقيق د علومو په برخو کې په بېل بېل ډول ترسره کېږي. همدارنګه چې هره څېړنه په شکل او محتوا کې له بل تحقيق څخه توپير لري؛ څکه نو څېړنه بېلابېل ډولونه هم لري.

د تحقيق کلمه د (حق) له مادې اخيستل شوې ده، د رښتيا ، درست، د باطل ضد ، ثابت او واجب معنی ورکوي. همدارنګه: ((تحقيق په لغت کې د څېړنې، پلټنې، د حقايقو ترلاسه کولو او يو امر ته د رسېدلو معنی ورکوي؛... تحقيق عربي کلمه ده، په فارسي = درسي کې ورته پژوهش او په پښتو کې (څېړنه، پلټنه) بلل کېږي.)) (۱۸ : ۱)

دهخدا مشهوره لغتنامه (قاموس) کې د تحقيق په برخه کې داسې تشريح او وضاحت شوی دی: ((د تحقيق (څېړنې) کلمه د عربي ژبې کلمه ده، چې په فارسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه کې معادل يې (پژوهش) دی؛ يعنې تحقيق او پژوهش زموږ د ژبې په اصطلاح کې يو له بل سره مرادف دي. نو له دې امله (پژوهش) هم له تحقيق سره ورته معنی افاده کوي. لکه: چې په يو شمير لغتنامو کې څرګنده شوي ، چې د پژوهش د مصدر ماده له پژوهېدن او د لټوني، بيا پلټنې، څېړنې ، سوال او پوښتنې، تحقيق او استفسار معنی رسوي. خو په عربي کې د تحقيق او پژوهش لپاره، د تحقيق کلمه نه ده کارېدلې، بلکې د (بحث) اصطلاح کارېدلې ده او په اصطلاح کې هغه هڅه او کوښښ ته وايي، چې نوی لټول کېږي؛ دلته د لټونه او پلټنه د خلکو لپاره نوی مفهوم ولري، خو د علم او فن د اهلو په اصطلاح کې د حقيقت د موندلو لپاره د يوې نقشې له مخې ځينې چلندونه دي. يا د حقيقت تعريف او مطالعه ده او دعلمي روشونو له مخې د نويو او حقيقي پوهنو ترلاسه کول دي.))

(۱۳: ۲۹۲)

په هر ډول؛ تحقيق په علمي روشونو سره د نويو او حقيقي پوهنو د ترلاسه کولو لپاره پلټنه ده.

څېړنه يا تحقيق ډېر تعريفونه لري او ساحه يې خورا ډېره پراخه ده. د تحقيق په برخه کې نظريات ډېر دي، چې لنډيز يې راوړو:

((تحقيق؛ هدفمندو پوښتنو ته د يو منظم فعاليت په توګه ځواب ورکول دي. محقق هغه څوک دی، چې تحقيق ته اقدام کوي او د تحقيق انګيزه هغه وخت د محققانو لپاره پيدا کېږي، چې له يوې نوې پوښتنې سره مخامخ شي. په حقيقت کې هر تحقيق يا ريسرچ يو ټاکلی او معين هدف لري))

(۲: ۲۱–۲۲)

څېړنه؛ د درست او راسته کولو په معنی هم ده. اکسفورډ انګليسي فرهنګ کې راغي: (د موارد و او منابعو پرله پسې او سيستماتيکه مطالعه ده؛ هغه مطالعه چې نوې پايلې (نتيجې) ترې لاسته راشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امـريکن هيـرتيج کـاليج ډکشـنري American Heritage college dictionary کې ويل شوي دي: ((تحقيق يوه څېړنه ده، يوه علمي او اکاډميکه پلټنه ده او د نويو پلټنو په برخه کې دقيقه مطالعه ده.))، نو تحقيق د نويو پلټنو په برخه کې يوه منظمه او سيستماتيکه بهير دی، چې يو څه نوی ورباندې مومو، يو څه پيدا کوو او يو څه (له زړونو نوي پيدا کوو او له تيارو ګوټونو ځخه يوه نوې پرده پورته کوو.) هر نوی تحقيق که په هره برخه کې وي، يوه بريا او لاسته راوړنه ده.

په شعر کې هم خينو شاعرانو د تحقيق په برخه کې نظر ورکړی، چې راوړل يې يو ډول (نوې موندنه) ده.

حافظ الپوري وايي:

حافظه مکړه واويلا فقيري لوی کمال دی
حب د دنيا مې په تحقيق سره خطا وليده

يونس خيبري نظر لري:

يو زمان د خدای په ياد تر شاهۍ به دی
په باور سره کړه دا نکته تحقيق

حافظ شيرازي فکر کوي:

جهان وکار جهان جمله هيچ در هيچ است
هزار بار من اين نکته کرده ام تحقيق

اميدوار يو وياري ته عمارت به مو بلند شي
د تحقيق توفيق يې راکی واړه لوټې به مو قند شي... (۲۳ : الف ــ ب)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- د څېړنې (تحقيق) مېتودونه:

لکه چې مخکې مو وويل؛ د علومو هره څانګه يو ټاکلی ميتود تعقيبوي او د څېړنې تکتيکونه يې يو له بله توپير لري، خو سره نږدې هم وي.

د پښتو ژبې تکړه محقق او مبتکر ليکوال (سرمحقق زلمی هېوادمل) چې د څېړنې (تحقيق) په برخه کې خو خو ابتکاري آثار لري، د څېړنې ميتودونو ته داسې اشاره کوي:

((د څېړنې د ميتودونو تفصيل ځانته جلا بحث غواړي... سره له دې دلته به د هرې څېړنې عمده ځانګړتياوې بيان کړو:

أ. تاريخي ميتود، چې د پېښو د وقوع عوامل جريان او نتيجه د مستندو او باوري معلوماتو په ذريعه څرګندوي... په تاريخي څېړنه کې د معلوماتو ارزيابۍ او کره کول خاص اهميت لري.

ب. سروې؛ د ځينو علمي مقصدونو لپاره د سم تکتيک څخه په استفادې سره د اړوندو معلوماتو راغونډولو، ترکيبونو او تفسيرونو ته ويل کېږي. سروې د ستونزو (پرابلمونو له حل سره مرسته کوي، خو زياتره د فرضيې بڼه لري. په سروې کې د سامپل انتخاب او د سم تکتيک استعمال ته زياته پاملرنه کېږي.

ت. تجربي ميتود؛ چې تر ټولو زيات د ډاډ وړ دی (د کنترول شويو شرايطو لاندې د پېښو ترمنځ روابط رابرسېره کوي... د تجربي ميتود عمده ځانګړتيا دا ده، چې له اندازه کولو څخه په کې کار اخيستل کېږي. شخصي عقايد او عندي (نفسي- ځاني) تمايلات (غوښتنې) په دغه ميتود کې نقش لري.

ث. کمپوزيټ ميتود؛ د ټولنيزو پوهنو لپاره يو په زړه پورې ميتود دی. چې مشخصات يې مخکې بيان شول.)) (۱۰: ۱۴-۱۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه ميتودونه تخليقي او هنري نه دي، بلکې علمي، تحقيقي او تشريحي دي او د تحقيقي ليکنو امتياز په دې کې، چې ليکوال يې هنري تخليق ګر نه دی، خو مسلکي سړی دی او تحقيقي ليکنې له مسلک پرته نه ترسره کېږي.

۲- د څېړنې (تحقيق) مفهوم، ارزښتونه او موخې:

کله وسنۍ بشري ټولنه خپلې تېرې کړنې ونه پلټي، ترميم يې نه کړي، د روښانو او لا تابيا يې ونه کړي، نو نوې موندنې به هم ترلاسه نه کړي؛ هغه وخت (څېړنه مفهوم پيدا کوي، چې يوې پوښتنې ته اړتيا پيدا شي او د ارزښت وړ وګرځي او محقق يو ټولنيز ارمان او هدف ولري، زموږ نوي ارمانونه د نويو هدفونو د لاسته راوړلو ارزښت لا زياتوي.)

څېړنه د تفکر او تمرکز محصول ده، هغه وخت بشري تفکر غوړېدلای شي، چې په شيانو کې تمرکز وکړي او په نويو پلټنو لاس پورې کړي. همدا د تحقيق مفهوم، ارزښتونه او هدفونه لا برجسته او ډاګيزه کوي.

د تحقيق په وخت کې لازمه ده له ځانه دا وپوښتو ولې تحقيق کوم؟ په څه پسې څېړنه او تحقيق کوم؟، ځکه (څېړنه هدفمنده، مفهوم لرونکې با ارزښته او دوباره موندنه ده؛ هغه وخت د څېړنې مفهوم او ارزښتونه لوړېږي، چې ستر اهداف ولري، هدف د څېړنې د دوام عامل او لامل کېدای شي.)

تحقيق او څېړنه څکه مفهوم او ارزښت لري، چې د (حق) له مادې اخيستل شوې ده او حق تل ځلانده او ښکاره مفهوم لري.

ايراني معاصر محقق (علي قاسمي) وايي: ((د تحقيق کلمه له حق نه اخيستل شوې ده او د حق لپاره ډول ډول معنی راغلې دي؛ لکه: سيده، درست، د باطل ضد؛ ثابت او واجب هم معنی ورکوي او له همدې امله د الله تعالی يو له نومونو او صفتونو څخه هم دی.)) (۱۹: ۲۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

که وغواړو د ژوند په هره برخه په تېره علمي-ادبي برخو کې د يوې څېړنې (مفهوم، ارزښمندي او هدفونه) لا محقق او برجسته کړو لازمه ده لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو او دغو پوښتنو ته ځواب ووايو:

أ. ولې تحقيق کوم؟
ب. د څه په باره کې تحقيق کوم؟
ت. زما څېړنه يا تحقيق کومه علمي ارزښمندي لري او که ؟
ث. زما تحقيق د لاينحله پوښتنو ځواب ورکولای شي او کنه؟
ج. کوم تحقيق چې زه کوم، آيا د څېړنې او تېرو معلوماتو ارزښمندي زياتولای شي؟
ح. زما په څېړنه کې کوم ارزښتونه پراته دي؟
خ. کوم هدفونه لري؟

پورته پوښتنو ته دا ډول ځواب ويلای شو:

الف - د دې لپاره تحقيق کوم، چې د خپل کار ساحه پراخه کړم او نوې تجربې وکړم، ځکه هره نوې تجربه د يو حرکت او تحول مولود ده؛ که تجربه نه وي د علومو انکشاف به په ټپه ودرېږي؛ ځکه وايي: (تجربه د علومو مورده.) نه يوازې د علومو مورده، بلکې د علومو د پرمختګ او انکشاف سبب هم ګرځي. د مثال په ډول: پايليک (مونوګراف) ليکنه د تحقيقي مقالو د ليکلو په برخه کې لومړۍ تجربه ده، چې وروسته بيا د سترو تحقيقي آثارو درامنځته کېدو لارې برابروي.

ب- د هغه (شي) يا (څه) يا (ورک هدف) په برخه کې څېړنه کوم، چې ماته د علمي –ادبي کار يا د ژوند په نورو برخو کې وړتيا لري. د هغه څه په باره کې تحقيق کوم، چې بايد هغه مونده کړم او دغه (موندنه په زړو کې د نويو شيانو يا ارزښتونو) برجسته کول دي. د هغه څه په باره کې څېړنه کوم، چې زما د خپلو اهدافو په لور ورنږدې کړي او زه په دغو برخو کې څېړنو ته دوام ورکړم.

ج – که څېړنه (تحقيق) علمي او ادبي ارزښتمندي ونه لري، د يوه تحقيق کول هېڅ مفهوم نه لري؛ هره څېړنه يو هدف لري، چې همدا يې علميتوب څرګندوي. تحقيق

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکی هغه څوک دی، چې د تحقیق موضوع ته د پلټنې په صورت کې دوام ورکوي، له علمي لارې د څېړنې کار ته هویت او ارزښت ورکوي.
د – څېړنه (تحقیق) په پوښتنو پسې پلټنه ده او هم پوښتنو ته ځواب ورکول دي، ځکه (هره څېړنه د یوې پوښتنې د مطرح کېدو په صورت کې ترسره کېږي.) هغه مهال تحقیق بریالی وي، چې د پوښتنې ځواب پیدا کړي او دنورو علمی څېړنو د ترسره کولو لپاره عملي لارې او ګودرې په نښه شي، دا کار له یوې خوا زموږ د تمرین او کار ساحه پراخوي او له بلې خوا د کنجکاوۍ (پلټنې) حس په څېړونکي کې پیاوړی کوي.
ه – که هر نوی تحقیق نوې مونده ده، نو باید د نویو پلټنو پر دوام د نویو څېړنو ارزښتمندي لا هم زیاته شي، که دا کار ترسره نه شو، نو موږ د تېر په نسبت کوم انکشاف او پرمختګ نه دی کړی، د بېلګې په ډول، که د عبدالرحمن بابا د علمي، دیني او عرفاني تفکر په برخه کې څېړنه مخکې شوې وي، نو یو ځل بیا باید موږ د دغو برخو تیارو ګوټونو ته ورننوځو او نوې موندې د خپلو اهدافو د لا برملا (ښکاره) کولو لپاره ترسره کړو.
ۍ – هغه ارزښتونه، چې په لنډه توګه په تحقیق کې اهداف په لاس راکړي د هرې څېړنې ارزښتونه جوړوي. د څېړنې اهداف په لنډه او اوږده موده کې ترلاسه کېدای شي، هر څومره چې هدفونه علمي وي بریالیتوبونه به ورکې ډېر مصتور وي، ځکه (کامیابي او بریالیتوب د پلټونکي انسان لپاره د پورته تګ او پرمختګ یو اساسي ارمان دی، دغه ارمان د انسان د غریزې او پلټونکي تفکر محصول وي.)
لنډه دا چې د (څېړنې مفهوم، ارزښتونه او هدفونه) د تحقیق په نوعیت (ډول) پورې اړوند دي، څو لیکوال وکولای شي په پوره درایت (فکري، مسلکي پوهې) سره موضوع وڅېړي او په تحقیق کې پټې څنډې او زاویې بربنډې کړي او هغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنو ته ځواب وواېي، چې د تحقيق په وخت کې ورسره مخامخ کېږي. د غه کار د څېړنې مفهوم، ارزښتونه او هدفونه لا روښانه کوي.
د يو ليکوال په وينا : ((د څېړنې مفهوم، ارزښتونه او اهداف بايد د علمي تحقيق د روش له مخې ترسره شي، ځکه د علمي تحقيق چلند ، د هغو قواعدو مجموعه ده، چې څېړونکی يې د حقايقو د راټولونې لپاره ترسره کوي، وروسته يې تفسيروي ، بيانوي او ثابتوي. د څېړونکي اصلي هدف د کلي اصولو او قواعدو کشف او ښکاره کول دي.)) (۲: ۲۴)
د څېړونکي اصلي هدف، د کلي اصولو او قواعدو کشف او توضيح کول دي.

۳- څېړونکی (محقق) څوک دی؟
هر محصل او ليکوال يو څېړونکی او محقق دی، دا ځکه د دوامدار مطالعې له مخې غواړي په يوه مضمون او خپل مسلک کې دوامداره لټونه او پلټنه وکړي، څو هغه کشف او نورو ته يې وړاندې کړي او څنګه چې هر تحقيق يو حقيقت دی، د حقيقت د موندلو لپاره بايد څېړونکی د لوړو اخلاقي او علمي ځانګړنو درلودونکی وي. صابر وي، پوه او عالم وي، له خپلې رشتې او مسلک سره مينه ولري او د يو مسلکي په توګه د تحقيق کار ته دوام ورکړي.

د څېړنې اصل:
څېړنه د (پښتو) ژباړه ده او څېړونکی (محقق) اسم فاعل دی؛ دواړه (څېړنه او څېړونکی) د عربي له تحقيق او محقق نه اخيستل شوي دي او مصدر يې د تفعيل له بابه دی، (حقق، يحقق، تحقيقا ، محقق) تحقيق کوونکی ؛ څېړنکی، محقق (تحقيق شوی، څېړل شوی؛ لکه چې وايي: ((حقق فلان)) چې معنی يې ده: (پلانی څېړنه وکړه)، يعنې د اصليت يې معلوم کړ او پلټنه يې وکړه او حقيقت يې جوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي، نو د ډاکټر ګيان چند په وينا (خبرونه د يو پټ يا مبهم حقيقت د لوخولو اصولي عمل دی يا د نا معلوم يا لږ (کم) معلوم په هکله پوهېدنه ده.
له پورته يادونې زما مطلب دا دی، چې او سنی تحقيقي چاپيريال نوی او پراخ ديد غواړي. اوس اوس، چې علوم د پرمختګ په حال کې دي، ورسره ورسره لازمه ده، بشري پوهې هم وغواړي د ډېرو پوهنو د ترلاسه کولو په خاطر په هره برخه کې پلټنې ضرور دي.
نن د بېلابېلو علومو په چارو کې د ډېر تحقيق اړتيا له پخوا ډېره محسوسېږي، خو په څېړنه کې کوم شی، چې ډېر اړين دی (ښه نيت، ژورتيا او غوره فکر) دی، له همدې امله لومړنی علمي څېړنې اسلامي فکري مکتب محصول دی، چې يو هدايتګر دی. آن قرآن پاک په ثورت الحجرات، ۲ آيت کې فرمايي: ((يا يها الذين امنو ان جاءکم فاسق بنبا فتبينو ان تصيبو قوما بجهلة فتصبحو علی ما فعلتم ندمين)) (۱: ۷۰۱) ؟؟
ژباړه: (اې مومنانو ! که کوم فاسق تاسې ته درشي او تاسې ته کوم خبر دروړي، نو تاسې تحقيق په کې وکړئ. هسې نه چې کومې ډلې ته په ناپوهۍ سره ضرر رسوئ او بيا په خپلو کړو پښېمانه شی.) له دې معلومېږي، چې څېړنه دقت او تفکر غواړي او هره څېړنه د غور وړ وي. زموږ په ولسي ادب کې هم د دقت او ژورتيا مثاله طرحه شوې ده؛ لکه: (په ښو تلوار، په بدو تامل)
(۴: ۷۲)
يعني کېدای شي يو کار يا يوه څېړنه د روغ نيت له مخې نه وي، ترسره شوی، چې د لږ تامل (غور) وړ ده.
په کلام الله مجيد کې د حضرت ابراهيم عليه السلام د دعا په برخه کې حکايت راځي: ((اې زما څښتنه ! ما ته حکمت سره سمه پوهه، په قول کې د رښتينوالی او د شيانو معرفت، دحق او حقيقت سم ادراک، د علم بشپړتيا او د پرېکړې قوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوبښه له صالحانو سره مې يو ځای کړه او په وروستيو توکمونو (قومونو) کې ښيتانی نوميالیتوب را په برخه کړه.))
همدارنګه زموږ ستر لارښود حضرت پيغمبر صلی الله عليه وسلم به خپل لوی او عظيم الشانه پروردګار ته دوا ړه لاسونه د دعا او تبرک لپاره لپې لپې کړل او ترې غوښتنه به يې کوله: (ارنا الاشياء کما هی)).
ترجمه: (اې لويه څښتنه! موږ د دې وړ وګرځوه شيان لکه څنګه چې دي، هغسې وپېژنو.)
د پيغمبر صلی الله عليه وسلم دغه دعا د امت (مسلمه امت) په برخه کې يوه ډېره ستره پېرزوينه ده، چې مسلمانان لا تفکر، غور، تامل او صر ته راکاږي.
مسلمانانو چې کله سيرت النبي (ص) ليکلو او احاديث يې کره کول نو له ډېر غوره يې کار واخيستلو او آن د (آسماء الرجال Biography) ستر فن يې رامنځته کړ، چې ساری يې د نړۍ په بل هېڅ فن او ادب کې نه ليدل کېږي.
له دې امله ډاکټر سپرنګر ليکي: ((نه کوم بل داسې قوم په نړۍ کې تېر شوی دی نه اوس موجود دی، چې د مسلمانانو غوندې دې د اسماء الرجال په څېر ستر او عظيم الشانه فن ايجاد کړی وي، کوم چې د هغه په برکت نن ډېرو شخصيتونو حال معلومېدلای شي.))
هغه زياتوي: (همدغه د تحقيق نوی اسلوب Modern Scientific Critiscism) سره بيخي مطابقت لري...) دا او داسې نور روايتونه ښته، چې ښيي څېړنه پوره ژورتيا او ريسرچ ته اړتيا لري او بايد د ټولو علومو د لا پراختيا، پرمختګ او غوړېدو په برخه کې په دقت، صبر، کلک هوډ او پراخه حوصلې سره ګامونه اوچت کړو.
هر څېړونکی ته ښايي د خپل تحقيق په برخه کې لازمه پوهه او تجربه ولري. محقق او څېړونکی ټولو فني اطلاعاتو ته تنظيم ورکوي، راټولوي يې او هغه ته تجلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکوي، نه يوازې دا چې د څېړنې اصول ورته ښه معلوم وي، بلکې نورو ته هم د دغه ستر څېړنيز علمي- ادبي کار په برخه کې د علمي صلاحيتونو واک ورکوي.

د څېړنې ګټې او موخې:

بشري ټولنې له فرهنګي پلوه لکه د ژوند نورو برخو په څېر دغه څانګې (تحقيق) ته هم ډېر اهميت ورکوي، دغه کار هغه وخت مورږ او زموږ د ټولنې ته فرهنګي حالت ته ګټه رسولای شي، چې څېړنې ته له مسلکي پلوه اهميت ورکړو او هغه (تحقيق) له مختلفو اړخونو بشريت ته ګټې ورسوي؛ تحقيق فردي او اجتماعي ګټې لري؛ لکه:

اول: د تحقيق فردي ګټې:

تحقيق او څېړنه د علومو په هره برخه کې کولای شي ژوندي او د ارزښت وړ اغيزې پر محقق ولري او ډېرې ګټې رامنځته کړي، ځکه کنجکاوي (پلټنه) انسان فکر ته هڅوي، انسان د تفکر په لړ کې مضمون آفريني کولای شي.
انسان د فکري کاميابۍ په لور هڅوي او له دې امله هر ډول وده او رشد کولای شي، آن همدغه انسان (محصل) او څېړونکی په رواني لحاظ پياوړي کېږي، ضمير يې پياوړي کېږي، وجداني باور تحرک پيدا کوي. او تمرکز پياوړی کوي.
يو اروا پوه وايي، ښه محقق ځانته معقول مطلب پيدا کوي، څو هغه وخېږي او له تعصب آميزه بيځايه شکونو ځان وساتي. څېړنه استعداد ته وده ورکوي او دغه کار د محقق په سوکاله او هوسا مسلک هم بدليدلای شي.

دويم - ټولنيزې ګټې:

تحقيق (څېړنه) د علومو په ټولو برخو کې د ټولنې او ملتونو د ودې لامل کېږي. د ملتونو وده او پرمختګ په ټولو (اخلاقي، سياسي، ټولنيزو، فرهنګي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادي) برخو کې له همدغې لارې محقق کېږي. د خېړنې په وسيله نوښتي مسايل په بېلابېلو برخو رامنځته کېږي او د انساني علومو هدفونه روښانه کېږي.
د انسان او ټولنې ژوند ته رنګ ورکول، اعتبار پيدا کېدل له همدغې لارې (تحقيق) له لارې شونې دي، ځکه همدغه امر د ملتونو د تدريجي لوړتيا (اعتلا) لامل کېږي او دژوند په ټولو چارو کې انسان په ځان بسيا کېږي.
بايد ووايو: (تحقيق يو ډول هدفمند، تلپاتې او دوامداره کار او هڅې دي، چې د ژوند په هر ډګر، په تېره ادبي ډګر کې د محصل او استاد علمي او فرهنګي ژوند ته لوری ورکوي او لارې ورته هواروي.)
خېړنه د هرې ټولنې په فرهنګي اړخ کې ډېر رول لري. چې انکار ترې نشي کېدلای او آن په فرهنګي برخه کې له نورو اړخونو لا ډاګېزه دي.
په حقيقت کې د خېړنې شته والی او پراختيا ډېر شمېر افکار په ټولنه کې د نقد (کره کتنې) او دقت (څېړتيا) له غربال(غلبيل) څخه باسي او د ډول ډول افکارو صحت او ارزښت ډول ډول اړخونه ټاکي. خېړنه کولای شي زموږ ادبيات، آداب او رسم او رواجونه له انزوا او ګوښې توب او ناپېژندل شوي حالت څخه راوباسي؛ د ځينو سستو او کم ارزښته او غير حقيقي ارزښتونو بېخ او بنسټ بدل او نوي بنيادونه ورته جوړ کړي او په پايله کې د ټولو لپاره نيکمرغي راوړي او بدمرغي لرې کړي.
د همدغو خېړنو له برکته وو، چې ډېر شمېر په بشري ټولنو کې او ډېر شمېر بشري ټولنې هم د ځان او هم د نورو خلکو او ټولنو لپاره په بېلابېلو ډګرونو کې نيکمرغۍ رامنځته کړې او د نورو هوسا ينو لپاره خېړنې کوي.
خېړنه او تحقيق؛ ابداعاتو (نويوالی) ، اختراعاتو، ډول ډول موندنو او نوښتونو لارې-چارې رامنځته کوي؛ هنرونه او انساني ارزښتونه د هغه په څنګ کې د حيات د دوام قابليت او ارزښت ترلاسه کوي او نورو ته هم ورپېژندل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پورته يادونو دا نتيجه اخيستلای شو ، چې څېړنه په انسان کې د پلټنې، شوق او پر حقيقت باندې د برلاسی روحيه پياوړې کوي او په پايله کې علم او پوهه د ژوند په بېلابېلو ډګرونو کې د حيات (ژوندکولو) برخه مومي. د اجتماعي تحقيق ګټې داسې بيانولای شو:

۱) اجتماعي تحقيق که د هر چا هر جمعيت او ټولنې له خواوې او ترسره شي، ګټې به يې ټولو ته ورسېږي او همداسې د ځينو تحقيقونو اضرار هم ټولې ټولنې ته ورسېدلای شي. ښه مثال يې زموږ په ټولنه کې د سياست د خينو اړخونو زيانونه زموږ د ټولو خلکو د ټولنيز ژوند لپاره زيانمن دي.

۲) اجتماعي تحقيق اجتماعي هدفونه لري، د مثال په ډول د تيلفون (غوږی) او سنی شکل د ټولو ټولنو او خلکو لپاره ټولنيزې ګټې او زيانونه لري کله کېدای شي مادي موخې (هدفونه) هم د يو تحقيق د ترسره کېدو لامل شي، ځکه ځينې پروژې د خپل محصول تحقيق برخه يوه کتاب يا رسالې په توګه وړاندې کوي او ټول خلک ورته اړمن وي. د څېړونکو ټولنيز هدفونه که څه هم د ځينو هدفونو په عنوان مطرح دي، خو په هغه حال کې چې د اخلاص له مخې وي، الهي هدفونو او غوره ديانت په لړ کې شمېرل کېږي.

- د تحقيق هدفونه بايد سپېڅلي ، د ارزښت وړ، برخليک ټاکونکي او ټولنې ته ګټور وي، همدغه هدفونه دي، چې د څېړنې او تحقيق ارزښتمندۍ ته توجه کوي. هر تحقيق ښه او غوره دی، چې د محقق د روغ نيت له مخې ترسره شوی وي، ځکه نو تحقيق اجتماعي مفهوم غوره کوي.

توکل په هر يو کار کې او لا حد دی
جوړونکی د هر کار رب الصمد دی

د څېړنې (تحقيق) ډولونه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهان د آثارو او طبيعت په ارته غبږ کې د تحقيق له بېلابېلو ډولنو کار اخلي، د غه کار د تحقيق په وخت او ډول پورې اړه لري.
همدارنګه د څېړنې د برخې پوهان په خپلو ليکنو او آثارو په رامنځته کولو کې چې تحقيق څه ډولونه کولای شي ولري، ډول ډول نظرونه وړاندې کړې دي.
د آثارو څېړونکی د تحقيق د بهير په پرمخ بيولو کې ځانته لار لري، چې د شکل او محتوا له پلوه له نورو څېړنو سره توپير لري. کولای شو د يو هر اړخيز طرز تفکر يا لرليد له مخې تحقيق په لاندې ډول وويشو:
۱- د موادو او کاري چلند له مخې په لاندې ډول دی:
الف: دا ډول تحقيق په نندارتونو کې ترسره کېږي او ډېر په تجربي علومو (علمي او عملي) علومو پورې اړه لري. د تجربي علومو پوهان د کيمياوي موادو د خواصو په پېژندلو کې په نندارتونونو کې د تجربي عمليو په ترسره کولو د تازه او نويو حقايقو او مونونو لاسبري کېږي، لکه چې د کيميا، بيولوژي، او ډېرو برخو کې د غه چلند عموميت لري. د اړتيا وړ مواد په دا ډول څېړنو کې کيمياوي عناصر دي، چې په لابراتوارونو کې کارول کېږي او په اوسني ژوند کې ډېر مهم دي.
ب - کتابتوني تحقيق:
دا ډول څېړنه ډېر ځله په انساني او غير تجربي علومو کې ترسره کېږي. د ادبياتو، اسلامي معارفو، ټولنيزو علومو او ... پوهان د آثارو، نظريو او افکارو په مطالعې او مقايسې سره کره کتنه کوي او د حقايقو د موندلو لپاره نظرونه وړاندې کوي او د ټولنې د موجوده اړتياوو ځوابونه وايي، په دې اساس د دا ډول څېړنو د ترسره کولو ميدان همدا ټولنيز، ادبي او شرعي علوم دي، چې په کتابخانو کې د استفادې وړ ګرځي.
ج - ساحوي څېړنه:
دا ډول څېړنې په کليو او کرنې او زراعت په برخه کې وي. لومړی محقق ساحه، سيمه، کلي او ځای ګوري او بيا د انجينرۍ، کرنې، مالدارۍ او آن فولکلوريکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرنو لپاره تابيا کوي او تياري نيسي. د تحقيق دا ډول مواد په ساحه کې موجود وي، چې د فني ګروپ او سيمې د مشرانو او کار بلدو خلکو له خوا ترسره کېږي. دا ډول خبرنې د ژبې او ژبو د لهجو په برخه کې هم د يادولو وړ دی. د د هقانۍ او باغدارۍ مواد په ساحه کې موجود وي، چې د هر فن خلک يې له خپلو مسلکي مهارتونو سره ترسره کوي، د دغه تحقيق ماخذونه په خپله په ساحه کې دي.

د- ګډ (مختلط) چلند:

دغه چلند په ځينو علومو کې کولای شي ترسره شي او دا ډول دی چې څېړونکی هم له کتابتوني منابعو له پوهانو له څېړنو او همدارنګه د سيمې له کتنو او پلټنو ګټه پورته کوي. په ادبي علومو کې له نظم او نثر چې په کتابتون او ساحه پورې اړه لري، کار اخيستل کېږي او په نور عملي علومو کې هم له کتابخانې او ساحې مواد اخيستل کېږي. لنډه دا چې د تحقيق مختلط چلند په طبي او فرهنګي علومو کې د کارونې لري او ماخذونه او منابع يې له کتابتونونو او سيمو څخه برابرېږي.

۲- دا رزښتمندي د درجې (ميزان) له پلوه:

پوهېږو ټولې څېړنې او پلټنې، چې په بېلابېلو برخو کې ترسره کېږي، يو ډول نه دي، ځکه د څېړونکو استعداد او پوهې اندازه متفاوته او بېله ده او تحقيق شوي موضوعات هم تازه او نوي وي، چې په هغه برخه کې تراوسه هغه ډول څېړنه نه وي شوي او کله ترسره شوي وي، له همدې امله تحقيق د خپل ارزښت له پلوه په دوه ډوله وېشل کېږي:

اول – نوښتي (ابتکاري) څېړنه:

دغه نوم هغه تحقيق او پلټنې ته ورکول کېږي، چې په بشپړه توګه نوی او تازه وي. په دې ډول، چې محقق د تجربې علومو په نوی کشف چې سابقه نه لري، برلاسی شوی او يا د ټولنيز، ادبي او اسلامي علومو په برخه کې نوی اثر رامنځته کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې تر دې د مخه نه و رامنځته شوی. له دې امله هر ابتکاري تحقيق که په هره برخه کې وي، نوې مونده او کشف دی او يو نوی حقيقت ته لاره موندنه ده.

دويم- پراختيايي او تفصيلي څېړنه (تحقيق)
دا ډول څېړنې ته تاييدي تحقيق هم وايي. دا ډول څېړنه په هغو برخو کې ده، چې مخکې ترسره شوې ده، خو بشپړه نه وه او نه په پوره ترتيب سره، له دې امله څېړونکی د موضوع د اکمال لپاره بحث ته داخلېږي او په دغه برخه کې تحقيق پيلوي. په دې ډول، چې د شواهدو او دلايلو په پلټنه پيل کوي. د دغې څېړنې په کار کې محقق بايد استعداد ولري، څو اثر د شکل او محتوا له پلوه دقيق او پوره محتوا درلودونکی وي، له تکراري خبرو لرېوالي شوی وي. مونوګراف، د ماستری رسالو ترتيب د همدغو تحقيقاتو له جملې دي، چې د لوړو زده کړو په مؤسسو کې کارول کېږي.

۳ - څېړنه (تحقيق) د پلټونو د شمېر له مخې:
پلټنه او تحقيق له دې ليدلوري څخه په دوه ډوله دی:
الف- په دې ډول تحقيق کې يو فرد د پلټنې کار په غاړه اخلي او د موضوع په تاکلو سره په کار پيل کوي. د دې تحقيق ښېګڼې دا دي، چې د يو فکر له مخې د څېړنې کارونه انسجام پيدا کوي او نيمګړتياوې په کې لږ ليدل کېږي، خو د تحقيق لمن پراخه او هر اړخيزه نه وي. دا ډول تحقيقونه ډېر مسلکي وي او همدا رنګه مسلکي او فني کار ته اړتيا لري او محقق هم بايد په خپل کار کې هر اړخيز معلومات ولري.

ب- ډله ايز تحقيق (څېړنه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه تحقیق ته ویل کېږي، چې دوه یا څو تنه (افراد) په یوه برخه کې د یوه اجتماعي امر لپاره سر ته رسوي. د بر څله دا ډول څېړنې نبي، کره او پوره وي. ځکه یو جمعیت وربانديې کار کړی وي، خو نیمګړتیايي دا ده، چې کله دا کار د غیر فني اشخاصو له خوا ترسره شوي وي او دا کار د څېړنې د ترسره کولو په کار کې کمښتونه رامنځته کېږي. په هر ډول ټولنیز تحقیق ډېرې ښیګڼې لري، چې د یو ستر کار د ترسره کولو لپاره رامنتځته کېږي، چې د فرد له خوا میسر نه وي. په دغه کار کې ډله ایز باور او پوهه لومړی مقام لري.

د بر څله دایرة المعارف، ډکشنرۍ او د بر تالیفات د ډله ایز تحقیق ساحه رانغاړي، د بر کار، زیار او مشوره او پوهو ته اړمن کار دی او له یوې پیاوړي ژمنتیا سره مل وي.

۴- څېړنه د حجم او کیفیت له پلوه:

هغه څېړنې او پلټنې، چې په علمي مرکزونه کې د محصلانو لپاره ترسره کېږي، له هر پلوه متفاوتې دی، په دې معنی، چې هم د ترتیب د کیفیت او هم د حجم او کمیت له پلوه فرق او توپیر لري. له داسې طرز تفکر سره آثار په لاندې ډول ویشل کېږي:

الف- مقاله ب= رساله ، چې هر یو به په خپل وار سره به معرفی او وڅېړل شي.

۴- څلورم: د څېړونکي (محقق) ځانګړتیاوې:

څېړونکي او محقق د ټولنې فعال فکره انسانان دي، محقق پخوانیو پېښو ته یو ځل بیا روح ورکوي. څېړونکی باید په هغه برخه کې څېړنه وکړي، چې په هغه کې د تخصص څښتن وي او پوره تجربه ولري. څېړنه د وخت په اوږدو کې ترسره کېږي، څېړنه وخت ګېره بهیر (پروسه) ده، ځکه نو د څېړنې په کار کې بې وخته او بې ځایه چټکتیا دومره اهمیت نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خېړونکي عمده ځانګړنه د هغه پوره پوهه، په موضوع کې مسلکي توب او د تحقیق پرمهال صبور والی دی.

بله مثاله دا ده، چې څېړونکی د تحقیق په کار کې له وړاندوینې او شخصي تعصب څخه د ځان وساتي.

محقق پوښتنو ته د ځواب ورکولو لپاره آسانه لارې لټوي ا و له دوو لارو کار اخلي (بیا پلټنه او د نورو د تجربو نه کار اخیستل، په هر ډول محقق د خپلې پوهې او د نورو د نظریو په رڼا کې خپل فعالیتونه په لاندې ډول ترسره کوي:

- د تحقیق موضوع پېژندل ضروري دي.
- د يو ي مسالې د څېړنې لپاره د تعریف طریقه او لاره غوره کړي.
- د خپلې پوښتنې ته د ځواب ویلو لپاره شواهد او مدارک راټول کړي.
- راټول شوي شواهد او مدرکونو ته سر او صورت ورکړي او هغه تحلیل کړي.
- له خپل کاره یوه نتیجه ترلاسه کړي.
- د یو لیکوال په نظر: ((د څېړونکي تر ټولو غوره ځانګړنه د عمل نوښت، صبر، پوهه، دقت، په مطالبو برلاسی، نقاد ذهن، د تحقیق له لارو چارو سره بلدتیا، منابع او ماخذ ښوودنه ، له نورو ژبو سره بلدتیا په کمپیوټر اینټرنیټ پوهه او …))
- همدارنګه محقق مسؤلیتونه او ځانګړنې هم لري، چې په لاندې ډول دي:

الف- د څېړونکی مسوولیتونه:

د محقق تر ټولو غوره دنده او د پلټونکي مسولیت، د حقیقت ترلاسه کول او نورو ته د هغه اعلان دی. هغه د خپلو هڅو او کوششونو په سیوري کې هاند کوي یو څه نوي رامنځته کړي او نوي جوړونه وکړي او ټولنې ته نوی او تازه شیان وړاندې کړي. هغه ټولنې او خپل ملت ستر رسالت لري. ځکه ککړ مغزونه باید له خرافاتو پاک کړي، د خپلې ټولنې په خلکو کې حقاني باورونه راپیدا کړي او هغه د حقیقت په لور رهنمایي کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يو محقق مسوووليت د ټولنې د لارښووني په کار کې ډېر ستر دی، هغه غواړي ستري موندنې د ژوند په ټولو ډګرونو کې خلکو ته وړاندې کړي.
له پورته خبرو داسې نتيجه اخيستلای شو، محقق بايد د څېړنې په کار کې په بشپړه چمتو وي، ډېره مطالعه ولري او په خپله رشته (څانګه يا مسلک) کې پرمخ ولاړ شي، څو وکولای شي په ډېر ښه ډول د خپل کار په برخه کې ټولنې ته ښې کارې پايلې وړاندې کړي.

د څېړونکي صفتونه:
څېړونکی (محقق) عادي سړی (فرد) نه دی او هر څوک نشي کولای د تحقيق او څېړنې کار ترسره کړي او پای ته يې ورسوي، بلکې په علومو کې څېړنه؛ د لرليدونو اړمنه ده، چې محقق بايد هغه صفت ولري او هغه ځانګړنې يې لاس ته راوړې وي؛ له هغه پرته به د تحقيق او پلټنې په کار کې بريالی نه شي.
په ښکاره ډول ويلای شو، چې د تحقيق او پلټنې استعداد او پوهه هغه الهي ورکړه ده، چې د ټولو لپاره ميسره نه ده. تحقيق او پلټنه نوښت او نوي لاسته راوړنه ده او دغه پياوړتيا له ځينو خلکو سره وي او ټول ترې برخمن نه دي.
که د ليسانس دورې او يا له هغې لوړې دورې کې وګورې ډېر لږ شمېر محصلين شته، چې د مقالو د ليکلو د آثارو د پرتلنې، کره کتنې او يا آثارو د پنځونې او څېړنې له کار سره مينه لري او څېړنه خو لا پرله پسې او دوامداره کار ته اړتيا لري.
د تحقيقي کار د پرمخ بيلولو لپاره ځينو ځانګړنو او صفتونو ته اړتيا شته او په لاندې توګه يې تر يوه بريده ښوولی شو:
١- ذاتي او فطري (خدايي) ذوق او مينه د يو اروا پوه خبره: ((په هر سر کې يو شور شته، سخ د هغه چا، چې دغه شور (مينه) پيدا کړي.))
له تحقيق يا ليکنو سره مينه هم ذاتي او فطري لوری (جنبه) لرلای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- له تحقيّق سره مينه کېدای شي (اکتسابي) هم وي، ځکه ليکوالي فن دی او د هر په فن پورې اړه لري. يو شمېر خلک که نسبي پوهه او استعداد هم ولري کولای شي د کسب له لارې د تحقيق په کار کې تر ډېره بريده بريالي شي. تحقيق او بيا په (طبيعي او يا اجتماعي علومو) کې لاسته راوړنې ډېر وياړلی او پر درآمده دي، هر څوک ورسره بلد ېږي. د تحقيق کار وياړلی کار دی، هر زيارکښ انسان د تحقيق د وياړلي بهير قهرمان دی.
په عام ډول ويلای شو، هغه صفتونه او ځانګړنې، چې يو محقق سره د څېړنې په کار کې مرسته وکړي او هغه بريالي او کامياب کړي؛ په لاندې ډول دي:

۱- د عمل نوښت(ابتکار)
د محقق تر ټولو غوره صفت د عمل ابتکار دی. د غه ځانګړنه کولای شي محقق د څېړنې په کار کې موفق (بريالی) کړي. يوه پخوانۍ عربي غوره خبره ده: ((العلم هوا لتصنيف))؛ يعنې د علم حقيقت هغه دی، چې يو څوک د تصنيف قوت ولري. شک نشته چې د عمل په نوښت سره کولای شو، موضوعات، معلومات او ذهني معلومات راټول، تنظيم او تصنيف کړو.
نوښت د څېړونکي پراختيا ښيي، دغه نوښت د عنوان، موضوع ټاکلو، څېړلو، د موضوع فرعي او اصلي برخو بېلولو او نورو کارونو کې ګټور دی. د څېړونکي ابتکار په نتيجه کې د تحقيق کارونه د بهترۍ لاره نيسي. د ابتکار د قوي موجوديت که څه هم فطري کار دی، خو د کسب او تمرين له لارې هم پياوړی کېږي.

۲- صبر او درېدل(پايداري)
د څېړنې په کار کې ګټوره ځانګړنه او ښه صفت ټينګښت (استقامت) او سره سينه (حوصله مندي) لرل دي. صابر او با استقامته انسان په ټولو کارونو کې بريالي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کامياب دی او خپلې لارې ته د رسېدو لپاره له هڅو او کوښښونو څخه نه ستړی کېږي. د تحقيق په کار کې سره سينه او صبر درلودل خورا زيات اغيز لري.
ډېر خلک د مطالعې نه کول، ماخذ نه درلودلو او حوصلې نه کولو له امله په نيمه لار کې له تحقيق څخه تېښتی کېږي او ذهن يې د ترديد لوګي ډکوي او يا دوه زړی کېږي او آن تحقيق پرېږدي.
يو محقق بيا د علومو څېړونکی بايد پر ټولو خنډونو متېواږوي، خپله هوښياري و پوهه د مطالعې له لارې ډېر او د سختيو د حل لارې ولټوي، وايي چې: (څېړونکی بيا د انساني علومو بايد متفکر، پلټونکی صابر، نقاد، پرمخ تلونکی، کامياب او د لوړو هدفونو خاوند وي، څو د څېړنې کار د برياوو لوړو څوکو ته ورسوي.)

۳- پر موضوع لازمه پوهه درلودل
که غواړو په يو کار بيا د څېړنې په کار کې برياليتوبونه ترلاسه کړو لازمه ده، (پر موضوع پوهه) ولرو.
د موضوع په اړوند لازمه پوهه، د تحقيق په کار کې د پلټونکي کار آسانوي. هغه بايد پوه شي، چې کومه موضوع يې ټاکلې ده؟ آيا داسې موضوع ده، چې په رښتيا د ترسره کولو توان يې لري؟
له پوهې او لازمو معلوماتو څخه موخه، مخکېني معلومات دي، چې بايد تحقيق د موضوع په اړوند يې ولرو. که مورد د تحقيق لپاره له مخکې چمتو والی ونه لرو، کېدای شي د څېړنې په کار کې لږ برياليو واوسو، په درست ډول موضوع تحليل او نظري مقايسه، نقد او داوري کړو.
هغه څېړونکي، چې په غير تحقيقي (تجارتي، ذوقي، تعليمي او ...) کې کتابونه ليکي، ډېر څله خطا او اشتباګانې کوي، ځکه د موضوع په برخه کې د مطالعې پراختيا نه لري او د نظريو صحت (درست والی نه درست والی) بيا پېژندلی نه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دغه کار د تحقيق له اړتياوو ، دی. له دې امله لازمه او اړينه (ضروري) ده ، چې څېړونکی خپل د تحقيق موضوع په شا او خوا کې پوره معلومات ولري او په مخينه (بايګروند ، پيش زمينه) يې هم وپوهېږي.

۴- د مطالبو په پوهېدنه (فهم) کې ژورتيا (دقت)

د نورو خلکو په نظريو پوهېدل او له هغو څخه را اخيستنه (برداشت) يو ځانګړی ارزښت لري. ډېر ځله څېړونکي د نه پوهېدنې له امله د مطالبو په نقل (لېږد) کې په خطا لار ځي ، چې دغه کار په اثر کې د غير آګاهانه حل لامل کېږي. له دې امله محقق بايد د نورو د مطالبو په پوهېدنه او لېږد کې بشپړه ژورتيا څخه کار واخلي. (د نورو په نظريو پوهېدنه ، په تحليل کې يې ژورتيا د مطالبو د انتقال مساله د څېړنې غني والی ښيي.)

۵- د نظريو او افکارو په تحليل کې نقاد ذهن درلودل:

څېړونکی بايد نقاد ذهن ولري او هره را په نظريه د وروستۍ خبرې په عنوان و نه مني. ځکه ډېرې رايې او نظرې د ښه او قوي اساس درلودونکی نه دي.

محقق بايد د تحقيق په موده کې د نورو خبرې وڅېړي او نقد يې کړي او د دې پوهه او توانايي ولري. چې د مستندو دليلونه په درلودلو سره د نظريو ښه او بد (کره او ناکره) بيا وپېژني او سره له ناسره بېل کړي يعنې قوي او درست رايې و منې او نادرستې نظرې رد کړي.

۶- د مطالبو د وړاندې کولو لپاره اروايي (روحي) برلاسي:

څېړونکی بايد په خپلې بشپړې تجربې سره راټول کړي مطالب داسې وړاندې کړي ، چې په مخاطبانو (اورېدونکو) او لوستونکي باندې اغېز وکړي او لوستونکي جذب کړي. د لوستونکو په نظر د اثر منل ، هغه مقصدونه دي ، چې څېړونکی يې بايد تل په لټه کې وي. د په زړه پورې موضوع په ټاکلو کې دقت ، د ښه او جامع عنوان ټاکل ، د موضوعاتو او مطالبو د ترتيب ډول ، درست او پرځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

استدلال، د کلمو ښه کارول، د جملو غوره ترتيبول او له غه ښه نتيجه اخيستل هغه مطالب دی، چې د يو اثر د منلو په کار کې ګټور دی او په نورو رواني اغيزې ډېرې وې.

۷- د تحقيق له لارو- چارو سره بلدتيا:

د تحقيق له اصولو سره بلدتيا او د څېړنې لارې-چارې د يو څېړونکي غوره ځانګړنې دي.

محقق بايد د تحقيق له منل شويو اصولو سره بلدتيا ولري، ځکه له دغه کاره پرته نشي کولای يو ښه څېړنيز اثر وړاندې کړي، داسې اثر، چې د پوهې او تحقيق د پوهانو د منلو وړ وګرځي.

ډېر شمېر پوهان چې د تحقيق له لارو-چارو سره بلد نه دی او يا لږ تر لږه د تحقيق شکل او فني چارو ته پاملرنه نه کوي، ليدل شوي، چې رسالې او مقالې يې تل نقد شوي او نه منل کېږي او ناچار دی، چې يو ځل بيا هغه وګوري؛ د دې لپاره چې د تحقيق له لارو-چارو سره موږ ښه بلدتيا حاصله کړې وي. بايد (پراخه مطالعه، د تحقيق نوې لارې، نوې وسايل سره بلدتيا حاصله کړو. موضوعات داسې محقق کړو ، چې شکلي او معنايي نوښتونه او خوندونه ولري؛ نوې لار نوی هوش او فکر لوستونکی ته پيدا کول دي.)

۸- له منابعو او ماخذونو سره روږدېتوب

د نظر وړ موضوع له منابعو او ماخذونو سره بلدتيا ، د څېړونکو مهمې ځانګړنې دي. ډېر موضوعات دي، چې د هغو په برخه کې ماخذونه يا منابع نشته. (د څېړنې د ثقه (لاښه منلو) او معلومولو په کار کې منابع او ماخذ د لاس او پښو مثال لري.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

څېړونکي بايد له منابعو او ماخذونو سره بلدتيا ولري؛ هغه څه چې نوموړی په دې کار له لاسه نيسي او ورسره مرسته کوي، ډېره مطالعه ده.
(هغه څوک چې له نورو ډېره مطالعه وکړي، پوهېږي چې کومه موضوع کې کومو آثارو او کتابونو ته مراجعه وکړي او د پام وړ موضوع او يا تر کار لاندې موضوع په برخه کې ماخذ ترلاسه کړي.) ځکه موضوعات هغه وخت زموږ په حافظه کې دوباره را ژوندي کېږي، چې زموږ ورسره سر و کار شي. څېړونکی بايد تل مطالعه وکړي د ماخذونو او منابعو غنا هم د مطالعې له وجې ده.

۹- په بهرنيو ژبو پوهېدل

له بهرنيو ژبو سره بلدتيا هغه ځانګړنې دي، چې محقق سره په نويوالي کې مرسته کوي او تحقيق نوی، باارزښته او پياوړی کوي. د غه ځانګړنې د محقق لاس د مطالبو په موندلو کې خلاصوي. يوه عربي مقوله ده: ((کل لسان فی الحقيقة انسان)) (هره ژبه په حقيقت کې انسان دی)
له ډېرو ژبو سره بلدتيا دې ته ورته دی، چې محقق د څېړنې پرمهال په فن پوه خلک په واک کې لري.
په نورو ژبو پوهېدنه د دې معنی لري، چې اوس اوس د علوم پرمختيا نړۍ په مهمو او ډېرو ژبو کې پوره پرمختيا کړې ده، که محقق په نورو ژبو پوه شي، خپله ژبه به د نورو ژبو له علمي پرمختګونو په هره برخه کې برخمنه کړي. د غه کار د ادب پوهانو لپاره ډېر ضرور او اړين دی.

۱۰- له کمپيوټر او اينټرنيټ څخه د ګټې اخيستنې مهارت

په کمپيوټر باندې پوهه او د انټرنيټ له شبکې نه ګټه اخيستنه د تحقيق او محقق هغه ځانګړنې دي، چې کولای شي ډېر امکانات د څېړونکي په واک کې ورکړي او د تحقيق کار آسانه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړۍ نن د يو کلي مثال لري او دا ټول د نويو تخنيکي برياوو له برکته دي. موږ د نويو تخنيکي توکو په درلودلو سره کولای شو د معاصرو پوهانو نظرې خپلې کړو او آن د پخوانيو افکار له همدې لارې مطالعه کړو.
د تخنيکي مسايلو له برکته کېدای شي ستر کتابتونونه زموږ د استفادې وړ وګرځي. په ښه ډول تري ګټه واخلو او د څېړنو پّکارکې خپل معلومات زيات کړو او مهارتونه خپل کړو او د ښه تحقيق لارې-چارې برابرې کړو.

١١- د ليکوالۍ له اصولو سره بلدتيا

ليکنه او ليکوالي د هرې څېړنې د غوړېدو او پوره ودې غوره بستر دی. د ليکوالۍ له اصولو سره بلدتيا او د ژبې د ګرامر قواعد چې رسالې او تحقيقي آثار ورباندې تاليفېږي ، ديو څېړونکي لپاره لازم خصوصيتونه دي. که څه هم دغه ځانګړنه فرعي ده او د تحقيق پروژې اصل ته بنيادي زيان نه شي پېښولای، خو د تحقيقي اثر په سلامت او کمال کې د غلطيو د مخنيوي لپاره مرسته کوي او د ټايپ او سمون چارې اسانوي. که چېرې څېړونکي له دې لارې سره بلدتيا ولري، نو د اثر د دست نويس (لومړۍ نسخې) پرمهال به اثر برابر کړي او آن د ټايپ په کارکې به مرسته وکړي او همدارنګه د ليک نښو د اصلاح په وخت کې به اسانتياوې رامنځته شي. يو اثر چې د چا له خوا ليکل کېږي، که اړه پېښ يې هم خپله وکړي درسته به وي، ځکه دا کار ډېر په لاربنود استاد پورې اړه نه لري.

١٢- د محقق نور شمېر ځانګړنې:

د يو ښه محقق ډېر شمېر صفتونه او ځانګړنې په لنډ ډول داسې ګڼلای شو:

أ. مخکې له مخکې مطالب راټول کړي، هغه ترتيب او تنظيم کړي، سليقه خپله جوړه کړي، دا کار کولای شي د تحقيق کار ته رونق ورکړي، له کار سره مينه نه درلودل کاغذ بې نتيجې پاتې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب. امانت داري هم د څېړونکي يو صفت دی، چې بايد دغه کار د موضوعاتو په نقل کې په پوره ډول، په نظر کې ونيسي. بايد په مستقيم او غير مستقيم ډول امانت په پام کې ونيسي.

ت. محقق بايد پراخ فکر او د خپلواک فکر څښتن وي او د تحقيق په ترسره کولو کې هېڅ ډول تنګ نظري په پام کې و نه نيسي.

ث. محقق بايد له کار سره علاقه ولري او په پرله پسې ډول خپل کار ته دوام ورکړي. ځکه کار د ده او تحقيق ترمنځ فوري پل جوړوي.

ج. محقق بايد علمي روح ولري، يعنې له څه ليکلو او تحقيق څخه يې مقصد علمي او فرهنګي بډاينه وي. يوازې مادي مطلب درلودل د تحقيق کار بې خونده کوي.

لنډه دا چې د ښه محقق په صفتونو کې لکه، چې موږ وويل د تحقيق توکي هم رول لري؛ د يو ليکوال په وينا:

((د محقق د کار اصلي توکي په څېړنو هغه هم په انساني علومو کې کتاب دی، نو بايد څېړونکی د خپل کار وسيله، چې کتاب دی، په بشپړه توګه وپېژني او وکولای شي له هغه څخه په ښه ډول ګټه پورته کړي او وګوري د مطالعې وړ کتاب کومه برخه يې د تحقيق لپاره مساعده ده.)) (۹: ۴۰)

۵- د څېړنيزو علمي آثارو محتوايي ځانګړنې:

تحقيقي او علمي آثار جلا محتوايي ځانګړنې او خصوصيتونه لري. له ډېرو لرغونو زمانو تراوسه د فرهنګ او تمدن په حوزه کې د ژوند په بېلابېلو ډګرونو کې ډېر آثار تاليف، تدوين او ليکل شوي دي، خو ډېرى يې علمي-تحقيقي نه دي او يا اوس داسې څه ترې لاس ته نه راځي، چې د څېړنې په اصولو او معيارونو برابر وي.

علمي-تحقيقي آثار د ځان لپاره جلا ځانګړنې لري، چې يادونه يې يو ځل بيا کوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف- يو شمېر څرګندوي، چې: ((څېړنيز اثر ګټوره او ښه محتوا لري، مضمون يې بايد منطقي تړاو ولري، مخاطب سره تناسب ضرور دی، ساده او روان وی. لنډ او د موضوع او شکل هم آهنګي موجوده وي.)) (۷:۱۲)

ب- ځيني نور بيا په دې باور دي، چې: ((تحقيقي اثر بايد تحليل، پرتلنه، تعريف، توصيف ، کره کتنه، قضاوت، دليل او اثبات او ... دا ټول راونغاړي.)) (۱۷ :۲)

ج- چا بيا داسې ويلي دي: ((څېړنيز اثر هغه دی، چې يو نوی تحقيق وي او زياتوي چې په ځانګړې ډول ليکل شوی وي.)) (۸:۴)

له پورته نظرياتو څرګندېږي، چې ځيني په محتوا او ځيني نور په شکل د اثر ټينګار کوي، خو څه شی، چې په ورستيو دوو نظريو کې راغلي دي، هغه په دواړو برخو (مضمون او شکل) پاملرنه کول دي.

محقق بايد د اثر محتوا او شکل ته پاملرنه وکړي او خپل تحقيق په علمي-تحقيقي معيارونو برابر کړي.

هغه څه چې د علمي-تحقيقي مؤسسو د علمي-څېړنيزو فعاليتونو د حق الزحمو په مقرره کې د افغانستان د دولت د رياست د ۱۸، ۱۸، ۱۳۸۲ (۸۲) لمبر فرمان کې راغلی، په دواړه اړخونو(شکل او محتوا) ټينګار شوی دی.

د هغې مقررې د دويمې مادې په دويم بند کې راغلي دي: ((علمي-تحقيقي اثر، کتاب، رساله يا هغه مقاله ده، چې لاندې شرايط ولري:

۱) د هېواد په کچه (سويه) نوې مفکوره او نظريه وړاندې کړي.
۲) سبک او ليکنه يې معياري وي، له املايي او انشايي غلطيو خالي وي.
۳) په ليکنه کې يې په عمده ډول له معتبرو علمي منابعو او ماخذونو څخه کار اخيستل شوی وي.
۴) د علمي–تحقيقي اثر مقدمه بايد لاندې صفتونه ولري:

❖ د موضوع طرحه په واضح ډول راغلې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ❖ د تحقيق هدف او اړتيا مشخصه شي.
- ❖ په رشتې پورې اړوند، د تحقيق حدود او ساحه ونبودل شي.
- ❖ اثر د محتوا لنډ ذکر او همدارنګه د تحقيق د کار د موادو او چلند توضيح کول ضرور دي.
- ❖ د ضرورت او لزوم په صورت کې له معيارونو سره سم په مضمون پورې اړوند جدولونه، احصايې، ګرافونه او نقشې وويستل شي.
- ❖ د تحقيق له کار څخه علمي نتيجه اخيستنه.
- ❖ له معاصر علمي منل شويو معيارونو سره سم د ماخذونو د فهرست برابرول.
- ❖ د لزوم(اړتيا) په صورت کې د اثر په پای کې د اړوندو ضمايمو (توکو) موجوديت.
- ❖ د اصطلاحاتو تعريف او توضيح دې وشي.

له پورته خبرو دا نتيجه اخلو، چې تحقيقي آثار بايد (محتوايي او شکلي) ښېګڼې او ځانګړنې ولري؛ چې موږ به يې دلته ځينې محتوايي او شکلي ځانګړنې راوړو:

الف: د نوي او تازه مفکورې وړاندې کول.

تحقيقي رساله بايد نوې او تازه مفکورې د لوستونکو لپاره ولري. هغه هدف چې محقق لري (د تازه او نويو مفاهيمو لېږدول البته د پخوانيو او نويو معلوماتو په رڼا کې) بايد خلکو ته وړاندې شي، د دغه په لوستلو د لوستونکي يو څه تنده ورباندې ماته شي.

ب: د ټولنيز(کلي) مطلبونو او مفاهيمو تحليل:

محقق بايد د نظريو په رڼا کې پلټنه وکړي، يعنې د پراخه او نويو نظريو عينکې ځانته کېږدي او هغه کلي(هدفي تحليل) له خپلې څېړنې راوباسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل تحقيق کې (ټول اثر معرفي) او توصيف شي، توضيح او بيا يې له اصولو سره سم د ټولو جزياتو څېړنه وشي.

پ: د پديدو او مفاهيمو تعريف:

تعريف د يوې ښکارندې(پدېدې) د ماهيت پېژندل دي، په دې ډول، چې (ډېر يې ومنی اولړ شمېر يې نه...) (مانع، اغيار، جامع افراد).

په يوه تحقيقي اثر کې لومړی د موضوع پېژاند وشي او بيا يې مفهوم بيان او توضيح شي.

ت: ستاينه(توصيف) او تمثيل:

د پديدو توصيف او بيا د هغو د بيان لپاره مثالونه راوړل د علمي تحقيقي اثر ښه خصوصيت دی. توصيف يا ستاينه د يوې پدېدې بيان او سپړل دی، خو بايد د اثر ټول غوټه په ستاينه او مثالو کې واضح او څرګنده شي. اثر بايد داسې د لوستونکي مخ ته کېښودل شي او توصيف شي، چې ابهام(تياره) ګوټونه په کې پاتې نه وي، مګر دا د دې معنی نه لري (چې په يوه موضوع کې زما يا ستا يا درېيم شخص تحقيق او او آخر دی، بلکې تر دې د مخه شوی او لا نور به هم وي.)

ث: د رايو او نظريو پرتلنه(مقايسه)

د رسالو او تحقيقي آثارو له ځانګړنو يو هم پرتلنه(مقايسه) ده او هغه د دوو موضوعګانو يا دوو يا ډېرو پديدو ګډه وجه او بېلوالی دی؛ په هغه ډول، چې په دې کار د نظريو وزن او اعتبار مشخص شي، ارزښتمندي، صحت او سقم يې ښکار شي، د ګډون او بېلتون وجه يې څرګنده شي او په دې ډول د تحليل لپاره لارې-چارې برابرې شي.

ج: د نظريو نقد (کره کول)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بېلابېلو نظريو کره کول د علمي- تحقيقي رسالو او اثارو ځانګړنه ده. څېړونکی يوازې د خبرو نقلونکی نه دی او همدارنګه د خلکو د نظريو مخالف هم بايد نه وی. هغه بايد د کنجکاوۍ په روحيه او له ډېرې علمي زېرمې (ذخيرې) سره د څېړنې موضوع ته ورننوځي او د تېرو او نويو له پوهانو د نظريو ښېګڼې او بدۍ راوباسي او نوې مفکورې فرهنګي ټولنې ته وړاندې کړي.

ح: دليل او ثبوت

دا د تحقيق يوه بله ځانګړنه ده. څېړونکی بايد په څېړنه کې د شخصي فکر، دودونو، عنعنو او سليقو له مخې کوم حکم ونه کړي، بلکې بايد د هر حکم د اثبات لپاره دليل وړاندې کړي. هر حکم د خپل اثبات لپاره د دليل غوښتونکی دی، ځکه د علومو هره برخه ځانګړې دليلونه لري.

په ادبي او انساني علومو کې دليلونه د روايت او درايت (پوهې) پر بنسټ ولاړه وي. روايتونه يو له بله سره متفاوت وي او توپير لري. په هر ډول د هرې ادعا د اثبات لپاره دليل په کار دی او تحقيقي رسالې بايد دلايل ولري او دغه کار د څېړنې په برخه کې ارزښت لري.

خ: قضاوت او حکم

د څېړنيزو رسالو له محتوايي ځانګړنو څخه يو هم (حکم او داوري) (قضاوت او حکم) دی. بايد څېړونکی له ځانه نظر هم ولري او هغه څرګند کړي او د رايو د اختلاف په حالت کې (رايه ورکړي، قضاوت وکړي او حکم ورکړي او د منلو وړ خپله خبرې وړاندې کړي)

په قضاوت کې دا مهمه ده، چې څېړونکی له هر ډول تعصبونو خپلواک وي. محقق بايد له هر ډول ډله ايزو، نژادي او نورو ورو مفکورو څخه خلاص وي او په څرګند ډول حق او باطل خلکو ته ورو وپېژني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د: د ژبې د ليکوالۍ اصولو او قواعدو سره برابري
ټولې مقالې اورسالې، چې ليکل کېږي، بايد د ليکوالۍ له ټولو اصولو په تېره ګرامري د ستور سره برابري وي.
که يو څېړنيز اثر په هره برخه (طبي، زراعتي، انجينري، ادبي او هرو نورو علمي برخو کې وي، بايد د ليکوالۍ ټول اصول په کې مراعات شي.

ذ: د لغاتو ا و اصطلاحاتو توضيح
د هر تحقيقي اثر له ځانګړنو دا ده، چې د کتاب په پای کې د مضمون اړوند لغات او اصطلاحات معنی او تفسير کړي.

۶- د څېړنې د ترسره کولو پړاوونه:
څېړنه د ترسره کولو پړاوونه لري؛ چې بايد په ترتيب سره ترسره شي.
تحقيقي عمليات په ځانګړو علمي حرکتونو سره پيلېږي او هغه پړاوونه لري، چې يو پر بل پسې بايد عملي شی. څېړونکی په هره مرحله کې د خپلواکو عملياتو د ترسره کولو اړمن دی، چې بايد په جلا ، خو په ترتيب او پرله پسې ډول ترسره شي او بيا بل پړاو ته لاړ شي.
هره څېړنه د دې لپاره، چې پوره پايلې ته ورسېږي، څو پړاوونه بايد تر شاه پرېږدي او د تحقيق پړاوونه په لاندې دي:

د موضوع ټاکل:
د موضوع ټاکل او انتخاب، د تحقيقي اثر په رامنځته کولو کې مهم او د ارزښت وړ دی. محقق هغه مهال څېړنه پيل کوي، چې له نه پېژندونکي موضوع سره مخامخ کېږی، بايد د هغې موضوع څېړل لازمي او ګټور وګڼي. دغه راز په تحقيق

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې محقق ځان پېژني او نورو ته ځان وپېژني. طبيعي خبره ده، چې د تحقيق په موضوع کې پوښتنه يا پوښتنې د محقق په ذهن کې پيدا کېږي، هغه بايد هڅه وکړي د تحقيق موضوع يا مساله له بېلابېلو اړخونو ځانته تعريف کړي ، ځکه موضوع تر څو پورې، چې نوموړي ته ګونګه وي، د څېړنې او پلټنې وړ نه ده.
د تحقيق موضوع بايد نوې او غيرتکراري وي او ترسره کول يې بايد ګټه رامنځته کړي.
څېړونکی بايد د تحقيق د موضوع حد او پوله وټاکي، څو د کار په اوږدو کې له اساسي ستونزو سره مخامخ نه شي، ځکه لويه موضوع د څېړنې او پلټنې وړ نه ده.
د موضوع محدودېدل محقق ته امکار ورکوي، څو د موضوع د بېلابېلو برخو په څېړنه پيل وکړي او په هغه پورې اړوند مسالې وڅېړي، نو له دې امله د موضوع په تعريف او حدودو کې فرعي او لږکي (جزيي) موضوعګانې، چې له اصلي موضوع سره ارتباط لري؛ په پام کې ونيسي.
د موضوع انتخاب آسانه کار دی، خو د هغې محدودول ستونزور کار دی. په دې معنی، چې د څېړنې په برخه کلي موضوع نه شي کېدای د ارزښت وړ وګڼل شي، ځکه هر څومره، چې موضوع لويه (کلي) وي، د ارزښت وړ وبلل شي. بايد څېړونکی هڅه وکړي د تحقيق وړ موضوع پراخه وټاکي.

- بل هغه څه، چې د تحقيق په کار کې د محقق لپاره ګټور وي، له موضوع سره مينه والی (علاقمندي) ده. له هغې موضوع سره، چې محقق مينه وال نه وي، هغه په درست ډول څېړلی نه شي. له موضوع سره بلدتيا او مينه د محقق د پلټنې حس پياوړی کوي او هغه د بريالیتوب لوړو ته پورته کوي، نو که د موضوع ټاکل په محقق پورې اړوند وي، بايد داسې موضوع غوره کړي، چې ورسره مينه او علاقه ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع په ټاکلو کې باید د ټولنې او فرهنګي چاپیریال پېژندل په پام کې ونیول شي. هر اثر، چې د ټولنې د اړتیا په برخه کې تالیف شي، د فرهنګي ټولنې له ښه راغلاست (استقبال) سره به مخامخ شي.

بله مهمه خبره دا ده، چې د څېړونکي پیاوړتیا او پوهه د تحقیق په کار کې مراعات شي؛ په دې معنی، چې محقق باید هغه موضوع وټاکي، چې په هغه برخه کې تخصص او مخکې له مخکې معلومات ولري، دغه کار د تحقیق په کار کې ډېره مرسته کوي.

لازمه ده محقق د موضوع په ټاکلو کې له کل نه جز ته لاړ شي او هغه د خپل کار عنوان وټاکي. د مثال په ډول که د خوشحال د شعر او آثارو په برخه کې څېړنه کوو، دا کلي موضوع ده، خو که شعر (د خوشحال په نظر) را اخلو او بیا تحقیق ور کې کوو، نو دا جزیي موضوع ده.

۲:- د څېړنې د موضوع ثبت او قرارداد:

کله داسې هم کېدای شي، یو محقق د یوې مؤسسې او یا تحقیقي خاص بنسټ (نهاد) لپاره تحقیق وکړي. همدارنګه هغه څېړنې، چې د بېلابېلو دورو لپاره تحصیلي پایلیکونه جوړوي او یا په پوهنتونونو او علمي مؤسسو کې د علمي ترفیعاتو لپاره پایلیکونه جوړوي، ثبت او قرارداد یې یو اړین (ضروري) کار دی.

هغه څېړنې چې محقق یې د یوې مؤسسې لپاره ترسره کوي، په قرارداد کې د کار د ترسره کولو لپاره ضروري دي. محقق د هر کار د ترسره کولو لپاره باید یو وړ (مناسب) وخت (زمان) په نظر کې ونیسي او په هغه موده کې چې قرارداد کوي، باید په هغه اندازه وي، چې په هغه موده کې تحقیق ترسره کړي.

همدارنګه د تحقیق کارلګښت (هزینې) ته اړتیا لري. باید هغه پیسې چې د تحقیق د ترسره کولو په کارې کې لګېږي، وسنجول او برابرې شي، پرته له دې ډېر ځله لیدل شوی، چې د تحقیق کارونه نیمګړي پاتې شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقيق په کار کې وړاندوينه او سوچ کول، ځانګړې ارزښت لري، ځکه د کار په اوږدو کې ستونزې کمېږي.

۳:- لومړنۍ فرضيه (سوچ) او وړاندوينه کول (طرحه ريزي):

کله چې يو مهندس د ودانۍ د جوړېدو اراده ولري، لومړی د خپل پام وړ کار په برخه کې يو نقشه برابروي او له هغه وروسته خپل کارونه له نقشې سره سم ترسره کوي.

په هر څېړنيز کار کې بايد کړنلاره او د کار اصلي محورونه، چې څېړونکی هغه له سره ترپايه ترسره کوي؛ بايد وټاکل شي. دا کار د دې لپاره ښه دی، چې محقق په خپل کار کې نه ناهيلی کېږي.

د تحقيق د طرحې د برابرولو هدف، د ترټولو ښه ټاکل او د تحقيق په کار کې په عملي لاره ده، څوله هغې لارې په مطلوبو معلوماتو برلاسی ومومي. دا د تحقيق خاکه هم ګڼلای شو.

په اجتماعي او ادبي علومو په تحقيقاتي کار کې فرضيه (سوچ) ځانګړې ارزښت لري، زيرکانه حدس کولو هم د تحقيق د نتيجې لپاره ضروري خبره ده.

فرضيې د تحقيق په کار کې روښانه، مشخصې او د درک وړ وي او يوازې په خيال او ګمان او حدس بنا نه وي.

۴:- د منابعو، ماخذونو او کتابونو پېژندنه:

له لومړنۍ برنامې او د کار د خاکې له برابرولو وروسته محقق د خپل کار منابع راپيدا کوي او له پېژندلو وروسته هغه ثبت او راټولوي. د محقق منابع چې هر څومره غني او ډېره وي، په تحقيق کې د حقيقت پيدا کېدل آسانه او د پام وړ وي.

د محقق د استفادې وړ منابع بايد اصيل وي، يعنې لاس يې نه وي خوړلی او تحريف شوي نه وي او په انساني علومو کې، چې څومره لرغونتوب ولري د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحقيق ارزښت ډېروي. خېړونکی بايد د منابعو په راټولولو کې پوره پاملرنه او ژورتيا وکړي.

د محقق مطالعه د منابعو په برخه کې رول لري. څومره چې د محقق د پوهې ساحه پراخېږي، په دې معنی ده، چې له منابع او ماخذو يې په پراخه توګه ګټه پورته کړې ده.

له اهل نظر سره مشوره هم د منابعو په کار کې مرسته کوي. محقق بايد له پوهانو، صاحب نظرانو سره وګوري، مرکې وکړي او له تجربو يې ګټه پورته کړي.

له کتابخانو څخه د ځينو کتابونو نومونو له ځانه سره يادداشت کړي، نيټ څخه ګټه واخلي.

محقق بايد له لومړي لاس موادو ګټه پورته کړی، داسې کتابونه او منابع وی، چې له له پوره ژورتيا، تفکر، نقد او تحليل څخه په کې کار اخيستل شوی وي. له مورنۍ ژبې پرته که نورې ژبې يې زده وی، د هغې ژبې مجلو، کتابونو، رسالو او مقالو ته دې مراجعه وکړي او دا د تحقيق په کار کې نوې تجربې او پوهې ترلاسه کول دي.

لنډه دا چې محقق بايد له کتابونو، مجلو، رسالو، مقالو، انټرنيټ او خپلې مطالعې د يادداشتونو له لارې، د مطالبو د تنظيم، ترتيب، انسجام، تجربو، خاکو، فرضيو، تحليلونو، بدلونونو، تعدلونو، کارونو، ليکونو او ټولو تجربو او پوهنو څخه ګټه پورته کړي. سره له ناسره بېل او داسې مطالبو په برخه کې تحقيق وکړي، چې د پام وړ وي.

محقق بايد خپل کار په پای کې يو ځل بيا اصلاح او وګوري او ګڼه هم بل مسلکي سړي ته وسپاري، چې ابدېټ او سمون په کې وکړي.

د کتاب، رسالې ابډېټ کول دا معنی لري، چې مونږ خپل کار د کتاب د تيارولو او چاپولو لپاره چمتو کوو؛ که تصحيح لږ په ځنډ ترسره شي بده خبره نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷– د ماخذونو د کارولو او برابرولو ډولونه:

په تحقيقي اثارو کې د ماخذونو کارولو لارې-چارې ډول ډول دي. په کتابونو او رسالو کې يو ډول ، په تحقيقي مقالو کې بل ډول، په مونوګرافونو کې بل، په ذوقي مقالو او مجلو کې بېلې لارې تعقيبوي.

له دې امله په علمي-تحقيقي او نورو مقالو کې د ماخذونو کارول په لاندې ډول راوړو:

په رسالو او تحقيقي کتابونو کې د ماخذ ورکول په يو ډول نه دی. يا په بله وينا څېړونکی يوه خوله او يو فکر نه دی، ډول، ډول لارې يې غوره کړې او په دغه کار کې پرمخ ځي. کېدای شي دا کار د دوی له ځانې سليقو څخه منشا اخيستې وي، خو بيا هم کېدای شي د تحقيق په کار کې ګټور وي، لږ تر لږه د علمي-تحقيقي آثارو د ماخذونو د چال چلند لارې ډېرې، خو موږ به يې دلته درې راواخلو:

په پاورقۍ يا د پاڼې لاندې برخه کې د ماخذ ورکولو چال چلند:

په دې روش کې که څېړونکی له يوه اثر نه ګټه پورته کړې وي، د خپل کتاب يا رسالې په متن کې شماره راوړې او له هغه وروسته ګڼه (شماره) يعنې د صفحې په پای کې له افقي خط وروسته خپل د پام وړ ماخذ او منبع لوستونکو ته وروپېژني.

په دغه روش (چلند) کې کله چې د ماخذ نوم د لومړي ځل لپاره په پاورقۍ کې راخي، بايد بشپړې ځانګړنې يې په ترتيب سره ذکر شي؛ يعنې د مؤلف يا محقق (نوم، تخلص، د اثر نوم، مصحح نوم، مترجم نوم، ځای، د چاپ نوبت، کال، د چاپ ځای، خپرونکې مؤسسه او هم جلد (ټوک او مخ) وښوول شي.

۱) که محقق غواړي د کتاب يا رسالې په پای کې ماخذ ورکوي، لازمه ده په متن کې شماره ورکړي او بيا د کتاب په پای کې شمارې د الفبا په ترتيب سره ورکړي. البته دغه ټول ډولونه پخواني دي. مهمه مساله دا ده، چې موږ په يو اثر کې له څه شي او کوم ماخذ څخه استفاده کوو. که مو استفاده په کتاب يا تحقيقي مقالې يا رسالې کړې نو لازمه ده په پوره ډول ماخذ ورکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲) په علمي- تحقيقي مقالو کې ماخذ ورکول: د علمي- تحقيقي کارونو يو ځانګړنه د ماخذونه درلودل دی. کله چې ليکوال په خپله علمي مقاله کې له ماخذونو ګټه پورته کوي، هغو سرچينو ځخه، چې د خپلې مقالې په ليکلو کې ګټه پورته کړي، لوستونکو ته معرفي کړي. د علمي مقالو ماخذونه هم په يو ډول نه کارول کېږي، د وختونو په تېرېدو سره محققينو او ليکوالو له بېلابېلو لاروچارو کار اخيستی، چې د تحقيق او تاليف کار يې يا آسان کړی او يا ستونزمن کړی دی.
په ډېر پخوا وختونو کې زموږ په هېواد کې د ليکنې او څېړنې لپاره هم د ماخذ ورکولو شيوه يو لاس نه وه. په پوهنتونونو او اکاډميو کې کابو يو ډول شيوه موجوده وه او هغه دا چې (ماخذ يو ځل د شمارې په ورکولو په متن کې بيا پاورقۍ کې معرفي کېده او د کتاب په پای کې به بيا راوړل شو، خو اوس په پوهنتونونو کې (شماره بيا شارحه بيا صفحه) او د کتاب په پای کې هماغه ماخذ د الفبا په ترتيب ورکول کېږي او مخ بيا نه راوړل کېږي.
پخوانی ډول: اميل بنونيست ويلي: ((د آسيا په وچه کې د ژبو دوه کورنۍ شته، چې يوه هندی او بله اريانې ده او دواړه يوه ګډه ريښه لري.)) (۱)
۱- اميل بنوست: د اندو اروپايي ژبو کورنۍ. (لومړی چاپ ۱۹۵۸) کابل: کابل پوهنتون نشرات ۱۸ مخ.

اوسنی ډول:
هماغه مطلب، له هغه راوروسته صفحه بندېږي او همدلته د کتاب مخ هم راوړل کېږي؛ په پاورقۍ کې نه راځي. د کتاب په پای کې:
۱- اميل بنونست. ۱۸۵۸. د اندواروپايي ژبو کورنۍ (لومړی چاپ). ځای. مطبعه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- که له فارسي. پښتو او اردو څخه مو ماخذ را اخیستی وي، له راسته خوا شماري په ترتیب او که له هندي یا انګریزي څخه ماخذ راوړی وي، له چپ لوري ماخذ ورکول کېږي او که انټرنیټ وي نو:
www.geocities.com/farraiiv/cearah.html

۸– د څېړني (تحقیق) او تحلیل ترمنځ توپیر:

تحقیق د لیکوالۍ په دنیا او تحلیل د لیکوالۍ په کار کې مهم او د پام وړ بحثونه دي.

څېړنه د لیکوالۍ په دنیا کې دوامداره او پرله پسې بهیر دي، چې ترسره کول یې ضرور او له تحقیق پرته د لیکوالۍ بهیر له ډېرو کمښتونو سره مخامخ کوي او تحلیل (په لیکوالۍ کې دموضوعاتو او مفاهیمو درک او تفسیرول دي)

که تحقیق ونه شي، لیکوالۍ پراختیا او وسعت نه مومي او که د لیکوالۍ په هره برخه کې تحلیل نه وي، دا معنی لري، چې مورډ موضوع له درک پرته د هغې په څېړنه او تفسیر لګیا ي، نو څېړنه له انساني ژوند سره مل هڅه ده، چې په بېلابېلو برخو پوري اړوند پوهې ته پراختیا ورکوي او تحلیل د پوهې او مسلک په کار کې د انساني فکر د سمبالولو، پراختیا ورکولو، هویت او انکشاف ورکولو وسیله ده؛ له دې امله که هر تحقیق که په هره برخه کې وي، د یو تحلیل له مخې وي، تحقیق له تحلیل پرته مفهوم نه لري. (دواړه یو د بل لازم او ملزوم دي)

یو تحقیق هغه وخت په زړه پوري او مدلل وي، چې له تحلیل سره ملګری وي، ځکه تحلیل د تحقیق د بشپړولو او د سپړلو معنوي قوت دی او هر تحقیق د تحلیل په وسیله هویت مومي. په دې اساس حسن عمید وایي: ((تحلیل – مص. [ع] (ت، ل) حلالول، نبه شمېرل، حلول، پرانستل، په معده کې د خوړو حل کېدل.)) (۱۵: ۵۴۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځرګنده شوه، چې تحليل د تحقيق شويو شيانو او مطالبو شمېرل، حلول او ورسره ورسره پرانستل دي.

پښتو انګليسي قاموس کې راځي، چې (تحقيق؛ ريسرچ Research او پلټنه ده او تحليـل(Assimilation, decomposition)، Dissolution تـه وايي.)) (۳ : ۱۰۳)

که تحقيق خلقول، لټول او پيدا کول دي، نو تحليل د هغو موادو باطني راسپړنه ده، آن حلول او تجزيه کول ورپورې اړه لري. په (زاهد پښتو-پښتو سيند) کې راځي: ((تحليل- نر. م (ج- تحليلونه) حلول، تجزيه کول، ويلي کول، يوه موضوع په ځو برخو ويشل او د دغو اجزاوو ترمنځ د اړيکو بيانونه ده.)) (۲۰ : ۲۱۲)

اوس ځرګنده شوه که تحليل له تحقيق سره مل نه وي، موضوع په پوره ډول وضاحت نه موي؛ تحليل که يوې خوا د تحقيقي موادو سپړنه او تجزيه ده له بلې خوا د تحقيقي موادو د سپړلو تيوري هم ده.

که تحقيق د بشر د اړتيا او کنجکاوۍ (پلټنې) نتيجه ده، خو تحليل د دغه کار ته مفکوره او ايډيا پيدا کول دي او د همدغې ايډيا په وسيله د يوې موضوع ښه سپړنه ده. د تهران پوهنتون استاد دکتر علی فاخر د دوکتور اثر کې داسې راغلي دي: ((تحقيق يو نظامنده کار او بهير دی، چې د يو سنجول شوي منطق له مخې ترسره کېږي، خو تحليل د تحقيق د ترسره کېدو عامل او هدف ښکاره کول؛ هغه وخت تحقيق ښايسته ده، چې د تحليل له مخې وي، بې تحليله تحقيق بې بارانه او بې اوبو کرونده ده.)) (۱۴ : ۲)

په تحقيق کې هدف نغښتی وي او په تحليل کې فکر؛ نو په دې اساس (هر هدف د يو فکر محصول دی او يو فکر د ستر مرام په درلودلو ښکلی کېږي او د بري پړاو ته رسېږي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶–۳– دشپږم څپرکي د مطالبو لنډيز:

- تاليف او ښېرنه او د ليکوالۍ نورې برخې د معاصرې ليکوالۍ مهمې، علمي، ادبي او آن تدريسي برخې جوړوي.
- لومړی؛ تاليف، رديفول، جوړول او منظمول دي، يعنې ليکنو ته داسې سر او صورت او سامان ورکول چې په هماغه فني برخه کې انسجام رامنځته کړي. د اوسنۍ ليکوالۍ ډګر له تخليق ، تصنيف او تحقيق مالامال دی. هر علمي او ادبي او هنري تحقيق يوه غزونه او آن پنځونه ده، چې تاليف او تحقيق هم د ليکوالۍ په ډګر کې مهم رول لوبوي.
- ځينې خلک چې د شهرت د خيال تږي وي، عادت لري، چې ډېر ژر د کتاب په تاليف لاس پورې کړي. همدا چې يوه مقاله او اثر يې وليکه، نو سمدلاسه د کتاب په خپرولو هم لاس پورې کوي او دا خولا پرېږده د نورو ليکوالو د آثارو په نقد کولو پيل کوي.
- په درياب قاموس کې راغلي: تاليف واحد مرکز جمع، يوځای کونه او کتاب ليکنه ده، خو فرهنګ عميد کې وايي: ((تاليف؛ يو ځای کونه، راټولول، د هغو ټکو راټولول، چې په بېلابېلو ټوټو پورې اړه ولري. همدارنګه زياتوي: دوستي کول، الفت ورکول، راټولول، خواره واره شيان سره راټولول، دهغه کتاب راټولول، چې مطالب يې له نورو کتابونو اقتباس شوی وي. عربي قاموس: تاليف ګرد آوري شده، کمپوزشن، کمپوزنګ، اېډېټينګ ته هم وايي.
- تاليف ډېر په اقتباس ولاړ وي، خو په دې شرط چې ټول اقتباس نه وي او که وي راټولول يې د اړتيا او فني تجزيې پر اساس وي، دغه کار د ېر تمرين ته اړتيا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ په اکاډميکو او علمي مؤسسو کې ممکن ځيني ليکوال وغواړي په بېړه يو تاليف وکړي؛ تاليف د تجربو او ډېرو مکررو پوهنو لاسته راوړنه او مجموعه ده، نه د بېړې او تلوار.

❖ د کابل پوليتخنيک او د لوړو زده کړو وزارت د انسجام او تحقيق رياست علمي غړی، ښاغلی استاد پوهاند نورمحمد همتا نظر لري: به نظر من: [در تاليف آثار ضمن رهنمود های مقرره مطالب ذيل بايد در نظر گرفته شود:

- عناوين، فصول و مفردات طبق خواست زمان، انکشافات علمي و جامعه بهتر است.. فهرست شوند.
- تاريخچه موضوع يا عنوان طرح شده، اثار کتبی و تاريخی در اثار کتبی و تاريخی و اثار علمی مرور طور فشرده بصورت مشخص و موجز با ذکر نام مؤلف گفته شود.
- نقد يا تاييد اثار قبلی بشکل مستند و منطقي اگر ضرورت باشد ؛ صورت گيرد.
- داشته ها و يافته های مؤلف به زبان و ادبيات و شيوه مربوط نحو ، باتفصيل و مستند به اثار علمی قبلی در آشکال، تعارف... و اظهارات بيان گردد...

همدارنگه د نورو څېړنو ، مرکو او پوښتنو ترڅنګ چې د ځانګې او نورو استادانو څخه د تاليف په برخه کې کړې دا دی يوه ژوندی مرکه لرو ، چې لنډيز يې راوړو:
د کابل پوهنتون، د ژورناليزم پوهنځی حقدار استاد او د لوړو زده کړو وزارت د انسجام او تحقيق رياست علمي غړی ښاغلی پوهاند وفا ليکي:
[برای تاليف يک اثر علمي مراتب آتی بايد درنظر گرفته شود:
موضوع تحقيق و تاليف يافته های تحقيق از جمله مسايل عمده در پيشرفت و تکامل جامعه انساني است. زيرا انسانها از زمان طفوليت تا مراحل کهولت ضرورت دارند که برمعلومات و جانبينی خود بيفزايد.
همچنان کشف رازهای خلقت و طبيعت از جمله خواسته های انسانی می باشد.
البته تجربه، جستجو و کنجکاوی پايه و اساس تحقيق را تشکيل ميدهد...

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید گفت که داشته های علمی بدون تحلیل و تحقیق بدست نمی اید. لذا برای آنگه یک اثر دارای محتوای عالی باشد، باید میتودلوژی و یا اصول تحقیق را مراعت کرد و ...

- د کتاب په تالیف کې لازمه ده: د یو چا د سبک پیروي وشي.

په تالیف کې هڅه وشي، چې رانقل شوي مطالب ښکاره او مشخص وي... نور ارقام دې له کتابه وویل شي.

- د تالیفي او تصنیفي اثر ترمنځ ښکاره توپیر موجود دی؛ هماغسې چې نور ادبي- اجتماعي صنفونه د فن له پلوه سره توپیر لري، د لیکنې په ډګر کې هم پراخه توپیرونه لري.
- د تالیفي اثر برابرول د یو مشخص تدریسي هدف لپاره وي. باید ډېر واضح او څرګند وي؛ د لیکوال لازمه پوهه، تجربه او انتظام ور کې صراحت ولري. د تالیفي اثر ځانګړنې تر ډېره بریده د مؤلف په مهارت او تجربه پورې اړه لري.
- په تالیف کې یا د تالیف کولو په وخت کې لیکوال ته خپله پوهه یا کتابي پوهه کافي او پوره نه ده، بلکې لازمه ده د هېواد په مذهبي او ملي روحیه پوه او سمبال وي، ځکه تالیف کول د لیکوال یو اجتماعي مکلفیت دی، چې پوه، اخلاص، ښه نیت او له موضوع څخه لازم درک باید په کې موجود وي.
- قرآن کریم، حدیث، ټولنپوهنې، دودونو او نورو علومو کې معلومات ولري. له دې امله تالیف نه یوازې د لیکوال خپل نظریات دي، بلکې د نورو د قول څلول هم دي. تالیف بله ځانګړنه دا ده، چې لیکوال له خپله ځانه لار نه باسي، نوموړی د ضرورت له مخې د سترو لیکوالو د سبک پیروي کوي.
- تالیفي اثر ډېر څله تدریسي هویت لري او اهداف یې روزنیز وي. دغه آثار (تالیفي) په پوهنتونونو او د لوړو زده کړو علمي مؤسسو کې د استفادې وړ وي؛ همدا اړتیا ده، چې د لیسانس دورې محصلین باید په پوره او عمومي ډول، د ماسټرۍ او دوکتورا محصلین په خصوصي او مسلکي ډول د لیکوالۍ په ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډولونو وپوهېږي، اهداف يې وپېژني او د ليکوالۍ او ليکوال کېدو هڅه د ليسانس له دورې پيل کړي.

- ❖ د تاليفي اثارو د ليکلو بله ځانګړنه دا ده، چې ډېر تمرين او ممارشت غواړي ، د ليکلو تمرين د تاليفي اثر کره هويت لا ځلولی شي، ځکه نو د تاليف کولو پرمهال ډېر تمرين ته اړتيا ده، اړتيا زموږ د ضرورتونو د رفع کولو آسانه او ډاډه لار په لاس راکوي.
- ❖ په تاليفي اثارو کې د اقتباس ترڅنګ، ماخذونه بايد ښکاره او په پوره امانتدارۍ و کارول شي. هر ماخذ د کتاب په منځ او د کتاب په پای کې د معياري طريقې له رويه استعمال شي، يعنې د پوهنتونونو له دود سره. ځينې وختونه يوه کلمه، اصطلاح او مطلب د صفحې په پای کې هم توضيح کېدای شي.
- ❖ د تاليفي اثر له ځانګړنو دا هم ده، چې په اثر کې د هرې بلې نظريې راوړل د يو علت د (سپيناوي) لپاره بايد وي؛ يعنې د هر علت لپاره يو معلول راوړل شي؛ مثلاً که يو اثر د يو سمستر لپاره ليکل کېږي، يا دوو ، بايد (اړتيا ، علت، مفردات او د ځانګې تدريسي غوښتنې منعکسې کړي.
- ❖ په تاليفي اثر کې رنګارنګي ډېره اړينه ده. تاليفي اثر نسبت تصنيفي اثر ته ډېر دقيق وي. يو تاليفي اثر بايد (نوی، لنډ ، کره ، مردف، مرتب، منظم، عام فهمه او بالاخره تدريسي هويت ولري.
- ❖ د څېړنيزو او تاليفي آثارو د برابرولو ميتودونه:

بايد په پوره پوهه، علمي واکمنۍ او ډېرو تجربو ولاړ وي او ليکوال يې په ليکلو کې قابل صلاحيت وي؛ د ليکوال د کلونو تجربو محصول وي؛ د تاليف له لارو-چارو سره بلد وي، څنګه چې د علومو ځانګې بېلې دي، نو د تحقيق او تاليف لارې چارې هم جلا دي او دغه ميتودونه، تاريخي، سياسي، علمي، ادبي او نور دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ميتودونه په (تاريخي، سياسي، علمي او ادبي-هنري باندې ويشل کېږي. تاريخي ميتود د پېښو د پېښېدو عوامل بيانوي، سياسي ميتود سياسي لارې-چارې په ميتوديک ډول راښيي، د علمي ميتود شيوه د انکشاف او مهارت پر شيوه استواره ده. ادبي-هنري ميتود پر ښکلاييزو موازينو اتکا لري. فکري او خيالي مهارتونه او معياورنه هم په کې ارزښت لري.
- تاليفي کتابونه د ځان لپاره ميتودونه لري لکه: درسي مفردات، ليک لړه فصلونه، د فصلونو لنډيز، سوالونه او ماخذونه لري.

مفردات يې په خانګه کې ثبتېږي؛ له پنځو کلونو وروسته کېدای شي تغير شي؛ د محصلانو لپاره ضرور دی؛ درسي کتاب د ساعتونو او کرېډېټونو له مخې او په سمستر کې څو ساعته او څو اونۍ ويل کېږي.

- تحقيقي اثر هم ميتودونه لري؛ لکه: تاريخي ميتود ، د سروې ميتود ، تجربي ميتود او ...
- تحقيق؛ څېړنه او ښکاره کول، محقق کول، برجسته کول او په ډاګه کولو ته وايي. ريسرچ، بيا لټونه او پلټنه هم ده. تحقيق په مختلفو ډکشنريو کې بېلابېل نومونه اخيستل شوي، چې متن ته دي مراجعه وشي.
- د تحقيق کلمه د ((حق) له مادې اخيستل شوي، رښتيا ، درست، د باطل ضد ، ثابت او واجب معنى ورکوي. دهخدا لغتنامه کې راخي: د تحقيق کلمه عربي ده، په فارسي ژبه کې معادل يې (پژوهش) او د پژوهش ماده د پژوهيدن له مصدره يعني لټون او پلټنه او ښکاره کونه ده؛ اخيستل شوې ده.
- که غواړو د تحقيق ارزښت وپېژنو او د ژوند په ټولو (علمي، ادبي، فرهنګي او ... برخو کې تحقيق وکړو ، لازمه ده لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړو:

۱) ولې تحقيق کوم؟

۲) د څه په باره کې څېړنه کوم؟

۳) زما څېړنه کومه ارزښتمندي لري او کنه ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤) کوم تحقيق چې زه کوم د نورو (مخکينو) څېړنو ارزښتمندي زياتوي او معلومات پرې ورزياتېږي کنه؟
٥) زما تحقيق د لاينحله پوښتنو ځواب ورکولای شي کنه؟
٦) زما په څېړنه کې کوم ارزښتونه پراته دي؟
٧) او کوم هدفونه لري؟

بايد پورته پوښتنو ته ځوابونه ومومو. اصلي متن ته دې مراجعه وشي، پوره ځوابونه ورکول شوي دي.

❖ څېړونکی (محقق) څوک دی؟

هر محصل او ليکوال يو څېړونکی او محقق دی، دا ځکه غواړي د دوامدار مطالعې له مخې ليکنه وکړي، د لازيات تحقيق احساس کوي. ځنګه چې هر تحقيق يو حقيقت دی، د حقيقت د موندلو لپاره بايد څېړونکی د لوړو اخلاقي او علمي ځانګړنو درلودونکی وي. صابر وي، پوه او عالم وي، له خپلې رشتې او مسلک سره مينه ولري او د يو مسلکي په توګه د تحقيق کار ته دوام ورکړي.

❖ د تحقيق اصل؛ څېړنه ورته وايو او څېړونکی (محقق) دی؛ دواړه (څېړنه او څېړونکی) د عربي له تحقيق او محقق نه اخيستل شوي دي او مصدر يې د تفعيل له بابه دی، (حقق، يحقق، تحقيقا، محقق ...) څېړل شوی دی.

❖ د تحقيق يوه معنی غوره کول دی، آن په دود او فولکلور کې راغلي: (په ښو تلوار په بدو تامل) او همدارنګه الله تعالی په قرآن مجيد کې فرمايلي دي: ژباړه: (اې مومنانو! که کوم فاسق تاسې ته درشي او تاسې ته کوم خبر دروړي، نو تاسې تحقيق په کې وکړئ. هسې نه چې کومې ډلې ته په ناپوهۍ سره ضرر ورسوئ او بيا په خپلو کړو پښېمانه شئ.) له دې معلومېږي، چې غور او دقت غواړي، هره څېړنه د غور او تحقيق په لړ کې هويت مومي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د تحقيق د ارزښت په برخه کې په (قرآنکريم) کې د حضرت ابراهيم ع او حضرت پيغمبر ص رسول برحق حکايتونه راغلي دي. همدارنګه د سيرت نبي ص او نورو احاديثو د محقق کولو په برخه کې مسلمانانو ډېر غور او تحقيق کړی دی، چې زموږ لپاره د تحقيق ارزښتمندي لا زياتوي.
- هر تحقيق فردي او ټولنيزې ګټې لري؛ فردي ګټه يې دا ده، چې هر انسان د کاميابۍ په لور هڅه کوي ؛ اول محقق په رواني لحاظ پياوړی کوي، د فکري کاميابۍ په لور هڅه کوي او له دې امله هر ډول وده او رشد کولای شي. آن همدغه انسان (محصل) او څېړونکی په رواني لحاظ پياوړی کېږي، څېړنه پياوړې کېږي، وجداني باور تحرک پيدا کوي او تمرکز پياوړي کوي.
- ټولنيزې ګټې يې دا دی، چې د ملتونو وده او پرمختګ په ټولو اخلاقي، سياسي، ټولنيزو، فرهنګي او اقتصادي، برخو کې له همدغې لارې محقق کېږي. د انسان او ټولنې ژوند ته رنګ ورکول کېږي، اعتبار پيدا کوي او ډېره کاميابي حاصلېږي.
- تحقيق ډېر ډولونه هم لري؛ الف: په ننداړتونونو کې کتابتوني تحقيق، ساحوي تحقيق، ګډ (مختلط) تحقيق، او تحقيق د ارزښتمندۍ (ميزان) له پلوه، چې په ابتکاري، پراختيايي (تفصيلي) د پلټونکو د شمېر، حجم او کيفيت له پلوه د کتلو وړ ده.
- محقق ځانګړتياوې هم لري، محقق د ټولنې فعال غړی دی، محقق پخوانيو پېښو ته يو ځل بيا تازه روح ورکوي، څېړنه د وخت په اوږدو کې ترسره کېږي. د څېړونکي عمده ځانګړنه د هغه پوره پوهه په موضوع کې مسلکي توب او د تحقيق پر مهال صبر کول دي، له تعصب ځان ساتل ضرور دي.
- محقق د خپلې پوهې او د نورو نظريو په رڼا کې بآيد پوه شي، چې د تحقيق موضوع پېژندل ضرور دي. د يوې مسالې د څېړنې لپاره تعريف طريقه غوره کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلو پوښتنو ته شواهد بايد راوړي، راټول شويو مدارکونو ته سر او صورت ورکړي.

❖ محقق مسوولیتونه هم لري؛ لکه:

۱) تر ټولو مهمه د حقيقت ترلاسه کول دي او نورو ته اعلانول دي. هغه بايد ککړ مغزونه له خرافاتو پاک کړي او نوي جوړونه وکړي او په خلکو کې حقاني باورونه پيدا کړي. د يو محقق مسوليت د ټولنې په ټولو ډګرونو کې خدمت کول دي.

❖ څېړونکی يا محقق صفتونه هم لري؛ څېړونکی عادي سړی نه دی او هر څوک نه شي کولای د خپل علم، قلم، ليکوالۍ او څېړنې له لارې خدمتونه وړاندې کړي. د محقق صفت دا نه دی، چې د ټولنې خلک يې د ليکوال په توګه وپېژني، بلکې د يو روڼ آند په توګه او صفت خلکو ته د ټولنې حقايق بيانوي.

❖ که چېرې يو محقق غواړي، چې کامياب شي لاندې ټکي په نظر کې نيسي: (د عمل نوښت، صبر او پايداري، پر موضوع لازمه پوهه درلودل، د مطالبو په پوهېدو کې ژورتيا درلودل، د نظريو او افکارو په تحليل کې نقاد ذهن درلودل، د مطالبو د وړاندې کولو لپاره روحي برلاسي درلودل، د تحقيق له لارو چارو سره بلدتيا ، له منابع او ماخذونو سره روږديوالی، په بهرنيو ژبو پوهېدل، له کمپيوټر او انټرنيټ څخه ګټه اخيستنه، د ليکوالۍ له اصولو سره بلدتيا ، دا ټول د محقق صفتونه دي.

تحقيق بايد نوې مفکوره ولري.

په ليکنه کې له معتبرو منابعو کار اخيستل شوی وي او د غه راز تحقيقي اثر مقدمه غواړي؛ د موضوع طرحه په واضح ډول ور کې راغلي وي، د تحقيق اهداف ور کې مشخص شي؛ د اثر د محتوا لنډ ذکر په کې وشي، د ضرورت په صورت کې له معيار سره سم جدولونه، احصايي، ګرافونه او نقشې وښودل شي، ماخذونه، اصطلاحات او نور وښودل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ❖ تحقيق او تحليل ترمنځ توپير هم شته؛ څېړنه د ليکوالۍ په دنيا کې دوامداره بهير دی او تحليل په ليکوالۍ کې د موضوعاتو او مفاهيمو درک او تفسيرول دی. که تحقيق ونه شي، ليکوالۍ پراختيا او وسعت نه مومي او که د ليکوالۍ په هره برخه کې تحليل نه وی، په تېره په تحقيق کېږي نو دا معنی لري، چې مورږ د موضوع له درکه پرته تحقيق کوو.
- ❖ يو تحقيق هغه وخت په زړه پوري او مدلل وي، چې له تحليل سره ملګری وي، ځکه تحليل د تحقيق د بشپړولو او د سپړلو معنوي قوت دی او هر تحقيق د تحليل په وسيله هويت مومي. د حسن عميد په وينا ، تحليل، حلالول، ښه شمېرل، حلول، پرانستل...
- ❖ پښتو-انګليسي قاموس کې راخيي: که تخليق خلقول، لټول او پيدا کول دی، نو تحليل د هغو موادو باطني را سپړنه ده.
- ❖ که تحقيق د بشر اړتيا او کنجکاوي ده، نو تحليل د غه کار ته ايديا او مفکوره پيدا کوي او د همدغې ايډيا په وسيله د يوې موضوع ښه سپړنه کېږي.
- ❖ تحقيق يو نظامنده کار او بهير دی، چې د يو سنجول شوي منطق له مخې ترسره کېږي، نو تحليل د تحقيق د ترسره کېدو عامل او هدف ښکاره کوي؛ هغه وخت تحقيق ښايسته ده، چې د تحليل له مخې وي، بې تحليله تحقيق بې بارانه او بې اوبو کرونده ده. په تحقيق کې هدف نغښتی وي او په تحليل کې فکر؛ نو هر هدف د يو فکر محصول دی او يو فکر د ستر مرام په درلودلو سره ښکلی کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶-۴- د شپږم څپرکي پوښتنې:

۱) ولې تحقیق یو نظامنده کار دی او تحلیل هدف ښکاره کوي؟ لنډ او جامع ځواب راکړئ
۲) د تالیف درې تعریفونه را واخلئ.
۳) یو تالیفي اثر ډېر په اقتباس ولاړ دی، که په تحقیق؟
۴) د تالیفي اثر په برابرولو کې څو ضروري یادونې کومې دي؟
۵) آیا په تالیفي اثر کې خپل مطالب او رانقل شوي مطالب سره ګډ که جلا ښوول کېږي؟
۶) د تالیفي اثر ځانګړنې په کره ډول په ګوته کړئ.
۷) د تالیفي او تصنیفي اثر توپیرونه په واضح ډول سره وکړئ.
۸) د تالیفي او تصنیفي آثارو د برابرولو ځینې میتودونه په نښه کړئ.
۹) د سیاسي، علمي او ادبي میتودونو ځینې ځانګړې معیارونه په ګوته کړئ.
۱۰) د تالیفي کتاب د تالیفولو په کار کې کوم میتودونه په نظر کې نیول کېږي؟
۱۱) سرمحقق زلمی هېوادمل د څېړنې میتودونو ته څه ډول اشاره کوي؟
۱۲) څېړنه (تحقیق) څه ته ویل کېږي؟
۱۳) تحقیق د څه شي له مادې اخیستل شوې ده؟
۱۴) په بېلابېلو ډکشنریو کې تحقیق څه ډول تعریف شوی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

١٥) د تحقیق دري نوي او په زړه پوري تعریفونه راوړئ.
١٦) حافظ الپوري، یونس خیبري، حافظ شیرازي د تحقیق پـه برخـه کـې کـوم شعرونه لري؟
١٧) د څېړنې پر مهال لازمه ده کومې پوښتنې له ځانه وکړو؟
١٨) څېړونکی (محقق) چا ته ویل کېږي؟
١٩) د څېړنې (تحقیق) په برخه کې خپل معلومات په کره ډول ولیکئ.
٢٠) په قرآنکریم کې د تحقیق په برخه کې کوم ډول نظر ښکاره شوی دی؟
٢١) د حضرت محمد ص نظر او دعا د تحقیق په برخه کې څه وه؟
٢٢) ډاکټر سری نګر د مسلمانانو د تحقیقاتو په برخه کې څه نظر لري؟
٢٣) د څېړنې فردي او ټولنیزې ګټې کومې دي؟
٢٤) څېړنه په انسان په تېره په لیکوال او محقق کې څه شی راژوندی کولای شي؟
٢٥) ولې وایي، چې د یو تحقیق هدفونه سپېڅلي دي؟
٢٦) تحقیق څومره ډولونه لري؟
٢٧) د یو څېړونکي (محقق) ځانګړنې په ګوته کړئ؟
٢٨) د محقق مسوولیتونه کوم دي؟
٢٩) د څېړونکي عمده صفتونه کوم دي؟
٣٠) د څېړنیزو علمي آثارو محتوایي ځانګړنې په ګوته کړئ.
٣١) د افغانستان د دولت د ریاست د ١٨، ٨، ١٣٨٢، ګڼه فرمـان کـې د علمـي-تحقیقي مؤسسو د حق الزحمو په (٨١) نمبر کې د علمي-تحقیقـي کتـاب یـا رسـالې شرایط کوم ښوولي دي؟
٣٢) د تحقیقي اثارو محتوایي او شکلي ښېګڼې او ځانګړنې په ګوته کړئ.
٣٣) د څېړنې د ترسره کولو پړاوونه کوم دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳٤) په تحقيقي آثارو کې ماخذونه څنګه کارو و؟
۳۵) د تحقيق او تحليل ترمنځ خپل کره، بشپړ او هر اړخيز معلومات وليکئ.
۳٦) پوهاند همتا تاليفي اثر په برخه کې څه نظر لري؟
۳۷) د کابل پوهنتون د ژورناليزم پوهنځی استاد پوهاند وفا د يو علمي اثر د تاليفولو لپاره کوم لاندې مطالب په پام کې نيسي؟
۳۸) د يو کتاب په تاليف کې کوم مطالب په ياد کې نيسو؟
۳۹) د يو تاليفي اثر کره او عمده ځانګړنې وواياست.
٤۰) د تحقيقي اثر کره او عمده خصوصيتونه په ګوته کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶–۵– د شپږم څپرکي ماخذونه:

۱- قرآنکريم. ثورات الحجرات. (۲) آيت.

۲- احمدي جاويد. ۱۳۸۹. روش تحقيق کتابخانه يي و اجتماعي. کابل: شهرنو. رسالت انتشارات.

۳- انګليسي – پښتو قاموس. (محمد عارف) ۱۳۸۳. پاکستان. پېښور: دهکی نعلبندي. قصه خوانی.

۴- بېنوا عبدالروف.کال. پښتو متلونه.

۵- پښتو-انګليسي قاموس. ۱۳۸۸. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمي. الازهر خپرندويه ټولنه.

۶- دواني، علي. ۱۳۷۷. هنر نويسنده گی و نامه نگاری(دويم چاپ). پېښور: کتاب خپرونه. قصه خوانی.

۷- دهنوي، حسين. ۱۳۸۱. د تحقيق روش(شپږم چاپ) ايران: قم. دارالصادقين.

۸- رشيق، محمد حسين. ۱۳۸۴ه. د علمي –تحقيقي اثر د ليکلو ډول، روش. کابل: کابل پوهنتون. د کابل پوهنتون د علمي تحقيقاتو مرکز.

۹- رنجبر، دکتراحمد. ۱۳۷۸. روش تحقيق و ماخذ شناسي: ايران: تهران. انتشارات امير کبير. د پيشګام مطبعي خپرونه.

۱۰- زلمی هېوادمل. ۱۳۸۸. د څېړني بنسټونه او ډولونه. (ټولونه او تدوين). د افغانستان د علومو اکاډمی د سيمه ايزو مطالعاتو مرکز.

۱۱- سياح،احمد. ۱۳۸۳. فرهنګ دانش آموز (عربي به فارسی، فارسی به عربي). تهران: خيابان انقلاب. چاپخانه رهنما.

۱۲- شيرازی، حافظ. ۱۳۸۲. متن کامل فالنامه حافظ شيرازی. ايران: تهران. کتابخانه ملی ايران. انتشارات هنرور.

۱۳- علي اکبر، دهخدا. ۱۳۷۷. لغتنامه دهخدا(دويم چاپ). تهران: د تهران پوهنتون خپرونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴- علي فاخر، دکتر. ۱۳۸۰ کال (دويم چاپ). ابزار عمومي تحقيق. ايران. تهران: تهران پوهنتون. د ايران ملي کتابتون.
۱۵- عميد، حسن. ۱۳۸۲. فرهنګ فارسي عميد. (دويم چاپ) تهران. ميدان استقلال. مؤسسه انتشارات اميرکبير.
۱۶- فرهنګ فارسی به انګليسی. ۱۳۸۱. (لومړی چاپ) تهران: ميدان انقلاب. خيابان اردبهشت.
۱۷- فرهنګ، غلام يحي. ۱۳۸۲. د تحقيق اصولو رساله. هرات: مطبعه خواجه عبدالله انصار.
۱۸- فقيهي، فضل الرحمن. ۱۳۸۷ ه. راهکارهای پژوهش (دويم چاپ). هرات: هرات دولتي مطبعه.
۱۹- قايمي، علی. ۱۳۷۵. پر مکتب پېژندني د ټينګارلارې-چارې. تهران: خيابان شهر. قطره خپرونه.
۲۰- مشوانی، عبدالقيوم. ۱۳۸۵. زاهد پښتو-پښتو سيند. پېښور: دانش خپرندويه ټولنه تخنيکي څانګه.
۲۱- مومند، قلندر. ۱۹۹۴م. درياب. پېښور، اين ډبليو ايف-پي. ټيکسټ بک بورډ.
۲۲- مقرره ها، لوايح و طرزالعمل های تحصيلات عالی (۱۳۹۰. (دويم چاپ). کابل د لوړو زده کړو علمي معينيت. د لوړو زده کړو مطبعه.
۲۳- همت، عبدالمالک. ۱۳۸۵. د مقالي ليکلو اصول (ژباړه). کوټه: يونايټيډ پريس. صحاف نشراتي مؤسسه.
۲۴- هېوادمل، زلمی. ۱۳۶۷. د متن څېړني ميتودولوژي. کابل. د افغانستان د علومو اکاډمي. د ژبو او ادبياتو مرکز. پښتو ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

۷– مقاله یا مقاله لیکنه

پیلیزه (مدخل):

مقاله؛ عربی کلمه ده، د قول، ویلو په معنی ده او په اصطلاح کې د یوې ځانګړنې موضوع په برخه کې هغه لیکنه ده، چې علمي، ادبي، تحقیقي، مذهبي او ... مضمون ولري.

مقاله ډېر ډولونه لري؛ نن سبا د مقاله لیکلو بازار ښه تود دی، چې په خپرنیزو، اخلاقي، دیني، روزنیزو، سیاسي، اقتصادي او .... او ډېرو ډولونو ویشل کېږي.

مقاله هر ډول مضمون لرلای شي. د شکل له پلوه هم توپیرونه سره لري.

په دې څپرکي کې (مقاله یا مقاله لیکنه، مقاله او رساله څه توپیر لري؟، د مقالو ډولونه، د مطبوعاتو اړوندې مقالې او دهغو ځانګړنې (ورځپاڼو، انټرنیټ، مجلې، علمي-څېړنیزې او تحلیلي، ادبي، علمي مقالې ا و ځانګړنې یې او همدارنګه انتقادي-قضایي، اقتصادي، تبلیغي، طنزیه، ټولنیزې، اخلاقي، دیني، روزنیزې او ... مقالې او ځانګړنې یې او دغه راز د دې فصل د مطالبو لنډیز، پوښتنې او ماخذونه په ترتیب سره ښوول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷–۱– مقاله (Article. Essay. (Maqala

مقاله؛ د ليکوالۍ يو غوره او عمده ډول دی، چې د ليکوالۍ په دنيا کې له ډېر پخوا تر اوسه رواج لري او نن سبا يې اخبارونو، اوونيزو، مجلو، کتابونو نيټ، فيس بوک او يوټيوب او بلاخره ټولو رسنيو ته لار پرانيستې ده.

((په پښتو –انګليسي قاموس کې (مقاله يا مقالي) ته. Essay يا (Article) ويل شوی او سر مقاله (Editorial) وايي.)) (۱۰ : ۴۳۷)

په انګليسي –پښتو قاموس، الازهر خپرندويه ټولنه (۵۱) ماده، بېله فقره، بېله اصطلاح، جلا موضوع (د مجلې، ورځپاڼې انسايکلو پيډيا (ګړ) هم ورته وايي.)) (۹ : ۵۱)

زاهد پښتو-پښتو سيند، ۱۳۸۵ کال چاپ، ۹۷۳ مخ کې ليکي: ((maqala- ښځ-م-ا) لوظ، لوز:۲). ليکلی مضمون؛ ۳. د کتاب ... برخه.)) (۲۰: ۹۷۳)

فرهنګ فارسي عميد، دويم ټوک. ۱۳۸۱. ۱۸۳۵ مخ کې راځي:

((مقاله –مص-[ع] مقاله (م.ل) سخن ګفتن [[ګفتار، سخن]] يک قطعه يا فصل از کتاب، يک مطلب که تحت عنوان معينی نوشته شده باشد، مقالات جمع.)) (۲۸ : ۱۸۳۵–۱۸۳۶)

په پښتو ژبه کې (ليکنه لويه يا وړه)، جمع يې ليکنې او مغيره ليکنو) يا هغه ليکنه چې تر يو ټاکلي سرليک لاندې په يوه برخه کې ليکل شوې وي. مقاله (مفرد) ډول او جمع يې (مقالې) هم راځي. مقاله لويه او وړه وي او کېدای شي هر ډول مضمون ولري. مقاله ليکنه د ليکوال کار دی او دا کار يو پياوړی مسلک دی.

مقاله (Thesis) له مقاله (Essay) يا مونوګراف (Monograhph) يا پايليک او يا رسالې (Treatise) سره توپير لري؛ دلته زموږ هدف (Essay) يا هغه مقاله ده، چې د ليکوالۍ په ډګر کې لرغوني تاريخ لري؛ د شکل او مضمون له پلوه (وړه يا لويه) وي؛ مضمون يې په نثر وي، غوره او اسانه اسلوب يې دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، چې د يوې ځانګړې موضوع څخه بحث کوي او يو فکر تبليغوي. دغه ډول مقالې (تر يوه عنوان لاندې يوه وړه يا لويه موضوع رانغاړي.)

د ادبي مسالو معاصر ليکوال ډاکټر سيروس شميسا په خپل معتبر اثر (انواع ادبی، ۲۵۸) مخ کې د (Monograhph)، (Thesis)، (Essay) او تريتيس (Treatise) تر منځ توپير کړی، چې لنديز يې دلته راوړل کېږي: ((مونوګراف يا پاېليک) هغې رسالې ته ويل کېږي، چې يوازې پر يوه موضوع په مفصله او مشرحه توګه وليکل شي او يا خبرې کوي.

مقاله (Thesis) په ځانګړې توګه هغه ليکنې ته وايي، چې د يوه علمي سند په توګه يې د علمي سند هيله من ليکي، مګر په عام ډول نه ليکل کېږي.

په عامه توګه مقاله (Essay) په نثر ليکل کېږي. لنډه يا اوږده وي او د يو ځانګړې موضوع څخه خبرې کوي او يو فکر په کې انعکاس مومي او يا موندلې وي؛ ډېر ځله لنډه وی.

د مقالې او رسالې (Treatise) ترمنځ فرق دی، په دې معنی چې حتمی نه ده، مقاله دې جامع او بشپړه وي او په هغې کې د خبرو وړ موضوع له ټولو اړخونو څخه وڅېړل شي. مقاله خاصو ډلو ته نه، بلکې ډېر ځله عامو وګړو ته ليکل کېږي. له دې امله دومره فني نه وي، خو هله بيا فني وي، چې تخصيصي مجلو ته، چې خاص لوستونکي لري، ليکل شوې وي.)) (۲۵ : ۲۵۸)

مګر ډاکتر احمد شلبي په خپل اثر (کيف تکتب بحثاً او رسالة، ۵ مخ) د آرتورکول (Arthuracole) په حواله د مقالې تعريف داسې راوړی: ((مقاله هغه بشپړ ريپورت ته وايي، چې کوم څېړونکی يې د خپل بريالي څېړنيز کار ترسرته رسېدو وروسته وړاندې کوي. په دې شرط، چې دغه رپوټ د مطالعې ټول پړاوونه احاطه کړي، يعنې د موضوع په اړه د لومړني فکر کولو څخه بيا له څېړنې څخه د ترلاسه شويو پايلو پورې د دلايلو او اسنادو په رڼا کې هغه ترتيب، تدوين او وړاندې کړي.)) (۲۴ : ۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مقالې او رسالې توپير عبدالمالک همت په خپل کتاب (د مقالې ليکلو اصول).. په ۴۲ مخ کې داسې راوړي: ((د لغاتو په کتابونو کې د مقالې تعريف داسې کوي، مقاله ليکې مضمون، د معلوماتو مفصل مضمون، د کتاب يوه برخه، د کتاب باب يا فصل ته وايي او ... رساله، وړه مجموعه، وړوکی کتاب، چې درياب او فيروزاللغات په اردو ژبه کې مجلې ته رساله وايي. او ... د څو تنو ليکوالو د مضمونونو ټولګه چې پر ټاکلي مهال خپرېږي.)) (۴۰ : ۴۲)

قلندر مومند په درياب ډکشنرۍ کې ليکي: ((مقاله- مه- قاله-اسم-واحد-مؤنث- (۱) قول- (۲) ليکلی مضمون (۳) کتاب حصه. (۴) د معلوماتو مفصل مضمون. (عربي) رساله (ر-سا-له) اسم. واحد، مؤنث (۱) وړه مجموعه، وړوکی کتاب، (۲) ليک – مکتوب (۳) د سورو يوه ډله يا يوه قطعه – جمع رسالې ...)) (۳۳ : ۱۲۰ او ۱۲۰۲) مخونه.

استاد عبدالحق بيتاب ملک الشعرا، د ثروت جريده په ۴ مخ کې وايي: ((مقاله – منظم کلام دی، چې د ليکوال په فکر پورې اړه لري... نوموړی زياتوي؛ مقالې د موضوع له پلوه په درې ډوله دی: (قصيصه، وصفيه او فکريه ...) لکه تاريخو حربيه، مشاهيرو او ...)

۱- قصيصه مقالې: په کيسو (قصو پورې اړوند وي او کيسه د هغه څه حکايت دی، کېدای شي رښتيني وي او يا نه وي.

۲- وصفيه مقالې: هغه بيان دی، چې د يو شي په برخه کې ښوونه کوي لکه حيواناتو، نباتاتو، قصرونو، ښارونو، منظرو، لباس، اخلاق ...)

۳- فکريه مقالې: چې معاني يې په فکر پورې اړه لري او مصنوعيت رانغاړي لکه: عادات، صداقت، سخاوت، پېښې، د کور شيان، د شخص ګفتار او کردار...)) (۸: ۵۰۲، ۷۰)

اوس اوس مقاله د ليکنې يو مهم ډول دی.

مقال – مص [ع] (م) خبري کول، خبرې اترې او وينا ته وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقاله –مص- [ع] ((مقاله)٩ (م-ل) خبري کول (وينا ، خبرې، د کتاب يوه برخه يا يو فصل، يو مطلب، چې له يو ټاکلي سرليک لاندې ليکل کېږي. مقالات يا مقالې يې جمع ده.

مقاله هغه ليکنه ده، چې نه کتاب وي او نه کتابچه (رساله) له دې امله بايد په څو پاڼو کې خلاصه شي ؛ له هغه وخته ، چې ورځپاڼې او مجلې پيدا شوي، دا ډول ليکنې د مقالې په نامه يادې شوې. مقاله کله لنډه او کله هم اوږده وي، کله تفصيل لري، کله نه، خو بايد ووايو ، چې د مقالې ډېر اوږدوالی دومره ورته کار نه دی.

د مقالو اغېزې:

هماغسې، چې سترګې په ليدلو او غوږونه په اورېدو متاثر کېږي، مقاله هم يو قول او يوه وينا ده، چې د انسان پر افکارو اغېزې ښندي. د مقالو اغېزې ډېرې دي. که مقاله لنډه وي، په ورځپاڼو ، مجلو او يا اوونيزو کې د خپرېدو وي، دا ډول مقالې او ليکنې ژر په ژره يا انې (سمدلاسه) پر انسان اغېزې کوي.

د مقالې ليکوال بايد پاملرنه وکړي که ليکنه يې وړه يا لويه وي، بايد د ليکوال تيزس په پوره ډول بيان کړي. مقاله بايد داسې وليکل شي، چې د مطلب حق ادا کړای شي او څه شی ور کې ناسپړلي پاتې نه شي؛ په دې معنی، چې د پام وړ مطلب راوسپړي. له پر له پسې او تکراري کلمو له راوړلو ډډه وکړي. په مقاله ليکنه کې هدف په پيل کې ويل کېږي، ليکوال بايد خپل هدف د پوره استدلال پر بنسټ بيان کړي، که د بل چا له مقالې يا کتابه څه هم اخلي، لازمه ده پوره برلاسی وي او امانتداري له مخې يې ترسره کړي.

مقاله لکه ګزارش (ريپورټ) کېدای شي خطابي لوری ولري. په دې وخت کې لازمه ده ليکوال د خپل قلم د څواک او نوښت له برکته نو موړی يا د پام وړ موضوع ښه راوسپړي، يعنې داسې يې وليکي، چې په پای کې ترې مفهوم واخلي. د مقالې په پيل کې بآيد ليکوال په داسې ډول خپل هدف ووايي، چې لوستونکی په مقاله

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې لاره ورکه نه کړي. مقاله ليکونکي ته ښايي چې ګام پر ګام لوستونکی له ځانه سره ولېږدوي او کله چې لوستونکی د مقالې له لوستلو خلاصېږي بايد د دې خبرې درک وکړي، چې ما يو څه نوي زده کړي دي. (هغه وخت يوه مقاله پر لوستونکو اغيز کولای شي، چې د موضوع له پلوه غني وي او اصلي مطلب يې په نوي ډول بيان کړی وي.)

۷–۲– مقاله او رساله څه توپير لري؟

مقاله مو مخکې معرفي کړه؛ رساله هم مقالې ته ورته ده او د شکل له اړخه څه ناڅه توپير سره لري.

رساله د شکل له پلوه له مقالې لويه وي، مقاله يو قول دی، يوه لنډه ليکنه هم احتوا کوي، خو رساله د مقالې تفسير شوې بڼه او شکل دی؛ آن مونوګراف رساله بللای شو.

په اصل کې (دا ټول د مقاله ليکنې په بحث پورې اړه لري، يعني هر څه چې په نثر کې يوه لنډه يا وړه موضوع بيان کړي، مقاله ده. مګر رساله تر يوه عنوان لاندې د وړو او نورو عنوانونو تفسير ته هم ويل کېږي.)

رساله(Treatise)-ا. [ع]((رسالة)) (ر-يا-ر.ل) نامه، نوشته، کتاب، کوچنی کتاب، پيغام، جمع يې رسايل او رسالات.)) (۲۷: ۱۰۴۱)

دا حتمي نه ده، چې مقاله دې بشپړ رپوټ وي، او په هغې کې دې د بحث وړ موضوع باندې هر اړخيزه څېړنه شوې وي. د شميسا په وينا مقاله خاصو خلکو ته نه ، بلکې ډېر ځله عوامو وګړو ته ليکل کېږي.

بله مهمه خبره دا ده، چې مقاله ممکن ډېره فني ليکنه نه وي، خو چې فني او مسلکي مجلو ته وليکل شي، نو بيا خاص لوستونکي لري؛ لکه د علومو اکاډميو او پوهنتونونو مجلې، چې ځانګړي علمي، مسلکي او فني مقالې خپروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقالې کېدای شي د راډيو او تلويزيون يا په اخبارونو کې د ټولو لپاره خپرې شي، چې يو پيغام لري، په دې صورت کې رساله هم کېدای شي، ځکه رساله له رسولو رسول، لېږدونکی، پيام يا پيغام لېږدونکی ځخه هم مراد دی.

رساله د لوی پيغام درلودونکې ده. په اردو ژبه کې مجلې ته (رساله) وايي. فيروزاللغات د رسالې تعريف داسې کوي: ((د څو تنو ليکوالو د مضمونونو له مجموعې څخه عبارت ده، چې پر ټاکلې موضوع خپرېږي؛ لکه د ادبياتو هدف څه دی؟

رساله د شکل له پلوه هم له مقالې لويه وي؛ لکه: پايليک (مونوګراف)

- مقاله Essay لنډه ليکنه ده.
- رساله لويه ليکنه ده.
- مقاله جامع ليکنه وي او يا نه وي، خو رساله يوه بشپړه او پوره موضوع رانغاړي.
- مقاله کېدای شي رسمي Formal او غير رسمي Informal وي.
- رساله په رسمي مجلو او مقاله په شخصي او رسمي مجلو کې خپرېږي.
- رساله کېدای شي پيغام لېږدونکی، ځکه پيغمبر ص هم د الله تعالی رسول و.
- مقاله او رساله د تحقيق يا ريسرچ مهم ډولونه دي، خو مقاله ډېر ځله تحقيقي بڼه لري. رساله د رسالت سره هم ارتباط لري؛ رسول مقبول ص ځکه په رسالت مبعوث شوی و، چې خپلو امتيانو ته يې د الله تعالی پيغام لېږداوه.
- رساله تر يو لوی عنوان لاندې واړه عنوانونه هم لري او د توضيح وړ وي.
- رساله لکه مونوګراف تدويني بڼه هم لري؛ په سلو کې څلويښت تحقيق او شپيته سلنه تدوين (راټولونه) ده.
- رساله هرومرو کتاب وي او يا کتاب ته ورته وي، لکه مونوګراف.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲: مونوګراف يا پايليک:

مونو (يو – يوه) ګراف (موضوع) يعني مونوګراف يوه موضوع؛ هغه موضوع چې تر يوه عنوان لاندې ليکل کېږي. موضوع عموماً هدف لري او بې هدفه نه وي؛ لکه زموږ په هېواد کې، چې ليسانس له دورې يا (B.B.A) وروسته مونوګراف يا پايليک ليکل کېږي.

تر يوه عنوان لاندې (راټولونه او تحقيق) کېږي. مونوګراف له يوې مخې تحقيق نه دی، بلکې تدوين او راټولونه هم ده. (تدوين+ تحقيق= مونوګراف)

د تدوين برخه ډېره ده او د څېړنې لږه...

زاهد، پښتو - پښتو سيند، **۵۰۳** مخ کې راځي: ((رساله Rasala) –نبخ. م. ا) وړوکي مجموعه، کوچنی کتاب (۲) د سپرو يوه قطعه.)) دغه راز اوسني مونوګراف ليکنه لږه منظمه شوې او فارغ محصلان په نويو موضوعګانو کې تحقيق کوي او خپل مونوګرافونه ليکي.

پوهنوال احمد شاه زغم په هغه کوچنی رساله کې ناچاپ اثر، چې د څلورمو ټولګيو محصلينو لپاره يې ليکلی دی، راوړي:

((يو مونوګراف له دغو عمده برخو جوړېږي: (عنوان، سريزه، متن، نتيجه او ماخذونه... همدارنګه ځينې نور واړه عنوانونه هم شته، چې فرعي بنه لري. د مونوګراف ماخذونه بايد کتابتوني، مرکې، ساحوي او سايټونه وي. لږ تر لږه د ماخذونو شمېر بايد له (**۵** يا **۸**) کم نه وي او تر ۱۲ يا ډېرو پورې هم وي)) (**۵:۲۲**)

د پښتو ژبې وتلی معاصر ليکوال عبدالمالک همت د خپل اثر (د مقالې ليکلو اصول او د مطالعې او څېړنې لارښود)، **۴۱** مخ کې ليکلي دي: ((مونوګراف (monograph)؛ هغې رسالې ته وايي، چې يوازې پر يوه موضوع په مفصله شرح وليکل شي.)) يعني مونوګراف او رساله يوه معنی لري (مونوګراف هغه رساله ده، چې د مفهوم له پلوه بشپړه معنی افاده کړي او تر يو عنوان لاندې کېدای شي څو بېلابېلې واړه عنوانونه هم راشي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزو علومو په پوهنځيو کې مونوګراف ليکنه مروجه ده، خو په ډېر شمېر نورو پوهنتونونو او د کابل پوهنتون په نورو پوهنځيو کې سيمنارونه د محصلينو له خوا برابرېږي او په عملي ډول د استادانو او محصلينو په مخ کې دفاع ترې کېږي.
په اجتماعي پوهنځيو کې مونوګراف ليکل او په ساينسي علومو پوهنځيو کې له سيميناره دفاع کول ځکه مروج دي، چې (ادبياتو او .. پوهنځۍ ټولنې ته ليکوالان او نورو پروژه پوهېدونکي وړاندي کوي)

د مقالې ليکلو لرليد (سوابق):
د نورو علومو ترڅنګ مقاله ليکنه هم اوږد تاريخ لري. مقاله خو يوه عربي کلمه ده، مګر دا کلمه نه په عربي کې پردۍ ده، نه زموږ په ژبه او ادب کې. دغه کلمه له ډېر پخوا څخه هم د کتابونو د بابونو يا فصلونو لپاره مستعمله وه؛ لکه: د اقليدس ته منسوب کتاب پر پنځلسو مقالو ويشلی دی.
د ابن نديم ((الفهرست)) پر لسو مقالو ويشلی دی او د نظامي عروضي سمرقندي ((مجمع النوادر)) پر څلورو مقالو ويشلی دی او د علامه عبدالحی حبيبي (شل مقالې او د پوهاند عبدالشکور رشاد (لس مقالې) او د اروښاد صديق روهي (ادبي څېړني) د يادولو وړ دي. ؟؟
د مقالې د لرغونتيا په برخه کې ډاکټر عزيزالدين اسماعيل ليکي: ((دمقالې کلمه په عربي ادب کې د غني دلالت له مخې نوې ياله شي. حقيقت دا دی، چې په عربي ژبه کې د مقالې تاريخ د ورځپاڼې ليکلو په تاريخ پورې اړه لري او دغه تاريخ په عربي ژبه کې تر يوې نيمې پيړۍ زيات اوږدوالی نه لري. کله چې اروپايي ادب په عربي ادب ګډو ، دغه کلمه زموږ ادب ته راننوتله، په اروپا کې د مقالې د (Essay) کلمه د لومړي ځل لپاره په (۱۸۵۰ م) کال فرانسوي مدافع

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکيل مونتېين Michal Eyguem de mantigne (۱۵۳۳-۱۵۹۲) استعمال کړه.
خو دا کلمه په حقيقت کې هغه څه ته نږدې ده، چې پخواني عربي ادب يې د ((رسالي)) په نامه پيژني (کومه چې يوه موضوع تر څېړنې لاندې په کې نيول کېده، لکه د اخون الصفا رساله. دغسې رسالې به په اوږدوالي لس ګونو مخونو ته رسېدلې، خو د (الادب و فنون دراسة و نقد رساله، ۱۲۲ مخ کې راځي: ((اوسنۍ فني مقالې د اوسنۍ وضع له مخې لنډې وي، ځکه چې په مقاله کې ټول حقايق او افکار نه وړاندې کېږي. ډاکتر مندور دا خبره نه مني او د (الادب و فنونه)) په (۱۸۰) مخ کې ليکي:
((دا درسته نه ده، چې د مقالې ځرګندېده د يوه ادبي فن په څېر د ورځپاڼو او مجلو په څرګندېدو د مخه ډېر بخوا پېژندل شوي وو، دغه فن يو شمېر اديبانو د پخواني يونان له عصره د فني قالب په توګه غوره کړی و، لکه چې ډېرې پخوانۍ مقالې په اخلاقي برخه کې راپاتې دي. په عربي ادب کې دي ته ورته مقالې له جاحظ څخه راپاتې دي.
ډاکتر سيروس شميسا په خپل اثر (انواع ادبي) لسم چاپ ۲۸۱ مخ کې ليکي:
((مقاله نويسي از قديم الايام مرسوم بود، در يونان پلو تارک و دروروم سيروستکا به اين فن معروف بودند.)) خو د مقالې پېژندل د يوه ادبي ډول (ژانر) په توګه په دوو وروستيو پېړيو پورې اړه لري. د لومړي ځل لپاره فرانسوي ليکوال مونتېين د مقالو ليکل په رسمي توګه دود کړل او په ۱۰۸۰ م کال يې خپلې مقالې خپرې کړې.
فرانسيس بيکن هم په همدغه پيړۍ کې د مقالو ليکل په انګلستان کې رواج کړل. په نولسمه پيړۍ کې، چې جملې راووتلې مقاله د ادبي انواعو يو ډېر رايج ډول وګرځېده، په لويديزه نړۍ کې د جورج اورېل او ای. ام فورسترا و جميز تورېر مقالې ډېرې معروفې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ایران کې هم مقالې له ډېر پخوا رواج درلود ، خو هغې ته یې رساله ویله ....)) (۲۵۸ م)

په افغانستان کې د فني مقاله لیکنې عمر تر سلو کالو پورې رسېږي او د غه کار د اروښاد علامه محمود طرزي له خوا په ۱۹۰۵–۱۹۱۱ م کلونو کې د سراج الاخبار له خپرېدو را په دې خوا شوی دی. علمي- ادبي مقاله لیکنه خو د شلمې پیړۍ په دریمه او څلورمه لسیزه کې اوج ته ورسېدې او په ډېر ښه ډول یې په دغه پیړۍ کې دوام وموند.

کتابي بڼه یې وموندله؛ د علمي مؤسسو له خوا په علمي- ادبي جملو کې د مختلفو لیکوالو او استادانو له خوا ولیکل شوې او یو حرفوي فني او مسلکي قوت یې وموند. خو سایټونو او نیټ ته په یویشتمه پیړۍ (۲۰۰۱-۲۰۱۴) کلونو کې هم میلمه شوې او اوس ا وس له ستونزو سره سره لله الحمد دغه علمي دین د ځوانانو ، څېړونکو ، مسلکي – علمي خلکو ، استادانو او لیکوالو له خوا په ښه ډول ترسره کېږي او د الله تعالی د (قلم) پر نامه د سوګند اعجاز لاهوتي ورمې د هري ورځې په تېرېدو سره لا غوړېږي او دا دی لنډې مقالې (کمپیوټرسایټونو ، فیس بوک ، یوټیوب ، او ...) ته لار پرانیزي. باید ووایو ، چې په ډېر پخوا وخت کې هم مقالې لیکل کېدې ، خو په پخوانۍ بڼه وې ، چې رساله یې ورته ویلې او په مستقیمه توګه به خپرېدې او یا به څو مقالې د کتاب په بڼه خپرېدې ، خو اوس چې د چاپ په کار کې هوساېي او پراختیا راغلې ده ، نو د اوسمهال د غوښتنو له مخې د مقالو لیکل زیات شول او اوس زیاتره لنډې مقالې د ورځپاڼو او مجلو لپاره لیکل کېږي او ځینې لیکوالان د غه مقالې د کتاب په بڼه هم خپروي.

نوټ: زمونږ په هیواد او ټوله اسلامي نړۍ کې د غه انقلاب (مقاله لیکنه) د نولسمې پیړۍ له دوهمې نیمایی را په دې خوا د علامه سید جمال الدین افغان او محمد عبده رحمة الله علیهما او د هغو شاګردانو له خوا رواج وموند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادونه: که په عمومي ډول وواېو مقاله ليکنه له ډېر پخوا مروجه وه، په يونان کې پلوتارک او په روم کې سيسروو ستکا د ليکوالو په نامه يادېده، خو د يو ژانر (ادبي ډول) د مقالې تشخيص په وروستيو پيړيو پورې اړه لري.
د لومړي ځل لپاره فرانسوي ليکوال مونتني په رسمي ډول مقاله ليکنه مروجه کړه او په (۱۸۵۰ م) کال کې يې (Essais) وليکلې. فرانسيس بيکن هم په همدې پيړۍ کې په انګلستان کې مقاله ليکنه پيل کړه. په نولسمه پيړۍ کې، چې (مجله) منځته راغله؛ د مروجو ادبي ډولونو يا ژانرونو څخه وګڼل شوه. په لويديځ (غرب) کې د جورج اورول (Orwell) وای. م فورستر (Forester) او جِيمز توربر (Tharber) مقالې معروفې دي.

۷–۳– د مقالې ډولونه:

مقاله د بيان، وړاندې کولو، هدفونو او موضوع له مخې په لاندې ډول دي:
علمي مقاله يا مقالې: علمي موضوعګانې بيانوي؛ پرته له دې، چې په هغه کې ادبي صنعتونه او پېچيلتياووې کارول شوې وي او د احساساتو رول په کې تبارز موندلی وي. د علمي مقالې هدف د علمي حقايقو پراخېدل او د ټولو خلکو ته د هغې لېږدول دی. علمي مقالې په بېلابېلو برخو کې ليکل کېږي او علمي حقايق په بېلابېلو برخو کې بشري ټولنې ته وړاندې کوي.
په علمي مقاله کې د جملو جوړولو په برخه کې (د معنی د لېږدولو لپاره) ساده عبارتونه غوره کېږي. په دغو مقالو کې خيال باقي نه وي. علمي مقاله په حتمي ډول نوې او تازه موضوع نه وړاندې کوي او همدغه قيد نه درلودلو سره له علمي- تحقيقي مقالو بېلېږي.
يادښت: مقالې د موضوع او د ليکنې د ډول له مخې بېلابېل ډولونه لري؛ لکه:
((اول: علمي او خبرنيزې مقالې
دويم: ادبي او توصيفي مقالې

(c) ketabton.com: The Digital Library

درييم: د ورځپاڼو او مطبوعاتو مقالې
څلورم: تخيلي مقالې
پنځم : انتقادي مقالې
شپږم: اخلاقي، ديني او روزنيزې مقالې .)) (۲: ۲۲۲-۲۲۷)

ادبي مقاله يا مقالې:

ادبي مقاله د چا خبره يوه ډول ټوټه منثور شعر دی، چې د ليکوال د ادبي استعداد ښوونکې وي. دغه ډول مقالې د ذهن د تخيلي قوې په مرسته ليکل کېږي. ادبي مقالــه د ليکـــوال د ځـــانګړي اســـلوب، احساســـاتو، عواطفـــو او خيـــالي بخولو(انګيرنو) درلودونکې وي. د ادبي مقالې ليکوال غواړي په خپله ليکنه کې (لفظي او معنوي) ښايستونه (صنعتونه) وکاروي او خپل ادبي استعداد له دې لارې وښيي؛ د ادبي مقالو موضوع ډول ډول هم کېدای شي. ليکوال هره موضوع وړاندې کولای شي، خو شرط دا دی، چې الفاظ يې ادبي وي. په دغو مقالو کې (موضوع+خيالي قوت+ادبي ښايستونه او هنري ترکيبونه) ډېر ضروري دي.

علمي – تحقيقي مقاله:

علمي – څېړنيزې مقاله د تحرير او ليکنې په کار کې لکه علمي مقالو غوندې له وچو ادبي کلمو سره نه وړاندې کېږي. په کې تخيل او احساسات نه ځايېږي. علمي – تحقيقي ابداعي ځانګړنې نه لري. خو تازه او نوې موضوعګانې خلکو ته وړاندې کوي.

علمي – تحقيقي مقاله لکه ډېر شمېر تحقيقي مقالو بايد د تعريف، توصيف (ستاينې)، تمثيل (ننداري)، کره کتنې، تحليل او ډېر شمېر تحقيقي آثارو غوندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، پرته له هغه علمي –تحقيقي مقالـه نه ګڼل کېږي. مثالونه، حبيبي، رشاد ، ورمه مجله

د علمي –تحقيقي مقالو جوړښتي توکي:
علمي – تحقيقي مقالې د ياد شويو صفتونو سره سره ، د جوړښت له پلوه لاندې ځانګړنې لري، چې په لاندې ډول وړاندې کېږي:

الف- د مقالې سرليک (عنوان)
عنوان د تحقيقي مقالو محتوايي هويت ټاکي. د تحقيقي مقالې سرليک (عنوان) بايد (لنډ ، په زړه پورې، جامع، راټول او ګيرا زړه راښکوونکی) وي؛ داسې، چې لوستونکی جذب کړي. عنوان ته د مقالې ټاکندو هويت او روح هم ويلای شو.

ب- لنډيز (چکيده يا خلاصه)
لنډيز (چکيده) د مطلب روح او د مقالې د محتوا خواږه (لب ولواب) بيانوي او معمولاً (ډېر ځله) له (پنځو تر اتو) کرښو زيات نه وي. د مقالې لنډيز بايد د شکل (جولې) او د مقالې محتوايي جوړښت بيان کړي او فرعي عنوانونه ياد کړي، بلکې په لنډو عبارتونو او د کلياتو په وړاندې کولو ، د مقالې فکري محصول توضيح او وړاندې کړي. د لنډيز (خلاصه) موخه (هدف) دا ده، چې لوستونکی د مقالې له محتوا سره بلد شي او دعلاقمندۍ په صورت کې په لوستو يې پيل کوي.

پ- اصلي يا کليدي کلمې (کليد واژه ها)
د مقالې په راټولو (احتوا) کې جوړونکي توکي کلي مفهمونو ته وايي. يا په بله وينا کليدي کلمې (آزادې کلمې) هغه عبارتونه دي، چې دمقالې ترکيب

(c) ketabton.com: The Digital Library

(جوړښت) وربانديې چورلي. د دغو کلمو او عبارتونو يادول د مقالې کليات د لوستونکي په ذهن کې رسموي او د مقالې د مطالبو د فهم جوړونکی دی.

ت- سريزه (مقدمه)

د مقالې سريزه د ليکوال او څېړونکي لومړنی خبرې دي، چې له متن څخه د مخه وړاندې کېږي؛ هغه خبرې، چې د مقالې د متن له بحث څخه تر پيل کېدو د مخه ضروري دي. په مقاله کې مهمه خبره د مقالې د موضوع د ارزښتونو بيان دی، چې بايد په استدلال او قناعت بښونکي توګه وړاندې شي. د موضوع تاکل او غوره کول، داسې کار دی، چې په مقدمه کې بيانېږي. هدفونه، د موضوع تاريخچه او د کار چلند په مقدمه کې وړاندې کېږي.

ټ- د مقالې متن:

د مقالې متن د تحقي مقالې د جوړېدو اصلي برخه ده؛ نو په دې اساس په ښو، متينو او وړ عبارتونو، د ګرامر له اصولو سره سم او د ورځې په ژبه بايد وليکل شي. له لفظي او معنوي تا ويلو ما ويلو (تعقيداتو) پاک وي. د مقالې متن بايد د محتوا له پلوه تحقيقي وي؛ يعنې د نورو خبرې-اترې، مناقشې او څېړنې راونغاړي. د ياد شوي محتوا ځانګړنې د تحقيقي مقالې لپاره د علمي-تحقيقي کتابونو او رسالو په بحث کې هم ضروري ده. د مقالې متن ډېر ځله له ګڼو متعددو سرليکونو جوړېږي.

د عنوانونو زياتوالی (تعدد)، مقاله له سترې کوونکي حالت (يو ډول والي) ژغوري او د مطلبونو فهم (پوهېدنه) د لوستونکي لپاره آسانوي. د مقالې د عنوانونو ترتيب، ترکيب او هغه مطلبونه، چې تر هر سرليک لاندې راځي بايد يو له بل سره منطقي او معقوله رابطه ولري، څو د لوستونکي ذهن له نظريو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

استدلالونو نتيجې ته رهبري کړي او همدارنګه مقالې د عنوانونو تعدد او شمېر سره متناسب وي.

ث- پايله (نتيجه ګيري)

د مقالې په دغه برخه کې ليکوال او محقق خپل فکري محصول راټولوي. د مقالې عمده او برجسته ټکي د لنډيز په توګه راوړي. د مقالې نتيجه اخيستنه په حقيقت کې د هغو غوښتنو ځواب دی، چې په مقدمه کې طرحه شوي دي؛ يعنې د هغه مطلب کشف او هغه مطلب بيان، چې هلته طرحه کېږي او عملي مصداق پيدا کوي.

پايله بايد لنډه او جامع وي، په دې معنی چې د تحقيقي مقالې محصول په ساده او راکاږلې ژبه لوستونکو ته وړاندې کوي. البته د مقالې د نتيجه اخيستنې حجم، د ټولې مقالې په حجم پورې تړلې ده؛ يعنې بايد مقالې له متن سره مناسب وليکل شي.

ج- د ماخذونو فهرست:

تحقيقي مقالې هم لکه تحقيقي رسالو غوندې ماخذونه او سرچينې لري، چې ليکوال او محقق د تحقيق پرمهال له هغو ګټه اخلي. ماخذونه د مقالې په پای کې راوړل کېږي. د مقاې دغه برخه دومره مهمه ده، چې تحقيقي مقالې له نورو مقالو بېلوي. ماخذونه اوس په دوه درې ډوله برابرېږي.

۱) متن او لمن ليک
۲) يوازې کتاب، ليکوال او مخ
۳) په متن او پای کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرمحقق سيد محی الدين هاشمي، د ليکوالۍ فن کتاب په **۵۲** مخ کې ليکي: ((د يوې بشپړې علمي-تحقيقي معياري مقالې په ليکنې چوکاټ کې دا لاندې درې برخې شاملې دي: (سريزه، اصلي مطلب (متن) لنډيز او نتيجه)...

نوموړی زياتوي: سريزه (مقدمه) د ليکنې لومړی خو اساسي برخه ده... سريزه د ليکنې د روح د محتوا او معنی د هنداري مثال لري... په اصلي برخه کې بايد ټول پروګرامونه ځنګزن عنوانونه يو له بل سره معنوي او فکري رابطه ولري... او لنډيز په دغه برخه کې ليکوال لومړی د ځينو هغو مهمو مسايلو چې د اصلي موضوع د روښانتيا او ثبوت لپاره په بېلابېلو پروګرامونو کې راغلي په ډېر لنډيز سره يادونه کوي.)) (**۳۹: ۵۳-۵۴**)

يادونه: د مقاله ليکنې پړاوونه په لاندې ډول دي:

((الف- د ليکوال فکري لارې او مخکنۍ اطلاعات؛ د ليکوال د ټولو او ختصاصي اطلاعاتو لپاره سرچينه ده، چې د ليکوالۍ اصول، د مطلب د ادا طرز او نور په کې راځي.

ب- په يوه موضوع تمرکز؛ د مطلب شرح، د فهرست ليکل، اطلاعاتي منابعو پورې اړونده ستونزې، چې بايد لاسرسی ورته پيدا کړي.

ج- د مطلب راټولول؛ يادداشت اخيستل، هغه څه چې په ذهن کې دي، د هغو سنجول، د تجربو، مرکو، د افکارو تبادله، مطالعه او فکر په دې کار کې رول لري.

د- ارزونه او ټاکنه؛ د منتخب اطلاعاتي واحد برابرول.

ه-د مقالې طرحه؛ جزييات او ټول مطالب ترتيب، وړاندې او وروسته شي.

و- ليکل؛ د مسودې برابرول.

ز- بيا کتنه؛ په مطلب کې ضروري بدلونونه.

ح- د اصلي نسخې پاک نويس؛ د مقالې له بشپړولو وروسته وکتل شي او د يو استاد نظر ورباندې واخيستل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ط- د چاپ لپاره چمتو کول؛ له ايډېټ وروسته، نظرونه واخيستل شي او بيا چاپ ته وركړل شي.)) (۲۲: ۲۵، ۲۲)

۷–۴– د مطبوعاتو اړوند مقالې او د هغو ځانګړنې:

مطبوعات په يوه هېواد کې په عمومي ډول فکري ستون بلل كېږي او په خصوصي ډول د ژورناليزم په مسلک پورې اړوند دي.

د ورځپاڼو، جريدو او مطبوعاتو مقالې د يو هېواد د خلكو ورځني علمي، ادبي، سياسي، نظامي، ژوند ګڼ اړخونه انعكاسوي او د چا خبره په خپل هېواد او نورو هېوادونو پورې اړوند مطالبو باندې تنده ماتوي.

دغه مقالې په ورځپاڼو، جريدو او په عمومي ډول مطبوعاتو پورې اړوند برېږي. ډېر ځله د ورځې اړوندې خبرې خپروي. موضوعات يې نوي او تازه وي؛ خو کله مبتذل هم وي.

د شكل له پلوه لنډې او اوږدې وي؛ معمولاً د اخبارونو، ورځپاڼو، جريدو، مجلو، راډيوګانو، تلويزيونونو، سايټونو، فيس بوكونو، يوټيوبونو او ... له لارې خپرېږي. کله دغه مقالې فني وي، ځکه د مسلكي ليكوالو له خوا ليکل كېږي او خپرېږي،خو كله هم غير فني او غير مسلكي بڼه او مضمونونه لري، علت يې دا دی، چې کله کله د غير مسلكي ليكوالو له خوا په ذوقي او احساساتي ډول ليکل كېږي.

دا كار هغه وخت خپل اعتدالي حالت موندلی شي، چې ټول خلک مطبوعاتو ته لاسرسی ولري. ليکوالي او ژورناليزم د ټولنې د ډېرو خلكو په ورځني ژوند کې د دوديز او فرهنګي عادت په توګه قبول شي، لږ ترلږه خلک اخبار مطالعه کړي او كه مطالعه د خپل ژوند ملګرې وګرځوي نو په رښتيا كلتوري دنده يې ترسره کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مطبوعاتو اړونده مقالې د ژبې له پلوه ساده، رواني، د زده کړې او فهم وړ وي، خلک وربانديې پوهېږي او مطالعه کولای يې شي.

ځانګړني:

أ. د دغو مقالو عمده ځانګړني دا دي، چې ورځني مطالب خپروي، بايد تازه او بکر موضوعات ولري. د نشر وړ موضوعګانې يې د ژوند د بېلابېلو اړخونو انعکاس وي؛ کېدای شي دغه موضوعات مثبت او يا منفي وي.

ب. بله عمده ځانګړنه يې دا ده، چې ادبي صنايع او لفظي پېچلتيا په کې نه وي، ساده ګي لري، اصلي مطلب په لنډو او ساده الفاظو کې وړاندې کوي، او له ادبي غوټو خلاص وي.

ت. همدا رنګه مطالب او موضوع په مستقيمه توګه انعکاسوي. ښه مطبوعاتي مقاله هغه ده، چې له ادبي پېچلتيا او سياسي فکره خلاص وي او د ورځې او نوې موضوعګانې انعکاس کړي.

ث. بل خصوصيت يې دا دی، چې ورځينې پېښې يو له بله تړلې او د يوې موضوع بېلابېلې برخې تحليلوي. (۸۱۷)

▪ د مطبوعاتي ورځپاڼو د مقالو نمونه په لاندې ډول دي:

اول: اساسي مقالې:

دغه مقالې د ورځپاڼې، جريدې يا مياشتنۍ اساسي او فکري مقالې وي، چې تيوريکي او ګذارشي موضوعات په کې وړاندې کېږي؛ له تحليل او تفصيل سره مل وي. تحليل يې عمده اصل دی. مثالونه په ثبوت سره وړاندې کوي. معمولاً په لومړيو مخونو کې خپرېږي. د ورځپاڼې او جريدو د شکلي توان په اندازه د اوږده او لنډ مضمون درلودونکې وي. هر ډول مضمون لرلای شي.

ه - بله ځانګړنه يې دا ده، چې مطلق واقعيتونه په کې انعکاسېږي او له هر ډول احساساتو پاکې وي. شخصي او عاطفي افکار په کې ځای نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه رنګه حربي، تنظيمي او نور شخصي روابط ور کې ځای نشي پيدا کولای او که چېرې دا کار او دغه فکر لار په کې پيدا کړي د مطبوعاتو اصليت او اصالت تر پوښتنې لاندې راولي.

ی- دغه مقالې ساده او روانه ژبه لري، څو هر لوستونکی ورباندې پوه شي.

له نقل قول او علمي –تحقيقي مصطلحاتو لږ کار اخيستل کېږي او تحليلونه تر ډېره برېده د ليکوال پر تفکر ولاړ وي؛ مراجعوي مدرکونه په کې کم وي.

په عمومي او خصوصي ډول تشبه، استعاره، کنايه او نور صنايع په کې لږ وي.

۲: دويم: سرليکنه (سرمقاله):

سرليکنه (سرمقاله) د ورځپاڼو او جريدو هويت ټاکي، ځکه له نورو مقالو لنډې، مهمې او د ورځپاڼو او جريدو پاليسي ټاکونکې هم وي.

له نظري او اصولي پلوه سرليکنه د ورځپاڼې روح او د سرليکنې مخ د هغې د ارزښت ښکارندوی دی. له دې امله سرليکنه داسې يو مسؤليت دی، چې ژورناليزم د پاتې ټولو څانګو له مسؤليتونو څخه ډېر مهم او ستونزمن دی. د ورځپاڼو او رسالو په ادارو کې د سرليکنې د ليکلو دنده تکړه او تجربه کارو کسانو ته سپارل کېږي.

مسکين علي حجازي ليکي: ((دا مهال د لويو ورځپاڼو په اداره کې هغه څوک د سرليکنې ليکلو ته ګمارل کېږي، چې پر بېلابېلو علومو پوه وي، خو کېدای شي په هرو سلو کسانو کې يو تن دې دا کار وکړای شي.

ډاکټر مسکين علي حجازي سرليکنه په مدير پورې اړونده ګڼي. نوموړی ليکي: ((د سرليکنې لغوي معنی د مدير ليکنه يا د مدير د نظر څرګندول دي، خو په عامه توګه له دې څخه موخه هغه ليکنه ده، چې د سرليکنې پرمخ د ورځپاڼې يا رسالې ترنامه لاندې چاپېږي. ښايي هغه مدير، د اداري کوم غړی يا بل چا ليکلې وي.)) (۱۲:۱۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سرمقالې په تعريف کې يو معاصر امريکايي ليکوال په خپل اثر (اېډ يټور او ليکوال) کې ليکي:
((سرليکنه په شعوري او اړوند شکل کې د ورځپاڼې د غوښتنو د وړاندې کولو نوم دی. يا سرليکنه پر روانو پېښو د ورځپاڼې نظر دی.)) (۱ : ۴۷)
که څه هم دغه تعريف د پخوانيو مطبوعاتو لپاره کافي و او اړخ يې ورسره لګاوه، خو د نويو لپاره ممکن تواميت ونه لري.
نن سبا د دولتي ژورناليزم ترڅنګ شخصي ژورناليزم او مطبوعات هم رامنځته شوي دي. ډېر انکشاف يې هم کړی دی؛ له بده مرغه تر او سه زموږ په هېواد کې معياري حد (پولې) ته نه دي رسيدلي، خو کېدای شي په راتلونکي وغوړېږي؛ مهمه خبره دا ده، چې شخصي او دولتي ميډيا په (متوازن، دقيق، بېطرفانه، ملي، اسلامي او وطني روحيه...) وده او انکشاف وکړي او د روزګار له طوفانونو ګوښه انکشاف وکړي او د سمسورتيا وزرونه وغوړوي.
سرليکنه د لوستونکو د اغېزمنولو يا ساتلو لپاره په لنډ، ښکلي او منطقي انداز د حقايقو او نظر د حقايقو او نظر وړاندې کولو ته وايي؛ يا خبرو ته داسې توجه کول، چې عام لوستونکي پرې ځرګند پوه شي.
کارل، جي ملر (Carl G. Miller) چې د (مډرن ژورناليزم) ليکوال دی، وايي: ((سرليکنه هغه مضمون دی، چې په کومه ځانګړې موضوع ليکل شوې وي او په هغه کې د لوستونکو فکر هغه لور ته وراوښتی وي، چې د ليکوال په آند سم وي.))
او دغه راز د ميکس لرنر (Max Lerner) په وينا: ((سرليکنه پر مهمو ورځينيو پېښو د تبصري کولو نوم دی.))
يا: سرليکنه د هغې ژورناليستکي ليکنې نوم دی، چې په هغه کې د اداري له لوري د لوستونکو د لارښوونې په موخه چارې، مسايل روښانه شوي وي. (ډاکټر مسکين علي حجازي، د اميرجان وحيد احمدزی، ژباړه ۱۳ او ۱۴ مخونو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راځي؛ بايد څرګند کړو اوس اوس ټولې غير ژورناليستکي مجلې په تېره علمي- تحقيقي او ادبي مجلې هم د خپلې مجلې د رواني پاليسۍ او منځپانګې ښوونې لپاره په مجلو کې سرمقالې ليکي او په ډېر علمي او خوندور ډول خپله خلا او بقا لا ډېروي.

د سرليکنې د مخ موضوعات څه شی وي؟

پر دې مخ له مقالې؛ پيلامې او شذرات (يادښت) سربېره نور شيان هم چاپېږي او سني نظروالان نظر لري. د سرليکنې د مخ موضوعات عموماً په درې ډوله دي:

- سرليکنه او شذرات
- راغلي ليکونه
- پر مهمو پېښو يوه يا له يوې ډېرې ليکنې له دې سربېره پر دې مخ د ورځپاڼې نوم (Mast head) هم چاپېږي.

مګر امريکايي ليکوال (ډبليو. ډبليوو ويمک (W.W. Waymack) وايي، چې: ((زموږ د ورځپاڼو د سرليکونو مخونه څلور بنسټيزې برخې لري:

- سرليکنې
- پر روانو پېښو تبصرې (د يو ليکوال – يا لينډيکيټ) امريکايي ليکوال.
- راغلي ليکونه
- د منتخبو لنډېزونو، کتابونو، رسالو يا نورو ورځپاڼو اقتباسونه او نور... خو د ورځپاڼې پر مخ (سرليکنه او شذرات، ځانګړې ليکنه، راغلي ليکونه، کارتون، تصويرونه) هم راځي.

د ورځپاڼې موخې (اهداف):

هغه موخې که په لنډ ډول ووايو دا دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- پر خبرونو تبصره کول، يعنې پر روانو پېښو خپل نظر ورکول، د خلکو لارښوونه، عامه نظر او روزنه. د سرليکنې ځانګړنې داسې دي.

د سرليکنې خصوصيات (ځانګړنې)

۱) ژبه يې ساده او روانه وي، داسې، چې هر لوستونکی ترې ګټه واخلي.
۲) له نقل قول او علمي مصطلحاتو څخه لږه فايده اخيستل کېږي.
۳) تحليلونه ډېر ځله د ليکوال د تفکر محصول وي او يا د ليکوال پر تفکر ولاړ وي، خو دغه تحليل له ورسره مخ شويو پېښو څخه کوي.
٤) ورځپاڼې د مقالې اندازه ښه ده، چې له يوه مخه ډېره نه وي.
٥) علمي او ادبي اصطلاحات په کې لږ راځي. (۱۱ : ۱۳۸)

۳: دريېم: اقتصادي مقالې او د هغو ځانګړنې:
د اقتصادي مفهوم او مضمون درلودونکې وي. ډېرې وچې، خو مسلکي مقالې دي.
ډېر ځله اقتصادي مقالې د اقتصاد اصول د متخصص او مسلکي شخص له خوا ليکل کېږي. په ورځپاڼو او جريدو کې دغه مقالې لکه د نورو برخو غونډې جلا او ځانګړې ليکوالان لري، اقتصادي مقالې کېدای شي په هره ورځپاڼه او جريده کې جلا ستون ولري.
د دغو مقالو د مضمون کيفيت په ارقامو کې نغښتی وي. ارقام بايد دقيق او له اصلي منبع سره کتل شوي وي. اوس اوس زموږ د هېواد په ځينو راډيوګانو او په تېره تلويزيونونو کې اقتصادي مقالې خپرېږي.
په هغو هېوادونو کې چې اقتصادي پرمختګونه يې ډېر وي، د ليکوالۍ دغه برخه ډېره پياوړې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په هېواد کې هغه ورځپاڼې، چې په مستقل ډول اقتصادي پرمختګونه په مسلکي او دقيق ډول انعکاس کړې او آن (پنځه، لس، پنځه ويشت او پنځوس کلن) پلانونه د هېواد د ښېرازۍ لپاره پيشبيني کړې او وړانديزونه يې کړي. ډېرې لږ او آن په هېڅ حساب دي.

تر ډېره بريده د بانکونو د مجلو مخونه هم له (ادبي، سياسي، فرهنګي او کله اقصادي) مضمونونو ډکې وي.

نن سبا د غه مجلې او ورځپاڼې سوداګري اعلانونه او بروشرونه خپروي.

داسې مستقلې اقتصادي ورځپاڼې او مجلې نشته، چې د هېواد اقتصادي بېلابېل سيستمونه يو پر بل پسې تشريح او توضيح کړي. يوازې (هميانۍ) يوه ښايسته، معلوماتي، اقتصادي آزاده ورځپانه ده، چې په کابل او دوبۍ کې له (۱۳۹۲ه) را په دې خوا خپرېږي او زموږ د هېواد او نورو هېوادونو او اشخاصو په اقتصادي حالت باندې لږې او ډېرې خبرې کوي او تراوسه يې (۱۳۹۳) کاله پورې له (۲۵۰) ګڼې خپرې شوي دي. (۴۱ : ۱۵)

په پخوا وخت کابل پوهنتون کې د (اقتصادي څېړنې) په نامه مجلې شتون درلود، چې له هر پلوه اختصاصي او مسلکي مضمونونه ور کې خپرېدل. د امتياز خاوند يې خپله د اقتصاد پوهنځی و، مسوول مدير يې (م. امين فرهنګ، معاون او مهتمم يې محمد نعيم اشرفي او د تحرير کمېټې تر نظر لاندې خپرېده، چې د تحرير هيات کې يې (دکتور اشرف، محمد عارف غوثي، عنايت انور، سيد امين بها، م. انور، م. امين فرهنګ. ښاغلي پوهندوی محمد يوسف ايوبي) استادانو ګډون درلود، يعنې دغه مجله په بشپړه توګه (علمي، تحقيقي او مسلکي) مجله وه، چې اوس نه خپرېږي. وګورئ: (۴ : لومړی مخ)

نور بانکونه (پښتني، ملي، افغانستان... او شخصي لکه کابل، ميوند، عزيزي، افغان يونايټيډ ... بانکونه او دغه راز اقتصادي، مالي، کانونو او نور وزارتونه هم مجلې لري، چې کله اقتصادي مطالب خپروي، خو دا ټول ارګانونه داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجلې نه لري، چې پوره مسلکي خلک ورکې کار وکړي. لیکوال وي او په اقتصادي مسایلو کې پوه وي، دا زموږ د هېواد د اقتصادي کلتور په وده کې یوه تشه ده او دغه خلاوې په ټولو ټولنیزو برخو کې محسوسې دي.

یادښت: د یوالي(دیواري) جریدې هم د ورو مقالو د خپرونو استعداد لري. دغه جریدې (اوونیزې) له هغو خپرونو عبارت دی، چې د یوې اداري داخلي پالیسي خپروي او کېدای شي ځینې نور د ورځې او نور معلومات هم خپاره کړي.
دغه جریده یو سرمقاله لري او نورې ورې مقالې لري او معلومات په کې راځي د مثال په ډول ادیبانو جریده کې ادبیاتو مقالې راځي. مدیر مسؤل، چلوونکې ډله هم لري، خو د امتیاز خاوند یې هماغه مؤسسه ، ځانګه او یا ریاست وي.

په مطبوعاتو پورې اړوندو مقالو د خپرېدو ځای:

الف – ورځپاڼې او جریدې:
ورځپاڼې او جریدې د یو ارګان اړوندې (مربوطې) وي؛ کېدای شي دغه ارګان (مؤسسه) دولتي او یا شخصي وي.
په ورځپاڼو کې لنډې او اوږدې مقالې خپرېږي او کېدای شي مختلف مضمونونه ولري، لکه سیاسي، اجتماعي، اقتصادي، ذوقي، اسلامي، ادبي او ... نورې.
ورځپاڼې په یوه هېواد کې د ټولنې خلکو پورې اړوند ورځینې مطلبونه خپروي، ځو کېدای شي ځینې ژورنالیستکي رپوټونه (ګزارشونه)، مرکې او لنډ معلوماتي مطالب هم خپاره کړي، مګر ګزارشونه او مرکې هم په مهمو ورخینو پېښو پورې تړلې وي، ډېر زاړه نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ورځپاڼو او جریدو کې خپاره شوي مطالب یو لاس نه وي او یو ډول مفهوم نشي لرلای. سرمقاله په مدیر مسؤل او نورې مقالې په نورو خلکو پورې هم کېدای شي مربوطې وي.
ممکن د امتیاز خاوند او مدیر مسؤل یو شخص او یوه مؤسسه وي، شخص او یا دولتي بیخ او بیس ولري، مګر کوم مطالب چې خپروي، پالیسي یې په هماغه ورځپاڼه پورې اړه ولري.
ورځپاڼې او جریدې زموږ په هېواد کې اوږد تاریخ لري، چې لنډیز یې وړاندې کوو:

ب – انټرنیټ (Internet)
انټرنیټ په نړیوالو، خو په تېره زموږ په مطبوعاتو کې نوې خپرنیزه ښکارنده (پدیده) ده. ډېر لږ کلونه کېږي، چې زموږ په هېواد کې خلک له کمپیوټر Computer انټرنیټ او په نیټ کې له سایټونو (Sites) سره بلد شوي او بلدیت ترلاسه کوي.
دغه تخنیکي توکي (وسایل) له (۱۳۸۰ ه) کلونو را په دې خوا زموږ په هېواد کې د استعمال وړ ګرځي او خلک ورسره روږدي کېږي؛ که څه هم عام سهولتونه (آسانتیاوې) یې تر اوسه محسوسې نه دي، خو بیا هم په کابل او نورو ولایتونو مرکزونو کې د خلکو په تېره د ځوان پښت لاسرسی ورته نشته او که الله تعالی کول ورځ تربلې پراختیا مومي.
نن، سبا علمي او تحصیلي مؤسسې دومره ډېرې شوي، چې د دولتي پوهنتونونو او مؤسسو ترڅنګ شخصي پوهنتونونو او مؤسسو کې د کمپیوټر ساینس پوهنځي جوړ شوي او له دې لارې ځوانان روزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل پوهنتون کې په (۱۳۸۸ه ش) کابل کمپیوټر ساینس پوهنځی نوې جوړ شوی دی، چې کېدای شي (په لسګونه) فارغین ورکړي او اوس ماسټري پروګرام هم لري.
زموږ مطلب دا دی، چې د لیکوالۍ فن د قلم ترڅنګ د کمپیوټر لوری هم خپلوي او نوې نوې انټرنیټي ویبسایټونه(Websites) پیدا کوي. هغه ویبسایټونه یا ویبپاڼې، چې اوس خپرېږي لاندې به یې مشهور په ترتیب سره معرفي شي.
د افغانستان د انترنیټي ویبپاڼو لارښود (رهنمود صفحات انترنیتي افغانستان، Afghanistan Website Guide:۲۰۱۳-
د وحیدالله ببرکزي څېړاند لیکنه، د ۲۰۱۳ م کال چاپ کې تر ډېره بریده ویبپاڼې معرفي کړې دي او همدارنګه د (کمپیوټر نړیوالې رهبرۍ
مجله (مهارت هفتم ، اطلاعات او ارتباط یا (ICDL) په **۵۱** مخ) د سایټونو د لټونې د موتورټا - کل راغلی دی: هغه لیکي: ((امروزه موتور های جستجوی فراوانی (سایت های جستجوگر) به منظور جستجو در انترنیت وجود دارد و هر روز به تعدا آنها آفزوده می شود که در ذیل نشان داده می شود. به منظور ورد به این سایت ها ، پس از اتصال به شبکه انترنیت آدرس یکی از موتورهای جستجو را در کادر آدرس مروګر وارد کرده و کلید (Enter) صفحه کلید را فشار دهید.
((
(**۵۱:۳۲**)
دلته به د انټرنیټ عمومي او مهمې شبکې د یو جدول په ډول معرفي کړو کومې چې بیا سایټونه په کې موندل کېږي، د غه عمومي انجنونه دي، چې په ټولو ، خو په ځینو کې یې برجسته راییې، تحقیقي، علمي ، سیاسي ، اجتماعي، ذوقي، فکاهي... مقالې او هر ډول معلومات موندل کېږي او هغه دا دي:

د معروف د لټونې موتورونه ۱-۳- لښتلیک (جدول)

(c) ketabton.com: The Digital Library

	د لټوني د موتور نوم	د لټوني د موتور آدرس
۱	د کابل پوهنتون ويب پاڼه	www.ku.edu.af
۲	Altavista	www.Altavista.com
۳	Excite	www.excite.com
۴	Google	www.google.com
۵	Go to	www.goto.com
۶	HOTBOT	www.hotbot.com
۷	Lycos	www.lycos.com
۸	Webcrawler	www.webcrawler.com
۹	Yahoo	www.yahoo.com
۱۰	Ask jeeves	www.ask.com
۱۱	MSN	www.msn.com

(وګورئ: مهارت هفتم، ۵۱ مخ)
پورته عمومي د لټوني موتورونه وښودل شول، چې نړيوال شهرت لري، خو د افغانستان ځيني سايتونه (ويبپاڼې) به هم معرفي کړو، چې ډول ډول (مسلکي او غيرمسلکي(؟)) مقالې په کې خپرېږي او هغه داسي معرفي کوو:
دلته د افغانستان دولتي ويبپاڼي، سفارتونه، په افغانستان کې نړيوالو سفارتونو، د افغانستان اداري دولتي نهادونو، ټولنو، سازمانونو، سيالي شخصيتونو، د افغانستان دري او پښتو خپرونو ويبپاڼي، کلتوري ټولني، پوهنتونونو، مؤسسو اونورو ويبپاڼو آدرسونه راغلي دي، چې د مثال په ډول به يې زموږ په مسلک پوري د لږو ويبپاڼو اميل آدرس په پوره ډول راوړو او دا وښيو، چې له ډېرو (ويبپاڼو) سره سره د دغه سايتونه پښتو ډول ډول مقالي خپروي؛ د دغو ويبپاڼو ځيني يې په لاندي توګه راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اداري نوم	ویب سایټ	کڼه
د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت	www.moci.goc.af	
د ارونباد پوهاند علامه عبدالحی حبیبي	www.alamahabibi.com	
ښاغلی سلیمان لایق	www.spinta.de	
ښاغلی عبدالباري جهاني	www.jahanionline.com	
انجمن فرهنګي افغانها مقیم در سویس	www.sham.se	
نشریه اجتماعی افغانها مقیم در سویس	www.afghanistan.swiss.com	
نشریه چاپي افغان های مقیم کاناډا	www.afghanpost.com	
روزنامه افغانستان	www.dailyafghanistan.com	
روزنامه هشت صبح	www.۸am.af	
روزنامه ماندګار	www.mandegardaily.com	
روزنامه آرمان ملی	www.armanemill.af	
روهي پښتو خبري ویب پاڼه	www.rohi.af	
خبریال خبري ویب پاڼه	www.khabarial.info	
نن آزاده او خپلواکه خبري ویب پاڼه	www.nunn.asia	
ګران افغانستان خپلواکه ملي ویب پاڼه	www.granafgahnistan.com	
د آزادی راډیو خبري ویب	www.azadiradio.org	

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاڼه		
د کلیـد راډیـو خبـري ویـب پاڼه	www.tkg.af	
د سـپوږمۍ راډیـو خبـري ویب پاڼه	www.spogmainews.com	
د پژواک خبري آژانس	www.pajhwok.com	
د وخت خبري آژانس	www.wakht.af	
د باختر خبري آژانس	www.bakhtarnews.com.af	
ویسا خپلواکه ملي ورځپاڼه	www.dailyweesa.com	
خـدمتګار خپلواکـه ملـي ورځپاڼه	www.khedmatgar.com	
تاند خبري ویب پاڼه	www.taand.com	
روزنامه افغانستان تایمز	www.afghanistantimes.af	

(۱۳: ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۸)

نوري او پښتو ډېري ویبپاڼې شته چې خبري بڼه لري، لکه بینوا او نوري په لسګونې ورځپاڼې او جريدې، چې ژورنالیستي، سیاسي، ادبي او اجتماعي مقالې په کې خپرېږي. (رهنمود صفحات انترنتی افغانستان)

۱– علمي – څېړنیزې او تحلیلي مقالې:

علمي- تحقیقي او تحلیلي مقالې، په ورځپاڼو، د اکاډمیکو مؤسسو په نشراتي مجلو او سایټونو کې خپرېږي.

علمي-څېړنیزې او تحلیلي مقالې د یو فرد- افراد مسلکي او علمي تولنو تحلیل او څېړنه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علمي – تحليلي مقالې په تحقيقي او څېړنيزه روحيه ليکل کېږي، وخت ګيره او اوږدې وي او ډېر ځله ماخذونه او منابع لري. دغه مقالې د يوې پخوانۍ او زړې موضوع په برخه کې نوي مدرکونه او پوهې راسپړل او رامنځته کول وي.

تخليقي روحيه په کې کمزوري وي او يا په بله معنی تخليق په کې وي، خو تخليق نه وي. نوی شی او کشف د خارق العاده ذوق او پوهې د يو ځا له خوا نه رامنځته کېږي، خو په زړو شيانو کې په تخليقي روحيه، تحقيق او پلټنه کېږي او د تحليل د اصولو له مخې ډول ډول فکري غزونې په کې وي، دغه غزونې کېدای شي د (ټولنيزو او طبيعي علومو) په برخه کې وي.

دغه مقالې له څېړنې (تحقيق) وروسته په علمي ډول برابرېږي او د ا هميت وړ، نوي او په زړه پورې مطالب لري او لوستونکو ته نوي فکر ورپيدا کوي او له هغوی سره د نوموړی مسلک د کمبود په رفع کولو کې مرسته کوي.

= د علمي- څېړنيزو او تحليلي مقالو ځانګړنې:

دا ډول مقالې له استدلال او څېړنې سره وي، يعنې دا چې د څېړنې طبيعت لري، د څېړنې پوهه او روحيه لري. په يوه او کله له يوې ډېر موضوعاتو باندې تمرکز لري او داسې موضوعات راسپړي، چې له نوموړی ليکوال او څېړونکي څخه د مخه بل ليکوال او څېړونکي په هماغه موضوع کې نه وي رابرسيره کړي.

بله مهمه ځانګړنه يې دا ده، چې څېړنه او دويمه څېړنه (دويم تحقيق) بيا کتنه ده او د کره کتنې(نقد) په روحيه برابره وي، يعنې (د سره او ناسره) چې کره کتنې روحيه ده؛ استواره وي.

د کره کتنې دغه روحيه په (تحليلي) کره کتنه کې موجوده وي. څېړونکی کره کتنې نه دی او نه څېړنه کره کتنه ده، خو کولای شي د تحليلي کره کتنې ترازو (تله) په لاس کې ولري او په خپل تحليل کې د کره او لا سره وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳) په یوه علمي مقاله کې پېچلې ټکی او اصطلاحات د لیکوال له خوا توضیح کېږي او ستونزور اصطلاحات د تحلیل له زربین څخه تېرېږي.

یوه علمي – تحقیقي او تحلیلي مقاله ممکن په میاشتو او یا اونیو کې ولیکل شي او د ورځپاڼو د مقالو پرخلاف په ډېره ژوره توګه لیکل کېږي، نو له دې امله دغه کار هغه څوک کولای شي، چې په یوه موضوع کې ژور او بنسټیز معلومات ولري.

علمي مقاله لیکونکي باید په پراخه حوصله، په توضیحي او تحلیلي ډول د خپل کار موضوع مخکې له مخکې کور دینه (په نښه) کړي، د راټولو شویو معلوماتو او کارتوکو په وسیله د اېډېټ او خپرېدو تر مرحلې مقاله تعقیب او بیا نشر کړي.

د علمي- تحقیقي او تحلیلي مقالو د لیکلو لپاره لاندې ټکي په نظر کې نیول کېږي.

۱) نوې موضوع څنګه راپیدا کړي؟

۲) څنګه یوه نوې موضوع انتخاب کړي؛ ځکه د پیدا کولو او انتخاب ترمنځ ارتباط او توپیر موجود دی.

۳) د راپیدا کړې موضوع راسپړلو اړتیا شته او کنه؟

٤) اول د نوې او ناسپړلې موضوع په برخه کې ژوره څېړنه او بیا علمي او عملي کار.

٥) د مقالې لپاره د ماخذونو او منابعو او د اطلاعاتو د راټولولو علمي لارې- چارې.

٦) یاداشت نیونه، مرکې، لیدنه، پوښتنلیکونه او نور شیان، چې د منابعو سرلیک ګڼل کېږي.

۷) د استدلال او منطق له لارو چارو ګټه اخستنه هم ضروري ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸) په مقاله کې د مسلو د طرحه کولو لومړيتوبونه په پام کې نيول کېږي.
۹) له مقالې د غير ضروري ټکو حذفول مقاله په زړه پورې کوي.
۱۰) د نورو له نظره ګټه اخستنه او د مطالبو د انتقال، تحقيق په برخه کې د امانتدارۍ روحيه په پام کې درلودل کار آسانوي.

د علمي –تحقيقي او تحليلي مقالې د پوهنتونونو او تحقيقي مؤسسو، اکاډميو په هغو مجلو کې خپرېدلای شي، چې د تحرير باصلاحيته هيات ولري او د لوړو علمي رتبو او عملي تجربو څخه برخمن وي او د علمي ډګريو (درجو) ماسترۍ او (دوکتورا) خاوندان وي.

د علمي-تحقيقي او تحليلي مقالې بېلګه:

عنوان: د امنيت په مثاله کې د عدالت رول

د اسلام له نظره، عدالت د ټولو د پايښت د بقا رمز دی. الله تعالی په خپل معتبر کلام کې فرمايلي دي، چې: (اعدلو هو اقرب للتقوی) ژباړه: (پر خلکو او خلکو عدل کول تقوا ته نژدې دی.)

عدل په يوه ټولنه کې د ټولنې د ترقۍ او پرمختګ عامل او د سياسي نظام د ټينګښت او پايښت ستر عامل کېدای شي.

د هر حکومت د کارونو په سر کې بايد ټولنيز عدالت موجود وي او آن کاري برنامې او پروګرامونه د الهي عدل له مخې برابر کړي. پيغمبر ص به ويل، زما امتيان بايد له کورنو نيولې تر ټولنې عدل وکړي.

که موږ په ټولنو کې عادل زمامداران ولرو (څه چې ځان ته غواړي، نورو ته وغواړي) هېڅکله به د دوی د واکمنۍ په کار کې کمښتونه احساس نشي. عدل کول د زمامدارۍ د دوام د تظمين پياوړي وسيله او وسله ده. که زمامداران غواړي لويو انساني او اسلامي موخو (هدفونو) ته ورسېږي او د برياليتوبونو لوړو پوړيو ته ورسېږي ورته لازمه ده، عدل پيشه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که وغواړي څوک د زمامدارانو په توګه او د خلفای راشدينو په څېر د سرلوړی ژوند وکړي بايد د عدالت او عدالت غوښتني توره او تله په لاس کې ولري.
تېولنيز عدالت هغه توره ده، چې ظالم عدالت ته رابولي او هغه استواره تله ده، چې د ظالم او مظلوم اعمال په کې تلل کېږي، څکه الله رب الحکيم فرمايلي، چې (واقيموا لوزن باالقسط...) تاسو په وزن کې کمې مه کوئ.
په دې اساس هېڅ شي د عدالت په اندازه نشي کولای خلک اصلاح کړي او امنيت تامين کړي. په حديث شريف کې راځي چې: (د عدالت اجرا (ترسره کول) (مخالفتونه له منځه وړي او دوستي او محبت رامنځته کوي.) او د هېواد په عمران(اقتصادي او صنعتي پراختيا) کې ډېرې اغيزې لري. که عدالت په ټولنه کې ترسره نشي، ظلم او ستم به يې ځای ونيسي او بيا به خلک د بدامنۍ، اجباري کوچېدو، ترکود وظيفې او ډېرو نورو تاوتريخوالي ته مجبور شي.
په حديث مبارک کې راځي: (کار په عدالت وکړه، له ستم او ظلم پرهيز او لرې‌والي وکړه، چې ستم، رعيت آوارګۍ (مهاجرت) ته واداره کوي او بيداد (ظلم) توره او وسله رامنځته کوي.)
د قرآن منطق همدغه دی، چې بايد انسانان په عدالت کې ژوند وکړي، څکه نو حديث شريف کې راځي، قرآن د عدالت ويناند دی. (۳۲ : ۷۲)
پورته مقاله د يو سبک تحقيق بېلګه ده، کولای شو د پوره تحقيقي مقالو نومونې په (افغان ياد) د عبدالرحمن بابا ياد. د الفت ياد، امير کروړ ياد او د پوهنتون مجلو کې مطالعه کړو.

۲- ادبي -توصيفي،تحقيقي او علمي مقالې او ځانګړنې:

بايد ووايو، چې هر علم يا ټول علوم (طبيعي او اجتماعي) پراخه ادبي، تحقيقي او علمي برخې لري؛ زموږ له دغو مقالو څخه مطلب ادبي، تحقيقي مقالې دي، چې کېدای شي توصيفي (وصفي) هويت ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي مقالې وچې او مبتذلې ليکنې نه دی، بلکې د ادبي پېښنو ، ادبي دورو ، ادبي روايتونو ، ادبي ډولونو ، ادبي پنځونو او ... په برخه کې پراخه څېړنې او تحقيق دی، چې د ادبي محقق له خوا په علمي –ادبي او آن خيالي ډول تحليل او توصفيېږي.

ادبي –توصيفي يا ادبي –تحقيقي او علمی مقالې پراخ مضمونونه لري، چې د ادبي محققينو له خوا له پراخه مضمون سره وړاندې کېږي.

د ادبي –علمي مقالو سبک د شکل او محتوا له پلوه له علمي- تحقيقي مقالو بېل دی. ادبي مقالې ډېر ځله پراخه اجتماعي مضمونونه انعکاسوي، هغه مضامين چې له فکري، فرهنګي او معنوي افکارو څخه يې سرچينه اخيستې وي. که لنډه وواېو ، چې ادبي مقالود ټولنيزو پېښنو ژور عاطفي او فکري انعکاس دی.

د ادبي- تحقيقي او علمي مقالو توپير له (ادبي-توصيفي) مقالو سره دا دی، چې لومړی يې د تحقيق او ريسرچ برخه جوړوي او ادبي توصيفي مقالې له خيال او ظرافتونو سره ملګرې وي.

ادبی –توصيفي مقالې په زړه پورې او خيال پارونکو جملو په کالب کې، چې د کلام (خبرو) ښکلی ټکی ورسره وي؛ برابرېږي. ډېرځله د دغو مقالو ليکوال پرته له دې، چې مسلې وڅېړي او وستايي، خپل مقصد ځرګندوي. په ځينو ادبي مقالو کې د مقالې ښکلا او بدرنګي د اتلانو روحي حالاتو د ستاينې دا سې انځور ويشل کېږي، چې لوستونکی د هغې صحنې په خپل ذهن کې مجسموي، يعني په مقاله کې موضوع دومره برجسته کوي، چې د لوستونکي د ذهن برخه شي. تحقيقي مقاله بايد پيغام او بيان ولري. ژبه يې ساده وي، د تحقيقي مقالې ارزښت دا دی، چې تازه لاره پرانيزي او موجوده لار اواره کړه او يا هغې ته دوام ورکړي او نوي افقونه پرانيزي.))
(١٢ : ٢٦١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چې: ((د ادبي مقالې اساسي موخه په ادبي مقاله کې د عواطفو او احساساتو بيان او سپړل دي. د پيغامونو لېږدول يوازې د ليکوال غوښتنه نه وي، بلکې ليکوال غواړي سره له دې، چې خپل پيغام انتقال کړي، لوستونکي هم په احساساتو کې شريکوي؛ داسې صحنې توصيفوي، چې لوستونکی يې ښکلاوو ته حيرانېږي او له رامنځته شويو پېښو متاثره (اغيزمن) کېږي، له دې امله د ادبي مقالې ليکل د مقالې له نورو ډولونو سخت کار دی..) (۲۱: ۱۳۸)

په ادبي مقاله کې ليکوال سره له دې، چې نورو ته ابدي- توصيفي معلومات لېږدوي، نور به لکه ځان غوندې متاثروي هم، خو په تحقيقي مقالو کې يوازې د کره معلوماتو لېږد مطرح دی. د ادبي مقالو توصيف عاطفي لوری لري او د وجدان د احساس تومنه په کې وي.

د ادبي –توصيفي مقالو ځانګړنې:

۱:- د کلمو ژوره (دقيقه) ټاکنه:

کلمې يا کلمه په دغو مقالو کې اساسي رول لري. هره کلمه د لسګونو معناوو ننبه ده. يوه کلمه له ډېرو محتوياتو سره کار لري، له دې امله هره کلمه په ادبي مقاله کې نشو کارولای.

زما په نظر په ادبي –توصيفي مقالو کې (کلمې پريوالې او ښايسته وي. د کلمو يا خبرو ارزښت له دورو بهتر او لوړ دی.)

کلمې په ادبي مقالو کې ځای لري، خو هره کلمه جلا معنی ښندي. که (چا ته په نيغه او ستغه توګه وواېو، چې ته مې نه خوښېږې، ډېر ژر د هغه په سلوک کې هم بدلون راځي، او که ورته وواېو، چې زما دوست ملګری او راباندې ګران يې نو د خوند او دوستۍ احساس کوي.)

له همدې امله ددې لپاره، چې ادبي مقالې ښايسته ليکل کېږي، د ښو احساساتو لېږدونکې وي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يوې کلمې د دقيق انتخاب لپاره مورږ بايد دغو ټکو ته پاملرنه وکړو:
الف: پياوړي ترکيبونه رامنځته کړو او په ليکنه کې يې وکاروو.
ب: معنا يې په ليکنه کې وکارېږي.
ج: لفظي او معنوي صنايع په ليکنه کې کار ځای لري.
۲: د کلمو خوش آهنګي؛ يعنې کلمې او عبارت ځانګړی آهنګ لري. آهنګ او تون کلمو ته وزن او ښکلا ورکوي؛ لکه: په پښتو شعر ويلو کې آهنګ شعر ته نوې هوا ورکوي؛ مثال په ډول:
توره چې تېرېږي خو ګوزار لره کنه
زلفې چې ولول شي خو خپل يار لره کنه...
۳: د لفظ او معنى يووال (هم آهنګي): د دې لپاره چې په ادبي ليکنو کې ادبي استعارې او تشبيه ډېره کارول کېږي، ليکوال بايد په خپلو تعبيرونو کې دقت وکړي، څو د مشبه او مشبه به يا مستعار او مستعارمنه ترمنځ تناسب موجود وي. د مثال په ډول کې زلفې له سروې سره تشبيه کړو اشتباه ده، خو که غاښونو له مرغلرو سره ورته وبولو خوند کوي.
۴: د جملو خوش آهنګي: په جمله کې دوه شيان مهم دي:
اول – فصاحت (د لفظ او معنى ورته والى)، چې فصيحه جمله په لاندې ډول لاسته راځي:
أ. د ليکنې قواعد په کې مراعات شوي وي.
ب. د املايي قواعدو مراعتول.
ت. د ګرامري قواعدو په پام کې نيول.
ث. د تاليف د کمزورۍ نشتوالى.
ج. د لفظي او معنوي صنايعو نشتوالى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم – بلاغت ، بليغه جمله هغه ده ، چې لازمه رسايي (لنډوالی) ولري او په لاندې ډول دي:

الف- ايجاز (لنډولی) ولري.

ب- د خوشاهنګۍ درلودونکی وي، آهنګ يې رسا وي.

۵: ترکيب تاکنه: ترکيبونه بېلابېل حالات لري، ځينې يې ډېره ښکلا او توانمندي لري. هغه معيارونه، چې کولای شي موږ سره د غوره او ښو ترکيبونو په پېژندنه کې مرسته وکړي؛ دا دي:

۵:۱- منځپانګه (پرمايګي) (تومنه): تومنه په دې معنی، چې اندروني قوت په کې وي او له بلې خوا ترکيب، ژوروالی، صلابت (رواني) او مفهوم ولري.

۵:۲- ټينګوالی (استواري)؛ بايد ترکيب د دستور (ګرامر) (پښنويه) له پلوه غلط نه وي.

۵:۳- ښکلا (شادابي) (خوشحالي) ؛ په دې معنی کله چې د ترکيب نوم اورو د خوشحالۍ او خوښۍ احساس کوو ؛ لکه:

... د زړه د ښتو للمي کاره زما

باران، باران د حسن غواړي له تا

څو په قطغن وي زما د هيلو په ملک

پيروز رحمت کړه د ښکلاوو الله

لو ېږي مې سترګې چې هر ښکلی ګورم

ډوب سر ترپای شم په سيلاب د حيا (۲ : ۲۸)

۵:۴- رساوالی (رسايي)؛ يعنې ترکيب وکولای شي، مخاطب ته اصلي مفهوم ورولېږدوي.

۵:۵- د کاروني ځای (کاربرد) ؛ بايد هر ترکيب په اصلي ځای کې له عرف سره سم وکارېږي؛ لکه: (د تورې برښنا) نه دا چې د (تورې حيا ...)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵:۶- د فضا یووالی؛ یعنې یوه لیکنه یو لاس وي، متضاد ترکیبونه پکې نه وي راغلي.
۵:۷- د قت، لنډون، د خیال د عناصرو پر ځای کارول، د صنایعو په استعمال کې افراط نه کول، لذت او خوند اخیستل هم اساسي شرطونه دي.

د ادبي–تحقیقي او ادبي–توصیفي مقالو ځینې بېلګې:
لومړی د ادبي–تحقیقي مقالو بېلګه:

۱) په پښتو معاصر ادب کې د اجمل خټک درېځ:
د پښتو په معاصر ادب کې، چې کله خبرې کوو نو ددې دورې په څو سرلارو کې یو هم اجمل خټک دی، چې د زیاتو صلاحیتونو خاوند دی او بنسټیز کارونه یې سرته رسولي دي. له همدې امله د اجمل خټک درېځ د پښتو په معاصر ادب کې یو جوت او ژور درېځ بولو. د ادب په بېلابېلو صنفونو کې که شعر دي، که داستان، که تکل، که ډرامه که راپورتاژ، که ادبي سفر او که نور، خو په وده او پخېدو کې یې اجمل خټک د پاملرنې وړ کارونه سرته رسولي دي. د دې خبرې ثبوت په پښتو نثر او نظم کې د ده هغه ارزښتمن آثار دي، چې زموږ په ادب کې ځانګړی ځای لري. خو بیا هم اجمل خټک د یو شاعر په توګه د ډېر شهرت خاوند دی او دا ځکه چې د معاصر شعر په بدلون، جوړښت او وده کې دده ونډه زیاته جوته ده.
اجمل خټک (۱۹۲۵ م)، چې په شعر ویلو پیل کاوه نو دغه وخت په کوزه پښتونخوا کې د باچا خان تر مشرۍ لاندې د ((خدایي خدمتګارۍ)) غورځنګ نبه په شور او درز کې روان و. دغه غورځنګ پښتو ادب ته تر بل هر څه زیات پښتو شعر ورکړ، چې د شاعرانو د نومونو فهرست یې ډېر اوږد دی. د دغه وخت زیاته شاعري د نظم په بڼه کې وه، چې مقصد یې د ولس وېښول او د انګریزي ښکېلاک نه د خلاصون پر لور د خلکو راپاڅول وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجمل خټک په دغه وخت کې نوی زلمی و. تر همدغه اغيز لاندې يې شعر ويل پيل کړل، خو په دومره توپير، چې ملي او قومي محتوا ته يې هنري جامه وروا غوستله او د شعر هنري اړخ او لوري ته يې بدلون ورکړ او هم يې دغې خبرې ته د نورو شاعرانو پاملرنه راوګرځوله.

د اجمل د شاعرۍ يو لوی خصوصيت او انفراديت دا دی، چې د هغه د نظمونو فضا روماني ده. يا به داسې ووايو، چې بوده يې که د حقيقت پسندۍ د شډلو، سپېڅلو ده نو تنسه يې د رومانيت له رنګينو، مهينو او پستو وربښمينو نه جوړه ده.

همدارنګه د هند د نيمې وچې ځينو ملي مترقي ادبي تنظيمونو هم د اجمل خټک په ذهن او ادبی تګلاره باندې اغيز وکړ او ددغه اغيز له کبله د ده په سياسي ژوند او ادبي لاره کې نوي څرکونه په بلېدو شول، چې بيا نو يو ځلميانو د ده دغه لاره هم په سياسي لحاظ او هم له ادبي پلوه ښه وباله. سياست پوه او ليکوال افراسياب خټک په دې هکله وايي: ((کله چې د هند په نيمه وچه کې په (۱۹۳۲ م) کال کې د (انجمن ترقي پسند مصنفين) په نوم يو تنظيم جوړ شو، نو په دغه تنظيم کې جمهوري او مترقي خوا عناصر شامل شول، چې دا دسته د هند په نيمه وچه کې د نوي ذهني فضا د آګاه او باشعورو جوړونکو باندې مشتمله وه.

په دې فيض احمد فيض، فراق ګورکپوري، ساحر لديانوي، جوش مليح ابادي، منشي پريم چند، حسرت موهاي، اسرار الحق، حجاز؛ جګر مراد آبادي، احمد نديم قاسمي او نور ډېر ـــــ

نومونه شامل وو. دغه تحريک دنړۍ دټولو آزادي غوښتونکو مترقي او جمهوري خواهانو او منورينو سره خپل غږ يو کړی و. دغه تحريک په کوزه پښتونخوا کې په ادبي شعور(؟) هم ژور اغيز وکړ او د کاکاجي صنوبر حسين، فارغ بخاري، سيف الرحمن سليم، اجمل خټک، قلندر مومند او لطيف وهمي غوندې انقلابي او مترقي شاعرانو هم د دغې څپې برخې وبلل شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغه تحريک نه په اغيز اجمل ختټک د خپل شعر په محتوا نورهم څه ورزيات کړ، چې د وخت او زمان غوښتنه وه او هغه د انسان د آزادۍ او برابرۍ خبره وه او يا په بله معنا مترقي نظريو او افکارو يې د شعر غېږه ونيوله. د اجمل ختټک شعر د نوي سياست غوښتني له ځان سره ملي کړې او شعر و سياست يې سره يوځای کړل؛ دهغه وخت ځوان کول دغه لاره ډېر ژر ومنله او په دغه لاره روان شول.

بيا هم د اياز داودزي وينا را اخلم، چې وايي: ((د هغه تخليقي او شاعرانه دماغ پښتو ادب ته يو نوی خيال او نوی جهان ورو ښلو. د اجمل ختټک شاعرۍ د ژوند قافلې را وينښې کړې، د منزل احساس يې ور په ګوته کړ او د هغو په رفتار کې يې لکه د رواني مېني ګرمي او تيزي راوسته.

ويل کيږي، چې د اجمل ختټک شاعري په پښتو کې هم د شاعرۍ لورۍ بدل کړ او هم د سياست؛ په دواړو کې يې نوی بدلون راوست او پلويان او لارويان يې هم ډېر زيات شول.

- ښاغلی سليم راز وايي، د اجمل ختټک شاعري د شلمې پيړۍ وروستۍ نيمايي پښتون سياست او پښتو ادب متأثرکړی.

په سياست او ادب يې يو شان اثرات مرتب کړي او په عامو خلکو کې يې د انقلابي يون او سماجي بدلون جذبه، ولوله او حوصله پيدا کړې ده.

اجمل ختټک او د ((غيرت چيغه)) يو له بله سره تړلی دوه نومونه دي. د ختټک د کومې شاعرۍ ذکر چې ما وکړ په غيرت چيغه کې را منځته شوه، چې لاس په لاس به ګرځيدله او د هغه وخت جلوسونه او لاريونونه به په همدغې چيغې بدرګه کېدل.

د دغې چيغې ډېر شعرونه د ځوانانو په ذهنونو کې نقش وو او د مثالونو په توګه به ويل کېدل. د غيرت چيغې شعرونه د هغه وخت په سياسي او ادبي حلقو کې خوځښت راوست او د سليم راز په قول، چې په سياست او ادب کې بدلون تر سترګو شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد عبدالله بختاني وايي چې: ((ځوانانو به هڅه کوله چې خپل شعرونه په دې لاره روان کړي.))

همدارنګه سليم راز هم دغه خبره لږ په تفصيل کوي او وايي: ((د غيرت چيغه ځلمو د لاربښووني صفحه ګرځولې او تاويز (تعويذ) کړې وه، ځکه پرې حکومت پابندي ولګوله، خو د پابندۍ باوجود د پښتون سياست لاره همدې کتاب وښوده او د پښتو د عصري مقدي شاعرۍ د فکري روح يقين هم دې کتاب وکړ.)) (... دغه مقاله نوره هم اوږده ده، چې د ادبي تحقيقي مقالو په اصولو برابره ده. او يوه څېړنيزه مقاله هم بلل کېږي.

دويم- د ادبي- توصيفي مقالو مثال:

د ناظر هم سترګې پټې شوې

هسې نه اجله ! چې يو تا ته فکر وړی يم

هر ځلې يوې نوې ادا ته فکر وړی يم

بيا مې وموندو په فکر رامه شئ په ما پسې

زه در نه ملګرو داسې خوا ته فکر وړی يم

د دوه زرم کال د جولای په لومړۍ نېټه د لعل زاده ناظر سترګې د تل لپاره پټې شوې او پښتو ژبه او ادب له يو خوږژبي شاعر نه بې برخې شو.

لعل زاده ناظر د پښتو غزل د پلار امير حمزه شينواري له نامه وروسته د خيبر په سيمه کې دويم نوم دی، چې دخيبر د ځلمو شاعرانو په روزلو کې يې تل زيار ګاللی دی او زيار يې بې ثمره هم نه دی پاتې شوی.

لعل زاده ناظر په ۱۹۴۰م کال په شعر ويلو پيل وکړ او په اغلب ګمان، چې د ژوند تر ورستيو شيبو يې هم شعر وواېه، د حمزه صاحب په لومړيو شاګردانو کې دی تر ټولو مشر دی او د ده د استعداد او صلاحيتونه خبره وه، چې حمزه صاحب د ځوانانو شاعرانو روزنه ده ته وسپارله او ناظر هم په ډېر صداقت دغه خدمت سر ته ورساوه. د ده په شاګردانو کې مصري خان خاطر او خيبرافريدی د پښتو ژبې هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامتو شاعران وو، چې شهرت او آوازې يې تر لرې ځايونو ورسيدې او اوس هم د نامتو شاعرانو کې راځي.

لعل زاده ناظر کوم مکتب او يا کومه مدرسه نه وه ويلې. د ليک لوست په زده کړه کې يې کوم استاد هم نه لاره، خو په خپله يې ليک لوست زده کړې و. ليک لوست يې کولای شول او د ځانګړې مطالعې په برکت په ډير څه پوهېده.

مراد شينواري د لعل زاده ناظر شينواري په پېژندګلوۍ کې يو ځای ليکي: ((لعل زاده ناظر په ختـه د لـواړګي شـينواری دی؛ د پلار نـوم يـې عمرا خـان دی. پـه کـال (۱۹۱۹م) کې زيږدلی دی؛ د پښتو عظيم شاعر حمزه شينواری خوريې دی او د شعر و شاعرۍ په ميدان کې يې هغوی ترتيب کړی دي. د ناظر د ځلميتوب په زمانه کې نه خو په لواړګي کې مکتبونه وو او نه عـامو خلکو د انګريزانو پـه سکولونو کې تعليم حاصلول ښه خبره ګڼله. د لـواړګي د نورو زلمو پـه شان ناظر هم د تعليم د نعمت نه محروم پاتې شو.

ما د دنيا مدرسه لوستې نه وه

امتحانونو دې په ما ولوست

لعل زاده ناظر په ۱۹۵۰م کال کې د خيبر د ځلمو ليکوالو د ټولنې مشر شو، چې د ټـولنې پـه غـړو کـې مـراد شـينواری، ځيګرا پريـدی، خيبرا پريـدی او قيـوم کوثرا پريدی شامل وو.

همدا رنګه په (۱۹۵۳م) کې، چې د ولسي ادبي جرګې کومه ځانګه پـه لنډي کوتـل کې جوړه شوه ناظر يې مشر و...

د ناظر د شاعرۍ مجموعه د (مزل، په نامه درې کالـه وړاندې پـه (۱۹۹۷م) کـال پـه پېښور کې چاپ شوه. په دغه مجموعه باندې امير حمزه شينواري، قلندر مومند، راج ولـي شـاه خټـک، اقبـال نسـيم، خټـک، مـراد شـينواري او کلـيم شـينواري د شاعرۍ سريزې ليکلې دي....

(c) ketabton.com: The Digital Library

... قلندر مومند وايي، چې د ناظر شينواري د شاعرۍ اهمه موضوع هم لکه د حمزه صاحب دی، خو فرق يې صرف دا دی، چې حمزه صاحب تصوف علمي طورسره خپل کړی و او ناظر ور سره تر نظرياتي حده تړون لري.

ناظر تر ډېره وخته خپل کلام نه چاپاوه او په دې نظر و ، چې څومره په شاعرۍ وخت تېرېږي هغومره پخيږي، همدغه وجه وه، چې په وروستي عمر کې يې خپل کلام په کتابي شکل چاپ کړ، په داسې حال کې، چې زيات شميرشاګردانو يې خپل ديوانونه چاپ کړي وو.

د ناظر په کلام کې د پښتونولي، تصوف او انساني مينه غوټه شوې، چې بيان يې ساده، خوږ او تشبهات يې ډېرعالي دي.

تنکی سوال مې له مودو په انتظار و
چې مې نن تر شونډو راغی اسويلی شو
دا په سترګو کې راخور څنګه پيکی شو
لکه پوی وی، چې نظر مې غلچکی شو

يا:

د مارانو قــــــــــرار کله په انګار شي
زه د يار په مخ د زلــــــــفو قرار وينم

دا بل بيت:

لاس يې په تکل د غزوني څه اوچت کړ
ما وې چې زيږ زرغونه را باندې راغله...

ناظر يو وخت د پېښور راډيو لپاره ډېرې ډرامې ليکلې وې. ځينې مضامين يې هم په مختلفو مجلو کې خپاره شوي دي. کيدای شي، چې د ناظر د نثر برخه څوک را ټوله کړي او په راتلونکي کې يې چاپ کړي. د ناظر دوه زامن (شفيق) او (کليم) د پښتو ښه شاعران دي، چې د ځانګړو مجموعه لرونکي دي. د پښتو ادب تاريخ به

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لعل زاده ناظر ادبي شخصيت، شاعري او پښتو ادب ته د ده خدمتونه هير نه کړي. دا به په تاريخونو کې ثبت وي او راتلونکي نسلونه به يې په درناوي يادوي.
پوهندوی استاد بريالی باجوړی (د ادبياتو په لړ کې، ۱۹۸)
= ادبي- توصيفي مقاله کې لازمه نه ده ماخذ نيغ په نيغه راوړل شي، خو د ليکوال د مطالعې محصول وي. ادبي- توصيفي مقالې کېدای شي لوېې يا وړې وي او د هنري نثر انداز په کې برجسته هم وي. په ادبي تحقيقي مقالو کې ماخذونه او د تحقيق اصول مراعاتيږي.

۳- انتقادي مقالې او د هغو ځانګړنې:

انتقادي مقالې د سمون او اصلاح لپاره ليکل کېږي او خپرېږي او د اصلاحاتو علمي علمبرداري کوي.
دغه مقالې د کره کتنې پر اصولو بنا وي، يعنې (سره او ناسره) سره بيلوي.
انتقادي مقالې که په هره برخه کې ليکل کېږي د ځينو ارزښتونو د ايجاد (رامنځته کولو) او ارزښتونو د ساتلو ضمانت کوي.
د دغو مقالو ليکوال ته ښايي، چې د پوهې او انصاف تله په لاس ولري او په ټولنه کې موجود ارزښتونه په مسلکي ډول وتلي؛ پوهه، انصاف او په مسلک کې وارد والی د انتقادي مقالو آر (اصل) جوړوي. دغه مقاله که تحقيقي وي او که غير تحقيقي (خبرنيزې) که په ورځپانو کې خپريږي، که په جريدو يا مجلو کې د ارقامو او مسلکي ارزښتونو صلاحيت ولري.)
د دغو مقالو ليکوال بايد د پوره ليکوالۍ مهارت او زيرکي ولري، ځکه چې اقتصادي ارزښتونه د هر چا لپاره مهم او په زړه پورې وي.
يو متل دی، چې وايي: ((د دنيا مور نشته او د عقل وربې))
له دې امله (د هر چا ګټه د هغه د ژوند ارزښت ټاکي.) دا ډول مقالې د کره کتنې برخه احتوا کوي. او کره کتنه د خبرو او ټولنيزو ښکارندو (پديدو) تلل او ځېرل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. د ادبي او يا نورو آثارو د ارزښتونو سپړنه، هغه تفسير دی څو څرګنده کړي، چې د اثر غوره والی او بدوالی څه ته وايي؟
انتقادي مقالې د (سپړنې او نقد) د روحيې پر اساس آثار معرفي کوي او کره کوي، خو هو به هو يې نه کره کوي، بلکې د څېړنې اصولو له مخې يې څېړي.
((ادبي نقاد د يو ادبي اثر د ژورې کتنې او مطالعې په لړ کې د هغې تشريح او توضيح کوي او د اثر د محتوا په اصلي روح، د ليکوال په پيغام او د اثر د رامنځته کولو په غرض لوستونکی پوهوي او د نقد د ټاکلو کلي اصولو په رڼا کې د هغې ادبي ښکلا، ښېګڼه، عيبونه او نيمګړتياوې بيانوي.
نو د انتقادي مقالو ليکوال ته ښايي په خپله هره ليکنه کې پيغام ولري؛ پيغام د پوهولو او بعدي (راتلونکو) پوهنو زيري ورکوي.
انتقادي مقاله ليکنه په نړۍ کې ډېره پخوانۍ لرغونتيا لري، د ليکنې د دغه ډول پيل هم د فرانسې په معاصرو ادبياتو په تېره بيا کره کتنې پورې تړي. مګر دا خبره د ختيځ په برخه کې د تائيد او تصديق وړ نه ده، په تيره بيا د هغو تاريخي آثارو او تذکرو په باب، چې د هغو په ترڅ کې د ادبي آثارو او ادبي خيرو په باب ليکنې شوې دي، ځکه نو د مقالې او په تېره بيا د ادبي مقالې ليکنې لري.
د يو ليکوال په نظر: ((اوسنۍ انتقادي مقالې د رواني ميلادي پېړۍ له لومړۍ نيمايي را پدېخوا په نړۍ کې دودې او پرمختګ په لور مخه کړه او په ډېره چټکتيا سره پرمخ لاړه.
د کره کتنې مقالې ليکوال بايد د نقد په کار کې ډېر صادق وي، جرئت ولري او په عمل کې په خپل قضاوت کې انصاف، صراحت، قضاوت په پام کې ونيسي او بې طرفي له پامه و نه غورځوي.
د دغو مقالو ليکوال د معناوو په پالنه، د اخلاقو په سينګارولو، د عمومي افکارو په روښانولو، هيواد سره د مينې پيدا کولو او نورو سياسي او ټولنيزو مسلو د څېړنو په برخه کې ډېر فعال او زړه خوږي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کره کتنه، چې په ټولنيزو او ادبي مسلو کې يو اصل جوړوي، بايد ناقد د ټولنيز مسوولیت او بشپړې بې طرفۍ په درلودلو سره دغه کار پرمخ بوځي.
د کره کتونې مقالې ځانګړنې: له ډېرو مهمو ځانګړنو څخه دا ده چې په دغه ژانر کې کره کتونکی غواړي د لیکوال ایجادي او زماني چال چلند او له دغه چال چلند څخه را منځته شوی حالت او بهیر بیان کړي. د پورتنيو دواړو ځانګړنو څرګندونه او تشریح هم په خپله په کره کتونکي او د هغه په پوهه، څېرکۍ او ذوق پورې تړلې ده.
بله ډېره مهمه ځانګړنه د ټاکلي اثر یا آثارو لیکوال او ټاکلي ادبي بهیر په اړوند د کره کتونکي د ذوق او څېرکۍ څرګندونه ده. پوهان په دې اړه نظر لري، چې کره کتونکی په خپله د یوه نوښتي اثر تل ته ننوزي، داسې لکه په خپله د نوښتګر او هنرمند په شان. دغه حالت او د دغه حالت اغېزه د دې سبب کېږي، چې کره کتونکی د نوموړی حالت او د نوموړي حالت اغېزه په خپل اثر (مقاله) کې پداسې ډول وړاندې کړي، چې په لوستونکي کې هم د هغه ورته احساس او اغیز را وپاروي. د یوې بشپړې انتقادي مقالې لپاره تر هر څه د مخه دا مهمه ده:
الف- په هغه کې د ژوند څېره چې په هنري اثر کې د واقعیت د انعکاس څرګندویه وي؛ انځورشي.
ب- ادبي مسألې او ښکلائیزې ورتیاوې چې زیاتره د اثر په نرې اړخونو او د هنرمند په هنري مهارت پورې اړه ولري؛ را ونغاړل شي.
برسیره پر دې یوه بشپړه ادبي- انتقادي مقاله کولای شي په نوموړو دوو ځانګړنو برسېره د یوې ټولنې او یوه ځانګړي ادبي بهیر، معنوي او اخلاقي تګلارې هم په ګوته کړي.
د ډاکتر خالق رشید په وینا: (د انتقادي مقالې جوړښت..... په خپله په کره کتونکي او د ده په مهارت، تجربه او په موضوع باندې په برلاسۍ پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کره کتونکی باید دا تکی په پام کې ونیسي، چې کله غواړي په یوه ادبي موضوع باندې خپله خبرنه پیل کړي)
په انتقادي مقالو کې دا خبره دوه خبرې، چې د مقالې په شکلي او شخصیتي نظام کې ارزښت لري؛ په پام کې ونیسو:
اول- لیکوال باید خپله لیکنه له جز نه د کل په لور پیل کړي او کله له کل نه د جز پر خوا ځي. د انتقادي مقالې په لیکلو کې دواړه تګلارې دود دي. د خدای بښلی استاد عبدالشکور رشاد د انتقادي مقالو تګلاره ډیر ځله له جز نه د کل په لور تللی وه او پراختیا یې موندلې وه. د خدای بښلی روهي د انتقادي مقالو تګلاره زیاتره له کل نه جز طرف ته وه.
په هر ډول مورډ به د اصلاحي، انتقادي او معلوماتي مقالو یوه په زړه پورې بېلګه د ارواښاد حضرت علامه عبدالحی حبیبي له یوه ولسمه برخه (شل مقالې څخه راواخلو وبه ګورو، چې څومره د اصلاحی او معلوماتي انتقادي مقالو مواد لري.

احمد شاهي
په احمد شاهي دوره کې د توپ جوړوني صنعت کله چې اعلیحضرت احمد شاه بابا په ۱۱۲۰هـ ش کې د افغاني سلطنت بنسټ په کندهار کې کېښود، افغانستان د پراخه تشکیلاتو اړمن (محتاج) و، چې باید په ملکي او لښکري چارو کې نیول شوی وای. د هغو له جملې د دولتي اردو تشکیل و، چې د هغه عصر په وسله سمبال وي. له دې مخکې یعني احمد شاهي غونډو وړاندې زموږ هیواد د ایران صفوی شاهنشاهي او هند د تیموریانو له دورو سره مخامخ و؛ له دې امله ډیرو او پراخه ملکي او پوځي تشکیلاتو ته اړمن و او د توپ استعمال او کارونه د بابدیانو په عصر (۹۰۰هـ) کې په افغانستان کې رواج شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد شاه بابا د دې لپاره، چې له سلطنت وړاندې يو تجربه کار شخص او د خپل عصر له پوځي جنرالانو څخه و، د شاهانه عسکرو لپاره يې توپ او ناريه وسله (توپ) برابر کړې وه، چې د هغو له ډلې به يې ځينې در وپېژندل شي.

وايي د پاني پت په مشهوره جګړه کې يو لک (سل زره) افغاني لښکر له لس لکو (يو ميليون) جنوبي هند مرهټه وو سره مخامخ و. د مراته توپچي قوماندان ابراهيم خان يو شمير ستر قلعه کوب او دوه سوه صحرايي توپونه درلول، خو د احمد شاه قوا يوازې دېرش توپونه درلودل، چې په لاندې ډول دي:

= د زمزمې توپ: مشهور توپ دی، چې د اعليحضرت احمد شاه بابا لښکرو د پاني پت په جګړه کې کارا وه. دغه توپ په ۱۱۲۴هـ ۱۷۵۰م) په لا هورکې دوزيرشاه ولي خان د شاه نظير توپ جوړونکی په وسيله جوړ کړی وا ويو بل توپ هم هغه ته ورته و، چې د پاني پت له فتح وروسته افغانستان ته را لېږد پر مهال په چناب رود کې ډوب شو.

دزمزمې توپ د مس اوروپې له يو ځايو الی جوړ شوی و اوږدوالی يې ۱۴ فټه او ۱۴ انچه او د خولې قطر (اوږدوالی) ۹ نيم اينچ و.

توپ زمزمه بعد از فتح پاني پت درلاهور بدست خواجه عبيد حکمدار افغاني ماند که درسال ۱۷۶۲م بدست.

هری سنگهه افتاد وتا (۱۷۶۴م) درشاه برج قلعه لاهور بود. در همين سال سردار چرت سنگهه که از اسلاف رنجيت سنگهه بوده، زمزمه را به گوجرانوله برد واز آنجا بدست سردار امحد راجپوت به احمد نگر پنجاب آورده شد وبه تصرف گوجر سنگهه درآمد.

درسال (۱۷۷۲م) بازبدست احمد خان بطرف رسولنگر برده شد وبه سال (۱۷۷۲م) جهندا سنگهه آنرا به امرتسر آورد، تا در ۱۸۲۰م حسين فتح امرتسر بدست رنجيت سنگهه افتاد ودر جنگهای دسکه، قصور، سجانپور، وزير آباد، ملتان ازين توپ کار ميگرفت، درمحاصره ملتان به اين توپ خساراتی وارد آمد وبه دروازه دهلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شهر لاهور رسانیده شد تا که در سال (۱۸۷۰م) انگلستان آنرا دربین پوهنتون وموزیم لاهور بر صفه یي نصب کردند وتاکنون همانجاست، بردهان توپ منقوش است:

بامر در دوران شاه ولیخان وزیر
ساخت توپ زمزمه نام قالعه گیر (عمل شاه نظیر)
برپشت توپ نوشته اند:
درزمان شه فریدون فر
داور دادبخش عدل شعار
خسرو تخت گیروجم مقدار
شدبد ستور اشرف الوزرا
امرسد ازسده ء سپهرمدار
که برزد به اهتمام تمام
توپ شعبان شکوه کوه وقار
خانه زاد شه سپهرسریر
شه ولیخان وزیر اکثرکار
بهرتقریم آن مهم سترگ...
سال تاریخش ازخرد جستم
کرد باوحشت آنچنان اظهار
که اگرنقد جان کنی تسلیم
رازپنهان بتوکنم تکرار
بعد تسلیم او بگفتا توپ
پیکراژدهای آتشبار

ازتوپهای دیگران عصرد واطلاع دردست است. درکتابخانه فاضل سخندان بناغلی گویا اعتمادی جنگی نهایت گرانبها موجود است که مملو ازاطلاعات

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسیار مغتنم ونادر تاریخي استو نویسنده آن متخلص به (هراتی) نواسه عبدالله ابن ابو سعید الهروی بود ، که غالباً درعصر احمد شاهی وتیمورشاهی بارجان دیوان انشای شهنشاهی محشوربوده ، مطالب تاریخی ابن مجموعه گرانبها درخورمقاله علیحده ایست، ولی درین جابه اجازت دانشمند موصوف کاباامکان مهربانی ورواداری این مجموعه نفیس را بدسترس نوبینده گذاشته اند ، تاریخ ساختن دوتوپ دیگر رامینویسم:

درسنهء (۱۱۸۵هـ) که شهزاده تیمور درهرات حکمرانی داشت. به امروی توب رادرآنجابه وسیله صنعت گران آن شهرریخته بودند، تاریخ ساختن آنرا میرزاخان هادی خان متخلص به عشرت بن میرزاعبدالله متخلص به میرزاعبدالله متخلص به سرور (به دوضمه) که از منشیان وشعرای دربار بوده، چنین گفت: وله دام غره درتاریخ توپ که بحسب فرمایش تیمورشاه درهرات ریخته شده.

تیمور شهر که شاهی ازوی
شد سکه بزرچونقش شاهی
ازلنگراوعجب نباشد
خم گردداگرکه پشت شاهی...
جسمتم زتلطف ونوازش
شدرهبرمابه عذرخواهی
کفتاکه زغیب شداشارات
سوزنده حضم پادشاهی

از مصراع اخیر سنه (۱۱۸۵هـ) که دراصل هم به خط سرخ نوشته شده برمی آیدوازمضمون قطعه است که درین اوقات توپهای معتددرادرهرات ساخته بودند ، اماتوپ دیگربه امرهمین شهزاده درسنه (۱۱۷۰هـ) درلاهورتوجه دستوراووکارحسن خان (یکی ازتوپ سازان) ساخته شده بودکه همان شاعر ومنشی تاریخ ساختن آنرا چنین منظوم داشت:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زنواب همايون شاه تيمور آنکه ازبيمش
نگيرد سربه ملک وکشور او گردن اعدا
زيس دست ستم ازعدل او کوته بود شايد
کشد گرغمزه دلبر به عهدش دست ازيغما
چو ازجادررود طبع همايونش، بلکين خواهی
زند برهم زچين ابروان چين را بيک ايما...

شعر ډېر لوی دی. له مطالعې يې داسې ښکاري، چې نور توپونه هم د دغه شاه په وخت کې جوړ شو. بل توپ د همدغه شهزاده په وخت کې جوړ شو. لومړی توپ د تيمور شاه چې د لاهور دارالسلطنت و، نقشه شوا وجوړ شوا و له ليکنې يې ښکاري کېدای شي په (۱۱۲۹هـ) کې جوړ شوی وي. داسې ښکاري، چې په هغه وخت کې ډېر توپونه په لاهور کې جوړ شوا و د غو توپونو جوړونکی حسن خان و، چې د استاد شاه نظير شاگرد و. ښاغلی عزيزالدين پوپلزی وايي په ۱۲۱۲ کې حسن کابل ته د اعليحضرت زمان په امر را وغوښتل شوا و دلته يې د ((زبرزنگ)) په نامه بل توپ په ۱۲۱۲ کال جوړ کړ.

ښاغلی پوپلزی د (زبرزنگ) په تاريخچه کې زياتوي، چې دغه توپ د کابل خيابان د چهلستون د قصر مخکې نصب و، خو سردار محمد عظيم خان هغه خپل ورور دوست محمد خان ته وبانبه او هغه يې د غزني حکمرانۍ ته وليږه. که د ښاغلي پوپلزی دغه مدارک مستند وي، کېدای شي سردار دوست محمد خان زبرزنگ غزنی ته ليږدولی وی، هغه وايي:

درسال ۱۸۳۹ هم چون لشکر معرو اندوس برافغانستان تجاوز کرد وسردار غلام حيدر خان بن امير دوست محمد خان ازغزنه دفاع ميکرد توپی بزر دردسترس مجاهدين ملی بود، که نقش آن درهمان ۱۸۳۹م به قلم جنرالان لشکری انگليس ساخته شد، ودر گليسون تاريخی لشکر اندوس به ريس وهيات مديره است.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انديا كمپني از طرف جوزف فورويل و الترتقديم گرديد و اين كللسيون به سعى سركيت اى جيكسن طبع و نشرشد.(۱۵: ۱۰۱، ۱۰۲)

پورته مقاله چې يو انتقادى متن دى، ډير نور مطالب هم لري؛ په دغه مقاله کې له ډيرو نويو او معتبرو ماخذونو څخه خداى بښلي لوى استاد علامه حبيبي ګټه پورته کړې، چې په حقه کره مقالو جملې ګڼل کېږي لنډه دا چې:

- د انتقادي مقالو ليکونی بايد د نقد په کارکې ډير بلد ، رښتنی او صادق وي، باجرئته او په عمل کې خپل قضاوت کې انصاف، صراحت او قضاوت په پام کې ونسی او بې زړ فې له پامه ونه غورځوي د غه ليکوال بايد د معنويت په پالنه، د اخلاقو په سمبالولو ، د عمومی افکارو په روښانولو ، هيواد سره د مينې پيدا کولو او نورو سياسی او ټولنيزو مثالو د خيرلو په برخه کې ډير فعال او زړه خوږي وي او کره کتنه چې په ټولنيزو او ادبي مثالو کې يو اصل جوړوي، بايد ناقد د ټولنيز مسوليت او بشري بيطرفۍ په درلودلو سره د غه کار مخکې بوځي.

=د انتقادي مقالو بله بېلګه:

په تياره کې مزل

(د نثر ليکلو هنر کتاب) د تاند او وزين قلم ليکوال ښاغلی اسدالله غضنفر ليکي:

((څوورځې د مخه په کابل کې د افغان ادبي بهير په غونډه کې په يوه ليکنه باندې اوږدې خبرې وشوې او ګڼو کسانو په کره کتنه کې برخه واخيسته، خو بحث را ټول نه شو او نتيجې ته سره ونه رسيده.

د بحث د تيت او پرک والی وجهه دا وه، چې ځينو کسانو ليکنې ته د مقالې په سترګه کتلې وو ، ځينو نورو لنډه کيسه ګڼلې وه او په آخر کې خو ديوې خاطرې په حيث هم تبصره ورباندې وشوه.

د ليکنې موضوع يا کانکورکې د کاميابۍ لپاره د کورسونو له اهميته څرخيدله هغو ، چې ليکنې ته د مقالې په سترګه کتلي وو ، ډير بحث د کورسونو د ضرورت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شتون اونه شتون کاوه، يو شمېر نوروته، چې ليکنه لنډه کيسه ورښکاريدله، ډيلاټ، تلوسې او کترکترايزيشن په باب خبرې وکړې. ليکوال ماته نژدې اوورته وامې وريدل، چې خاطره يې ليکلې ده، خودخاطرې په حيث ماته پکې دامشکل پيښ و، چې دبل چاڅېړه اوذهن ته يې نوښتګه پکې لاره کوله او اوږدې مکالمې يې ښتګه په يادپاتيدلې.

پوره درې کاله پخواد ۱۳۸۲هـ کال په سنبله کې هم دکابل په يوه ادبي غونډه کې برخه و الوته دغسې مشکل ښېښ شو. غونډه په قلم ټولنه کې وه. دالحاج حسام ددريوتازه چاپ شويوآثارو مخکتنه وه. دده يواثرته ځينودناول په سترګه کتل اويوډول بحث يې ورباندې کاوه، خو ځينو نورو ورته دواقعي رپوټ له عينکوکتل اوبحث يې بل ډول و. دغودووپيښوته مې ددې لپاره اشاره وکړه، چې لوستونکي په ادبي اثر باندې دپوهيدواوقضاوت په وخت دهغه (ژانر) په نظر کې نيسي.

دادبپوهنې په ترټولوپخواني اومشهورکتاب يعني (بوطيقا) کې ارسطودآثاروپه ژانرونوخبرې کوي او دژانرونودځانګړنوپه رڼا کې په اثرباندې دقضاوت معيارونه راښيي.

البته کره کتنه ډيرډولونه لري، چې دژانرپربنيادکره کتنه يې يوډول دی، خودکره کتنې په نوروډولونوکې هم په اثر باندې دپوهېدلواوقضاوت کولولپاره دهغه ژانرپه اړه څه ناڅه معلوماتوته اړيو؛ لوستونکي دهرژانر له اثره بېله توقع لري.

ليکوال که دخپل اثردليکلوپه وخت دژانرپه اړه هيڅ تصويرنه وي کړی، دانوداسې ده لکه چاچې په تياره کې بې خراغه مزل کړی وي. ځينې ليکوال دتواضع په خاطر دخپل اثرژانرنه ښيي. زماپه ګومان تردې ډول تواضع يوڅه کبر بهتره دی.)) (۳۰: ۲۰۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- تبلیغي مقالې او د هغوځانګړنې:

تبلیغ، وعظ، نصیحت او پند په ټولنه کې د منورو او پوهو انسانانو له خوا د عامه اذهانو د روښانولو او منورکولو یوه غوره وسیله ده.

د تبلیغ او نصیحت لاره مؤدب کولو، کله ناکله د تنبه کولو (ګوت ښندونو) له لارې امکان لرلای شي. د تبلیغي مقالې هغه مقالې دی، چې ډیرځله د ټولنیزو، سیاسي فرهنګي، دیني او...

بیلابیلو موخو (هدفونو) لپاره د عمومي افکارو او د احساساتو، تنګریو او عواطفو په پارولو کې مهم رول لري.

دغه مقالې عادي مقالې نه دي، مسلکي مقالې دي، باید د مسلکي خلکو له خوا لیکل شي، ځکه په نیغه توګه د خلکو له احساساتو سره سروکار لري. د دغو مقالو لیکوونکي، جوړونکي وی، مؤدبونکی او لارښوودونکي وي. خلک د ټولنې د جوړونې هیوا د پالنې په لور هخوي. په سوداګری برخه کې په تبلیغاتي مقالو کې د (عاطفي، احساس او زوړ د هیجان توکي (عناصر) فوق العاده ډیر او اهمیت لري، له دې امله که چیرې لیکوال د خلکو احساسات په ښه ډول راونه پاروي په ټولنه کې به د بدو خلکو د سوا ستفادې (ناوړه ګټې) اختنې لارې چارې برابرې شي.

هدف؛ د تبلیغاتي مقالو ستر هدف دا دی، چې څنګه لیکوال وکولای شي د وخت مهم موضوعات دیورسا (غوره) غرېبه توګه خلکو ته ورسوي؛ دی تبلیغاتي مقالې روحیه ورکوونکي وي. تبلیغي مقالې له تبلغاتي مقالو سره توپیرلري او توپیریې داسې په ګوته کوو:

الف- تبلیغ؛ وعظ، نصیحت او پند، چې هدف یې اصلاح او فکري سمون دی. دیني، فرهنګي، عرفاني او...

هدفونه لري او په مجموعي ډول اجتماعي (ټولنیزه) اصلاح غواړي. د شکل له پلوه لنډې وي او د منځپانګې له اړخه د اصلاحي فکر درلودونکی او تبلغونکې وي. دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقالې غوره هدفونه لري؛ په ماخذونو او اکثراً (ډيرځله) په اقتباسونو متکي (ولاړې) وي.

ډيرځله دعلمي بنسټونو، شرعياتو پوهنځيو او نورو ديني او...مؤسسو له خوا خپريږي. دغه مقالې چاپي او غير چاپي بڼه لري. دليکوال په وينا: ((ددغو مقالو مواد، يوازې مطالعې او تحقيق له لارې لاسته راځي. خو په هغو مقالو کې، چې يوه نوې نظريه مطرح شي، په دې حال کې درست استدلال او منطق دکار اساس جوړوي.)) (۱۷ : ۲۹)

= ددغو مقالو ځانګړنې: دشکل له پوله لنډې خو دلاس په لاس مطالعې مولودوي؛ استدلال او علمي منطق ورکې پياوړې وي؛ دمستندو او باوري منابعو له روحيه وړاندې کيږي؛ ترټولو داچې هر اوريدونکی ته ديوې موضوع په برخه کې فکر احساس ورکوي؛ پند، نصيحت ديني، مذهبي عرفاني (او معرفتي برخه يې پياوړې وي. وچ تبليغ نه وي.

ب- تبليغاتي مقالې: کېدای شي تبلغي هويت ولري، او همدارنګه سياسي او اجتماعي مضمونونه ولري. سوداګرۍ په برخه کې هم رول لري. بروشورونه، سوداګري اعلانونه هم په دې برخه پورې اړه لري.

تبليغاتي مقالې هرډول مادي او معنوي مواد رانغاړي. يوډول تجارتي هويت لري؛ په فيشن، مود... پورې اړوند مطالب خپروي. لنډې وي او ورځني مطالب خپروي. ژبه يې لکه دتبليغي او ادبي مقالو خوږه نه وي؛ په مجردو الفاظو لوبې کول يې يوډول ارمان جوړوي.

مهم خصوصيت يې ديوې (تجارتي، سياسي او اجتماعي، مثالو او شيانو په برخه کې خلکو ته خبرداری ورکوي؛ لکه:

((بنابرتصميم فوق العاده ووثايق تجارتی و (چک) درامريکا وانګلستان وهولاند معاملات پراګنده وخوردوريزه هم بذريعه (چک بانک) تسويه مې شود، يا از روی تشکيالت مالي ممالک مذکور ويا بنابرحمل ونقل ندادن کيسه های پول

(c) ketabton.com: The Digital Library

وبانکنوت خواه به مودو خواه به فيشن په هرطوريکه تغير نمايم اين شکل دراساسات تجارتی درميان خلق صورت احتياجی حياتی راداراشده است...)) (۳۵:۲۱۲)

لنډه داچې تبليغی مقالي په استدلال اوعلمي پوهې بنأوي اوديومرام (اسلامي) لپاره خلکوته ذهنيت ورکوي اوروا مجادله پرمخ وړي.

دلته به د تبليغي مقالوځينې بېلګې د (کبريت احمر) له کتابه راواخلو اوله بېلګه (نمونه):

پرلاره د پيغمبر (ص) تګ په (جامع السعادت) کې نراقي اول روايت کړی دی:

کله چې رسول الله (ص) له اصحاب کرامو سره پرلارتللو، هغوی ته به امرکاوه، چې مخکې لاړشئ او دهغوی په منځ کې به روان و، اوهم يې روايت کړی دی؛ له خدای (ج) څخه دلريوالی سبب کيږي هغه خلک، چې ترشاه يې خلک روان وي اوياڅوک ورته په پښو دريږي. امير المنين ويلي، (من اراد ان ينظرالی رجل من اهل النارفلينضرالی رجل قاعدوبين يديه قوم قائم) اوهمدارنګه د پيغمبر (ص) مجلس ته يو سړی رادننه شو ټول بدن يې پولی (ټناکې) وې اوله هغواوبه تويدلې اودهرچاترڅنګ، چې کېناسته، هغه به له ځايه پورته کېده.

حضرت پيغمبر (ص) هغه په خپل څنګ کې کيناوه.

يوه ورځ حضرت محمد (ص) له نورو اصحابو سره ډوډۍ خوره، چې يوبل کرغيړن مخ اوناروغه رادننوت اودمجلس غړوله هغه کرکه وکړه، پيغمبر (ص) نوموړی په زنګانه کيناوه اوورته يې وويل: ((ډوډۍ وخوره))، يو قريشی چې له هغه کرکه درلوده نابيره دهماغه په بيماری ګرفتارشواو ترې مړشو.

يوه ورځ حضرت زين العابدين (رح)، چې په خره سپوروو مجذومينو پريوه واړه جمعيت برابرشو، هغو ورته دډوډۍ خوړلو سلا (ست) وکړ، حضرت ورته وويل که مې روژه نه وای، نومې ډوډۍ درسره خوړله، بله وخت يې په خپل کورکې دښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډوډۍ دپخولو او برابرولو ترتيب وکړ، هغوی يې را وغوښتل او ډوډۍ يې ورسره وخوړه. (۱۴۱مخ)

بله بېلګه:
داسلام دپيغامبر (ص) غوره اخلاق:
بدن يې له سره ترپايه کمال و؛ ابن عباس وويل، چې: ((اناادیب ربي)) زه دخدای (ج) له خوا تأديب شوی يم او حضرت علی کرم الله زماله لوري. حق سبحان وتعالی ماته په سخاوت او نيکۍ امرکړی دی او له بخيلۍ او جفاڅخه يې منع کړی يم.
او دالله تعالی په نزد کله په، چې پيغمبر (ص) درې ورځ څوک نه ليده، نوکه دهغه پوښتنه به يې کوله.
که به چاويل سفرته تللی نوروته دعابه يې کوله او که به حاظر و نوليدلوته به يې ورتللو او که به بيمار و نو دهغه عيادت به يې کاوه.
په يوويشت غزووکې يې، چې نه يې غوښتل نوروته ددرنښت له امله له نورو دمخه شي او له ضعيفانو اکمزورو سره به په يوه ليکه کې روان و او له قافلې سره به يوځای رسيدلو. (۷: ۳۳۸)

۵- قضايي، حقوقي اوجنايي مقالي او دهغوځانګړني:
په دغو مقالوکې قضايي، حقوقي او جنايي مثألې څېړېږي. ډير ځله دغه مقالې اخباري بڼه لري؛ په ورځپاڼو، جريدو او وونيزو کې خپرېږي، خوپه مجلوکې هم دخپريدو وړ دي.
دغه مقالې هورومروتحقيق وي. قضايي او حقوقي مقالې معلوماتي هويت لري اوجنايي مقالې سره له دې، چې څېړنيزې وي، خوپه ارقامو ولاړې وي. دغه مقالې دمسلکي خبريالانو، قاضيانو، حقوق پوهانو، مسلکي پوليسو او کارپوهو خلکو اودپوهنتونونو استادانوله خوا ليکل کېږي. په دغومقالوکې دمسلک اړوند هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه دليکنې ډګرته وړاندې کېږي، چې تنبهي، تبليغي، وعظي مضمون او محتوولري او خلکوته مثالونه وړاندې کړي. مهمه خبره داده، چې دغه مقالې ټولې ټولنې ته عامه پوهاوی ورکوي، ځکه قضأ هغه قانونمنده ټولنيز نظام دی، چې حقوقي هويت لري دغه مقالې دعامه اوفردي امنيت په برخه کې هم معلومات وړاندې کوي؛ ادبي اوهنري لوری نه لري، خوعلمي اومعلوماتي لوړوالی لري.
قضايي، شرعي، جزايي اوپه عمومي ډول ټول قوانين او متون ددغومقالوله لارې خپرېږي. د (افغانستان دعدلي اوقضايي چاروپروژه، دجزاقانون، مدني قانون تعديلات اوجنايي قوانين دلنډومعلوماتي مقالوپه ډول وړاندې کوي. دلته څومثالونه د (افغانستان په اسلامي جمهوريت کې داستنادوبه برخه کې دقوانينوله مجموعي) څخه څومادي دمثال په توګه راواخلو:
دوه سوه اوه لسمه ماده:
((که چېرې تورن په دعوی باندې له غوره پس اودغونډې له پای ته رسيدلونه مخکې حاضرشي، نوپه دعوی باندې غورده په مخکې بيرته جارويستل کېږي.)) (۱۸: ۲۸)
ددغومقالوځانګړنې:
۱- دغه مقالې معلوماتي دي.
۲- دغه مقالې تحقيقي وي؛ لکه دحقوق، قضأمجلوکې چې تحقيقي مطالب خپرېږي. (۲۳: ۳۱)
۳- پوهنيز لوری اوهدف لري، پند، وعظ، نصيحت هم پکې وي.
۴- قوانين دهمدغومقالوله لارې خپرېږي.
۵- جنايي مقالې له ارقاموسره ملګرې وي اوپه ارقاموا تکأ لري.
۶- ادبي پيرايه لري، خو ادبي او هنري نه وي.
۷- دقضأ، ټولنې، افرادوپه حقوقي هويت پورې اړوند مطالب انعکاسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- علمي مطالب په دغو مقالو کې انعکاسيږي او دغه علمي معلومات هم مسلکي بڼه او مضمون لري.
۹- ژبه يې ساده وای، پيچلتيا او له ابهام نه لري، خوهرومرو فرضيې او شالونه لري.

۶- اخلاقي، ديني اوروزنيزي مقالي اوځانګړنې:

بشر ډېر خپل پيدا ايښت له هماغه لومړيو شيبو له اخلاقو او دين سره ملګرى پورې کړى، خو په راتلونکي کې د هغوى راتلونکي نسلونه وروزل شي. دا ديانو راتګ عمده عامل دا خلاق سمبالتيا وه. پيغمبر (ص) د خلکو د اخلاقو د سمون لپاره راليږل شوى دى ډېر ځله اخلاقي، ديني او روزنيزي مقالي تعلليمى هويت لري. کيداى شي، دورځپانو، جريدو او مجلو له لارې وړاندې شي.
د شکل له پلوه لنډې، په ارقامو ولاړې او مثالونه پکې ډير راغلي وي؛ له بلې خوا پخوانيو کيسو ته هم اشارې پکې کيږي.
دغه مقالې له اساسه تعليمي مرام لري او ديو (هدف) پربنا د چاپ ډګر ته راوځي.
په تعليمي او تحقيقى مؤسسو پورې اړوندې يې (څېړنيزې) وي، خو ډېر اصلاحي نهادونه شته، چې هغوى يې دا ړتياووى له مخې چاپ او خپروي.
که چېرې پخوانۍ او د اسلام د مبارک دين راتګ ابتدايي حالات بيانوي او کيسې يې کوي، نو د تحقيق پر اصولو ولاړې وي، هرومرو ماخذونه او ارقام هم لري، او که داسې نه وي، او تنبهي هدف ولري، نو بيا د ليکوال معلوماتي او مطالعې پورې اړوند مطالب پکې خپريږي.
دغه مقالې د شکل له پلوه هم وړې او هم لويې وي، خو اکثراً (ډيرځله) د تبليغي مقالو په څير لنډې وي.
د اخلاقي، ديني او روزنيزو مقالو موخه (هدف) د انسانانو د اخلاقو روزل، په نفس باندې د باور پيدا کول او د روح ښکلي کول دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داخلاقي، ديني اوروزنيزومقالو ځانګړنې:

۱- ډير ځله دعامه پوهاوي لپاره وي او کېداى شي په ورځپاڼو، مجلو او جريدو کې خپرې شي.
۲- پوهه ورکوونکی او فکر روزونکې وي.
۳- دنفسيي تزکيې او اخلاقي تنبه (ګوت ښندنې) روحيه لري.
۴- انتقادي او لارښوونکې روحيه پکې زياته وي.
۵- د لوستونکي فکري سطحه پکې په نظر کې نيول کېږي.
۶- دلوستونکو دفکري سطحې او دپوهې اندازې ته په دغو مقالو کې ډير پاملرنه کېږي.
۷- دغه مقالې په آيت شريف، مبارکو احاديثو، ديني کيسو، روايتونو، متلونو او نورو ښو خبرو ښکلې کېږي.
۸- دمضمون ليکنې له پوله په زړه پورې او زړه راښکلونکې مطالب پکې وي او آن دديني او عرفي تبليغ اډانه په پام کې نيول کېږي.
۹- دغه مقالې باکيفته وي؛ ددغو مقالو ځرنګوالى (کيفيت) او څومره والى (کميت) دځلميانو، ځوانانو او نسلونو په روزنه کې نغښتى دى.
۱۰- دداډول مقالو ستر هدف دادى، چې نسلونه په يوه لوړه انساني، ملي، ديني او اسلامي روحيې سره روزي.
۱۱- خلکو او ځوانانو ته اخلاق، دورورۍ روحيه، خلکو ته دخدمت او کارکولو اصول ورښيي او د اخلاقو سطحه لوړوي.
۱۲- دشکل له پلوه وړې او لويې وي او دمعنا له اړخه درانه، وزين، په متلونو او پوهه ولاړ مطالب رانغاړي.
۱۳- ديني او اخلاقي مقالې تر روزنيزو لوې او تحقيقى هم وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴- اخلاقــي اودينــي مقــالې ډيرځلــه علمــي اوتحقيقــی اولږمعلومــاتي وي، خوروزنيزې مقالې په تيره دمدرسواوښونځيو شاګردانو لپاره انځوريزې وي اوپه ارقام برابرې هم وي.

۱۵- دروزنيزومقالودليکلوطرزله (کل څخه جز) ته دی، خوددينې اخلاقي اوپه تيره تحقيقی مقالو دليکلوروحيه له (جزڅخه کل) ته ده. په دې معنا ، چې په (روزنيزومقالو) کې به له لوی مطلب څخه لنډه ، خوکره برخه رااخلو ، يعنې انتخاب به يکې کوو ، مګرپه ديني اوتحقيقی مقالوکې (کوچنی مطلب) رااسپړل کيږي او تفسيريږي.

۱۶- داډول مقالې پوهنيزخصوصيات لري. مضامين پوره ادبي هنري اوآن مسلکي هم وي.

= ددينې، اخلاقي اوروزنيزومقالوځينې بېلګې:

۱- الف- دلته به دخواجه عبدالله انصاری رحمت الله دډيرپه زړه پورې مسجع نثريوه ښايسته ، نمونه چې لوړاخلاقي، ديني هويت اوروزنيزپيغام لري؛ دلته راوړو:

الهي !

نام توماراجواز

ومهرتوماراجهاز

الهي !

شناخت تومارااماں

ولطف توماراعيان

الهي !

ضعيفان راپناهي

قاصدان رابرسرراهي (۵ : ۱۰۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته نثر د ديني او عرفاني مقالو او کتونو نه بېلګه ګڼل کېدای شي.
۲- بله بېلګه به د سعدي د ګلستان، چي د اتم ټولګی دری مضمون، په اووم درس، په (۳۵-۳۶) مخونوکي راوړل شوي ده؛ راوړ. په د غه مقاله کې په ژوند کي د ښوونې رول ، فضيلت قناعت او د خبرو د ادآبو په برخه کي معلومات راټول شوي، چي له دين ، عرفان څخه تومنه اخلي.
مشرف الدين مصلح د عبدالله زوی، چي په سعدي شيرازي مشهور د دري- فارسي ادب د اوومي پېړی له ډيرو نامتو شاعرانو او ليکوالو څخه ګڼل کېږي.
د کلام نمونه:
د قناعت د ښېګڼې په برخه کي
يو عجمي ملوک (پادشاه) يو طبيب د حضرت محمد (ص) خدمت ته ولېږه، يو کال د عربو په يوه کلی کي اوسيده، هيڅوک د درملنی لپاره ورته رانه غله.
نو موړی پيغمبر(ص) ته راغی او ګله يې وکړه، چې زه يې د خلکو د درملنې (معالجې) لپاره راليږلی يم، خو په دومره موده کي ما ته هيڅوک رانه غله، هغه خدمت، چي په ما پورد ی، هغه پرځای کړم. رسول الله(ص) وفرمايل، د غه طايفه يوه طريقه لری، چي څو يي اشتهانه وي راغلې، ډوډی نه خوري او چي اشتهايي وي، ډوډی بس کوي. حکيم وويل، دا رښتيا د دوی د تندرستی لامل کېږي.
دويمه بېلګه:
د خبرو آداب
مال د ښېګڼې او سوکالی لپاره دی، نه د اچي عمر د مال د راټولولو لپاره. يو هوښيارو پوښتل: نيکمرغه څوک دی او بدمرغي څه شی ده؟ وويل: نيکمرغه هغه ده، چي وخوري او وکري او بدمرغه هغه دی، چي مړشی او ويې نه خوري.
مکن نماز بران هيچ کس که هيچ نکرد
که عمر درسر تحصيل مال کرد و نحسورد (دری صنف ۸، ۳۶مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته دواړه نثرونه دروزنيز نثراو ديني ، اخلاقي مقالو لنډۍ خونبايسته بېلګې دي، چې انسانان ښېګڼې ته رابولي.
ب- دروزنيزو (تربيتی) او تعليمي اومعلوماتي مقالويوه لنډه بله بيلګه:

دخپلواکۍ ورځ
افغانستان په آسياکې لومړنی هيوادو، چې دنړۍ دهغه وخت له ستر ځواک يا انګريزانو څخه يې خپلواکي ترلاسه کړه. افغان ولس په آسياکې دآزادۍ داتل په توګه وپېژندل شو. نوروولسونوهم ترځ دآزادۍ الهام واخيست.
انګريزانو دري ځله په افغانستان يرغل کړی دی؛ خوافغانستان يې په بشپړه دول اشغال نه شو کړای. دهغوله يرغل سره سم افغانانو دخپلواکۍ لپاره مبارزې پيل کړې. له انګريزانو سره يې دري لويې جګړې وکړې، خوهيڅ کله ښکيلاک ته تسليم نه شول. پرله پسې سختو جنګونو دانګريزانو پوځونه ښه وځپل. په ۱۲۹۸هـ ش کال کې ، چې دافغانانو دغازي امان الله خان په مشرۍ خپله سياسي خپلواکي اعلان کړه؛ نودزمری په (۲۸) نېټه انګريزانو دافغانستان خپلواکي په رسميت وپېژندله.
اوس هرکال دزمري اته ويشتمه د خپلواکۍ د جشن په توګه نمانځل کېږي. په دې ورځ دافغانستان په ټولو اداري واحدونو کې جشنونه جوړېږي. په ځانګړې دول په پلازمينه (پايتخت) کې دلوی جشن ترتيبات نيول کېږي. په دې جشن کې دګڼو ننداريچيانو ننداريچيانو په وړاندې پوځي پريتونه ترسره کېږي؛ پرپوځ اوپولسيو سربېره دټولني نورۍ پوری (درجې) لکه زده کوونکی، محصلين، لوبغاړي، اټنچيان، بزګران اونورهم په خپل وارخپل هنر ننداريچيانو ته وړاندې کوي. دوی ټول دلوژله مخې په ځانګومراسمو سره تېرېږي اوخپلو هيوادوالو ته ددرناوي مراتب وړاندې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بلواکۍ (د پردو تسلط) پر ضد مبارزه د انسان په خټه کې اغږل شوې ده. له هيوادسره مينه، دخپلواکۍ اوداآزادژوند احساس دافغان ولس ستره ځانګړنه ده.

فضل احمدخان غرافغان وايي:

واورئ اې په مخ دځمکې اوسيدونکو
له آســمانه چې آوازراځي دخه دی؟
داآزدژوندیــو ساعت په حقيقت کې
دغلام دهميشه ژوندون نه ښه دی

خوشحال بياد آزادۍ مقام له پادشاهۍ هم لوړګڼي؛ لکه:

آزادي ترپاچاهيه لاتيـــــــــــــــرۍ کا
چې دبل ترحکم لاندې شي زندان شي

نوميالي ليکوال، سياستوال او شاعرشهيدموسی شفيق بيا وايي:

عشق دخپلواکۍ مې په سينه کې په هاهاوي تل
پاک مې احساســـــات آزادي مې تمناوي تل
ماسره چې نـــــښلي بدبختي دهغه چاوي تل

سيدشمس الدين مجروح بيا بلوسکرګرانبوی اوخپل غرور داسې څرګندوي:

ټيټ مې مه بوله غورځنګ راباندې مه کړه
زه پدې افتادې افتادګۍ کې لوی ګرنګ يم؟ (۳ : ۵۰، ۵۱)

۷- طنزيه (فکاهيه) مقالې اودهغوځانګړنې:

سکوندنې (طنز، هزل، مطايبه او فکاهيات يوه معنالري. طنزيه يافکاهيه مقالې يو (ټولنيزمطلب په داسې خوندورو الفاظو کې رااخلي، چې هم خندونکې وي او هم ملندې وهونکې)

طنز؛ دهجوې له ډولونه څخه دی، خو له هجوې سره يې توپير په دې کې دی، چې دهجوی تيزی اوصراحت په طنز کې نشته. په طنز کې ډيرخله اصلاح طلبانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ټولنيز مقصد ونه دی، په داسې حال کې، چې هجو خصوصي لوری لري.
طنز د چا او يا شي د مقام ټيټ راوستل دی، په داسې شکل چې د خندا او سرګرمی وړو ګرځي او کله هم تحقيرپکې وي. هزل ټينګ (رکيک) او غير اخلاقي دی او تفريحی جنيه (لوری) لري.
فرهنګي کره کتونکی طنز په دوو ډولونو رسمي (   ) يا مستقيم (   ) او غير رسمي (   ) ويشلی دی.

- په مستقيم طنز کې، لومړی خبري کوونکی شخص دی، په نيغه توګه له لوستونکي سره خبري کوي.
- په غير مستقيم طنز کې د اثر رامنځته کوونکی يا قهرمانان، خپل ځان او خپلو باورونو باندي ملنډې وهي.

طنز خندا پارونکي کلمې دی، چې د انساني ارواپي حالت سره تړاو لري، د الفاظو هغه ډول آرايش دی، چې لوی تريخ واقعيت په زربفتو کې رانغاړی او په لنډه توګه يې خلکو وړاندې کوي.
ډاکتر سيروس شميسا وايي: ((طنز په فارسي ادبياتو کې د نظم او نثر په توګه موجود دی...)
(۲۵: ۲۵۰)
ترهغه ځايه، چې ماته به شوي او ما مطالعه کړی، د طنز په چوکاټ او دايره کې ټوکې او ملنډې هم راځي. فکاهيه او آن ځينې خندا راوړونکي لنډې کسې هم پکې راځي.
طنز، ټوکې او ټکالي په عامه توګه سره د تفريح او آرامۍ د احساس او خوندلپاره ويل کېږي، خو اصلاحي جنبه هم لري. ستيفن باور او عقيده درلوده: ((طنز، ټوکې او ټکالي د ژوندانه د لوړو ژورو هنرمندانه شعور دی، چې هنرمندانه ځرګند ونه پکې وشي.)) (۳۷ : ۳۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

طنزته (مزاح) هم وايي. د طنز او ټوکو ښېګڼه دا ده، چې هغه د ټولنيز بنسټ په کلکوالي کې مرسته کوي، خوکله طنز ويل خطرناک هم وي او هغه دا چې په توګه واوري او د جانب مقابل د شخصيت کم راوستل يا سپکاوی پکې مطرح وي.
سرمحقق عبدالرحيم ځدران په دغه برخه کې ډېرې په زړه پورې مطالب ويلی؛ نوموړی وايي: ((هغه ځوګ، چې منل شوي ارزښتونو ته په بې اعتنايي سره ګوري، نو بيا د ټوکمارو د ټولو او طنز ويونکی ترسکوندونو لاندې راځي. په دې توګه سره وينو، چې ټوکې ټکارلې په آسانۍ سره اجازه نه ورکوي، چې په يوه کلتوري او ژبني ساختمان کې شامل کسان يې د حلقې څخه ووځي او د غه جوړښت ته دې تاوان ورسيږي. په دې برسيره خندا په يوه ټاکلي اجتماعي جوړښت کې د ننه کلتور د پرديو مضرو او نا مطلوبو عناصرو څخه هم تر يوه حده پورې ساتي.
د طنز، ټوکو او ټکالو تاريخ د انسان د تاريخ سره تړلی دی. دا ديوې ورځې او يوه شخص محصول نه دی، د تاريخ په اوږدو کې زيږدلی او وخت په وخت پکې زياتوالی راغلی دی.
دا د ټولنې ګډمال دی. په ژبه او بيان کې په شعوري او غير شعوري دواړو صورتونو کې کومېدي عناصر پيدا کېږي، چې البته د غه کوميدي عناصر په مختلفو ډولونو سره ويشل کېږي؛ لکه: طنز، کنايه، رمز، تحريف، ظرفيت... او ټوکې.)) (۱۴ : ۳۱)
دلته به د ټوکو يوه بيلګه راوړو:
زه د ده د خدای پامانۍ لپاره تللی وم
يو شاګرد له خپل ټاکلی وخت څخه ناوخته ښوونځی ته راغی، نو په ټولګي کې ترې ښوونکي پوښتنه وکړه. بلانی جانه! ولې ناوخته راغلې؟ شاګرد په حوصله سره ښوونکی ته ځواب ورکړ، صاحبه! زه خوب وړی وم او په خوب کې مې ليدل، چې خارج ته روان يم، ځکه ناوخته شوه. په دغه وخت کې يو بل شاګرد هم د ټولګی ته ناوخته راغی، نو کله يې چې د هغه څخه پوښتنه وکړه، چې زلميه ته څه بهانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري؟ هغه ځواب ورکړ صاحب !زه په خوب کې ترهوايي ميدانه پورې دده خداى په امانۍ لپاره تللى وم.

دټوکو نثرخوړاوله معناډک وى. په ټولو کې نتيجه په وروستيو کرښو کې نغښتې وي، دټکو نتيجه خندونکې وي.

دطنزنثرپه دې وروستيو کې مروج شوى دى اونن سبا په نړيواله کچه طنزويل کيږي اوليکنې ډګرته يې لارموندلې ده. دټوکوتوپيرله طنز سره داده، چې دټوکوموضوع ډير کرت عيني وي، مخامخ اوخوله په خوله اويا د فکاهي په ډول دبل په آدرس ويل کيږي؛ خوطنز کېدلاى شي طبيعي کيسه اوپيښه نه وي، ديوليکوال ياشاعرله خوا جوړه شوې وي.

طنزيوه محتواده، چې په يوه کالب کې نغښتل شوې وي. په نړيوالو او زموږ پښتو ادبياتو کې طنز په منظوم او منثور ډول موجود دى.

دلته به دنړۍ ياترکي ادبياتو ديو طنز ليکونکى لږمعرفي اودکلام يوه برخه راواخلو:

عزيزنسين دترکې اونړۍ يوله مشهوروليکوالو، شاعرانو اوطنز ليکونکو څخه دى، چې ډيرلنډ داستانونه يې ويلى دى. عزيزنسين (۳۷) جلده کتابونه لري. نوموړى ليکي... تاسوکولاى شئ زماپه ليونتوب هغه وخت پوه شئ، چې زه دترکې په هيوادکې په لس کلنۍ دليکنوليوال شوم، هغه وخت زموږ په کورنۍ کې په ليکلواولوستلوقادرنه وو.

کله چې مې پلار زماله کاره خبرشو، نودپلرونوپه خيريې ماته وويل: ((زويه اله همدااوسه کوشش وکړه، چې خپل استعداد له همدا اوسه په کاروا چوى، څوپه راتلونکې کې ترې يوه مړۍ ډوډۍ وخورې، که له مااورې، شاعري اوليکوالي يوخواپريږده، چې ټول عمرپه زوريږي اوپه ژوند کې به مجروح او سرګردان وي.

بدبختي داوه چې تراوسه مې لاقلم په لاس کې نه واخيستلاى، چې عسکري لسيې ته يې واستولم. دعمرپه اوږدوکې مې چې څه غوښتل هغه مې ترسره

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشوکړای او چې څه مې وکول هغه مې وروسته خوښ نه کړل، په داسې حال چې ماغوښتل ليکوال شم، سرباز شوم. علت يې داوه، چې په هغه وخت خوارانو او غريبانو يوازې کولای شوای په عسکري ښوونځيو کې درس ولولي؛ په پای کې يې له ما څخه يو عسکری افسر جوړ کړ، خوشبېرکاله په هغه زندان کې وم او ترې را ووتم او د خپل زړه کار (ليکوالی) مې پيل وکړ.

په پيل کې مې په شاعرۍ پيل وکړ؛ خو ددې لپاره چې شعر ته په ډېر درنښت قايل وم، ومې نه غوښتل هغه خراب کړم، بيا مې د رومان ليکلو باندې پيل وکړ، نو اول مې خپل داستان وليکه، او يو يې ټولني ته مې وسپاره. مسوول مدير د هغه له ويلو وروسته ددې پرځای چې پرنګ پرنګ وژاړي، په کړس کړس وخندل او ويې ويل.

آفرين پرتا بيا هم دغسې داستانونه ما ته راوړه...دا ډول نا اميدي او ترهه اوس را سره ده او له ياده مې نه ده وتلې. هغه څه مې چې د خلکو د ژړيدلو لپاره ليکلي، هغوی يې وخندول او په دې ډول يې زه فکاهي نويس (ليکونکی) معرفي کړم؛ خو اوس هم، چې ډير کلونه تېرېږي او کېږي، په رښتيا نه پوهيږم، طنز ليکنه څه شی ده؟ (**۵۲**مخ) دری ۸ټولګي)

((طنز)) عربي کلمه ده، لغوی معنا يې ناز او کرشمه، پيغور، مسخره کول او سرزنش کول او په اصطلاح کې يو ځانګړی ادبي ډول دی، چې د پېژندنې لپاره يې بيلابيلو اديبانو او څيړونکو بيلابيلې توضيحي او تشريحي څرګندونې کړې دي... او همدا رنګه طنز هغه وينا ده، چې ټولنيز فسادا او نادودې پکې راځي، ياداچې:

طنز له ادبي پانګو څخه يو ژانر او د ليکنې ځانګړې لاره ده، چې اصلي مقصد پکې انتقاد دی، خو دا انتقاد د شوخۍ، ريشخند او تمسخر په جامه کې نغښتې وي، د وينا لحن او انداز يې په زړه پورې د ټوکو ټکالو په بڼه وي او مسايل پکې زيا تره وخت سرچپه او (معکوس) مطرح کېږي. طنز په ادبي اصطلاح هغه نثر يا شعر دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په تمسخر سره په ټولنه کې دوګړو دنادودو، ناوړه کړنو، اخلاقي فسادونو، نيمګړتياوو او کمزورۍ ښوونه کوي.)) (۳۸: ۲۷۱، ۲۷۲)

اوس څرګنده شوه، چې (طنز) يو معنايي فورم دی، نه شکلي. طنز لکه کيسه يا مثنوي يا لنډۍ ځانګړی کالب نه لري، بلکې منظوم او منثور وي.

زموږ اصلي موخه د طنز معرفي نه وه، کنه نو لازمه وه، د طنز په تعريفونو، ډولونه، تاريخې، د طنز په ليکوالو او ځينو بيلګو رڼا اچولې وای. زموږ په (طنزي يا فکاهيه) مقالو غږيږو.

طنز په مقالې د شکل او معنا له پلوه ډير ډولونه لري؛ اوږدې او وړې، کيسه يې، ډرامې ته ورته، فلمي، ادبي ټوټې، داستان، او رومان ته هم ورته وي.

د طنزي مقالو ځانګړنې:

۱- دغه مقالې له لنډو پيليږي تر اوږدو.
۲- په هر طنز کې يو هدف نغښتی وي.
۳- طنز کله انتقاد ته هم ورته وي.
۴- د طنز معنايي پانګه زياته وي.
۵- د طنز ژبه ساده، له معنا ډکه، خو سکونډونکې وي.
۶- طنزي مقالې ذوقي لاری لري؛ اروايي اغيزې يې پرنورو زياتې وي.
۷- طنزي مقالې غير تحقيقي وي، يعنې هوبه هو دبل چا نقل قول نه را اخيستل کيږي.
۸- د طنز مضمون له اجتماع را اخيستل کيږي او بيرته اجتماع ته وړاندې کيږي.
۹- طنزي مقالې لکه (نکل) يو ښه پيل لري.
۱۰- د طنزي مقالې ټوله نتيجه د مقالې يا وينا په پای کې له خندا سره يو ځای ښکاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- طنزي مقالې په الفاظو کې جادو خپروي، پوهه ورکوي او د کار نتيجه اظهاروي دلته به د (طنز) يوه بېلګه راواخلو، چې همدا د نثري طنز (مقالې) نمونه ده. دغه بېلګه په (ننګيار ناآشنا) پورې اړه لري؛ دا يې هم کلام:

زيارت

تاسو خوبه پوهيږئ، چې زيارت زموږ په هيواد کې د احترام ځای دی، په تيره د ښځو لپاره. زيارت ته د ښځو تګ د ډيرو ديني علماوو په نزد ناروا عمل دی، خو په چا يې منې؟!

زيارت ته ډير خلک د دعا کولو لپاره ځي؛ ځينې بيا د تفريح او ساعتيری لپاره په هرصورت خلک پوه شه او کاريې. که د دعا لپاره ځي او که د ساعتيرۍ، زموږ پرې کار نشته خو را به شو اصيلي کيسې ته.

د چهارشنبې ورځ وه، په زيارت کې ښه ګڼه ګونه وه، ښځې او ترټول را غلي وو. زه هم د دعا لپاره نه، بلکې د بد دعا لپاره تللی وم، ترڅو په زيارت کې هغه ډاکتر ته چې زما د زوی په درملنه کې يې هيڅ کوښښ نه وکړی او د همدې ناپوه له امله مړ شو، ورته ښې ډيرې ښېرې او بد دعاوې وکړم او له خدايه د دغسې بې پروا او ناپوه ډاکترانو د ورکې خواست وکړم او دغه زيارت ورته شفيع کړم، ترڅو مې دعا ژر قبوله شي.

ما همدا سې وکړل او په ډيرې عاجزۍ د قبر د پښو خواته ودريدم او په زوره زوره مې ښېرې پيل کړې، د خپلو ښېرو په ترڅ کې خبرشوم، چې يو بل څوک هم دعا کوي او داسې وايي: خدايه! ته د دې نازولي په روی دومره ناروغان راولې، چې پيسې ونه شم رسيدای! خدايه ته په دې وران هيواد کې داسې ساري ناروغي پيدا کړې، چې نه واړه پريږدي او نه زاړه او له يوې مخې پرې اخته شي.

خدايه ته خوموويني، چې نه تنخواه شته او نه کوپون او ټول ژوند مو په همدغه فيس پورې تړلی دی. د کور کرايه، د کتنځې کرايه او نور ټول لګښتونه له همدغه فيس نه ورکوم، نو که ناروغان نه وي، دغه د فيسو نو پيسې به له کومه کيږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پورته مې وکتل ، ماته مخامخ د قبر سرته هماغه ډاکټر
ترولاړ دی، چې له لاسه يې دلته راغلی وم او بد دعا مې کولې.
نابېره مې يوه چيغه له خولې ووته، وه زيارت بابا ! نيستـه يې، همـدی دی، هماغـه
دی.
هماغه چې تاته مې شکايت ترې کاوه. مه يې پرېږده... مه يې... (۳۴: ۳۰۸)
لنډه دا چې طنزي ليکنه د تحقيقي يا نورو مقالو د نثر په څېر څېړنيز جوړښت نه لـري،
خو هره ليکنه که لويه وي، يا وړه يو قول او مقاله ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷–۵– داووم څپرکي دمطالبولنډيز:

=مقاله دليکوالۍ يوغوره اوعمده ډول دی، چې دليکوالۍ په دنياکې له ډېر پخوا تراوسه روا لري اونن سبايې اخبارونو، اونيزو، مجلو، کتابونو، نيټ، فس بوک، يوټيوب، اوواييبر اوبلاخره ټولورسنيوته لار پرانستې ده.

= په پښتو - انګليسی قاموس کې (مقاله يامقالې) ته (Essay) يا (Article) ويل شوی اوسرمقاله (Editorial) وايي.

په انګليسي - پښتو قاموس کې مقاله، بند، بحراني شيبه (Erticle) برخه، ماده، بيله فقره، بيله اصطلاح، جلاموضوع دمجلې، ورځپاڼې انسايکلوپيديا (ګړ) هم ته ورته وايي.

= فرهنګ عميد، دويم ټوک کې: (مقاله، مص، مقاله م ل سخن ګفتن (ګفتار، سخن) يک قطعه يافضل ازکتاب، يک مطلب که تحت عنوان معيني نوشته شده باشد، مقالات جمع.

= په پښتوژبه کې (ليکنه) (لويه ياوړه) جمع يې ليکنې اومعتبره ليکنو ياهغه ليکنه، چې تريوټاکلي سرليک لاندې په يوه برخه کې ليکل شوې وي مقاله (مفرد) اوجمع يې (مقالې) هم راځي. مقاله لويه اووړه وي اوکيدای شي هرډول مضموم ولري. مقاله ليکنه دليکوال کاردی اودا کاريوپياوړی مسلک دی.

= مقاله (Thesis) له (مقاله) (Essay) يا مونوګراف ياپاپليک يارسالې (Treatise) سره توپير لري، دلته زموږ هدف (Essay) ياهغه مقاله ده، چې دليکوالۍ په ډګرکې لرغونی تاريخ لري؛ شکل اومضمون له پلوه (وړه يالويه) وي؛ مضمون يې په نثروي؛ غوره اوآسانه اسلوب يې دادی، چې د (يوې ځانګړې موضوع څخه بحث کوي اويوفکرتبلغوي. دغه ډول مقالې (تريوه عنوان لاندې يوه وړه يالويه موضوع رانغاړي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

= ډوکتور سيروس شمسيا په (انواع ادبي) کې د مونوګراف او تيزس توپير کړی؛ لکه: مونوګراف هغې رسالې ته ويل کېږي، چې يوازې پر يوه موضوع په مفصله او مشرحه توګه وليکل شي.
مقاله (Thesis) په ځانګړې توګه هغه ليکنې ته وايي، چې د يوه علمي سند په توګه يې د علمي سند هيله من ليکي، مګر په عام ډول نه ليکل کېږي. به عامه توګه مقاله (Essay) په نثر ليکل کېږي.
= ډوکتور احمد شبلي په خپل اثر (کيف تکتب بحثا او رسالة) کې د مقالې تعريف داسې راوړي: مقاله هغه بشپړ ريوټ ته وايي چې کوم څېړونکي يې د خپل بريالي تحقيقي کار تر سرته رسيدو وروسته وړاندې کوي؛ په دې شرط، چې د غه ريوټ د مطالعې ټول پړاوونه احاطه کړي، يعنې د موضوع په اړه د لومړنې فکر کولو څخه بيا له څېړنې څخه تر لاسه شويو پايلو پورې د دلايلو او اسنادو په رڼا کې هغه ترتيب، تدوين او وړاندې کړي.
= عبدالمالک همت په خپل کتاب (د مقالې ليکلو اصول (۹ مخ) کې د مقالې او رسالې توپير داسې کوی.... مقاله ليکلی مضمون، د معلوماتو مفصل مضمون د کتاب يوه برخه، د کتاب باب يا فصل ته وايي او... رساله وړه وړه مجموعه وړوکی کتاب، چې درياب او فيروز اللغات په اردو ژبه کې مجلې ته رساله وايي او د خوتنو ليکوالو د مضمونو نو ټولګه چې پرتا کلې مهال خپرېږي.
درياب قاموس ليکي، قول، ليکی مضمون، کتاب، حصه، د معلومات مفصل مضمون (عربي).
رساله (ر- سا- له) اسم، واحد ، مؤنث، وړه مجموعه، وړوکی کتاب ۲ ليک، مکتوب. د سورو (سيپرو) يوه ډله، يا يوه قطعه جمع رسالې.
= عبدالحق بيتاب د ثروت جريده کې ليکي: مقاله منظم کلام دی، چې د ليکوال په فکر پورې اړه لري... مقالې د موضوع له پلوه په درې ډوله دی:
(قصيصه وصفيه او فکريه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

= مقاله هغه لیکنه ده، چې نه کتاب وي او نه کتابچه (رساله) باید په څو پاڼو کې خلاصه شي؛ له هغه وخته چې ورځپاڼې او مجلې پیدا شوې دا ډول لیکنې د مقالې په نامه یادې شوې. مقاله کله اوږده او کله لنډه وي.

= د مقالې لیکوال باید پاملرنه وکړي که لیکنه یې لویه یا وړه وي باید د لیکوال تیزس به پوره ډول بیان کړي. مقاله باید داسې ولیکل شي چې د مطلب حق ادا کې او څه شی ورکې ناسپړلي پاتې نشي.

= مقاله لکه ګزارش (رپوټ) کېدای شي خطابې لوری ولري، په دې وخت کې لازمه ده لیکوال د خپل قلم د ځواک او نوښت له برکته نوموړی یاد پام وړ موضوع ښه راوسپړي، یعنې داسې یې ولیکي، چې په پای کې تري مفهوم واخلي.

= هغه وخت یوه مقاله پر لوستونکي اغیزکولای شي، چې د موضوع له پلوه غنی وي او اصلي مطلب یې په نوی ډول بیان کړی وي.

= رساله د شکل له پلوه له مقالې لویه وي، مقاله یوقول دی، یوه لنډه لیکنه هم احتوا کوي، خورساله د مقالې تفسیرشوې بڼه او شکل دی؛ آن مونوګراف رساله بللای شو.

= فیروز اللغات وایي: رساله؛ د څوتنو لیکوالو د مضمونونو له مجموعې څخه عبارت ده، چې پرتاکلې موضوع خپرېږي؛ لکه دادبیاتو هدف څه دی؟

= مقاله کېدای شي رسمی او غیر رسمي وي؛ رساله په رسمي مجلو او مقاله په شخصي اورسمي مقالو کې.

= مونوګراف؛ مونو (یو- یوه) ګراف موضوع، لیکه (موضوع) یعنې مونوګراف یوه موضوع، چې تریوه عنوان لاندې لیکل کېږي. موضوع عموماً هدف لري او بې هدفه نه وي.

= یومونوګراف له دغو عمده برخو جوړېږي: (عنوان، سریزه، متن، نتیجه او ماخذونه... همدارنګه ځینې نوروا ړه عنوانونه هم شته... د مونوګراف ماخذونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید کتابونتوني، مرکې، ساحوي اوسایټونه وي، لړترلږه دماخذونو شمیرباید له(۵یا۸) کم نه وي اوتر ۱۲ یاډیروپورې هم وي.
= عبدالمالک همت مونوګراف هغې رسالې ته وایي، چې یوازې پر یوه موضوع په مفصله شرح ولیکل شي. یعنې مونوګراف اورساله یوه معنی لري.(مونوګراف هغه رساله ده، چې دمفهوم له پلوه بشپړه معناافاده کړي اوتریوه عنوان لاندې کېدای شي ثوبیلابیل واړه عنوانونه راشي.
= دمقاله لیکلوسوابق له ډیرپخوامروج و. مقاله خپله عربي کلمه ده، مګرنه عربي کې پردې ده، نه زموږپه ژبه اوادب کې. دغه کلمه له ډیرپخوا هم دکتابونودبابونو یافصلونولپاره مستعمله وه؛ لکه داقلیدس ته منسوب کتاب پر (۱۵) مقالوویشلی دی.
= دابن ندیم(الفهرست) پرلسو مقالواودنظامي عروضي سمرقندي(مجمع النوار) پرڅلورومقالوویشلی دی اود علامه عبدالحی حبیبي، (شل) مقالې، دپوهانورشاد (لس مقالې) اودارواښادصدیق روهي(ادبي څېړنې) دیادولووړ دي.
= دمقالې دلرغونتیا په برخه کې ډکتورعزیزاسماعیل لیکی: دمقالې کلمه په عربي ادب کې دغنې دالالت له مخې نوې باله شي. حقیقت دادی، چې په عربي کې دمقالې تاریخ دورځپاڼې لیکلوپه تاریخ اړه لري اودغه تاریخ په عربي ژبه کې تریوې نیمې پیړی زیات اوږدوالی نه لري.
کله چې اروپایي ادب په عربي ادب ګډو، دغه کلمه زموږادب ته راننوتله.
= (Essay) کلمه دلومړي ځل لپاره په(۱۸۵۰م) کال فرانسوي مدافع وکیل مونتېین... په ۱۵۳۳م-۱۵۹۲م استعمال کړه.
= سیروس شمسالیکی؛ مقاله نویسی له ډیرپخوامروجه وه، په(یونان) کې (پلوتارک) اوپه(روم) کې(سیرووسنکا) په دغه فن نامتوول خودمقالې پېژندل دیوه ادبي ډول(ژانر) په توګه په دوو وروستیو پېړیواړه لري. لومړی ځل لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرانسوي مونتېن د مقالو ليکل په رسمي توګه دود کړل او په (۱۵۸۰م) کال يې خپلې مقالې خپرې کړې.
= په ايران کې هم مقاله ليکنې له ډېرپخوا رواج درلود ، خوهغې ته يې رساله ويلې.
په افغانستان کې دفني مقالې ليکنې عمر تر سلو کالو ممکن ورسيږي. مثال شمس النهار اخبار د اميرشيرعلی خان او سراج الخبار د حبيب الله خان په وخت کې د محمود طرزي په لاس خپرې شوې. علمي او ادبي مقالې ليکنې خود شلمې پېړۍ په دريمه او څلورمه لسيزه کې اوج ته ورسيدې او په ډېرښه ډول يې دوام وموند او کتابي بڼه يې وموندله؛ د علمي مؤسسه له خوا په علمي ادبي جملو کې د مختلفو ليکوالو او استادانو له خوا ليکل شوې او فني او مسلکي قوت يې وموند.
= زموږ په هيواد او ټوله اسلامي نړۍ کې د غه انقلاب (مقاله ليکنه) د نولسمې پېړۍ له دويمې را په دې خوا د علامه سيد جما الدين افغانی او محمد عبده رحمته اله او د هغو شاګردان ول.
= په نړيوال ډګر کې؛ سيسرو سنکا د ليکوالو په نامه ياديده، خو ديوژانر (ادبي ډول) به د مقالې تشخيص په وروستيو پېړيو پورې اړه لري.
= د لومړي ځل لپاره فرانسوي ليکوال مونتنې، په رسمي ډول مقاله ليکنه مروجه کړه او په (۱۵۸۰م کال کې يې (Essay) وليکې. فرانسيس بيکن هم په همدې پېړۍ کې په انګلستان کې مقاله ليکنه پيل کړه.
= په نولسمه پېړۍ کې (مجله) راغله؛ د مروجو ادبي ډولونه ياژانرونو څخه وګڼل شوه.
= په لويديځ (غرب) کې د جورج اورول، وای، م فورستر او جيمزتور معرفي کړې.
= علمي- تحقيقي مقاله د تحرير او ليکنې په کارکې لکه علمي مقالو غوندې له وچو ادبي کلمو سره نه وړاندې کېږي؛ پکې تخيل او احساسات نه ځايږي. علمي-

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحقیقي ابداعي ځانګړنې نه لري، خو تازه او نوې موضوعګانې خلکوته وړاندې کیږي.
= علمي تحقیقي مقالې جوړښتي توکي (عناصر) هم لري؛ لکه: (عنوان، لنډیز (چکېده)، اصلي یا کلیدي کلمې، سریزه، دمقالې متن نتیجه ګیري او دماخذونو فهرست.)
= لنډیز (چکېده) دمطلب اوج او دمقالې دمحتوا خواږه (لب الباب) بیانوي او دشکل له پوله له پنځو تر اتو کرښو زیات نه وي او د مقالې محتوایي جوړښت بیان کړي او فرعي عنوانونه یاد کړي.
= دمقالې په سریزه کې دمقالې ارزښتونه بیانیږي، چې په استدلال او قناعت بښوونکي توګه وړاندې شي. دموضوع کول او غوره کول داسې کاردی، چې په مقدمه کې بیانیږي، هدفونه، دموضوع تاریخچه او دکارچلند په مقدمه کې کار کیږي.
= دمقالې متن د تحقیقي مقالې دجوړید و اصلي برخه ده، نو په دې اساس په ښو، متینو او وړعبارتونو، دګرامرله اصولو او دورځې په ژبه ولیکل شي. دمقالې متن باید دمحتوا له پلوه تحقیقي وي، یعنې دنورو خبرې اتري، مناقشې او څېړنې رانغاړي.
= دمقالې متن ډیر ځله له ګنو سرلیکنو جوړیږي. دعنوانونو زیاتوالی (تعدد) مقاله له سترې کوونکی حالت له یوډول والی ژغوری.
= دمقابلې پایله باید لنډه، جامع وي، په دې معنا چې دمقالې محصول په ساده او راکاړلې ژبه لوستونکوته وړاندې کوي. دمقالې دنتیجې اخیستنې، دټولې په حجم پورې تړلې دی.
= ماخذونه په متن او دمقالې په پای کې معرفي کیږي.
ماخذونه اوس په دوه، درې ډوله بابریږي:
۱- متن او لمن لیک

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- يوازې کتاب، ليکوال او مخ
۳- په متن او پای کې
= د مقاله ليکنې پړاوونه په لاندې ډول دي.
الف- د ليکوال فکري لارې او مخکينۍ اطلاعات، د ليکوال د ټولو اختصاصي اطلاعاتو لپاره سرچينه، چې د ليکوالۍ اصول د مطلب دا دا طرز او نورېکې راځي.
ب- په يوه موضوع تمرکز، د مطلب شرح ، د فهرست ليکل، اطلاعاتي منابعو پورې اړونده ستونزې بايد سرته ورسول شي.
ج- د مطلب راټول، ياداشت اخيستل هغه څه چې په ذهن کې دي د هغو سنجول، د تجربې مرکو ، د افکارو تبادله، مطالعه او فکر په دې کار کې رول لري.
د- ارزونه او ټاکنه، د منتخب اطلاعاتي واحد برابرول (يعني د مقالې د ليکلو لپاره بايد مخکې له مخکې معلومات او ماخذونه راټول شي او مطالعه و شي، آن تجزيې هم ورسره شريکې شي.)
هـ- د مقالې طرحه، جزئيات او ټول مطالب، ترتيب، وړاندې وليکل شي. او د غسې تر (ط) پورې.
= مطبوعاتي مقالې هم مهمې وي؛ مطبوعات په يوه هيواد کې په عمومي ډول فکري ستون بلل کېږي او په خصوصي ډول د ژورناليزم په مسلک پورې اړوند دي. دورځپاڼو ، جريدو او مطبوعاتو مقالې د يوه هيواد د خلکو دورځينې، علمي، ادبي، سياسي نظامي ژوندګې اړخونه انعکاسوي.
= د مطبوعاتو مقالې لاندې نومونه لري:
اساسي مقالې؛ دورځپاڼې، جريدې يا مياشتنۍ اساسي او فکري مقالې وي، چې تيوريکې او ګزارشي موضوعات پکې وړاندې کېږي تحليل پکې وي.
= په مطبوعاتي مقالو کې سرليکنه (سرمقاله) دورځپاڼو او جريدو هويت ټاکي، ځکه له نورو مقالو لنډې، مهمې او دورځپاڼو او جريدو پاليسي ټاکوونکې هم وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= مسکين علی حجازي ليکی؛ دامهال دلويوورځپاڼو په ادارو کې هغه څوک د سرليکنې ليکلو ته ګمارل کيږي، چې پربيلابيلو علومو پوه وي، خو کېدای شي په هروشلو کسانو کې يوتن دې داکاروکړای شي.
= مسکين حجازي ليک د سرليکنې لغوي معناء مديرليکنه او د مدير دنظرڅرګندولودی، خو په عامه توګه له دې څخه موخه هغه ليکنه ده، چې د سرليکنې پرمخ دورځپاڼې يارسالې تر نامه لاندې چاپيږي.
= دمطبوعاتي مقالوځانګړنې دادي، چې دورځې مطالب خپروي بايد تازه اوبکرموضوعات ولري. دنشرورمو موضوعګانې يې دژوند دبيلابيلوارخونوانعکاس وي.
= بله عمده ځانګړنه يې داده، چې ادبي صنايع اولفظي پيچلتيا پکې نه وي، ساده ګې لري. اصلي مطلب په لنډواوساده الفاظوکې وړاندې کوي.
= بل خصوصيت يې دادی، چې ورځنۍ پېښې يوله بله تړلې اوديوې موضوع بيلابيلې برخې تحليلوی.
= د سرمقالې په تعريف کې يومعاصرامريکائي ليکوال په خپل اثر (ايديتوراوليکوال) کې ليکي: سرليکنه په شعوري اواړوند شکل دورځپاڼې دغوښتنودوړاندې کولو نوم دی، ياسرليکنه پرروانوپيښودورځپاڼې نظردی.
= ميکن لريزپه وينا: سرليکنه پرمهموورځنيوپيښودتبصرې کولونوم دی. سرليکنه دهغې ژورنالستيکې ليکنې نوم دی، چې په هغه کې داداري له لوري دلوستونکودلارښوونې په موخه چارې ، مسايل روښانه شوي وي.
= د سرليکنې دمخ موضوعات (پردې مخ له مقالې پيلامې او يادښت سربيره نورشيان هم چاپيږي. اوسنی نظروالان ظنر لري. د سرليکنې دمخ موضوعات په دري ډوله دی:
۱- سرليکنه اوشذرات (يادښت)
۲- راغلی ليکونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- پرمهمو پيښو يوه يا له يوې ډيرې ليکنې له دې سربيره پردې مخ دورځپاڼې نوم هم چاپيږي.
دسرليکنومخونه څلوربنسټيزې برخې لري:
۱- سرليکنې
۲- پر روانو پيښو تبصري
۳- راغلی ليکونه
۴- دمنتخبولنډيزونو، کتابونو، رسالويانوروورځپانواقتباسونواونور.
= ورځپاڼه موخې هم لري:
۱- دمعلوماتوخبرتيااوخبرونوبرابرول
۲- پرخبرونوتبصره کول يعنې پرروانوپيښوخپل نظر ورکول
= سرليکنه ځانګړنې هم لري:
۱- ژبه يې ساده اوروانه وی، داسې، چې هرلوستونکی پرې پوه شي.
۲- له نقل قول اوعلمي مصطلحاتوڅخه لرې ګټه پورته کېږي.
۳- تحليلونه ډيرځله دليکوال دتفکرمحصول وي، خودغه تحليل له ور سره مخ شويوپيښوڅخه کوي.
۴- سرمقاله بايدله يوه مخه ډيره نه وی.
۵- علمي اوادبي اصطلاحات پکې لږوي.
= اقتصادي مقالي اقتصادی اصول، برياوې، ناکامۍ اوپرمختګونه څېړوي. دغه مقالي مسلکي وي په ورځپاڼواوجريدوکې دغه مقالي لکه دنوروبرخوغوندې جلااوځانګړي ليکوالان لري: ددغو مقالو دمضمون کيفيت په ارقاموکې نغښتی وی، ارقام بايد ددقيق اوله اصلي منبع سره کتل شوي وي.
= قلم دليکوالۍ په ډګرکې ځای ورو وروکمپيوټرته پرېږدي.
په کمپيوټرکې دسايټونوله لارې په انټرنيټ کې مقالي خپريږي اوهرډول لوی اوواړه، علمي ذوقي، ادبي هنري، اقتصادي اومعلوماتي مطالب خپريږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= انترنيت په نړيوال، خو په تيره زموږ په مطبوعاتو کې نوې خپرنيزه پديده ده... دغه تخنيکي وسايل له (۱۳۸۰ هـ) کاله راپه دې خوا زموږ په هيواد کې د استعمال وړ ګرځي او خلک ورسره روږدي کېږي.

= کابل پوهنتون کې په (۱۳۸۸هـ) کال کابل کمپيوټر ساينس پوهنځی نوی جوړشو، چې هدف يې هيواد ته د کمپيوټر کارانو تربيه کول و. زموږ مطلب دادی، چې د ليکوالی فن د تعليم ترڅنګ د کمپيوټرلوری هم خپلوي او نوي انټرنيټي ويبسايټونه پيدا کوي.

= علمي خبرنيزي او تحليلي مقالې په ورځپاڼو، داکاډميکو مؤسسو په نشراتي مجلو او سايټونو کې خپرېږي. علمي خبرنيزی او تحليلی مقالې د يوفرد، افرادو، مسلکې او علمي ټولنو تحليل او څېړنه وي. او دغه مقالې په تحليلي او تحقيقي روحيه ليکل کېږي.

= دغه مقالې (تحيقي او تحليلي مقالې) له استدلال او څېړنې سره وي، يعنې داچې د څېړنې طبيعت لري؛ د څېړنې پوهه او روحيه لري. په يوه او کله له يوې ډيرې موضوعاتو باندې تمرکز لري او درسې موضوعات راسپړل چې له ده مخکې نورو ليکوال هغه نه وي تحليل کړي.

= بله ځانګړنه؛ د کره کتنې په روحيه برابره وي، سره او ناسره سره بيل کړي. په يوه علمي تحليلي مقاله کې پېچلي ټکي او اصطلاحات د ليکوال له خوا توضيح کېږي او داډول مقالې په مياشتو کې وليکل شي.

په يوه علمي او تحليلي مقاله کې پيچلي ټکي او اصلاحات د ليکوال له خوا توضيح کېږي او ستونزور اصطلاحات د تحليل له څخه تېرېږي. يوه علمي تحقيقي مقاله ممکن په مياشتو او يا اونيو کې وليکل شي او د ورځپاڼو د مقالو پرخلاف په ډيره ژوره توګه ليکل کېږي.

= علمي مقاله ليکونکې بايد په پراخه حوصيله په توضيحي ډول او تحليلي ډول د خپل کار موضوع مخکې له مخکې کوردينه کړي دراټولو شويو

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلوماتو او کارتوکو په وسيله د (ايډيټ) او خپريدو تر مرحلې مقاله تعقيب او بيا نشر کړي.

= ادبي مقالې وچې او مبتذلې ليکنې نه دي، بلکې دادبي پېښو ادبي دورو، ادبي روايتونو، ادبي ډولونو، ادبي پنځونو... په برخه کې پراخه څېړنې او تحقيق دی، چې دادبي محقق له خوا په علمي ادبي او آن خيالي دول تحليل او توصيفيږي.

= دادبي تحقيقي او علمي مقالو تو پير له (ادبي توصيفي) مقالو سره دادی، چې لومړی يې د تحقيق او ريسرچ برخه جوړوي او ادبي توصيفي مقالې له خيال او ظرفيتونو سره ملګرې وي.

= لنډه دا چې دادبي مقالې اساسي موخه (هدف) په ادبي مقاله کې دعواطفو او احساساتو بيان او سپړل دي... دادبي مقالې ليکل دمقالو له لورو ډولونو سخت کار دی.

= ادبي توصيفي مقالو کې پوره ځانګړنې هم لري، چې به کتاب کې يې وګورئ.

= ادبي توصيفي مقاله کې ضرورنه ده، چې ماخذنيغ راوړل شي مګر دليکوال دمطالعې محصول وي.

= انتقادي مقاله په نړۍ کې ډيره لرغونتيا لري، دليکنې ددغه ډول پيل هم دفرانسې په معاصرو ادبياتو په تېره بيا په کره کتنه پورې تړي، خو دا خبره دختيځ په برخه کې داسې نه ده.

= دکره کتنيزو مقالو ځانګړنه يوه داده، کره کتونکی غواړي دليکوال زماني او ايجادي چال چلند او له دغه چال چلند څخه را منځته شوی حالت او بهير بيان کړي.

= بله ځانګړنه؛ دتاکلې اثر يا آثار وليکوال او تاکلی ادبي بهير په اړوند دکره کتونکی دذوق او ځير کې ځرګندونه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= د ښاغلی ډاکتر خالق رشید په وینا ؛ د انتقادي مقالې جوړښت په خپله په کره کتونکی پورې اړه لري، کره کتونکی داتکی په پام کې ونیسي، چې کله غواړي په یوه موضوع باندې خپله څېړنه پیل کړي.
= تبلیغي مقالې هم د مقالو یو ډول دي، په دغو مقالو کې، تبلیغ، وعظ، نصیحت او پند په ټولنه کې د منورو او پوهو انسانانو له خوا د عامه اذهانو د روښانولو او منور کولو یوه غوره وسیله ده.
= په تیلیغاتي مقالو کې د عاطفي، احساس او هیجان عناصر ډیر دی، له دې امله که چېرې لیکوال د خلکو احساسات په ښه ډول روانه پاروي په ټولنه مې به د بدو خلکو د سوا ستفادې اخیستنې لارې - چارې برابرې شي او تبلغاتی او تبلیغي مقالې توپیر او ځانګړنې هم لري، چې توپیریې په کتاب واضح دی.
= قضایی، حقوقي او جنایی مقالې هم د عمومي مقالو له ډولونو او ردیف څخه دی، خو د معنا له مخې هرو مرو توپیر لري. د غه مقالې هرو مرو تحقیقي وي، قضائی او حقوقي هویت لري او جنائی مقالې سره له دې، چې څېړنیزې وي، خو په ارقامو ولاړې وي.
= اخلاقي، دیني او روزنیزې مقالې له اساسه تعلیمي مرام لري او د یو هدف پر بناد چاپ ډګرته راوځي. په تعلیمي او تحصیلي مؤسسو پورې اړوندې یې څېړنیزې وي، خو ډیر اصلاحي نهادونه شته، چې هغوی یې د اړتیا وو له مخې چاپ او خپروي او همدارنګه ځانګړنې هم لري.
= طنزیه یا فکاهیه مقالې هم د عمومي مقالو یو ډول دی؛ د طنزیه برخه کې معلومات په کتاب کې خوندي دي.
طنزیه مقالې د شکل له پلوه ډیری لنډې، خو ډیرډولونه لري او معنا له پلوه هم مختلف مضمونونه لري.
= طنزیه مقالې څه مخصوصې مقالې نه دی، خو د غه مقالې د کلمو په واسطه کله تمثیلي، کله انتقادي، سیاسي او نورې محتوا وې بیدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷–۶– داووم څپرکي پوښتنې:

۱- مقاله دکومې ژبې کلمه ده؛ په لغت او اصلاح کې څه ته وايي؟
۲- مقاله؛ دلیکوالۍ کوم ډول دی؟
۳- په پښتو - انګلیسي قاموس کې مقالې ته څه او سرمقالې ته څه ویل شوي؛ توپیر یې وکړئ.
۴- په زاهد - پښتو - پښتو سیند کې مقاله څه بلل شوې؟
۵- فرهنګ فارسي عمید ، دویم ټوک مقاله څنګه راپېژني؟
۶- مقاله(Thesis)(Essay) یامونوګراف اورساله څه توپیرلري؟
۷- دوکتورشمسیا دمونوګراف اوتریتیس ترمنځ توپیر څنګه کوي؟
۸- دمقالې اورسالې ترمنځ فرق څنګه برجسته کولای شئ؟
۹- دکتوراحمدشلبي آرتورکول په حواله دمقالې تعریف څنګه راوړي؟
۱۰- دمقالې اورسالې توپیرعبدالمالک همت په خپل اثر (   )په (   ) مخ کې څه ډول راوړي؟
۱۱- په ... دریاب ډکشنرۍ کې څوک (   ) مقاله څه ډول راپېژني؟
۱۲- داستادعبدالحق بیتاب په څه شي (   ) ، په(۴) مخ کې دمقالې په برخه کې څه راوړې دي؟
۱۳- مقاله اومقالې لیکنې په نننۍ دنیاکې څه اغېزې لري؟
۱۴- فیروز اللغات درسالې تعریف څنګه راوړي؟
۱۵- رسمي اوغیر رسمي مقاله څه ته وايي او توپیریې څنګه کولای شی؟
۱۶- یومونوګراف دشکل له پلوه معرفي کړئ؟
۱۷- اقلیدس ته منسوب کتاب په څوکتابونو کې لیکل شوی و؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- (دعبدالحی حبیبی دمقالومجموعه او دپوهاند دمقالو او همدارنګه دصدیق روهي دمقالومجموعي په کومونومونو يادې شوې دي؟
۱۹- ډاکترعزيزالدين اسماعيل دمقالې دلرغونتيا په برخه کې څه ويلی دی؟
۲۰- په عربي ژبه کې دمقالې تاريخ.. په تاريخ پورې اړه لري؟
۲۱- په اروپاکې دمقالې(Essay) کلمه دلومړی ځل لپاره په کوم کال (   ) اوفرانسوي مدافع وکيل (   ) په کوم کال استعمال کړه؟
۲۲- په (الادب وفنون دراسة ونقد رساله، په (   ) مخ (   ) کې دمقالې په باب څه ليکل شوی دی؟
۲۳- ډاکترشمسيا دمقالې دلرغونوالي په برخه کې څه نظر لري؟
۲۴- فرانسوی ليکوال (   ) خپل مقاله په رسمي توګه په کوم کال (   ) خپره کړې؟
۲۵- په انګلستان کې چادمقالوليکل مروج کړل؟
۲۶- په افغانستان کې اوسنی مقاله ليکنه له کومو کلنو پيليږي؟
۲۷- په ايران کې مقاله ليکلو په برخه کې څومره پوهيږې؟
۲۸- سراج النحار جريده په کوم ځای او د کوم پاچا په وخت کې خپربدله؟
۲۹- زموږ په هيواد کې په کمپيوټراوانټرنت کې مقالې خپريدل په کومو کلونو کې پيل شوې؟
۳۰- الله جل جلاله په قلم څنګه سوګند ياد کړی دی؟
۳۱- سيد جمال الدين افغان او محمد عبده له څه وخت څخه را په دې خوا مقالې ليکلې؟
۳۲- مقاله د بيان، وړاندې کولو، هدفونو او موضوع له مخې په کوم ډولونو ويشل کيږي؟
۳۳- مقالې د موضوع او دليکنې دډول له مخې کوم ډولونه لري؟
۳۴- ستاسو په نظرعلمي تحقيقي څه ډول مقاله وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۵- د علمي تحقیقي مقالو جوړښتي توکي کوم دي په دقیق ډول يې معرفي کړئ؟
۳۶- لنډیز یا چکیده څه ته وايي؟
۳۷- عنوان او سریزې په برخه کې څو مره پوهېږئ؟
۳۸- د مونوګراف ماخذونه په څه ډول برابرېږي؟
۳۹- د مقاله لیکنې پړاوونه په څو ډوله دي؟
۴۰- د مطبوعاتو مقالو په برخه کې څو مره پوهېږئ، خپل دقیق او لنډ معلومات ولیکئ؟
۴۱- ورځپاڼه، جریده او مجله معرفي کړئ؟
۴۲- ډاکتر مسکین علي حجازی سرلیکنه څنګه راپېژني؟
۴۳- د لیکنې او سرلیکنې توپیر وکړئ؟
۴۴- کارل جي ملر او میکس لرنرد سرلیکنې په برخه کې کوم نظرونه وړاندې کړې دي؟
۴۵- امریکائی لیکوال (   ) وايي، چې زموږ د ورځپاڼو د ورځپاڼو د سرلیکونو مخونه څو (   ) بنسټیزې برخې لري، هره برخه يې معرفي کړئ؟
۴۶- د لسو انترنیټي ویبپاڼو د سایټو نونومونه واخلئ، چې مقالې ورکې خپرېږي؟
۴۷- د علمي څېړنیزو او تحلیلي مقالو ځانګړنې په لنډه توګه معرفي کړئ؟
۴۸- د علمي تحقیقي او تحلیلي مقالو د لیکلو لپاره کوم ټکي په نظر کې نیولای شو؟ د ادبي توصیفي مقالو دوه ځانګړنې راوړئ؟
۴۹- داستان، تکل ډرامه، راپورتاژ، ځان پیښنی او طنز هریو راوپېژنئ؟
۵۰- انجمن ترقي پسند منصفین) په کوم کال جوړ شو؟
۵۱- د غیرت چیغه او د وخت چیغه د چا آثار دي؟
۵۲- د ادبي توصیفي مقالو یو لنډ مثال راواخلی؟
۵۳- انتقادي مقالې کوم ډول مقالې دي؟
۵۴- د انتقادي مقالو درې لنډې ځانګړنې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۵- د انتقادي مقالو ليکوال بايد په په کوم شی ښه و پوهيږي چې کره کتنيزي مقالې وليکي؟
۵۶- تبليغي مقالې څه ډول مقالې دی او کوم اهداف لري؟
۵۷- د تبليغي مقالو ستر هدف څه شی دی؟
۵۸- د قضايي مقالو يو دوه ځانګړني راوړئ؟
۵۹- د اخلاقي او ديني مقالو ځانګړني تشريح کړئ.
۶۰- د قناعت د ښېګڼې په برخه کې د سعدی شيرازی د کلام نمونه راوړئ.
۶۱- طنزيه مقالې څه ډول مقالې دی؟ آيا په خصويات يې پوهيږی؟
۶۲- طنز کوم ځانګړی فورم لری کنه؛ په کوم شکلونو کې بيانيدای شی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷-۷- داووم څپرکي (فصل) ماخذونه:

۱) Waldrop Gayle. ۱۹۴۸. Editor and writer Rinehart and co. Publishers. New york. Toronto.

۲) احمدي، پوهنمل جاويد. ۱۳۸۹. روش تحقيق کتابخانه يي و اجتماعي. کابل: شهرنو، چهارراهي انصاري. انتشارات رسالت.

۳) ارچيوال، حضرت ګل. ۱۳۸۹. پښتو اتم ټولګی، دويمه ژبه. کابل: د پوهنې وزارت، د تعليمي نصاب د ښوونکو مرکز، د کتابونو د تاليف څپرونه.

۴) اقتصاد پوهنځی. ۱۳۲۲. اقتصادي څېړني. (دربيمه او ځلورمه ګڼه) کابل: کابل پوهنتون. دري مياشتنۍ مجله. د کابل پوهنتون نشرات.

۵) انصاري، خواجه عبدالله. ۱۳۸۹. زبان و ادبيات دری (صنف ۸). کابل: وزارت تعليم و تربيه. کميسيون تدقيق، تصحيح. نشرات وزارت معارف.

۶) باجوړی، پوهنمل بريالی. ۱۳۸۷. د ادبياتو پېژندګلوي. کابل: حسام ادبي ټولنه.

۷) بيرجندي، محمد باقر. ۱۳۸۸. کبريت احمر. ايران: تهران. انتشارات صبح پيروزی، چاپخانه سبحان.

۸) بيتاب، استاد عبدالحق. ۱۳۳۵هـ ثروت مجله (انتشارات مقالات (ژباړه). کابل: وزارت ماليه. انتشارات جريده.

۹) پښتو-انګليسي قاموس. ۱۳۸۸. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمي. الازهر خپروندويه ټولنه.

۱۰) پښتو-انګليسي قاموس. ۲۰۰۹. کابل: د افغانستان د ساينس اکاډمي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱) جعفري. محمود. ۱۳۸۲. راهنمای نویسنده گی. کابل: چهارراهي صدارت. کتابخانه سبا.

۱۲) جعفري، محمود. ۱۳۸۲. راهنمای نویسنده گی. کابل: بنګاه انتشارات میوند. چاپ مطعبه میوند.

۱۳) ځدراڼ، ببرکزی وحیدالله. ۲۰۱۳ م. د افغانستان د انټرنیټي ویبپاڼو لارښود. کابل: کمپیوټري خپرونه.

۱۴) ځدراڼ، سرمحقق عبدالرحیم. ۱۳۲۹. ټوکي ټکالي. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمۍ. د ژبو او ادبیاتو مرکز. آریانا مطبعه.

۱۵) حبیبي عبدالحی. ۱۳۸۲. شل مقالي (یوولسمه برخه) (دویم چاپ). کندهار: د علامه رشاد خپرندویه ټولنه.

۱۶) حجازي، ډاکټر مسکین علي. ۱۳۸۲. سرمقاله لیکنه (امیرجان وحید احمدزی. افغانستان. پکتیا. مصور خپرندویه ټولنه.

۱۷) حمیدي، ډاکټر سید جعفر. ۱۳۸۳. آیین نګارش و ویرایش (۱، ۲). ایران: تهران. ارمغان. بوشهر. مرکز انتشارات علمي.

۱۸) د جزایي اجراتو قانون. ۱۳۸۵. کابل: رسمي ګڼه (۳۲).

۱۹) رشید، عبدالخالق. ۱۳۸۸ هل. کره کتنه په یوه نوي نظر. هندوستان: نوی دهلي. جید پریس. بلیماران.

۲۰) زاهد، ۱۳۸۵. پښتو - پښتو سیند. کابل: دافغانستان د علومو اکاډمي. د پښتو څېړنو نړیوال مرکز. دانش خپرندویه ټولنه.

۲۱) زغم، احمدشاه. ۱۳۹۱. تاو د سترګو (ناچاپ اثر).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۲) زغم، احمدشاه. ۱۳۹۱. د پوهنتونونو او لوړو زده کړو مؤسسو د فارغينو لپاره د مونوګراف ليکنې لارښود. (د ځلورم ټولګي لپاره). د علامه حبيبي علمي- ادبي کارونه. کابل: کابل پوهنتون. د ژبو او ادبياتو پوهنځی.

۲۳) ستانکزی، نصرالله. ۱۳۸۷. حقوق. د حقوقو پوهنځی. کابل: کابل پوهنتون. د حقوقو او سياسي علومو پوهنځی خپرونه. جيحون مطبعه.

۲۴) شبلی، ډاکتر احمد. ۱۹۷۲. کيف تکتب بحثاً اورسالتاً دراسة منهجيه. قاهره (اتم چاپ) مکتبته النهفته المصرية.

۲۵) شمسا، ډاکترسيروس. ۱۳۸۳. انواع ادبی. (لسم چاپ).. تهران: کتابخانه ملي ايران. انتشارات فردوسي.

۲۶) طوسي، ډاکتر بهرام. ۱۳۸۸. هنر نوشتن و مهارت های مقاله نويسی. (دوويشتم چاپ). ايران: مشهد، د تابران خپرونه.

۲۷) عميد، حسن. ۱۳۸۱. فرهنګ فارسي عميد (دوجلدي، جلد دوم) (چاپ بيست و پنجم) ايران: تهران. مؤسسه انتشارات اميرکبير. ميدان استقلال.

۲۸) عميد، ۱۳۸۱. (فرهنګ عميد). ۱۳۸۱. (دويم ټوک. ايران: تهران. مؤسسه انتشارات اميرکبير.

۲۹) عميد، حسن د. ۱۳۸۱. فرهنګ فارسی عميد (دوجلدی) جلد دوم. ايران: تهران. موسسه انتشارات امير کبير.

۳۰) غضنفر، اسدالله. ۱۳۸۹. د نثر ليکلو هنر. نيدرلينډ: افغاني کلتوري ټولنه. مومند خپرندويه ټولنه.

۳۱) ګيلانی، احمد سمعي. ۱۳۸۲. نګارش و ويرايش. ايران: تهران: سازمان چاپ وزارت فرهنګ و ارشاد اسلامي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۲) محمدي، عبدالحمید. ۱۳۹۰. افغانستان در مسیر صلح و امنیت. کابل: انتشارات-بین المللي الهدی. مطبعه کاروان.

۳۳) مومند، قلندر. ۱۹۹۴م دریاب. پېښور: امیر پرنټرز.

۳۴) نا آشنا، ننګیار. ۱۳۸۲. هو صیب نه صیب (طنزي ټولګه). پېښور: قصه خوانی. دانش خپرندویه ټولنه.

۳۵) ناظم، څېړنیار محمد داود. ۱۳۹۲. د انیس ملي جریده. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمي، د بشري علومو معاونیت. د ټولنیزو علومو مرکز. د ژورنالیزم انستیتوت.

۳۶) نانګیر، محمدرضا. ۱۳۸۲. مهارت هفتم (ICDI). ایران: تهران، انتشارات اطلاعات و ارتباطات. انتشارات خانیران.

۳۷) وزیرآغا. ۱۹۸۱م. طنز اور مزاح. هندوستان. نوی ډهلي. سککډو.

۳۸) هاشمي سید محي الدین. ۱۳۹۲. د نثري ادب ډولونه. کابل: د علومو اکاډمی. وحدت خپرندویه ټولنه.

۳۹) هاشمي، سید محی الدین. ۱۳۸۳. د لیکوالی فن. (دویم چاپ). پېښور: بورډ، ناصرباغ. میرویس مطبعه.

۴۰) همت، عبدالمالک. ۱۳۸۵. د مقالي لیکلو اصول. کوټه: یونایټډ پرس. صحاف نشراتي موسسه.

۴۱) همیانی. ۱۳۹۳. اقتصادي ورځپانه. کابل-دوبی. سه شنبه. ۱۳۹۳. د سلواغي ۱۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغتونه او اصطلاحات

۱- انځور، تصوير، عکس، څېره، نږم، رسم، کنبيده، نقش، نښان، نمونه، علامه (زاهد پښتو – پښتو سيند، ۴۰ مخ)

په شعر کې انځور؛ (دشاعر او طبيعت ترمنځ خيالي او عاطفي غوټې دی.)

؛لکه: په سورو لا سو راته شراب راکوي

لکه شراب راته شراب راکوي

۲- احساس، نرم. پوهيدل، حسول، احساسول، څه خبره زړه ته لويدل. زاهد ،پښتو ، پښتو قاموس، ۹ مخ)

يا احساس- مص (ع) (۱) حس کول، پيدا کول، درکول، موندل. (فرهنګ فارسی عميد. ۸۹ مخ)

۳- انتقاد (نقد) کره کتنه، کره کول، سره کول، ګوت نيونه

۴- انتقاد ، نرم. کره کتنه. ګوت نيونه، دکوم مطلب يا شعر د عيب ښکاره کول.

۵- اسطوره: اسطوره هغه کلمه ده، چې په فرهنګي ژبو کې په دوه بڼو (قصه) او (تاريخ) ليدل کيږي. د اسطورې په برخه کې دوه ډوله فکر کيږي:

ځيني يې افسانه او دروغ او نوريې حقيقت او تاريخ ګڼي.

کله اسطوره ، دلرغونو حلکو هماغه منسوخ مذهبونه دي، چې نن خلک په خودآګاه ډول هغوی ته پاملرنه نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- ادب:- (نر.م)عزت، خاطره؛ تميز، تذهيب، علم، پوهه، زده کړه، حيا، پرده؛ ترتيب، پالنه او جمع يې ادبيات ليکلي آثار، ليکني آثار؛ دليکل شويو او چاپ شويو آثارمجموعه.
۷- الهام: نر.م په زړه کې نوې غيبي انديښنه پيدا کيدل، او په زړه کې اچول دي.
۸- انشأ: مص. (ع) (!) پيلول، رامنځته کول، له ځانه څه ويل. او په اصطلاح کې د ادب له فنونو يو فن دی، خصوصي يا رسمي ليکونه فرمانونه وربانديې ليکل کيږي. په پخوا کې هغه چاچې دغه کارپه غاړه درلود؛ منشی بلل کېده او هغه به په ادبي علوموکې پوهه درلوده. د اسلام د خلفأو وپه دوره کې دانشأ يا رسالو ديوان دوزاتخاني معنادرلوده.
۱۰- املاء: مص. (ع) (!) ډکول، يو څه ليکل چې بل يې وليکي او هغه مطلب چې معلم يا خپل خبرې په درست ډول ويل او ليکل دي.
۱۱- ارامي ليک: کانسونانتي ليک دی، چې په (يهودی، سوريا ليست(ماني)، ايراني او عربي) خطونه دي ، چې عربي خط له ارامي نه په مستقيمه توګه نه دی پيدا شوی (نبطی) خط موجودو.
۱۲- ابداع: ښځ. م.- نوې ايستنه ، نوښت، نوچار، ابتکار.
۱۳- اشتهار: نر.م. اعلان- ډنډوره- خپرونه، شهرتورکونه ، څرګندونه، او ښکارونه، مشهورونه.
۱۴- ادبي ټوټه: ادبي ټوټې ته ((ادبي پارچه)) هم وايي. لنډ هنري نثردی، چې ټول اجتماعي پېښې په هنري ټوټوکي رانغاړي. په دې ژانرکې په ځانګړی ډول شاعرانه انګېرنې (خيالات، احساسات) عواطف او دليکوونکي ذهني فکري انځورپکې په خوږه ژبه او مناسبو ښکلو ترکيبونو کې څرګنديږي.
۱۵- اعجاز: نر.م. فوق العاده کارکول، معجزه ښوول ښه والی.
۱۶- ايجاز: لنډول، لنډون، هغه موضوع چې په لنډ او کره ډول وويل شي.
۱۷- استفسار: نر.م. څرګندونه، غوښتنه، توضيح غوښتنه، پوښتنه، سوال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- اسلوب: نر.م. میتود ، طریقه، لار ، طرز.
۱۹- اقلیدس:
۲۰- انترنیت : نام شبکه ئی است که درآن میلیونها کمپیوتر ازسراسر جهان درآن وصل شده اند.
۲۱- وایبر: یک برنامه جدید وروبه گسترش برای مبایل های هوشمند (سمارت) است. ومحصول شرکت وایبر جدید است. درسال ۲۰۱۰ برای اولین بار آیفون بکار رفت.
۲۲- سایت: به مکان درانترنت گفته می شود که یک ویازیادصفحات دربردارد.
۲۳- سکایپ: تماس تلیفونی برقرارمی کند ؛ وتوسط نیکلاس سویدنی وجانوس نرس دنمارکی ایجادشد. انتشارابتدائی اگست ۲۰۰۳م.
۲۴- ایډیت: سمون، تنظیم، جوړول ، اصطلاح کول اوایډیشن (چاپ، طبع، انتشار، قسمت (سریال)
۲۵- استعاره: ښځ.م.ا) سوالی، په پورنې توګه اخیستل ۲- یوه کلیمه داصلي معناوو پرځای دنورو معناوو (کنایه او مجاز) باندي استعمالوي. مستعار (- نر.م.ا) هغه څه چي په امانت اخیستل شوي وي ۲- بدل ، غیراصلي، پردی. مستعارمنه.
۲۶- مستعارله: داستعاري له ارکانو دی. استعاره (په لغت کي دیوشي امانت غوښتل او په اصطلاح کي هغه مجازدی، چي علاقه یې تشبه وي.) اومستعارله چي په تشبه کي مومشبه به باله.
۲۷- ادبي سفر- (دادبي یونلیک: دګزارش یوډول دی، چي دهغی په کالب کي دهغبلیدني- کتني دهغوسیمواوځایونودحالاتوپه اړه، چي سفر یې ورته کړی دی؟ تشریح کوي اودهغوځایونودخلکودودونو ، مذهبی، عنعنوي. ملي ژبو ، تاریخوودانیو... علمي اوفرهنګي مرکزونه، آب وهوا ، جغرافیائي موقعیت او... په باب معلومات ورکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۸-آهنګ: ا (هـ) آهنج، قصد ، عزم، عزيمت، ارداه، روش (چلند)، دآوازياغږپه معنا ، لحن، غږ او دآواز وزن يادآوازموزوني.
۲۹-انجمن ترقي پسند: دايو ادبي انجمن و، دهندوستان ليکوالو چي (چپي) نظريات درلودل، پدي ټولنه کي سره راټول شول. او اغيزي يي په پښتو شاعرانو هم وي او دغه ډله دصنوبرحسين کاکاجي په ولسي جرګه کي تنظيم شول.
۳۰-ادبيات: (نـ ر ج ا) ليکلي آثار. ليکني آثار، دليکل شويو او چاپ شويو آثار مجموعه. ټول ليکل ليکل شوي آثار په اوله معنا ادبيات بلل کېږي، خو په وييمه يامحدوده معنا (هتري ادبيات) دټولنيزشعور انعکاس دی دهنر دمختلفو ډولونه حکاکي، کجسمه جوړونه، خطاطی، رسامي...
۳۱-اشاري ضميرونه (نغتونومنځري): هغه دی، چي اشخاصو او څيزونو ته اشاره کوي او دنوم پرځای هم استعماليږي. (لنډ، لري او لالري ويشل کېږي. لنډ: دغه، دغه، دغو

لري: هغه، هغه، هغو

لالري: هوغه، هوغه، هوغو

ب-بلاغت: دخبرو ارزونه:
ديوناني ژبي کلمه ده، دخطيب او وينا په معنا هم راغلی ده. ددي فن موخه په ټولنه کي دلوړي وينا په واسطه داوريدونکو هيجاني کولو او يا هم اقناع کول دي.
عربي مصدر يي (بلاغته) او په لغت کي دفيح والی، دخبرو رساوالي په معنا هم ده، بلاغت په دوو برخو ويشل کيږي. يو دمتکلم ياوينا وال بلاغت دی، چي په سمه او رساتوګه اوريدونکی اغيزمنوي.دوييم؛ بلاغت هغه کلام يا وينا ده چي داوريدونکو دحال غوښتني او امکان سره مطابقت کوي. دا روانباد الفت په وينا: (بلاغت دلفظ او معناترمنځه تناسب ته وايي.)
۳۲-ب-بابليان: له آسورنه راپاخيدلی خلک . مطلب ترپخواني يونانيان.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابل-ا- (ب) هغه ونې چې دايران جنوب او يانوري نړۍ په ګرموسيمو کې شنې کيږي د ګرمۍ او وچکالۍ په مقابل کې مقاومت لري.
۳۳- ب- بالزاک: دفرانسې دنولسمې پيړۍ دوروستيو ريالست ليکوال دی، چې (انساني کميدی) يې مشهوراثردی. پرريالیزم يې ډير ليکل کړي او سوسياليزم دده له ريالیزمه اغيزمن دی له ناپليون بناپارت سره يې انډيوالی وه.
۳۴- بلاغت: دلفظ او معناترمنځ تناسب ته وايي؛ هغه څوک بليغ دی چې دغه تناسب وساتي.
۳۵- بديع: په دې علم سره دويناغيرواجب ښکلا او دتحسين ننبې او قسمونه پيژندل کيږي.
ياپه بل عبارت؛ بديع هغه پوهه ده، چې دکلام دښايست او په نوي طرز دويناطريقې ورباني معلوميږي. دغه دوه ډوله دی: معنوي ضايع، لفظي ضايع لغتا دنوی په معنادی.
۳۶- بحث- جدل؛ خبرې؛ اترې؛ له مقابل لورۍ شره په يوه موضوع خبرې کول.
۳۷- بروشور- اعلان، تخته، هغه تخته چې ورځيني يادواونۍ يادښتونه وربانديې ليکل کيږي.
۳۸- بند: په قطعه ډول شعرکې وي؛ قطعه مطلع نه لری دموضوع له پوله له هرځايه پيل کيږی. دقطعه ايزشعرله څلورونيمو بيتو وروسته (بند) شروع کيږی؛ لکه:

داحساس دوزخ کې اوسم
په ارمان ديوجنت کې
مساوات دې نړملا شي
شي انسان دې په عزت کې

بند:

په څوډيرشوي ددنيا پريشانه غمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هرزړه دې سياهي پرې ويسته محکمه
دهجران دلمبو تاوله خلکو وخوت
دريغه دريغه دسهار سره شبنمه (خوشحال ختک)

يا: ترکيب بند ترجع بند اونوردشعرډولونه دى.

۳۹- بديع: نوى، تازه. بديع د (ب) په زور اود (د) په زير دعربو په لغت کې خالق، پيداکوونکى، عجيبه، نادر، نوى اودخښتن تعالى يوه صفت ته ويل کيږى

اې دکل جهان منيعه
اې دهرآسمان بديعه

۴۰- بديعي اولفظي صنايع: دادبي فنونو موضوع ده. بديعى صنايع (منعوى اولفظى) باندې وشل کيږي، معنوى لکه (طباق) اودهغه ډولونه، مراعات النظير، لف ونشراو ډولونه، عکس اوتبديل، الهام ياتوريه حسن تعليل، رجوع، جمع، تفرق، تقسيم، تنسيق الصفات، عارفانه تجاهل، مراحعه، ياسوال وځواب، مراعات الطلب، مدعاالمثل، ارسال المثل، کسى يالغز، تلميح، محتمل الضدين، تشخيص اوانطاق، اقتباس، الدم بمايشه المدح، المدح بمايشه الذم، زشت وزيبا حسن مطلع، حسن نقطع، مبالغه، مقابله، الهام تضاد. تدبيح، الهام تناسب براعت الاستهلال، نکرارحسن، جمع اوتفريق التفات.

۴۲- لفظي: هغه دى، چې په شعريانثرکې له لفظ سره کار لري؛ لکه: (تجنيس اوډولونه، قلب، ترصيح، دتجنيس سره ترصيح، سجع ډولونه، المريع، توشح، لاندسنى (تحتانيه، پاسنى (فوقانيه، منقوطه، غير منقوطه، لزوم مالايلزم، المشجر، ردالمطلع ذوالقوافي، تظمين اوډولونه، مهما،

۴۳- بغداد: يوپخوانى فرهنګي، علمي اوعرفاني عربي هيوړادونو يومرکزو؛ اوس، اوس دعراق مرکز دى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۵-؟ ساندې: پرزوی يا مړی د موريا ښځوله خوا ويرکول، خو مرثيه (   ) هم ورته ويل شوی. ستايني هم ورته وايي. مرثيه يوناني کلمې (غم او ويرکول) ورته وايي، اخيستل شوی ده او ساندې زموږ په فرهنګ کې مروجه ده.
۴۶-؟ پرسوناژ: کارکوونکی، دغه کلمه فرانسوي ده، هم مفرد او جمع ده؛ په داستان کې د عادي کارکوونکو په معنا دی، چې هرپرسوناږ د داستان په يوه مشخصه برخه کې خپل رول لوبوي.
۴۷- باندې (بالايش) (له پ مخکې راځي.)
۴۸- پوښتنو منځري (استفهامی ضميرونه): چې د يوې پوښتنې لپاره پکارېږي او د (تخص، زمان، ځای...) څرنګوالی (کيفيت) او څومره والی (کميت) ښيي او د حالت له مخې اوړي؛ لکه:
څوک (چا)، کوم (کومه)، کله، چېرې، څنګه، څو، څومه، څومنه، (څومره)، ولې؟
؟- تمرکز: فکر او ذهنی فعاليت يوې خاصې نقطې يا انګيزی ته متوجه کول له تمرکز څخه عبارت دی.
؟- تفکر: هغه جريان دی چې هدف، عقايدو، رمزونو، غادونو (ښکاره کيدنو) او تداعی کانو سره اړيکه لري، دا جريان يوی مسلی سره په مخامخ کيدو پيل کيږی او په واقعيت متکی پا يلو باندې پای ته رسيږی. کيدای شی چې دا ډول تفکر، تعقل يا استدلال هم وبولو. د دی ډول تفکر تو پير له محض تفکر سره دا دی چې په تعقل کې د فعاليتونو ترمنځ ذهنی اړيکی ډيری او تداعی ګانی يا يادته راوړنی يوله بل سره پوره اړيکی لری، په بی هدفه تفکرکې د تداعی ګانو يا يادته راوړنو ترمنځ اړيکی تصادفی وی.
۴۹- تخيل: خيال، د حقيقت سيوری، د نخيل فکر، محل، مواد او چاپيريال مادي وي، خو خپله حقيقت نه وي. د الفت په وينا (د) ابتکارتو منه ده)، څومره چې د ليکوال يا شاعر تخيل قوی وي، هومره يې د ابتکار قوه زياته وی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهمدغه قوت په مرسته سرې هغه څه په خپل تصورکې راوستل اومجسمولای شي، چې په سترګويې نه وي ليدلی، په غوږو يې نه وي اوريدلي اوکله چې له تخيل سره عقل ملګری شي نو داسې ادبي آثار ترينه پاتې شي، چې زمانه يې نشي محوه کولای. دشعراوادب دنيا يوه خيالی دنياده اوپه خيال ودانه ده.

۵۰- تحقيق: عربي کلمه ده؛- [ع] (ت-ق) ديوکاراصل ته رسيدل، پلټنه، بيالتهون، رښتيا، محقق کول اود (حق) له کلمې اخيستل شوی دی.

۵۱- تخليق: مص [ع] (ت.ل) ښه بوی، خوشبويه کول، خلقول، نوی رامنځته کول اوپه ادبياتو کې ديواثرنوی رامنځته کول دی.

۵۲- تحقيقی نصر: هغه نثر چې په شواهدواومثالونوولاړوي، خيال پکې نه وي، تحقيقی نثر له علمي کتابونواومقالونثرته هم وايي. هغه نثرچې ديوشی رښتيا اينه په مقالونواوشواهدوپکې ښوول شوي وي.

۵۳- تراجدی یاتراژيدي:- ا. [ف] له غمه ډکه ننداره، قصيده ياغمناکه نمايش. دهغې جدی پيښې ننداره چې انسان غمجن کړي. فاجعه، بدمرغي.دکميدي هنر يوډول هم دی.

۵۴- ترکيب:- مص [ع] (ت.ک) يوشی په بل شي کينول، سوزول، سره يوځای کول، سره ګډول، ترکيبول. دوه کلمې سره يوځای کول. دوه خپلواکې کلمې ګډيدل؛ لکه: پوهه+ تون= پوهنتون.

۵۵- تمثيل: مص [ت]-(م-ت) ښوونه، ننداره، دننداری ښوول، پيښې اوکله تقليدهم دی.

۵۶- تيزس- چې تز-ا. [فر] هم ورته وايي. مبحث رساله، دبحث وړموضوع. داثبات لپاره دخبرواترو وړموضوع هغه موضوع، چې يوڅوک يې دثبات لپاره دلايل وړاندې کړې کوي. ددفاع وړموضوع هم ورته وايي.

۵۷- ترسل: - مص[ع] (ت، ر-س) رساله ليکل، نامه ياليک ليکل، نامه نګاری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۸- تصنيف: د تصانيف جمع ده. تصانيف- [ع] (ت-ن۹ رديف بندی ډله، ډله کوا ، صنفبندي. په ډلو ويشل.
۵۹- تـأليف:- مـص. [ع] (ت أ ل) دوسـتی کـول، الفـت وړکـول، سـره نـږدې کـول، راټولول او سره نښلول. د هغه کتاب ليکل چې مطلوبه يې له نورو کتـابونو اقتبـاس شوي وي. د تصنيف خلاف.
۶۰- تجلی:- مص. [ع] (ت-ج-ل) روښانه کيدل، د مخه کيدل، ښکاره ، روښنـايي. پـه عارفانـه اصـطلاح کـې د کشـف هغـه نـور چـې د الله تعـالی لـه خـوا د عـارف زړه ورباندې روښانه کېږي، خو د سولک له مراحلو وروسته فنافی الله مقام ته رسيږی- لکه د طورپرغره د الله ج د نور لګيدل چې موسی (ع) مدهوش شو. د کتـاب پـوښ. عبد الرحمن باباوايي:
هغه زړه چې خدای روښان کا جام حم شي
په دازړه کې ورښکاره تمام عالم شي.
۶۱- ټپه: دلنـډۍ سندريز حالت دی. ټپـه ، ټـپ (دريـدلو ، ساه بنديدلو تـه وايـي. ټپـه ديوې نيمګړې اوبلې پوره مصرې نه جوړه وي. ړومبۍ مصراع (يې نيمګړې وي اودويمـه يـې پـوره وي. د ټپـې ويلـو پـه وخـت کـې آواز پـه ټپـه دريـږی. (دلـومړۍ مصراع) لکه: چېرتـه لندن چېرتـه هلمند دی بې ننګي زورشوه پرنګيـان هلمند تـه ځينه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

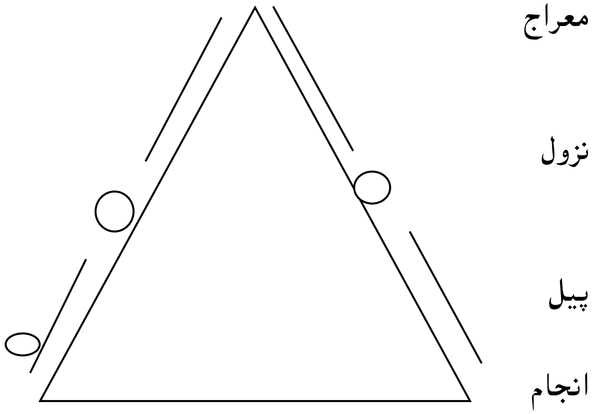

۲۲- جنس: یونوم له درې اړخونو ګردانيږي: (جنس (نوړی)، عدد (ګڼه)، حالت (اکر).

جنس چې یونوم مذکر دی یا مؤنث. لومړی، دویم اودریيم شخص.

۲۳- جریده: اوونیزه هغه اخبار چې په اونۍ کې یووار دا ړوندې اداري له لوري خپريږي.

= جمله: په پښتوکې (غونډله) هم ورته وايي جمله د تشریحي ژبپوهنې یا ګرامریوه مهمه برخه ده. هغه ده چې د (مفردو کلمو دیوځای کیدو، په جملوکې د کلمو ترتیب یوله بله اړیکې، د جملې د جوړولو قاعدې ترخیړنې لاندې نیسي.

= چاربیته: دملی اوازونویو مهم ډول دی، چې بندیې له څلورو مریو څخه کم نه وي. په چاربیته کې د موضوع تسلسل اوهم قافیه اوهم ردیفو کلمو ا و ړل په دورونوکې حتمي دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= حکمي متعدي افعال: هغه ډله افعال دی، چي هيڅ نه تصريفيږی، يا په بله وينا: په حال زمانه کي لکه دلازمي فصل په څيراوپه تېره (ماضي) زمانه کې نه ګردانيږی؛ مثال په ډول:

اسپ وششنل= اسپي وششنل

ماوژړل موږ وژړل

تاوژړل تاسو وژړل

ده وژړل دوی وژړل

دي وژړل دوی وژړل

۲۴- حکايت: نر.م (ح. حکايتونه) کيسه.

نکل، داستان، سرګذشت. دکيسي عيني ډول دی، چي په لنډ ادبي ډول وړاندي کيږي.

۲۵- حديث:- ا. ص. [ع] (خ د) نوی، تازه تازه شی، حداث: احداثأجمع دخبروپه معنی، خبر احاديث اوحدثان يي جمع. دحديث علم، هغه علم، اخبار اوافعال چي له پيغمبر (ص) څخه نقل شوي وي. حديث حسن. ((ح. ثح، س)) غوره حديث، نبوي. هغه جديث چي دپيغمبر (ص) له خولې پاتې وی. حديث نيکو متواتر، قدسی او...

۲۶- حماسه: د (ح) په زور؛ په لغت کې دزړورتيا اوشجاعت ته وايي اوادادبي ډولونوترټولومهم اوپخوانی ډول دی. حماسه په لومړسی سرکي دانسان په ذهن کي دپهلوانۍ، جګړي اوځمکنيوني امرزموږ په ذهن کي تداعي کېږي، خوپه هغه کي دهرملت حماسه دهغه ملت بيانونکي ده، چي دهغه ملت دسرلوړی اوخپلواکۍ ويارونه پکي نغښتي وي.

حماسه لکه فولکلورغوندي (سينه په سينه) او (خوله) له يوه نسله بل ته ليږدی.

۲۸- حقيقي اومحازي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقيقي: (هغه څه چې رښتني او درست وي) ، حقيقت رينښتيا صحيح او سلامت.
حقيقي- ص- ن- [ع] (خ ق ق ی) حقيقت ته منسوب، اصلي او واقعي رښتيا او درست، د مجاز مقابل.
۶۹- مجازي: (هغه څه چې سيوری د حقيقت وي، درست او علمي نه وي)
خو د مجاز او حقيقت رابطه شته ؛ مګر مستقسمه نه ده. لکه: مينه چې له مجازه شروع کېږی او حقيقت ته رسيوي او د غه کار په عرفان کې ممکن دی.
۷۰- خسوف:- مص. [ع] (خ س) فرورفتن، برزمين فرورفتن و ناپديد شدن و نيز به معنی ګرفتن ماه، له نظر پټيدل د مياشتی. په هغو شپو کې د مياشتې ليدل چې له نظره پټه شي او د غه حالت کې ځمکه د لمر او مياشتې په منځ کې راځي او لمر سپوږمی ته نه رسيږي. په پشتو کې (سپوږمی نيونه) يا مهتاب ګرفتګي وايي.
۷۱- خسوف- [ع] (خ س) له اويوډکه ځاه؛ هغه کوهی چې په جغل اداره او شګلند ځمکه کې شکول کيږي او بيانه وچيږي.
۷۲- خطابه:- ص [ع] (خ ط- ب) څوک مخاطب شي، څوک چې د ښځو او نرو لپاره په ويناکولو کې مبالغه وکي. او خطابت، خطابه، حطبه ويل نورو ته خبرې کول.
۷۴- داستان:- ا. (س) ((پهه   )) افسانه، سرګذشت، ځايسينه قصه، حکايت کول، قصه ويل، افسانه ويل، نامتو يا مشهوريدل، قصه سرايي. په معاصر ادب کې داستان او داستان ليکنه د (هنري ادبياتو) يو مشهور ډول دی. زموږ د ډيرو ليکوالو په آند داستان د شکل له پلوه ترکيبي لوی، ناول او رومان کوچنی دی.
په پشتو ادب کې داستانونه دوه ډوله دی؛ يو فولکلوريک او بل معاصر يا تحريري ادب کې. معاصر داستان کيسه، پلاټ، کرکتنه، مکالمې، منظر نګاری، د بيان طريقه، پيغام او مقصد او پای لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷۵- دور: ددور خبره په ديواني شعرونو کې مطرح کېږي. دلومړی نيم بيتي له پيله بيا ددويم نيم بيتي تر پايه يودورجوړوي. دزور په شروع، داوو په حرکت اود (ر) په سکون....

دور- ص (د) ((پهـ   )) فاصله، زمان؛ هغه څه چې زموږ لاس کې نشته دور- مص [ع] (د) تريوشي ګرد راګردزيدل، عصر وزمان.

۷۶- دبيري: ددبير (منشی) له کلمې اخيستل شوی دی. دبير- ا.ص. (دب) ((پهـ)) نويسنده، منشی، هغه څوک، چې په دبيرستان کې شاګردانو ته درس ورکړي. دبيرفلک، دبيرآسمان هم ورته ويل شوی. دعطارد له ستوری کنايه ده. دبيري، ليکوالي، منشي ګری. دمنشي يا دبير کار، کسب اوعمل.

۷۷- دولتي او شخصي ژورناليزم: ژورناليست- ا.[فر]   ، ورځپانه ليکوونکی، روزنامه نګار. اوژورناليزم؛ هغه مسلک چې له ورځپانو، اوونيزو ليکنو، تصويری اوغير تصويري رسنيو سره کارلري. دولتي ژورناليزم ددولت په چوکاټ کې اوشخصي ژورناليزم دافرادو او اشخاصو ترلاربښووني لاندې دروزنامه نګارۍ او... مسلک تعقيبوي.

۷۸- دستارنامه: دپښتو ژبې دنامتوادیب اوشاعر خوشحال خان ختک اثر دی. خوشحال ختک خپل دغه اثرپه (۱۰۷۲ هـ ق) کال تألیف کړی دی، چې لومړی ځل په (۱۹۵۲م) کال دمحمد عبدالشکور په زيار خپره شوه اودويم ځل په (۱۳۴۵ ه، ش) کال دپښتو ټولنې له خوا چاپ اوخپره شوې ده. دخوشحال خان په دې اثرکې شل هنرونه اوشل حصلتونه بیاند کړی دی. او ديومشرځانګړني يې پکې ښوولې ده، په دې اثرکې د (ښووني اوروزني يوه عظيمه فلسفه وړاندې شوی ده، اودمشرۍ انځوريې کاږلی دی. نوموړی وايي:

چې دستار تړي هزار دي
ددستار سړي په شمار دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷۹- ذوق: داروا ښادالفت په وينا (ذوق دادب په اصطلاح کې هغه قوه ده، چې دلطف اوښکلا ادراک کوي اودهنر خاوندان ورته ډاراړدي...
دفن اوصنعت خاوندان ددغه قوت په مرسته په خپلو هنري آثاروکې ښايست اوښکليتوب پيدا کوي اوډير ښه هنر هماغه دی، چې له سليم ذوق څخه پکې کارا خيستل شوی وي.
۸۰- ذهن: دغه فکري زيرمې ته (ذکا هم وايي. دانسان هغه استعداد دی، چې دعلومو او معانيوادراک کوي.
ديوليکوال دغه برخه هم بايد نيمګړې نه وي اوپه دغه وسيله يې له علومو اومعارف څخه برخه مونډلې وي.
دغه راز معنوی قوتونه او استعدادونه که په يوه ليکوال موجودوي اوښه کارترينه واخلي، دهغه ليک اوانشاژپه انساني افکرو او احساساتو ډير اثر کوي اوديوه ملت په زړه اودماغ حاکميت پيدا کوي.
۸۱- رؤس: په شعر کې منځپانګه؛ هغه څه چې دشعرمحتوا جوړوي. رؤس هغه طرز تفکر ته وايي، چې دشعر اډياته قوت وربښي آن دفکر ډول ته هم ويل شوي.
۸۲- رپوټ: نر.م.و.ک. راپور. په ژورناليزم اوادبياتو ځانګړی ځای لري. ادبي رپوټ، ژورناليستيکی رپوټ. په دولتي او امنيتي برخو کې هم دغه کلمه کارول کېږي.
۸۳- رومان: دلاتيني ژبې له ريښې څخه مشتق شوی اوفرانسوي کلمه ده. خيالي کيسه ؛ دمينې اومحبت کړ کيچن داستان دی؛ په اصطلاح کې دمنثورکيسه ييز (داستاني) ادب يوځانګړی ژانر (ډول) دی.
اکسفورددانګليسي فرهنګ کې ورته (نثري کيسه چې نسبتا اوږده وي يارومان هغه اوږده کيسه ده، چې خيال پکې له واقعيت سره ګډون مونډلی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸۴- ريتوريکا: دغه کلمه په لرغوني يونان اوروم کې دخطابې داصولو په معنا ده، خو چې کله غربوترجمه کړه (ريطوريقا) يې وبلله، چې معنايې خطابه اودخطابې اوښوخبرو کولو اصول دی، کوم، چې نوروته وړاندې کېږي.
۸۵- زليخا اودرليخا قصه: دزليخا اويوسف کيسه دقرآنکريم له ښو برجسته کيسو څخه ده. زليخا د مصر دعزيز پوتيفار ميرمن وه، چې له کلنو وروسته په خپل يوه عبراني غلام حضرت يوسف مينه شوه اودامينه دجنون ترپولې وروسيده اوپه پای کې دامينه جاويداني شوه، يعنې زليخا دمجازي مينې له لاربحقيقي مينې اوآن حقيقت ته ورسيده.
۸۶- ژانر: ا. [فـر] ، ګون ، ګونه (ډول) ، سبک. اسلوب، جوله (شکل). اودنقاشۍ (انځورګرۍ) په اصطلاح کې، هغه انځورچې نه شخصي تمثال وي، نه لرليد (دورنما) ، بلکې موضوع يې دورځيني (روزمره) ژوند عادي مطالب اوصحنې وي.
۸۷- ژبه: ا. (ژ ب) : دغوښې يوه متحرکه ټوټه، چې دانسان او حيوان په ژبه کې وي اوپه هغه باندې دشيانو مزه څکي. دخوړو په ژولو اوتېرولو کې مرسته کوي اوانسان دهغه په وسيله خبرې کولای شي. دلهجې اوخبرودطرزپه معنا هم ده.
ژبپوهان وايي: ژبه اجتماعي ښکارنده (پديده) ده، چې اکتسابي لوری (جنبه) لري ياژبه په واقعيت کې يوه ټولنيزه اکتسابي اوثقافتي پديده ده، نه عضوي، فطري اوطبيعي.
۸۸- سبک: - مص- [ع] (س ب) داوسپنې ويلې کول اوپه کالب کې اچول دي. ويلې شوې اوسپنه په کالب کې تويول. په ښه ډول کلمې سره يوځای کول. په ادبي اصطلاح کې (هغه ځانګړې لاره، چې شاعريا ليکوال يې دخپلو مطالبو اوافکارو داظهارولو لپاره غوره کوي. سبک کې ديوه اثر محتوا اوشکل دواړه راتلای شي. سبک لارهم ده. ديوفون په وينا: (سبک سړی دی.) په ادبي برخه کې درې سبکونه لکه (خراساني، عذاقي اوهندي) دیادونې وړدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸۹- سيمينار: ؛   ، موضوع وړاندې کول هغه ډله فعاليت، چې د يوې يا ډېرو موضوعاتو د توضيح لپاره رامنځته کېږي.
۹۱- ښکلا: ښځ.م. (ج. ښکلاوې) ښاييست، حسن، ډول، جمال.
۹۲- شيره: ص. نر.م.ج.ا، نابالغه، هلک عصاره، جرس؛ د ميوې اوبه. په ژورناليزم کې د خبري موادو مهمه برخه.
۹۳- شکل: جوله، ظاهر خوا. يو ادبي اثر له دوو برخو جوړېږي؛ (ظاهري (شکلي) او معنايي.)
۹۴- صرف؛ عربي کېمه ده. گردان ته وايي. د گرامر کړپوهې، (موفولوژي برخې پورې اړوند يږي. صرف (گردان) د نوم عدد او حالت.
صراحت: په انشأ کې د بحث وړ دی. صراحت دا دی، چې په انشأ کې د (تأليف او ترکيب) ضعف نه وي او الفاظ له معقودي معناگانو سره تناسب ولري.
د صراحت او وضاحت فرق دا دی، چې هر مرجع واضيح وي، مګر هر واضح صريح نه وي.
وضاحت: په ليک او وينا کې د ابهام نشتوالی ته وايي.
۹۵- طنز:- مص- [ع] [ط – ن] افسوس کردن، ريشخند وهل، ملنډې وهل، نازکول، پيغور، گوتې ځنډونه، نازو کرشمه.
طنز؛ اوس او س د ادب يو ډول دی، خو معين شکل نه دی؛ طنز منظوم او منثور دي د يو فکر او پيغام انتقالونکي وي.
۹۲- عنوان:- ا. [ع] (ع يا ع ن) د کتاب معرفی نامه د کتاب يا ليکني سرليک هغه څه چې د پاکټ يا ليک په شاکې ليکل کېږي نشاني، آدرس. پيل؛ هغه هيډلين چې د کتاب هويت ټاکي.
۹۸- علم، جمع علوم؛ علم د شيانو، انسانانو او طبيعت په برخه کې پوهې ته وايي علوم په دوو برخو ويشل کېږي: (طبيعي او اجتماعي علوم.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹۹- عربي:- ص. ن. [ع] (ع ر ب ی) منسوب به عرب، ازقوم عرب، تازی، زبان تازي. هغه تازي ژبه چې اوس ټول عربي هيوادونه وربانديې خبرې کوي؛ د قرآن (الهي کلام) ژبه ده، ټول مسلمانان يې د قرآن او پيغمبر (ص) د ښې په توګه درناوي کوي. ټول مسلمانان له قاعدې بغدادي نه د ژبې د تعليمي زده کړې لپاره پيل کوي.

۱۰۰- عبري خط:- ص- ن [ع] (ع- ر- ئ) عبراني، يهودی، لغت يهود عبري خط له عبراني او يهودی خز څخه عبارت و.

۱۰۱- عدد: جمع اعداد؛ د حساب پيل او دوام څخه عبارت ده؛ لکه: ۱۰، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶...؛ په عربي کې له راسته خوا پيل کېږي او تر لايتناهي پورې رسيږي.

په ګرامرکې يو نوم له درې اړخونو (جنس (مذکر- مؤنث) عدد (مفرد، جمع) او حالت له مخې ګردانيږي.

۱۰۲- عبارت: (   ) نر. م (ج. عبارتونه) بيانونه، شرح کونګ، د الفاظو ترکيب، وګ. پراګراف. انشأ.

۱۰۳- عرفاني سندره: عرفان (پيژندنه)، عارف. پوه هوښيار؛ عارفانه سندره هغه سندره او سندرې چې د الله پيژندنې په برخه کې وي. لکه په پښتو ژبه کې د بيټ نيکه (۳۵۰ هـ ق) عرفاني سندره:

لويه خدايه لويه خدايه   ستا په مينه، په هرځايه
غرو لاړې درناوی کې   ټوله ژوي په زاری کې
دلته د غرو لمنې   زموږ کېږدې دي پکې پلنې
داو ګړې ډېر کړی خدايه
لويه خدايه، لويه خدايه...

۱۰۴- عارفانه تفکر: چې د هرڅه په برخه کې د شناخت د اصل په حکم فکر کوي؛ په هرڅه کې (کيفيتونه) ته متوجه ګېدل، هرڅه ته په حيرت او فکر کې کېدل او له هغه نه شناخت حاصلول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰۵- عاطفه: بنځ.م. (ج. عاطفي)، دعاطف مؤنث؛ مهربانه، مهرباني، زړه سوی، دخپلوۍ او قرابت مهر.
۱۰۶- غږپوهه یا فنولوژي دګرامر هغه برخه ده، چې یوازې ارزښتناک غږونه (فونیمونه) ترڅېړنې لاندې نیسي....
دژبپوهنې دغه برخه یوه نوې او تازه موضوع ده، چې دشلمې پېړۍ په پیل کې په دغه برخه کې نوې علمي څېړنې او مطالعات وشول.
۱۰۷- غونډله پوهه: جمله پوهنه. دګرامر دریېمه او عمده برخه ده.
۱۰۸- فیسبوک: (ف-ی)، مخ صفه، په انترنیټ کې یو اجتماعی صفحه یا مخ دی، چې مختلف خلک بیلابیل نظریات سره شریکوی، البته دشیر (شریکول، درد دل، او چټ- ګپ شپ) له لارې. ددغې صفحی پیدا کوونکی مارک زیکربرک په (۱۹۸۴- په (۱۴) مې رامنځته کړه.
۱۰۹- فیساغورث: مشهور ریاضی دان او دلرغونی یونان فلیسوف و او په (۵۳۰ق، م) یې ژوند کاوه او ترا و سه ژوند کوي دقایمه حاده، منفرجه زاویو په برخه کې یې نظریات شته
۱۱۰- فن: نر.م. (ج. فنون) صنعت، دتکنیکو، وړتیا او قاعدو مجموعه؛ هنر؛ آرټ؛ طریقه، چلند، ډول نوع.
۱۱۱- فنون: جمع دفن؛ هغه کمال چې دتمرین له لارې ترسره کېږي. فن او فنون دمهارتونو او وړتیا وو له لارې پیدا کېږي.
۱۱۲- فعل: دویناد یو عمده جزپه توګه په یوه زمانه کې دکار په کولو او یا د یوې پېښې پرېښېد و دلالت کوي. یا په بله وینا فعل هغه کلمې ته وایي، چې په یوه زمانه کې دیوه کار او پېښې کېده ښیي؛ لکه: احمد خط لیکي. احمد به کورته لاړشي.
۱۱۳- فولکلور: فولکلوریا فولکلور انګلیسي کلمه ده، چې دلومړی ځل لپاره په ۱۸۴۶ م کال په یو انګریزي متن کې وکارول او

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱۴- قيدونه: قيد ، جمع يې قيدونه.
قيد هغه ژبنی عنصر او يا قيدونه هغه ژبني عناصر دي، چې د يوه فعل د پېښېدنې ځرنګوالی ښيي. د اځرنګوالی د فعل د پېښيدلو ځای يا مهال ټاکي. ټينګار او داسې نورې ځانګړتياوې ښکاره کوي. په پښتو کې قيدونه په دوه ډوله دي: (اصلي يا ګردانيدونکي، غير اصلي يا نه ګردانيدونکي).
۱۱۵- قابوسنامه: د غه اثر ممکن په (۴۷۵ هـ ق) کې امير عنصر المعاني کيکاوس د خپل زوی ګيلاس نشاه دروزنې لپاره وليکه؛ په د غه اثر کې آداب ، عنعنې، دلښکرکشی او مملکت داری وسايل او نور فنون تشريح شوي او له مغولو څخه د مخه ايران پېژندنې فرهنګ په برخه کې اصطلاحات پکې راغلي دي.
۱۱۶- قافيه: دوپشته، چټ، شاه، پس ګردن؛ د يوشي يا بيت آخري توری ته قافيه وايي. عربي کلمه ده، په لغت کې وروسته ته وايي، په اصطلاح کې هغه علم دی، چې د دورونوله وروستيو هم آهنګيو څخه بحث کوی. لکه:

لرم اوس هغه سترګې چې جهان پرې وګورم
د ځمکې ژورتل او کهـــــــکشان پرې وګورم
انسان يم، د انسان په غم خپه په خوښۍ خوښ يم
نظر همدومره بس دی چې انسان پرې وګورم
تر هغه مې دې سترګې غړيدلې وي په ژوند
چې يووار عالی دور د افغان پرې وګورم

(جهان، شان، انسان او افغان) د قافيې کلمې دي.
۱۱۸- کمپيوټر: په (۱۹) پيړۍ کې چارلس بابيج د بريتانيا د کامبرج پوهنتون استاد يو ماشين ډيزاين کړاو کيدای شی هغه ته اولين کمپيوټر وو ايو -difference engine په نوم ياديده.
خو الکترونيکی کمپيوټر: په ۱۹۴۲- امريکا ويپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱۹- کلاسيک: ص. [فر] پخوانيو خلکو له قواعدو سره سم مسجد او مدرسې درس. هغه لومړنی ادبي سبک، چې په اروپاکې پيدا شو او د يونان او روم ادبياتو په پښتو (تقليد يې پيل کړ، چې همدغو ته يې کلاسيک ادبيات ويل. دليکلو دليکنې يا اثر سبک چې د نورو نسلونو لپاره سرلاري وي.
۱۲۰- کلمه: ښځ.م. (ج، کليمې) کلمه. خبره، معنالرونکی لفظ، ويې مورفيم، دد ويا زيوګړو نو مجموعه. کلمه طيبه.
کليمه؛ يوروانې وا خد ديؤ چې مستقله معنالري. يوه کلمه کېدای شي دوه مورفيمونه وي کلمه په (ساده او ترکيبې) ويشل کېږي؛ لکه:
پوهه- پوهنتون.
۱۲۱- کلتوري بقأ: کلتور د يوناني ژبې له ځمکه، شاړه ځمکه، دځمکې جوړول، کرل، او ځارنې) ته وايي د يو هيواد ټوله مادي او معنوي شتمنۍ ساتنه په کلتوری بقأ (پايښت) کې راځي.
۱۲۲- کسوف: - مص. [ع] (ک) خسوف او کسوف د جغرافيې اصطلاحات دي. کسوف دلمر نيول (آفتاب ګرفتګي). دلمر ډيکلی تياره کېدل، هغه وخت چې سياشت د ځمکې او لمر ترمنځ راشي او نه پريږدي، چې دلمر وړانګې ځمکې ته ورسيږي، که ټول لمر ونيول شي کلی کسوف او که يوه برخه يې ونيول شي (لرياجزی کسوف) ورته ويل کېږی.
۱۲۳- کالم:- ا.ص. (ل) کالمه، بيوه (کنډه) ، هغه ښځه چېميره يې مړوي هغه ښځه چې له ميړه يې طلاق اخيستلی وي.
کالم ته په پښتو ژبه کې بړيچی (ستون) وايي. او اوس دليکنې يوډول دی.
۱۲۴- کالم؛ هغه دی چې يوه موضوع باندې په هنري ژبه خبرې کوي.
۱۲۵- کنايه: (   ).م. (ج. کنايې) کنايت، دبيان دعلم يوه برخه ياخو: که متکلم يوه معنا په داسې لفظونو کې ذکر کړي، چې د مطلوبې معنا لپاره يې وضعي معنا د دليل حيثيت ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲۶- کمپوز: په موسيقۍ کې د غزل لپاره آهنګ او طرز جوړول او په کمپيوټر کې د متن ليکلو او آن جوړولو ته وايي.
۱۲۷- ګزارش:- ا. مص. (ګ. و. ز) ليدنه (نګا) ليکنه کول، پرېوه موضوع رپوټ جوړول. اوس اوس د ژورناليزم يو اصل دی. ګزارش په دوه ډوله دی: (په احتماعي پيښو او ادبي پيښو ګزارش. ګزارشګر هغه څوک چې پرېوه موضوع رپوټ برابروي.
۱۲۸- ګړپوهه، ياګړپوهنه: ياصرف ياګردان د ګرامر هغه برخه ده، چې په هغه کې ديوې ژبې ټاکلي مورفيمونه، دهغوی جوړښت، ترکيب، ګردان او دهغوی ډولونه ترڅېړنې لاندې نيول کېږي.
۱۲۹- ګړمورفيم، ياګړونه، دمورفولوژۍ اساي برخه ده. مورفيم ياګړ هغه کړچنۍ ژبنۍ مانيزو احد دی، که تجزيه شي، خپله معنا له لاسه ورکوي او د تجزي قابليت له لاسه ورکوي. يادا چې (مورفيم) يونه تجزيه کېدونکی معنالرونکی واحد دی.)
۱۳۰- ګرافيم: ؛ (آواز) ليکل شوې بڼې ته وايي، ياپه بله وينا هغه دليدو وړرسم دی، چې ديوه آواز ښکارندويي کوي.
۱۳۱- لمن؛ درل، م ن)- دامن، لمنهؤ لمنې- د کميس يوه برخه لمن را چاپېرول، احاطه، تصرف. لمن نيول، سوال کول. لمن نغاړل ځان راټولول. قناعت کول.
۱۳۲- لفظي ښکلا: شکلی خوارانغاړي- لفظي صنايع. يابله وينا چې په الفاظو کې ښکلا موحوده وي. په خبرو کې دويونو پياوړتيا.
۱۳۳- لنډه کيسه: حکايه، حکايت؛ هغه کيسه چې د شکل له پلوه لنډ وي. کيسه په لنډه، منځنۍ او اوږده ويشل کېږي. لنډه کيسه هغه ده، چې دژوند يوه موضوع رانغاړي.
۱۳۴- لطافت: ل- ط. کمزوری. ښايسته، نرم، نرموالی هغه کلام، چې دلفظ له پلوه نرم او پوستوالی ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۵- لنډۍ: د پښتو ژبې يو ډول شعر دی. لنډۍ شعر توجه دا سې ده، چې لنډۍ يـو ډول مـاردی، تيـز زهـر لـری او لنـډۍ پښـتو خوندورشـعر هـم دی. د مـار د زهر و تيزوالی او د شعر خوږوالی او لطافت څخه يې معنـا را پورتـه کيـږي. دواړه اغيزمن دی. خولنډۍ شعر هغه دی چې غير موزون او غير مقفی وي.

لنډۍ:

زه دې په کوته مين نه يم = د سور چارګل رنړا دی روغ لېونی کړمه

ماته ينځه کوتې د سرو کړه = په دواړو لاسه به دې پښې چاپې کومه

ګورتې، بنګړي د دنيا دود دی = زه د نيستيه ياره نه غواړم دودونه

په سينه يو لالی ځائيږی = زه لونګين او لالی دواړه ځايومه

بيګاه مې خوب ليدو عالمه = دآشنا بريت مې د نتکی تاوشوي وينه

خلک چارګل خونړی بولي = مادنتکی په ډنډ ډيروژلی دينه

والئ دغوړ اميل دغاړې = پيزوان د پوژې راته کړې اشارتونه

ليـد: ، لـومړی، اولـه برخـه، سـترګی دخبرواولـه برخـه. پـه کابـل پوهنتـون کـې دلومړي ځل لپاره د هغه پوهنتون د رئيس له خوا يو تحقيقي مرکز نن پرانستل شو.

مسجع نثر: سجعه لرونکی، متکلف او غير منثور نثر. د نثر هغه ډول ، چې غږته وايي. کوکوکو = کوکوکو. د خيرالبيان نثر.

۱۳۶- مفهـوم: - (م.ف) فهـم. جـاج. د کلمـې پـه معنـا پورې اړونـد مطالـب يـا مفهوم د جملې ټولنيز مفهوم را نغاړي.

۱۳۷- مثنوي: د شعر يو مهم ډول دی. هغه ډول چې هرمصراع بيت يې په خپل منځ کې سره هم قافيه وي. د شعر په د غه فورم کې لوې لوې موضوعګانې پـه تېره کسي راځي.

۱۳۸- متن: - ا - [ع] (م) شاه، لوړه برخه، ديوشی دننه، دځمکې لوړه برخه د کتـاب د صفحې دننه، د حاشې مقابل لوری، متان او متن يې جمع ده. يا پـه بلـه وينـا ديوې موضوع څېړل د متن اصلي موضوع جوړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۹- معرفت: - مص. [ع] معرفة (م.م.ف) ديوشي پيژندل، علم او پوهه معرفة الاحشاء باطن پيژندنه، معرفة العروق، رګ پېژندنه، معرفة العضلات. ما يچه پېژندنه. معرفة المفاصل. بند پېژندنه، معرفا النفس، ارواپوهنه، پسيکولوژی. معرفة الادب، ادب پېژندنه او په تصوف کې معرفت د کشف او شهود له لارې د ځان پېژندنه معرفت به دې حاصل شي که دې ځانته شولې زير.

۱۴۰- مقيد مورفيمونه: تړلی اوبانډ ( ) هم ورته وايي. په پښتو ژبه کې موفيمونه په دوه ډوله دی: (يوتړلی، بل آزاد). او تړلی (ساختماني نښي لکه: (سربلونه او ستربلونه، دربط نښې، دعطف نښې، دغږونښې) تاړی (وندونه) (صرفي مختاړي، کلمه جوړونکی، صرفي وروستاړی.

۱۴۱- مقاله: - مص. [ع] ((مقاله)) (م.ل) خبرې کول ((خبرې، وينا)) قول؛ د کتاب يوه برخه يا فصل. يو مطلب چې تريو معين عنوان لاندې ليکل کېږي. جمع يې مقالي عربي کلمه ده. يا په بله وينا يوه تحقيقي مقاله ځو برخې لري؛ لکه: عنوان، مقدمه متن څېړنه، پايله او ماخذونه. مقالې ډېر ډولونه لري.

۱۴۲- محاسن: (م-ح-س) نيکي، نيکويي، ښېګڼې. په شعر او هنري نثر کې د هغه ملګري محاکات (ښکلاوې) لکه: آهنګ، وزن انځورونه، ترکيبونه، تخيل او...

۱۴۳- متل: - [م-ت-ل) په تول برابر، په په تله يا ميزان برابره وينا، متل، جمع يې متلونه. د پښتو شفاهي ادب يوه مهمه برخه ده. دولسي ادب خورادرنه خزانه ده، چې ولسي تفکر په ډېربنه ډول ورکې انعکاس کوي. متل دولسي پوهې لـه نه وچيدونکی سرچينې منبع الهام اخلی او تل بهانده حالت لري. وايي چې: (بې وطنه واوسه، خوبې متله نه) متل پوهه ده. (مېړه مړه، خومېړانه يې نه. توره سره ښه ده، خونه دوررور وينو.)

۱۴۴- مقوله: (م-ق) قول، عهد، لنډه وينا، غوره خبره او وينا. هغه قول چې وفېکې وي. خومقوله درستې ښې اولنډې خبرې ته هم وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۵- مشبه، مشبه به: مشبه؛ ديوه شي شباهت له بل شي سره . يا يو شی بل شی ته ورته کيدل ؛ لکه: مخ دي لکه ګل صنم = زلفي دی بلبل صنم
مشبه به، چي بل شی ورته شوی وی
۱۴۶- ماهيت: تومنه، منځپانګه؛ هغه پانګه چې ايډيا د يوا ثرو ړاندي کوي.
۱۴۷- مصراع : مسره هم ورته وايي. دوه سره هم وزنه نيم بيتی يوه مصراع جوړوي. عربي کلمه ده، په شعرو شاعري کې کارول کيږي.
۱۴۸- مضمون: (   ) د تدريس موضوع. په شاعری کې د فکرشتون ته وايي. مضمون د تيزس په موضوع پوري اړوند يږي.
= مقدمه: (م) [ق] مقدم، مخکې، وړاندي، مخکې شوي، مقدم ګڼل ديوشی پيل ، سريزه د ادبي مقالي پيل. مقدمه له د معرفت، پېژندني، ماهيت او هدفونه) څخه عبارت ده؛ يادمتن لنډيز ته هم وايي.
۱۴۹- متروکې خبرې: مړې خبرې؛ هغه وينا يا ويناوې چې اوس اوس د استعمال وړنه وي. لکه: دلرغوني دورې لغات ايواد ، لتاړ، بريمن او....
۱۵۰- موضوع: بېره (فرضيه) د تحقيقی لپاره د فريضې ليکنی بنه او نوم ته وايي. د خبرو اترو ټاکنې ته وايي.
۱۵۱- محاوره: خبرې- اترې. هغه ډيالوګ چې مخامخ وي. ديوې آنې موضوع د حل لپاره د خبرو تبادله.
۱۵۲- مافی الضمير: اندروني قوت، داخلي توانمندی. په ادبي اثر کې دليکنې لپاره ارادي توان؛ هغه توان چې په بڼه ډول وي.
۱۵۳- مرادف: هغه الفاظ چې همرديفه وی او په يو لړ کې راشي.
۱۵۴- مصدر : - [ع] (م) جمع يې مصادر. مصدر د خاصدر يدلو منبع، ځای اساس، بيخ، صدور، استخراج، راوتل؛ لکه: تلل چې بيا ځم، ځي او ځوترې مصادر کېږي.
۱۵۵- معترضه جمله: هغه جمله چې اصله نه وي. په اصلي متن کې دويم لنډه جمله راوړل ياول. په ليکنه کې هم امکان لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= محتوا: (محتوی) –۱. فا [ع] (مُ تَ وِ) درونمایه، هغه شی چې بل بل شی رانغاړي. هغه څه چې د یو شي په دننه متن کې موجودوي.
= متعدي: ا. فا. [ع] (مُ تَ دِ) تعدی، تعدی کول، له حده وتل، بیداد کوونکی، چې له اصلي حالته دویم ته ځي. هغه ډله افعال چې د مفعول لپاره صرفیږي په پښتوکې فعلونه په دري ډوله دی: (لازمي، متعدی) لکه: زه په ما، ته په تا، دی په ده او دا په دې بدليږي.
= نهج بلاغه: هغه اثردی، چې د اسلام په څلورم خلیفه حضرت علی کرم اله وجه پورې اړه لري. ډیر اخلاقي متایل بیانوي.
= نکل: داستان، کیسه. هغه کیسه چې لنډه وي او فولکلوریکه وي نکل او نکلونه په پښتو ادب کې خوراډیر دی. نکل دولسي ادب ستره بره ده.
= نوښت: ابتکار هغه څه چې نویوالی ولري. دیوې پوهې له مخې په یوه موضوع داسې څه رامنځته کول، چې نوې پوهه وړاندې کړي، نوی معلومات.
= نظم: مص. [ع] (نَ) پییل، ترتیبول، آراستن، د مرغلرو پییل، امیلول. هغه کلام چې موزون او مقفی وي او د نثر خلاف وي. نظم له شعر سره توپیر لري.
= نثر: مص. [ع] (نَ ث) خورول، تیتول او پاشل. د نظم ضد هغه کلام، چې موزون او مقفی نه وي. نثر ډیر ډولونه لري.
= نسخ لیک: وایي چې د غه لیک ابن مقله (۸۸۸-۹۴۰ م) رامنځته کړی، داسې هم ویل کېده چې ایرانیانو رامنځته کړی دی نسخ خط له راسته خوا لیکل کېږي او له نورو لیکونو ښه دی. د دې لپاره د غه خط ډیر رشد کړی و، چې: ابن مقله په بغداد کې وزیر وو او په دې لیک پوهیده او دویم دا چې په ساده ډول لوستل کېږي. نسخ خط د ټولو خطونو ټاکوونکی دی.
= ناول: ( ) نر. م. یوه اوږده لیکل شوی کیسه. هغه کیسه چې د فورم له پلوه له کیسې، داستان څخه لوی او له رومانه کوچنی وي. خود موضوع له لوري عشقي، حماسي، ټولنیز... مضمونونه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= نستعليق: دغه خط فارسي ژبو را منځته کړ. دغه خط د (۱۴م او ۸هـ) پېړۍ په پای کې را منځته شو. ټول تذکره ليکونکي پدې باوري دي چې دغه خط ميرعلي خوش نويس رامنځته کړی دی او چاپه (۱۵م) کې سلطان علي مشهدي ښوولی دی. لکه:

نسخ تعليق ګر خفی و جلی است

واضح الاصل خواجه ميرعلی است...

= نومونه: نوم مفرد او جمع يې نومونه. د مورفولوژيوه برخه ده. نوم؛ د يوشي او شيانو ځرګندونه کوي. نومونه، صفتونه، قيدونه او... د خپلواکو مورفيمونه له ډلې دي.

=نسکو هيرم:

= نګه هنر: دغه مفکوره (۱۹) پېړۍ په نيمائي کې راپيدا شوه. داسې چې (هنر د هنر) لپاره وي. يعني هنر او ادب يوازې د هنر لپاره کارول کېږي، نه د ژوند په خاطر.

= ويې پوهنه: علم الغلة، چې په ژبپوهنه پورې اړوند يږي. د هرعلم لغتونه جلا او بيل وي.

= وضاحت: وضوح، عربی کلمه ده. د ښې انشأ يو ښه صفت وضاحت دی ښکاره، ښکاره والی. په ليک او ويناکې بايد هيڅ ډول ابهام نه وي او دا کار هله کېږي چې د کلمو دلالت په خپله معنی باندو واضح او روښانه وی په جمله کې بايد ادات ډير رانشي؛ د جملو سبک جلي وی.

= وزن: د شعر يو مهم رکن دی. نرم جاج، تول، اندازه، شيره، د عروض و په علم د شعر بحر.

= وياړنه: ښځ. م. دوياړ شعر، پرتم، شان و شوکت په ادب کې وياړنه فخريه هم بلل کېږي. لکه په پښتو ادب کې دا ميرکرور وياړونه په ځان، پلار، نيکه، کورنۍ او نورو وياړکول زه يم زمری پردې نړۍ له ما اتل نشته...

= هيجان: د انسان په احساسی طبيعت پورې اړه لري، هغه حس دی، چې انسان د ناخود آګاه پيښې په مقابل کې حساس ښيي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= هنري نثر: هغه نثردی، چې هنري مخاکات، (صنايع) اونورتلازمات پکې ډيرکاريدلي وي. هنري نثرمسلکي نثردی، چې (کيسه، داستان، ناول، رومان ادبي ټوټه، تکل اونورډولونه رانغاړي)

= هنري ترکيب: هغه دی چې په هنري ډول دکلموترکيب اويوځايوالی ښيي. هنري ترکيب دښکلوالفاظ مجموعه ده. دطبيعت لطافت په الفاظوکې راوړل دی؛ لکه: دزلفوتال...

= هنر: دټولنيزشعورمجموعه ده. هنرته فن هم وايي. هنردانسان د فکر تر ټولو لوړ عالي تفکرته وايي. آرت، فن اودتعقل ښايسته ډول ته وايي.

= فکر: دعيني جهان ذهني تصويرته فکروايي. يامادی شی ياشيان چې دانسان په مغزوکې ځای نيسی اوپه معنوی صورت اوړی فکربلل کيږي.

= تعقل: (عقل) دحسی اومنطقي پوهې دمجموعې لوړې مرحلی ته عقل وايي.

= حسی پوهه: داحساس تصوراوادراک مجموعې مرحلې ته حسی پوهه وايي.

= منطقي پوهه: دمفهوم اوحکم منطقی نتيجه ګيری مجموعی مرحلې ته منطقي ياانتزاعی پوهه وايي.

= حکم: دفکرهغه حالت دی چې پرهغه کې يوشی تصديق کيږي.

= شعور: دتکامل يافته ژوندموجوداتوهغه استعداد دی چې خارجی نړۍ په معنوي تصورکې نقش کوی اوهغه کوی چې دبشردخارجی چاپيريال قوانين وپيژني اودمقصد سره سم خپل عملی فعاليتونه مرتب کړی.

شعور: دواقعيت دانعکاس عالی ترين شکل اوداوړده اجتماعی تکامل حصول دی. ياپه بل عبارت، دخارجی واقعيت دزده کړی اوپيژندګلوی له پاره دانسان دمعنوی انعکاس خاص شکل دي.

= اجتماعی شعور: دنظريو، انديښنواوتيوريوداسې مجموعه ده چې دهغې په واسطه دطبيعت اودټولنې دمادی ژونداوپه عمومي ډول سره داجتماعی مناسباتوسيستم انعکاس مومی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک له هېواد پال او فرهنګپال شخصیت ښاغلي (عبدالجبار نعیمي) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له لیکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د لیکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مینه

د افغانستان ملي تحریک

(c) ketabton.com: The Digital Library

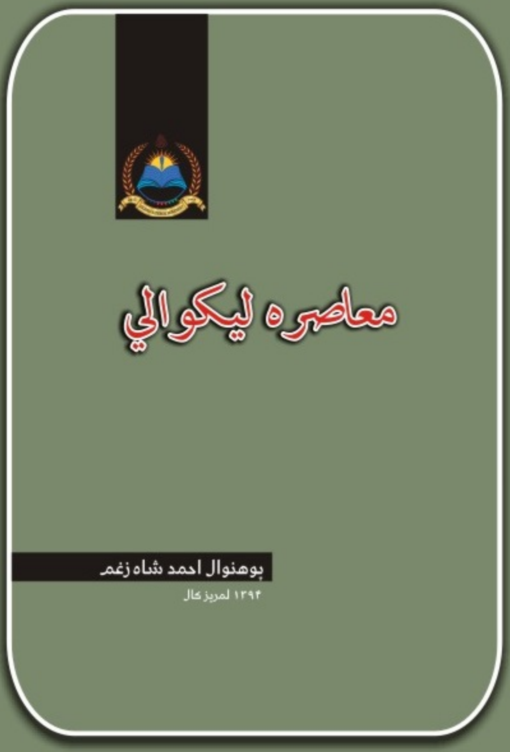

د افغانستان ملي تحريک
www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۶۳

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library